T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

MAKEDONYA VE KOSOVA'DA OSMANLI DÖNEMİ ANIT YAPILARINDA ANA GİRİŞLER

Doktora Tezi

Buket İLTER ALPER

Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı

İZMİR

2020

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

MAKEDONYA VE KOSOVA'DA OSMANLI DÖNEMİ ANIT YAPILARINDA ANA GİRİŞLER

Doktora Tezi

Buket İLTER ALPER

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Rüçhan BUBUR

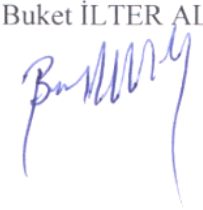
Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı

Türk Sanatı Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "Makedonya ve Kosova'da Osmanlı Dönemi Anıt Yapılarında Ana Girişler" adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Buket İLTER ALPER

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ
SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : **Buket İLTER ALPER**

Numarası : **92110005633**

Anabilim Dalı : **Türk Sanatı**

Tez Başlığı (Türkçe) : Makedonya ve Kosova'da Osmanlı Dönemi Anıt Yapılarında Ana Girişler

Tez Başlığı (İngilizce) : Gates of Ottoman Period Monumental Buildings in Macedonia and Kosova

Tez Savunma Tarihi : 07. 01. 2020

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Rüçhan BUBUR
Karar : X Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Şakir ÇAKMAK
Karar : ● Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı :Doç.Dr. Ersel ÇAĞLITÜTÜNCİGİL
Karar : ● Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN
Karar : X Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı Prof. Dr. Müjgan KARATOSUN
Karar : X Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle X
Oy çokluğuyla O

Başarılıdır	Düzeltilmelidir	Başarısızdır
X		

ÖNSÖZ

Osmanlı dönemi mimarisinin Balkan topraklarında bulunan örnekleri en az günümüz Türkiye sınırları içerisinde kalanlar kadar mimari ve sanatsal özellikleri açısından ilgi görmeye değerdir. "Makedonya ve Kosova'da Osmanlı Dönemi Anıt Yapılarında Ana Girişler" başlıklı tez çalışmamızda Makedonya ve Kosova'nın Osmanlı dönemi mimarlık mirası açısından yerini ve önemini bir kere daha vurgulamak istedik. Bu kıymetli yapıların büyük bir çoğunluğu meydana gelen doğal afetler, savaşlar ve kimi hatalı müdahaleler sebebi ile tahrip olmuştur. Makedonya ve Kosova'da bulunan Osmanlı dönemi eserlerine ilişkin yayınlar son yıllarda artmaktadır, ancak bu araştırmalar çoğunlukla yapıların mimarisine ilişkindir. Yapı elemanlarının münferiden incelendiği araştırmalar ise sınırlıdır. Kapı, pencere ve benzeri yapı elemanları aynı süsleme gibi, binanın kimliğini belirginleştirecek unsurlardandır. Bilindiği üzere ana girişler anıtsal Türk mimarisinde yapıların en çok vurgulanan unsurlarından bir tanesi olagelmiştir. Türk mimarisinde taçkapıların incelendiği kaynaklar da sayıca artmaktadır. Ana girişlerin kronolojik olarak Anadolu coğrafyası dışında da araştırılması ve sürekliliğinin incelenmesinin alandaki çalışmalara da ışık tutacağını düşündük. Bu sebeple bu çalışmamızda, Makedonya ve Kosova'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan anıt yapıların ana girişlerini örnekleriyle tanıtmaya çalıştık.

Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. (Proje Numarası:13-TDAE-002). Tezimize destek veren Ege Üniversitesi Rektörlüğü ve Bilimsel Araştırma Projeleri Şube Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde yapmış olduğum doktora çalışmalarımda, tez konumun belirlenmesi ve tezimin olgunlaşması sürecinde bana yol gösteren Prof. Dr. Yüksel SAYAN' a teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında bana destek vererek, çalışmamın tamamlanmasına yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Rüçhan BUBUR' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitesinde yer alan, Doç. Dr. Şakir ÇAKMAK ve Doç. Dr. Ersel ÇAĞLITÜTÜNCÜGİL' e tezimi büyük bir sabır ve titizlikle okuyup değerlendirdikleri ve katkıları ile yön verdikleri için teşekkür ederim.

Tezin hazırlanması sürecinde birçok değerli kişi benden yardımlarını esirgememiştir. Her iki ülkedeki saha çalışmalarım esnasında güzel insanlar ile tanışma fırsatı edindim. Her birinin tezimdeki katkısı büyüktür.

Makedonya'daki çalışmalarım sırasında yönlendirerek, yardımlarını esirgemeyen Kültür Bakanı Müsteşarı ve milletvekili Behicuddin ŞEHAPİ' ye teşekkürü bir borç bilirim. Yeni Balkan Gazetesi ve yayınevi genel yayın yönetmeni Mürteza SULUOCA' ya destekleri için teşekkür ederim.

Üsküp ve Manastır'da müze ve koruma kurulları çalışanlarına; özellikle bilgi ve tecrübesi ile yardımını esirgemeyen, Bitola Eski Eserleri Koruma Kurulu ve Müzesi'nde görevli konsevatör ve restoratör Olivera MAKRİEVSKA' ya teşekkür ederim.

Kosova'daki çalışmalarım sırasında bana her anlamda rehberlik eden, beni destekleyen ve kendimi evimde hissetmeme vesile olan ŞAMLI ailesinin her bir üyesinin tezimde katkısı çok büyüktür. Kendilerine canı gönülden teşekkür ederim. Ayrıca benimle fotoğraf arşivini ve bilgilerini paylaşan, yazar Raif VIRMİÇA' ya ve desteğini eksik etmeyen Mitroviça Eski Eserleri Koruma Kurulu Müdürü Rreze LOXHA VİTAKU' ya teşekkür ederim.

Saha çalışmalarım sırasında beni yalnız bırakmayarak bana eşlik eden, bizzat rölöve çalışmalarımda yardımcı olan sevgili Doç. Dr. Özge ANDİÇ ÇAKIR' a teşekkür ederim.

Bu uzun süreli emekler sonucunda gerçekleşen çalışma sevgili ailemin destekleri olmadan gerçekleşemezdi. Gerek saha çalışmalarım sırasında gerekse de yazım aşamasında beni yalnız bırakmayarak bana destek olan ailemin tüm fertlerine, özellikle benimle defalarca Makedonya ve Kosova'ya seyahat eden ve sabırla çalışmalarımın tamamlanmasını bekleyen kızım Buse ALPER'e sonsuz teşekkür ederim.

İzmir, 2020 Buket İLTER ALPER

ÖZET

Osmanlı devleti Balkan coğrafyasındaki uzun hakimiyet döneminde önemli eserler bırakmıştır. Diğer Balkan ülkeleri ile kıyaslandığında yöredeki Müslüman nüfusun yoğun olarak bulunması sebebiyle, Makedonya ve Kosova'daki mimari eserler günümüze daha korunmuş olarak ulaşabilmiştir. Son yıllarda bölgedeki yapıların envanterinin çıkarılmasına yönelik çalışmaların sayıca arttığı görülmektedir. Ancak, bu araştırmalar içinde yapı elemanlarının incelenmesine yönelik olanlar sayıca sınırlıdır. Oysa ki girişler gibi yapı elemanları; binanın karakterini ortaya koyacak ve binanın tarihlendirmesine yardımcı olabilecek verilere sahip olmaktadır. Dolayısı ile bu unsurların tespit edilmesi ve korunması, yapının kimliği ve Türk sanatı açısından önemlidir.

Tezimiz, Makedonya ve Kosova'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan anıt yapıların ana girişlerini mimari ve süsleme özellikleri ile inceleyen bir katalog çalışmasıdır. 15. yüzyıl ile 20.yüzyıl aralığında Makedonya ve Kosova'da inşa edilmiş cami, türbe, han, hamam, tekke, hükümet konağı gibi farklı yapı türlerine ait anıt yapılar tespit edilmiş ve bunların arasından seçilen 70 adet yapının ana girişleri incelenmiştir. Kataloğumuzda yer verdiğimiz ana girişler, cephedeki konumları, mimari form, boyut ve oran, malzeme, barındırdıkları unsurlar ve süsleme özellikleri açısından tanıtılmış ve Anadolu örnekleri ile kıyaslanarak, benzerlik ve farklılıkları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Kosova, Balkanlar, Taçkapı, Mimari, Giriş, Kapı

ABSTRACT

Ottoman Empire had built significant monuments during its long dominance in the Balkans. Compared to other Balkan countries, partly due to the presence of a Muslim population; in Macedonia and Kosovo more of these edifices could survive to our age. In recent years, various types of research have been carried out to examine these buildings. However, these studies are generally made for inventory purposes and architectural elements are rarely studied in detail. But, architectural elements like portals and doors are usually critical elements that give a character to a building; help to determine the culture and the period it's been constructed. So, documentation and protection of these elements play a key role both for the study of Turkish art and building identity.

Thus, my thesis aims to study, particularly with their architectural features and ornamentation, the portals of Ottoman period monumental buildings, which are located today within the borders of the Republic of North Macedonia and Republic of Kosovo. Seventy of these monuments, including building types such as mosque, tomb, inn, Turkish bath, lodge and other public institutions have been studied in detail within a time period ranging from fourteenth century to twentieth century. These portals have been introduced in terms of the façade they were situated, their architectural form, dimensions, proportion, material, features and ornaments. These were critically evaluated in comparison to Anatolian examples, with their similarities and differences.

Keywords: Macedonia, Kosovo, Balkans, Portal, Architecture, Door

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
ÖZET iii
ABSTRACT iv
İÇİNDEKİLER v
ÇİZİMLER LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv
RESİMLER LİSTESİ xvi
TABLOLAR LİSTESİ xxvii
KISALTMALAR xxviii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ 1
   1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi 1
   1.2. Konu Hakkında Yapılmış Yayın ve Araştırmalar 5
   1.3. Materyal ve Yöntem 9

İKİNCİ BÖLÜM

2. KATALOG 17
   2.1. Cami Ana Girişleri 19
      2.1.1 Makedonya Üsküp Sultan Murad Camii 19
      2.1.2 Makedonya Üsküp İshak Bey Camii 25
      2.1.3 Makedonya Üsküp İsa Bey Camii 32
      2.1.4 Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Camii 40
      2.1.5 Makedonya Üsküp Hacı Balaban Camii 51
      2.1.6 Makedonya Üsküp Yahya Paşa Camii 55
      2.1.7 Makedonya Manastır İshak Çelebi Camii 62
      2.1.8 Makedonya Manastır Haydar Kadı Camii 67
      2.1.9 Makedonya Manastır Koca Kadı Camii 72
      2.1.10 Makedonya Manastır Yeni Camii 75
      2.1.11 Makedonya İştip Hüsameddin Paşa Camii 81
      2.1.12 Makedonya Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi 84
      2.1.13 Makedonya Kalkandelen Alaca Camii 87
      2.1.14 Kosova Priştine Fatih Camii 92
      2.1.15 Kosova Priştine Sultan Murad Camii 97
      2.1.16 Kosova İpek Fatih Camii 99

2.1.17 Kosova Priştine Piri Nazır Camii 105
2.1.18 Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii 109
2.1.19 Kosova Yakova Hadım Camii 116
2.1.20 Kosova Kaçanik Sinan Paşa Camii 121
2.1.21 Kosova İpek Defterdar Camii 127
2.1.22 Kosova Prizren Sinan Paşa Camii 131
2.1.23 Kosova İpek Kurşunlu Camii 137
2.1.24 Kosova Yakova Hacı Ömer Camii 141
2.1.25 Kosova İpek Muslih Ağa Camii 146
2.1.26 Kosova Prizren Emin Paşa Camii 149
2.1.27 Kosova Yakova Mahmut Paşa Camii 153
2.1.28 Kosova Priştine Yaşar Paşa Camii 158
2.1.29 Kosova Priştine Suud Efendi Camii 160
2.2 Türbe Ana Girişleri 165
2.2.1 Makedonya Üsküp Paşa Bey Türbesi 165
2.2.2 Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Türbesi 169
2.2.3 Makedonya Üsküp Beyhan Sultan Türbesi 172
2.2.4 Makedonya Üsküp Hüseyin Şah Türbesi 174
2.2.5 Kosova Priştine Gazi Mestan Türbesi 176
2.2.6 Kosova Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi 179
2.2.7 Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi 182
2.2.8 Kosova Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi 186
2.3 Hamam Ana Girişleri 189
2.3.1 Makedonya Üsküp Davud Paşa Hamamı 189
2.3.2 Makedonya Manastır Deboy Hamam 192
2.3.3 Kosova Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı 194
2.3.4 Kosova Mitroviça Zeynel Bey Hamamı 196
2.4 Han Ana Girişleri 199
2.4.1 Makedonya Üsküp Kapan Han 199
2.4.2 Makedonya Üsküp Sulu Han 201
2.4.3 Makedonya Üsküp Kurşunlu Han 204
2.5 Bedesten Ana Girişleri 209
2.5.1 Makedonya İştip Bedesten 209
2.5.2 Makedonya Üsküp İshak Bey Bedesteni 211

2.5.3 Makedonya Manastır Arastası 215
2.6 Tekke Yapıları Ana Girişleri 219
2.6.1 Kosova Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi 219
2.6.2 Kosova Yakova Şeyh Emin Tekkesi 223
2.6.3 Kosova Yakova Geçar Camii'nde Bulunan Tekke Kapısı 227
2.7 Kamu Yapıları Ana Girişleri 231
2.7.1 Makedonya Üsküp Hükümet Konağı 231
2.7.2 Makedonya Manastır Askeri İdadisi 234
2.7.3 Kosova Priştine Saat Kulesi 238
2.8 Özgünlüğünü Yitirerek Günümüze Ulaşan Ana Girişler 240
2.8.1 Makedonya Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii 240
2.8.2 Makedonya Kumanova Tatar Sinan Bey Camii 241
2.8.3 Makedonya Manastır İsa Fakih Camii 242
2.8.4 Makedonya Ohri Ali Paşa Camii 243
2.8.5 Makedonya Ustrumca Orta Camii 246
2.8.6 Makedonya Manastır Hamza Bey Camii 248
2.8.7 Kosova İpek Hasan Bey Camii 251
2.8.8 Kosova Prizren İlyas Kuka Camii 255
2.8.9 Kosova Prizren Saraçhane Camii 260
2.8.10 Kosova Priştine Lab Camii 262
2.8.11 Kosova Yakova Molla Yusuf Camii 264
2.9 Harabe Halinde veya Günümüzde Mevcut Olmayan Yapılara Ait Ana Girişler 268
2.9.1 Makedonya Pirlepe Çarşı Camii 268
2.9.2 Makedonya Üsküp Yelen Kapan Camii 271
2.9.3 Makedonya Üsküp Şengül Hamam 272
2.9.4 Makedonya Üsküp Eski Yeni Hamam 273
2.9.5 Makedonya Üsküp Faik Paşa Camii 274
2.9.6 Makedonya Üsküp İdadi Mektebi 280
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
3. DEĞERLENDİRME 283
3.1 Cephe Organizasyonundaki Konumu 283
3.2 Tipolojik Değerlendirme 285
3.3 Boyutlar ve Oran 294

3.4 Malzeme 295
3.5 Ana Girişi Oluşturan Unsurlar 299
3.5.1 Saçaklar ve Tepelikler 299
3.5.2 Çerçeveler/ Silmeler 301
3.5.3 Kavsaralar 307
3.5.4 Kavsara Kuşatma Kemerleri 310
3.5.5 Kavsara Köşelikleri 311
3.5.6 Köşe Sütunceleri- Sütunce Altlık ve Başlıkları 312
3.5.7 Yan Nişler 313
3.5.8 Giriş Açıklıkları 314
3.5.8.1 Söveler ve Söve Konsolları 315
3.5.8.2 Giriş Açıklığı Örtüleri 319
3.5.8.3 Giriş Açıklığı Kemer Köşelikleri 323
3.6 Kitabelik 323
3.7 Süsleme 328
3.8 Kapı Kanatları ve Süslemeleri 340

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ 347
KAYNAKÇA 351
ŞEKİLLER 360
RESİMLER 387
ÖZGEÇMİŞ 645

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan....22
Çizim 2: Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Kesit....23
Çizim 3: Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları....24
Çizim 4: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan....28
Çizim 5: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, Kesit....29
Çizim 6: Üsküp İshak Bey Camii Kapı Kanatları....30
Çizim 7: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı Kapı Kanatları Geometrik Motif....31
Çizim 8: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, İç Görünüş....31
Çizim 9: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan....35
Çizim 10: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Kesit....36
Çizim 11: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, İç Görünüş....37
Çizim 12: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları....38
Çizim 13: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı Kanat Sol Üst Pano Detay....39
Çizim 14: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı Kanat Sağ Üst Pano Detay....39
Çizim 15: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Plan ve Görünüş....44
Çizim 16: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kesiti....45
Çizim 17: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı İç Görünüşü....46
Çizim 18: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Söve Konsolu....46
Çizim 19: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Ahşap Kapı Kanatları Görünüşü....47
Çizim 20: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Ahşap Kapı Kanatları İç Görünüşü....48
Çizim 21: Üsküp Mustafa Paşa Camisi Taçkapı Tepelik....49
Çizim 22: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Rozet....49
Çizim 23: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Yazılı Panolar....49
Çizim 24: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Rozet ve Tokmak....49
Çizim 25: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Orta Pano....50
Çizim 26: Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Plan ve Görünüş....53
Çizim 27: Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi Plan ve Görünüş....54
Çizim 28: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan....59
Çizim 29: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Kesit....60
Çizim 30: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları....61
Çizim 31: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Görünüş, Plan....65
Çizim 32: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Görünüş, Kesit....66
Çizim 33: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Restorasyon Öncesi Görünüş ve Plan....70
Çizim 34: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Restorasyon Öncesi Kesit....71
Çizim 35: Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi, Görünüş ve Plan....74
Çizim 36: Manastır Yeni Camii Taçkapı, Görünüş ve Plan....78

Çizim 37: Manastır Yeni Camii Taçkapı, Kesit 79
Çizim 38: Manastır Yeni Camii Kapı Kanatları 80
Çizim 39: İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş 83
Çizim 40: Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Ana Girişi Görünüş, Plan ve Kesit 86
Çizim 41: Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 89
Çizim 42: Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, Kesit 90
Çizim 43: Kalkandelen Alaca Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları 91
Çizim 44: Priştine Fatih Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan 95
Çizim 45: Priştine Fatih Camii Taçkapısı, Kesit 96
Çizim 46: İpek Fatih Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 102
Çizim 47: İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kesit 103
Çizim 48: İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kitabeliğin Solunda Yer Alan Süsleme 104
Çizim 49: İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kitabeliğin Sağında Yer Alan Süsleme 104
Çizim 50: İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kilit Taşında Yer Alan Süsleme 104
Çizim 51: Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 107
Çizim 52: Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi, Kesit 108
Çizim 53: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan 112
Çizim 54: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Kesit 113
Çizim 55: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş 114
Çizim 56: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Çekecek 114
Çizim 57: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları Görünüş 115
Çizim 58: Yakova Hadım Camii Ana Girişi; Görünüş ve Plan 119
Çizim 59: Yakova Hadım Camii Ana Girişi; Kesit 120
Çizim 60: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı, Plan ve Görünüş 124
Çizim 61: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı, Kesit ve İç Görünüş 125
Çizim 62: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı Kanatları, Görünüş 126
Çizim 63: İpek Defterdar Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 129
Çizim 64: İpek Defterdar Camii Ana Girişi, Kesit 130
Çizim 65: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan 134
Çizim 66: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, Kesit 135
Çizim 67: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş 136
Çizim 68: İpek Kurşunlu Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 139
Çizim 69: İpek Kurşunlu Camii Ana Girişi, Kesit 140
Çizim 70: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 143
Çizim 71: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Kesit 144
Çizim 72: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Ön ve Arka Yüz 145
Çizim 73: İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit 148

Çizim 74: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 151
Çizim 75: Prizren Emin Paşa Camii ana Girişi, Kesit 152
Çizim 76: Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 155
Çizim 77: Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Kesit 156
Çizim 78: Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları 157
Çizim 79: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 163
Çizim 80: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Kesit 164
Çizim 81: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı, Görünüş ve Plan 167
Çizim 82: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı, Kesit 168
Çizim 83: Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 171
Çizim 84: Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 173
Çizim 85: Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 175
Çizim 86: Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit 178
Çizim 87: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 184
Çizim 88: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Ana Girişi, Kesit 185
Çizim 89: Kosova Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi Girişi, Görünüş, Plan, Kesit 188
Çizim 90: Üsküp Davud Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Ana Girişi, Görünüş ve Plan 191
Çizim 91: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Girişi 198
Çizim 92: Üsküp Sulu Han Doğu Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit 203
Çizim 93: Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi, Plan ve Kesit 207
Çizim 94: Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi, Kapıyı Gösterir Kesit 208
Çizim 95: Üsküp Bedesteni, Doğu Girişi Görünüş ve Planı 213
Çizim 96: Üsküp Bedesteni, Kuzey Girişi Görünüş ve Planı 214
Çizim 97: Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi Girişi, Görünüş ve Plan 218
Çizim 98: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 221
Çizim 99: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi, Kesit 222
Çizim 100: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 225
Çizim 101: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi, Kesit 226
Çizim 102: Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kapısı, Görünüş ve Plan 229
Çizim 103: Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kapısı, Kesit 230
Çizim 104: Üsküp Hükümet Konağı Ana Girişi, Görünüş 233
Çizim 105: Manastır Askeri İdadisi Ana Girişi, Görünüş ve Plan 236
Çizim 106: Manastır Askeri İdadisi ana Girişi, Kesit 237
Çizim 107: Priştine Saat Kulesi Girişi, Görünüş ve Plan 239
Çizim 108: Ohri Ali Paşa Camii Ana Giriş, Görünüş 245
Çizim 109: Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit 250
Çizim 110: İpek Hasan Bey Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan 253

Çizim 111: İpek Hasan Bey Camii Ana Girişi, Kesit....254
Çizim 112: İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit....257
Çizim 113: İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Ön Yüz....258
Çizim 114: İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Arka Yüz....259
Çizim 115: Saraçhane Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit....261
Çizim 116: Priştine Lab Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit....263
Çizim 117: Molla Yusuf Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan....266
Çizim 118: Molla Yusuf Camii Ana Girişi, Kesit....267
Çizim 119: Pirlepe Çarşı Camii Girişi, Görünüş ve Plan....270
Çizim 120: Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Dış Görünüş....277
Çizim 121: Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları İç Görünüş....278
Çizim 122: Üsküp Faik Paşa Camii, Çekecek....279
Çizim 123: Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Üst Pano Detay....279
Çizim 124: Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Orta Pano Detay....279
Çizim 125: Üsküp İdadiye Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit....282
Çizim 126: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapısı, Tepelik....300
Çizim 127: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Tepelik....300
Çizim 128: Ana Giriş Çerçevesini Gösteren Şemalar....303
Çizim 129: Yarım Kaval- Düz- Yarım Oluk Silme Kompozisyonu....306
Çizim 130: Kaval- Oluk Silme Kompozisyonu....306
Çizim 131: Yarım Oluk- Kaval-Yarım Oluk Silme Kompozisyonu....306
Çizim 132: Bir Kenarı Düz İçbükey Kavisli- Pahlı- Oluk Silme Kompozisyonu....306
Çizim 133: Söve Konsolu Profil....316
Çizim 134: Söve Konsolu Görünüş....317
Çizim 135: Söve Konsolu Görünüş....318
Çizim 136: Söve Konsolu Görünüş....318
Çizim 137: Söve Konsolları....318
Çizim 138: Yuvarlak Kemerler....320
Çizim 139: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Ana Girişi- Basit Zıvanalı Geçme....322
Çizim 140: Üsküp Sultan Murad Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme....322
Çizim 141: Üsküp Mustafa Paşa Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme....322
Çizim 142: Üsküp Yahya Paşa Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme....322
Çizim 143: Yakova Hadım Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme....322
Çizim 144: Üsküp Sultan Murat Camii Kitabelik....326
Çizim 145: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Kitabelik....326
Çizim 146: Yakova Hacı Ömer Camii Kitabelik....326
Çizim 147: Manastır Haydar Kadı Camii Zencirek Motifi....332

Çizim 148: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısında Bulunan Geometrik Motifli Rozet.....332
Çizim 149: Camii Ana Girişlerinde Yer Alan Mühr-i Süleyman Motifi 333
Çizim 150: Ana Girişlerde Yer Alan Çarkıfelek Motifleri.....333
Çizim 151: Ana Girişlerde Yer Alan Gülbezekler.....335
Çizim 152: Ana Girişlerde Yer Alan Gülbezekler.....336
Çizim 153: Ana Girişlerinde Yer Alan Çiçek Motifli Kabara.....336
Çizim 154: İpek Fatih Camii Süslemelerinden Detay.....338
Çizim 155: İpek Fatih Camii Kitabe Çevresi Bordür Şeridi.....338
Çizim 156: Manastır Haydar Kadı Camii Süsleme Detayı.....339
Çizim 157: Kapı Kanatları.....341
Çizim 158: Üsküp Mustafa Paşa Camii Kapı Kanatları Orta Panoda Yer Alan Geometrik Süsleme 343
Çizim 159: Üsküp Yahya Paşa Camii Kapı Kanatları Kündelerindeki Bitkisel Süslemeler.....344
Çizim 160: Kapı Kanatlarında Yer Alan Metal Gülçeler 344
Çizim 161: Kapı Kanatları.....345
Çizim 162: Üsküp Faik Paşa Camii Kanatlarında Yer Alan Süslemelerden Örnek 346

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Makedonya'da Çalışma Yapılan Şehirleri Gösterir Harita 10
Şekil 2: Kosova'da Çalışma Yapılan Şehirleri Gösterir Harita 11
Şekil 3: Katalogda Yer Alan Yapıları Gösterir Harita 15
Şekil 4: Ana Giriş Unsurları 16
Şekil 5: Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Giriş Cephesi 181
Şekil 6: Üsküp Sultan Murat Camii Planı 360
Şekil 7: Üsküp İshak Bey Camisi Planı 360
Şekil 8: Üsküp İsa Bey Camii Planı 361
Şekil 9: Üsküp Mustafa Paşa Camii Planı 361
Şekil 10: Üsküp Hacı Balaban Camii Planı 362
Şekil 11: Üsküp Yahya Paşa Camii Restitüsyon Planı 362
Şekil 12: Manastır İshak Çelebi Camii Planı 363
Şekil 13: Manastır Haydar Kadı Camii Planı 363
Şekil 14: Manastır Yeni Camii Planı 364
Şekil 15: İştip Hüsameddin Paşa Camii Planı 364
Şekil 16: Kalkandelen Alaca Camii Planı 365
Şekil 17: Priştine Fatih Camii Planı 365
Şekil 18: Priştine Sultan Murad Camii Planı 366
Şekil 19: İpek Fatih Camii Planı 367
Şekil 20: Priştine Piri Nazır Camii Planı 367
Şekil 21: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Planı 367
Şekil 22: Yakova Hadım Camii Planı 368
Şekil 23: Kaçanik Sinan Paşa Camii Planı 368
Şekil 24: İpek Defterdar Camii Planı 369
Şekil 25: Prizren Sinan Paşa Camii Planı 369
Şekil 26: İpek Kurşunlu Camii Planı 370
Şekil 27: Yakova Hacı Ömer Camii Planı 370
Şekil 28: İpek Muslih Ağa Camii Planı 371
Şekil 29: Prizren Emin Paşa Camii Planı 371
Şekil 30: Yakova Mahmut Paşa Camii Planı 372
Şekil 31: Priştine Yaşar Paşa Camii Planı 372
Şekil 32: Kosova Priştine Suud Efendi Camii Planı 373
Şekil 33: Üsküp Paşa Bey Türbesi Planı 373
Şekil 34: Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Planı 374
Şekil 35: Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Planı 374
Şekil 36: Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Planı 375

Şekil 37: Priştine Gazi Mestan Türbesi Planı 375
Şekil 38: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Planı 376
Şekil 39: Üsküp Davud Paşa Hamamı Planı 376
Şekil 40: Manastır Deboy Hamam Restitüsyon Planı 377
Şekil 41: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Planı 377
Şekil 42: Üsküp Kapan Han Planı 378
Şekil 43: Üsküp Sulu Han Planı 378
Şekil 44: Üsküp Kurşunlu Han Planı 379
Şekil 45: İştip Bedesteni Plan 379
Şekil 46: Makedonya Manastır Arastası Planı 380
Şekil 47: Yakova Geçar Camii Planı 380
Şekil 48: Manastır Askeri İdadisi Plan 381
Şekil 49: Priştine Saat Kulesi Planı 381
Şekil 50: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Planı 382
Şekil 51: Manastır İsa Fakih Camii Planı 382
Şekil 52: Ohri Ali Paşa Camii 383
Şekil 53: Ustrumca Orta Camii Planı 383
Şekil 54: Kosova İpek Hasan Bey Camii 384
Şekil 55: Kosova Prizren İlyas Kuka Camii 384
Şekil 56: Kosova Prizren Saraçhane Camii Planı 385
Şekil 57: Kosova Priştine Lab Camii Planı 385
Şekil 58: Pirlepe Çarşı Camii Planı 386

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Üsküp Sultan Murat Camii Kuzey Cephesi 387
Resim 2: Üsküp Sultan Murat Camii Son Cemaat Yeri 387
Resim 3: Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı 388
Resim 4: Üsküp Sultan Murat Camii Ahşap Kapı Kanatları 389
Resim 5: Üsküp Sultan Murat Camii Tamir Kitabeleri 390
Resim 6: Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapı Mukarnaslı Söve Konsolları 390
Resim 7: Üsküp Sultan Murat Camii Çekecek 391
Resim 8: Üsküp Sultan Murat Camii Kapı İç Görünüş 391
Resim 9: Üsküp İshak Bey Camii Kuzey Cephesi Genel Görünüm 392
Resim 10: Üsküp İshak Bey Camii Güney Cephesi Genel Görünüm 392
Resim 11: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı 393
Resim 12: Üsküp İshak Bey Camii İnşa Kitabesi 394
Resim 13: Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı Söve Konsolu 394
Resim 14: Üsküp İshak Bey Camii Ana Giriş İç Görünüşü 395
Resim 15: Üsküp İshak Bey Camii Son Cemaat Yeri 1963 Depremi Sonrası Onarımı 395
Resim 16: Üsküp İshak Bey Camii Ana Girişi 396
Resim 17: Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları 397
Resim 18: Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Üst Pano Detayı 397
Resim 19: Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanadı Orta Pano 398
Resim 20: Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Metal Rozet ve Çiviler 398
Resim 21: Üsküp İsa Bey Camii Kuzey Cephesi 399
Resim 22: Üsküp İsa Bey Camii Güney Cephesi 399
Resim 23: Üsküp İsa Bey Camii Son Cemaat Yeri, 1963 Depremi Sonrası Görünümü 400
Resim 24: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı 401
Resim 25: Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları 402
Resim 26: Üsküp İsa Bey Camii İnşa Kitabesi 402
Resim 27: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı, Sol/Doğu Kanadı Yazılı Pano 403
Resim 28: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı, Sağ/Batı Kanadı Yazılı Pano 403
Resim 29: Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Detay (Metal Gülçe ve Çiviler) 404
Resim 30: Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Detay (Çekecek) 404
Resim 31: Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı İç Görünüş 405
Resim 32: Üsküp Mustafa Paşa Camii Kuzey Cephesi 406
Resim 33: Üsküp Mustafa Paşa Camii Güney Cephesi 406
Resim 34: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapısı 407
Resim 35: Üsküp Mustafa Paşa Camii Ahşap Kapı Kanatları 408
Resim 36: Üsküp Mustafa Paşa Camii İnşa Kitabesi 409

Resim 37: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Mermer Püskül ve Rozetler....409
Resim 38: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Sütunce Altlığı....410
Resim 39: Üsküp Mustafa Paşa Camii Giriş Kemeri Geçmeleri....410
Resim 40: Üsküp Mustafa Paşa Camii Tepelik Motifi....411
Resim 41: Üsküp Mustafa Paşa Camii Mukarnaslı Söve Konsolu....411
Resim 42: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Sol/Doğu Kanadı Yazılı Pano....412
Resim 43: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Sağ/Batı Kanadı Yazılı Pano....412
Resim 44: Üsküp Mustafa Paşa Camii Kapı Tokmakları....412
Resim 45: Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı İç Görünüşü....413
Resim 46: Üsküp Hacı Balaban Camii Kuzey Cephesi....414
Resim 47: Üsküp Hacı Balaban Camii Son Cemaat Yeri....414
Resim 48: Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi....415
Resim 49: Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Üst Katta Kalan Çerçeve Silmeleri....416
Resim 50: Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Kilit Taşı Üzerinde Yer Alan Çarkıfelek Motifi....416
Resim 51: Üsküp Yahya Paşa Camii Kuzey Cephesi....417
Resim 52: Üsküp Yahya Paşa Camii Güney Cephesi....417
Resim 53: Üsküp Yahya Paşa Camii Son Cemaat Yeri (1953)....418
Resim 54: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı....419
Resim 55: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Kanatları....420
Resim 56: Üsküp Yahya Paşa Camii Mukarnas ve Kitabelik....421
Resim 57: Üsküp Yahya Paşa Camii Giriş Açıklığı ve Yan Nişleri Gösterir Kolaj....421
Resim 58: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Kitabelik....422
Resim 59: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Rozet Süsleme....422
Resim 60: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Püskül ve Sarkıt Detayı....422
Resim 61: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Söve Konsolu....423
Resim 62: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Tepelik Detayı....423
Resim 63: Üsküp Yahya Paşa Camii Kanat Detayı....424
Resim 64: Üsküp Yahya Paşa Camii Rozet Detayı....424
Resim 65: Üsküp Yahya Paşa Camii Halka Detayı....425
Resim 66: Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş....425
Resim 67: Manastır İshak Çelebi Camii Genel Görünüş....426
Resim 68: Manastır İshak Çelebi Camii Son Cemaat Yeri....426
Resim 69: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı (2003)....427
Resim 70: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı....428
Resim 71: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları....429
Resim 72: Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Harimden Görünüm....430
Resim 73: Manastır Haydar Kadı Camii Genel Görünüş (2013)....431

Resim 74: Manastır Haydar Kadı Camii Genel Görünüş (2019) 431
Resim 75: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı (2013) 432
Resim 76: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kanatları (2013) 433
Resim 77: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı 434
Resim 78: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kitabelik ve Süslemeler 435
Resim 79: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı İç Görünüş 435
Resim 80: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı (2019) 436
Resim 81: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kitabelik ve Süslemeler (2019) 437
Resim 82: Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı İç Görünüş (2019) 437
Resim 83: Manastır Koca Kadı Camisi Genel Görünüş 438
Resim 84: Manastır Koca Kadı Camisi Giriş Cephesi Genel Görünüşü 438
Resim 85: Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi 439
Resim 86: Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi Kemer Taşı Yüzeyindeki Rozet 440
Resim 87: Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi Giriş Açıklığı Üzerindeki Rozet 440
Resim 88: Manastır Yeni Camii Genel Görünüş (2013) 441
Resim 89: Manastır Yeni Camii Son Cemaat Yeri Giriş Kapısı 442
Resim 90: Manastır Yeni Camii Son Cemaat Yeri 443
Resim 91: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Kapı Kanatları 443
Resim 92: Manastır Yeni Camii Taçkapısı 444
Resim 93: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları 445
Resim 94: Manastır Yeni Camii Taçkapısı İç Görünüşü 446
Resim 95: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Yazılı Panolar 447
Resim 96: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Metal Gülce 447
Resim 97: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Metal Çekecek 448
Resim 98: Manastır Yeni Camii Taçkapısı Çini Detayı 448
Resim 99: İştip Hüsameddin Paşa Camii Genel Görünüm 449
Resim 100: İştip Hüsameddin Paşa Camii Genel Görünüm 449
Resim 101: İştip Hüsameddin Paşa Camii Son Cemaat Yeri 450
Resim 102: İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüş 450
Resim 103: İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı 451
Resim 104: Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Genel Görünüşü 452
Resim 105: Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Son Cemaat Yeri 452
Resim 106: Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Ana Girişi 453
Resim 107: Kalkandelen Alaca Camii Genel Görünüşü 454
Resim 108: Kalkandelen Alaca Camii Son Cemaat Yeri 454
Resim 109: Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi 455
Resim 110: Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, İç Görünüş 456

Resim 111: Priştine Fatih Camii Kuzey Cephesi 457
Resim 112: Priştine Fatih Camii Güney Cephesi 457
Resim 113: Priştine Fatih Camii Son Cemaat Yeri 458
Resim 114: Priştine Fatih Camii Onarım Kitabesi 458
Resim 115: Priştine Fatih Camii Taçkapısı 459
Resim 116: Priştine Fatih Camii Ahşap Kapı Kanatları 460
Resim 117: Priştine Fatih Camii Taçkapı İç Görünüş 461
Resim 118: Priştine Fatih Camii Taçkapısı Sütünce Başlığı 462
Resim 119: Priştine Fatih Camii Taçkapısı Çekecekler 462
Resim 120: Priştine Fatih Camii Taçkapısına Ait Eski Bir Fotoğraf 463
Resim 121: Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü, Restorasyon Öncesi 464
Resim 122: Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü (2013) 465
Resim 123: Priştine Sultan Murad Camii Taçkapısı, Restorasyon Öncesi Fotoğrafı 466
Resim 124: Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü, Restorasyon Çalışmaları Esnasında 467
Resim 125: İpek Fatih Camii Kuzey Cephesi 468
Resim 126: İpek Fatih Camii Son Cemaat Yeri 468
Resim 127: İpek Fatih Camii Ana Girişi 469
Resim 128: İpek Fatih Camii Ana Girişi Süslemeleri 470
Resim 129: İpek Fatih Camii Ana Girişi Süslemeleri 470
Resim 130: Priştine Piri Nazır Camii Genel Görünümü 471
Resim 131: Priştine Piri Nazır Camii Son Cemaat Yeri 471
Resim 132: Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi 472
Resim 133: Priştine Piri Nazır Camii Genel Görünümüne Ait Eski Bir Fotoğraf 473
Resim 134: Priştine Piri Nazır Camiine Ait Eski Bir Fotoğraf 474
Resim 135: Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişine Ait Eski Bir Fotoğraf 474
Resim 136: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü 475
Resim 137: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı 476
Resim 138: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii İnşa Kitabesi 477
Resim 139: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii İnşa Kitabesi ve Mukarnaslı Süsleme 477
Resim 140: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatları 478
Resim 141: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapının Harimden Görünüşü 479
Resim 142: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatlarının Arka Yüzü 480
Resim 143: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatları Çekecek ve Kilit 481
Resim 144: Yakova Hadım Camii Kuzey Cephesi 482
Resim 145: Yakova Hadım Camii Güney Cephesi 482
Resim 146: Yakova Hadım Camii Ana Girişi 483

Resim 147: Yakova Hadım Camii Revakı 483
Resim 148: Yakova Hadım Camii ana Girişi 484
Resim 149: Yakova Hadım Camii Ahşap Kapı Kanatları 485
Resim 150: Yakova Hadım Camii Ana Girişi Harimden Görünüş 486
Resim 151: Yakova Hadım Camii Kapı Kanatları Arka Yüzü 486
Resim 152: Yakova Hadım Camii Ahşap Kapı Kanatları Çekecek 487
Resim 153: Kaçanik Sinan Paşa Camii Kuzey Cephesi 488
Resim 154: Kaçanik Sinan Paşa Camii Güney Cephesi 488
Resim 155: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapısı 489
Resim 156: Kaçanik Sinan Paşa Taçkapısı Ahşap Kapı Kanatları 490
Resim 157: Kaçanik Sinan Paşa Camii İnşa Kitabesi 491
Resim 158: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapısı Kavsara Kuşatma Kemeri 491
Resim 159: Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapının Harimden Görünüşü 492
Resim 160: İpek Defterdar Camii Genel Görünüşü 493
Resim 161: İpek Defterdar Camii Genel Görünüşü 493
Resim 162: İpek Defterdar Camii Harimi 494
Resim 163: İpek Defterdar Camii Son Cemaat Yeri 494
Resim 164: İpek Defterdar Camii Ana Girişi 495
Resim 165: İpek Defterdar Camii Ana Girişi 1999 Kosova Savaşı Sonrası 496
Resim 166: Prizren Sinan Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü 497
Resim 167: Prizren Sinan Paşa Camii Son Cemaat Yeri 497
Resim 168: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı 498
Resim 169: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüm 499
Resim 170: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Kemer Köşeliğinde Yer Alan Çiçek Motifi 499
Resim 171: Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Restorasyon Öncesine Ait Bir Fotoğraf 500
Resim 172: Prizren Sinan Paşa Camii'ne Ait Eski Fotoğraf 501
Resim 173: İpek Kurşunlu Camisi Kuzey Cephesi 502
Resim 174: İpek Kurşunlu Camisi Harimi 502
Resim 175: İpek Kuşunlu Camisi Ana Girişi 503
Resim 176: İpek Kuşunlu Camisi Ana Girişi 504
Resim 177: İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Lale ve Rozet 505
Resim 178: İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Kabara 505
Resim 179: İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Çiçek 505
Resim 180: Yakova Hacı Ömer Camii Genel Görünümü 506
Resim 181: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi 507
Resim 182: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi Detayı 508
Resim 183: Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi Detayı 508

Resim 184: İpek Muslih Ağa Camii Kuzey Cephesi....509
Resim 185: İpek Muslih Ağa Camii Son Cemaat Yeri....509
Resim 186: İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi....510
Resim 187: İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi Kitabelik....511
Resim 188: İpek Muslih Ağa Camii Kitabelik 1999 Yılı Yangını Sonrası....511
Resim 189: İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi 1999 Yılı Yangını Sonrası....512
Resim 190: Prizren Emin Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü....513
Resim 191: Prizren Emin Paşa Camii İnşa Kitabesi....513
Resim 192: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi....514
Resim 193: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Harimden Görünüm....515
Resim 194: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Süsleme....515
Resim 195: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Restorasyon Öncesi (2014)....516
Resim 196: Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Harimden Görünüm, Restorasyon Öncesi (2014)....517
Resim 197: Prizren Emin Paşa Camii Kapı Kanatları Restorasyon Öncesi (2014)....518
Resim 198: Yakova Mahmut Paşa Camii Genel Görünümü....519
Resim 199: Yakova Mahmut Paşa Camii Son Cemaat Yeri....519
Resim 200: Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi....520
Resim 201: Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü (2013)....521
Resim 202: Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü....522
Resim 203: Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü....523
Resim 204: Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü....523
Resim 205: Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapısı, Restorasyon Esnasında (2015)....524
Resim 206: Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüş, Restorasyon Esnasında (2015)....525
Resim 207: Priştine Yaşar Paşa Camii İnşaat Kitabesi (2015)....526
Resim 208: Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapı Süsleme (2015)....526
Resim 209: Priştine Suud Efendi Camii Genel Görünüm....527
Resim 210: Priştine Suud Efendi Camii Son Cemaat Yeri....528
Resim 211: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi....528
Resim 212: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Doğrama ile Kapatılmadan Önceki Hali....529
Resim 213: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi....530
Resim 214: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Harimden Görünüm....531
Resim 215: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Küre Şekilli Sarkıt Detayı....532
Resim 216: Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Kapı Kanatları....532
Resim 217: Üsküp Paşa Bey Türbesi Genel Görünüş....533
Resim 218: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı....534
Resim 219: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı İç Görünüm....535
Resim 220: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı Söve Konsolu....535

Resim 221: Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Genel Görünüş.....536
Resim 222: Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Ana Girişi.....537
Resim 223: Üsküp Mustafa Paşa Türbesi İnşa Kitabesi.....537
Resim 224: Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Genel Görünüş.....538
Resim 225: Üsküp Beyhan Sultan Türbesi İnşa Kitabesi.....538
Resim 226: Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Ana Girişi.....539
Resim 227: Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Ana Girişi Genel Görünüş.....540
Resim 228: Üsküp Hüseyin Şah Türbesi İnşa Kitabesi.....541
Resim 229: Priştine Gazi Mestan Türbesi Genel Görünüş.....542
Resim 230: Priştine Gazi Mestan Türbesi İç Mekân.....542
Resim 231: Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi.....543
Resim 232: Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi İç Görünüş.....544
Resim 233: Priştine Gazi Mestan Türbesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf.....545
Resim 234: Priştine Gazi Mestan Türbesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf.....545
Resim 235: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Genel Görünüş.....546
Resim 236: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Genel Görünüş.....546
Resim 237: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi.....547
Resim 238: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi (İçeriden Görünüş).....548
Resim 239: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi Tepelik.....549
Resim 240: Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Kemer Süslemesi.....549
Resim 241: Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi 1909 Yılı Öncesi Bir Fotoğraf.....550
Resim 242: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Genel Görünüm.....551
Resim 243: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi İçi.....551
Resim 244: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı.....552
Resim 245: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı İç Görünüş.....553
Resim 246: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı Kitabelik ve Mukarnas Süsleme.....553
Resim 247: Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Eski Bir Fotoğrafı.....554
Resim 248: Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi'ne ait Ana Girişin Önceki Yıllara ait Bir Fotoğrafı.....555
Resim 249: Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi, 1999 Savaşı Öncesi ve Onarım Sonrası Fotoğrafı.....555
Resim 250: Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Ana Girişi.....556
Resim 251: Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Kitabesi.....557
Resim 252: Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Ana Girişi Detayı.....557
Resim 253: Üsküp Davud Paşa Hamamı Genel Görünüm.....558
Resim 254: Üsküp Davud Paşa Hamamı Genel Görünüm.....558
Resim 255: Üsküp Üsküp Davud Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Ana Girişi.....559
Resim 256: Manastır Deboy Hamam, Genel Görünüşü.....560
Resim 257: Manastır Deboy Hamam, Genel Görünüşü.....560

Resim 258: Manastır Deboy Hamam, Giriş.....561
Resim 259: Manastır Deboy Hamam, Giriş.....561
Resim 260: Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı Giriş Cephesi.....562
Resim 261: Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı Ana Giriş.....562
Resim 262: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Kuzey Cephe Görünümü.....563
Resim 263: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephe Görünümü.....563
Resim 264: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephede Yer Alan Girişi.....564
Resim 265: Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephede Yer Alan Girişi Kilit Taşı Detayı.....565
Resim 266: Üsküp Kapan Han Avlusu, Genel Görünümü.....566
Resim 267: Üsküp Kapan Han Güney Cephesi ve giriş.....566
Resim 268: Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi.....567
Resim 269: Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi, Meydandan Görünüş.....568
Resim 270: Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi, Avluya Bakan Giriş Mekânından Görünüş.....568
Resim 271: Üsküp Sulu Han Doğu Girişi, Dışarıdan Görünüm.....569
Resim 272: Üsküp Sulu Han Doğu Girişi, Avludan Görünüm.....569
Resim 273: Üsküp Sulu Han Batı Girişi, Dışarıdan Görünüm.....570
Resim 274: Üsküp Sulu Han Batı Girişi, Avludan Görünüm.....571
Resim 275: Üsküp Kurşunlu Han Genel Görünümü.....572
Resim 276: Üsküp Kurşunlu Han Genel Görünümü.....572
Resim 277: Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi.....573
Resim 278: Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi.....574
Resim 279: Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi İçeriden Görünüm.....574
Resim 280: İştip Bedesteni Genel Görünüşünü Gösterir Eski Bir Fotoğrafı.....575
Resim 281: İştip Bedesteni Genel Görünüş.....575
Resim 282: İştip Bedesteni Genel Görünüş.....576
Resim 283: İştip Bedesteni Doğu Girişi.....576
Resim 284: İştip Bedesteni Ana Girişi.....577
Resim 285: Üsküp Bedesteni, Doğu Girişi.....578
Resim 286: Üsküp Bedesteni, Kuzey Girişi.....579
Resim 287: Üsküp Bedesteni, Batı Girişi.....580
Resim 288: Üsküp Bedesteni, Güney Girişi.....580
Resim 289: Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi (2014).....581
Resim 290: Manastır Kapalı Çarşı Kuzey Cephesi (2014).....581
Resim 291: Manastır Kapalı Çarşı Batı Cephesi Girişi (2014).....582
Resim 292: Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi Girişi (2014).....583
Resim 293: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Genel Görünümü.....584
Resim 294: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi.....584

Resim 295: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi Kilit Taşı Detayı 585
Resim 296: Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi İç Görünüş 585
Resim 297: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Genel Görünümü 586
Resim 298: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi 586
Resim 299: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Giriş Detayı 587
Resim 300: Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi İç Görünüş 587
Resim 301: Yakova Geçar Camii Genel Görünümü 588
Resim 302: Yakova Geçar Camii Ana Girişi 588
Resim 303: Yakova Geçar Camii Ana Girişi 589
Resim 304: Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kilit Taşı Detayı 590
Resim 305: Yakova Geçar Camii Ana Giriş Detayı 590
Resim 306: Üsküp Hükümet Konağı Genel Görünüm 591
Resim 307: Üsküp Hükümet Konağı Giriş Cephesi 592
Resim 308: Üsküp Hükümet Konağı Ana Girişi. 593
Resim 309: Manastır Askesi İdadisi, Eski Bir Fotoğraf 594
Resim 310: Manastır Askesi İdadisi, Eski Bir Fotoğraf 594
Resim 311: Manastır Askesi İdadisi Genel Görünüşü, Ana Giriş Cephesi 595
Resim 312: Manastır Askesi İdadisi Genel Görünüşü, Güneybatı Cephesi 595
Resim 313: Manastır Askeri İdadisi, Ana Girişi 596
Resim 314: Manastır Askesi İdadisi Restorasyon Çalışmasından Önce Giriş Cephesi 597
Resim 315: Manastır Askeri İdadisi Restorasyon Öncesi Zarar Görmüş Olan Tuğra 598
Resim 316: Manastır Askeri İdadisi Restorasyon Çalışmaları Esnasında 598
Resim 317: Manastır Askeri İdadisi, Güneybatı Cephede Yer Alan Giriş 599
Resim 318: Priştine Saat Kulesi Genel Görünüşü 600
Resim 319: Priştine Saat Kulesi Girişi Çarkıfelek Detayı 600
Resim 320: Priştine Saat Kulesi Girişi 601
Resim 321: Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii Genel Görünümü 602
Resim 322: Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii Harim Girişi 603
Resim 323: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Genel Görünüm 604
Resim 324: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Genel Görünüm 604
Resim 325: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Son Cemaat Yeri 605
Resim 326: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Kavsarası Mukarnas Dolgusu 605
Resim 327: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Günümüzdeki Görünümü 606
Resim 328: Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Mukarnasları Günümüzdeki Görünümü 607
Resim 329: Manastır İsa Fakih Camii Genel Görünümü 608
Resim 330: Manastır İsa Fakih Camii Kuzey Cephesi 608
Resim 331: Manastır İsa Fakih Camii Ana Girişi 609

Resim 332: Manastır İsa Fakih Camii Genel Görünümü 610
Resim 333: Ohri Ali Paşa Camii Genel Görünümü (2013) 611
Resim 334: Ohri Ali Paşa Camii, Restorasyonu Gösterir Fotoğraf 611
Resim 335: Ohri Ali Paşa Camii, Ana Girişi (Restorasyon Öncesi Fotoğraf) (2013) 612
Resim 336: Ohri Ali Paşa Camii, Ana Girişi Kemer Detayı (2013) 613
Resim 337: Ustrumca Orta Camii, Giriş Cephesi 614
Resim 338: Ustrumca Orta Camii, Giriş Cephesi 615
Resim 339: Ustrumca Orta Camii Ana Girişi 616
Resim 340: Ustrumca Orta Camii Kitabe 617
Resim 341: Ustrumca Orta Camii Zarar Görmüş Silme Detayı 617
Resim 342: Manastır Hamza Bey Camii Genel Görünümü 618
Resim 343: Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi 618
Resim 344: Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi 619
Resim 345: İpek Hasan Bey Camii, Genel Görünümü 620
Resim 346: İpek Hasan Bey Camii, Son Cemaat Yeri 620
Resim 347: İpek Hasan Bey Camii, Ana Girişi 621
Resim 348: Prizren İlyas Kuka Camii Genel Görünümü 622
Resim 349: Prizren İlyas Kuka Camii Onarım Kitabesi 622
Resim 350: Prizren İlyas Kuka Camii Ana Girişi 623
Resim 351: Prizren Saraçhane Camii Giriş Cephesi Genel Görünümü 624
Resim 352: Prizren Saraçhane Camii Ana Giriş 625
Resim 353: Prizren Saraçhane Camii Ana Girişi, Kilit Taşı Detayı 626
Resim 354: Prizren Saraçhane Camii Ana Giriş Kemeri Köşeliklerinde Yer Alan Süsleme 626
Resim 355: Priştine Lab Camii Genel Görünüm 627
Resim 356: Priştine Lab Camii Ana Giriş Kapısı 1999 Savaşından Önceki Hali 627
Resim 357: Priştine Lab Camii Ana Giriş 628
Resim 358: Yakova Molla Yusuf Camii Genel Görünümü 629
Resim 359: Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi 630
Resim 360: Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi Sol Sövede Yer Alan Süsleme 631
Resim 361: Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi Sol Sövede Yer Alan Yağdanlık Motifi 631
Resim 362: Yakova Molla Yusuf Camii Giriş Açıklığı Üzerinde Yer Alan Kitabe 632
Resim 363: Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişin Sağ Tarafında Yer Alan Levha 632
Resim 364: Pirlepe Çarşı Camii Genel Görünümü (Nisan 2015) 633
Resim 365: Pirlepe Çarşı Camii Kitabe ve Giriş Kapısı Kemerinin Bir Bölümü 633
Resim 366: Pirlepe Çarşı Camii Harim Girişi (Nisan 2015) 634
Resim 367: Üsküp Yelen Kapan Camii Ana Girişi 635
Resim 368: Üsküp Şengül Hamam, Yıkılmadan Önce Genel Görünüm 636

Resim 369: Üsküp Şengül Hamam, Yıkılmadan Önce Ana Girişin Görünümü....636
Resim 370: Üsküp Eski Yeni Hamam Ana Girişi....637
Resim 371: Üsküp Eski Yeni Hamam....637
Resim 372: Üsküp Faik Paşa Camii Genel Görünümü....638
Resim 373: Üsküp Faik Paşa Camii Ana Girişi....638
Resim 374: Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları....639
Resim 375: Üsküp Faik Paşa Camii, Sol Kanat Orta Pano Detayı....639
Resim 376: Üsküp Faik Paşa Camii, Sol Kanat Üst Pano Detayı....640
Resim 377: Üsküp Faik Paşa Camii, Çekecek Detayı....640
Resim 378: Üsküp Faik Paşa Camii Kitabesi....641
Resim 379: Üsküp İdadi Mektebi....642
Resim 380: Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi....642
Resim 381: Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi....643
Resim 382: Üsküp İdadi Mektebi Ana Giriş İç Görünüm....643
Resim 383: Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi....644
Resim 384: Üsküp İdadi Mektebi Kilit Taşı....644

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katalogda İncelenen Yapıların Listesi 17
Tablo 2. Silmeler ile Belirginleştirilen Bir Dikdörtgen Çerçeveye Sahip Ana Giriş Örnekleri 290
Tablo 3. Cami Ana Girişi Örnekleri 291
Tablo 4. 15- 16. Yüzyıl Ana Giriş Örnekleri 292
Tablo 5. 17- 20. Yüzyıl Ana Giriş Örnekleri 293
Tablo 6. Sivri Kemerli Kavsara Örnekleri 308
Tablo 7. Yatay Dikdörtgen Şekilli Kitabe Örnekleri 327

KISALTMALAR

BOA: TC. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

CHwB: Cultural Heritage without Borders

H.: Hıcri

M.: Miladi

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

VGMA: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜM
1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi

Osmanlı mimarisi ve sanatının izleri, Anadolu'nun yanı sıra devletin hüküm sürdüğü Ortadoğu, Afrika, Avrupa gibi farklı coğrafyalarda da görülmektedir. Balkan toprakları da tıpkı diğerleri gibi, Osmanlı'nın yüzyıllarca süren hakimiyeti esnasında sayısız eser bıraktığı topraklardan bir tanesidir. Bölgenin savaşlar ve doğal afetlerle dolu geçmişinde, bu eserlerin kimi zarar görerek yok olmuş, kimi ise günümüze değin ayakta kalmayı başarabilmiştir.

Balkanlar'daki Osmanlı mimari mirasına yönelik araştırmalar son yıllarda artmaktadır. Ancak, çalışmalar çoğunlukla eserlerin genel tanıtımı ve mimari özelliklerine ağırlık veren katalog çalışmalarıdır. Bu yayınlarda, yapıların mimari elemanlarına kısmen değinilmekte ve yapılan tanımlamalar yetersiz kalmaktadır. Yapı elemanlarının başlı başına ele alınarak, detaylı bir şekilde incelendiği araştırmalar ise sayıca yok denecek kadar azdır. Bu sebeplerden ötürü, yapıların önemli mimari unsurlarından bir tanesi olan ana girişler hakkında nitelikli değerlendirmeler yapılamamaktadır. Ayrıca şu ana kadar yapılmış çalışmalar neticesinde, bu girişlerin Osmanlı mimarisi içerisindeki yeri ve önemi ile tasarımlarında merkezin etkisi hakkında yetkin yorumlar yapabilmek ve sonuçlar elde edebilmek zordur.

Türk mimarisinde kendine özgü bir yere sahip yapı elemanlarından biri ana girişlerdir. Yapının esas cephesinde bulunan ana girişi vurgulayarak, ön plana çıkarma fikri, anıtsal Türk mimarisinin hemen her döneminde ve etkin olduğu birçok coğrafyada görülmektedir. Türk sanatında "taçkapı" olarak adlandırılan bu yapı elemanları, mimari işlevlerinin yanı sıra, cepheyi vurgulayan ve yapıya kimlik kazandıran unsurlardandır. Anadolu Selçuklu ile Osmanlı dönemi Anadolu eserlerinin görkemli taçkapıları araştırmacılar tarafından incelenmiş ve sıklıkla yayınlara konu olmuştur. Balkan coğrafyasındaki eserlerin nispeten sade olan ana girişleri ise, yeterli ilgiyi görmemiştir. Osmanlı sanatı ve mimarisinin daha iyi kavranabilmesi için, Balkanlar gibi çeper bölgelerdeki, en az Anadolu örnekleri kadar kıymetli eserlerin mimari unsurlarına yönelik araştırmaların daha da derinleşmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Günümüzde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova Cumhuriyeti sınırları içinde kalan alan, Osmanlı Rumeli'sinin önemli bölgelerindendir. Erken bir dönemde, henüz İstanbul'un fethinden çok önce Osmanlı hakimiyetine geçmiş ve Balkan Savaşları'na kadar, Osmanlı devleti yönetiminde kalmıştır. Bu açıdan, Osmanlı'nın söz konusu coğrafyadaki etkisi ve verdiği eserler önem arz etmektedir. Balkanların da merkezinde bulunan bu bölgede yer alan; Manastır, Üsküp, Ohri, Prizren, Priştine gibi şehirler döneminin kültürel ve ticari açıdan öne çıkan yerleşim birimleridir. Osmanlı'nın Rumeli yapılanmasında da çeşitli zamanlarda sancak ve vilayet merkezi olmuşlardır.

Çalışmamızın konusunu, Makedonya ve Kosova'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan anıt yapıların ana girişleri oluşturmaktadır. Tezimizin amacı, bu ana girişleri belirleyerek bugünkü durumlarını tespit etmek; form, malzeme ve süsleme özellikleri ile incelemektir.

Çalışmanın amaçlarından diğeri, Makedonya ve Kosova'da inşa edilmiş olan ana girişlerin Anadolu- Türk mimarisi taçkapı geleneğinin izlerini nasıl devam ettirdiğinin araştırılması olmuştur. Ana girişlerin taçkapı unsurlarını barındırıp barındırmadıklarının izlenmesi ve bu unsurların zaman içerisindeki gelişim ve değişimlerinin belgelenmesi çalışmamızın hedeflerindendir. Kataloğumuzdaki ana girişlerden birçoğu, taçkapı unsurlarının tümünü barındırmamakla beraber, tasarımları ile bulundukları yapının cephesinde belirgin bir yer edinmiş örneklerdir. Birçok ana girişte, taçkapı unsurlarının çoğunlukla sadeleşmiş biçimlerinin devamlılığını görmek mümkün olmuştur.

Makedonya ve Kosova gerek coğrafi yakınlıkları gerekse de Osmanlı ve Yugoslav devleti yönetimlerinde farklı zamanlarda aynı idari birim içerisinde yer almaları sebebi ile tezimiz kapsamında bir arada ele alınmışlardır. Günümüzde iki farklı devletin egemenliğinde olmalarına rağmen, coğrafi ve tarihsel yakınlıkları olan bu iki ülkenin birlikte ele alınması; ana girişlerin tasarımlarındaki benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi ile yerel etkilerin karşılaştırılması açısından da çalışmamıza zenginlik kazandırmıştır.

Osmanlı imparatorluğu, yaklaşık beş yüzyıl boyunca Balkanlar'da hakimiyet kurmuş ve bu süre zarfında gerçekleştirdiği yoğun imar faaliyetleri ile ülkelerde birçok eser bırakmıştır. Eserlerden büyük bir bölümü savaş, doğal afetler, insan eli ile yapılan tahribat ve benzeri sebeplerden dolayı günümüze ulaşamamıştır. Diğer Balkan ülkelerine

kıyasla Makedonya ve Kosova'da sayıca daha fazla eser günümüze ulaşabilmiştir. Kosova'da yaklaşık 225, Makedonya'da ise 584 civarı eser ayaktadır[1].

Tez çalışmamız kapsamında, Makedonya ve Kosova'da 15. yüzyıl ile 20. yüzyıl aralığında inşa edilmiş cami, türbe, han, hamam, tekke, hükümet konağı, okul gibi farklı yapı türlerine ait anıt yapıların ana girişleri incelenmiştir. Buradaki amacımız ülkelerde inşa edilmiş tüm yapılara ait giriş açıklıklarını incelemek değildir. Anıtsallık gösteren yapılar ele alınmış; bunlar arasından, bir çerçeve ile vurgulanarak cephede belirgin bir yer edinen, ya da tasarımı ve süslemeleri ile cephede ön plana çıkan ana girişler tespit edilerek, kataloğa alınmıştır. Ancak, bir çerçeveye sahip olmayan bazı ana girişleri de kataloğumuza ekledik. Ana girişin bulunduğu yapının anıtsallığı ve incelediğimiz yapı türlerini çeşitlendirip, kendi içinde gruplandırabilmek isteği bu seçimimizde rol oynadı. Kataloğumuzda 70 adet ana giriş incelenmiştir. Bunlardan 43 tanesi cami ana girişidir. 8 tanesi türbe, 6 tanesi hamam, 3 tanesi han, 3 tanesi bedesten, 3 tanesi tekke, 1 tanesi hükümet konağı, 2 tanesi okul, 1 tanesi de saat kulesidir.

Eserler katalogda yapı türlerine ayrılarak listelenmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı'da meydana gelen düşünsel ve idari değişiklikler mimariye de yansımış ve yeni anlayışa göre planlanmış yapı türlerine ihtiyaç duyulmuştur. Hükümet konağı ve benzeri idari binalar; okul, hastane, saat kulesi gibi yapı türleri bunlar arasında sayılabilir. Araştırmamızda, yer alan ve çoğunluğu doğrudan devlet tarafından yaptırılan bu yeni bina tiplerini, kataloğumuzda "kamu yapıları" başlığı altında gruplandırdık.

Kataloğa şehir merkezlerinde bulunan yapıların ana girişleri alınmış, bir başka çalışmanın konusu olabilecek kadar sayıca fazla olan ve köylerde yer alan, çoğunluğunu camilerin oluşturduğu yapılar ise katalogda incelenmemiştir. Çalışmamız kapsamında araştırdığımız ana girişler, camilerde harime girişi sağlayan açıklıklardır. Camilerin avlu ya da bahçe kapıları çalışmamız kapsamına alınmamıştır.

İncelediğimiz eserler arasında yapı türü olarak sayıca en fazla olanlar camilerdir. Yine günümüze ulaşabilen yapılar arasında tasarımları açısından özellik arz eden ana girişler de çoğunlukla camilerde bulunmaktadır. Bu yapı türüne ait açıklıklarda, üslupsal

[1] M. Z. İbrahimgil, H. Keleş; "Balkan Ülkelerinde Osmanlı Eserleri Üzerine İstatistiki Değerlendirme", **Akdeniz Sanat**, 13,2019, s. 511-530. https://dergipark.org.tr/en/pub/akdenizsanat/issue/49183/627592 (erişim tarihi: 06.12.2019)

benzerlik ve farklılıklar da daha rahat okunabilmektedir. Diğer yapı türlerine ait ana girişleri, sayıca daha az olmakla birlikte, kataloğumuza katarak incelediğimiz örnekleri çeşitlendirmeye gayret ettik.

Ülkelerde incelediğimiz yapılar içerisinde, ana girişleri deprem, savaş, hatalı onarımlar ve benzeri etmenler sonucunda özgün durumunu ya da döneminin özelliklerini yitirerek değişikliğe uğrayan ve bu hali ile günümüze ulaşabilen girişler de bulunmaktadır. Bu girişler arasından, önceki durumlarına ait bilgi, belge ve fotoğraflara ulaşabildiğimiz girişlere tezimiz kapsamında yer verdik. Benzer bir şekilde, kimi yapılar günümüze ulaşamamış ya da harap durumda ulaşabilmiştir. Bunlar içerisinden de ana girişleri hakkında yazılı bir kaynağa ulaşabildiklerimizi kataloğumuza ekledik.

Çalışmamız, Osmanlı dönemi anıt yapılarındaki ana girişlerin Makedonya ve Kosova'daki örneklerinin bugünkü durumlarının tespitinin yanı sıra arşiv kaynaklarının da değerlendirilmesi ile örneklerin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Balkan coğrafyasındaki savaş, istila, doğal afetler gibi yaşanmış olan olumsuzlukların yarattığı tahribat nedeniyle yapılar pek çok inşa evresine sahiptir. Tezimizin kapsamındaki alanın tarihine baktığımızda; 1555 Makedonya depremi, 1689 Avusturya istilası, Balkan savaşları (1912-1913), 1963 Üsküp depremi ve 1998-1999 yılı Kosova savaşı[2] yapılarda önemli hasara sebep olmuş olaylardır. Bu sebeplerle yapıların büyük çoğunluğu yok olmuş, günümüze ulaşanların bir kısmı ise yapılan restorasyonlar sonucunda özgünlüğünü yitirmiştir. Tezimiz kapsamında bu onarım evrelerini araştırarak, ana girişlerin bu bağlamda değişip değişmediğini tespit ettik. Özgünlüğünü yitirmiş ya da günümüze ulaşamamış olan girişlere kaynaklarda ulaşabildiğimiz bilgiler ışığında çalışmamızda yer verdik.

Giriş açıklıklarının en çok yıpranan ve en kolay değiştirilebilen elemanlarından biri de ahşap kapı kanatlarıdır. Örneklerimiz arasında birçok kanat zaman içerisinde değişmiş ve günümüze ulaşamamıştır. Çalışmamız kapsamında, çeşitli dönemlerden günümüze ulaşabilen kanatlar ve kanatlar üzerinde yer alan çekecek, tokmak, kilit gibi aksamlar da fotoğraflanarak, dokümantasyonu yapılmıştır.

[2] Eski Yugoslav ülkelerinin çoğunluğunu etkileyen bu savaş 1998-1999 yıllarında Kosova'da büyük tahribat yaratmıştır. Tahribatta zarar gören İslam eserleri ile ilgili bkz. S. Bajgora, **Destruction of Islamic Heritage in the Kosovo War (1998-1999)**, Prishtina, 2012

Osmanlı mimarisinin her yönüyle anlaşılması ve tanıtılması imparatorluğun Anadolu dışındaki farklı coğrafyalarda ortaya koyduğu eserlerin daha iyi tanınması ile mümkündür. Çalışmamız, Makedonya ve Kosova'daki eserlerin giriş açıklıklarını tasarım ve süsleme özellikleri ile araştırarak, gelişim ve üslup özelliklerini incelemektedir. Bunu yaparken kataloğumuzdaki ana girişleri Anadolu örnekleri ile de kıyaslayarak, benzerlik ve farklılıklarını değerlendirdik ve üretildikleri coğrafyadaki yerel unsurların bu girişlerin tasarımında nasıl etkili olabileceğini de tespit etmeye çalıştık.

1.2. Konu Hakkında Yapılmış Yayın ve Araştırmalar

Çalışma konumuz ile ilgili yapılmış olan çalışmaları iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilki bölge ülkelerindeki mimari eserleri incelemeye yönelik yapılmış olan çalışmalardır. İkincisi ise giriş açıklıkları ile yapılmış çalışmalara ilişkindir.

Balkan coğrafyasındaki mimari eserler ile ilgili yapılan çalışmalardan, eski Yugoslavya'yı konu edinen ve böylece tezimizdeki her iki ülkeyi de kapsayan yayınlar bulunmaktadır. Yugoslavya'daki Türk devri eserlerine ait bazı yapıların fotoğraf, vakfiye ve kitabelerine yer veren G. Elezoviç'in kaleme aldığı iki ciltlik "*Turski Spomenici*"[3] adlı eseri ve yine aynı yazarın "*Turski Spomenici u Skoplju*"[4] adlı seri makaleleri bölge mimarisi ile ilgili önemli kaynaklardır. H. Duda'nın "*Balkanturkische Studien*"[5] adlı çalışmasında belli başlı yapılar fotoğraf ve şekiller yardımı ile tanıtılmıştır. Zdravkoviç'in "*Izbor Građe Za Proučavanje Spomenika Islamske Arhitekture U Jugoslaviji'*"[6] ve Deroko'nun "*Spomenicija Arhitektura IX.- XVIII. Veka u Jugoslavije Narod Arhitektura*"[7] adlı eserleri bölgede yer alan belli başlı yapıları inceleyerek çizim ve fotoğraflarına yer vermektedir. E. Hakkı Ayverdi'nin "*Yugoslavya'da Türk Devri*

[3] G. Elezoviç, **Turski Spomenici**, 1348-1520, Kniga I, Sv.1, Beograd, 1940; G. Elezoviç, **Turski Spomenici,** KNJ. I, SV.2, Beograd, 1952

[4] G. Elezoviç, "Turski Spomenici u Skoplju", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi I**, Üsküp, 2013, s. 105-144 (Makalelerin ilk basımı için bkz., G. Elezoviç, Turski Spomenici u Skoplju, G.S.N.D., Kniga I, Sveska 2, Skoplje, 1925, ss.135-176; G. Elezoviç, Turski Spomenici u Skoplju, G.S.N.D., Kniga V, Sveska 2, Skoplje, 1929, ss.243-261; G. Elezoviç, Turski Spomenici u Skoplju III, G.S.N.D., Kniga VII-VIII, Broj 3-4, Skoplje, 1930, ss. 177-192)

[5] W.H., Duda, **Balkantürkische Studien**, Wien, 1949

[6] I. Zdravkoviç, **Izbor Građe Za Proučavanje Spomenika Islamske Arhitekture U Jugoslaviji**, Jugoslovenski Institut za Zaštitu Spomenika Kulture, Beograd, 1964

[7] A. Deroko, **Spomenicija Arhitektura, IX.- XVIII. Veka u Jugoslavije Narod Arhitektura,** I, Beograd, 1964

Abideleri ve Vakıfları"[8] başlıklı makalesi ve "*Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri"*[9], adlı kitabın III. cildi hem Makedonya hem de Kosova için ana kaynak konumundadır. Ayverdi'nin Balkan ülkelerindeki eserleri incelediği bu kitabında, yapıların bazılarına ait plan, kesitler, fotoğraflar ile kitabe ve vakfiyelere de yer verilmiştir.

Makedonya'daki eserler ile ilgili araştırmacılar arasında, Lidiya Kumbaracı-Bogoyeviç'in Üsküp'teki yapılar hakkında ayrı ayrı kaleme aldığı makaleleri en çok yararlandığımız yayınlar arasında yer almaktadır. Yazarın makalelerini de derleyerek kaleme aldığı "*Osmanliski Spomenici vo Skopje*"**[10]** adlı kitabı sonradan Türkçe olarak da "*Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri"***[11]** adı ile basılmıştır ve Üsküp şehrindeki yapılar hakkında detaylı bilgi vermektedir. M.Z. İbrahimi'nin *"Makedonya Türk İslam Mimarisinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler"*[12] adlı doktora tezi Makedonya'daki dini eserlerde yer alan duvar süslemelerini konu alan önemli eserlerden bir tanesidir. Ayrıca İbrahimgil' in hem Kosova hem de Makedonya'daki eserler ile ilgili makaleleri bulunmaktadır. Mustafa Özer'in kaleme aldığı *"Üsküp'te Türk Mimarisi"*[13] adlı eseri ve Sevil Bülbül'ün "*Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi"*[14] başlıklı doktora çalışması da araştırma bölgemizdeki yapıları şehir bazında detaylı olarak inceleyen güncel kaynaklardır.

Kosova'da R. Vırmiça'nın "*Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*"[15] adlı kitabı ülkedeki eserlerin tümü ile ilgili bilgi veren bir çalışmadır. Ayrıca aynı yazarın "*Kosova Hamamları*"[16], "*Kosova Tekkeleri*"[17] ile ülkedeki kitabeler ve vakıflar ile ilgili eserleri de bulunmaktadır. Mehmet İbrahimgil ve Neval Konuk'un kaleme aldığı *"Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri"*[18] adlı iki ciltten oluşan kitap ülkedeki eserlerin envanterini

---

[8] E.H., Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Devri Abideleri ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, S.III., Ankara,1956, ss.151-223
[9] E.H. Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri**, III. cilt, 3. kitap, İstanbul, 1981
[10] L. Kumbaracı-Bogoyeviç, **Osmanliski Spomenici vo Skopje, Skopje,** 1998
[11] L. Kumbaracı-Bogoyeviç, **Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri**, İstanbul, 2008
[12] M. İbrahimi, **Makedonya Türk İslam Mimarisinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989
[13] M.Özer, **Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV.- XIX. yüzyıl)**, Ankara, 2006
[14] S. Bülbül, **Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011
[15] R. Vırmiça, **Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri**, Ankara, 1999
[16] R. Vırmiça, **Kosova Hamamları**, Ankara, 2002
[17] R. Vırmiça, **Kosova Tekkeleri**, Ankara, 2010
[18] M.İbrahimgil ve N. Konuk**, Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri**, Ankara, 2006

çıkararak, fotoğraf ve plan çizimleri ile tanıtmaktadır. F. Drançolli'nin "*Monumental Heritage in Kosova*"[19] adlı eseri, Kosova'daki belli başlı anıtsal yapılar hakkında tanıtıcı bilgi vermektedir.

Yukarıda bahsi geçen eserler genellikle binaların envanterinin çıkarılması ve eserlerin tanıtılmasına yönelik çalışmalardır. Buna karşılık bölgedeki bu eserlere ait yapı elemanlarının incelenmesine yönelik araştırmalar sınırlı olarak yapılmıştır. Bunlardan, Sevil Öztürk'ün *"Makedonya Türk Dini Yapılarında Ahşap Süsleme Sanatı"*[20] adıyla kitaplaştırılan yüksek lisans çalışması, Makedonya'daki ahşap işlerinin yanı sıra kapı kanatları hakkında da bilgi vermektedir.

Tezimiz kapsamında, ana girişlere dair yararlandığımız literatür çoğunlukla taçkapılara ilişkin yayınlardan oluşmaktadır. Osmanlı öncesi Türk mimarisindeki taçkapılar hakkında çalışan araştırmalar içerisinde, Ayla Ödekan tarafından hazırlanan *"Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri"* [21] adlı doktora tezi, taçkapı ve mukarnasları konu edinen önemli bir çalışmadır. R. H. Ünal'ın "*Osmanlı Öncesi Anadolu- Türk Mimarisinde Taçkapılar"* [22] adlı eseri Anadolu Selçuklu dönemine ait farklı yapı türlerine ait taçkapıların malzeme, unsurlar, teknik ve süsleme özellikleri açısından değerlendirildiği temel bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Anadolu Selçuklu dönemi taçkapıları konusunda çalışan diğer bir isim de Semra Ögel'dir. "*Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı"* [23] adlı çalışmasında bu döneme ait birçok taçkapıyı incelemiştir. Aynı yazarın "*Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portali"* [24] ve "*Taçkapılar"* [25] makalesi de konu hakkında yayınlanan önemli çalışmalardandır.

Osmanlı dönemi mimarisine ait yazılar içerisinde, Şakir Çakmak'ın "*Erken Osmanlı Dönemi Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)"*[26] adlı doktora çalışması Türk

---

[19] F. Drançolli, **Monumental Heritage in Kosova**, Prishtine, 2011
[20] S.O. Öztürk, **Makedonya Türk Dini Yapılarında Ahşap Süsleme Sanatı,** Üsküp, 2003
[21] A. Ödekan, **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri,** İstanbul, 1977
[22] R.H.Ünal, **Osmanlı Öncesi Anadolu- Türk Mimarisinde Taçkapılar**, İzmir, 1982
[23] S. Ögel, **Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı**, Ankara, 1987
[24] S. Ögel, "Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portali", **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, 1957, ss. 115-119
[25] S. Ögel, "Taçkapılar", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı**, Cilt:1-2, Ankara, 2006, ss. 469- 484
[26] Ş. Çakmak, **Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500),** Ankara, 2001

taçkapı geleneğine ışık tutan değerli bir kaynaktır. Çalışmada erken Osmanlı döneminde inşa edilmiş 100 adet taçkapı örneği kataloğa alınmış ve genel mimari özellikleri, taçkapıyı oluşturan unsurlar ve süsleme özellikleri açısından incelenmiştir. Erken Osmanlı dönemine ait başka bir kaynak A. Ersen tarafından hazırlanan ve dönemin taçkapılarını cephe düzeni içerisinde inceleyen, "*Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği"*[27] adlı doktora tezidir. M. Karademir'in "*Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar"*[28] adlı doktora tezi Mimar Sinan dönemi taçkapılarını inceleyerek bu konudaki bir açığı kapatmıştır. Geç dönem taçkapılarına ilişkin Y. Çoruhlu'nun kaleme aldığı "*Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar"* [29], adlı makalesi bu döneme ışık tutan eserlerdendir.

Ansiklopedi maddelerinden ise her ikisi de İslam ansiklopedisinde yer alan Ayla Ödekan'ın "cümle kapısı" [30] maddesi ile Yaşar Çoruhlu'nun kaleme aldığı "kapı" [31] maddesi sayılabilir.

Fatih Uluengin'in *"Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları"*[32] adlı eser taçkapıyı meydana getiren unsurlar ve özellikle kapı kanatları için üretim detaylarına yer vermektedir. Yıldıray Özbek'in "*Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)"* [33]adlı eserinde taçkapıların taş süslemelerine de yer verilmiştir. Rüstem Bozer'in "*XV. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar"*[34] adlı doktora tezinin kataloğunda yer verdiği 55 adet kapı kanadı ile Türk ahşap işçiliğinin incelediği dönemine ışık tutmaktadır. Bozer "*Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği*"[35] adlı makalesinde de Sinan dönemi kapı kanatlarına da değinmiştir. Ö. Barışta ise "*Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri*"[36] adlı kitabında 15.yy. ile 20.yy.

---

[27] A. Ersen, **Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1986

[28] M.Karademir, **Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

[29]Y. Çoruhlu, "Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı:85-87, 1993, ss. 198- 213

[30] A. Ödekan, "Cümle Kapısı", T.D.V İslam Ansiklopedisi, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 115-116

[31] Y. Çoruhlu, "Kapı", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt:24, İstanbul, 2001, s. 341,342

[32] F. Uluengin ve diğerleri, **Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları**, İstanbul, 2011

[33] Y. Özbek, **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453),** Kültür Bak. Yay. Ankara, 2002

[34]R. Bozer, "**XV. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar**", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992

[35] R. Bozer, "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", VI. Vakıf Haftası, İstanbul, 1989, ss. 327-346

[36] H.Ö. Barışta, **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri**, Ankara, 2009

aralığında İstanbul'da yer alan bir kısmı kapı kanatlarını da içeren ağaç işlerini incelemiştir.

Kaynaklar çoğunlukla Anadolu'da yer alan taçkapılar üzerine yoğunlaşmıştır. Balkan coğrafyasında var olan Osmanlı eserlerindeki kapıların gerek taçkapı organizasyonu gerekse de kapı kanatlarında var olan ahşap işçiliği ile incelenerek dokümantasyonunun yapılmasının Türk sanat geleneğinin devamlığının okunması açısından gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

1.3. Materyal ve Yöntem

Tez çalışması genel olarak üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama, ön araştırma sürecidir. Bu aşamada, kaynak araştırması yapılmış; bölgenin tarihi, mimarisi ve Osmanlı eserlerine ilişkin mevcut yayınlar taranmıştır. Bu kaynak araştırması sonucunda elde edilen bilgiler ışığında, bölgede günümüze ulaşan ya da tahrip olarak yok olan Osmanlı dönemi anıt eserlerinin bir listesi çıkarılmıştır.

İkinci aşama ülkelerde gerçekleştirilen saha çalışması olmuştur. Ön çalışma sonrası mevcut kaynaklara göre envanteri çıkarılan yapılara gidilmiş, yapıların ana girişleri görülmüş ve bunlar arasından tasarım, süsleme özellikleri ile bulunduğu yapının cephesinde belirgin bir yer edinmiş olan ana girişler tespit edilmiştir.

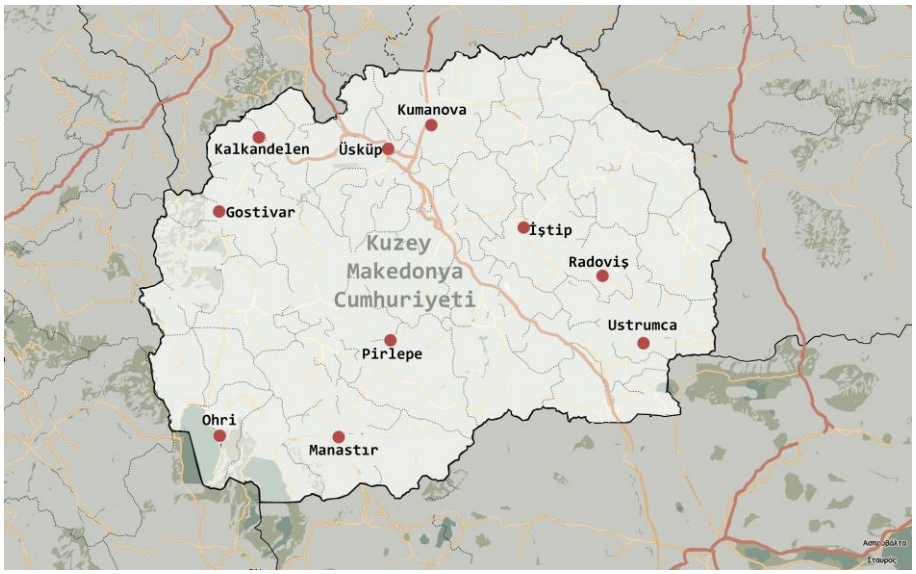
Belirlenen ana girişlerin her biri yerinde incelenmiş, fotoğraflanmış ve rölövesi alınmıştır. Orijinal yerlerinden taşınarak müze ve benzeri alanlarda sergilenen kapı ve kapı kanatlarının da fotoğraflama ve ölçüm çalışmaları yapılmıştır.

Bölgede yapılan çalışmalar kapsamında 2013 yılında iki kere, 2014 yılında iki kere, 2015 yılında üç kere, 2016, 2018 ve 2019 yılında ise birer kere olmak üzere, söz konusu ülkelere toplam 10 çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretler esnasında yaklaşık 150 adet yapı yerlerinde görülmüştür.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Üsküp, Kalkandelen, Kumanova, İştip, Ustrumca, Manastır, Ohri, Pirlepe ve Gostivar şehirlerindeki yapılar yerinde görülmüştür (Şekil:1).

Makedonya *Üsküp'te* Sultan Murad (Hünkâr) Cami, İshak Bey (Alaca) Camii, (Gazi) İsa Bey Camii, Mustafa Paşa Camii, Yahya Paşa Camii, Hacı Muhyiddin Mescidi, Kebir Mehmet Çelebi Camii, Arasta Camii, Hacı Balaban Camii, Murat Paşa Camii,

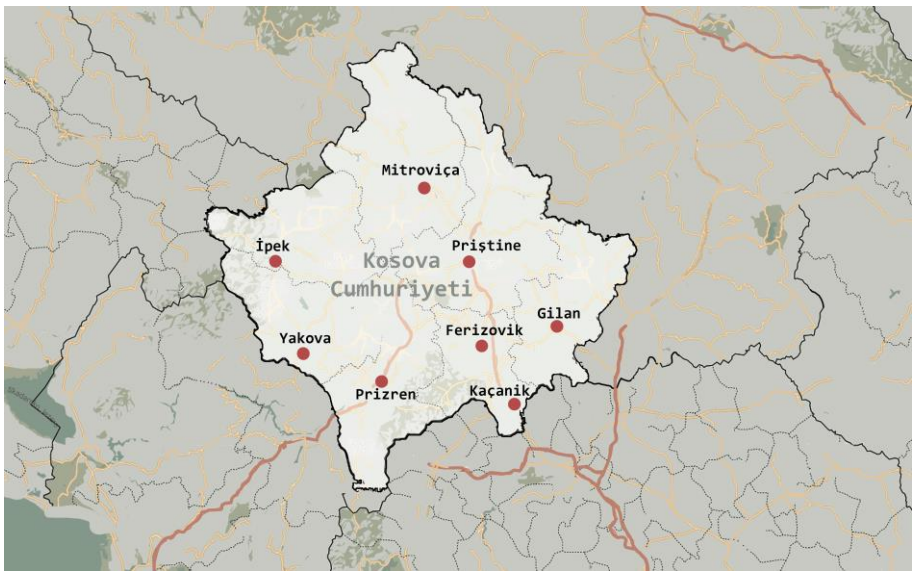
Hüdavendigar Mescidi, Hatuncuklar Camii, Dükkancık Camii, Hüseyin Şah Camii, Paşa Bey Türbesi, Mustafa Paşa Türbesi, Beyhan Sultan Türbesi, Hüseyin Şah Türbesi, Davud Paşa Hamamı, Çifte Hamam, Şengül Hamam Kalıntıları, Kapan Han, Sulu Han, Kurşunlu Han, İshak Bey Bedesteni, Hükümet Konağı, İdadiye Binası, Postahane, Kale, Saat Kulesi; *Manastır'da* İshak Çelebi Camii, Haydar Kadı Camii, Koca Kadı Camii, Yeni (Kadı Mahmut Efendi) Camii, İsa Fakih (Çınar Müftü) Camii, Hamza Bey (Üç Şeyhler) Camii, Hatuniye Camii, Hasan Ağa Camisi, Hacı Mahmut Bey Camisi, Paftalı Camii, Eski Yeni Hamam, Deboy Hamam, Bezisten, Manastır Askeri İdadisi, Askeri Hastahane, Mağaza, Orduevi, Saat Kulesi; *İştip' te* Hüsameddin Paşa Camii ve Türbesi, Bezisten, Radanya Köyü Mahmut Ağa Camii, *Kalkandelen'de* Alaca Camii, Hamam, Harabati Baba Tekkesi; *Ohri'de* Ali Paşa Camii, Hacı Turgut Camisi, Zeynel Abidin Tekkesi, Kuloğlu Mehmed Camii, Göl Camii, Emin Mahmud Camii, Haydar Paşa Camii, Hacı Hamza Camii, Voska Hamam; *Kumanova'da* Tatar Sinan Bey Camii; *Ustrumca* Orta Camii ve Banitsa Köyü Camisi; *Resne* Hacı Ramazan Bey Camisi; *Pirlepe'te* Çarşı Camii, Han ve Saat Kulesi görülmüştür.

Şekil 1:Makedonya'da Çalışma Yapılan Şehirleri Gösterir Harita

Kosova Cumhuriyeti'nde ise Priştine, Prizren, İpek, Yakova, Kaçanik, Gilan, Ferizovik, Mitroviça, Vıçıtırın, Ragova şehirlerindeki eserler yerinde görülmüştür (Şekil: 2).

Kosova *Priştine'de* Fatih Camii, Sultan Murad (Çarşı) Camii, Yaşar Paşa Camii, Lab Camisi, Pirinaz Camii, Suud Efendi (Hasan Emin Ağa) Camii, Kadriye (Muhacir Mahallesi Cami), Gazi Mestan Türbesi, Sultan Murad Hüdavendigar Külliyesi, Saat Kulesi, Fatih Sultan Mehmet Hamamı, Hükümet Konağı; *Prizren'de* Namazgah, Gazi Mehmet Paşa Camii, Sinan Paşa Camii, Emin Paşa Camii, İlyas Kuka Camii, Saraçhane Camii , Suzi Çelebi Camii, Maraş Camii, Dragoman Camii, Katip Sina Bey Camii, Terzi Mehmet Camii, Gazi Mehmet Paşa Türbesi, Halveti Tekkesi, Gazi Mehmet Paşa Hamamı, Saat Kulesi, Gazi Mehmet Paşa Medresesi, Karabaş Mustafa Efendi Türbesi, Kemani Rabia Hanım Türbesi, Eski Belediye Binası, Kale; *Yakova'da,* Hadım Camii, Hadım Mektebi, Hacı Ömer Camii, Hacı Ömer Mektebi, Mahmut Paşa Camii, Geçar Camii, Molla Yusuf Camii, Kosar Camii, Kızıl Camii, Seyfettin Ziya Camii, Gül Camii, Bektaşi Tekkesi Türbesi, Eski Haraçi Han, Yeni Haraçi Han, Bektaşi Tekkesi, Şeyh Emin Tekkesi, Hacı Şeyh Musa Tekkesi, Büyük Tekke; *İpek'te* Fatih (Bayraklı, Çarşı) Camii, Defterdar Camii, Kurşunlu Camii, Muslih Ağa Camii, Hasan Bey (Hamam) Camii, Gülfem Hatun Camii , Hasan Bey Hamamı; *Gilan'da* Atik Camii, Merkez (Çarşı Camii); *Ferizovik'da* Büyük Camii, Saat Kulesi, Rüştiye; *Mitroviça'da* Zeynel Bey Hamamı, *Vıçıtırın'da* Hamam, *Kaçanik'te* Sinan Paşa Camii, Kaçanik Kalesi, *Ragova'da* Hasan Ağa Camii görülmüştür.

Şekil 2:Kosova'da Çalışma Yapılan Şehirleri Gösterir Harita

Tez konumuzu oluşturan ülkelerin, her ne kadar uluslararası kabul gören resmi isimlendirmeleri "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ve "Kosova Cumhuriyeti" olarak belirlenmiş olsa da tez başlığında ve içeriğinde, "Makedonya" ve "Kosova" olarak geçmektedir. Benzer şekilde, tez kapsamında çalışma yapılan kentlerin Türkçe adları kullanılmıştır. Literatürde ise ilgili şehirlerin isimleri, çalışmanın yapıldığı yere ve döneme bağlı olarak Türkçe, Arnavutça, Makedonca, Sırpça, İngilizce gibi çeşitli dillerdeki karşılıkları ile yer aldığı görülmektedir.

Yukarıda isimlerini saydığımız ülkelerin belli başlı şehirlerinde yer alan eserlerin yanı sıra burada ayrıca sıralamaya gerek görmediğimiz daha ufak şehirlerde yer alan yapılar ve birçok köy camisini de çalışmamız esnasında ziyaret ederek fotoğrafladık. Bu yapılara ait ana girişlere katalogda yer vermememize rağmen, edindiğimiz bilgiler çalışmamızın değerlendirme kısmında yardımcı olmuştur.

Saha çalışmasında öncelikle yapıların ve ana girişlerin uygun ışık ortamında yüksek çözünürlüklü fotoğraf makineleri ile fotoğrafları çekilmiştir. Süslemeler, silmeler, söve konsolları, tepelikler, orijinal ahşap kapılar ve bunlara ait çekecek, kilit mekanizmaları gibi benzeri unsurların da detay çekimleri yapılmıştır. Girişlerin yüzeyinde var olabilen bozulma ve onarım izleri de fotoğraflanarak tespit edilmiştir.

Fotoğraf çekimleri ile birlikte ana girişlerin, yerinde, kâğıt üzerine eskizleri yapılmıştır. Lazerli ve kameralı Leika marka dijital metre ile, her bir ana girişin rölövesi alınmıştır. Şerit metre detay ölçümleri için yardımcı ölçme aleti olarak kullanılmıştır. Silmelerin ölçümü için profil tarağı kullanılmış ve yerinde 1/1 ölçekte kâğıda aktarılmıştır.

Çalışmalar esnasında birtakım sorunlarla da karşılaşılmıştır. Öncelikle, çalışmanın iki ülkeyi kapsaması nedeniyle, saha çalışmaları ayrı ayrı kurgulanmıştır. İdari yapıları farklı olan bu iki ülkede, izinlerin alınması, resmî kurumlar ile iletişime geçilmesi, yapılarda çalışma programının oluşturulması gibi aşamalar, iki ayrı organizasyon yapılmasını gerektirmiştir. Yapıların bulunduğu şehirlerin, ülkelerin farklı bölgelerinde bulunması ulaşım, konaklama ve ziyaret programını zorlaştırmıştır. Söz konusu ülkelerdeki sosyo-kültürel çeşitlilik nedeniyle gerek kentler arasında gerekse de aynı şehirlerdeki mahalleler ve semtler arasında sosyo-ekonomik ve politik farklılıklar bulunabilmektedir. Ayrıca, iklim şartlarının sert geçtiği kış aylarında çalışma

yapılamamıştır. Yukarıda bahsedilen sebeplerle de saha çalışmaları sırasında yerelde muhtelif zorluklar yaşanmıştır.

Bölgede günümüze ulaşan giriş açıklıklarının birçoğu camilerde bulunmaktadır. Çoğunluğu hâlen ibadete açık olan bu camilerde özellikle rölöve ölçülerinin alınması esnasında bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Çalışma saatlerimiz namaz saatleri ile sınırlıdır, ibadet ve ziyaret amaçlı insan trafiğinin yoğun olması da çalışmalarımızı etkileyen bir unsur olmuştur. Özellikle Kosova'da camiler vakit aralarında kilitlenmektedir. Caminin görevlisinin bulunarak yapının açtırılması da karşımıza bir problem olarak çıkmıştır. Daha büyük ölçekte camilerde, giriş açıklığının üst kesiminde yer alan askılara asılı olan ve girişi örten büyük ve ağır örtüler bulunmaktadır. Bu örtüler fotoğraf çekimleri ile rölövelerin alınması esnasında sorun oluşturmuştur.

Bazı yapılarda ise yapının kilitli olması sebebi ile içeriye giremedik. Bu yapılarda dış cepheden aldığımız ölçüler ile girişin görünüş çizimini oluşturabildik.

Makedonya ve Kosova'da yapılan saha çalışmalarının bir başka ayağı ise kaynak araştırması olmuştur. Ülkedeki kütüphanelerde konu ile ilgili yapılmış yerel araştırmalar taranmıştır. Bu bağlamda Makedonya Üsküp'te Makedonya Milli Kütüphanesi, Üsküp Tarih Enstitüsü Kütüphanesi, Manastır'da Şehir Kütüphanesi ve Kosova Priştine'de Kosova Milli Kütüphanesi'nde literatür taraması yapılmıştır.

Ülkelerde konu ile ilgili çalışan kurumlar ile de bağlantıya geçilmiştir. Her iki ülkede de camiler İslam Birliği teşkilatlarına bağlıdır. Camilerde çalışmaların rahat yürütebilmesi için, Makedonya İslam Birliği ve Kosova İslam Birliği'nden gerekli izinler alınmıştır.

Makedonya'da Kültür Bakanlığı, Üsküp Şehir Müzesi, Üsküp Anıtları Koruma Kurulu, Makedonya Ulusal Müzesi, Makedonya Milli Tarih Enstitüsü, Manastır Müzesi ve Koruma Kurulu; Kosova'da ise TİKA Priştine Program Koordinasyon Ofisi, Prizren Anıtları Koruma Kurulu, Mitroviça Anıtları Koruma Kurulu'nda yetkililer ile görüşülerek bilgi edinilmiş; konumuz ile ilgili arşiv kaynakları ve kurum dokümantasyonları toplanmıştır.

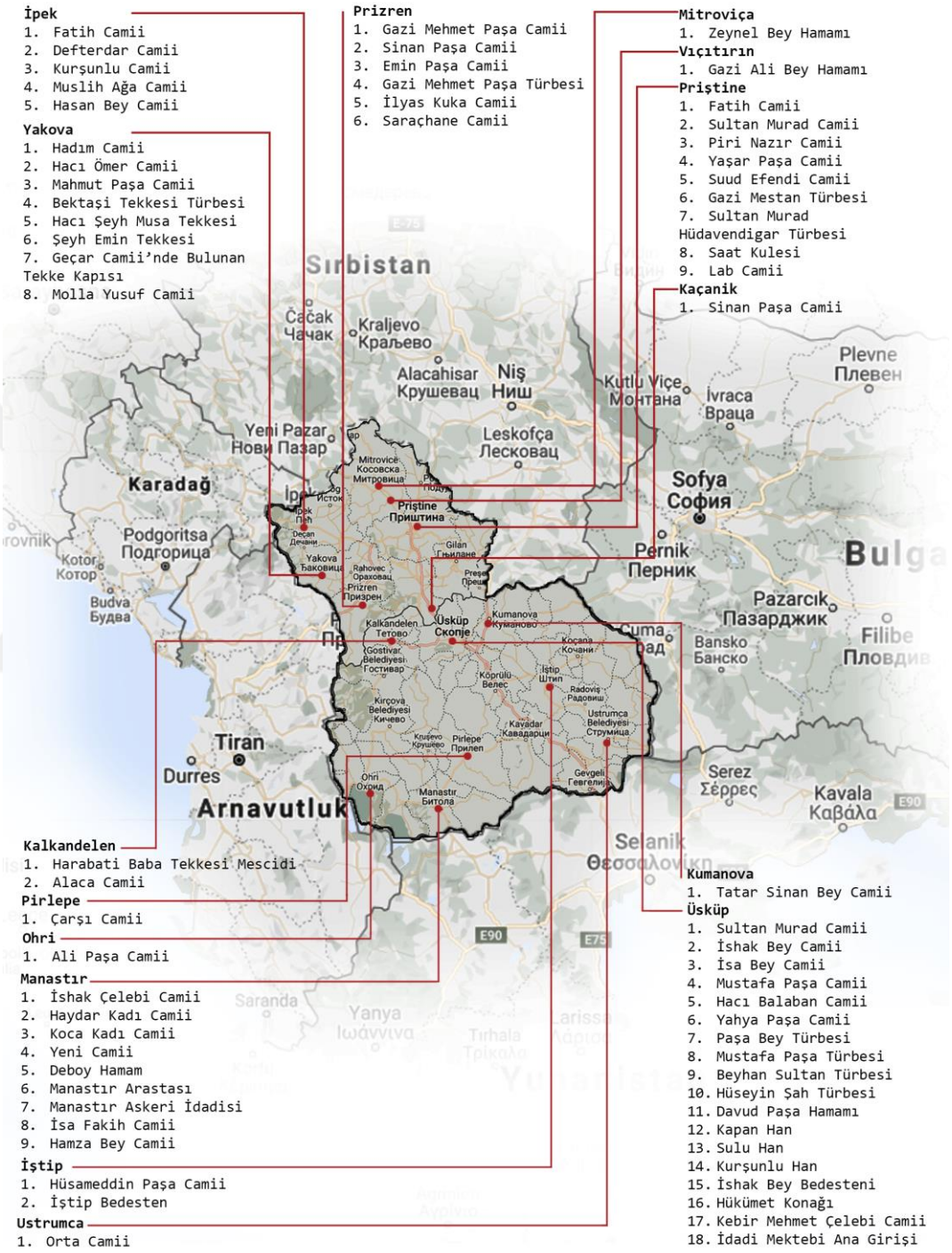
Tez çalışmamızın üçüncü ve son aşamasında, arşiv ve kütüphanelerden edinilen dokümanlar ile saha çalışmasının sonucunda incelenmiş ana girişler yapı türlerine göre

ayrılmış ve her bir ülke için ayrı ayrı kronolojik olarak listelenerek bir katalog oluşturulmuştur. Katalogda 70 adet ana girişe yer verilmiştir. (Şekil:3)

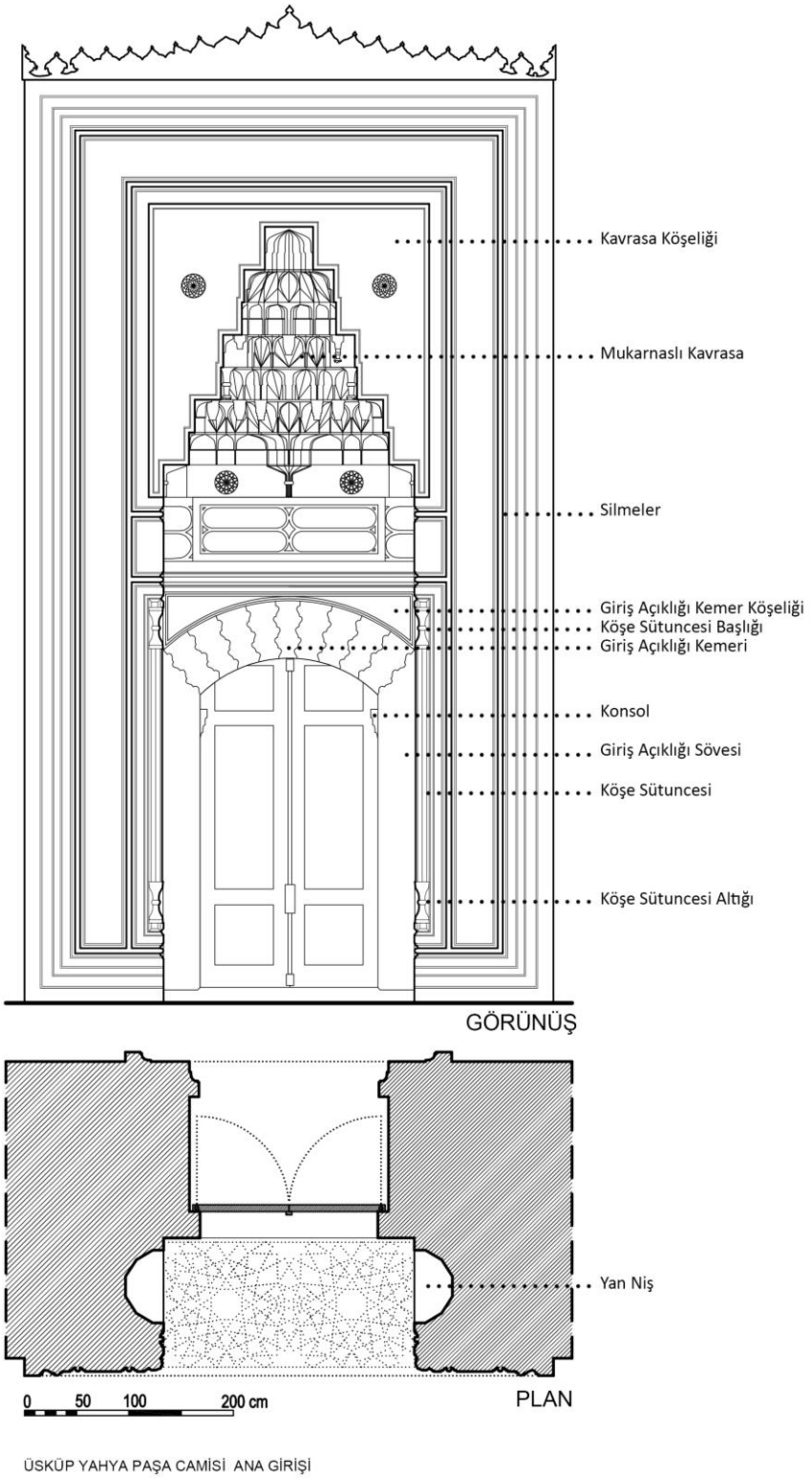
Katalog bölümü her bir yapı için iki ana başlık altında ele alınmıştır. İlk bölüm ana girişin bulunduğu yapıya ait genel bilgiler içermektedir. Yapının adı, inşa tarihi, banisi, genel ve plan özellikleri ile geçirmiş olduğu onarımlara ilişkin bilgilerden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise, ana giriş ile ilgilidir. Burada ana girişin genel tanımı yapılmış, malzeme, kitabelik, süsleme, varsa kapı kanatları, boyut ve oranlar alt başlıkları ile detaylandırılmıştır. Boyut ve oran alt başlığında ana giriş çerçevesinin ölçüleri verilmiştir. Çerçeveye sahip olmayanlarda ise girişin en ve boy ölçüleri bulunmaktadır. Ana girişin geçirmiş olduğu onarımlar ve günümüzdeki durumu ile ilgili bilgi verilmiştir. Saha çalışmasında yaptığımız eskizler ve aldığımız rölöveler, AutoCad programı ile ortografik olarak çizilmiştir. Bu çizimler, CorelDraw ve Adobe Photoshop grafik yazılımları ile düzenlenmiştir. Bu süreçler sonucunda görünüş, plan, kesit, profil ve detay çizimleri oluşturulmuştur. Tarafımızca hazırlanan bu çizimler her bir katalog metninin arkasına eklenmiştir.

Çalışmamızın metni giriş, katalog, değerlendirme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun tanımı, sınırları ve önemi; konu ile ilgili kaynak ve yayınlar, materyal ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Katalog bölümünde, araştırma kapsamında ele alınan ana girişler ayrı ayrı incelenmiştir. Her yapı türü kendi içinde ülkeler bazında kronolojik olarak sıralanmıştır. Değerlendirme bölümü; ana girişlerin cephe organizasyonundaki konumu, tipolojik değerlendirme, malzeme, ana girişi oluşturan unsurlar, kitabelik, süsleme, kapı kanatları, boyutlar ve oran başlıkları altında incelenmiştir. Süsleme özellikleri, giriş açıklığı üzerindeki konumları, malzemesi ve tekniği açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, benzer özellikler sergileyen girişler belirlenmeye çalışılmış ve çağdaşı olan Anadolu örnekleri ile kıyaslamaları yapılmıştır. Makedonya ve Kosova'daki yapıların giriş açıklıklarının Osmanlı mimarisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda varılan hedefler ve önerilere yer verilmiştir.

Çalışmanın sonuna sırasıyla kaynakça, şekiller ve resimler eklenmiştir.

Şekil 3:Katalogda Yer Alan Yapıları Gösterir Harita

Şekil 4:Ana Giriş Unsurları

İKİNCİ BÖLÜM
2. KATALOG

Tablo 1.Katalogda İncelenen Yapıların Listesi

Katalog No:	Yapının Adı:	Sayfa No:
1.	Makedonya Üsküp Sultan Murad Camii	19
2.	Makedonya Üsküp İshak Bey Camii	25
3.	Makedonya Üsküp İsa Bey Camii	32
4.	Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Camii	40
5.	Makedonya Üsküp Hacı Balaban Camii	51
6.	Makedonya Üsküp Yahya Paşa Camii	55
7.	Makedonya Manastır İshak Çelebi Camii	62
8.	Makedonya Manastır Haydar Kadı Camii	67
9.	Makedonya Manastır Koca Kadı Camii	72
10.	Makedonya Manastır Yeni Camii	75
11.	Makedonya İştip Hüsameddin Paşa Camii	81
12.	Makedonya Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi	84
13.	Makedonya Kalkandelen Alaca Camii	87
14.	Kosova Priştine Fatih Camii	92
15.	Kosova Priştine Sultan Murad Camii	97
16.	Kosova İpek Fatih Camii	99
17.	Kosova Priştine Piri Nazır Camii	105
18.	Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii	109
19.	Kosova Yakova Hadım Camii	116
20.	Kosova Kaçanik Sinan Paşa Camii	121
21.	Kosova İpek Defterdar Camii	127
22.	Kosova Prizren Sinan Paşa Camii	131
23.	Kosova İpek Kurşunlu Camii	137
24.	Kosova Yakova Hacı Ömer Camii	141
25.	Kosova İpek Muslih Ağa Camii	146
26.	Kosova Prizren Emin Paşa Camii	149
27.	Kosova Yakova Mahmut Paşa Camii	153
28.	Kosova Priştine Yaşar Paşa Camii	158
29.	Kosova Priştine Suud Efendi Camii	160
30.	Makedonya Üsküp Paşa Bey Türbesi	165
31.	Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Türbesi	169
32.	Makedonya Üsküp Beyhan Sultan Türbesi	172
33.	Makedonya Üsküp Hüseyin Şah Türbesi	174

34.	Kosova Priştine Gazi Mestan Türbesi	176
35.	Kosova Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi	179
36.	Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi	182
37.	Kosova Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi	186
38.	Makedonya Üsküp Davud Paşa Hamamı	189
39.	Makedonya Manastır Deboy Hamam	192
40.	Kosova Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı	194
41.	Kosova Mitroviça Zeynel Bey Hamamı	196
42.	Makedonya Üsküp Kapan Han	199
43.	Makedonya Üsküp Sulu Han	201
44.	Makedonya Üsküp Kurşunlu Han	204
45.	Makedonya İştip Bedesten	209
46.	Makedonya Üsküp İshak Bey Bedesteni	211
47.	Makedonya Manastır Arastası	215
48.	Kosova Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi	219
49.	Kosova Yakova Şeyh Emin Tekkesi	223
50.	Kosova Yakova Geçar Camii'nde Bulunan Tekke Kapısı	227
51.	Makedonya Üsküp Hükümet Konağı	231
52.	Makedonya Manastır Askeri İdadisi	234
53.	Kosova Priştine Saat Kulesi	238
54.	Makedonya Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii	240
55.	Makedonya Kumanova Tatar Sinan Bey Camii	241
56.	Makedonya Manastır İsa Fakih Camii	242
57.	Makedonya Ohri Ali Paşa Camii	243
58.	Makedonya Ustrumca Orta Camii	246
59.	Makedonya Manastır Hamza Bey Camii	248
60.	Kosova İpek Hasan Bey Camii	251
61.	Kosova Prizren İlyas Kuka Camii	255
62.	Kosova Prizren Saraçhane Camii	260
63.	Kosova Priştine Lab Camii	262
64.	Kosova Yakova Molla Yusuf Camii	264
65.	Makedonya Pirlepe Çarşı Camii	268
66.	Makedonya Üsküp Yelen Kapan Camii	271
67.	Makedonya Üsküp Şengül Hamam	272
68.	Makedonya Üsküp Eski Yeni Hamam	273
69.	Makedonya Üsküp Faik Paşa Camii	274
70.	Makedonya Üsküp İdadi Mektebi	280

2.1. Cami Ana Girişleri

2.1.1 Makedonya Üsküp Sultan Murad Camii

Katalog No: 1

Yapı Adı: Üsküp, Sultan Murad (Hünkâr) Camii

Çizim No: 1-3

Şekil No: 6

Resim No: 1-8

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ekim 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezinde, Bit Pazarının doğusunda, Saat Kulesi'nin yanında bulunmaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı kare planlıdır ve mihrap duvarına dik uzanan üç sahından oluşmaktadır. Ortadaki sahın yanlara göre daha geniş tutulmuştur. İçeriden düz ahşap tavan, dışarıdan ise son cemaat yerini de kapsayan kırma çatı ile örtülüdür. Düz ahşap tavanlı, beş gözlü son cemaat yeri yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde konumlanmış minaresi vardır.

Üsküp'ün ilk camilerinden olan yapı H.840/ M.1436-37 yılında Sultan Murad Han tarafından inşa ettirilmiştir[37]. Kitabeler ve yazılı kaynaklardan günümüze kadar dört esaslı onarım geçirdiği anlaşılmaktadır[38]. İlk onarım, 1537/38'de meydana gelen yangından tahrip olması sonucu 1539-1542 yılları arasında gerçekleştirilmiştir[39]. 1689 yılında Avusturyalıların çıkardıkları yangında cami dört duvarı ve külahsız bir minaresi kalacak şekilde zarar görmüştür. Bu sebeple gerçekleşen 2. onarıma 1711/12 yılında

[37] Yapının giriş açıklığı üzerinde yer alan 1539-42 yılları arasında yapılan onarıma ait kitabesi yapının 1436-47 yılında Sultan Murad Han tarafından inşa ettirildiği bilgisini vermektedir. Ayverdi, 1956, s.153; G. Elezoviç, "Turski Spomenici u Skoplju", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi**, 2013, s.136

[38] Caminin üç adet onarım kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan 1539-1542 tarihli ilk onarım kitabesi hemen giriş açıklığının üzerinde, 1711-12 tarihli ikinici onarım kitabesi ise yapının taçkapı çerçevesinin hemen üzerindedir. Üçüncü onarım kitabesi ise duvardaki sıva üzerine yazılmış fakat günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak G. Elezoviç tarafından kaleme alınıp neşredilmiştir. Kitabeler çeşitli araştırmacılar tarafından okunmuş ve günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ayverdi, 1956, s. 154; Ayverdi, 1981, s.267-68; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008 s. 45-49; Elezoviç, "Turski Spomenici u Skoplju", 2013, s.136-37

[39] Bazı araştırmacılar bu onarımda yapının yeniden inşa edildiğini veya aslına uygun olarak yenilediğini söylemektedir. Kumbaracı-Bogoyeviç,2008, s.45; S. Eyice, "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", **Türk Kültürü**, Ankara, 1963, s.11

başlanmıştır. 3. onarım ise 1910 yılında Sultan Reşat tarafından yaptırılmıştır. Camide ahşaptan yapılmış olan mahfil, minber, kürsü ve ahşap tavan bu onarıma aittir[40]. Eser, 1963 yılında meydana gelen büyük Üsküp depreminde de hasar görmüştür. Duvarlarda çatlaklar oluşmuş, son cemaat yerinin bir bölümü ve minaresinin şerefeden sonraki kısmı yıkılmıştır. Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından 1966-1976 yılları arasında aslına uygun olarak restore edilmiştir[41].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir.

Giriş açıklığının kemeri iç bükey ve dışbükey kavisli zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolları dört sıra mukarnas ile süslenmiştir.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters "U" biçiminde kuşatan bu silme dizisi düz, kaval ve oluk silmelerden oluşmaktadır.

Taçkapı çerçevesinin hemen üzerinde yer alan kitabeliğin her iki yanında panolar içinde manzara tasvirli duvar resimleri yer almaktadır[42].

Giriş iç mekânda basık kemerli sade bir açıklıktır. Kemerin üzerinde bitkisel motifli kalem işi bezeme bulunmaktadır.

Ana girişin yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgimiz olmamakla beraber, yapının 1539-1542 yıllarına ait ilk onarım kitabesinin taçkapının üzerinde bulunması ve kapsamlı bir onarım geçirmiş olması sebebi ile ana giriş de bu dönemde elden geçmiş olmalıdır. Kapı kanatları geç döneme ait üslup özellikleri göstermektedir. Eserin 1910 yılında geçirmiş olduğu onarım esnasında diğer ahşap işleri ile birlikte kapı kanatları da yenilenmiş olmalıdır.

Malzeme: Taçkapı taştan imal edilmiş olup günümüzde boyalıdır. Silmeler ve giriş açıklığına ait kemerin ardışık taşları yeşil renkte boyanmış, söve ve kemerin diğer taşları özgün renginde bırakılmıştır. Boyalarda dökülme ve bozulmalar vardır.

[40] Ayverdi, 1956, s.154; İbrahimi, 1989, s.42

[41] Yapının tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ayverdi,1981, s.265-268; İbrahimi, 1989, ss. 37-48, Özer, 2006, ss.44-50; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, ss.44-50

[42] Eserin duvar resimleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. İbrahimi, 1989, ss. 37-48

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir. Kitabelikte yapının tamir kitabesi bulunmaktadır. Arapça kitabe, kabartma tekniğinde celi sülüs yazıyla üç satır halinde işlenmiştir[43].

Süsleme: Taçkapı oldukça sadedir. Ana süsleme unsurları kapıyı kuşatan silmeler ve mukarnaslı söve konsollarıdır.

Kapı Kanatları: Eserin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiştir. Kanatlarda geçme tekniği kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu çerçevenin üst kısmı, farklı büyüklükteki dikdörtgen ve kare aynaların yatay ve düşey eksenlerde bir araya gelmesi ile doldurulmuştur. Orta kısımda yatay dikdörtgen bir pano, hemen altında ise iki adet düşey dikdörtgen pano yer almaktadır. Bunlardan ortadaki panonun yüzeyi diyagonal olarak dörde bölmüş bir kabartma ile; alttaki panonun yüzeyi ise, selvi ağacı motifi ile süslüdür.

Kanatların harime bakan yüzü seren, kayıtlar ve bunların arasını dolduran diyagonal ahşap geçmelerin göründüğü süslemesiz bir satıhtır.

Kapının sağ kanadında bir adet çekecek bulunmaktadır. Çekeceğin daire biçimli ve yuvarlak kesitli bir halkası vardır. Aynalığı yuvarlaktır ve süslemesi yoktur.

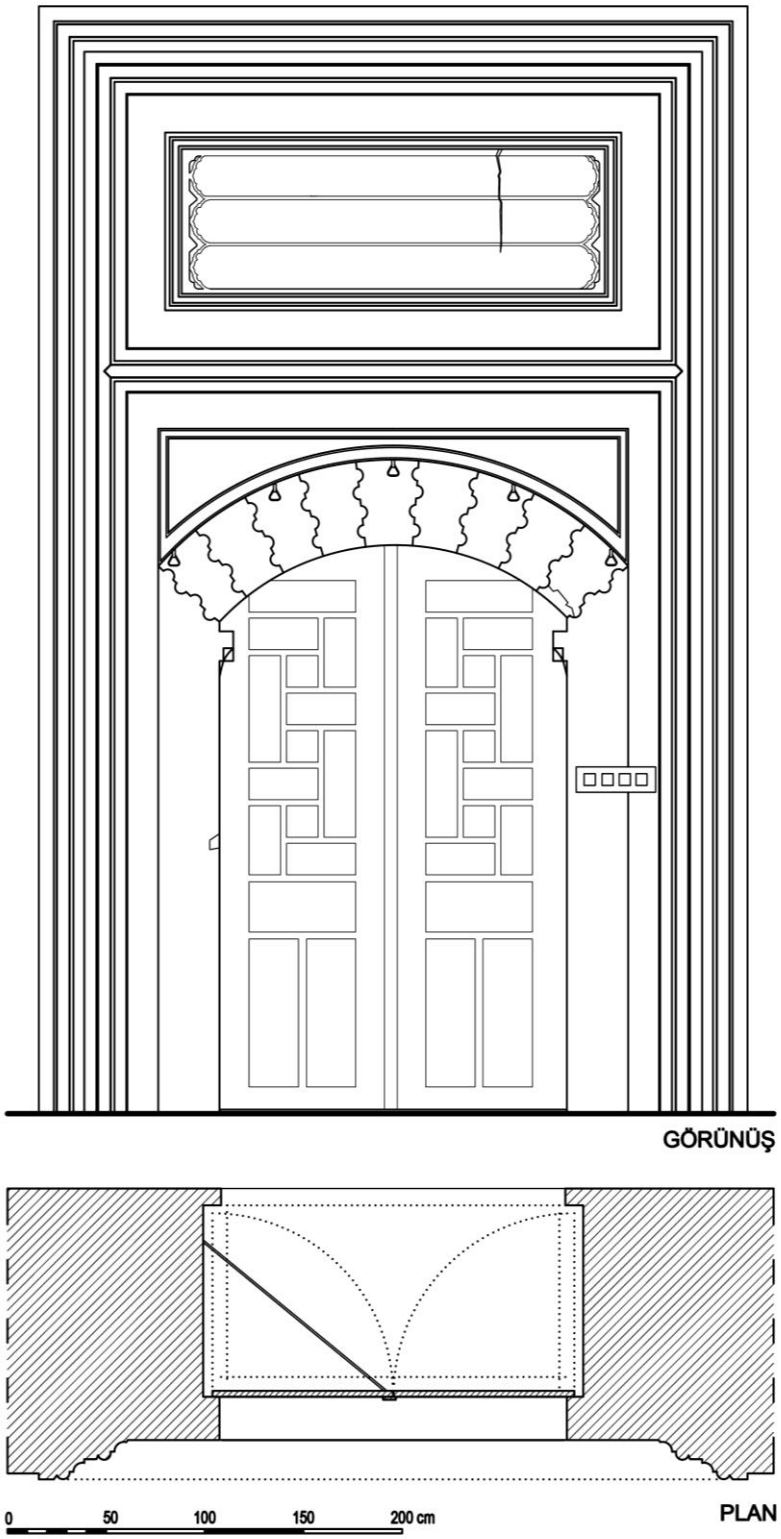
Boyutlar ve Oran:

En: 359 cm.

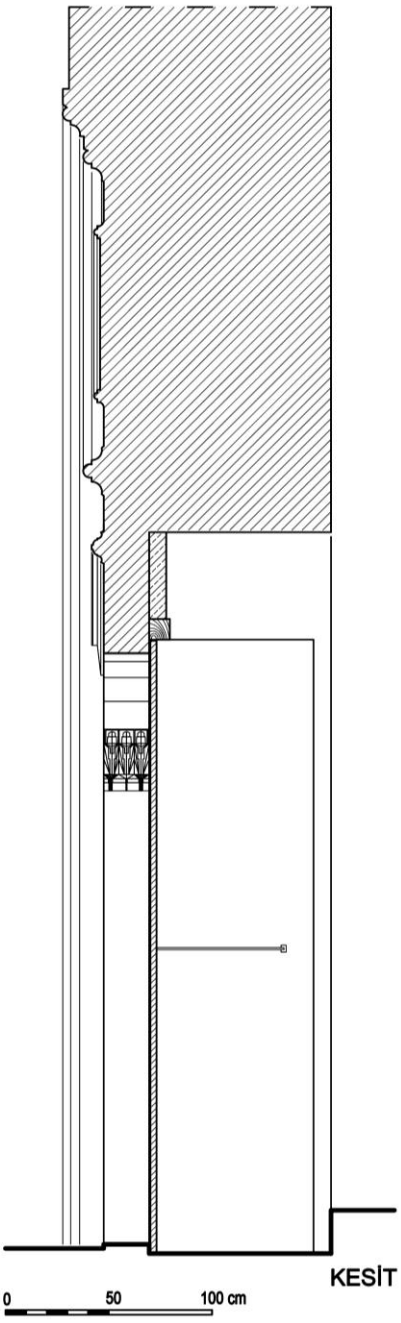
Boy: 561 cm.

Oran: 1,56

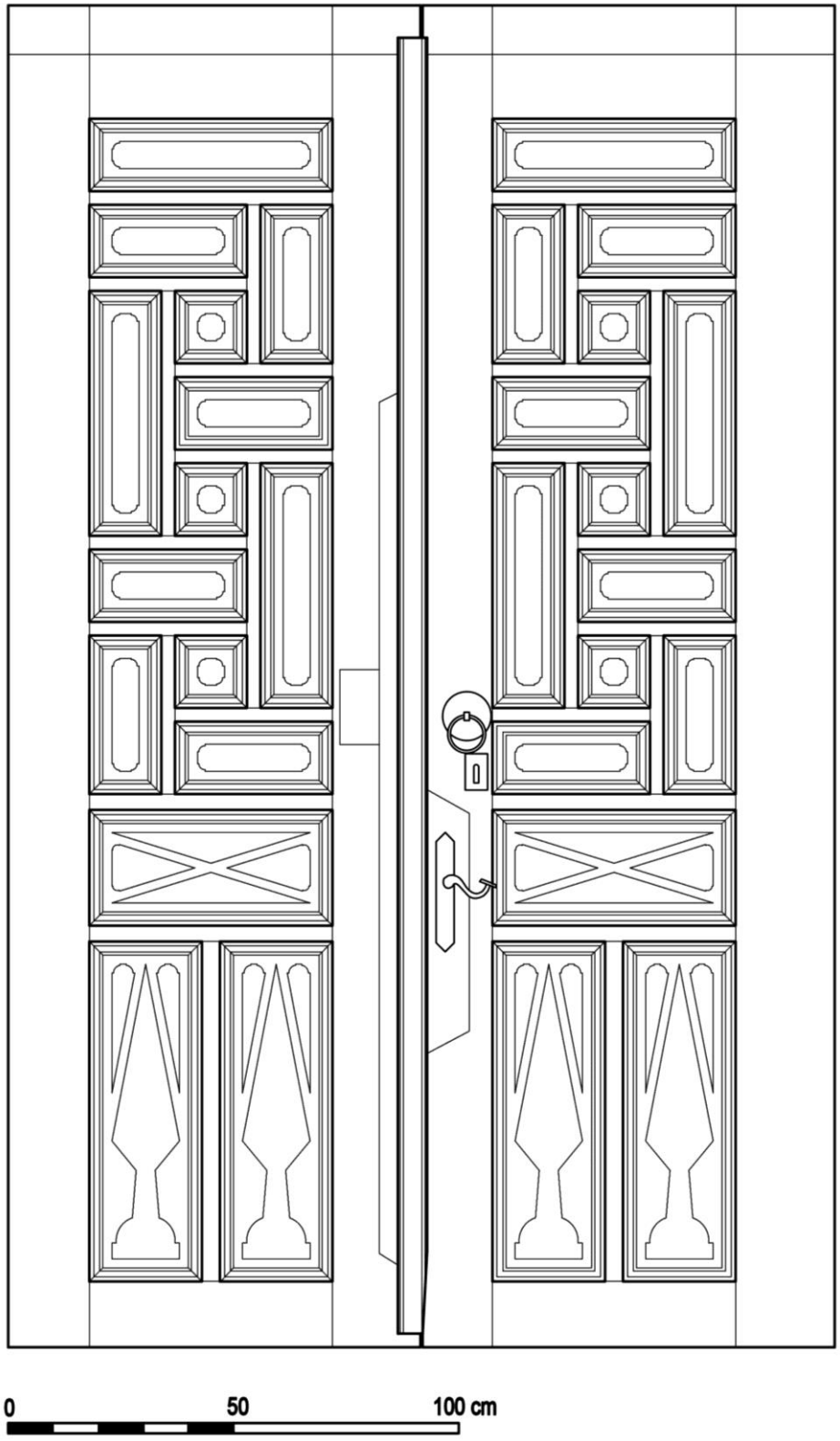
[43] Ayverdi, 1956, s.153

Çizim 1:Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 2:Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Kesit

Çizim 3:Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları

2.1.2 Makedonya Üsküp İshak Bey Camii

Katalog No: 2

Yapı Adı: Üsküp, İshak Bey (Alaca) Camii

Çizim No: 4-8

Şekil No: 7

Resim No: 9-20

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi Bitpazarı mevkii, Nikola Karev ile Krste Petkov Misirkov Caddelerinin kesiştiği kavşakta yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı kitabesinde ve vakıfnamesinde imaret olarak geçmektedir. Kubbe ile örtülü kare planlı bir orta mekân, buna doğu-batı aksında eklenen yine kare planlı, aynalı tonozlu yan odalar ve kıble duvarından taşıntı yapan dikdörtgen, tekne tonoza sahip mihrap önü mekânından oluşmaktadır. Kuzey yönde beş gözlü son cemaat yeri yer almaktadır. Son cemaat yerinin ortadaki üç birimi tek bir tekne tonoz, diğer birimleri kubbe ile örtülüdür. Caminin kuzeybatı köşesine bitişik konumda bir minaresi bulunmaktadır.

Yapı, giriş kapısının üzerinde yer alan inşa kitabesine göre H.842/M.1438-39 yılında Sultan Murad zamanında Üsküp uç beyi Paşa Yiğit Bey'in oğlu İshak Bey tarafından yaptırılmıştır[44]. Eserin doğu cephesinde yer alan tamir kitabesine göre cami H.925/M.1519 senesinde kapsamlı bir onarımdan geçerek genişletilmiştir[45]. 1963 yılındaki büyük Üsküp depreminde son cemaat yerinin revakı ve kuzeybatı kısmı yıkılmış, minarede hasar meydana gelmiş, beden duvarları ile kubbede çatlaklar oluşmuştur. 1966 yılından sonra Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü denetiminde restore edilmiştir[46].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir,

[44] Eserin inşa kitabesi için bkz. Ayverdi, 1981, s.258; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.64.
[45] Eserin onarım kitabesi için bkz. Ayverdi, 1981, s.258; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.64.
[46] Özer, 2006, s.51-57.

silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır. Basık kemerin taşları içbükey-dışbükey zıvanalı geçmelerle örülmüştür.

Taçkapının çerçevesi iki silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters "U" biçiminde kuşatan ilk silme dizisi düz, yarım kaval ve pahlı silmelerden oluşmaktadır. İkinci dizi ise, kaval ve düz silmelerden oluşmakta ve kapı açıklığı ile kitabeyi kuşatmaktadır. Bunlardan daha içeride yer alan ve kapı sövesi ile kitabeliği çerçeveleyen üçüncü bir silme grubu vardır. Bunlardan kapı açıklığını çevreleyen silme grubunun eşik taşında da devam ettiği görülmektedir. Eşiğin orta bölümündeki silmeler günümüzde deforme olmuştur; ancak kenarlarda bunların izleri görülmektedir.

Malzeme: Eski fotoğraflardan özgününde taştan yapıldığı anlaşılan taçkapı; günümüzde gri ve mavi renklerde boyalıdır. Kapı sövesinin kilit taşı üzerine yaldızlı boya ile ay yıldız motifi işlenmiştir.

Kitabelik: Kapının üst kısmında silmeler ile çerçevelenerek çökertilen alınlıkta eserin inşa kitabesi yer almaktadır. Arapça kitabe, yatay dikdörtgen formda bir levha üzerine sülüs yazı ile iki satır halinde siyah boya ile yazılmıştır.

Süsleme: Taçkapının silmeler haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Kapı Kanatları: Ağustos 2014'te yerinde yaptığımız incelemelerde taçkapının özgün kapı kanatlarının[47] çıkartılarak yerine yenisinin takılmış olduğunu gördük. Özgün kanatlar ise caminin haziresinde yer alan türbenin içerisinde atılmış vaziyette ve kötü koşullar altında durmaktadır. Bunların eserin ilk inşa edildiği 1438-39 tarihinden mi; yoksa genişletilerek mevcut halini aldığı 1519 senesinden mi olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserin çift kanatlı ahşap kapısı, geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar eş büyüklükte yatay dikdörtgen, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen şeklindedir.

[47] Eserin Orijinal ahşap kapısı ile ilgili bilgi veren araştırmacılar için bkz. Ayverdi, 1981, s.240; Özer, 2006, s.51-57; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.68; S. Öztürk, **Makedonya Türk Dini Yapılarında Ahşap Süsleme**, Üsküp, 2003, s.51.

Üst ve alttaki panolarda altı adet dikdörtgen çerçeve iç içe geçirilerek çökertilmiş bir satıh oluşturulmuş ve bunların ortasında yatay dikdörtgen bir göbek yer almıştır. Ortadaki panoda ise baklava dilimlerinin bir araya gelmesi ile oluşan altı kollu yıldızlardan türeyen geometrik bir kompozisyon bulunmaktadır. Kompozisyon aynı zamanda küplerin üst üste yerleştirilmesi ile oluşturulmuş, derinlik etkisi olan bir motif gibi de algılanmaktadır. Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Kanatların arka yüzü diyagonal ahşap geçmelerin göründüğü süslemesiz bir yüzeydir. Kanatlar sonradan gri yağlı boya ile boyanmıştır.

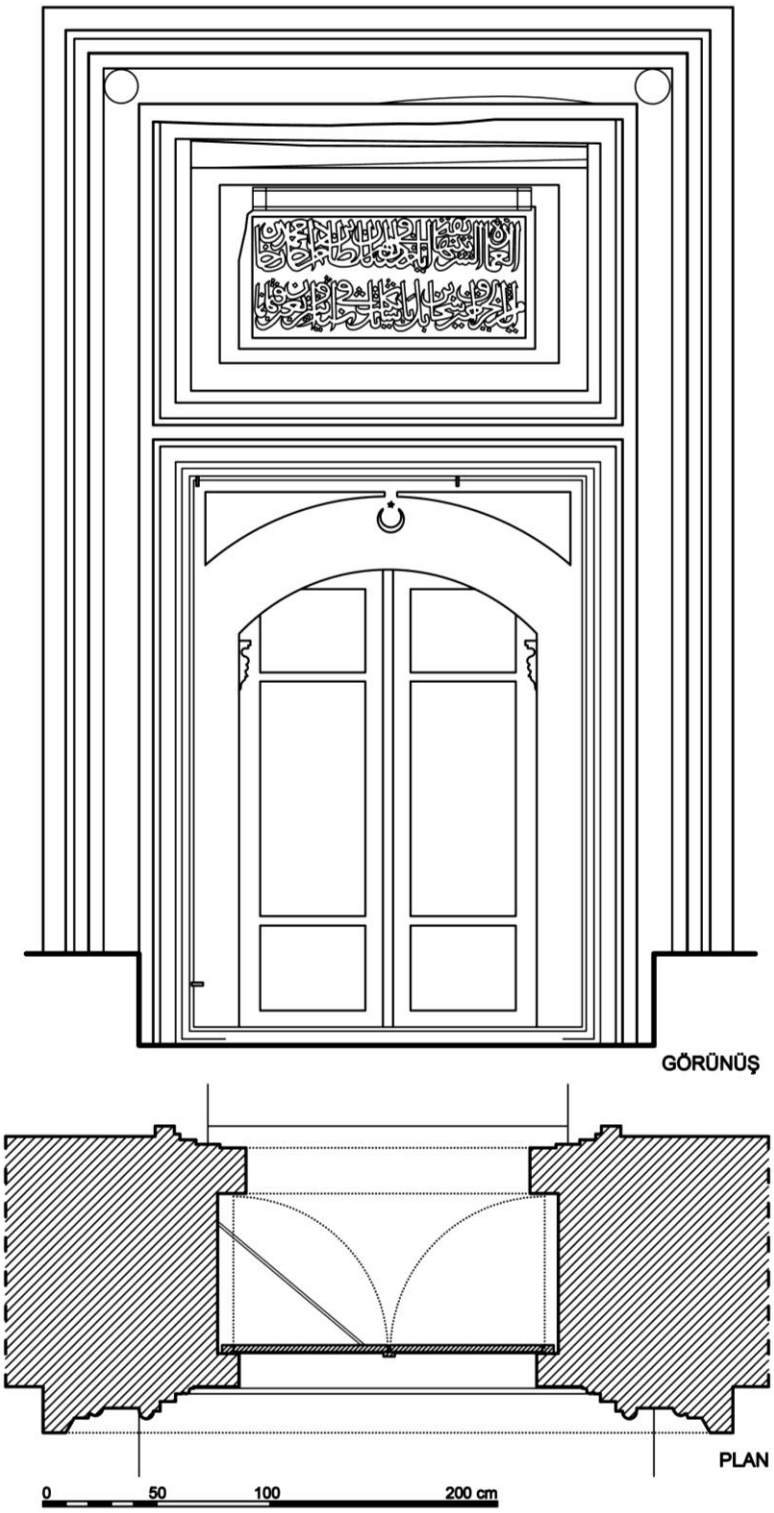
Panoları ayıran kayıtların üzerine, her bir kanada dörder tane gülce ile bunların arasına ikişer metal çivi yerleştirilmiştir. Ayverdi tarafından yayımlanmış olan fotoğrafta kapıda yer aldığı anlaşılan çekecekler sökülmüş ve üzerleri yağlı boya ile boyanmıştır. Bugün ahşap kanatlarda bulunan kilit yeri ve halkaların ise sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

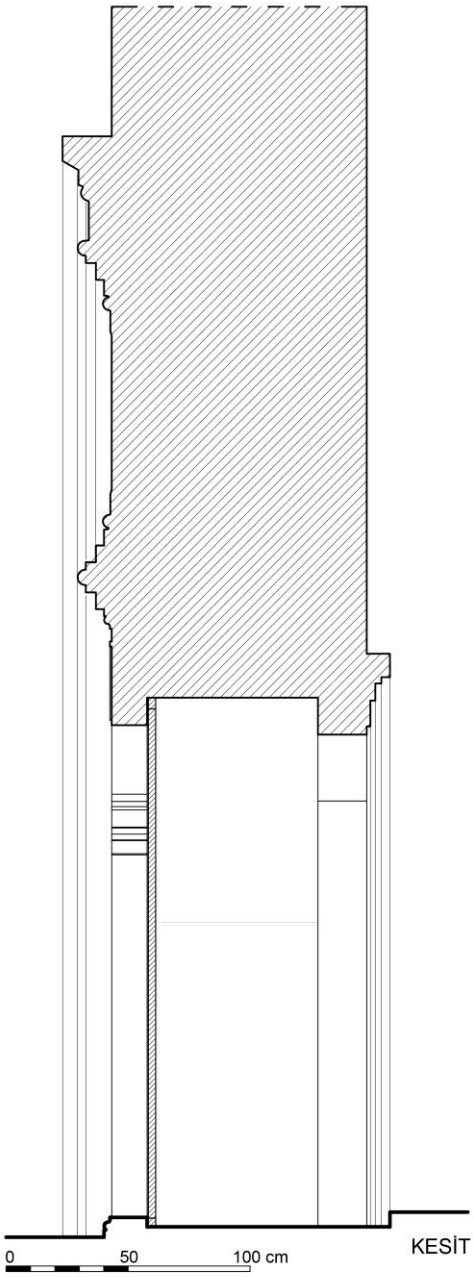
En: 304 cm.

Boy: 454 cm.

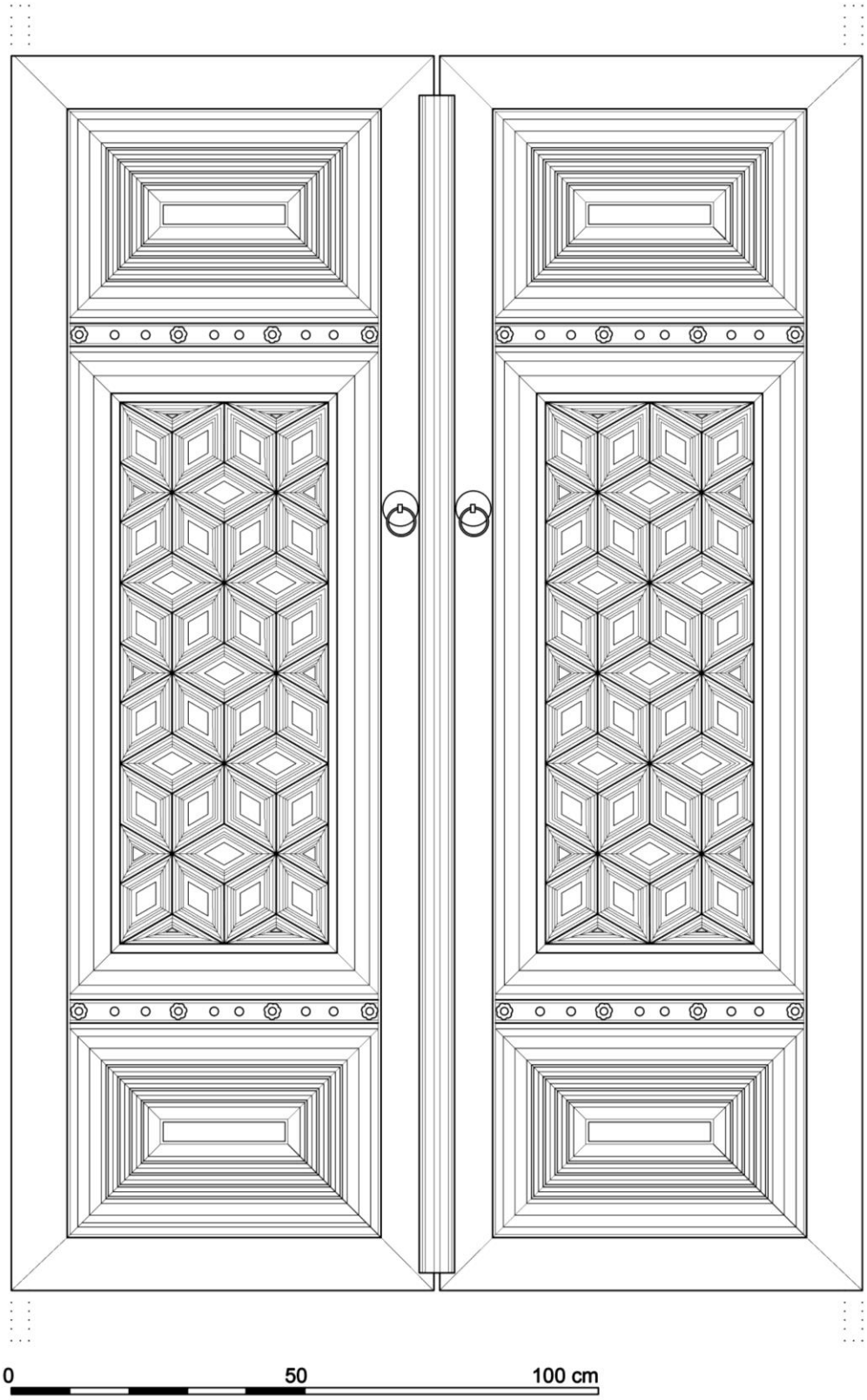
Oran: 1/1,49

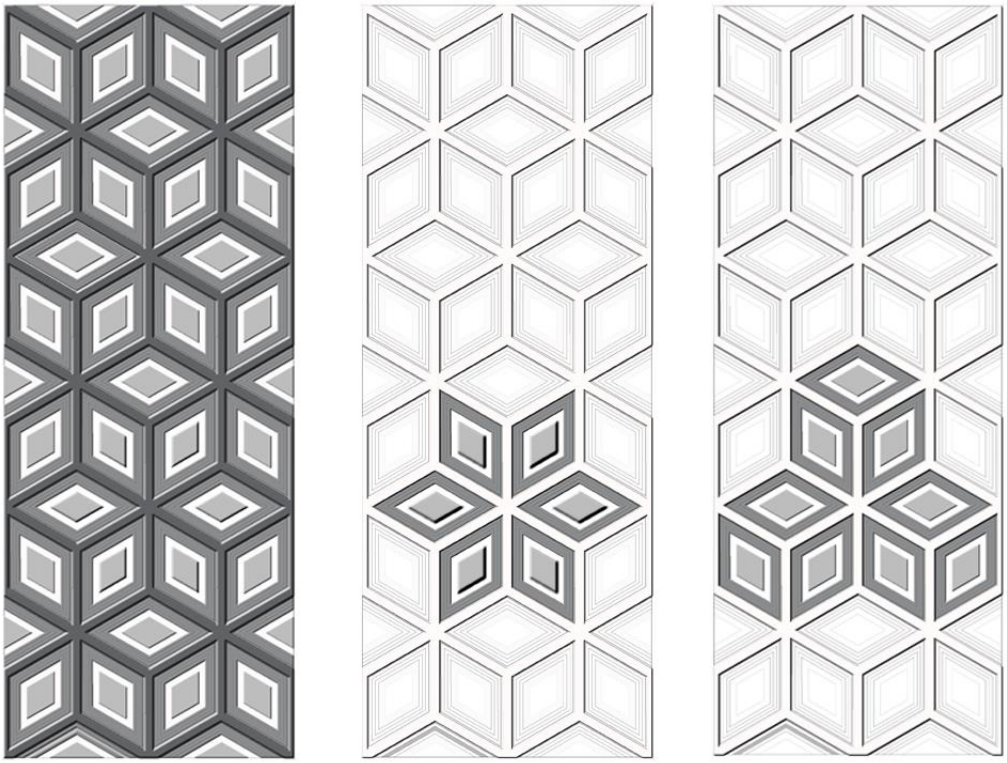
Çizim 4:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

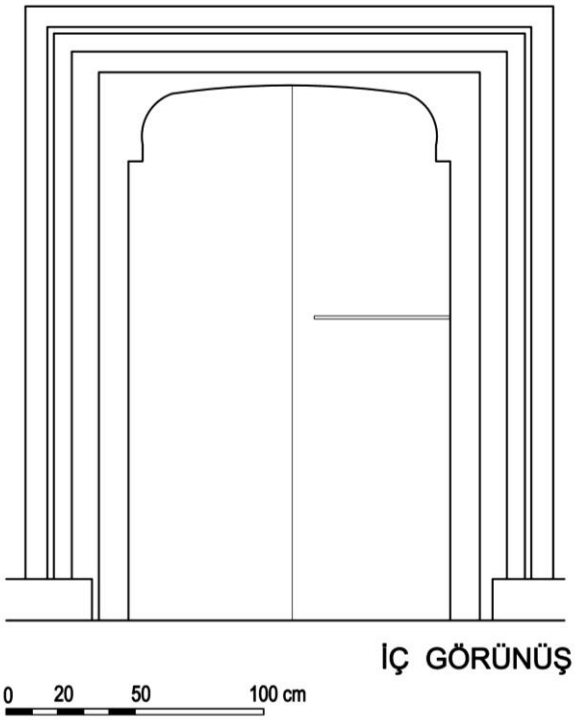
Çizim 5:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, Kesit

Çizim 6:Üsküp İshak Bey Camii Kapı Kanatları

Çizim 7:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı Kapı Kanatları Geometrik Motif

Çizim 8:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı, İç Görünüş

2.1.3 Makedonya Üsküp İsa Bey Camii

Katalog No: 3

Yapı Adı: Üsküp, İsa Bey Camii (Gazi İsa Bey Camii)

Çizim No: 9-14

Şekil No: 8

Resim No: 21-31

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi Bitpazarı mevkii, Nikola Karev Bulvarı

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı kitabesinde ve vakıfnamesinde imaret olarak geçmektedir[48]. Yapının ters T şeklindeki planı; merkezde, mihraba dikey, arka arkaya iki kubbe ile örtülü dikdörtgen ana hacim; yanlarda, çapraz tonozlu ikişer oda ile kuzey yönde beş gözlü son cemaat yerinden oluşmaktadır. Caminin kuzeybatı köşesine bitişik konumlanmış minaresi bulunmaktadır.

Yapı, H.880/M.1475-6 yılında Üsküp fatihi Paşa Yiğit Bey'in torunu, dönemin uç beyi Gazi İsa Bey tarafından inşa ettirilmiştir[49]. 1963 yılındaki büyük Üsküp depreminde zarar görmüş; bu esnada son cemaat yeri revakı tamamen yıkılmış, ana duvarlarında çatlaklar meydana gelmiştir. 1966 yılından itibaren Üsküp Kültür Anıtlarını Koruma Kent Kurumu denetiminde restore edilmiştir[50].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır.

Taçkapının çerçevesi düz, oluk, kaval, yarım oluk ve pahlı silmelerle oluşturulmuştur. Taçkapıyı dört yönde kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığının söveleriyle kesilmiştir. Silmelerden en içteki, basık kemerli giriş açıklığın üzerinde bursa kemerli bir

[48] Elezoviç, 1952, s.46; Ayverdi, 1956, s.156; Ayverdi, 1981, ss.250-254
[49] Elezoviç, 1952, s.46; Ayverdi, 1956, s.156; Ayverdi, 1981, ss.250-254; İbrahimi, 1989, ss.50-55
[50] Özer, 2006, s. 62-69; Kumbaracı- Bogoyeviç,2008, s.91-100

çökertme oluşturmuştur. Taçkapı çerçevesinin hemen üzerinde yer alan dikdörtgen şekilli pencerenin iki yanında duvar resimleri bulunur[51].

Giriş, iç mekânda bursa kemeri formunda şekillendirilmiş ve boya ile çerçevelendirilerek hareketlendirilmiştir. Kapı açıklığının üstünde boya ile yapılmış sivri kemerli bir çerçeve içerisinde manzara tasviri yer almaktadır.

Eski fotoğraflardan hem kanatların hem de taçkapının çeşitli dönemlerde farklı renklerde boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Son zamanlarda söz konusu boyalar temizlenerek kanatlar şeffaf bir cila ile cilalanmıştır.

Taçkapının yapının inşa edildiği yüzyıldaki görüntüsünü koruduğunu düşünmekteyiz.

Ahşap kapı kanatlarının tarihlendirilmesi ile ilgili kesin bir kaynak bulunmamakla birlikte gerek kanatlarda şaşırtmalı çubukların kullanımı gerekse üst aynalarda yer alan yazıların üslubu, bize kapı kanatlarının yapıyla aynı tarihe ait olduğu izlenimini vermektedir[52].

Malzeme: Taçkapı çerçevesini oluşturan silmeler krem renkli taştır. Giriş açıklığının kemeri, sövesi, konsolları ile basık kemerli çökertmede beyaz mermer kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının üstünde bir bursa kemeri ile çökertilen alanda yer almaktadır. Kitabelikte yatay dikdörtgen mermer levha üzerine, kabartma tekniğinde yazıyla iki satır halinde yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. İlk satırının başı ve sonunda kıvrık dal ve rumiden oluşan bitkisel bir süsleme göze çarpmaktadır. Günümüzde yazının zemini altın yaldızlı boya ile boyalıdır.

Süsleme: Taçkapının silmeleri haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği kullanılmıştır.

[51] Yapıdaki tasvirli bezemelerle ilgili olarak bkz.: İbrahimi, 1989, ss.50-55
[52] Ayverdi kapının Fatih devri üslubunda şaşırtmaca çubuklardan yapıldığını belirtmektedir. Ayverdi, 1981, s.254.

Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üstteki panolar yatay dikdörtgen, ortadaki düşey dikdörtgen, en alttaki ise kare şeklindedir.

Üstteki panolarda şaşırtmalı olarak yerleştirilmiş çıtaların çevrelediği tablalarda kabartma tekniğinde bitkisel süslemelerle örgülenmiş yazılar bulunmaktadır. Yuvarlak yüzeyli kabartma ile uygulanan yazı, düz yüzeyli alçak kabartma ile kıvrık dal ve rumilerle bezenmiştir. Sol kanattaki tablada "Yâ Hafiyy'el-Eltâf", sağ kanattaki tablada ise, "Neccinâ Mimmâ Nehâf" yazılıdır[53]. Orta panoda farklı büyüklükte kesilmiş çıtaların yatay ve düşey yönde birleştirilmesinden meydana gelen hasır örgüsü şeklindeki geometrik kompozisyon yer almaktadır. En alttaki panolarda birbirlerini dik kesen sıra çıtaların diyagonal yerleştirilmesi ile oluşturulmuş birer çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Bu motifin benzeri İstanbul Fatih Medresesi kapı kanatlarının alt panolarında da kullanılmıştır.

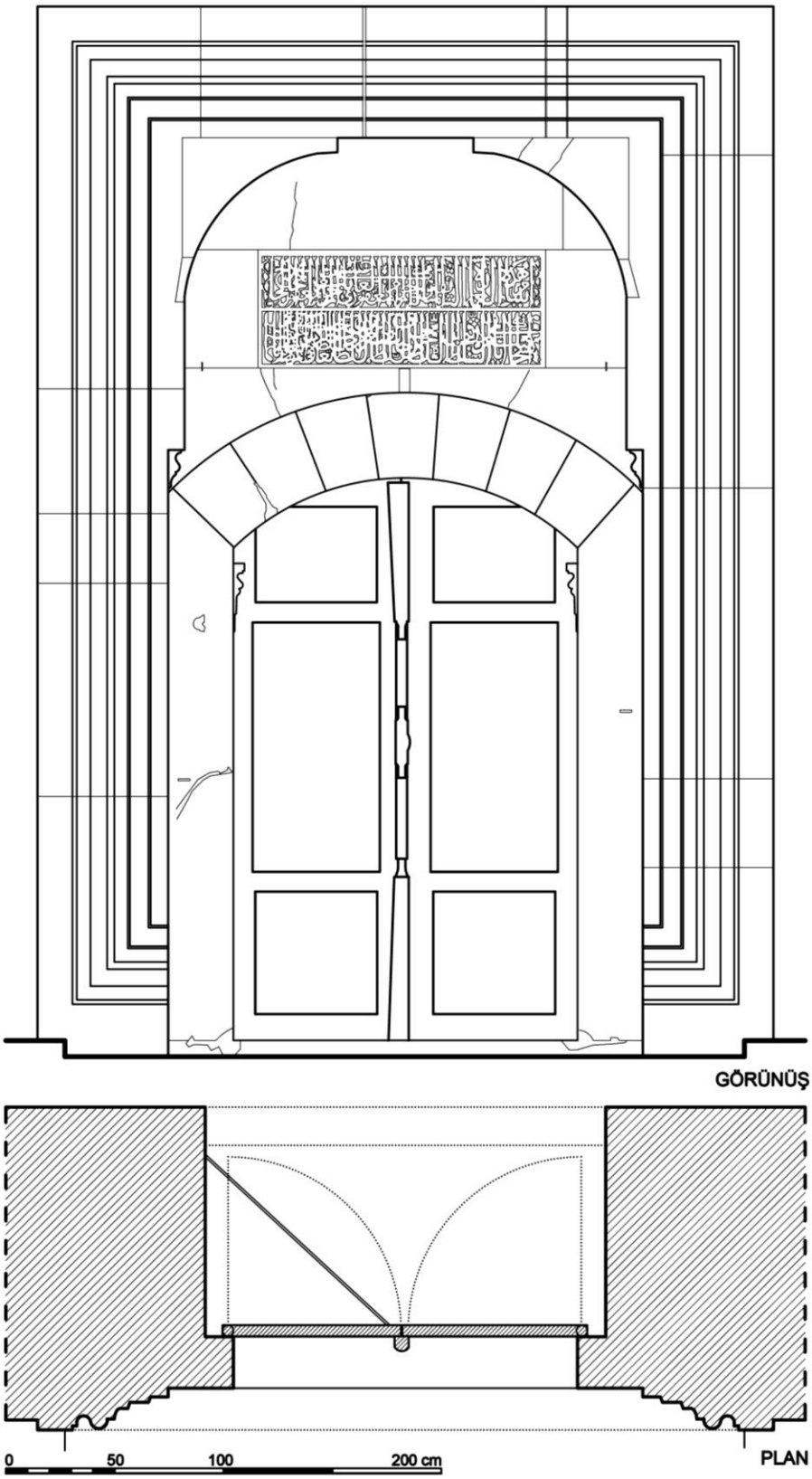
Panoların arasındaki kayıtların üzerine, her bir kanada beşer tane olacak şekilde metal gülçe ve bunların arasına üçer tane metal çivi yerleştirilmiştir. Metal çiviler yaprak ve gülçe formunda şekillendirilmiştir. Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Bini üzerinde de dört adet metal gülçe vardır.

Kapının sağ kanadında serene monte edilmiş çekecek bulunmaktadır. Özgününde daire şeklinde olduğunu tahmin ettiğimiz, dikdörtgen kesitli halkasının formu bozulmuştur. Aynalığı, daire ve dikdörtgen biçimli iki parçanın bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Halkanın çivisi bu ikisinin ortasında yer almaktadır. Daire olan bölüm çiçek motiflidir. Dikdörtgen kısmın palmet şeklinde tepelikleri vardır. Günümüzde sol kanatta sadece dikdörtgen aynalık ile halka çivisi bulunmaktadır. Bunun da özgününün sağ kanattaki gibi olduğunu tahmin ediyoruz.

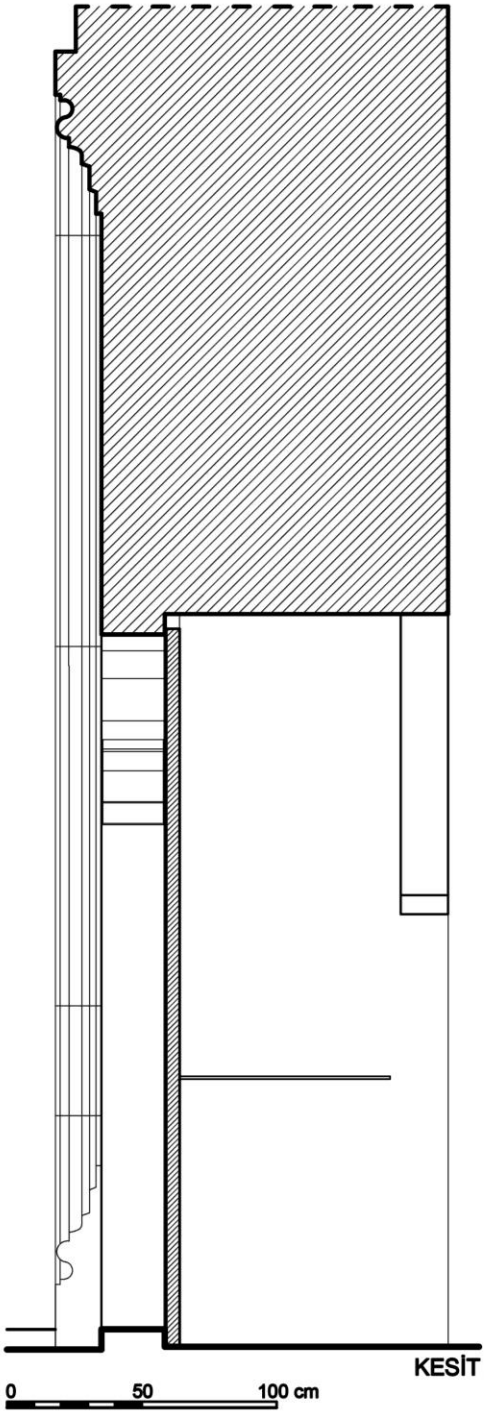
Boyutlar ve Oran:

En: 338 cm. Boy: 480 cm. Oran: 1,42

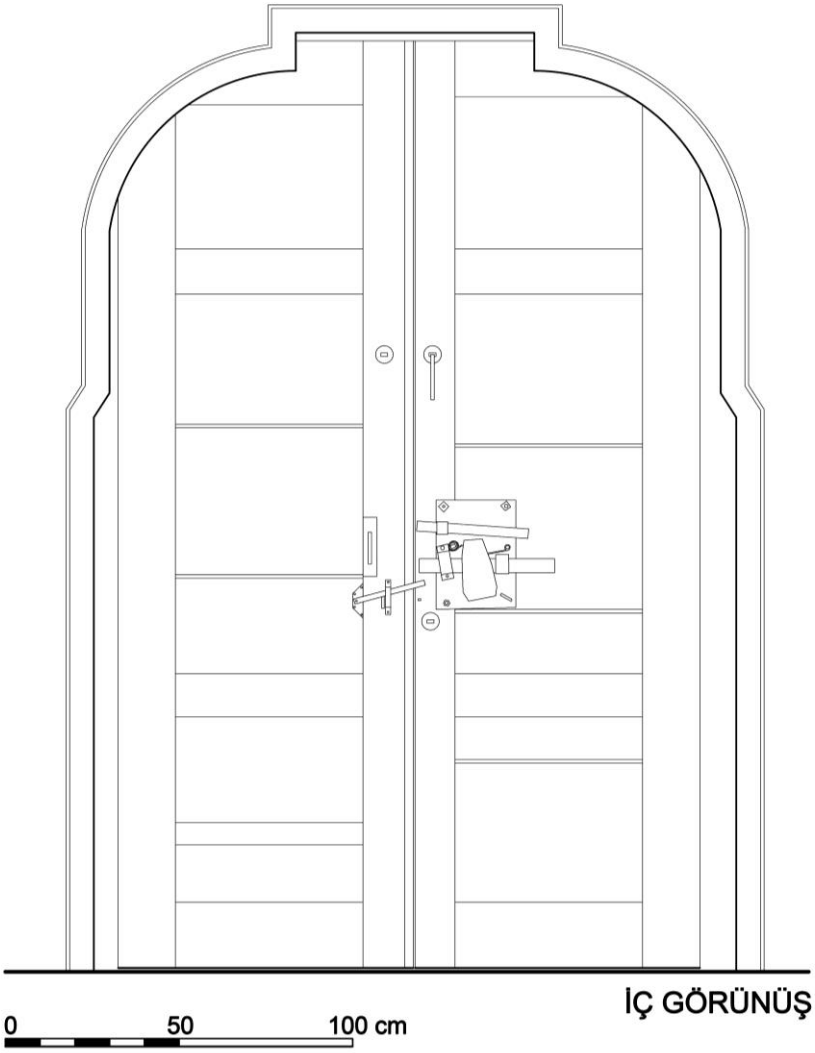
[53] Ayverdi, 1981, s.254; Bogoyeviç, yazının Mehmed Muyezinoviç tarafından incelendiğini belirterek yazının Türkçe çevirisini şu şekilde vermiştir. Sağ Kanat: "Ey, farkında olmadığımız iyiliklerin kaynağı (Allah'ım) Sol Kanat: "İçimize korku veren herşeyden koru bizi" (L. Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.94); S. Öztürk ise şu şekilde tercüme eder. Sol Kanat: Ey lütüfleri gizli olan (Rabbimiz) bize en hayırlı kapıyı aç. Sağ Kanat: Bizleri korktuklarımızdan kurtar. (Öztürk, 2003, s.59)

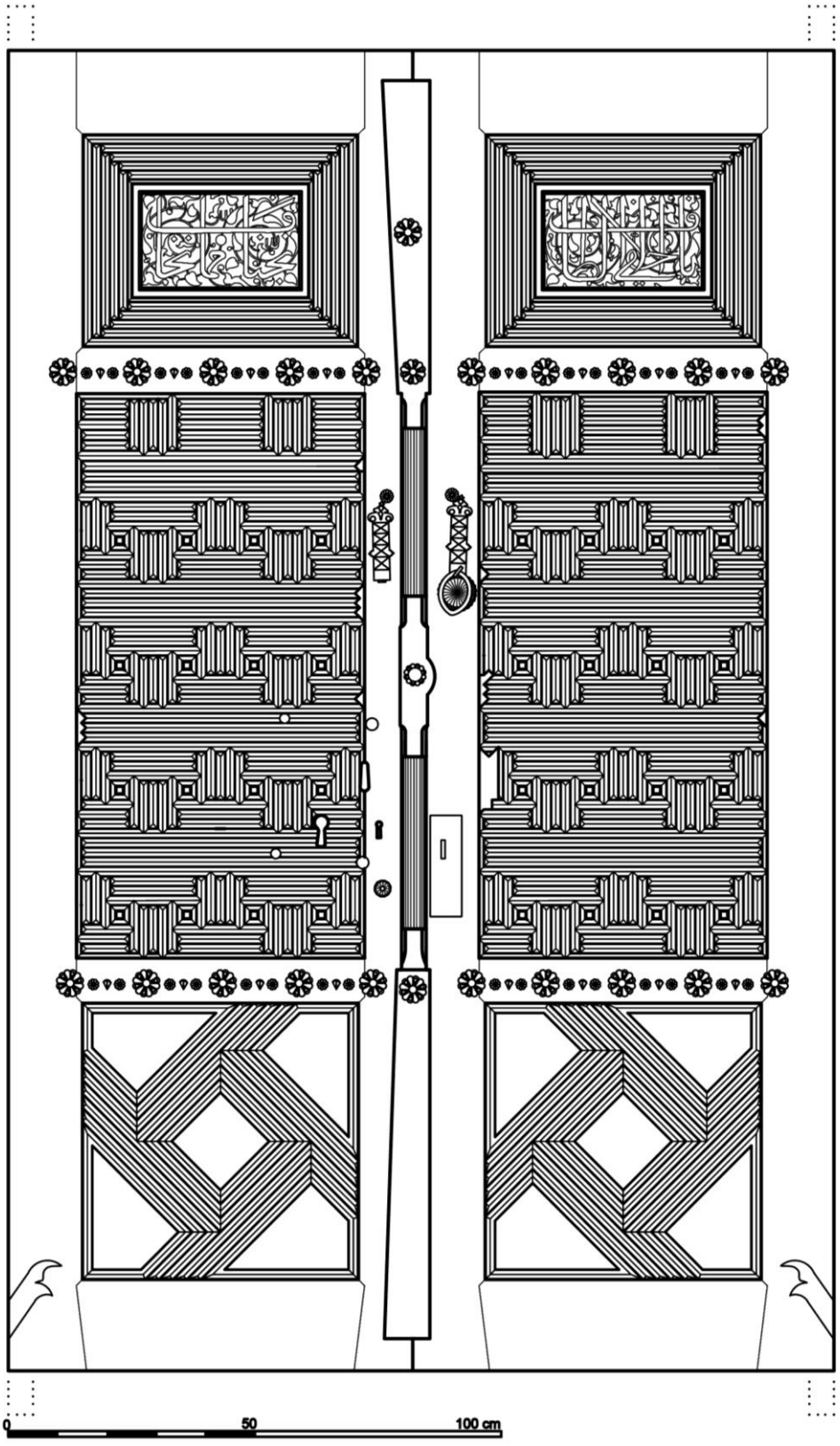
Çizim 9:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

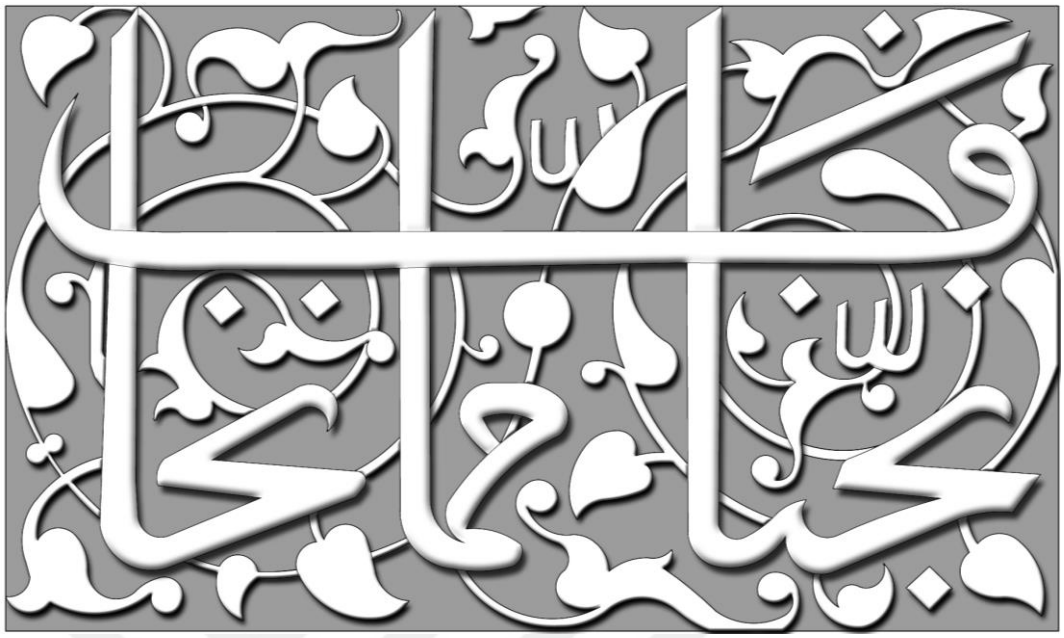
Çizim 10:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Kesit

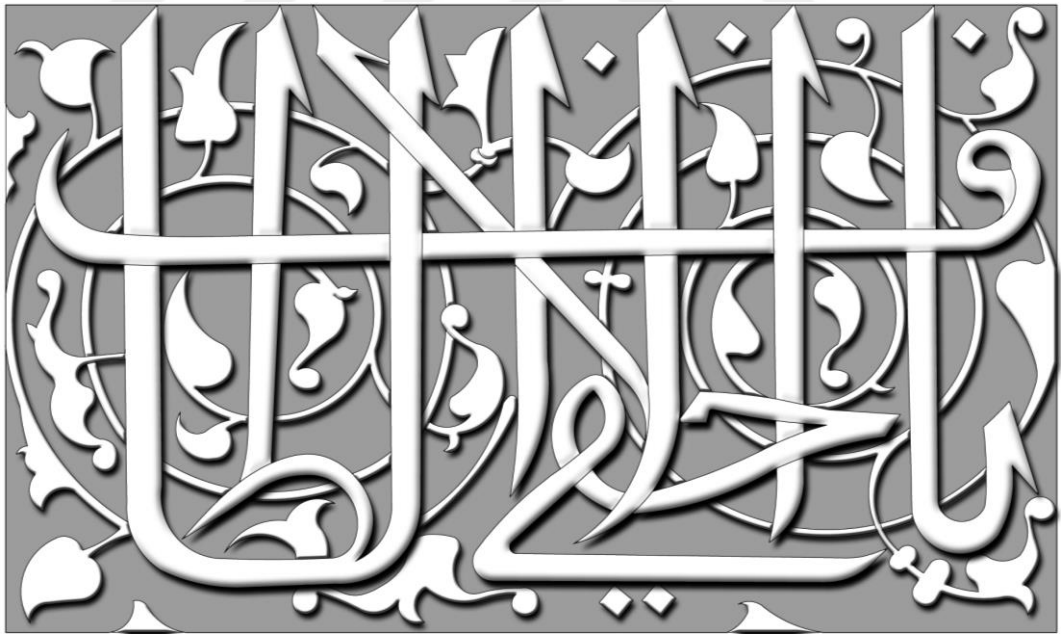
Çizim 11:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, İç Görünüş

Çizim 12:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları

Çizim 13:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı Kanat Sol Üst Pano Detay
(Doğu Kanadı Yazılı Pano)

Çizim 14:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı Kanat Sağ Üst Pano Detay
(Batı Kanadı Yazılı Pano)

2.1.4 Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Camii

Katalog No: 4

Yapı Adı: Üsküp, Mustafa Paşa Camii

Çizim No: 15-25

Şekil No: 9

Resim No: 32-45

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, Üsküp Kalesi'nin doğusunda, Prohor Pcinski Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde minaresi bulunmaktadır.

Yapı, kitabesine göre H.898/M.1492 yılında Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[54]. 1565 yılında eserin harim kubbesinin kurşunları değiştirilmiştir. 1689 yılında Avusturyalı General Pikolomini'nin şehri istilası esnasında zarar görmesi ve sonrasında Osmanlılar tarafından bakımının yapılmış olması muhtemeldir. 1912 yılında Osmanlının Balkanlardan çekilmesi ile asli işlevini sürdüremeyen ve harabeye dönen eser, 1933 yılında kapsamlı bir onarım geçirmiştir. Bu esnada ana kubbenin hasarları onarılmış, iç duvarlardaki nakışlar yenilenmiştir. 1963 yılındaki büyük Üsküp depreminde zarar görmüş; harim kubbesinin üst kısımlarında ve ana duvarlarında çatlaklar meydana gelmiş, minaresinin şerefeden sonraki kısmı ise yıkılmıştır. 1968-69 yıllarında Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından restore edilmiştir[55]. Yapının TİKA tarafından yapılan son onarımı ise 2011 yılında tamamlanmıştır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Basık kemerli bir giriş açıklığı ile sivri kemerli bir kavsaradan oluşan diktörtgen biçimli taçkapı bir tepelikle taçlandırılmıştır.

---

[54] Elezoviç, 1952, s.83; Ayverdi, 1956, s.157; Ayverdi, 1981, s.262-64

[55] Eserin tarihçesi ile ilgili bilgi veren araştırmacılar için bkz.: Ayverdi, 1981, ss.262-264; İbrahimi, 1989, ss.56-64; Özer, 2006, ss.70-78, Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, ss.102-114, M. İnbaşı, **Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazası (1455-1569)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.93, dipnot:44, 1995

Giriş açıklığının kemeri iç bükey ve dışbükey kavisli zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolları iki sıra mukarnas ve palmet motiflerinden oluşmuştur.

Taçkapının çerçevesi iki silme dizisi ile oluşturulmuştur. Bunlardan dışarıdaki ilk silme dizisinde düz, oluk, kaval, yarım oluk ve pahlı silmeler vardır. İçerideki ikinci dizi ise yarım oluk, kaval ve düz silmelerden oluşmaktadır. İlk silme dizisi kapıyı dört yönde kuşatır ve kapı açıklığında sonlanır. İkinci silme dizisi ise kavsarayı ters "U" şeklinde çerçeveledikten sonra kapı açıklığına doğru döner ve köşe sütuncelerini kuşatır.

Tepelik, üçgensel formların yan yana dizilmesinden elde edilmiştir. Her bir üçgen, palmet motiflerinin ışınsal bir düzenleme ile ters-düz dizilmesinden oluşmuş, yarım sekiz kollu yıldızdır. Tepelik ters palmet motiflerinin mermer plakadan boşaltılması ile imal edilmiştir ve arkasında yer alan duvara bitişik olarak monte edilmiştir. Edirne Eski Camii Batı taçkapısının tepelikleri ile görünüş olarak benzeşmektedir.

Taçkapının sivri kemerli kavsarası bulunmaktadır. Kavsara kemerinin kilit taşına bir püskül yerleştirilmiştir. Kemer köşeliklerinde ise çarkıfelek motifli birer rozet yer almaktadır. Kavsara iç içe iki sivri kemerle kuşatılmıştır. Bunlardan içtekinin tepe noktası dört dilimlidir. Altı kenarlı köşe sütünceleri kum saati biçimli altlık ve başlıklara sahiptir.

Giriş, iç mekânda bursa kemeri formunda şekillendirilmiş ve profiller ile çerçevelenmiştir.

Eski fotoğraflardan hem kanatların hem de taçkapının çeşitli dönemlerde farklı renklerde boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Son zamanlarda söz konusu boyalar temizlenerek kanatlar şeffaf bir cila ila cilalanmıştır.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, bu bölgedeki çağdaşı olan diğer örneklerle olan benzerliği, bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşündürmektedir[56].

Malzeme: Taçkapı beyaz mermerden imal edilmiştir. Giriş açıklığının sövesi, konsollar ve kemer taşlarının geçmelerinde krem rengi mermer kullanılmıştır. Kapının harime bakan yüzünde ise bej rengi mermer kullanılmıştır.

[56] Kumbaracı Bogoyeviç kapı kanatların cami aynı zamanda yapıldığını söylemektedir. Bu görüşü biz de paylaşıyoruz. L. Kumbaracı-Bogoeviç, Mu**stafa Paşina Camija,** Skopje, Zagreb, 1975, s.98

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Arapça kitabe, kabartma tekniğinde celi sülüs yazıyla iki satır halinde işlenmiştir[57].

Süsleme: Taçkapının kavsarasında, kemer köşeliklerinde ve tepeliğinde süsleme unsurlarına yer verilmiştir.

Kavsaranın kilit taşında vazo şekilli ve yüzeyi yivli bir sarkıt yer alır. Kemer köşeliklerinde çarkıfelek motifli birer rozet yer almaktadır.

Tepeliği oluşturan motiflerde sekiz kollu yıldızın yarısı kullanılmıştır. Yıldızın kolları palmetlerden oluşturulmuştur.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği, orta ve alt panolardaki süslemelerde ise kündekari tekniği kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar yatay dikdörtgen, ortada ise büyük düşey dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Üstteki panolarda[58] birer kartuş içinde oyma tekniğinde işlenmiş yazılar bulunmaktadır. Tablalarda, Kur'an'dan ayetler yazılıdır[59]. Yazılar birbirinin ayna simetriği olacak şekilde işlenmiştir. Orta panolarda, kündekari tekniği ile merkezinde on kollu bir yıldızın etrafında gelişen geometrik kompozisyon oluşturulmuştur. En alttaki panolarda ise, yine kündekari tekniği kullanılarak orta panodaki kompozisyonun bir parçası işlenmiştir.

Panoların arasındaki kayıtların üzerine, her bir kanada beşer tane olacak şekilde metal gülçe yerleştirilmiştir. Sol kanattaki alt kayıtta yer alan metal gülçelerden bir tanesi mevcut değildir. Seren, kayıtlar ve bini sadedir.

Serenlere monte edilmiş çekecek/tokmak bulunmaktadır. Tokmağın aynalığı, kenarları dilimlenmiş altıgen şeklindedir. Daire kesitli halkalığı vardır.

---

[57] Kitabe için bkz., Ayverdi, 1981, s.264; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.104

[58] İbrahimi ve Özer kapı kanatlarında yer alan bu yazılı panoların madeni levhalar olduğunu söylemektedir. Bizim yapıyı ziyaret ettiğimiz tarihlerde bu panolar ahşaptı. 2011 yılında eserin geçirmiş olduğu son restorasyon esnasında değiştirilmiş olabilir. İbrahimi, 1989, s.28; Özer, 2006, s. 72

[59] Tablalarda Ali İmran Suresi, 37. Ayet yazılıdır. Bülbül, 2003, s.66

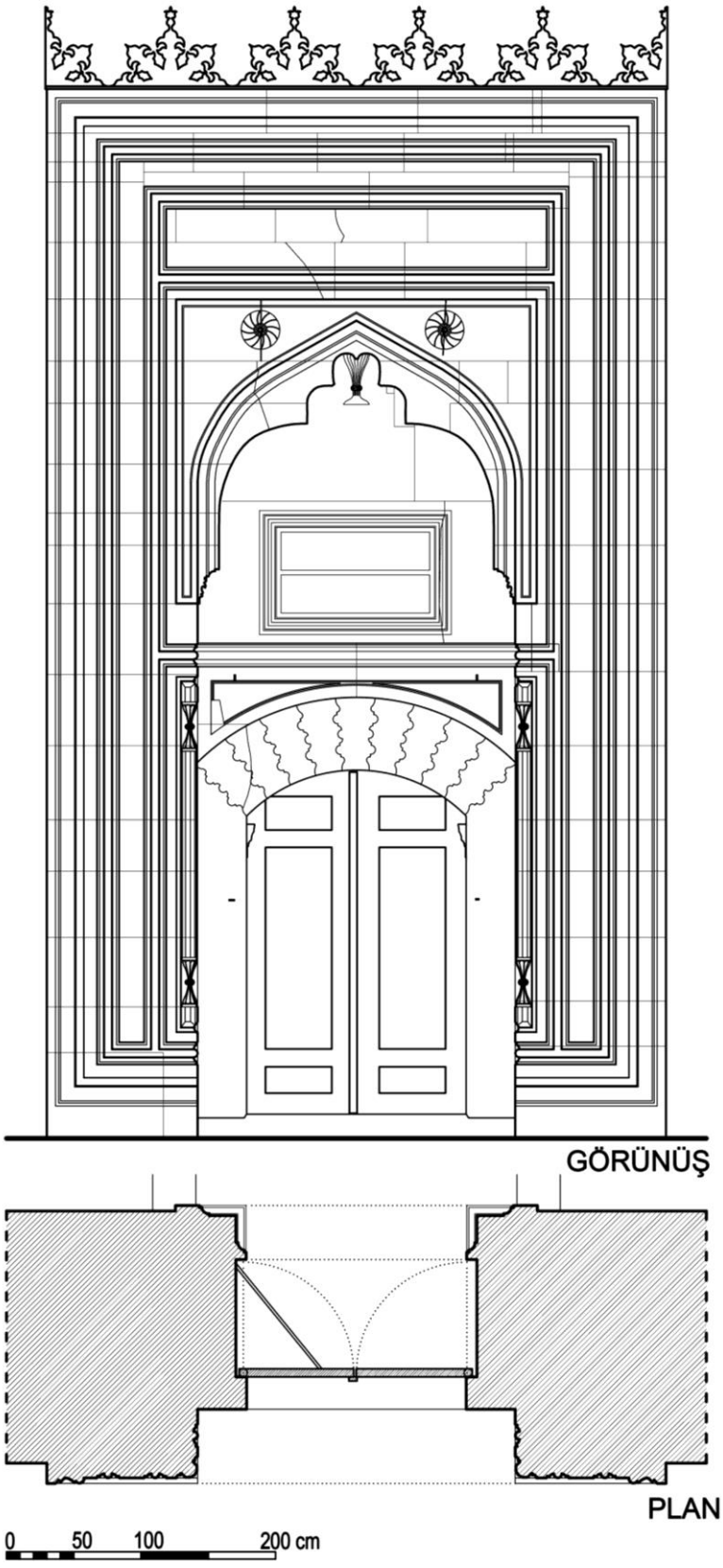
Kanatların iç yüzünde üç panolu kompozisyon tekrarlanmıştır, ancak panolar süslemesizdir.

Boyutlar ve Oran:

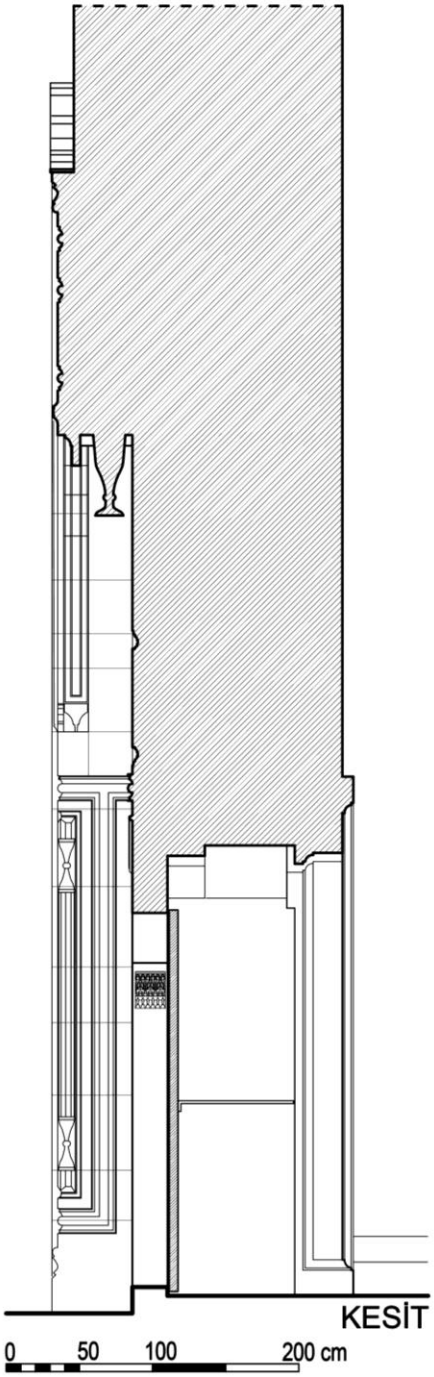
En: 460 cm.

Boy: 778 cm.

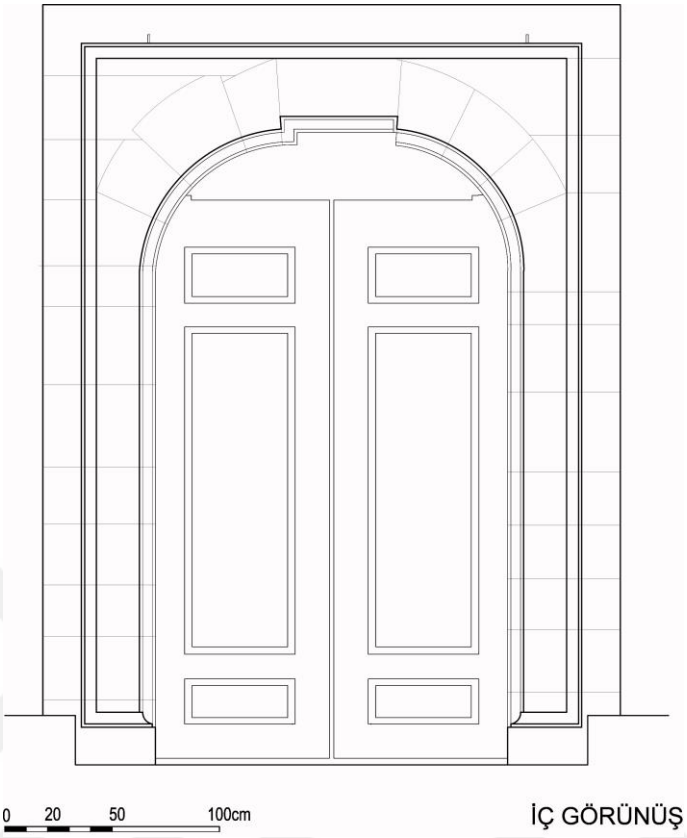
Oran: 1,70

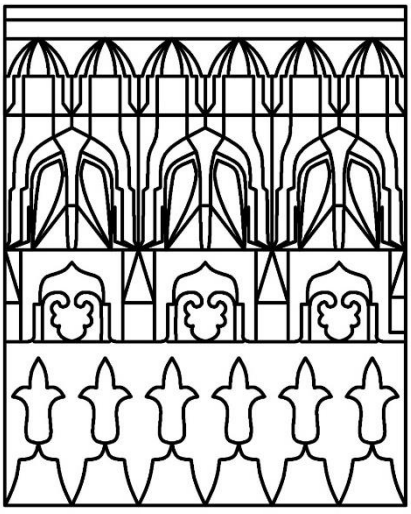
Çizim 15:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Plan ve Görünüş

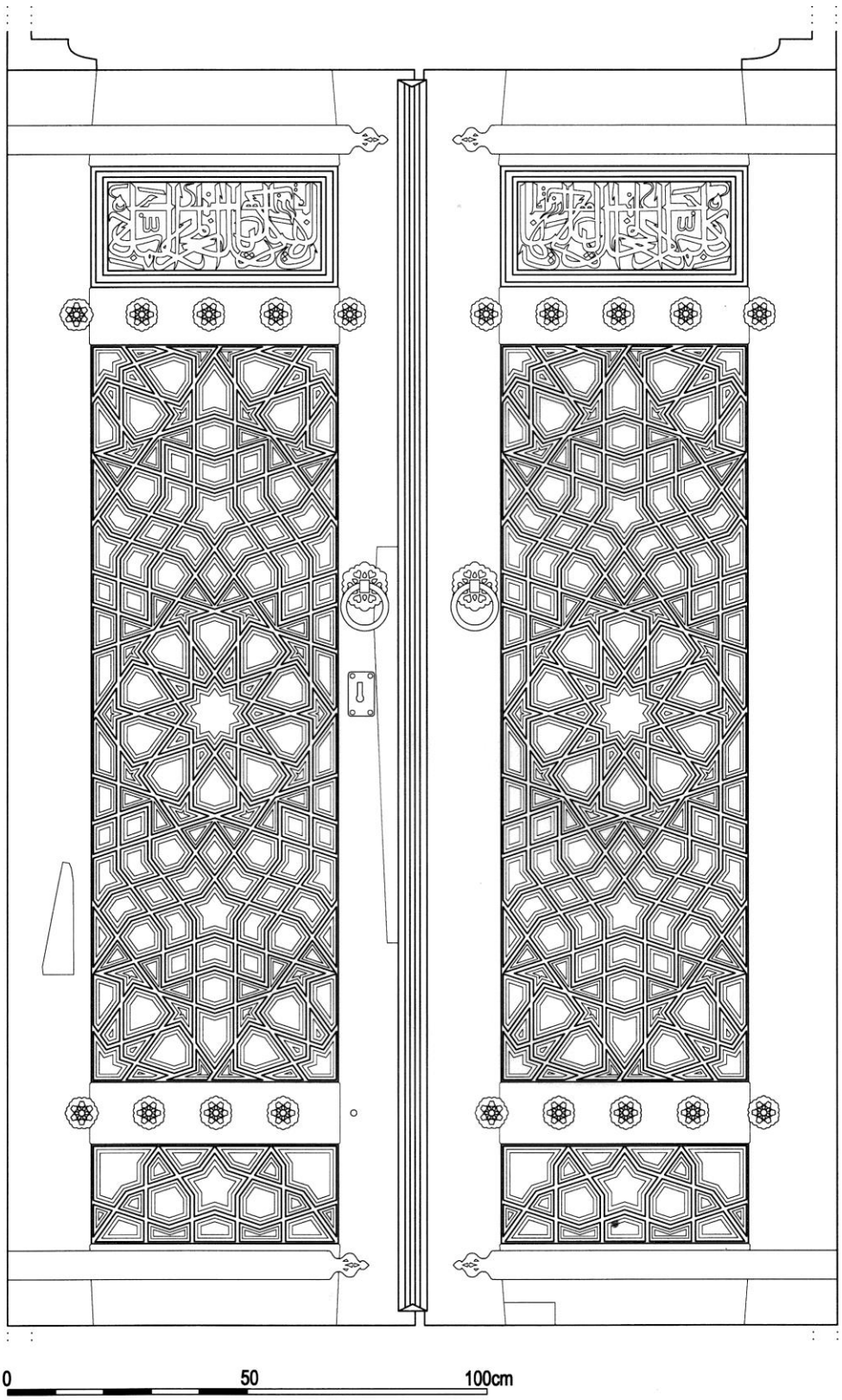
Çizim 16:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kesiti

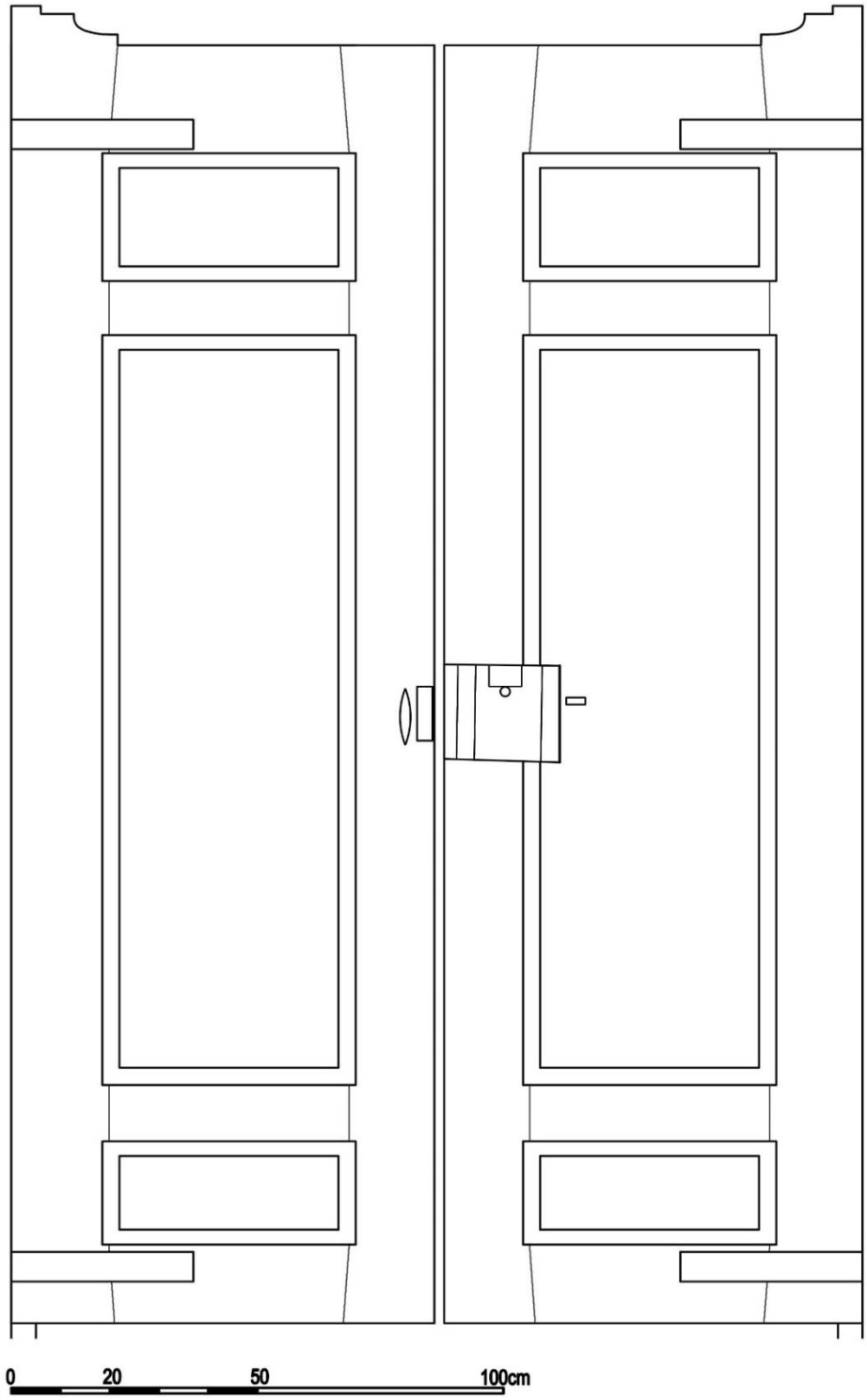
Çizim 17:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı İç Görünüşü

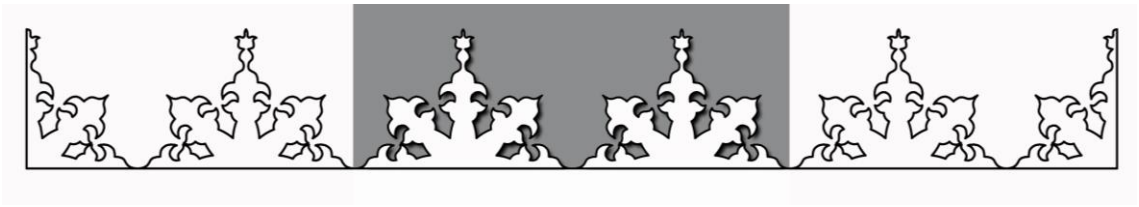
Çizim 18:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Söve Konsolu

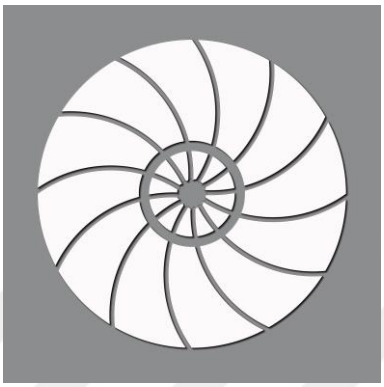
Çizim 19:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Ahşap Kapı Kanatları Görünüşü

Çizim 20:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Ahşap Kapı Kanatları İç Görünüşü

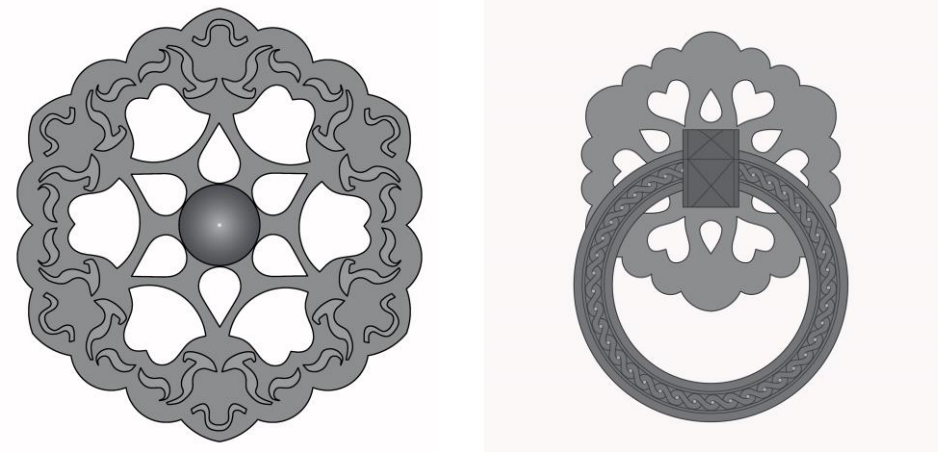
Çizim 21:Üsküp Mustafa Paşa Camisi Taçkapı Tepelik

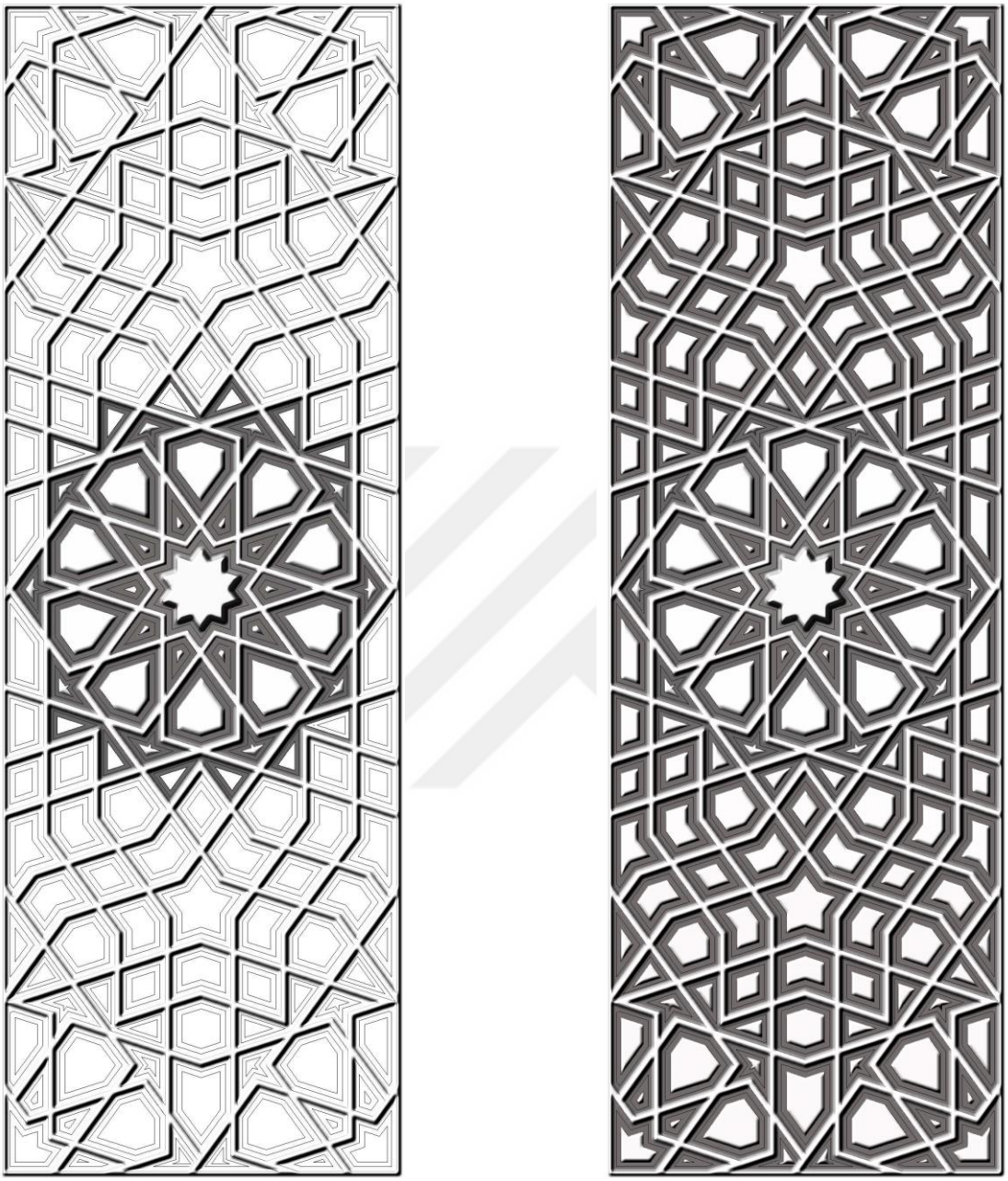
Çizim 22:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Rozet

Çizim 23:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Yazılı Panolar

Çizim 24:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Rozet ve Tokmak

Çizim 25:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Kanadı Orta Pano
10 Kollu Yıldızdan Gelişen Geometrik Kompozisyon

2.1.5 Makedonya Üsküp Hacı Balaban Camii

Katalog No: 5

Yapı Adı: Üsküp, Hacı Balaban Camii

Çizim No: 26-27

Şekil No: 10

Resim No: 46-50

İnceleme Tarihi: Eylül 2019

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, Albert Stanikj Sokak

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı kare planlı bir harim ile kuzey yönde eklenen bir son cemaat yerinden oluşmaktadır. Üzeri günümüzde, dıştan son cemaat yerini de içine alacak şekilde dört yöne eğimli kiremit kaplı bir kırma çatı ile örtülüdür. Özgününde harim kubbe ile kapatılmış idi[60]. Batı cephesine bitişik bir minaresi bulunmaktadır.

Eserin inşa kitabesi mevcut değildir ancak haziresinde yer alan 1504[61] ve 1520[62] tarihli mezar taşlarından yola çıkarak, yapının bu tarihten önce inşa edildiği tahmin edilmektedir. Yapının günümüze ulaşabilen mimari özellikleri de bu tarihi desteklemektedir.

Günümüze birçok değişiklikler sonucunda ulaşabilmiştir. 1689 yangınından etkilenmiş olması muhtemel olan yapı 1963 yılı depreminde de zarar görmüştür.

B. Yapının Ana Girişi

Harimin ana girişi kuzey duvarının ortasında yer almaktadır. Ana giriş günümüzde son dönemde yapılmış olan eklentilerin ardına gizlenmiş durumdadır. Son cemaat yerinde sonradan yapılmış olan ikinci kat döşemesi sebebi ile ikiye bölünmüştür. Döşemenin kolonları giriş çerçevesinin önüne yerleştirilmiş ve çerçevenin silmelerini kapatmıştır. Giriş açıklığının hemen üzerinde büyük ebatlı bir tablo asılıdır. Bu tablo kilit taşının üzerinden başlayarak döşeme altına kadar tüm yüzeyi kaplamaktadır.

[60] İç mekânda kubbeye geçiş elemanlarının izleri halen daha görülmektedir. Kubbenin yıkılmadan önceki halinin fotoğrafları da bulunmaktadır. Fotoğraf için bkz. Bogoyeviç, 2008, s.76

[61] Özer, 2006, s. 103

[62] Bogoyeviç, 2008, s.76

Dikdörtgen biçimli ana giriş basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Kilit taşının üzerinde çarkıfelek motifli daire şeklinde bir rozet vardır. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır.

Taçkapının çerçevesi düz, oluk ve kaval silmelerle oluşturulmuştur. Taçkapıyı dört yönde kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığının söveleriyle kesilmiştir.

Giriş, iç mekânda bursa kemeri formunda şekillendirilmiştir. Kapı açıklığının üstünde sivri kemerli bir çökertme yer almaktadır.

Malzeme: Taçkapı çerçevesini oluşturan silmeler, giriş açıklığının kemeri, sövesi ve konsolların tümünün günümüzde boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılmamaktadır. Ancak kemer ve sövelerin düzgün kesme taştan yapılmış olması muhtemeldir.

Kitabelik: Yoktur

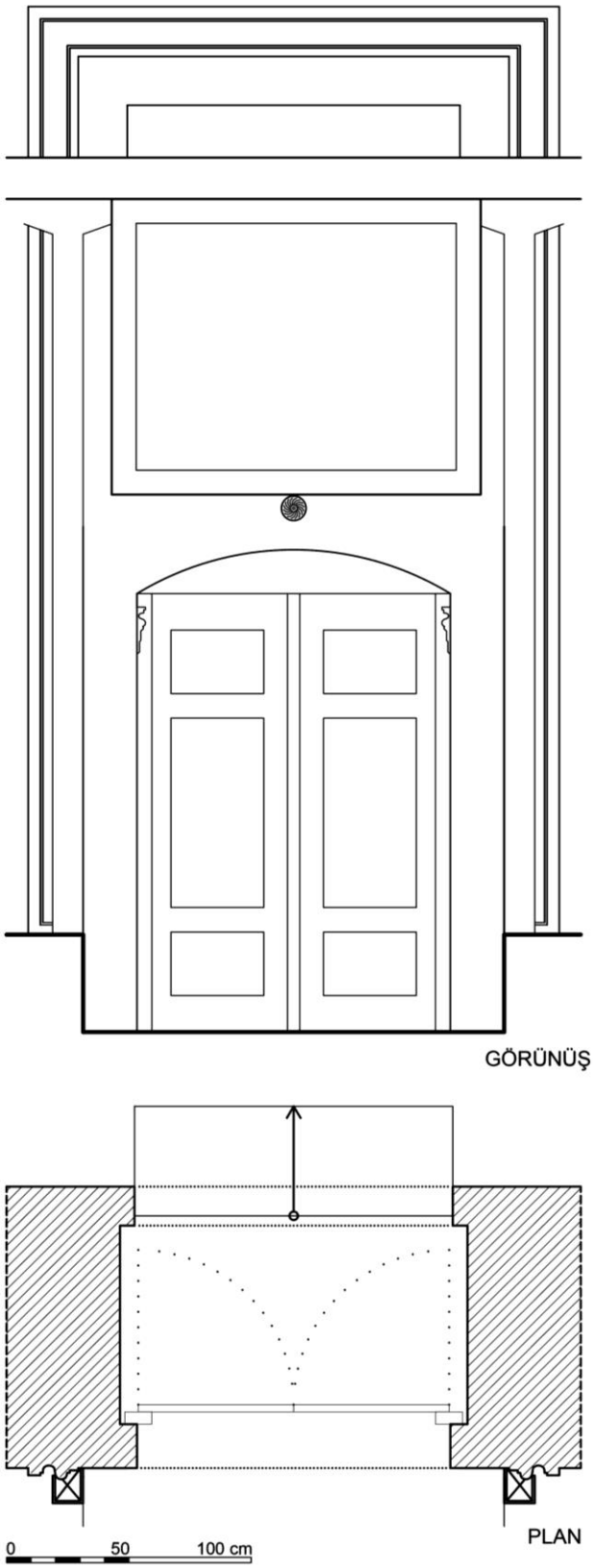
Süsleme: Ana girişin kilit taşı üzerinde, daire şekilli bir rozet içerisinde kabartma olarak işlenmiş bir çarkıfelek motifi bulunmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

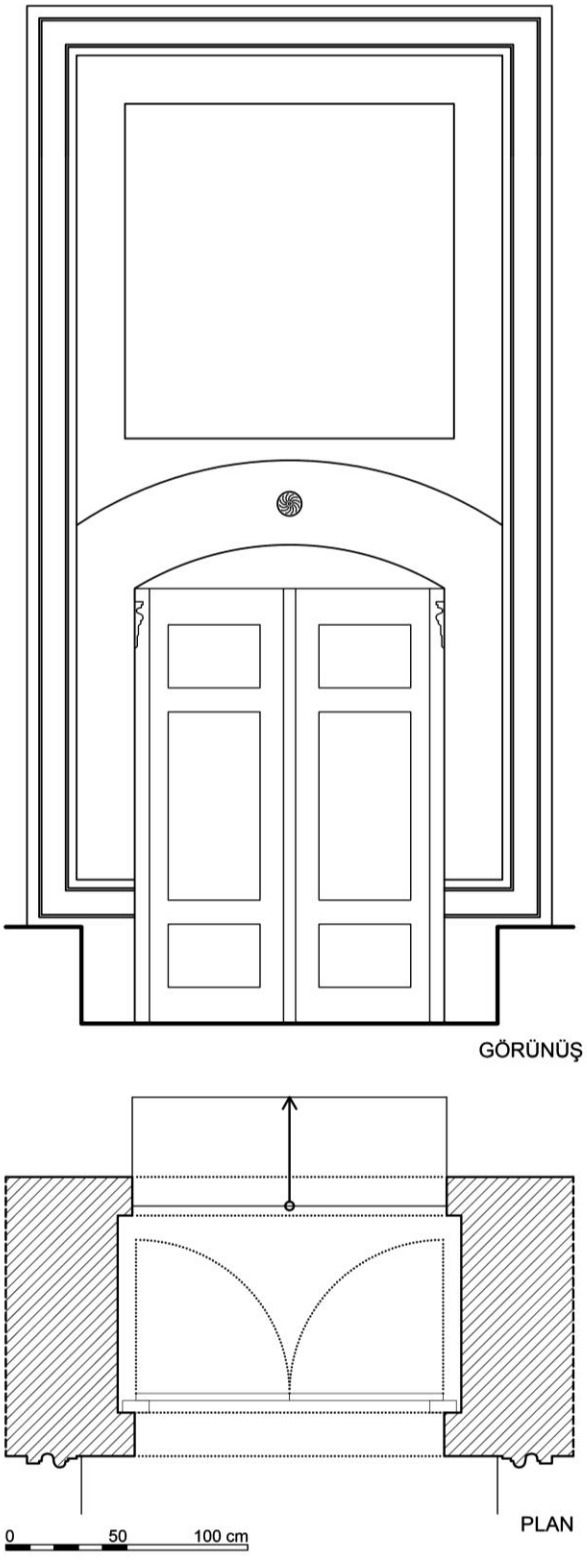
En: 217 cm.

Boy: 421 cm.

Oran: 1/1,94

Çizim 26:Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Plan ve Görünüş

Çizim 27:Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi Plan ve Görünüş
(Mevcut Ekler Temizlenerek Yapılan Öneri)

2.1.6 Makedonya Üsküp Yahya Paşa Camii

Katalog No: 6

Yapı Adı: Üsküp, Yahya Paşa Camii

Çizim No: 28-30

Şekil No: 11

Resim No: 51-66

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi yakını, Cvetan Dimov Bulvarı

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı, yan kanatlarda zaviye odaları ve kuzeyinde beş kemerli bir son cemaat yeri bulunan yapının harim kısmının üzeri bugün dört yöne eğimli bir çatıyla örtülüdür. Son cemaat yerinin üzerini ise beşik tonoz kapatır. Harimin kuzeybatı köşesinde de minaresi yer alır.

H.909/ M.1503-4 yılında[63] Yahya Paşa tarafından inşa ettirilen yapı, günümüze değin birçok kere hasar görerek onarımdan geçirilmiştir. 1689 yılında Üsküp'ün Avusturyalılar tarafından işgali esnasında yapının ana kubbesi, revakları ve zaviye odaları tahrip olmuştur[64]. Eser 1720 yılında onarılmış ve çatı örtüleri günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır[65]. Makedonya Eski Eserler ve Anıtlar Kurumu tarafından 1950 yılında elden geçirilmiştir. 1963 yılındaki depremde de hasar gören yapı, sonrasında bakım görmüştür. Bu onarıma ait eski fotoğraflarından son cemaat yeri üst örtüsünün de yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır[66]. 1996/97 yıllarında ise zaviye odalarında onarım çalışmaları olmuştur[67].

[63] Eserin yapım tarihi ve inşa kitabesi ile ilgili bkz. Elezoviç, 1952, s.113-114; Ayverdi,1981, s.289, Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.126

[64] Ayverdi 1981, s.268-69; Duda, 1949, s.53

[65]Mehmet İbrahimgil, "Üsküp'te Tabhaneli-Zaviyeli Camiler", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi 1**, Üsküp, 2013, s.363; Zdravkoviç, 1964, s.108

[66]Zavod Za Zaştita Na Cpamenitsite Na Kulturata Na Zrod Skopje, (Üsküp Şehri Anıtlar Kültür Koruma Enstitüsü Basımı) 1963-1983, resim no:20, Skopje,1983

[67] Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.135; İbrahimgil, 2013, s.363

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Basık kemerli bir giriş açıklığı ile mukarnaslı bir kavsaraya sahip olan ana giriş, erken Osmanlı dönemi taçkapı unsurlarının hemen hemen hepsini üzerinde bulundurur.

Giriş açıklığının kemeri iç bükey ve dışbükey kavisli zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsollarında dört sıra halinde mukarnaslı bezemeler bulunmaktadır.

Taçkapının çerçevesi iki silme dizisi ile oluşturulmuştur. Bunlardan dışarıdaki ilk silme dizisinde düz, kaval, yarım oluk, yarım kaval ve pahlı silmeler vardır. İçerideki ikinci dizi ise yarım oluk, kaval ve düz silmelerden meydana gelir. Taçkapıyı dört yönde kuşatan ilk silme dizisi giriş açıklığında kesilmiştir. İkinci silme dizisi ise kavsarayı ters "U" şeklinde çerçeveledikten sonra, köşe sütunçelerini de kuşatır.

Taçkapının kavsarası sekiz sıra mukarnas ile dolgulandırılmıştır. Mukarnasların üç, dört ve beşinci sıralarında sarkıtlar; dördüncü sıranın iki yanında ise, püsküller yer almaktadır. Günümüzde, sarkıtlardan bazıları tahrip olmuştur.

Altı kenarlı köşe sütüncelerinin altlık ve başlıkları kum saati biçimindedir.

Yedi kenarlı plana sahip yan nişleri bulunmaktadır. Bu yan nişlerin kavsaraları altı sıra mukarnas ile doldurulmuştur.

Diktörtgen biçimli taçkapı palmet dizisi ile oluşturulan basık üçgen formunda bir bir tepelikle taçlandırılmıştır. Tepeliğin yüzeyi bitkisel örnekli kabartmalarla bezenmiştir.

Yapı 18. yüzyılda kapsamlı bir onarım geçmesine karşılık, taçkapısı inşa edildiği döneme ait üslup özellikleri göstermektedir.

Malzeme: Taçkapı beyaz mermerden inşa edilmiştir. Kemer taşlarının geçmelerinde beyaz ve kırmızı renkli mermer kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Dört kartuş içerisinde yazılmış olan kitabe Arapçadır[68]. Kartuşların arasında kalan alanlar bitkisel motifli süslemeler ile bezenmiştir.

[68] Ayverdi,1981, s.289

Kitabenin hemen sağında ve solunda ayrıca yan kanatlarda nişlerin üzerinde yazılı levhalar yer almaktadır. Bunlardan kitabeliğin sağında ve solunda kalanlar ayeti kerime; yan nişlerin üzerindekiler hadis-i şeriftir[69].

Süsleme: Taçkapının kavsarasında, kemer köşeliklerinde, kitabeliğin üst kısmında, tepelikte süsleme unsurlarında yer verilmiştir.

Mukarnaslı kavsaranın üç, dört ve beşinci sıralarında sarkıtlar; dördüncü sırasında ise püsküller yer almaktadır.

Kemer köşeliklerinde onüç dilimli çiçek motifli rozetler bulunmaktadır.

Kitabeliğin üzerinde kalan alanda dört adet rozet yer almaktadır. Bunlardan ikisi nişin yan yüzlerindedir. Rozetlerde merkezinde çarkıfelek motifinin yer aldığı, on kollu yıldızdan gelişen bir kompozisyon bulunmaktadır.

Palmet dizisi ile oluşturulan basık üçgen formundaki tepeliğin yüzeyinde yer alan bitkisel bezemelerin yüzeyinin kazınmış olduğu motiflerin bugünkü görünümünden anlaşılmaktadır. Tepeliği oluşturan mermer plakaların onarım gördüğü kırık parçalardan anlaşılmaktadır. Bezemelerin yüzeyindeki kazımalar da bu onarımlarda yapılmış olmalıdır.

Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapısı yapının inşa edildiği dönemden kalmadır. Ceviz ağacından yapılmış olan kanatların yüzeyindeki yağlı boyalar 1965 yılında temizlenmiştir[70].

Kanatlar geçme ve kündekari tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üstteki pano yatay dikdörtgen, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen, alttaki pano ise karedir.

Üstteki panolarda şaşırtmalı olarak yerleştirilmiş çıtaların çerçevelediği tablalarda kabartma tekniğinde bitkisel süslemelerle örgülenmiş yazılar bulunmaktadır[71]. Bu tabolarda sağ kanatta: "accilû bi's salâti gable'l fevt", ve sol kanatta "accilû bi't tevbeti

[69] Ayverdi 1981, s.289-90
[70] Kumbaracı-Bogoyevic 2008, s.131
[71] Özer bu panolarda fildişi kakmaların bulunduğunu söylemektedir. Araştırmamız esnasında bunları göremedik. Özer, 2006, s.87

gable'l mevt" yazılıdır. Türkçe tercümesi, "vakti geçmeden namaz kılmakta acele edin ve ölüm gelmeden önce tevbe etmekte acele edin" dir[72].

Ortadaki panoda kündekari tekniği ile yapılmış, merkezinde on kollu yıldızdan türeyen bir kompozisyon yer almaktadır.

Alttaki panoda ise, yine kündekari tekniği ile sekiz kollu yıldızdan türeyen bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Alt ve orta panolarda süslemeleri oluşturan çıtaların arasında kalan geometrik yüzeyler palmet ve rumilerden oluşan bitkisel örneklerle bezenmiştir. Kanatların günümüze değin birçok kere boyanması sebebi ile motiflerin bazıları bozulmuştur.

Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Kanatların arka yüzü sade, üç panoludur.

Panoları ayıran kayıtların üzerine, her bir kanada beşer tane metalden yapılmış gülce yerleştirilmiştir. Gülçeler on iki dilimlidir. Birbirine dolanan palmet ve rumilerden oluşan grift bir bitkisel süslemeyle bezenmiştir.

Serenlere monte edilmiş çekecek bulunmaktadır. Çekeceklerin aynalığında gülçeler kullanılmıştır. Daire kesitli halkalığı vardır. Serenlere monte edilmiş kilit mekanizmaları da yer almaktadır.

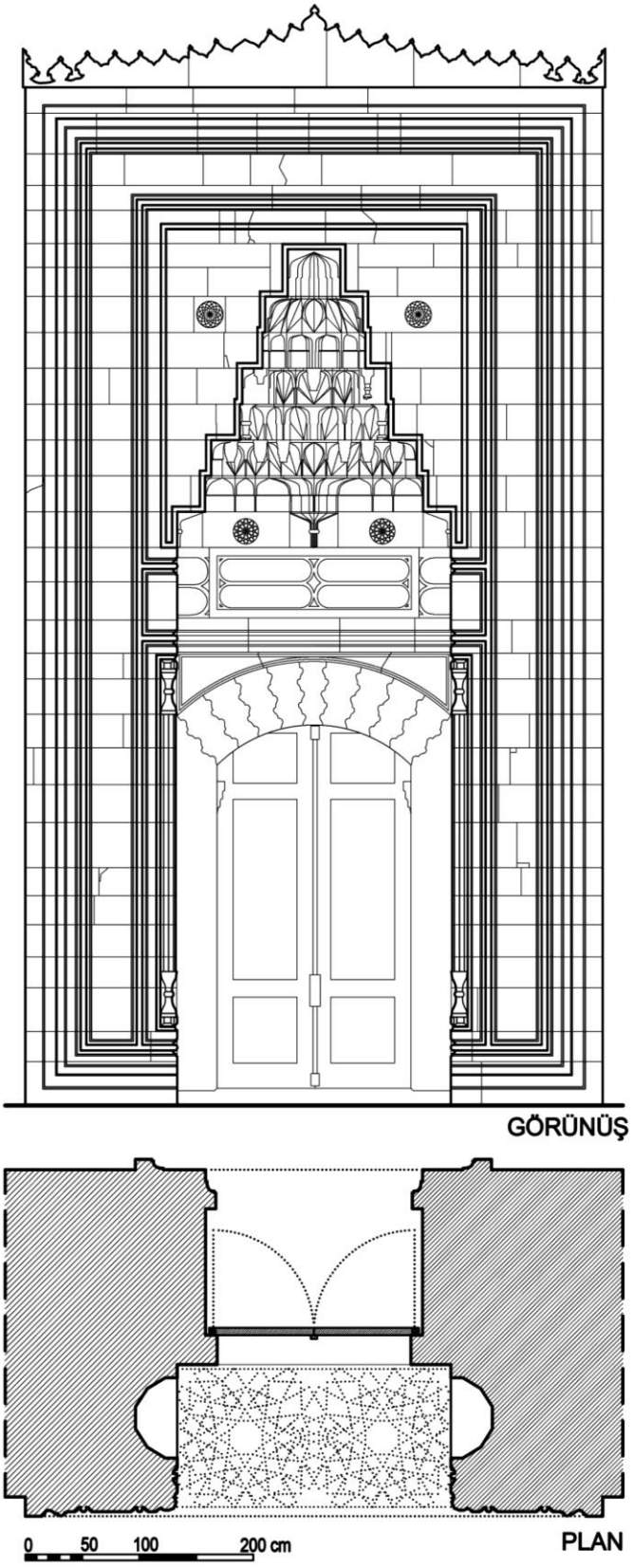
Boyutlar ve Oran:

En: 506 cm.

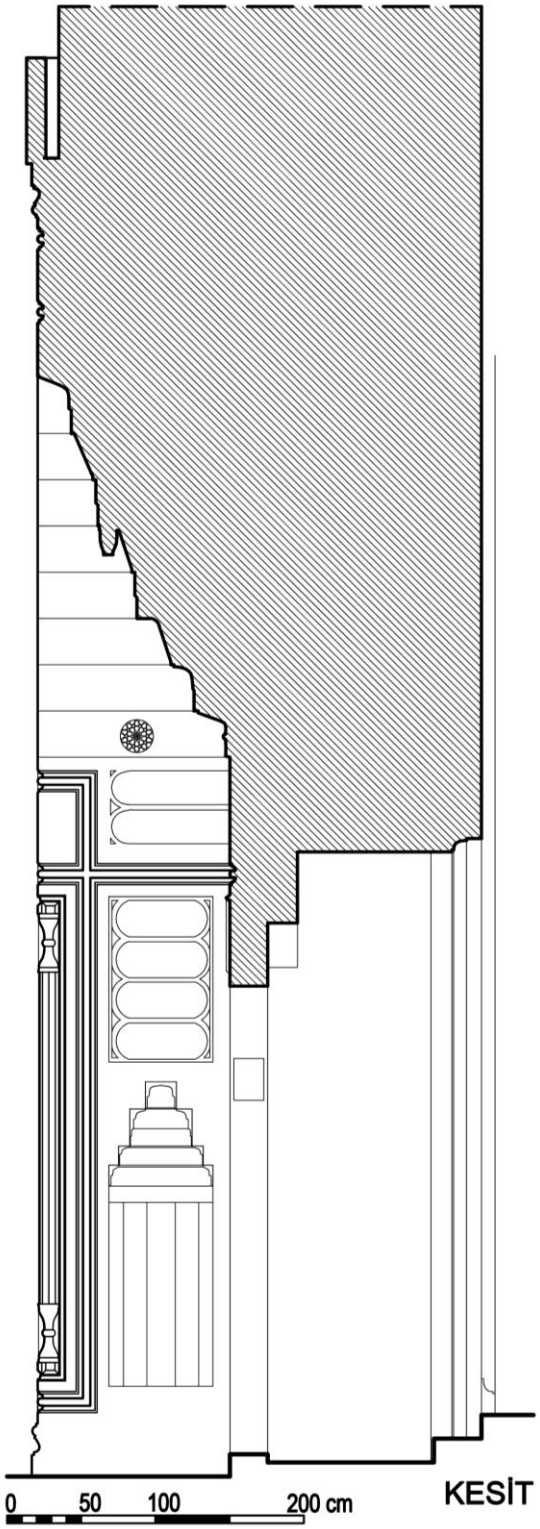
Boy: 886 cm.

Oran: 1,75

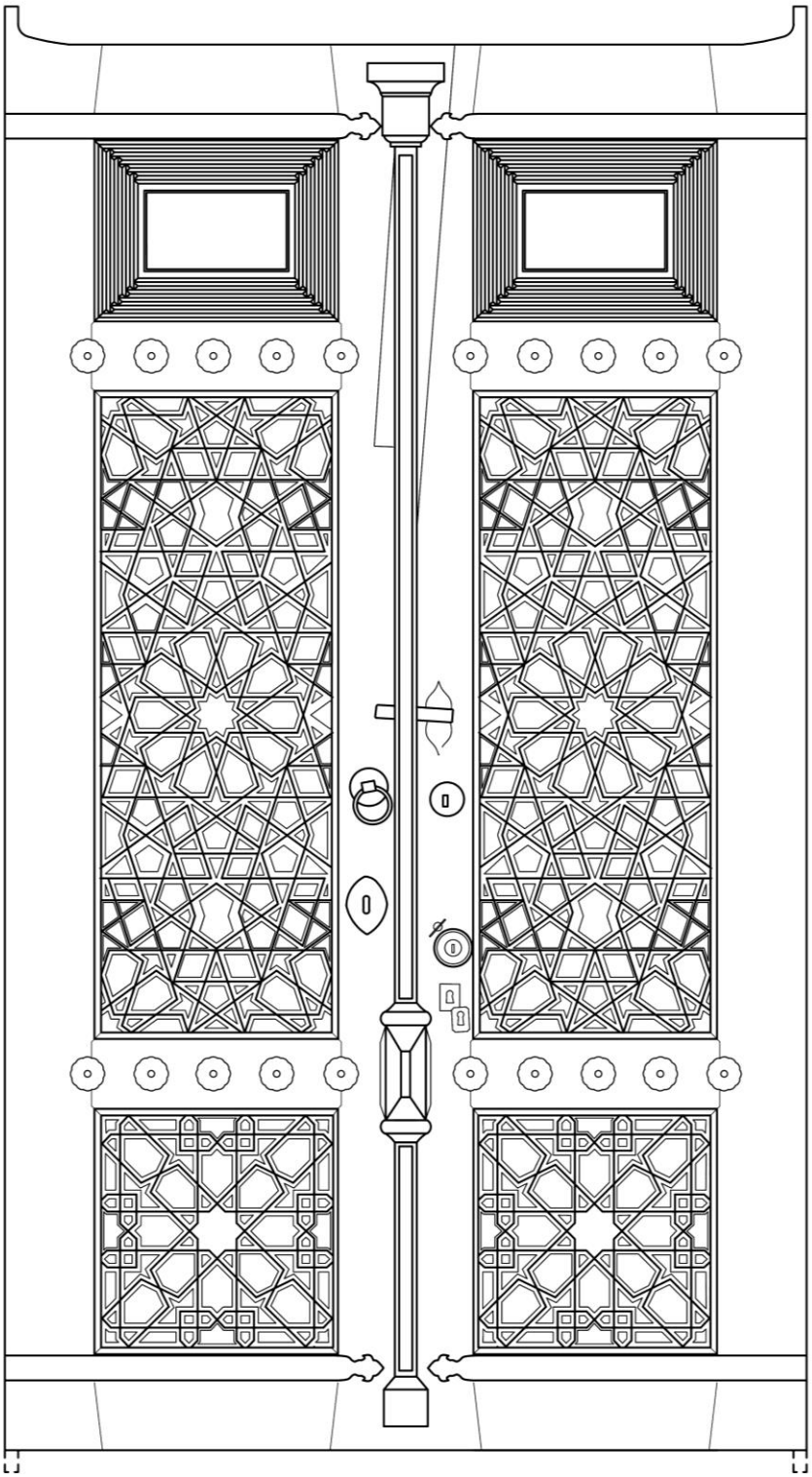
[72]Yazıların transkripsiyonu ve Türkçe tercümesine yer veren araştırmacılar için bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.131; Öztürk, 2003, s.73

Çizim 28:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 29:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Kesit

Çizim 30:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları

2.1.7 Makedonya Manastır İshak Çelebi Camii

Katalog No: 7

Yapı Adı: Manastır, İshak Çelebi (İshakiye) Camii

Çizim No: 31-32

Şekil No: 12

Resim No: 67-72

İnceleme Tarihi: Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Manastır şehir merkezi, Dragor Nehri kıyısında

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yeri sonradan, üç yöne doğru genişletilerek kapalı bir mekân haline getirilmiştir. Günümüzde sonradan genişletilen kısım kiremit kaplı bir kırma çatı ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı giriş kapısının üzerinde yer alan inşa kitabesine[73] göre H.912/M. 1506-7 tarihinde İshak Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Yapının inşa edildiği tarihten bu yana farklı dönemlerde birçok onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu onarımlar sonucunda, son cemaat yeri genişletilmiş, kadınlar mahfili eklenmiş, süslemeleri yenilenmiş ve minarenin külah kısmı onarılmıştır. Bu onarımların tarihi ile ilgili olarak bazı kaynaklar 1890 bazı kaynaklar ise 1910 tarihini vermektedir[74].

Yapının 1959 yılında bir onarım daha geçirdiği manzara resimlerindeki isim ve tarihten anlaşılmakla beraber, kapsamı tam olarak bilinmemektedir[75]. 2001 yılında Makedonya'daki savaşta bu cami de kundaklanmaya çalışılmıştır. Bu esnada yapının giriş kapısının zarar gördüğü bilinmektedir[76]. Yapı günümüzdeki görünümüne 2015 yılında TİKA tarafından yapılmış olan restorasyon ile ulaşmıştır.

---

[73] Ayverdi, 1981, s.102; Bülbül, 2011, s.63-64

[74] Eserin geçirmiş olduğu bu onarımlar ile ilgili olarak bkz.; R. Momidiç, Camijata İshak Çelebi vo Bitola, Zbornik na Trudovi, br.1, Bitola, 1979, s. 49; K. Tomovski, Camijita vo Bitola, Godişen Zbornk na Tehnçkiot Fakultet, br.2, II, Skopje, 1957, s.54' den zikreden İbrahimi, 1989, s.81

[75] İbrahimi,1989, s.81-82

[76] B. Şehabi, Kapanmayan Yaralar, Üsküp, 2003, s.48

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığı kemeri iç bükey ve dış bükey kavisli zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir, silmeler ile hareketlendirilmiş konsolları bulunmaktadır.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı dört yönden kuşatan bu silme dizisi, giriş açıklığında kesilmektedir. Düz, yarım kaval ve pahlı silmelerden oluşmaktadır.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, bu bölgedeki çağdaşı olan diğer örneklerle olan benzerliği, bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Malzeme: Taçkapıyı çevreleyen silmeler ile giriş açıklığının üzerinde kalan yüzey boyalı olduğu için malzeme anlaşılamamaktadır. Giriş açıklığı kemeri ile söveler taş edilmiştir.

Kitabelik: Kapının üst kısmında silmeler ile çerçevelenerek çökertilen alanda eserin inşa kitabesi yer almaktadır. Arapça kitabe[77], yatay dikdörtgen formda bir levha üzerine sülüs yazı ile sekiz kartuş halinde yazılmıştır.

Süsleme: Taçkapı çerçevesini oluşturan silmelerin içinde ve dışında, kitabeliğin iki yanında son restorasyonda yapılmış olan kalemişi süslemeler yer almaktadır.

Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapısı, geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar kare, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen şeklindedir.

Üst panolarda kabartma tekniği ile işlenmiş yazılar bulunmaktadır. Sol panoda "İnna Fetehna Leke Fethen mübina Liyağfire Lekellahu ma tekaddeme" ("Ey Muhammed" Geçmişe ve geleceğe ait günahlarını bağışlamak için sana apaçık bir fetih (Mekke Fethini) ihsan eyledik) yazısı yer almaktadır. Sağ panoda ise "Bismillahir-rahmanirrahimilaliyyi" ("Esirgeyici, Bağışlayıcı Yüce Allah'ın Adıyla") yazılıdır[78].

[77]Ayverdi, 1981, s.102
[78] Bülbül, 2011, s.70

Tablalarda kabartma tekniğinde bitkisel süslemelerle örgülenmiş yazılar bulunmaktadır. Orta ve alt panolar şaşırtmalı olarak yerleştirilmiş çıtalarla çerçevelenerek hareketlendirilmiştir.

Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Kanatların arka yüzünde de üç bölümlü panolar tekrarlanmıştır. Ancak bu yüzde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Panoları ayıran kayıtların üzerine, her bir kanada dörder tane gülce yerleştirilmiştir.

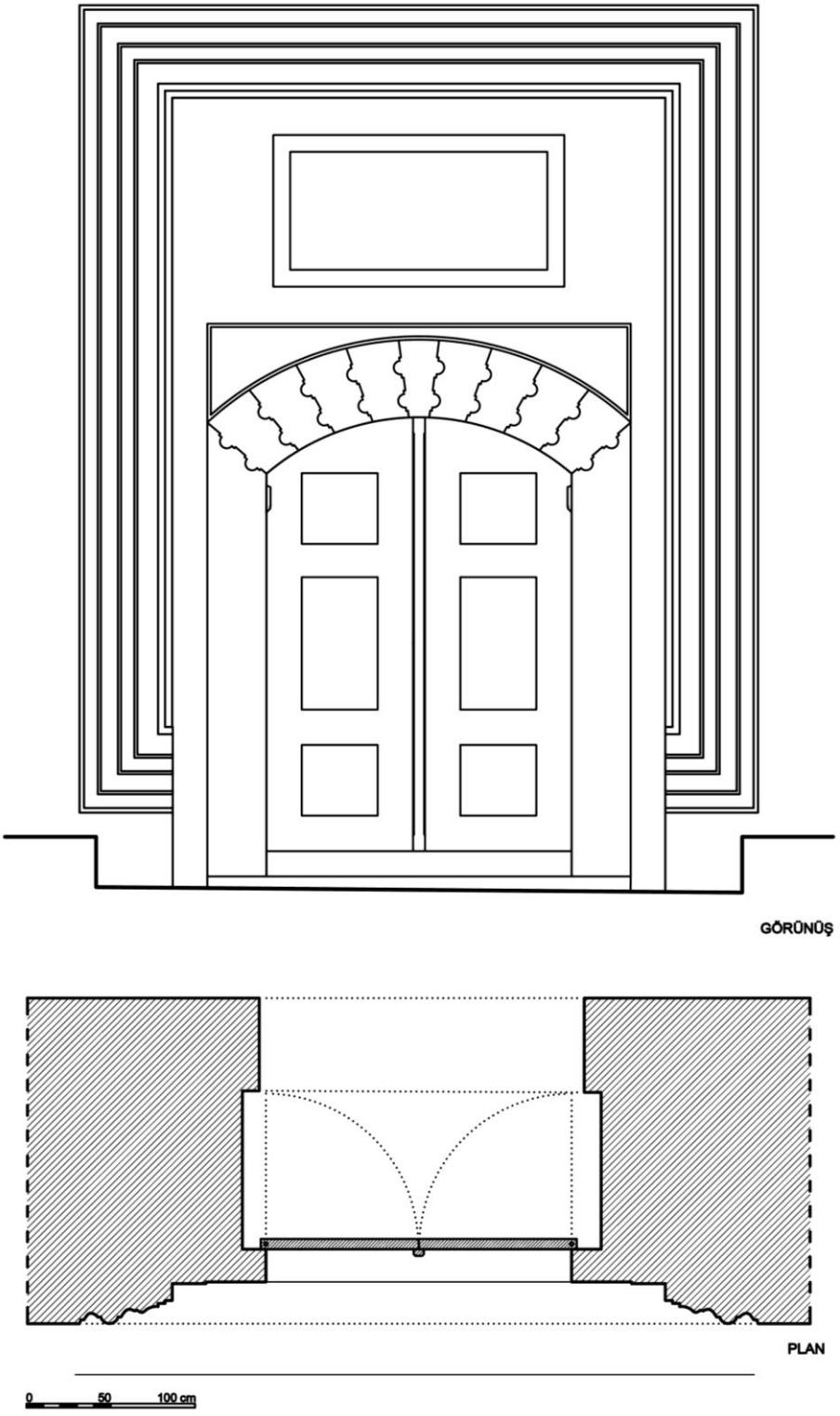
Eski fotoğraflarından daha önce beyaz renkte boyalı olduğu anlaşılan kanatlar, günümüzde doğal renginde cilalanmıştır.

Boyutlar ve Oran:

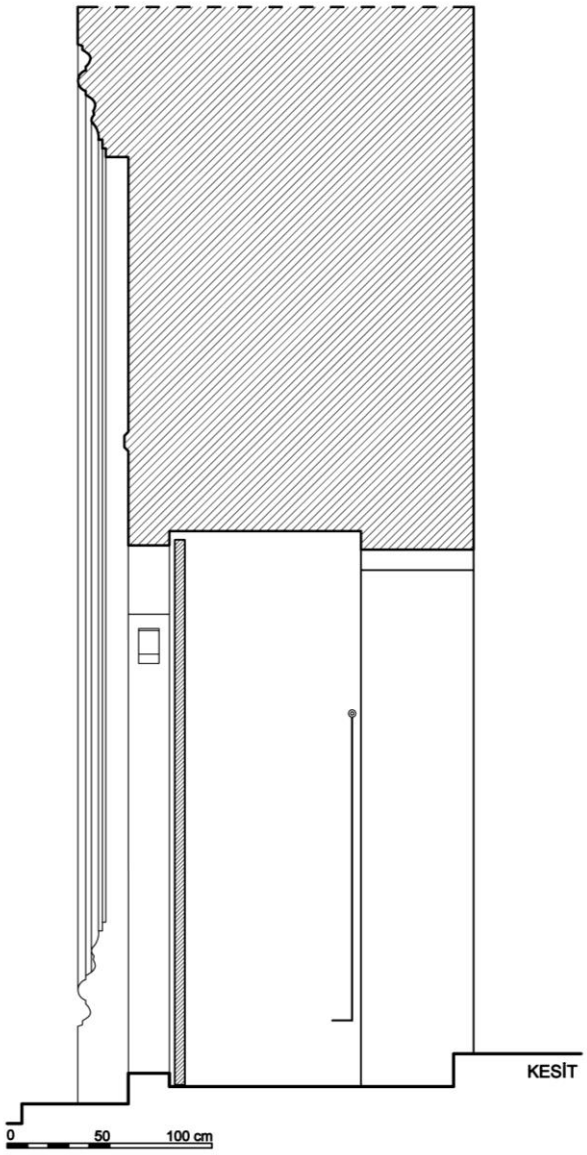
En: 402 cm.

Boy:525 cm.

Oran: 1/1,2

Çizim 31:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Görünüş, Plan

Çizim 32:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Görünüş, Kesit

2.1.8 Makedonya Manastır Haydar Kadı Camii

Katalog No: 8

Yapı Adı: Manastır, Haydar Kadı Camii

Çizim No: 33-34

Şekil No: 13

Resim No: 73-82

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Manastır şehir merkezi, Dragor Nehrinin kuzeyinde, Tsane Vasilev Caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Özgününde her iki köşesinde birer minaresi olduğu söylenmektedir[79]. Araştırma tarihimiz olan Ağustos 2013 tarihinde, kuzeybatı köşesindeki minaresinin kaidesi bulunmaktaydı. Eylül 2016 tarihindeki ziyaretimizde bu minarenin onarılmış olduğunu gördük.

Yapı giriş kapısının üzerinde yer alan inşa kitabesine[80] göre Manastır vilayetinin kadısı olan Haydar Bey tarafından H.969/M. 1561-62 yılında inşa ettirilmiştir.

Sultan Reşat'ın Manastır'ı 1910 yılında ziyaret ettiği bilinmektedir. Bu ziyaret öncesinde yapı onarılmış olmalıdır. Osmanlıların bölgeden çekilmesiyle harabeye dönen yapıda 1957-58 ve 1960 yıllarında bakım nitelikli onarımlar yapılmıştır[81].

Yapıyı ziyaret ettiğimiz 2013 tarihinde yapı Manastır Müzesinin deposu olarak kullanılmaktaydı. 2014 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonuna başlanan cami, 2016 yılında ibadete açılmıştır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Taçkapının derin olmayan sivri kemerli kavsarası mukarnas dişleri ile sınırlandırılmıştır. Giriş açıklığı kemeri basit zıvanalı

[79] K. Tomovski, Camijite vo Bitola, Godişen Zbornik na Tecnihkiot Fakultet, Kn.2, God.II, Skopje, 1957, s. 32'den aktaran İbrahimi, 1989, s.92;
[80] Ayverdi, 1981, s.93
[81] Yapının tarihçesi ve onarımları ile ilgili bkz. İbrahimi, 1989, s.93-94; Bülbül, 2011, s.59

geçmelidir, kilit taşında çiçek motifli bir süsleme bulunur. Sövesi süslemesiz yekparedir, silmeler ve palmetli motifler ile süslenmiş, konsolları bulunmaktadır. Kavsarasına yerleştirilen tek sıra mukarnas dişleri İstanbul Şeyhzade Mehmet Paşa Medresesi ve İstanbul Süleymaniye Tabhanesi taçkapıları ile benzerlik gösterir.

Cepheden hafifçe taşkın olan taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı dört yönden kuşatan bu silme dizisi, giriş açıklığında kesilmektedir.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, bu bölgedeki çağdaşı olan diğer örneklerle olan benzerliği, bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Malzeme: Taçkapıyı çevreleyen silmelerin bulunduğu hafif dışa taşkın bölüm, düzgün kesme taş ve tuğladan imal edilmiştir. Giriş açıklığı kemeri, söveler ve kitabelik ve mukarnaslı kavsara mermerdir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde eserin inşa kitabesi yer almaktadır. Arapça kitabe[82], yatay dikdörtgen formda bir levha üzerine üç satır halinde yazılmıştır.

Süsleme: Giriş açıklığı kemerinin kilit taşı ve kemer köşeliklerinde, kitabeliğin hemen üzerinde, mukarnaslı kavsaranın kemer köşeliklerinde süsleme unsurlarına yer verilmiştir. Ayrıca mukarnas dişlerini sınırlandıran zencirek ile kavsarayı en dıştan çerçeveleyen bitkisel motifli birer bordür bulunmaktadır.

Kilit taşında yer alan süsleme, merkezinde küre şekilli bir kabartma bulunan yedi dilimli çiçek motifli bir rozettir. Kemer köşeliklerinde ise yedi dilimli çiçek motifli rozetler bulunmaktadır.

Mukarnaslı kavsaranın kemer köşeliklerinde çarkıfelek motifli kabaralar ve altında ise yedi dilimli çiçek motifli rozetler bulunmaktadır. Mukarnas dişleri ile sınırlandırılmış ana nişte kitabenin üst kısmında, bir madalyon kabartması işlenmiştir. Madalyonun yüzeyi alçak kabartma tekniği ile yapılan ve merkezinde bir çiçekten dağılan kıvrım dallarının oluşturduğu çarkıfelek motifinin bulunmaktadır. Hatayi ve kıvrım dallara da yer verilen bu eşkenar dörtgen şekilli motif üç dilimli bir palmet ile

[82] Ayverdi, 1981, s.99

taçlanmıştır. Palmetin yüzeyi rumiler ile hareketlendirilmiştir. Madalyon altta kitabenin tam üst hizasına yerleştirilen ufak bir vazoya yerleşmektedir.

Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ceviz ahşap kapısı, geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar kare, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen şeklindedir.

Üst panolarda düz yüzeyli kabartma tekniği ile işlenmiş merkezinde çok kollu yıldız ve bunu dairesel olarak çevreleyen iki sıra yazı bulunmaktadır. Orta ve alt panolarda ise şaşırtmalı çubukların iç içe geçirilmesi ile oluşturulan bir süsleme yer alır.

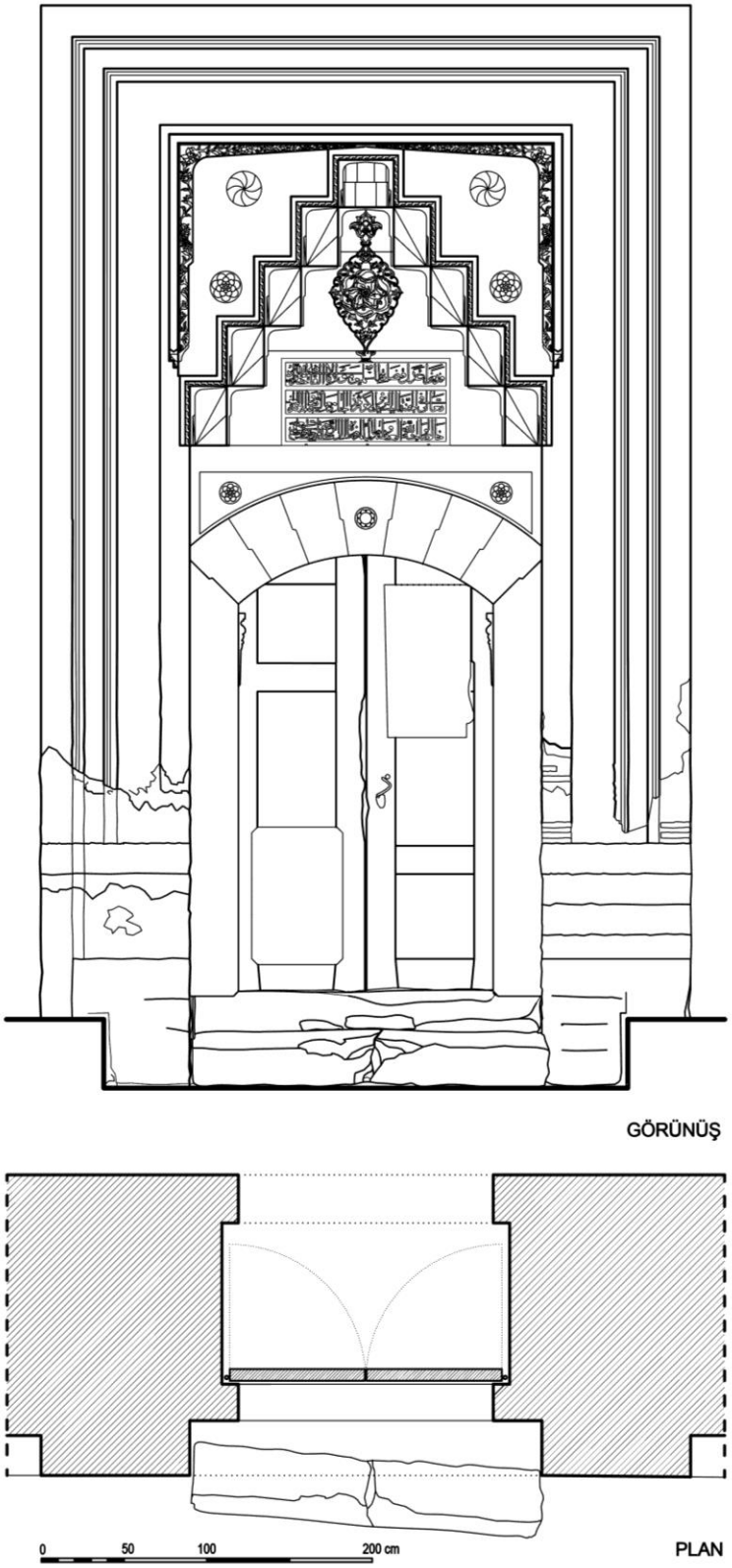
Kanatlar eseri ziyaret ettiğimiz 2013 yılında harap vaziyette idi. Sol alt ve sağ üst panolar tahrip olmuş, binisi ve izlerinden var olduğunu anlaşılan kilit mekanizması yok olmuş durumdaydı. Son restorasyon çalışmasında, kanatların aslına uygun olarak konservasyonunun yapıldığı tarafımızca görülmüştür.

Boyutlar ve Oran:

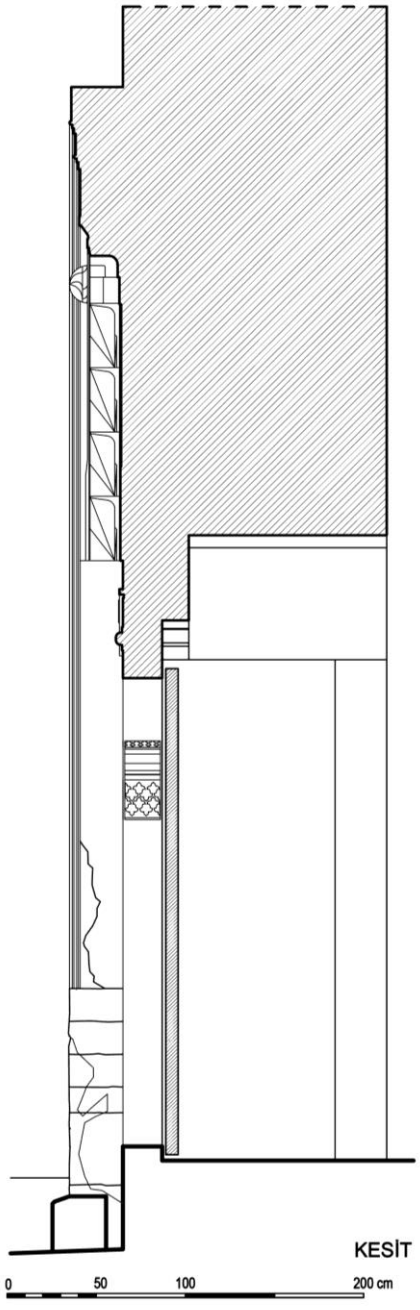
En: 393 cm.

Boy: 652 cm.

Oran: 1,7

Çizim 33:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Restorasyon Öncesi Görünüş ve Plan
(Manastır Koruma Kurulu Dokümantasyonundan İşlenerek)

Çizim 34:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Restorasyon Öncesi Kesit
(Manastır Koruma Kurulu Dokümantasyonundan İşlenerek)

2.1.9 Makedonya Manastır Koca Kadı Camii

Katalog No: 9

Yapı Adı: Manastır Koca Kadı (Koca Ahmet Efendi) Camii

Çizim No: 35

Şekil No: -

Resim No: 83-87

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Manastır şehir merkezi, Kuzman Yosifovski Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının üzeri günümüzde kırma çatı ile örtülüdür, son cemaat yeri yoktur. Kuzey batı köşesine konumlanmış külahsız minaresi yer alır. Yapı, bir tamirhanenin deposu olarak kullanılmaktadır ve harap vaziyettedir.

Yapının 16. yüzyılda Kadı Koca Ahmet Efendi tarafından yaptırıldığı söylenmektedir[83]. İnşa edildiği tarihten günümüze değin birçok kere onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen çerçeveye sahip kapı, basık kemerli bir giriş açıklığı ve üzerinde yer alan yuvarlak kemerli bir çökertmeden oluşur. Giriş açıklığı kemeri yekparedir. Sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur.

Giriş açıklığının dikdörtgen çerçevesi çok hafif bir çökertme ile belirginleştirilmiştir. Bunun hemen üzerinde sonradan örülerek kapatıldığı anlaşılan sivri kemerli bir pencere yer alır.

Ana girişin de birçok kere onarımdan geçtiği bugünkü görünümünden anlaşılmaktadır. Yapının giriş kısmında toprak seviyesi yaklaşık 30-40 cm. kadar yükselmiş durumdadır. Bu sebeple ana girişin de bir bölümü toprağın altında kalmıştır.

[83] M. Tevfik yapının inşa tarihi olarak Koca Ahmed Efendi'nin, Manastır'da kadılık görevine başladığı H.936/M. 1529-30 senesini vermektedir. Ancak bu tarihlendirme için bir kaynak göstermemektedir. Mehmed Tevfik, 2013, s. 52

Ayverdi yapının güzel çivi başları ile süslenmiş üç panolu ahşap kanatlarından bahsetmektedir[84]. Fakat günümüzde bunların yerine demir bir kanat bulunmaktadır.

Malzeme: Kemer ve söveler beyaz mermerdir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yuvarlak kemerli bir çökertme içinde kareye yakın dikdörtgen şekilli bir kitabelik yer alır. Günümüzde boştur.

Süsleme: Giriş açıklığını örten kemerin ortasında ve kemer köşeliklerinde çiçek motifli rozetler bulunmaktadır. Kemerde yer alan rozet çiçek sekiz dilimli iki katmandan oluşur. Kemer köşeliklerinde ise yedi dilimli çiçek motifi vardır.

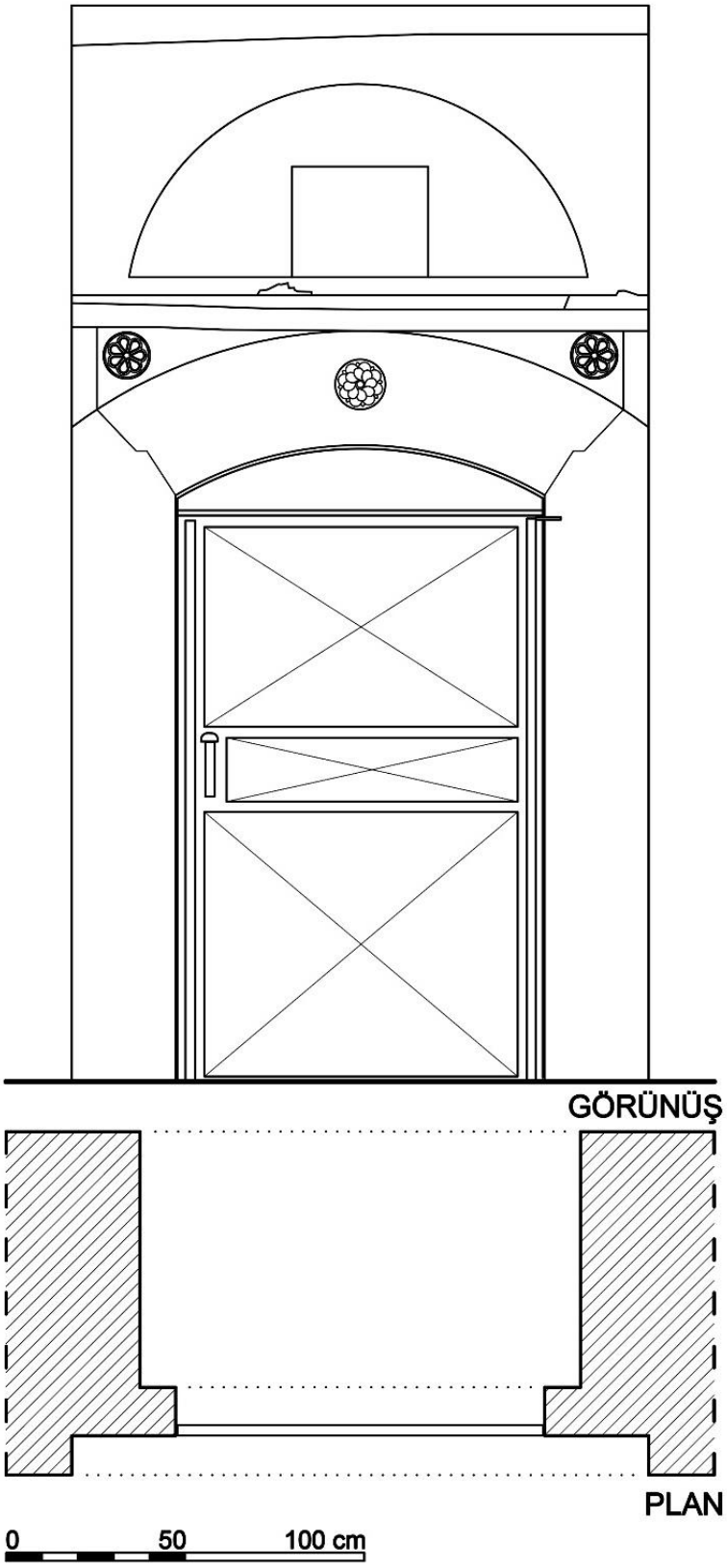
Boyutlar ve Oran:

En: 161 cm.

Boy: 301 cm.

Oran: 1/1,9

[84] Ayverdi, 1981, s.103

Çizim 35:Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

2.1.10 Makedonya Manastır Yeni Camii

Katalog No: 10

Yapı Adı: Manastır, Yeni (Kadı Mahmut Efendi) Camii

Çizim No: 36-38

Şekil No: 14

Resim No: 88-98

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Manastır şehir merkezi, saat kulesi karşısı.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü iki sıra halinde üçer bölümlü kapalı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

İnşaat kitabesi olmaması sebebi ile yapının inşa tarihi bilinmemektedir[85]. Giriş kapısı üzerinde yer alan H.1208/ M. 1793-94 tarihli onarım kitabesinden son cemaat yerinin bu dönemde kapatıldığı anlaşılmaktadır[86]. Harime açılan taçkapısı üzerinde ise Manastır Valisi Faik tarafından yaptırıldığı anlaşılan ikinci bir onarımın H.1308/M. 1890 tarihli kitabesi[87] bulunmaktadır. Bu onarımda caminin duvar resimlerinin de yenilendiği söylenmektedir[88]. Yapı 1957 yılında sanat galerisi olarak kullanılmaya başlanmıştır[89]. Makedonya Kültür Bakanlığı 2014 yılında Manastır Müzesi gözetiminde eserde restorasyon çalışmaları başlatmıştır. Ziyaret ettiğimiz Eylül 2016'da ise restorasyon devam etmekte idi.

---

[85] Ayverdi, Tomovski ve Mehmet Tevfik Bey yapının inşa tarihini H.966/M.1558-59 olarak verdiğini ve banisinin Kadı Mahmut Efendi olduğunu zikretmektedir. Ancak bu tarihin neye istinaden verildiği bilinmemektedir. İbrahimi de aynı bölgedeki çağdaşları ile olan benzerliği sebebi ile verilen bu tarihin doğruluğunu kabul etmektedir. Mehmet Tevfik, Kratka İstorija na Bitolskom Vilajetu, Bratsvo, XXVIII, Beograd, 1933 s.88; K. Tomovski, Camijita vo Bitola, Godişen Zbornk na Tehnçkiot Fakultet, br.2, II, Skopje, 1957, s.50; Ayverdi, 1981, s. 105; İbrahimi, 1989, s.88

[86] Ayverdi, 1981, s. 105

[87] Ayverdi, 1981, s. 107; İbrahimi, 1989, s.88

[88] İbrahimi, 1989, s.88

[89] R. Petkova, "Yeni Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 2008, ss.10-13

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı, giriş açıklığını ters U şeklinde çerçeveleyen çini bordür ve mükebbireleri ile bölge mimarisinde özgün bir yere sahiptir.

Dikine dikdörtgen biçimli taçkapı, yuvarlak kemerli bir az derin bir niş ile bu nişin dip duvarında yer alan basık kemerli bir giriş açıklığından oluşmaktadır. Giriş açıklığının hemen üzerinde iki yanda yükselen dışa taşkın profilli konsollara oturan ahşaptan bir mükebbire yer alır. Bu mükebbire dikey yükselen taçkapıyı yatayda iki bölmektedir.

Giriş açıklığı basık kemerlidir, kemer taşları zıvanalı geçmelidir. Kemerin kilit taşında yarım küre şeklinde bir kabara, diğer taşlarında ise birer daire şekilli süsleme bulunmaktadır. Sövesi süslemesiz yekparedir, silmeler ile hareketlendirilmiş konsolları vardır.

Taçkapının hafif dışarıya taşkın çerçevesinde ters "U" biçimli bir çini bordür ile, çiniyi kuşatan silme grubu yer almaktadır. Silme grubu düz, yarım kaval, yarım oluk ve pahlı silmelerden oluşmaktadır.

Taçkapının harime ve son cemaat yerine bakan yüzünde birer mükebbire yer alır. Bu mükebbirelere harimin kuzey duvarındaki pencerenin içine yerleştirilmiş bir merdiven ile ulaşılır. Bu mükebbireler silmeler ile hareketlendirilen konsolların üzerine oturmaktadır.

Basık kemerli giriş açıklığının harime bakan yüzü kaş kemerlidir. Bu açıklık kalemişi bir bordürle çerçevelenmiştir. Ahşap kapı kanatlarının hemen üzerinde ise, dalgalı hatlara sahip bir kemer yer alır.

Taçkapı çini süslemeleri ve mükebbireleri ile çağdaşı olan taçkapılardan ayrılmaktadır. Bu sebeple, yapının inşa edildiği 16. yüzyıldan sonra geçirmiş olduğu onarımlarda, taçkapı da elden geçmiş olmalıdır.

Malzeme: Taçkapıyı çevreleyen silmeler ile çini bordürün bulunduğu kısım günümüzde boyalıdır. Giriş açıklığı kemeri ile söveler ise mermerden imal edilmiştir.

Kitabelik: Basık kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde eserin onarım kitabesi yer almaktadır. Türkçe kitabe, yatay dikdörtgen formda bir levha üzerine üç satırdan

oluşan on iki kartuş halinde yazılmıştır. Kitabenin dört köşesinde çeyrek çiçek motifi bulunmaktadır.

Süsleme: Taçkapıyı ters "U" şeklinde kuşatan silmelerin arasında bir çini bordüre yer verilmiştir. Bu bordür 26x24.5cm. boyutlarında çini plakalardan oluşmaktadır. Plakalar beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ve firuze renkleri ile boyanmıştır. Çiniler kenarlarda çiçek ve kıvrım dal bordürü, ortada ise stilize palmet, çiçek ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir.

Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapısı, geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar kare, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen şeklindedir.

Üst panolarda daire biçiminde düzenlenen kabartma tekniği ile işlenmiş yazılar merkezde sekiz kollu bir yıldız oluşturmaktadır. Sol panoda İhlas suresi, sağ panoda ise bir Ayet-i Kerime yer almaktadır[90]. Orta ve alt panolar şaşırtmalı olarak yerleştirilmiş çıtalarla hareketlendirilmiştir.

Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Kanatların arka yüzünde de üç bölümlü panolar tekrarlanmıştır. Ancak bu yüzde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Panoları ayıran kayıtların üzerine, her bir kanada dörder tane metalden gülce yerleştirilmiştir. Bunlardan sağ kanattakilerden birer tanesi düşmüştür.

Eserin ahşap kapı kanatları Manastır şehrinde yapılmış olan çağdaşı Haydar Kadı ve İshak Çelebi Camii'nin kanatları ile benzerlik göstermektedir. Bu açıdan eserin kapı kanatlarının 16. yüzyıla ait olduğunu düşünmekteyiz.

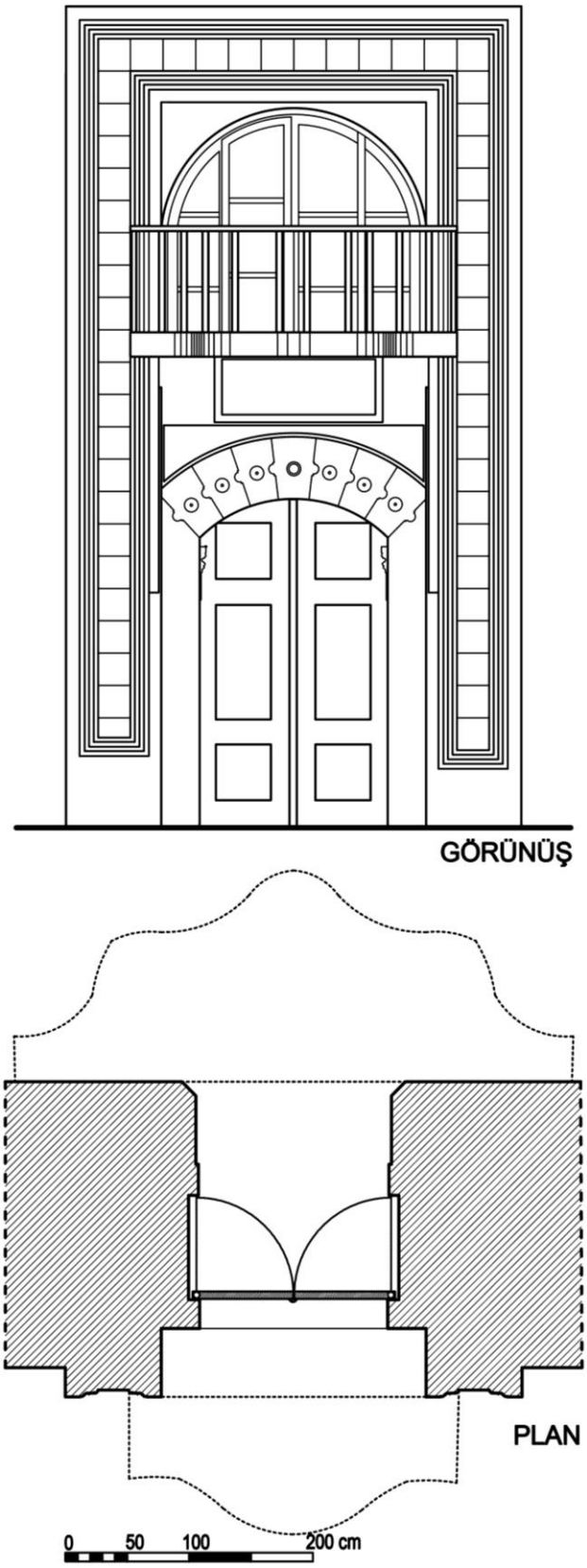
Boyutlar ve Oran:

En: 368 cm.

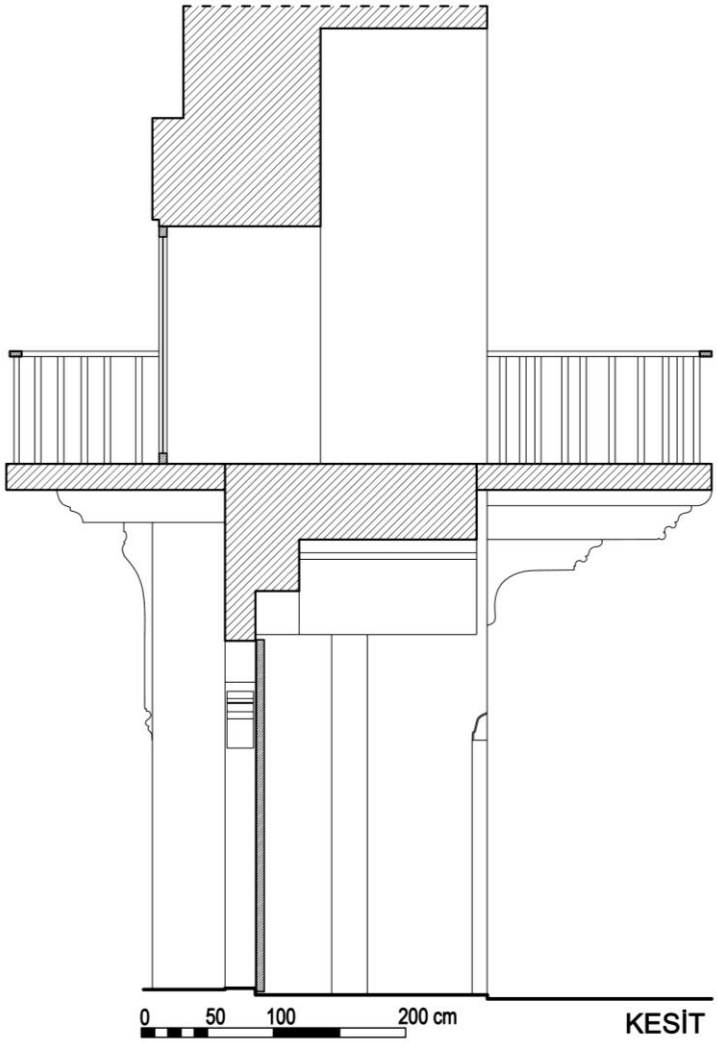
Boy: 660 cm.

Oran: 1/1,8

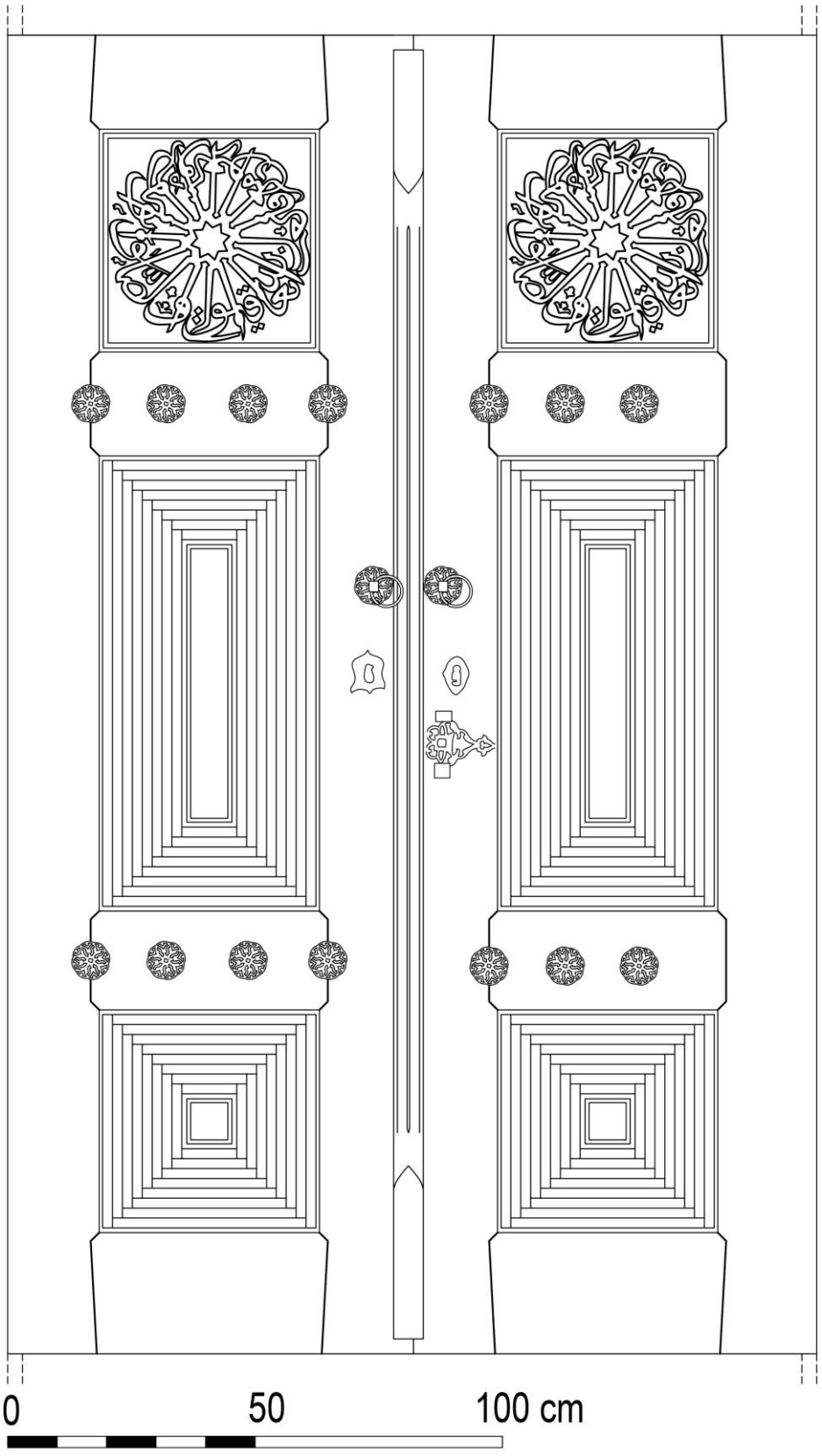
[90] Ayverdi, 1981, s.107

Çizim 36:Manastır Yeni Camii Taçkapı, Görünüş ve Plan

Çizim 37:Manastır Yeni Camii Taçkapı, Kesit

Çizim 38:Manastır Yeni Camii Kapı Kanatları

2.1.11 Makedonya İştip Hüsameddin Paşa Camii

Katalog No: 11

Yapı Adı: İştip, Hüsameddin Paşa Camii

Çizim No: 39

Şekil No: 15

Resim No: 99-103

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: İştip şehir merkezi, Otinja nehrinin güneyi

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı yapının, mihrap duvarı dışarı doğru beş cepheli bir taşıntı yapmaktadır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunan yapının kuzeybatı köşesinde bir minaresi bulunmaktadır. Minarenin sadece kaide kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

Yapının 16. yüzyılda inşa edildiği anlaşılmaktadır[91]. Geçirmiş olduğu onarımlar ile ilgili çok fazla bilgimiz yoktur. Ancak, 1953 yılında Makedonya Anıtlar Koruma Kurulu tarafından restorasyon çalışmaları başlatılmış, bu esnada kubbesi beton ile kaplanmış ve alt sıra pencereleri eseri korumak amacı ile örülerek kapatılmıştır[92]. Yapı ziyaret ettiğimiz 2015 yılında harap durumda ve kapalı idi.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Cepheden hafif taşkın dikdörtgen biçimli taçkapı sivri kemerli tonozlu bir kavsaraya sahiptir. Yapının giriş açıklığı günümüzde düz lentoludur. Bu lentonun hemen üzerinde sivri bir hafifletme kemeri bulunmaktadır. Bu kemer aynı zamanda giriş açıklığının harime bakan yüzündeki sivri kemerli kavsarayı oluşturmaktadır.

---

[91] Eser hakkında bilgi veren araştırmacılardan Ayverdi, mihrap çıkıntısının 15 veya 16.yy. özelliği olduğunu belirtmektedir. Kiel hem üslup özellikleri hem de Köstendil Sancağı tahrirlerine dayanarak 1530'dan önce inşa edilmiş olduğunu söylemektedir. Pavlov'da Köstendil Sancağı defterlerinde 1573 yılında Hüsam Paşa vakfının yer aldığını belirterek, yapının 16. yy. eseri olduğunu yazmaktadır. Ayverdi 1981, s.48; Z. Pavlov, "Husameddin Pasha Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 2008, s.123; M. Kiel, "The town of Stip (İştip) in the Republic of Macedonia and the Mosque of "Husameddin Pasha", Ircica Journal, v:2, issue:3, 2014, s.95

[92] Kiel, 2013, s.157

Taçkapı nişinin dış köşeleri “L” planlı çökertmelerle köşe sütunçelerine benzer şekilde biçimlendirilmiştir.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak ve yapı üzerinde bir kitabe bulunmamaktadır. Taçkapıda giriş açıklığının düz lentosu üzerinde yer alan hafifletme kemerinde görülen farklı boyuttaki taşlar ve bu kemerin içini dolduran taşların işçiliğindeki özensizlik nedeniyle bu bölümün elden geçmiş olduğunu düşünüyoruz. Bununla birlikte taçkapı kuruluşunun değişmediği ve orijinalini koruduğu görülmektedir.

Malzeme: Bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Tonozun sivri kemerinde kırmızı ve bej rengi taş şaşırtmalı olarak kullanılmıştır.

Kitabelik: Yoktur

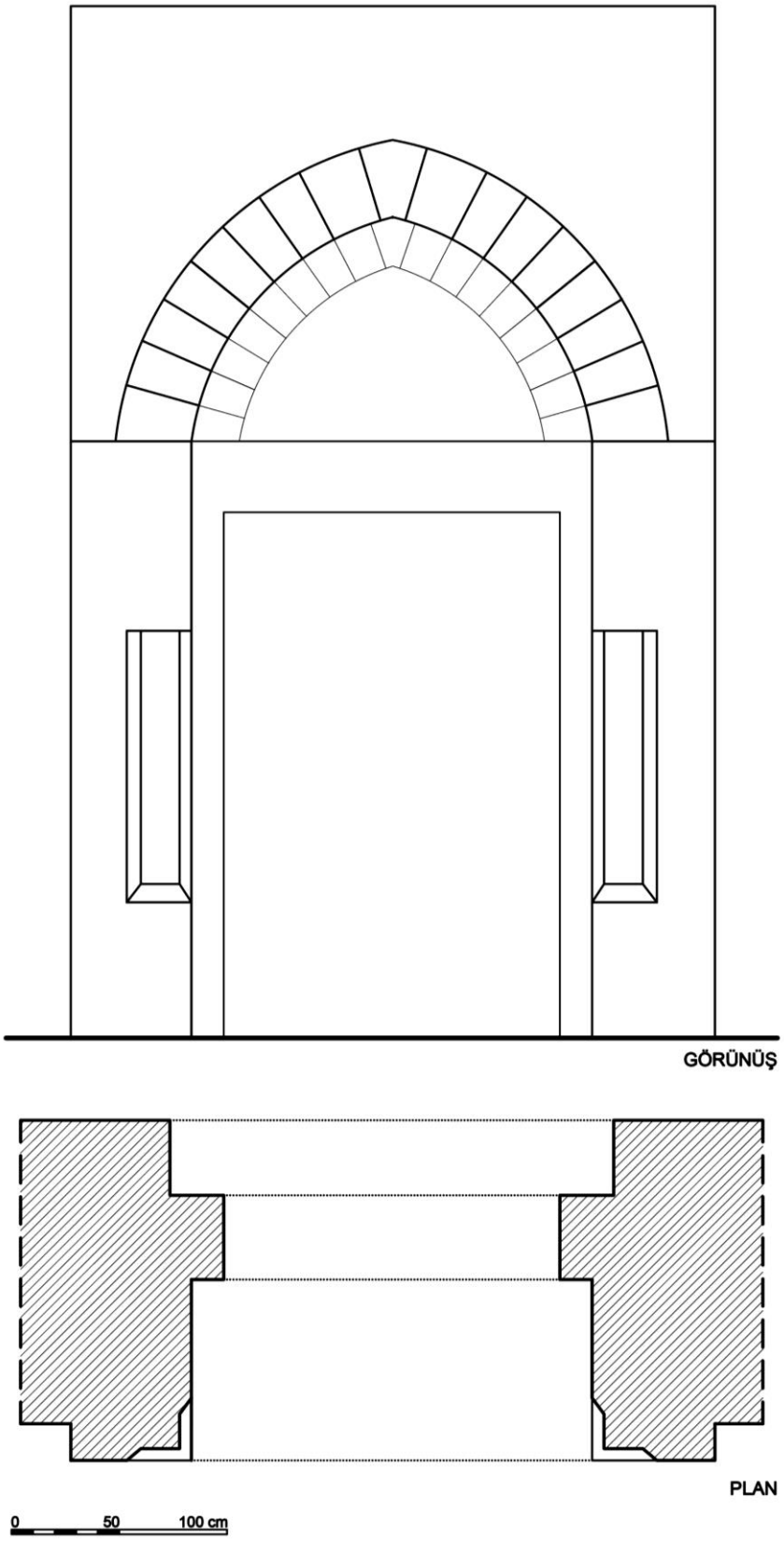
Süsleme: Taçkapının herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Boyutlar ve Oran:

En: 299 cm.

Boy: 479 cm.

Oran: 1,60

Çizim 39:İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş

2.1.12 Makedonya Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi

Katalog No: 12

Yapı Adı: Kalkandelen Harabati Baba (Sersem Ali Baba) Tekkesi Mescidi

Çizim No: 40

Şekil No: -

Resim No: 104-106

İnceleme Tarihi: Ağustos 2014, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Kalkendelen şehri batı tarafı

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı Harabati Baba Tekkesi külliyesinde yer alan meydan evidir. Günümüzde mescit olarak kullanılmaktadır. Kare planlı yapının kuzeyinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Kuzey yönden beş, batı yönden iki kemer gözü ile dışarı açılan son cemaat yeri bugün camekan ile kapatılmıştır. Harimin üzeri içeriden kubbe, dışarıdan ise son cemaat yerini de içine alan dört yöne eğimli kiremit kaplı çatıyla örtülüdür.

Eserin giriş kapısı üzerindeki kitabe bir Bektaşi nefesi olup, H.1200/M.1785-86 tarihinde Recep Paşa tarafından yaptırıldığı bilgisi bulunmaktadır[93].

Mescidin içinde yer aldığı Harabati Baba Tekkesi 1912 yılına kadar faaliyetine devam etmiştir. Külliyedeki yapılar 1968 yılında onarılmış ve turistik amaçlı kullanılmak üzere bir tekstil firmasına verilmiştir.[94] Külliye 1994 yılına kadar Makedonya Kültür Bakanlığı Eski Eserleri Koruma Kurumu tarafından korunmakta iken, bu tarihten sonra yeniden Bektaşilere verilmiştir[95]. Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılması döneminde epeyce hasar gören külliye daha sonra Türkiye Cumhuriyeti tarafından onarılmıştır.

B. Ana Giriş

Yapının iki girişi vardır. Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır, batı duvarında ise ikinci bir girişi bulunmaktadır. Ana giriş yuvarlak kemerli bir giriş açıklığı ile hemen üzerinde yer alan bir kitabeden oluşmaktadır.

---

[93] Yapının kitabesi ile ilgili bkz.; Micijevic S, "Harabat-baba tekija u Tetovu", **Znakovi vremena**, 56-58, 2012, s.263; A. Oy, "Kalkandelen'de Harabati Baba Tekkesi, Çevren Dergisi, Sayı:28, Priştine, 1980, s.25

[94] Oy, 1980, s.23; S.N. Ergun, Bektaşi Şairleri, İstanbul, 1930, s.38'den zikreden İbrahimi, 1989, s.100

[95] S. Bülbül, Kalkandelen Harabati Baba – Sersem Ali Baba Bektaşi Külliyesi, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, 76, 2015, s.207-208

Giriş açıklığı kemerinin üst yarısında alçı ile yapılmış bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Bu süsleme sebebi ile kemer taşı geçmelerinin bir kısmı görülememektedir. Söveleri yekparedir ve üzerlerinde kabaca yontulmuş ve oldukça aşınmış olan silmeler yer almaktadır. Söve konsolları silmeler ile hareketlendirilmiştir.

Malzeme: Giriş açıklığında söve, kemer ve eşik taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Ana girişin hemen üzerine yatay dikdörtgen şekilli kitabelikte bir Bektaşi nefesi yer almaktadır[96]. Oniki kartuş içerisine işlenmiştir.

Süsleme: Yapının ana girişi oldukça sadedir. Giriş açıklığının yuvarlak kemeri üzerinde alçıdan kabartma dal ve yaprak şekilli süsleme bulunmaktadır. Kitabeliğin çerçevesinde yaprak ve dallardan oluşan bir duvar resmi kalıntıları bulunmaktadır.

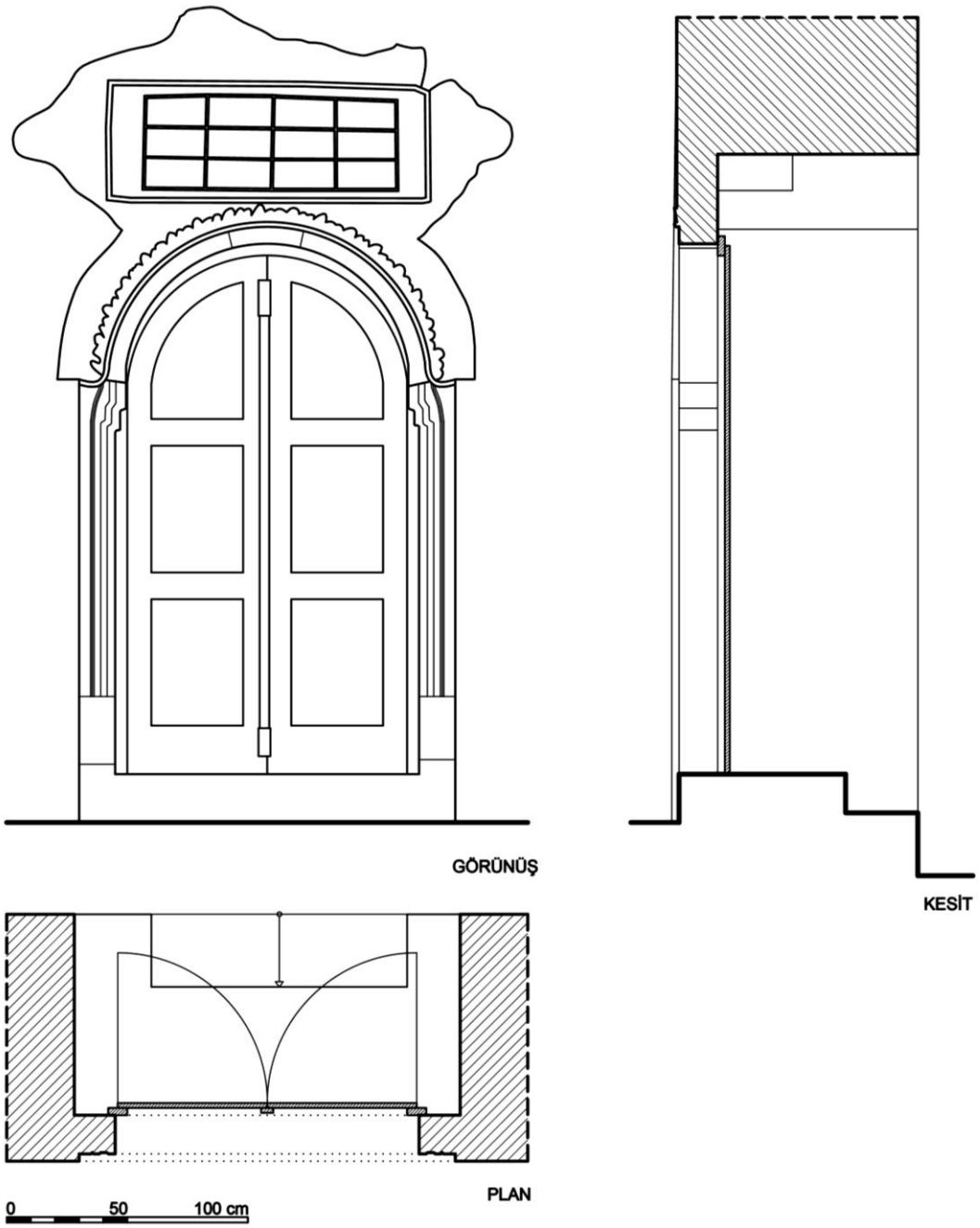
Boyutlar ve Oran:

En: 126 cm.

Boy: 219 cm.

Oran: 1,74

[96] Oy, 1980, s.25

Çizim 40:Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Ana Girişi Görünüş, Plan ve Kesit

2.1.13 Makedonya Kalkandelen Alaca Camii

Katalog No: 13

Yapı Adı: Kalkandelen, Alaca Camii

Çizim No: 41-43

Şekil No: 16

Resim No: 107-110

İnceleme Tarihi: Ağustos 2014, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Kalkendelen şehir merkezi, Pena Nehri kıyısı, Llindenska Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının kuzeyinde iki katlı son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimin üzeri içeriden kubbe, dışarıdan ise son cemaat yerini de içine alan dört yöne eğimli kiremit kaplı çatıyla örtülüdür. Son cemaat yeri zeminde kuzey yönden beş kemer gözü ile dışarıya açılmaktadır, üst katta ise kapalıdır. Harimin batı duvarının ortasında bir minare yer alır.

İki katlı düzenlenmiş olan son cemaat yeri alt katta, doğu ve batıya ikişer, kuzey yöne ise beş kemer gözü ile açılmaktadır, üst katta ise alt kat kemerlerinin hemen üzerinde kare şekilli pencereler yer alır.

Eserin giriş kapısı üzerindeki kitabesinde, 1833-34 tarihinde Abdurrahman Paşa tarafından yeniden inşa ettirildiği bilgisi bulunmaktadır[97]. Yapının ilk inşa tarihi konusunda ise, araştırmacılar 1495[98], 1564[99], 1675[100] tarihlerini vermektedirler. İlk camiden günümüze yalnızca minare ulaşabilmiştir[101].

Yapı 1978-79 yıllarında Makedonya Cumhuriyeti Eski Eserler Genel Müdürlüğü tarafından elden geçirilmiş ve duvar resimleri onarılmıştır[102].

---

[97] Yapının kitabesi ile ilgili bkz.; İbrahimgil, 1997, s. 249-251

[98] H. Redzic, Islamska Umjetnost, Beograd, Zagreb, Mostar 1982, s.66; (Nadi Bilmeoğlu, Kalkandelen, KalkandeIenliler Yardımlaşma Demeği, İstanbul, 1975, s.46; Mehmet Müjezzinoviç, "Natpis na Şarcnaj-paşinoj Camiji u Tetovo"; Islamsko Misao, God. ffl, Br.30, Sarajevo, 1981, s.44'den aktaran M. İbrahimgil,"Kalkandelen Alaca-Paşa Camii." Vakıflar Dergisi, 26, 1997, s.249)

[99] Z. Pavlov, "Painted Mosque", **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments** 2008, s.109

[100] Zdravkoviç, 1964, s.99

[101] İbrahimgil, 1997, s. 249

[102] İbrahimgil, 1989, s.68

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli ana giriş, lentolu bir giriş açıklığına sahiptir. Açıklığın hemen üzerinde eserin onarım kitabesi yer almaktadır.

Giriş açıklığını üç yönde boya ile yapılmış olan bir duvar resmi çerçevelemektedir. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu duvar resmi ile mermer bir çerçeve görünümü elde edilmiştir. Çerçevede iki silme dizisi resmedilmiştir.

Malzeme: Ana girişin ahşap kapı çerçevesi ile ahşap kanatları bulunmaktadır. Girişin yer aldığı cephe duvar resimleri ile boyalıdır ve girişin hemen çevresinde duvar resmi ile mermer bir çerçeve görünümü elde edilmiştir

Kitabelik: Ana girişin hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli bir kitabelik yer almaktadır. Kitabelikte eserin onarım kitabesi bulunur[103]. Talik yazı ile yazılmış kitabe, altı satır halinde kırksekiz kartuş içerisinde işlenmiştir. En alt satırdaki kartuşların dört adetinde yazı yerine çiçekli süsleme bulunmaktadır.

Süsleme: Yapının ana girişi oldukça sade tutulmakla beraber, tüm giriş cephesi duvar resimleri ile bezenmiştir. Giriş açıklığı etrafı mermer taklidi silmeler ile çerçevelenmiştir.

Kapı Kanatları: Eserin kapı kanatları muhtemelen eserin yeniden inşa edildiği 19. yüzyıla aittir. İki kanatlı ahşap kapı, simetrik olarak düzenlenmiştir. Kanatlarda geçme tekniği kullanılmıştır. Kanatlar üçer panoya ayrılmıştır. Üst ve alt pano karedir. Dikine dikdörtgen orta pano ise, üç adet üçgen oluşturacak şekilde bölünmüştür.

Her bir kanatta birer adet çekecek bulunmaktadır. Çekeceğin daire biçimli ve yuvarlak kesitli bir halkası vardır. Aynalığı yuvarlaktır.

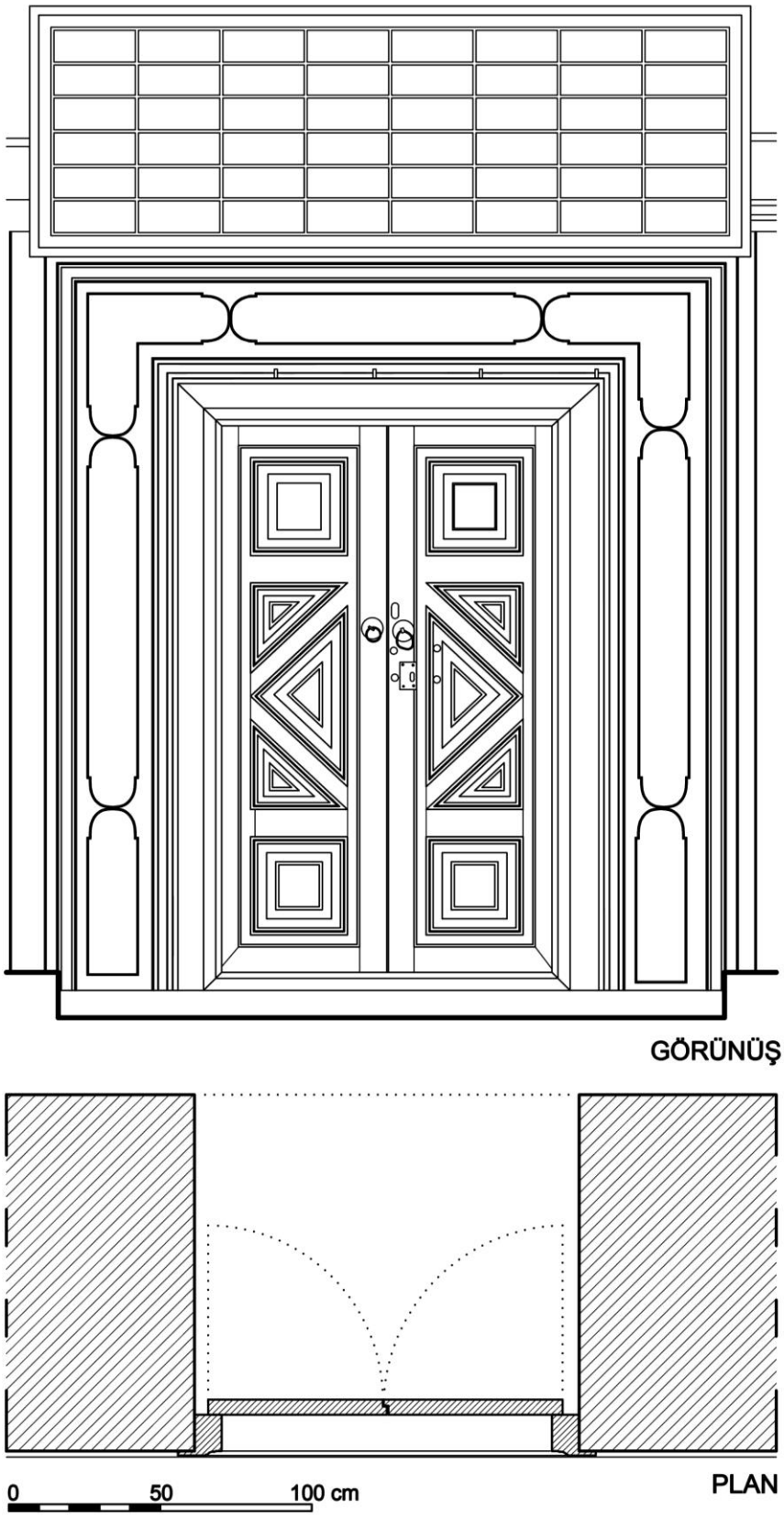
Boyutlar ve Oran:

En: 109 cm.

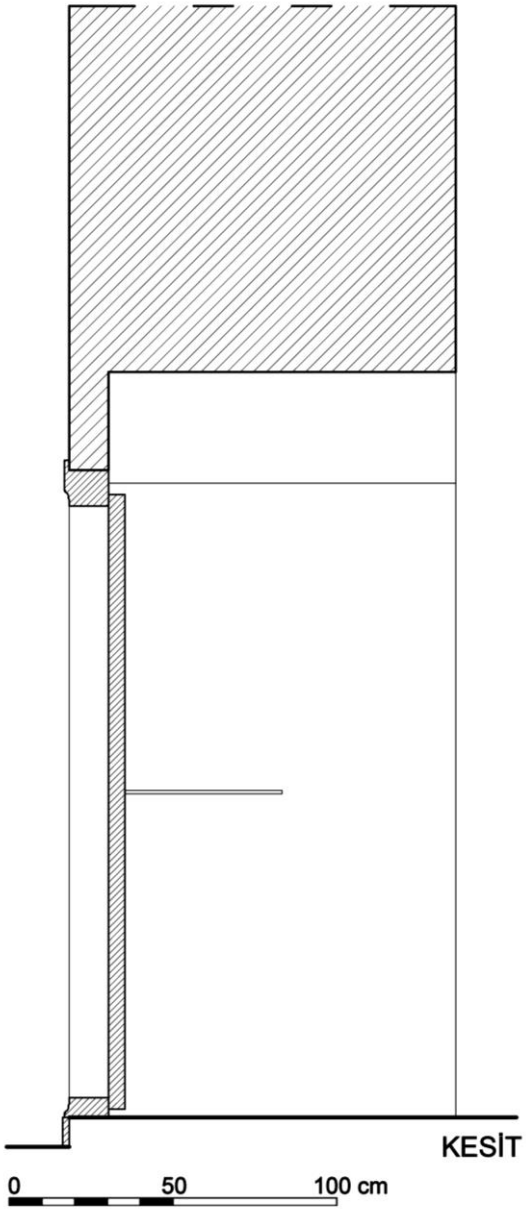
Boy: 187 cm.

Oran: 1,71

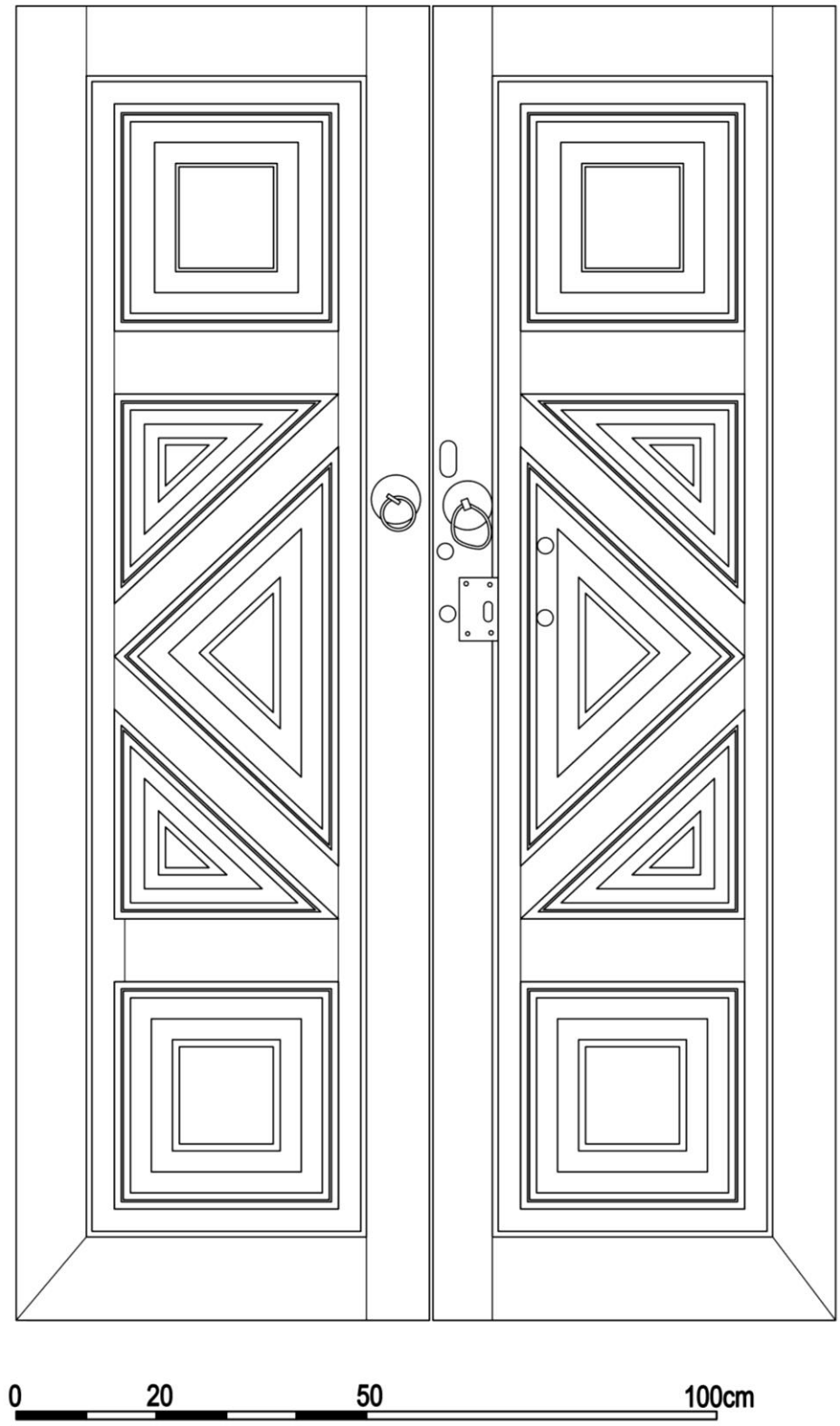
[103] İbrahimgil, 1997, s. 249

Çizim 41:Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 42:Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, Kesit

Çizim 43:Kalkandelen Alaca Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları

2.1.14 Kosova Priştine Fatih Camii

Katalog No: 14

Yapı Adı: Priştine, Fatih Sultan Mehmed (Büyük) Camii

Çizim No: 44-45

Şekil No: 17

Resim No: 111-120

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine şehir merkezi, Ibrahim Lutfiu caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Cami H.865/M.1461-62 yılında inşa edilmiştir. 17. yy. da IV. Mehmet tarafından onarımdan geçirilen caminin[104], 1884 yılında onarımı için bir ferman bulunmaktadır[105]. Duvar süslemelerinden de 18. ve 19.yy. da tamir gördüğü anlaşılan yapının, 1950- 1960 yıllarında minaresinin petek kısmı[106] yeniden yapılmış, kubbe kaplamaları yenilenmiş ve saçakları elden geçirilmiştir. 1961 yılında son cemaat yeri, 1966-67 yıllarında ise minaresi onarılmıştır[107]. Yapı günümüzdeki görünümüne, TİKA tarafından 2010 yılında başlatılan restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları sonucunda ulaşmış, bu çalışmalar 2013 yılında sona ermiştir.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Basık kemerli bir giriş açıklığı ile sivri kemerli bir kavsaradan oluşan dikdörtgen biçimli taçkapı silmelerle

[104] Yapı taçkapısında yer alan kitabesine göre H.865/M.1461-62 yılında inşa edilmiştir. Ayverdi kitabenin yapının inşa kitabesi olmadığını, bir onarım kitabesi olduğunu söylemektedir. İbrahimgil- Konuk'ta bu görüşe katılmaktadır. Buna göre yapı H.1093/M.1682-83 tarihlerinde IV. Mehmet tarafından onarımdan geçirilmiştir. Yapının kitabesi ve geçirdiği bu onarım için bkz.; Nimetullah Hafız-Mücahit Asim, Priştine Kitabeleri, Çevren Dergisi, sayı 15, Priştine, 1977, s. 76; Ayverdi, 1981, s.154-6; İbrahimgil- Konuk s. 413; Kosova Kitabeleri, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2014, s.37.

[105] Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2007, s.267

[106] Yapının 1955 yılında çekilmiş fotoğrafında minarenin petek kısmının yeniden inşa edildiği görülmektedir. Ayverdi, 1981, s.206

[107] Yapının geçirmiş olduğu onarımlar için bkz., Vırmiça,1999, s. 212; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.413

oluşturulmuş bir saçak ile sonlandırılmıştır. Saçağın hemen üzerinde manzara tasvirli bir duvar resmi bulunmaktadır.

Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Günümüzde yüzeyi iç bükey ve dışbükey kavisli zıvanalı geçmeler şeklinde boyalıdır. Sövesi süslemesiz yekparedir, söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi üç silme dizisi ile oluşturulmuştur. Bunlardan dışarıdaki ilk silme dizisinde, kaval, pahlı ve yarım oluk silmeler vardır. Bu silme dizisi kapıyı dört yönde kuşatır ve kapı açıklığında sonlanır. İçerideki ikinci dizi ise oluk, kaval, pahlı ve düz silmelerden oluşmaktadır ve kavsarayı ters "U" şeklinde çerçeveler. Kaval ve pahlı silmelerden oluşan en içteki üçüncü dizi ise kapı açıklığını ve köşe sütuncelerini kuşatır.

Taçkapının sivri kemerli kavsarası yine bir sivri kemerle bir kuşatılmıştır. Kuşatma kemeri silmeler ile profillendirilmiş konsollara oturmaktadır. Dört kenarlı köşe sütünceleri kum saati biçimli altlık ve başlıklara sahiptir.

Giriş, iç mekânda basık kemerlidir ve silmelerle çerçevelenmiştir. Giriş açıklığının hemen üzerinde bitkisel motifli kalem işleri yer almaktadır.

Eski fotoğraflardan hem kanatların hem de taçkapının çeşitli dönemlerde farklı renklerde boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Son zamanlarda söz konusu boyalar temizlenerek kanatlar şeffaf bir cila ila cilalanmıştır.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, bu bölgedeki çağdaşı olan diğer örneklerle benzerliği, bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Malzeme: Taçkapı bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Giriş açıklığının kemer taşlarının geçmelerinde bej rengi ile beraber kırmızı renk taş kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır. Kitabe, siyah boya ile yazılmış ve talik yazıyla dörder satır halinde, iki sütunun içerisine işlenmiştir[108]. Sütunların her iki yanında ve arasında kalan bölümde, kıvrık dal ve çiçek motifli bir süsleme yer alır.

Süsleme: Taçkapının silmeleri haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

[108] Ayverdi, 1981, s.155-56

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alttaki panolar kare, ortada ise büyük düşey dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Üstteki panolarda altı kollu bir yıldızın etrafında gelişen bir geometrik kompozisyon bulunmaktadır. Orta ve alt panolarda ise çubukların yatay ve dikey eksenlerde bir araya gelmesi ile oluşturulan bir örgü motifi yer almaktadır.

Kanatların arka yüzünde seren ve başlıkların oluşturduğu üç panolu çerçeve görülmektedir. Ancak panolar düz bırakılmıştır.

Serenlere monte edilmiş çekecek bulunmaktadır. Çekeceğin aynalığı, onaltı dilimli bir çiçek şeklindedir. Daire kesitli halkalığı vardır.

Kanatların tarihlendirilmesi ile ilgili araştırmacılar kanatların eski olduğunu söylemekle beraber, herhangi bir tarih verememektedir[109]. Kapı kanatlarının önceki fotoğraflardan boyalı olduğu, en son yapılan onarımda boyaların kazınarak kanatların ahşap görünümüne kavuştuğu bilinmektedir. Kapı kanatlarında metal gülçelerin bulunmayışı ve izlerine de rastlanmayışı, süsleme tekniği, bini ve kayıt genişlikleri kanatların caminin inşa edildiği döneme ait olmadığını, sonraki dönemlerde elden geçmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yapının onarımdan geçtiği 1682-83 tarihine ait olabilir.

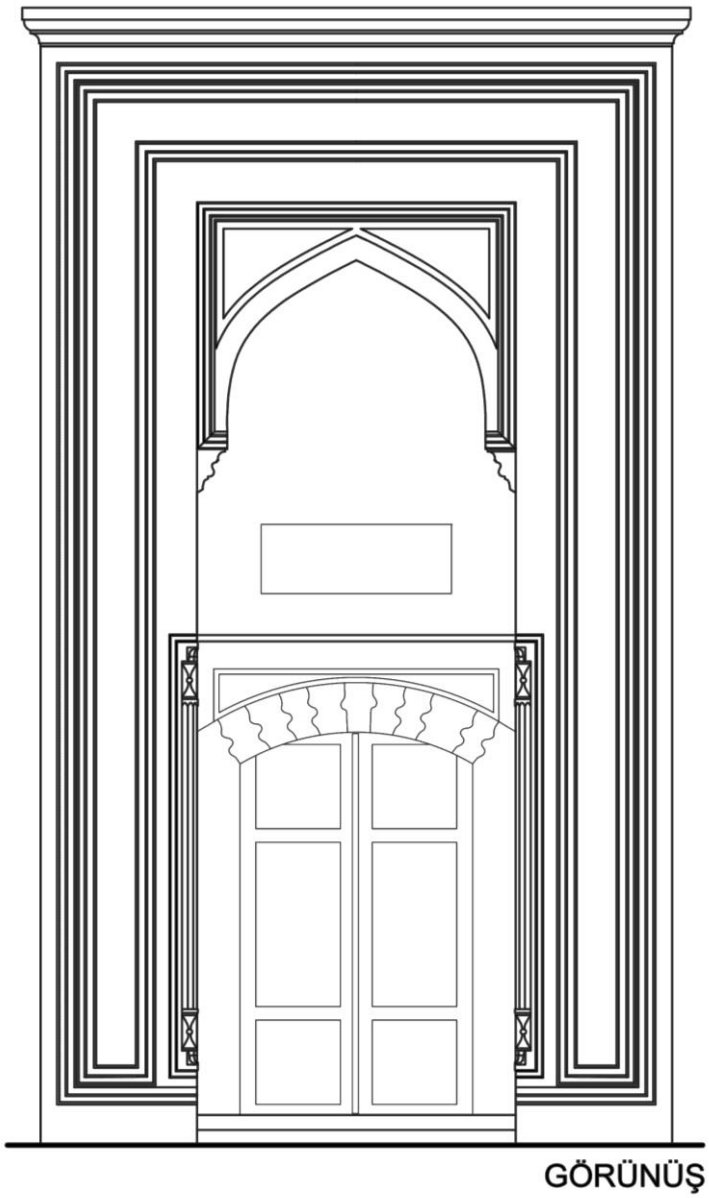
Boyutlar ve Oran:

En: 417 cm.

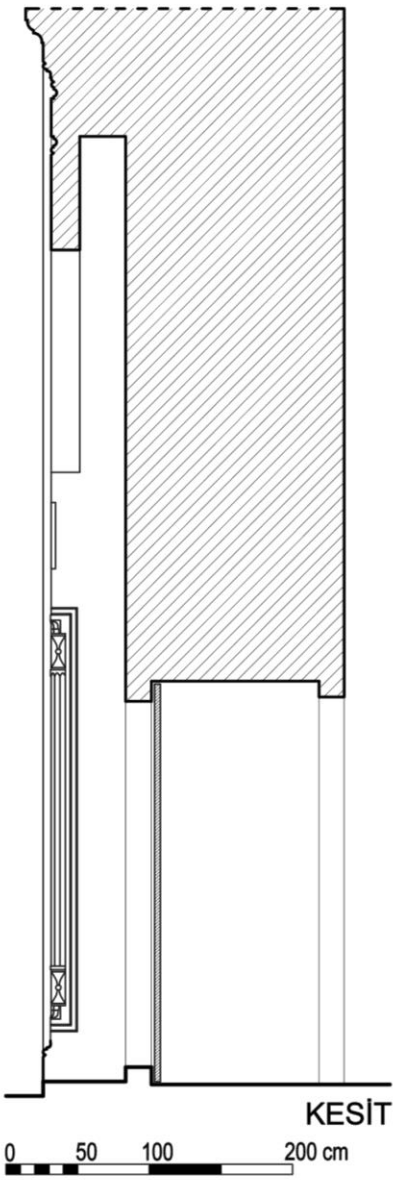
Boy: 712 cm.

Oran: 1,71

[109]Vırmiça, 1999, s.213

Çizim 44:Priştine Fatih Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 45:Priştine Fatih Camii Taçkapısı, Kesit

2.1.15 Kosova Priştine Sultan Murad Camii

Katalog No: 15

Yapı Adı: Priştine, Sultan Murad (Küçük Fatih, Çarşı, Taş) Camii

Çizim No: -

Şekil No: 18

Resim No: 121-124

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine şehir merkezi, Nazım Gafurri Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Fatih Sultan Mehmet zamanında tamamlanan yapının temelleri 1389 yılında atılmıştır[110]. Mihrap duvarının dış cephesinde iki adet onarım kitabesi bulunmaktadır[111]. Bu kitabelerden anlaşıldığı üzere yapı H.1320/M.1902-03 tarihinde kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Bu onarımda üç gözlü son cemaat yeri yıkılarak, yerine kapalı iki katlı bir son cemaat yeri inşa edilmiş[112], minarenin üst kısmı yenilenmiş ve kalem işleri yapılmıştır[113]. Yapı ziyaret ettiğimiz 2013 ve 2015 yıllarında restorasyonda idi[114].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Yuvarlak kemerli bir giriş açıklığına sahip dikdörtgen biçimli taçkapı silmeler ile çerçevelenmiştir. Bu çerçevenin üst kesiminde silmelerle oluşturulmuş bir saçak bulunmaktadır.

---

[110] Yapının mihrap duvarının dış cephesinde bulunan onarım kitabelerine göre yapının temellerinin 1. Sultan Murat tarafından atıldığı ve Fatih Sultan Mehmet Han zamanında tamamlandığı söylenmektedir. Ayverdi'ye göre yapının inşasına Kosova Savaşında şehit düştüğü için 1.Murat tarafından başlanması mümkün değildir. Araştırmacılar da bu görüşü paylaşmakla beraber, 1389 temellerinin atıldığı yıl olarak kabul görmektedir. Ayverdi, 1981, s.157-158; Vırmiça,1999, s. 215-218; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s. 494

[111] Birçok araştırmacı tarafından neşredilen ve transkripsiyonu verilen kitabeler hakkında bkz.; N. Hafız-M. Asim, Priştine Kitabeleri,1977, s. 78-79; Ayverdi, 1981, s.157; Vırmiça,1999, s. 218, Kosova Kitabeleri, 2014, s.61

[112] Vırmiça, 1999, s. 216; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.493

[113] Vırmiça, 1999, s. 216

[114]Yapıyı ziyaret ettiğimiz her iki tarihte de restorasyonda olması sebebi ile bu yapı yalnızca dışarıdan fotoğraflanabilmiş, taçkapının rölövesi alınamamıştır.

Giriş açıklığının yuvarlak kemerinin söveleri süslemesizdir, ters “S” biçimli profile sahip söve konsolu bulunmaktadır.

Taçkapının dikdörtgen çerçevesini oluşturan silme dizisi kapıyı dört yönde kuşatır ve kapı açıklığında sonlanır. Bu çerçevenin içerisinde yuvarlak kemerli kapı açıklığı da iki silme dizisi ise sınırlandırılmaktadır. Bunlardan dıştaki kapıyı dört yönde kuşatır ve kapı açıklığında sonlanır, içteki ise kapıyı ters “U” şeklinde kuşatmaktadır.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, üslup özelliklerine göre bu taçkapının yapının onarım geçirdiği 1903-04 tarihinde yenilendiğini düşünmekteyiz.

Malzeme: Bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Taçkapının silmeleri haricinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Boyutlar ve Oran: Yapının restorasyonda olması sebebi ile ölçü alınamamıştır

2.1.16 Kosova İpek Fatih Camii

Katalog No: 16

Yapı Adı: İpek Fatih (Bayraklı, Çarşı) Camii

Çizim No: 46-50

Şekil No: 19

Resim No: 125-129

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: İpek şehir merkezi, çarşı içerisinde, Qarshia e gjatë caddesi

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyinde üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Kuzeybatı köşesinde minaresi yer alır.

Yapı, 15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilmiştir[115]. Bugünkü görünümüne 1999 yılındaki Kosova savaşı sonrasında yapılan onarım sonucunda ulaşmıştır[116]. Savaş öncesinde de farklı tarihlerde onarım gören yapının dışarıda üst sıra ve kubbe kasnağı pencereleri yuvarlak kemere dönüştürülmüş, alt sıra pencereler ise sivri kemerli olarak kalmıştır. Harime yuvarlak kemerler üzerine oturan bir mahfil eklenmiş ve minarenin üst kesimi kesme taşlarla yenilenmiş, harimin zemin seviyesi yükseltilmiştir[117].

İpek şehrindeki diğer yapılar gibi 1689 yılındaki Avusturya saldırısında tahrip olan yapı 1690 yılından sonra onarılmıştır[118].1943 yılında İtalyan istilası esnasında tamamen yanan çarşının içerisinde yer aldığı için, zarar görmüş olma olasılığı bulunmaktadır. Yapının 1999 yılı Kosova savaşında da tahrip olduğu bilinmektedir.

---

[115] F. Drançolli'ye göre eserin inşa tarihi 1471'dir. Tarih taçkapının üzerine yazılmıştır, ancak günümüzde okunamamaktadır. Vırmiça ve İbrahimgil ise kesin tarih vermeksizin 15. yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlemektedir. İbrahimgil ve Konuk,2006, s.338-344; Raif Vırmiça, Kosova'da Fatih Devri Eserleri ve Kosova Efsaneleri, Prizren, 2009, s.92-103; F. Drançolli, 2011, s.116

[116] 1999 yılında Kosova savaşında yakıldığı için tahrip olan yapı İtalyan hükümeti desteğiyle INTERSOS tarafından restore edilmiştir. Restorasyon çalışması 2002 yılında tamamlanmıştır.

[117] Eserin tarihçesi ile ilgili bilgi veren araştırmacılar için bkz.; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.338-344; Drançolli, 2011, s.116; Ayverdi, 1981, s.43

[118] M. Kiel, "İpek", TDV İslam Ansiklopedisi, 2000, c. 22, s.367.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikine dikdörtgen biçimli taçkapı yuvarlağa yakın basık kemerli bir giriş açıklığı ile üst kesimde yer alan yuvarlak kemerli bir pencereden oluşmaktadır.

Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Kilit taşı üzerinde bir süsleme bulunmaktadır. Sövesi düz süslemesizdir; söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinde düz, yarım oluk ve yarım kaval silmeler bulunmaktadır.

Giriş açıklığının sövelerinin mermer malzeme ile yenilenmiş olduğu bugünkü görünümünden anlaşılmaktadır. Çerçeve ile yuvarlak kemerli pencerenin iki yanında kullanılan taşların farklı türden olması da taçkapının onarılmış olduğunu düşündürmektedir. M. Kiel'e göre yapı Avusturya istilası sonrası yeniden inşa edilmiştir[119]. Bu durumda mevcut taçkapının da bu dönemde yenilendiği söylenebilir.

Malzeme: Taçkapı bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde enine dikdörtgen biçimli bir kitabelik bulunmaktadır. Kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir. Bunlardan ters "U" biçimindeki en dıştaki süslemelidir. Bugün kitabeliğin üzerinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Süsleme: Giriş açıklığının kilit taşında, kitabeliğin ve yuvarlak kemerli pencerenin iki yanında süslemelere yer verilmiştir.

Ana girişin kilit taşında merkezinde altı dilimli bir çiçek olan altı kollu bir yıldızdan oluşan bir rozet süsleme vardır.

Kitabeliği çerçeveleyen silme dizilerinden en dışta yer alarak kitabeliği ters "U" biçiminde dolanan silme bitkisel örnekli bir bordürdür. Kabartma tekniğinde işlenen stilize çiçek ve kıvrım dallardan oluşmaktadır. Kitabeliğin sağ ve solunda daire içerisinde beş kollu yıldız kabartması yerleştirilmiştir. Bu yıldızların hemen alt kısmında, kitabeliğin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş birer çiçek motifi vardır. Bunlardan

[119] Kiel,2000, s.367

sağ taraftaki ondört, sol taraftaki onbeş dilimlidir. Çiçeklerden sol taraftakine bitişen bir ay yıldız motifi bulunmaktadır.

Pencere kemerinin iki yanında birer kabara yer almaktadır. Bu kabaralar merkeze doğru daralan beş kat çiçekten oluşmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

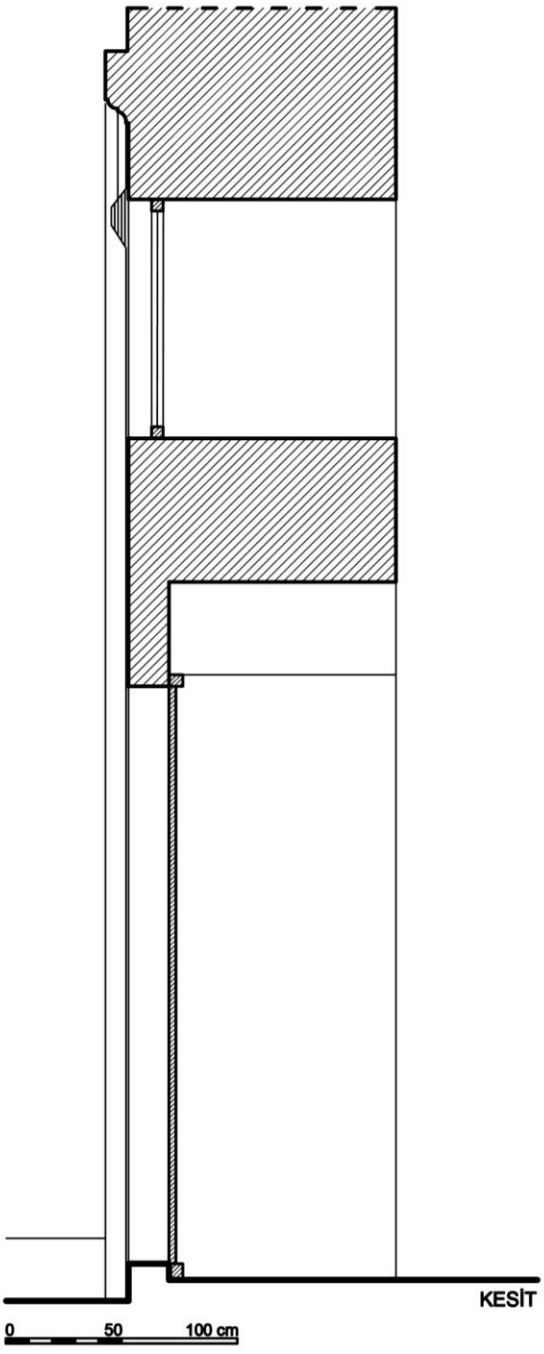
En: 249 cm.

Boy: 539 cm.

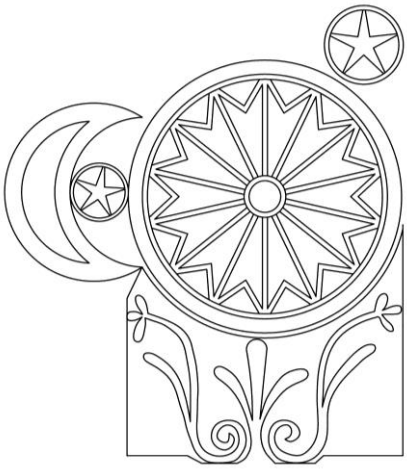
Oran: 2,16

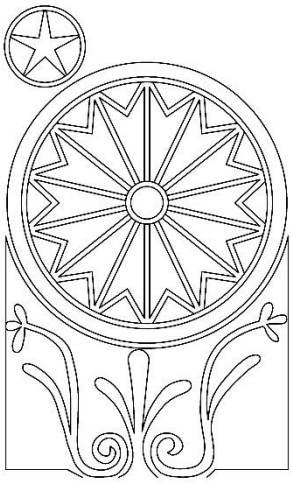
Çizim 46:İpek Fatih Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 47:İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kesit

Çizim 48:İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kitabeliğin Solunda Yer Alan Süsleme

Çizim 49:İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kitabeliğin Sağında Yer Alan Süsleme

Çizim 50:İpek Fatih Camii Ana Girişi, Kilit Taşında Yer Alan Süsleme

2.1.17 Kosova Priştine Piri Nazır Camii

Katalog No: 17

Yapı Adı: Priştine, Piri Nazır Camii

Çizim No: 51-52

Şekil No: 20

Resim No: 130-135

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine, Şehir Merkezi

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının kuzeyinde bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harim dışarıdan kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

İnşa kitabesi bulunmayan caminin 16. yüzyılda Piri Mehmet Paşa tarafından inşa ettirildiği tahmin edilmektedir[120]. Asli fonksiyonunu sürdüren yapı, günümüze değin birçok kere onarımdan geçmiştir. II. Dünya savaşı esnasında silah deposu olarak kullanılmış, 1980 yılında ibadete açılmıştır[121]. 1993 yılında tavanı onarılmış, 1996'da ise tüm cepheleri sıvanmıştır[122].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir.

Giriş açıklığının kemeri günümüzde sıvalıdır. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarı ile kemer basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters "U" biçiminde kuşatan bu silme dizisi düz, pahlı, kaval ve iç bükey eğimli silmelerden

[120] Yapının inşa tarihine ilişkin bkz. H. Kaleši: "Izveštaj o radu na ispitivanju turskih spomenika u Prištini, Prizrenu, Peći, Đakovici i u Vučitrnu, u vremenu od 25 juna do 8 jula 1955 godine" PriştineTarih Anıtları Koruma Kurum Dokümantasyonu, Priştine,1955'ten aktaran Vırmiça; 1999, s.225

[121] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.430,

[122] Vırmiça; 1999, ss.225-27

oluşmaktadır. Kitabeliğin hemen üzerinde yer alan yatay silme dizisi ile çerçevenin üst kesiminde yatay dikdörtgen bir çökertme oluşturulmuştur.

Giriş açıklığının hemen üzerinde bulunan yatay dikdörtgen şekilli kitabelik günümüzde boştur.

Malzeme: Yapının ana girişi günümüzde boyalıdır. Ancak eski fotoğraflarından girişin kemerinin, sövelerinin ve silmelerinin düzgün kesme taş ile örüldüğü anlaşılmaktadır.

Kitabelik: Giriş açıklığının üzerinde yer alan yatay dikdörtgen niş günümüzde boştur.

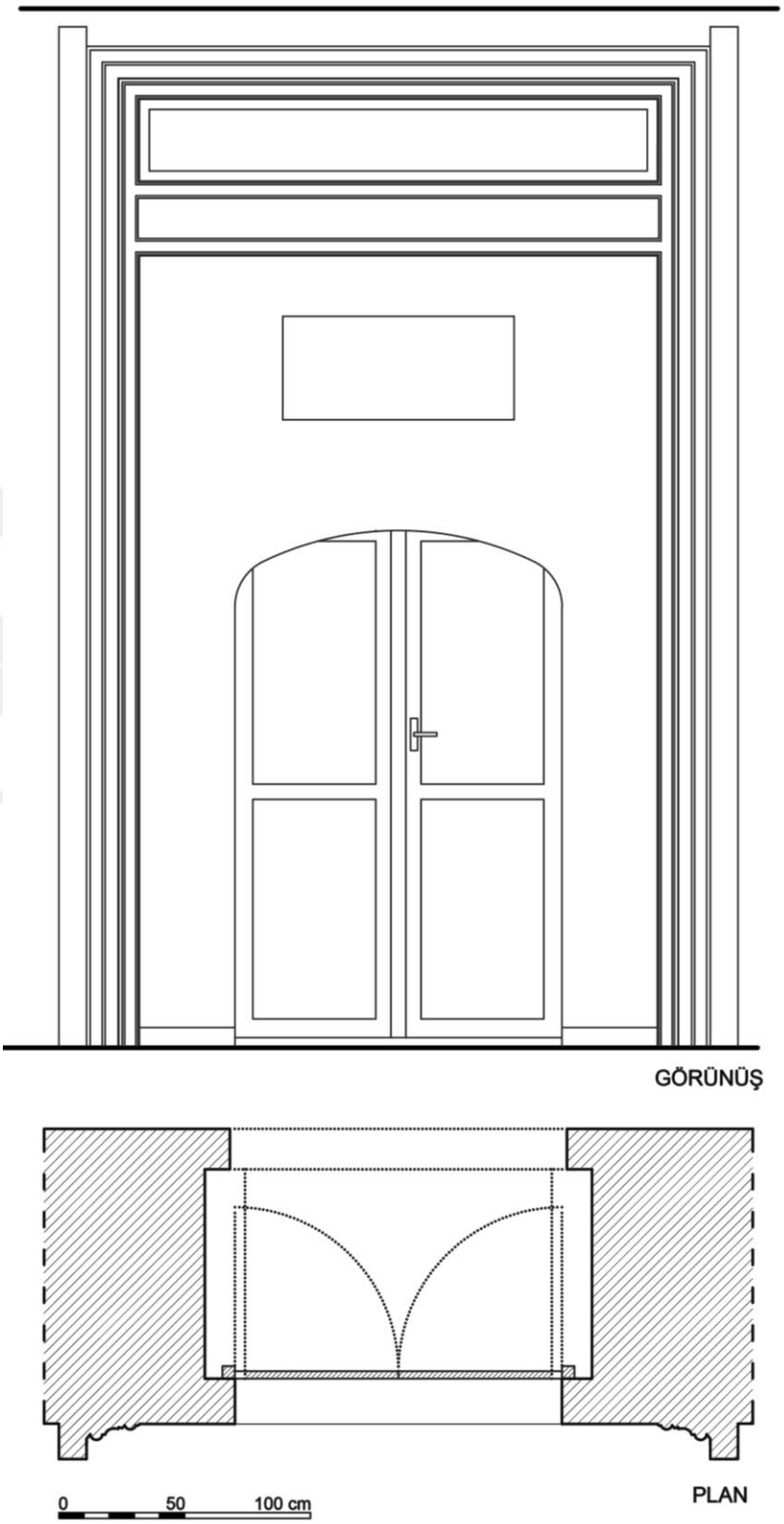
Süsleme: Ana girişin yegâne süsleme unsuru çerçeveyi oluşturan silmelerdir.

Boyutlar ve Oran:

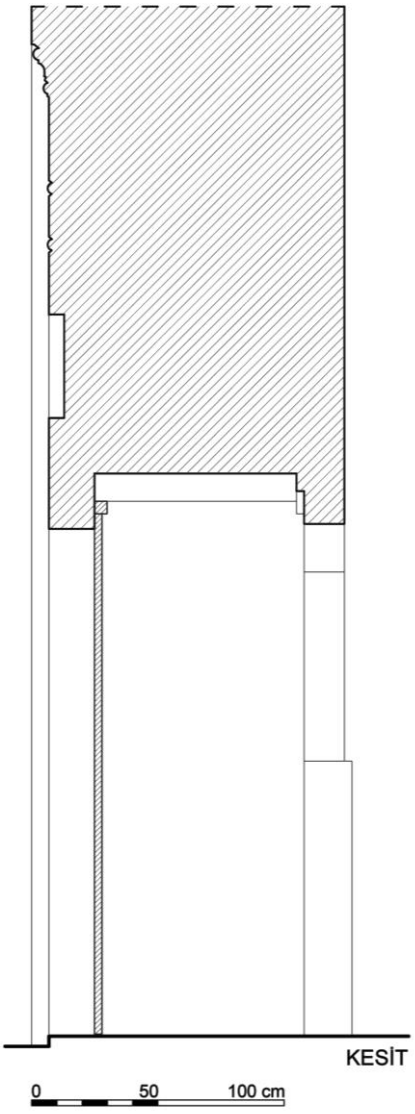
En: 248 cm.

Boy: 397 cm.

Oran: 1/1,60

Çizim 51:Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 52:Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi, Kesit

2.1.18 Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii

Katalog No: 18

Yapı Adı: Prizren, Gazi Mehmed Paşa (Bayraklı) Camii

Çizim No: 53-57

Şekil No: 21

Resim No: 136-143

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Prizren şehir merkezi, Bajrakli Sokak.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır. Harimi üç yönden kuşatan son cemaat yeri bulunmaktadır. Bugün son cemaat yerinin doğu ve batı kanatları ahşap bölücülerle kapatılmış durumdadır. Kuzey kanat ise cepheye açılmaktadır. Son cemaat yerinin ahşap sütunlarla destekli, kırma çatısı geniş bir saçağa sahiptir.

Kitabesine göre H.981/M.1573-74 yılında Köstendil Sancakbeyi Gazi Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[123]. Yapı, 1993-94 yıllarında kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Bu onarımda yapının süslemeleri de yenilenmiştir[124].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı; basık kemerli bir giriş açıklığı ile sivri kemerli bir çökertme içinde yer alan mukarnas dişleri ile sınırlandırılmış bir kitabelik nişine sahiptir. Giriş açıklığı kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur.

Cepheden hafifçe taşkın olan taçkapının çerçevesi, taçkapıyı ters "U" şeklinde çerçeveleyen bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Silme dizisinde yarım oluk, yarım kaval ve pahlı silmeler bulunmaktadır.

---

[123] Yapının inşa kitabesinde 1573-74 yılı olmasına rağmen, Ayverdi bunun kitabenin koyulduğu sene olduğunu, caminin ise daha önce yapıldığını söylemektedir. Vırmica'nın zikrettiğine göre bazı kaynaklar da caminin inşa tarihini daha önceye vermektedir. İnşa kitabesi ve inşa tarihi için bkz.; Kemal Özergin-Hasan Kalesi- İsmail Eren, Prizren Kitabeleri, **Vakıflar Dergisi**, s.7, İstanbul, 1968 s.80-81; Ayverdi, 1981, s.187; R. Vırmiça, Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I, Ankara, 1999, s.35; İbrahimgil ve Konuk, 2006, ss.596-597

[124] Vırmiça 1999, s.37-38

Harimde, girişin basık kemerli açıklığı silmeler ile ters "U" şeklinde çerçevelenmiştir.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın, bu bölgedeki çağdaşı olan diğer örneklerle olan benzerliği, bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Malzeme: Taçkapı günümüzde boyalıdır. Giriş açıklığı kemeri ve söveleri mermerden imal edilmiştir. Kemerin ardışık taşlarında farklı renkli mermer kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır. Silmeler ile çerçevelenen mermer kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır[125]. Kitabe, sülüs yazıyla dört satır halinde, sekiz kartuşun içine işlenmiştir.

Süsleme: Kitabeliğin içinde yer aldığı çökertme mukarnas dişleri ile taçlandırılmıştır. Mukarnas dişleri birer sütunçe üzerine oturmaktadır.

Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapısı, geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Üstteki panolar kareye yakın yatay dikdörtgen ve alttaki panolar kare, ortadaki pano ise düşey dikdörtgen şeklindedir.

Üst panolarda günümüzde boş birer ahşap satıh yer almaktadır. Orta ve alt panolar, çıtalarla oluşturulmuş kare ve dikdörtgen şekilli çerçevelerin yatay ve düşey eksenlerde bir araya getirilmesiyle bir örgü motifi oluşturacak şekilde sahte kündekari teknikle süslenmiştir.

Seren, kayıtlar ve bini sadedir.

Kanatların arka yüzü serenler ile altlık ve başlıkların göründüğü süslemesiz düz bir satıhtır.

Kanatların her birinde çekecek bulunmaktadır. Bunlardan sol kanattaki harap durumdadır. Çekeceğin aynalığı sekiz dilimli bir çiçek motifidir.

Kapı kanatlarının yüzeyindeki yeşil boya kalıntılarından daha önceki dönemlerde boyalı olduğu anlaşılmaktadır. Kanatlarda motifleri oluşturan ayna ve çıtaların bir

[125] Ayverdi, 1981, s.187

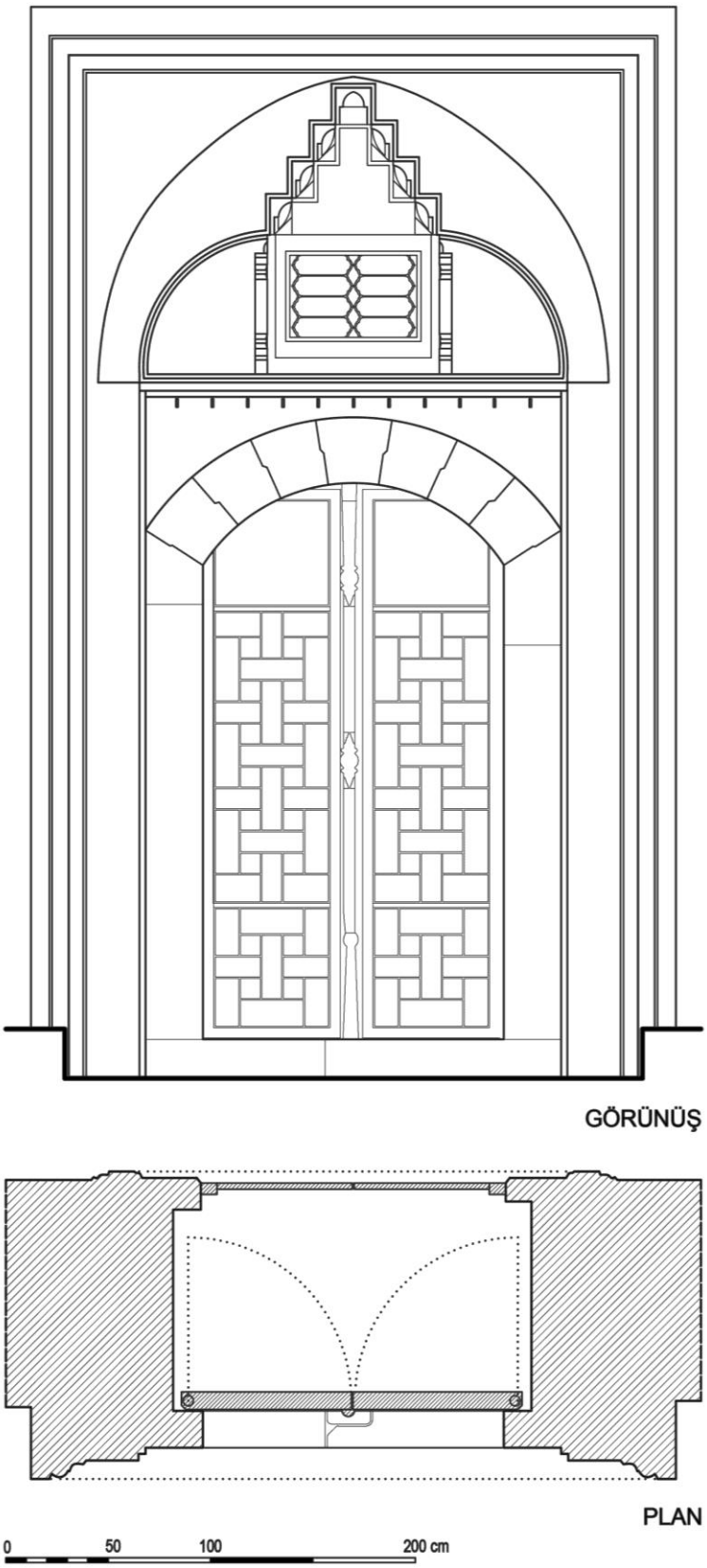
kısmının düştüğü gözlemlenmektedir. Kanatlarda kullanılan geometrik motifi 16.yüzyıldan itibaren Anadolu örneklerinde görmekteyiz. Ancak motiflerin oluşturulma tekniği ve panoların aralarındaki kayıtların ince tutulmuş olması, kanatların caminin inşa edildiği döneme ait olmadığını düşündürmektedir.

Boyutlar ve Oran:

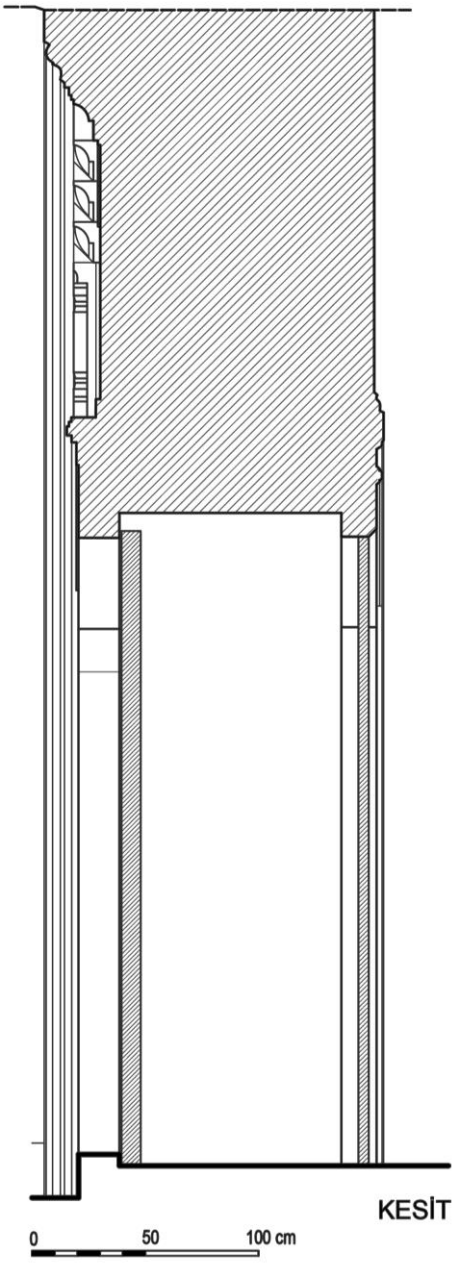
En: 315 cm.

Boy: 522 cm.

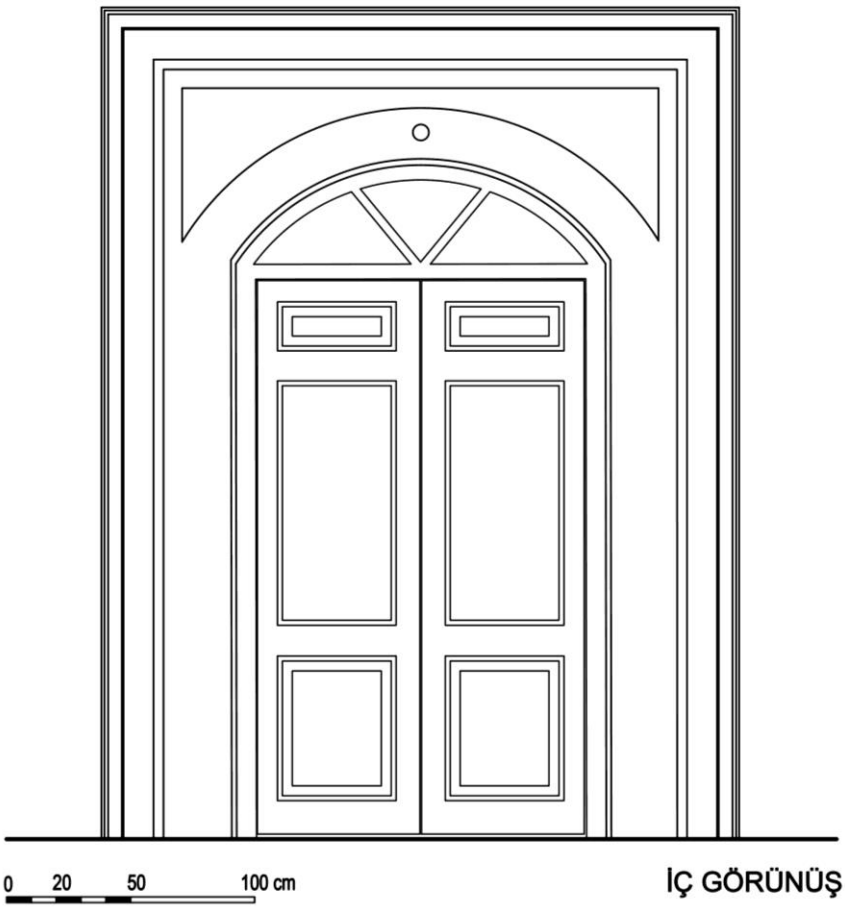
Oran: 1,66

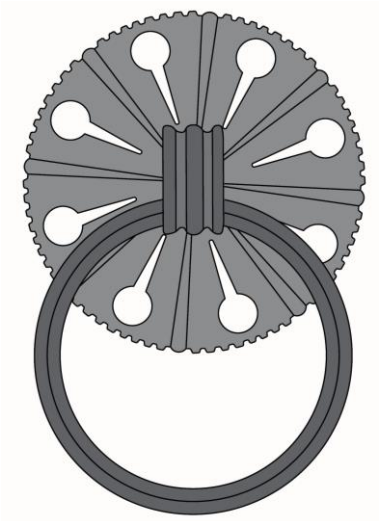
Çizim 53:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

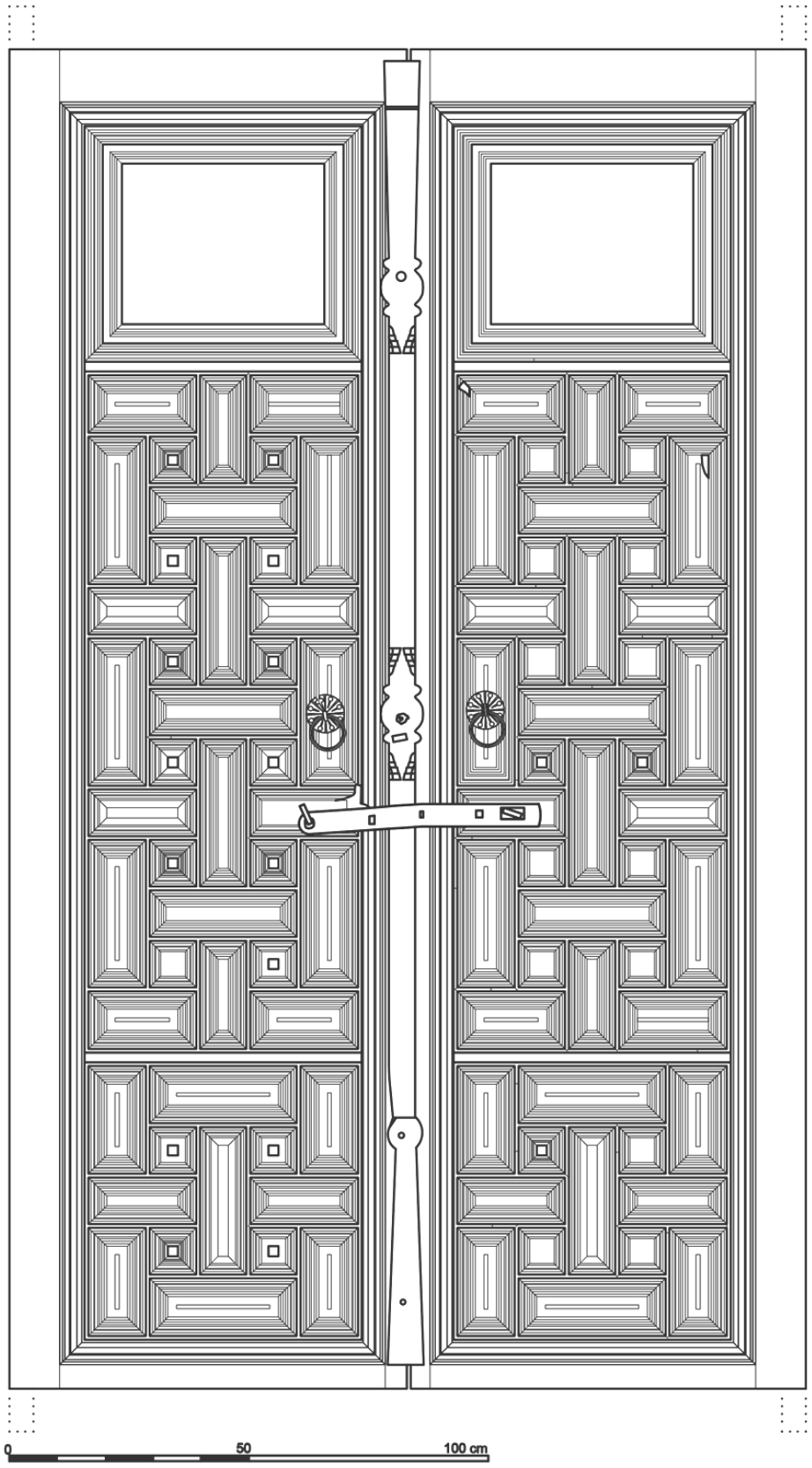
Çizim 54:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Kesit

Çizim 55:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş

Çizim 56:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Çekecek

Çizim 57:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı, Kapı Kanatları Görünüş

2.1.19 Kosova Yakova Hadım Camii

Katalog No: 19

Yapı Adı: Yakova, Hadım Camii

Çizim No: 58-59

Şekil No: 22

Resim No: 144-152

İnceleme Tarihi: Ağustos 2014, Ağustos 2015

Bulunduğu Yer: Yakova eski çarşı içerisinde.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Kuzeyindeki üç bölümlü son cemaat yerinin ortadaki gözü kubbe ile, yanlardakiler aynalı tonoz ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı, H.1003/M.1594-95 yılında Hadım Süleyman Ağa tarafından inşa ettirilmiştir[126]. Ana giriş çerçevesinin üst kısmında, revak kemerinin kemer alınlığında boya ile yazılmış daire şekilli, H. 1260/M. 1844-1845 tarihine ait bir onarım kitabesi bulunmaktadır[127]. Eserin 1981 yılında geçirdiği onarımda üç katman halinde duvar süslemelerine sahip olduğu anlaşılmıştır. İlk iki katman 17- 18. yüzyıllara, son katman ise H.1260/M.1844-45 yılında yapılan onarıma aittir[128]. Yapı 1999 yılı Kosova savaşında kundaklanmış ve minaresi vurulmuştur. Bu esnada yapının günümüzde mevcut son cemaat yerinin hemen önünde yer alan ahşap sundurması yanmış, cephe ve iç mekandaki duvar süslemeleri ile ahşap giriş kapısı zarar görmüştür. Minarenin petek ve külah kısmı yıkılmıştır. Ayrıca, hemen yanında bulunan kütüphane ve karşısındaki okul binası da zarar görmüştür. Yapıyı 2000 yılında onarmaya başlayan Suudi Joint Relief Committee adlı kuruluş, restorasyon adı altında zarar görmüş olan kütüphane ve okul binasını tamamen yıkarak ortadan kaldırmıştır. Yapının 2003 yılında CHwB tarafından tekrar başlayan restorasyonu 2005 yılında tamamlanarak, günümüzdeki görünümüne

[126] H. Kaleşi ve H.Y. Kornrumhf, Prizrenski Vilajet, Priştina,1967, s.100; 1873-74 tarihli Prizren Salnamesi'nden aktaran. İbrahimgil ve Konuk, 2006, sf. 15; Drançolli'de kaynak göstermeksizin aynı tarihi vermektedir. Drançolli, 2011, s. 128

[127] Kosova Kitabeleri, 2014, s.183

[128] Drançolli, 2011, s. 140

kavuşmuştur[129]. 2008 yılında UNESCO destekli olarak duvar resimleri ve ahşap süslemeleri restore edilmiştir[130].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı, basık kemerli bir giriş açıklığı ile bunun üzerinde yer alan yuvarlak kemerli bir pencereden oluşmaktadır. Taçkapının hemen üzerindeki sivri kemerli çökertmede yapının onarım kitabesi yer almaktadır[131].

Giriş açıklığının kemeri zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolu yoktur.

Taçkapının cepheden az taşkın çerçevesi geniş bir düz silme ve bir pahlı silmeden oluşmaktadır. Bu silmeler açıklığı ters "U" şeklinde çerçevelemektedir.

Ana girişin 19. yy. da yapılmış olan onarımda elden geçirildiğini düşünmekteyiz.

Malzeme: Taçkapı günümüzde boyalıdır. Giriş açıklığının kemer taşları ve söveleri taştan imal edilmiştir. Kemerin taşlarında bej ve kırmızı renk taşlar kullanılmıştır.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Taçkapının yüzeyi kalemişi süslemeler ile bezenmiştir.

Yuvarlak kemerli pencerenin sağı ve solunda yapının kendisini de gösteren manzara tasvirli bezemeler yer almaktadır. Ters U biçimli çerçevenin geniş düz silmesi iki yanda, üst üste yerleştirilmiş bitkisel motiflerle, üstte ise bir yazı şeridi ile süslüdür. Pahlı silmesi ise, kıvrım dallarla bezelidir. Bu süslemelerin yapının onarım geçirdiği 19. yy. a ait olduğunu düşünmekteyiz. 1999 yılındaki savaşta hasar görmüş olan ana girişin süslemeleri onarılmıştır.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay

[129] Yapının restorasyonu ile ilgili bkz. S. Gafurri, "Restoration Works in Minaret of Hadumi Mosque in Gjakova", **Monuments of Kosova**, Prishtine, 2005, ss. 117-123; A. Herscher (Ed.), The Hadum Mosque Restoration, CHwB Kosovo Office Report, No:10/2007, s.7 www.CHwB.org, (erişim tarihi: 01.02.2007)
[130] CHwB, Conservation and restoration of wall paintings and wooden decoration in Hadum Mosque, Gjakova, http://CHwB.org/kosovo/activities/conservation-and-restoration-of-wall-paintings-and-wooden-decoration-in-hadum-mosque-gjakova, (erişim tarihi: 01.02.2017)
[131] Kosova Kitabeleri, 2014, s. 183

ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üstte kareye yakın yatay dikdörtgen, altta kare, ortada ise büyük düşey dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Kapı kanatlarının tüm yüzeyi kalem işi süslemeler ile bezenmiştir. Seren ve kayıtlarda kıvrım dallardan oluşan bitkisel motifli bezemeler bulunur. Alt ve üst panolarda haşhaş bitkisi ile bu bitkiden çıkan çiçek ve yapraklardan oluşan kompozisyon bulunmaktadır. Orta panolarda ise üst üste iki kompozisyon yer alır. Alttaki ibrikten üstte ise, haşhaş bitkisinden çıkan yaprak ve çiçek kompozisyonlarına yer verilmiştir.

Serenlere monte edilmiş çekecek bulunmaktadır. Çekeceğin aynalığı oniki dilimlidir, dikdörtgen kesitli halkalığı vardır.

Kanatların arka yüzü kayıt ve serenlerin görüldüğü süslemesiz bir satıhtır.

Kapı kanatları, 1999 yılındaki Kosova savaşında yapının geçirdiği yangın sebebi ile zarar görmüştür. Son onarımda, bir konservatör ile yerel bir marangoz tarafından kapı kanatlarının restorasyonu yapılmıştır[132].

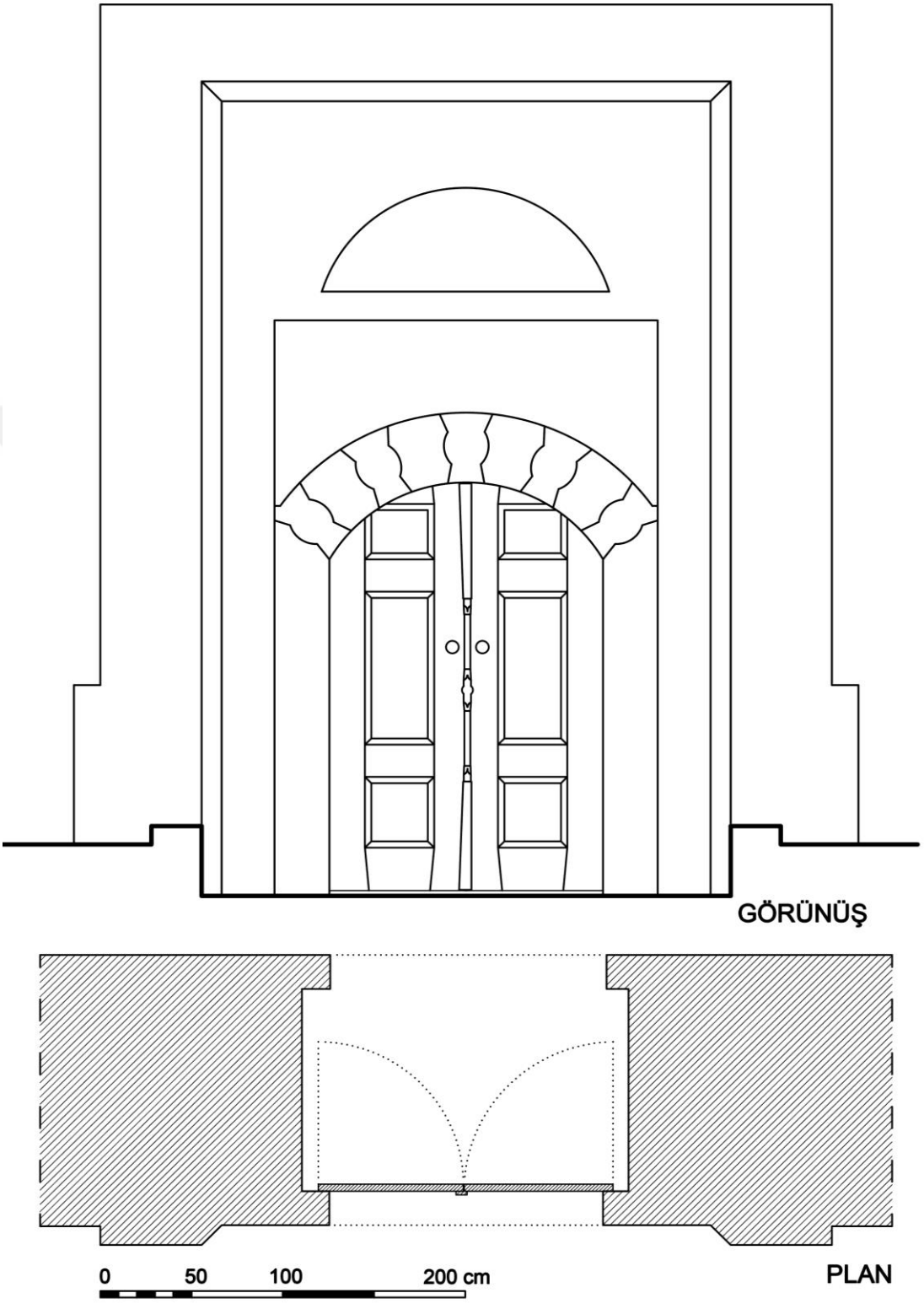
Boyutlar ve Oran:

En: 401 cm.

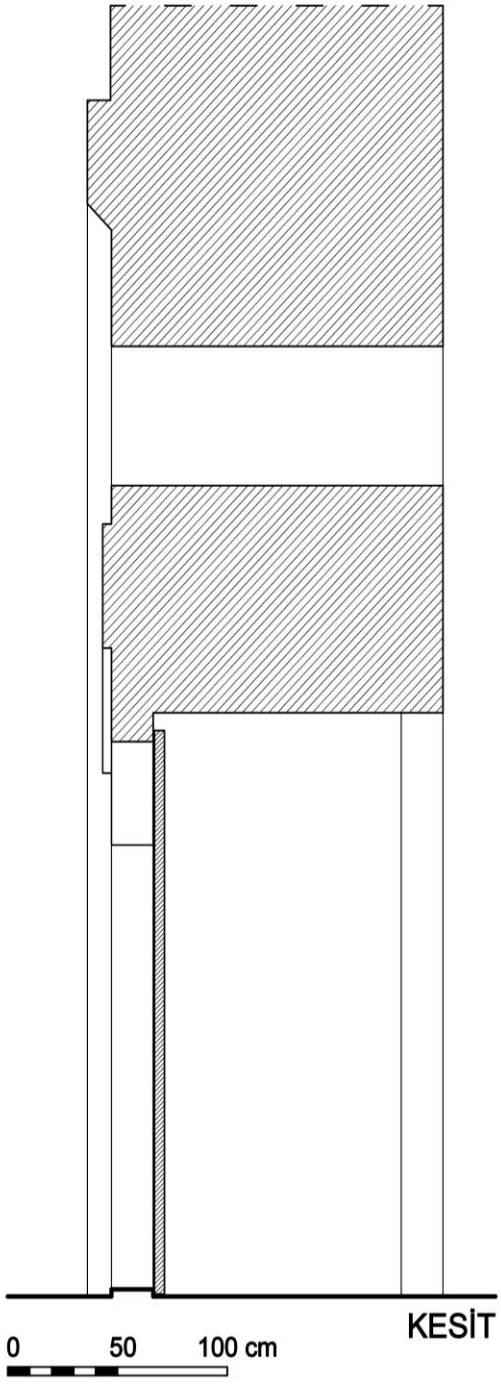
Boy: 498 cm.

Oran: 1,24

[132] CHwB, Final Report, Regarding the Restoration Work of the Hadum Mosque in Gjakova, Kosova,2003-2005, s.4

Çizim 58:Yakova Hadım Camii Ana Girişi; Görünüş ve Plan

Çizim 59:Yakova Hadım Camii Ana Girişi; Kesit

2.1.20 Kosova Kaçanik Sinan Paşa Camii

Katalog No: 20

Yapı Adı: Kaçanik, (Koca) Sinan Paşa Camii

Çizim No: 60-62

Şekil No: 23

Resim No: 153-159

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Kaçanik şehir merkezi, Agim Bajrami Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Günümüzde, kuzeyinde yer alan üç bölümlü son cemaat yerinin ortadaki gözü manastır tonoz, yanlardakiler kubbe ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı, kitabesine göre H.1003/M.1594-95 yılında Sinan Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[133]. Eser günümüzdeki görünümüne 2003 yılında yapılmış olan restorasyon sonucunda kavuşmuştur. Yapının daha önce geçirmiş olduğu onarımlar ile ilgili çok fazla bilgi sahibi değiliz. Ancak, eski fotoğraflarından restorasyon öncesinde ahşap direkler ile taşınan son cemaat yerinin kuzeye beş kemer gözü ile doğu ve batıya ise ikişer kemer gözü ile açıldığı görülmektedir. Ayrıca üzerine sonradan eklendiği anlaşılan kırma çatıyla örtülü bir ikinci kat bulunmaktadır. Ayverdi'ye göre bu son cemaat yeri 17. yy. da sonradan inşa edilmiş olup, orijinali açık ve üç bölümlüdür[134]. Yapının 1888 yılında da bir onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır[135]. 1992 yılında ise halkın yardımı ile gerçekleşen bir tadilatta son cemaat yerinin dış cephesi sıvanmış ve çatısı elden geçirilmiştir[136].

[133] Ayverdi, 1956, s.169; M. Muyezinovic, Natpis na Sinan Pasinoj Dzamiji u Kacaniku iz 1003-1594/95, Starine Kosova i Metohije, IV-V, Prishtina, 1971
[134] Ayverdi, 1981, s.73
[135] Bu onarım B.O.A. de yer alan bir belgede geçmektedir. Aktaran, N. Yazıcı, Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Banisi: Yemen Fatihi Gazi Sinan Paşa ve Camileri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.4, S.17,2011, s.449
[136] Vırmiça, 1999, s.357

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı, basık kemerli bir giriş açıklığı ile basamak benzeri bir süsleme ile doldurulmuş sivri kemerli bir kavsaraya sahiptir.

Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesizdir ve söve konsolu yoktur.

Taçkapının hafifçe dışa taşkın çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı dört yönde kuşatan bu silme dizisi kapı açıklığında sonlanır. Düz, pahlı, yarım oluk, yarım kaval ve iç bükey kavisli silmeler bulunmaktadır.

Taçkapı sivri kemerli derince bir nişe sahiptir. Bu nişin kavsarası üç yönden basamaklarla doldurulmuştur. Kavsara sivri bir kemerle kuşatılmıştır. Bu kuşatma kemerini oluşturan taşların, kemerin iç yüzüne bakan kenarları daire profillidir.

Giriş, iç mekânda basık kemerli bir açıklıktır.

Eski fotoğraflardan hem kanatların hem de taçkapının çeşitli dönemlerde farklı renklerde boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde söz konusu boyalar temizlenmiştir.

Taçkapıyı tarihlendiren herhangi bir kaynak bulunmamasına karşın bu taçkapının yapının inşa edildiği döneme ait olduğunu düşünmekteyiz.

Malzeme: Taçkapı bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Giriş açıklığının sövelerinde beyaz mermer; kemer taşlarının geçmelerinde ise beyaz ve kahverengi mermer kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır[137]. Kabartma tekniği ile yazılmış nesih hatlı kitabe, üç satır halinde, altı kartuş içine işlenmiştir.

Süsleme: Taçkapının silmeleri ve kavsara dolgusu haricinde bir süs unsuru bulunmamaktadır.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği, orta ve alt panolardaki süslemelerde ise, sahte kündekari tekniği

[137] Ayverdi, 1956, s.169

kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üstte yatay dikdörtgen, altta, kareye yakın yatay dikdörtgen, ortada ise büyük düşey dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Üstteki panolarda altı kollu yıldız ve altıgenlerin yanyana dizilmesi ile oluşturulmuş geometrik bir desen bulunmaktadır. Orta panolardaki kompozisyon kendi içinde üç bölümden oluşur. Alt ve üst bölümlerde eşkenar dörtgenler orta bölümde ise merkezinde altıgen bulunan ve bu altıgenden gelişmiş bir süsleme yer alır.

Panoların arasındaki kayıtların üzerine dörder tane metal gülçe yerleştirilmiştir. Gülçelerin aynalığı on dilimlidir.

Seren, kayıtlar ve bini sadedir.

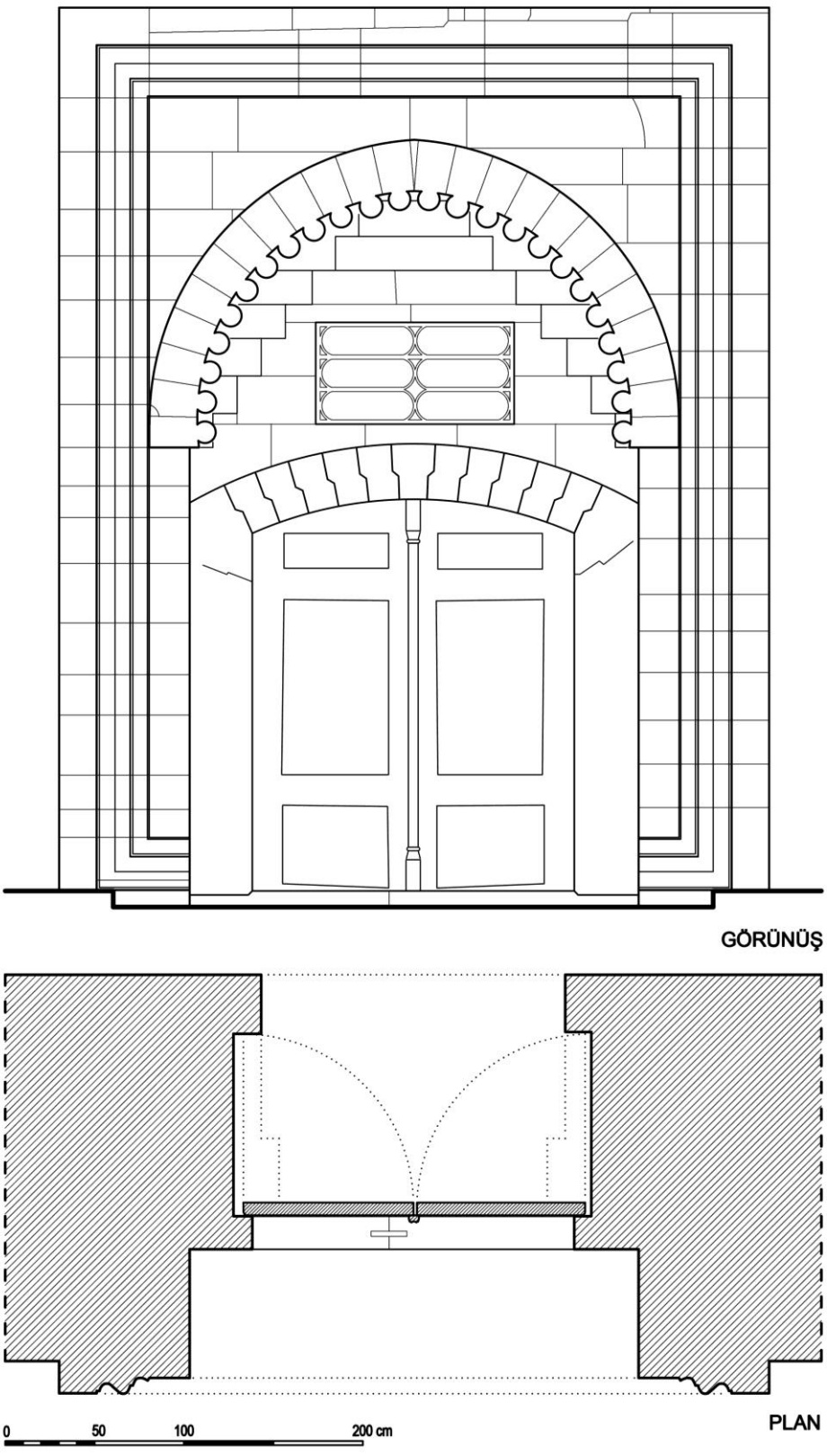
Kanatların iç yüzünde üç panolu kompozisyon tekrarlanmıştır, ancak panolar süslemesizdir.

Boyutlar ve Oran:

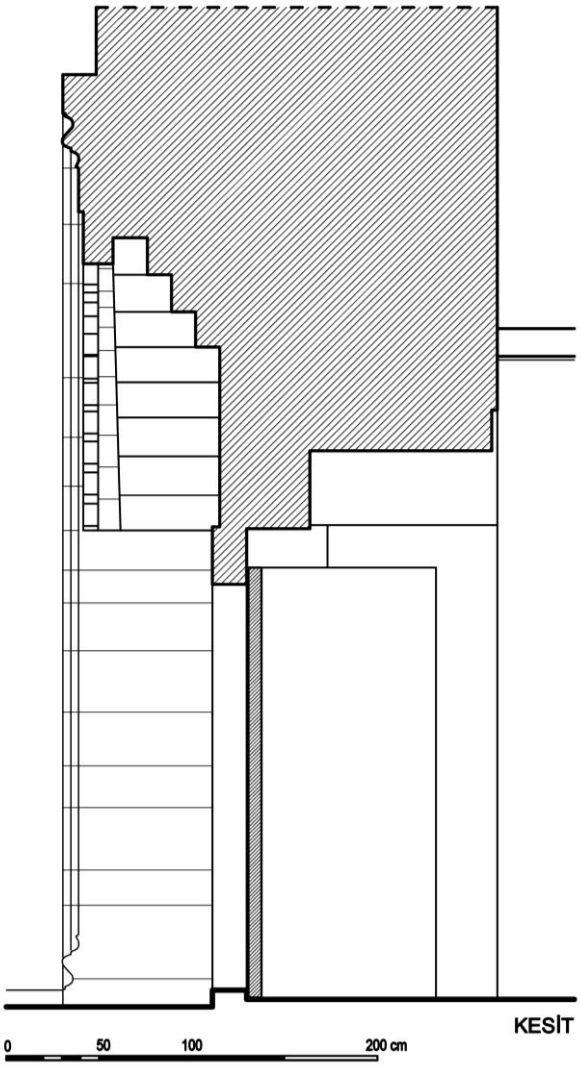
En: 397 cm.

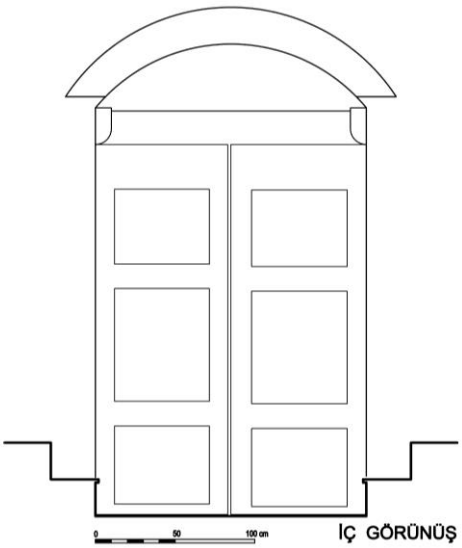
Boy: 503 cm.

Oran: 1,27

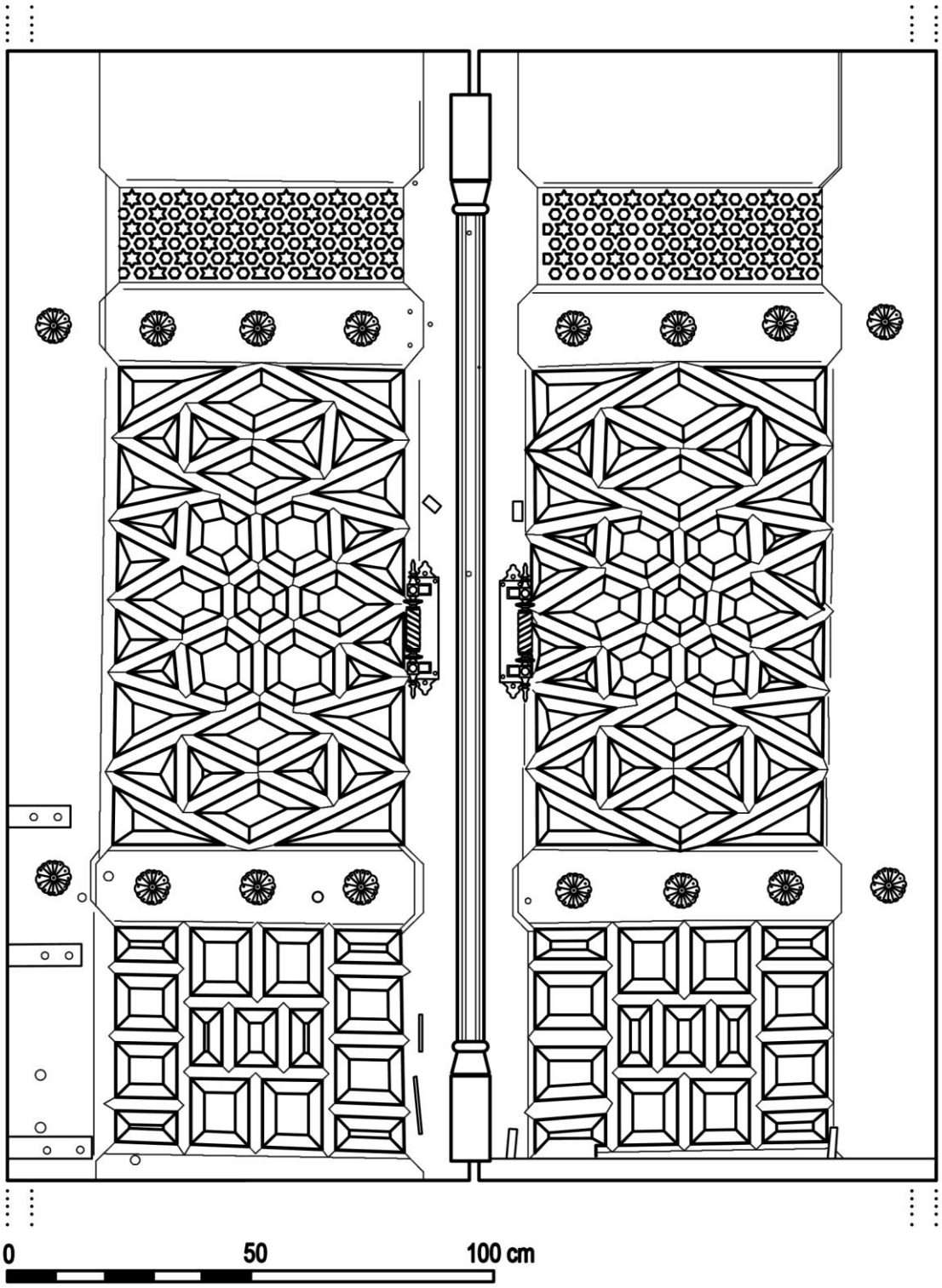

Çizim 60:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı, Plan ve Görünüş

Çizim 61:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı, Kesit ve İç Görünüş

Çizim 62:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapı Kanatları, Görünüş

2.1.21 Kosova İpek Defterdar Camii

Katalog No: 21

Yapı Adı: İpek Defterdar Camii

Çizim No: 63-64

Şekil No: 24

Resim No: 160-165

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: İpek Şehir Merkezi, Bajram Curri Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı kuzeyinde kapalı bir son cemaat yeri bulunan yapının üzeri günümüzde dört yöne eğimli kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Defterdar Mehmet Efendi tarafından 16.yüzyıl sonu, 17. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır[138]. 1689 yılında Avusturya istilası esnasında İpek'teki diğer yapılar gibi bu caminin de zarar görmüş olmalıdır. Ayrıca yapının farklı dönemlerde de onarılmış olduğu bilinmektedir[139].

1999 yılında Kosova savaşında yakıldığı için tahrip olan yapı İtalyan hükümeti desteği ile INTERSOS tarafından restore edilmiştir. Restorasyon çalışması 2009 yılında bitmiştir.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi düz süslemesizdir; söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinde düz, yarım oluk ve yarım kaval silmeler bulunmaktadır.

[138] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.298-299

[139] Bu onarımlar için bakınız; Ayverdi, 1981, s.42-43; Maurizio Berti, "Il Restauro Della Moshcea Defterdar a Peje in Kosovo", Restauro Conservativa e Tutela Ambientale, 2012, ss.42-54

Taçkapı bugün 1999 Kosova savaşı öncesindeki durumunu büyük ölçüde korumaktadır. Yapının eski fotoğraflarında bugün sivri kemerli bölümün içinde yer alan niş ve hemen altındaki palmet benzeri çökertmenin bulunmadığı görülmemektedir.

Malzeme: Taçkapının söveleri ve kemeri düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Çerçevesi günümüzde gri renk ile boyalıdır.

Kitabelik: Taçkapının eski fotoğraflarında kitabelik bulunmamaktadır. Ancak bugün sivri kemerli bölümün içinde yatay dikdörtgen biçimli bir niş ile bunun hemen altında palmet benzeri bir çökertme yer alır.

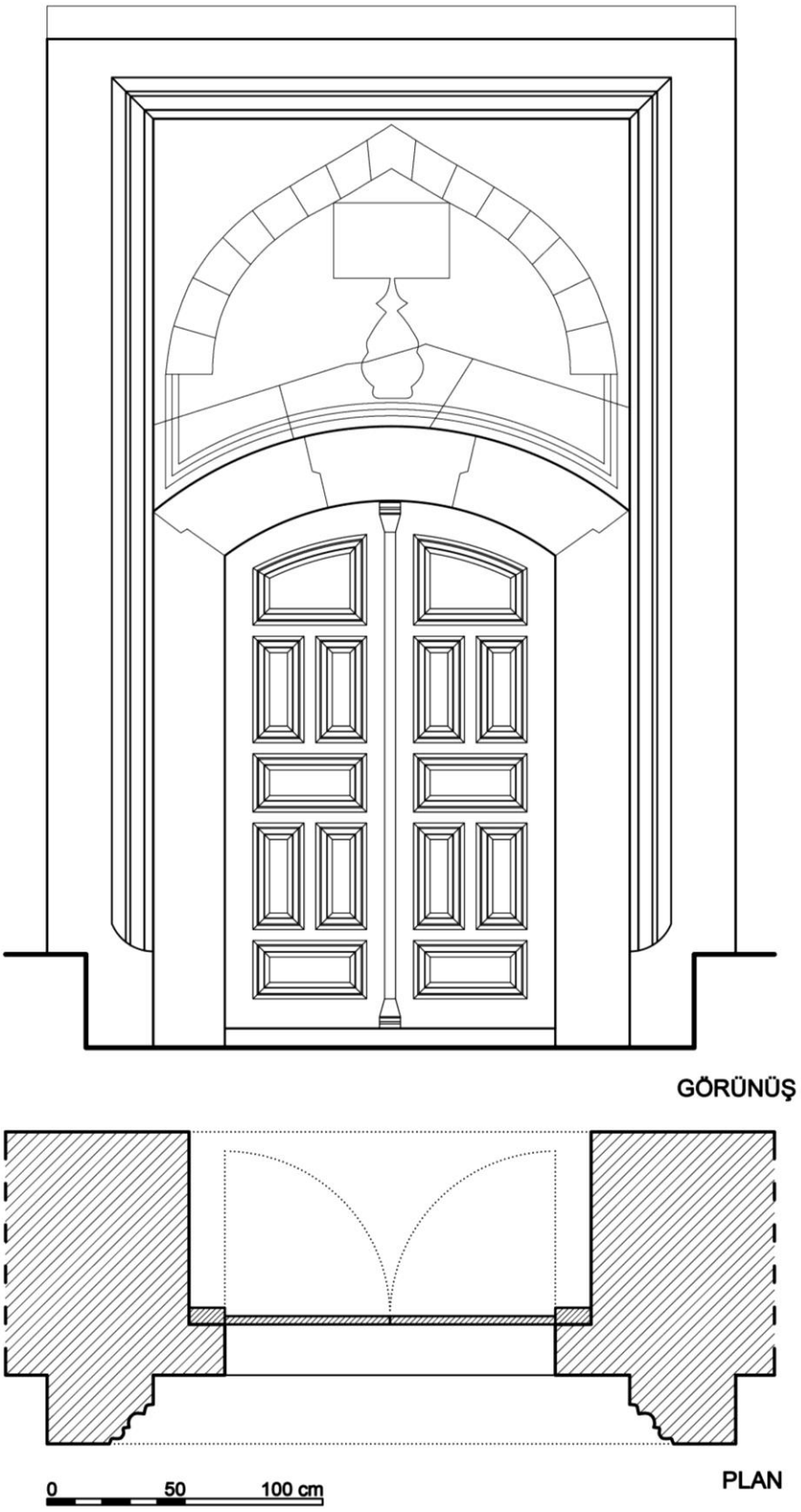
Süsleme: Taçkapı oldukça sadedir. Giriş açıklığının üzerinde sivri kemer bulunmaktadır. Bu sivri kemere bugün boya ile iki renkli taş görünümü verilmiştir.

Boyutlar ve Oran:

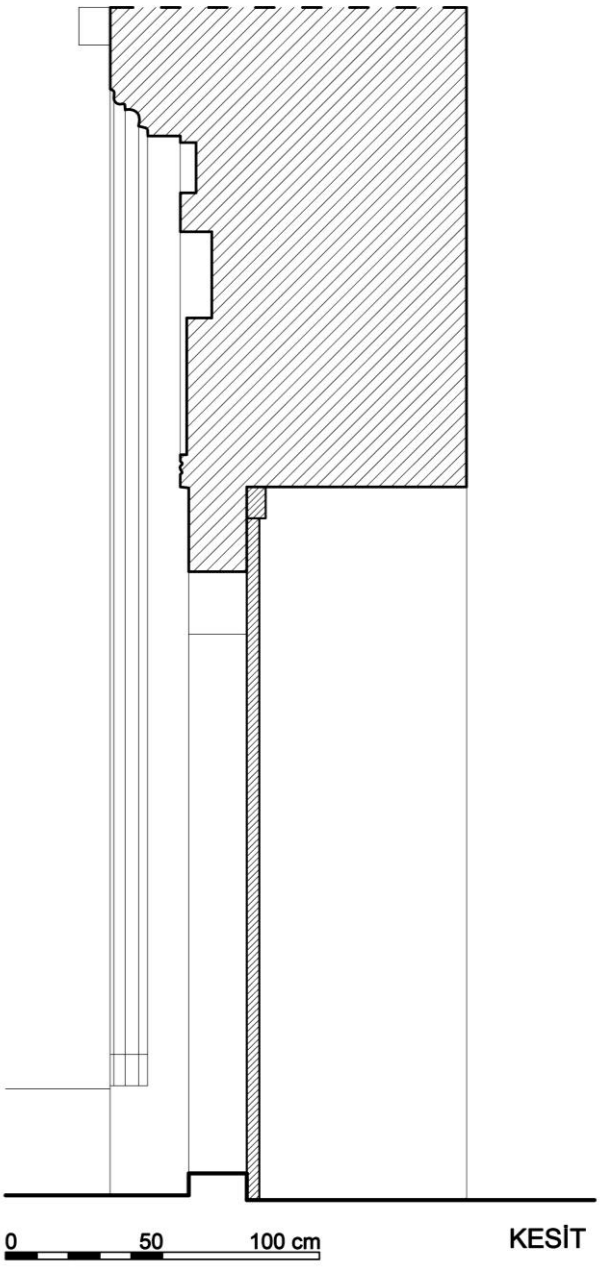
En: 250 cm.

Boy: 379 cm.

Oran: 1,51

Çizim 63:İpek Defterdar Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 64:İpek Defterdar Camii Ana Girişi, Kesit

2.1.22 Kosova Prizren Sinan Paşa Camii

Katalog No: 22

Yapı Adı: Prizren, (Sufi) Sinan Paşa Camii

Çizim No: 65-67

Şekil No: 25

Resim No: 166-172

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Prizren şehir merkezi, Şadırvan Meydanı yakını.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının tek kubbeli, kare planlı hariminin, yine kare şeklinde, yarım kubbe ile örtülü bir mihrap çıkıntısı bulunmaktadır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapının inşa kitabesi bulunmamakla beraber 17. yüzyılın ilk yıllarında Sufi Sinan Paşa tarafından yaptırıldığı gerek kaynaklardan gerekse mihrap üzerindeki kitabesinden anlaşılmaktadır[140]. 1912 yılına kadar ibadete açık olan cami, Balkan Savaşları ve 1. Dünya savaşı esnasında askeri depo olarak kullanılmıştır. Yapı ve son cemaat yeri 1919 yılındaki bir bombalamada zarar görmüştür[141]. Yapımında Aziz Arhangel Manastırının taşlarının kullanıldığı iddiası ile 1939 yılında yıkılmaya başlanmış, üç kubbeli son cemaat yeri revakı tamamen sökülmüştür[142]. 1948 yılında Prizren Kültür Anıtları Koruma Kurulu himayesine giren eser, 1952 yılından itibaren onarıma alınmıştır[143]. 1967 yılında Kültür

[140] Ayverdi yapının banisi Sufi Sinan Paşa'nın Bosna Valisi olduğu 1009 veya 1016 senelerinde yapılmış olabileceğini söylemektedir. Yapının mihrabının yukarısında yağlı boya ile yazılmış olan bir kitabede ise, Mihrabın, sağında: Sâhibü'l-hayrât Sinân Paşa. Solunda: Târih-i binâ, misâl-i cennet. Sene 1024 (m.1615) yazılıdır. Yapının kitabesi ve inşa tarihi için bkz.: Özergin- Kalesi- Eren, 1968, s.80-82; Ayverdi, 1981, s.189; Vırmiça,1999, s.26.

[141]Bu olay için kaynaklar farklı tarihler vermektedir. Kültür Bakanlığının web sitesinde tarih 1919 olarak verilmiştir. Nimetullah Hafız bu bombalamanın 1914 yılında gerçekleştiğini ve son cemaat yeri kubbeleri ile sütunlarının bu esnada yıkıldığını söylemektedir. Vırmiça ise Nehat Krasniqi'den alıntı ile 1915 yılını vermiştir. N. Hafız, "Prizren'de Sinan Paşa Camiii", Sanat Dünyamız, İstanbul, 1977, s.19; N. Krasniqi, Kronika ve Tahir Efendiut- Burim i Rendesishem per Historine e Kultures ne Prizren Gjate Periudhes Turko-Osmane, Edukata Islame, Nr.57, Prishtine, 1995, s.70'ten zikreden Vırmiça,1999, s.26; Sinan Pasha Mosque, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=1268, (erişim: 23.01.2017)

[142] Özergin- Kalesi- Eren, 1968, s.82; Ayverdi, 1981, s.189.

[143] Vırmiça,1999, s.27-28

Varlıklarını Koruma Kurulunun kurulması ile koruma altına alınan yapı, 1968-69 yıllarında elden geçirilmiş ve "Doğu Dillerinde El Yazma Eserler Müzesi" olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1973- 1978 yılları arasında tekrar restorasyona giren yapının duvar süslemeleri de onarılmıştır[144]. Bu onarım esnasında duvar resimlerinin katmanları da incelenmiş ve günümüzdeki duvar resimlerinin 18.yüzyılda yapılan bir onarıma ait olduğu anlaşılmıştır. Caminin kubbesinde Arapça yazılmış sene H.1038/M.1628, sene-i tamir H.1096/M. 1684-85 tarihleri de görülmektedir[145]. 2007 yılında TİKA tarafından restorasyonuna başlanan eserin, son cemaat revakları da yeniden inşa edilmiştir. Çalışmalar 2011 yılında tamamlanarak cami ibadete açılmıştır.

B. Ana Giriş

Taçkapı günümüze yıpranarak ulaşmıştır. Bu yıpranma gerek kullanılan taşın cinsi gerekse de insan eliyle yapılmış bilinçli tahribatlar, yanlış onarım ve doğal etmenler nedeniyle olmuştur. Son cemaat yeri kubbelerinin uzun yıllar boyunca yıkık olması da yapının kuzey cephesi ve burada yer alan taçkapının yıpranmasını hızlandırmıştır[146]. Tüm kuzey cephede ve taçkapıyı oluşturan taşlarda; taşı oluşturan katmanların birbirinden ayrılarak döküldüğü, yer yer aşınma ve erimelerin olduğu görülmektedir. Bu sebeple taçkapının özgününde var olduğunu tahmin ettiğimiz silmeleri ve süslemeleri de tahrip olmuştur.

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dışarıya hafifçe taşkın dikdörtgen biçimli taçkapı, basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Taçkapının hemen üzerinde sivri kemerli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Taçkapının taş örgüsünde farklı cinste taşlar ve düzensizlikler görülmektedir. 1939 yılında yapımında Aziz Arhangel Manastırının taşlarının kullanıldığı iddiası ile halk tarafından son cemaat yeri yıkılmıştır. Taçkapıda bu düzensizlikler olay sırasındaki tahribat ile ilgili olmalıdır.

Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesizdir ve söve konsolu yoktur.

---

[144] Sinan Pasha Mosque, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=1268, (erişim: 23.01.2017)

[145] Vırmiça,1999, s.27-28

[146] Yapının taş malzemesinde meydana gelen bozulmalar ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: B. Çeko, Balkanlardaki Osmanlı Dönemi Camileri ve Prizren Sinan Paşa Camii Örneğinde Koruma Yaklaşımı, (Y. Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bil. Enst., İstanbul, 2009

Çağdaşı olan diğer yapılar gibi, özgününde taçkapının silmeler ile çerçevelendiğini tahmin ediyoruz. Taçkapıyı ters "U" şeklinde dolandığını düşündüğümüz bu silmelerin izleri yer yer görülebilmektedir. Bu izlerden silme dizisinde dışbükey kavisli bir silme tespit edilebilmektedir.

Giriş, iç mekânda basık kemerli bir açıklıktır ve taş söveleri vardır.

Malzeme: Taçkapı kesme taştan imal edilmiştir. Giriş açıklığının kemeri ve sövesinde mermer kullanılmıştır. Kemer taşlarının geçmelerinde farklı renkte mermerler göze çarpmaktadır.

Kitabelik: Yoktur[147]. Ancak basık kemerli giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan farklı cinsteki enine dikdörtgen biçimli taşı, bir kitabeliğin yerini doldurmaktadır.

Süsleme: Basık kemerli açıklığın sağ taraftaki köşeliğinde, kabartma tekniği ile işlenmiş sekiz dilimli bir çiçek motifi bulunmaktadır.

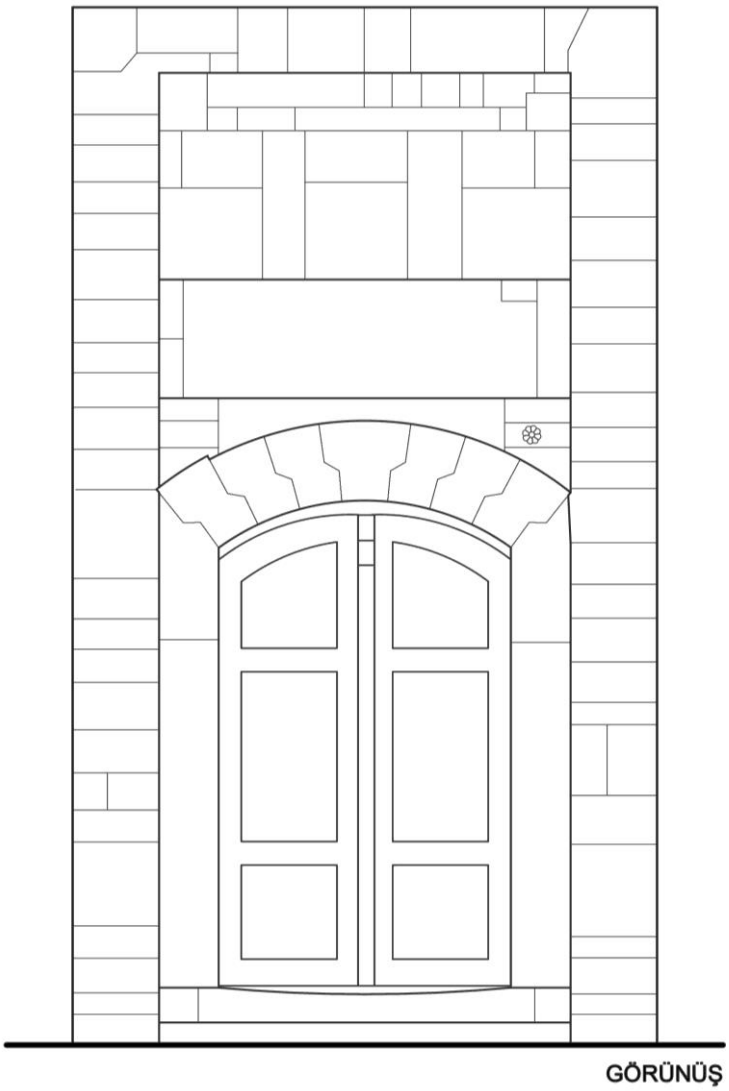
Boyutlar ve Oran:

En: 284 cm.

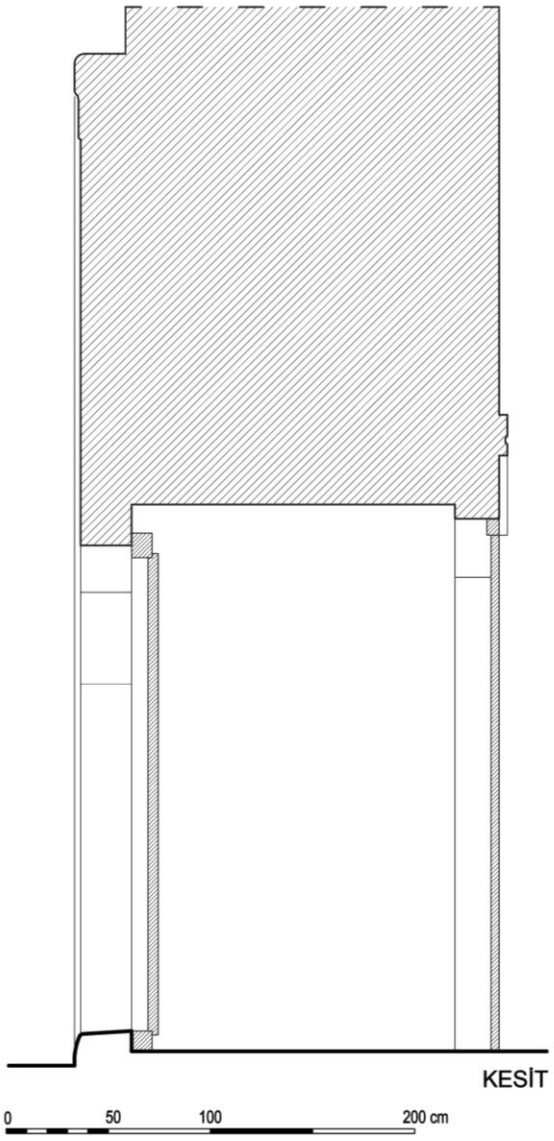
Boy: 507 cm.

Oran: 1,79

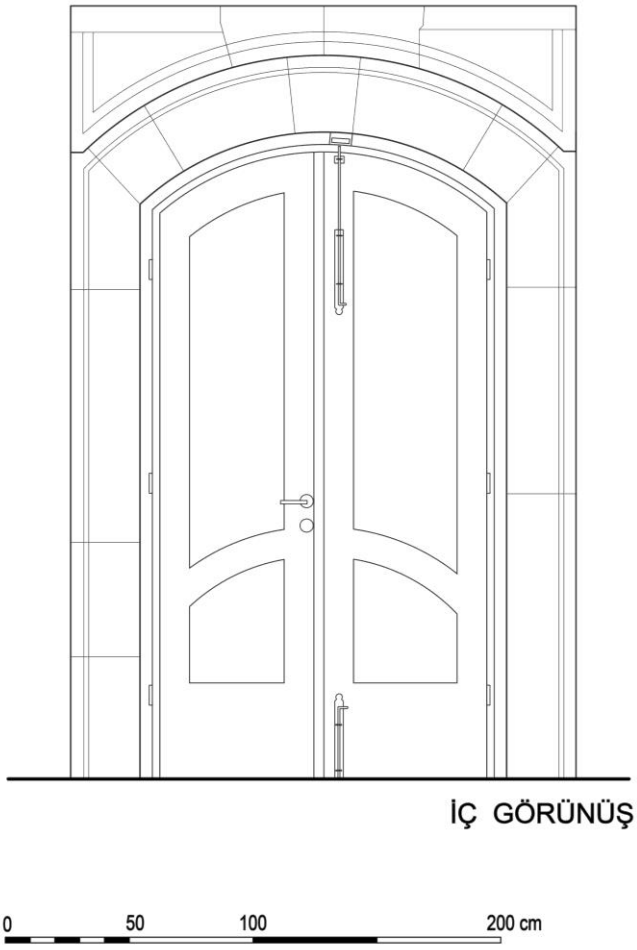
[147] 1939 yılında son cemaat yerinde yaşanan tahribat sırasında kitabenin de kaybolduğu söylenmektedir. Özergin- Kalesi- Eren, 1968, s.80-82; Ayverdi, 1981, s.189

Çizim 65:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 66:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, Kesit

Çizim 67:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş

2.1.23 Kosova İpek Kurşunlu Camii

Katalog No: 23

Yapı Adı: İpek Kurşunlu (Merre Hüseyin) Camii

Çizim No: 68-69

Şekil No: 26

Resim No: 173-179

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: İpek şehir merkezi yakını, Ramiz Sadiku Caddesi

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı kuzeyinde kapalı bir son cemaat yeri bulunan yapının bugün üzeri dört yöne eğimli kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı bugünkü görünümüne 1999 yılındaki Kosova savaşı sonrasında yapılan onarım sonucunda ulaşmıştır[148]. Savaş öncesinde de farklı tarihlerde onarım gören yapının üst örtüsü değişmiş; üst sıra pencereleri yuvarlak kemere dönüştürülmüş ve taçkapı üstüne de bir pencere açılmıştır[149]. İnşa kitabesi bulunmayan yapı araştırmacılar tarafından 17. yüzyıla tarihlendirilmiştir[150]. Caminin günümüzde kazındığından dolayı okunamayan H.1225/M.1810-1811 tarihli bir onarım kitabesi yer almaktadır[151].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Oldukça yüksek dikine dikdörtgen biçimli taçkapı yuvarlak kemerli bir giriş açıklığı ile üst kesiminde yer alan yuvarlak kemerli bir pencereden oluşmaktadır. Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalı geçmelidir, üst kısmında oluk ve düz silmeler yer almaktadır. Sövesi düz süslemesizdir; söve konsolu yoktur.

[148]Yapı 1999 yılında Kosova savaşında bombalanarak yakılmış olduğu için büyük zarar görmüştür. İtalyan hükümeti desteğiyle INTERSOS tarafından restore edilerek, 2006 yılında ibadete açılmıştır.

[149] Ayverdi 1981, s.44-45

[150] Ayverdi 1981, s.44-45; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.352-53.

[151] Bugün taçkapı üzerindeki kitabelik boştur. Ancak taçkapının solunda cephe üzerinde dört parçadan oluşan kırık bir kitabe levhası yer almaktadır ve üzerindeki yazılar okunamamaktadır. İbrahimgil'in bu kitabeden söz etmiş olabileceği düşünülebilir. İbrahimgil ve Konuk 2006, s.353.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinde düz, yarım oluk ve yarım kaval silmeler bulunmaktadır.

Ayverdi yapının süslemelerinin 17. yüzyıla ait olamayacağını ileri sürmektedir[152]. Ayrıca giriş açıklığının kemerinin de tam bir yay şeklinde biçimlendirilememiş olduğu görülmektedir. Avusturya istilası sonrasında İpek kentindeki yapıların hasar gördüğü bilinmektedir. Bu istiladan sonraki onarımlarda taç kapının elden geçmiş olabileceği düşünülebilir.

Malzeme: Taçkapı bej rengi düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde enine dikdörtgen biçimli bir kitabelik bulunmaktadır. Bugün kitabelik boştur.

Süsleme: Kitabeliğin üstü ile yuvarlak kemerli pencerenin altında kalan alanda, pencerenin iki yanında ve üstünde süslemelere yer verilmiştir.

Kitabeliğin üst kısmındaki alanda bir taşın üzerine bir lale ile iki rozet işlenmiştir. Hemen altında motifin her iki yanında birer kabara yer almaktadır. Bu kabaralar merkeze doğru daralan beş kat çiçekten oluşmaktadır.

Pencerenin her iki yanında birer çiçek motifi, kemerinin üstünde ise çiçek motifli bir kabara yer almaktadır.

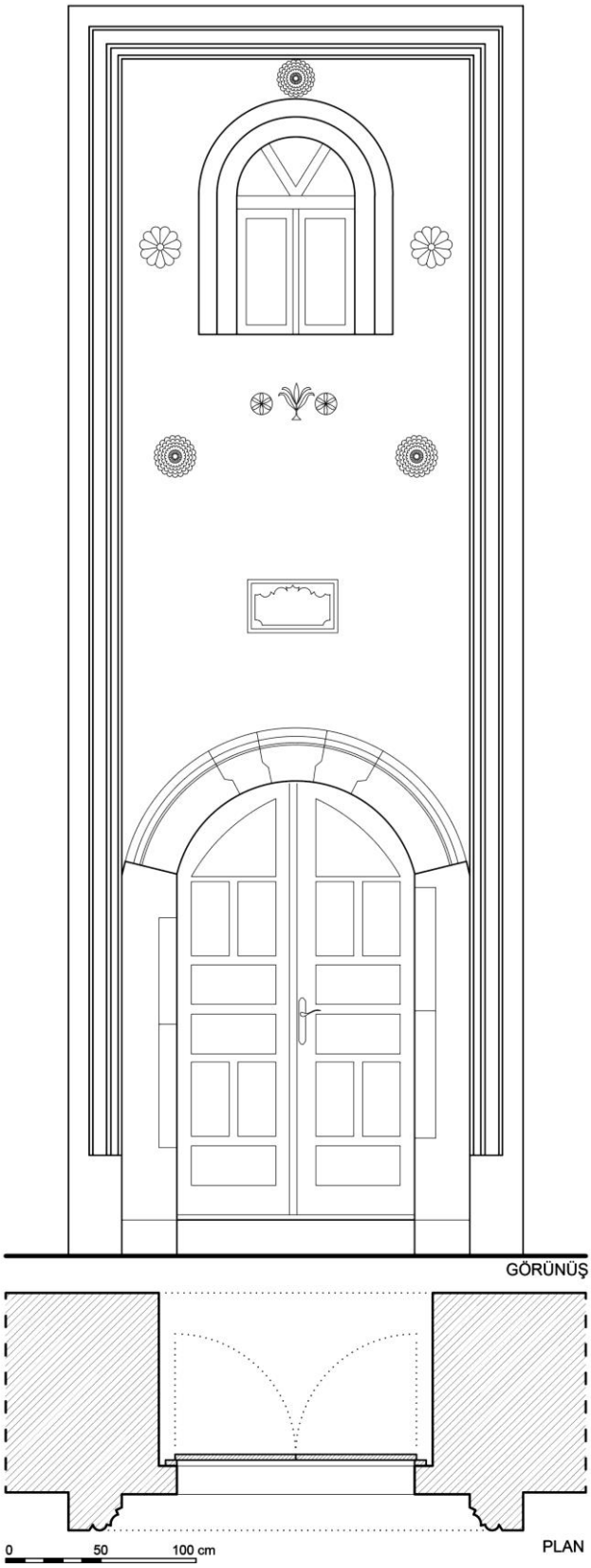
Oran ve Boyutları:

En: 239 m

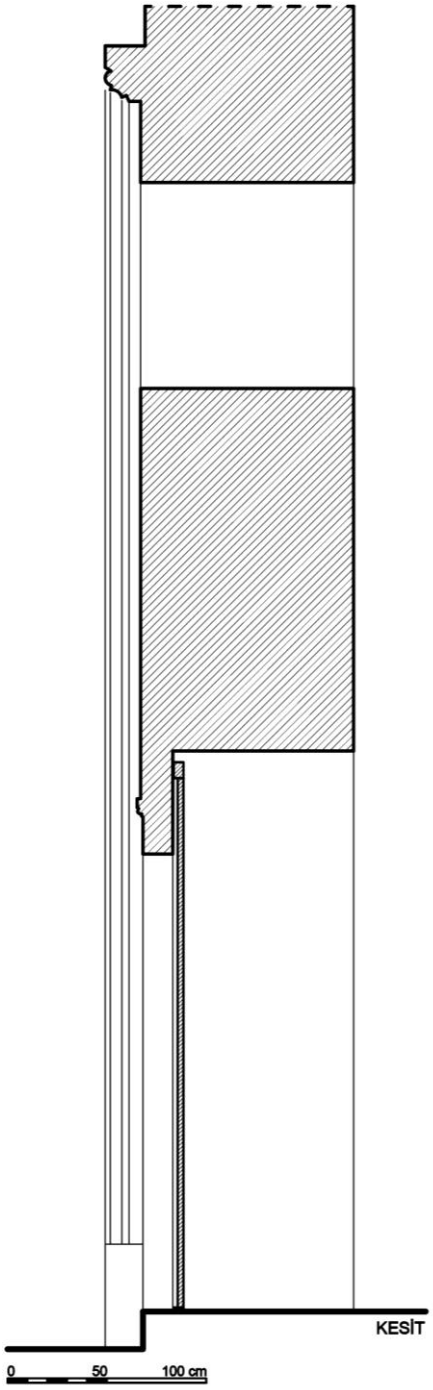
Boy: 658 m

Oran: 2,75

[152] Ayverdi, 1981, s.45

Çizim 68:İpek Kurşunlu Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 69:İpek Kurşunlu Camii Ana Girişi, Kesit

2.1.24 Kosova Yakova Hacı Ömer Camii

Katalog No: 24

Yapı Adı: Yakova, Hacı Ömer Camii

Çizim No: 70-72

Şekil No: 27

Resim No: 180-183

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Yakova, Ferhad Binişi Cad., Hacı Ömer Mah.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı kuzeyinde kapalı bir son cemaat yeri bulunan yapının bugün üzeri dört yöne eğimli kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı, ana giriş kapısının üzerine işlenmiş olan kitabesine göre H.1164/M.1750-51 yılında inşa edilmiştir. Yapının sonraki dönemlerde geçirmiş olduğu onarımlar hakkında bilgimiz bulunmamakla beraber, bugünkü görünümünden son cemaat yerinin kapatılarak iki mekân elde edildiği anlaşılmaktadır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi harimin kuzey duvarının ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli giriş, tümü ile ahşaptan imal edilmiştir. Ana girişin çerçevesi ahşap silmeler ile oluşturulmuştur. Giriş açıklığını ters U şeklinde kuşatan bir silme grubu ve hemen üzerinde silmelerle profillendirilmiş yatay dikdörtgen bir çerçeve yer almaktadır. Ana giriş lentoludur. Ancak ahşap kapı çerçevesine yuvarlak kemerli bir alınlık eklenmiştir. Bu alınlığın üzerine yapının inşa kitabesi işlenmiştir[153].

Malzeme: Ana girişin çerçevesi, kitabeliği, kanatları ahşaptan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yapının kitabeliği hemen giriş açıklığının üzerinde yer alan yuvarlak kemerli ahşap alınlıkta yer almaktadır. Kitabe kabartma tekniği ile dört satır halinde işlenmiştir. Ahşap kitabeliğin ilk satırının sol tarafında sonradan kazınan bir mührü

[153]Kitabe için bkz. İbrahimgil ve Konuk, s.7

Süleyman figürü bulunmaktadır. Son satırın her iki yanında ise günümüzde kısmen kazınmış olan çiçek figürleri vardır[154].

Süsleme: Yapının ana girişi oldukça sadedir. Yegâne süsleme unsuru ahşap silmeler ve kitabelik levhasıdır.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği kullanılmıştır. Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üstte ve altta kareye yakın dikey dikdörtgen, ortada ise yatay dikdörtgen bir pano yer almaktadır.

Kanatların üst panolarında birer çarkıfelek motifi, orta ve alt panolarında ise üçgenler ile oluşturulmuş geometrik kompozisyonlar vardır.

Ara kayıtlara çekecek ve kilit mekanizması monte edilmiştir. Ayrıca bini ve sağ kanattaki serenin üzerine de birer çekecek bulunmaktadır.

Kanatların arka yüzü serenler ile oluşturulmuş tek bir panodur. Panonun içi diyagonal geçmeler ile doldurulmuştur.

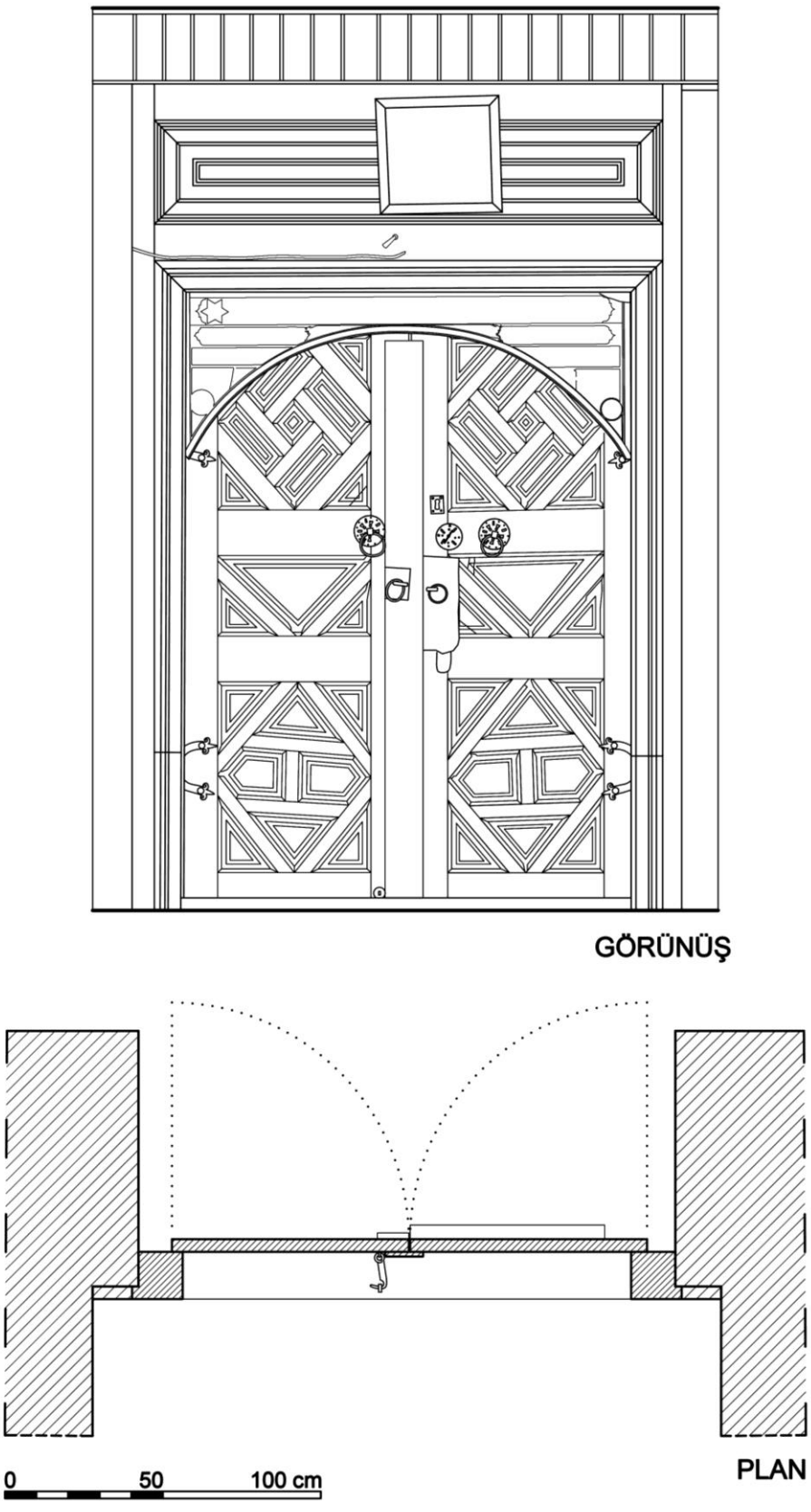
Boyutlar ve Oran:

En: 186 cm.

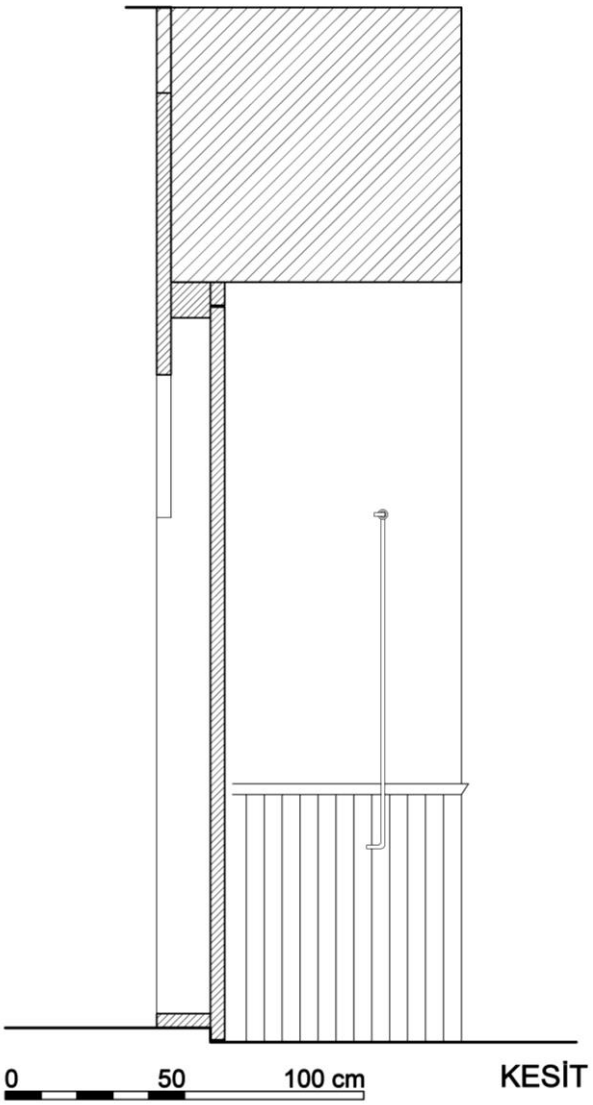
Boy: 286 cm.

Oran: 1/1,54

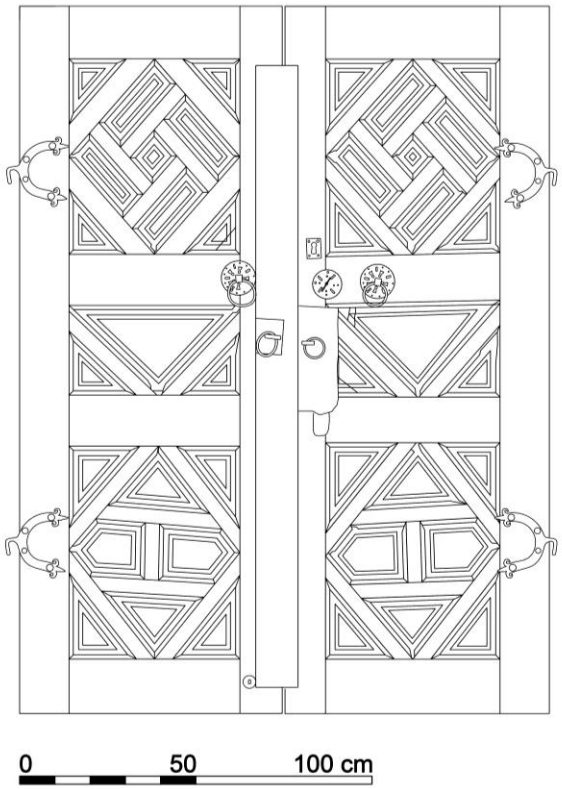
[154] Motiflerin özgün fotoğrafı için bkz., Ayverdi, 1981, s.328

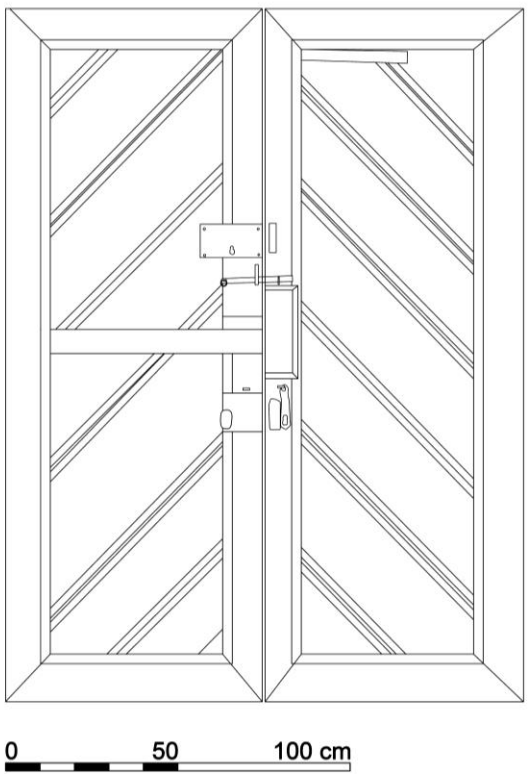

Çizim 70:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 71:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Kesit

Çizim 72:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Ön ve Arka Yüz

2.1.25 Kosova İpek Muslih Ağa Camii

Katalog No: 25

Yapı Adı: İpek, Muslih Ağa (Kızıl) Camii

Çizim No: 73

Şekil No: 28

Resim No: 184-189

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: İpek şehir merkezi, Naim Frasheri Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kare planlı harimi mihrap yönünde dikdörtgen planlı bir hacimle genişletilmiştir. Kuzeyinde beş kemer gözü ile dışa açılan bir son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır. Bugün harimin üzeri dört yöne eğimli kiremitle kaplı kırma bir çatı ile örtülüdür. Son cemaat yerinin üzerinde ise bir sundurma bulunmaktadır.

Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre eser, H. 1173/M.1759-60 tarihinde ve H.1307/M.1889-90 tarihinde iki kere onarılmıştır. Güney cephede yer alan ikinci kitabeden ise mihrabın bulunduğu hacmin H.1207/M.1792-93 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır[155]. Bu durumda caminin H. 1173/M.1759-60 tarihinden önce inşa edildiğini söyleyebiliriz.

Yapı 1999 yılında Kosova savaşında yakılmış olduğu için büyük zarar görmüştür. Birleşik Arap Emirlikleri finansal desteği ile restore edilen yapı, 2004 yılında ibadete açılmıştır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Oldukça yüksek dikine dikdörtgen biçimli taçkapı yuvarlak kemerli bir giriş açıklığı ile üst kesimde yer alan öküzgözü bir pencereden oluşmaktadır. Giriş açıklığının sövesi düz süslemesizdir; söve konsolu yoktur.

[155] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.356- 357.

Eski fotoğraflardan görüldüğü kadarı ile taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinin üzeri son yapılmış olan onarım esnasında sıvanmıştır.

Yapının kitabelerinden ve kaynaklardan H. 1173/M.1759-60, H.1207/M.1792-93, h.1307/M.1889-90 tarihlerinde onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu onarımlarda taçkapı ile ilgili bir tadilattan bahsedilmemektedir. Yapının bugünkü görünümünü kazandığı 1999 sonrası onarımda taç kapıyı kuşatan silmeler ve bazı süslemeler sıvanmış ve üzerleri boyanmıştır. Bugünkü hali ile taçkapı 1999 yılı öncesinden farklı bir görünüme sahiptir.

Malzeme: Taçkapı günümüzde beyaz boyalıdır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yuvarlak kemerli bir niş içerisinde yapının onarım kitabesi bulunmaktadır[156].

Süsleme: Taç kapı günümüzde beyaz renkte boyanmıştır; kitabe nişinin sövesinde bitkisel motifli süslemeler bulunmaktadır.

1999 yılında yapının geçirdiği yangında sıvaların dökülmesiyle iç mekândaki kalemişi süslemeler ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu yangın sonrasına ait fotoğraflarda taçkapıda yüzeyinde de iç mekândaki gibi süslemelerin yer aldığı göze çarpmaktadır.

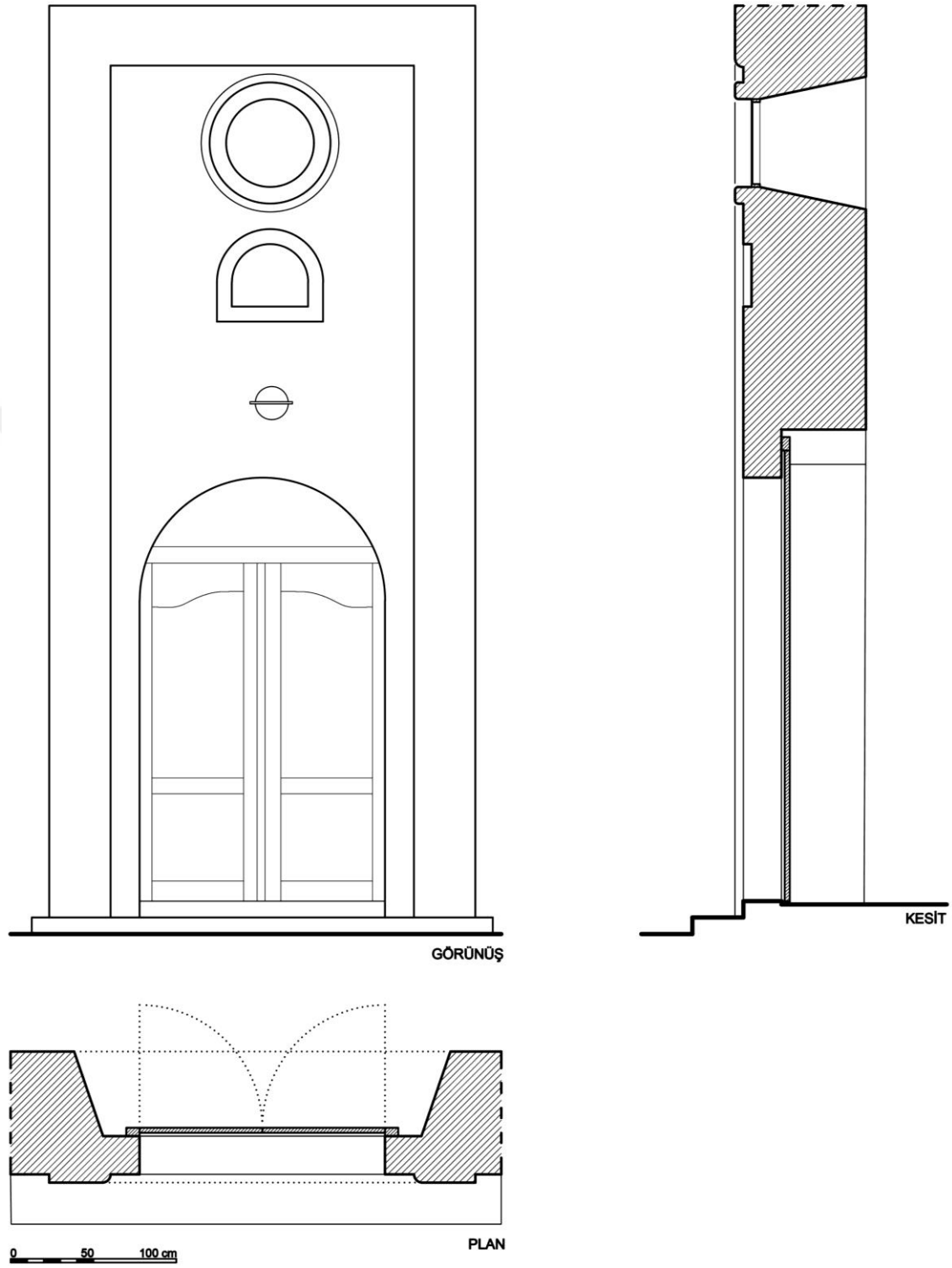
Oran ve Boyutları:

En: 257 m

Boy: 559 m

Oran: 2,17

[156] Yapının kitabesi ile ilgili bilgi için bkz. İbrahimgil ve Konuk,2006, s.357.

Çizim 73:İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit

2.1.26 Kosova Prizren Emin Paşa Camii

Katalog No: 26

Yapı Adı: Prizren, Emin Paşa Camii

Çizim No: 74-75

Şekil No: 29

Resim No: 190-197

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Prizren şehir merkezi, Mbreti Zog Sokak.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının tek kubbeli, kare planlı hariminin, yine kare şeklinde, yarım kubbe ile örtülü bir mihrap çıkıntısı bulunmaktadır. Kuzeyinde her biri kubbe ile örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Camii, kitabesine göre H.1247/M.1830-31 yılında Mehmed Emin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[157]. Yapı 1855-56 yıllarında halk tarafından onarılmış, 1992 yılında minaresi sıvanmış, 1995 yılında ise son cemaat yeri camekan ile kapatılmıştır. Yapının TİKA tarafından yapılan restorasyonu 2015 yılında tamamlanmıştır. Bu restorasyon esnasında yapının son cemaat yeri açılarak tekrar eski görüntüsüne kavuşmuş, süslemeleri yenilenmiş ve taçkapı boyaları kazınmıştır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığı ile hemen üstünde yer alan bir kitabelikten oluşmaktadır. Basık kemerli giriş açıklığının sövesi süslemesizdir ve söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinde pahlı, yarım oluk ve yarım kaval silmeler bulunmaktadır.

Giriş, iç mekânda yuvarlak kemerli bir açıklıktır ve kalem işi süslemeler ile çevrelenmiştir.

[157]Yapının kitabesi için bkz.: Ayverdi, 1981, s.181, İbrahmgil-Konuk,2006; s.582; Özergin- Kalesi- Eren, Prizren Kitabeleri, Vakıflar Dergisi, s.7, İstanbul, 1968, s.87; Kosova Kitabeleri, İstanbul, 2014, s.77

Taçkapının çeşitli dönemlerde farklı renklerde boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Son restorasyonda taçkapıyı oluşturan taşların yüzeyindeki boyalar temizlenmiştir.

Malzeme: Taçkapı düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde dikey dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır[158]. Kitabe, kabartma tekniğinde sülüs yazıyla dört satır halinde işlenmiştir.

Süsleme: Kitabeliğin hemen üzerinde iki yanda rozetler yer almaktadır. Bu rozetlerde, kabartma tekniği ile merkezinde altı dilimli bir çiçek bulunan mührü süleyman motifi işlenmiştir.

Kapı Kanatları: Yapıyı ilk ziyaret ettiğimiz 2014 yılında yapının üç panolu eski ahşap kanatları bulunmaktaydı. 2015 yılında ise bu kanatların yerlerinden sökülerek, benzerleri ile yenilenmiş olduğunu gördük.

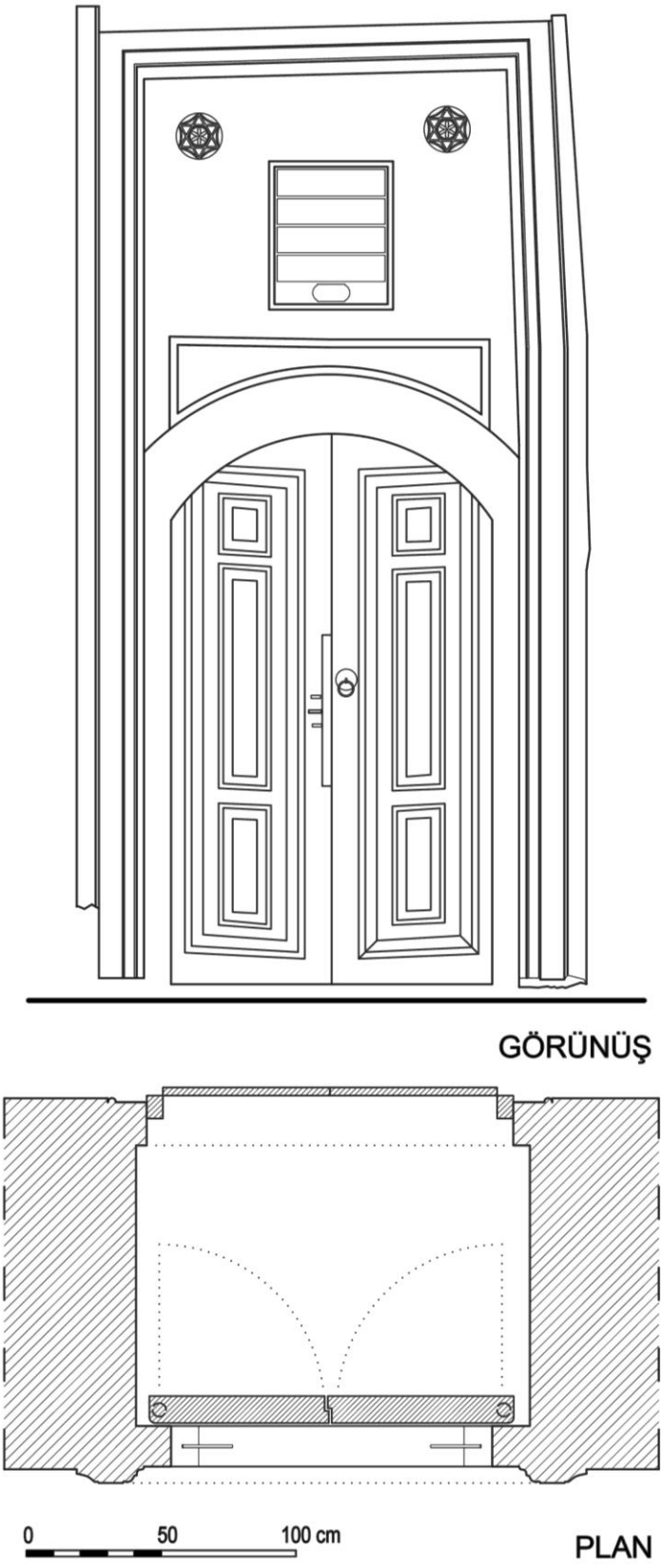
Boyutlar ve Oran:

En: 168 cm.

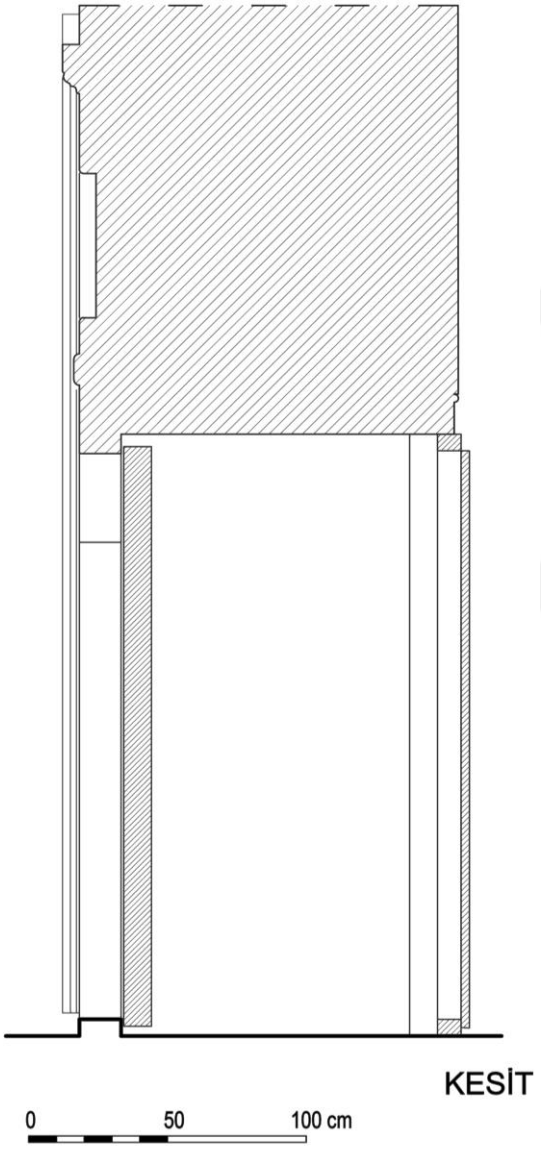
Boy: 372 cm.

Oran: 2,21

[158] Ayverdi, 1981, s.181

Çizim 74:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 75:Prizren Emin Paşa Camii ana Girişi, Kesit

2.1.27 Kosova Yakova Mahmut Paşa Camii

Katalog No: 27

Yapı Adı: Yakova, Mahmud Paşa Camii

Çizim No: 76-78

Şekil No: 30

Resim No: 198-200

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Yakova, Nana Tereza Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı kare planlıdır. Harimin doğu tarafını boydan boya kaplayan kapalı bir bölüm ilave edilmiştir. Kuzey tarafında ise son cemaat yeri bulunmaktadır. Yapının üzeri geniş saçaklı dört yöne eğimli kiremit kaplı bir çatıyla örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde çift şerefeli bir minare yer alır.

Yapı, Prizren mutasarrıfı olan Mahmut Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.[159] Yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır, ancak Mahmut Paşa'nın H.1224/M.1809-10 yılında bu göreve atandığı ve 1830'lara kadar görevini sürdürdüğü bilinmektedir. Yapı da bu dönemde inşa edilmiştir[160]. Yapının H.1322/M.1904-05 yılında tamir geçirdiği onarım kitabesinden anlaşılmaktadır[161].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi harimin kuzey duvarının ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli giriş, tümü ile ahşaptan imal edilmiştir. Ana girişin çerçevesi ahşap silmeler ile oluşturulmuştur. Giriş açıklığını ters U şeklinde kuşatan bir silme grubu ve hemen üzerinde silmelerle profillendirilmiş yatay dikdörtgen bir çerçeve yer almaktadır. Ana giriş lentoludur. Ancak ahşap kapı çerçevesine dilimli kemerli bir alınlık eklenmiştir. Ana girişin ahşap silmeler ile oluşturulmuş bir saçağı bulunmaktadır.

Malzeme: Ahşap

Kitabelik: Yoktur

[159] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s. 75
[160] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s. 75
[161] Ayverdi, 1981, s. 315

Süsleme: Yapının ana girişi oldukça sadedir. Yegâne süsleme unsuru ahşap silmelerdir.

Kapı Kanatları: Ana girişin iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş tek panolu bir kompozisyona sahiptir. Seren ve başlıkların çerçevelediği dikdörtgen pano, dikdörtgen ve karelerin yatay ve düşey eksenlerde bir araya gelmesi ile oluşan bir örgü kompozisyonu ile doldurulmuştur.

Panonun üzerine çekecek ve sağ kanattaki serene kilit mekanizması monte edilmiştir. Ayrıca serenlerin üzerinde de birer halka bulunmaktadır.

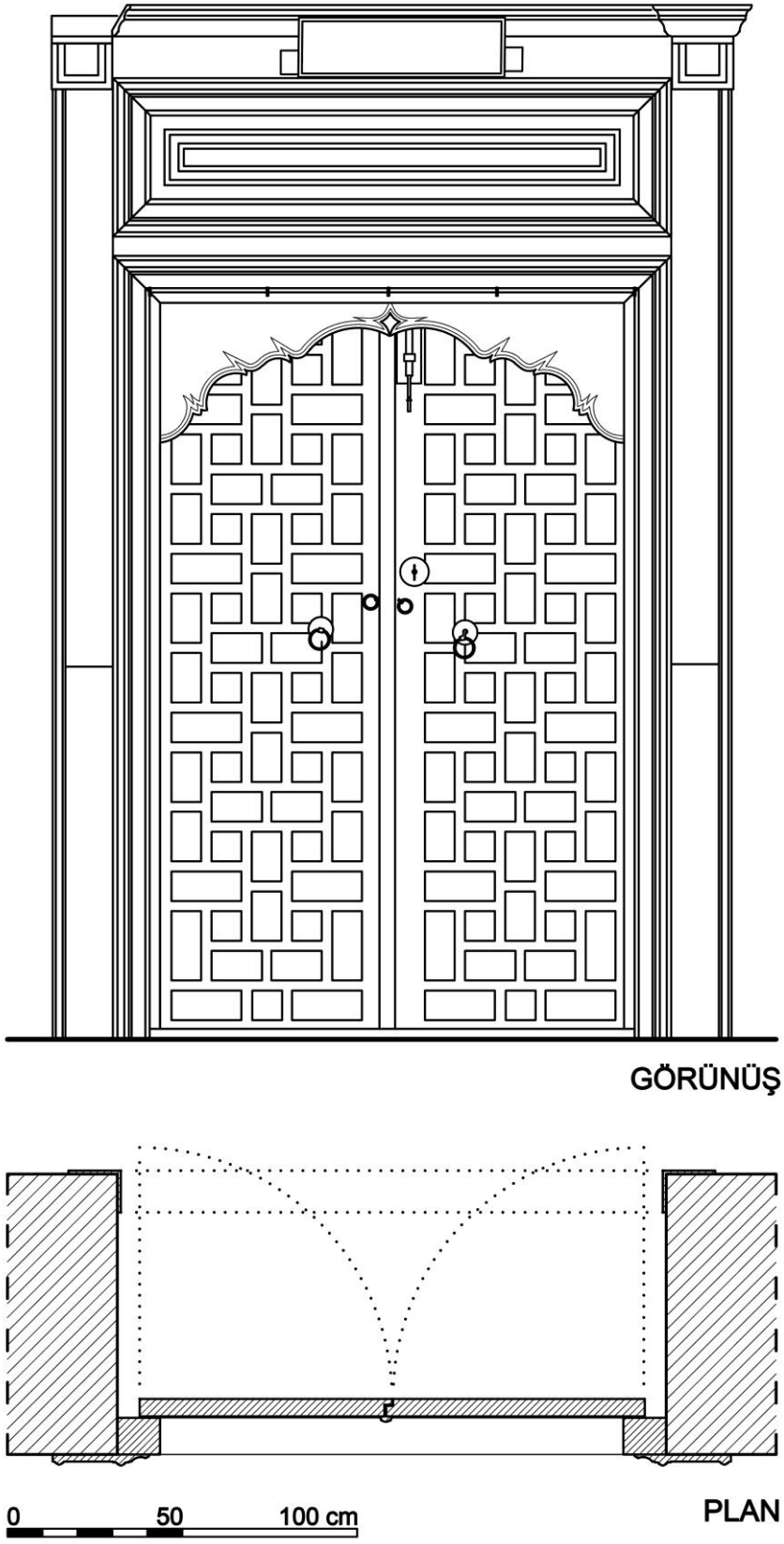
Kanatların harime bakan yüzü tek panolu sade bir satıh olarak düzenlenmiştir.

Boyutlar ve Oran:

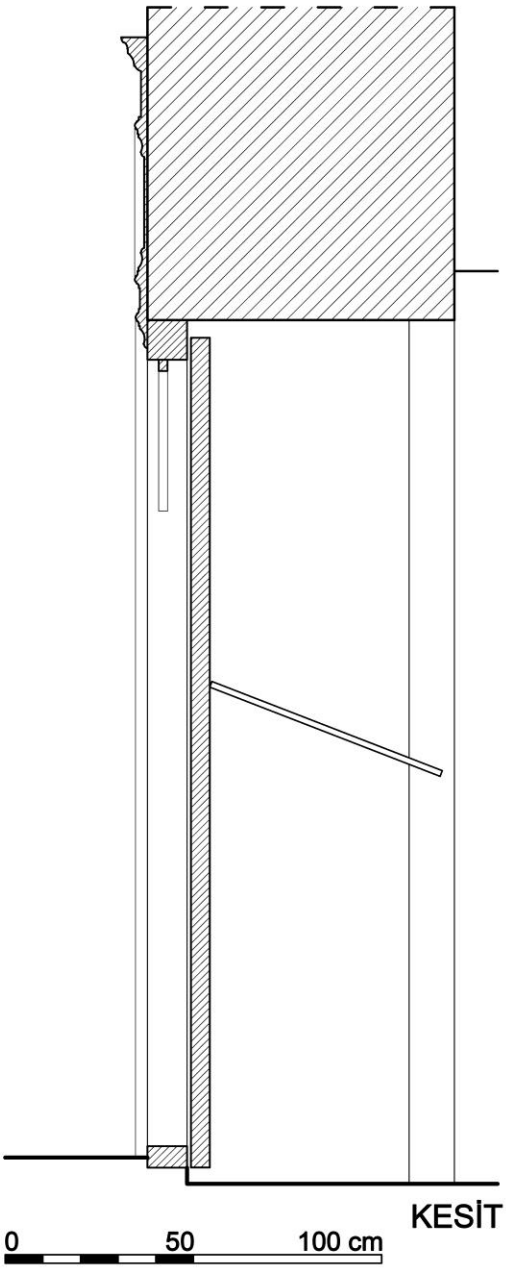
En: 194 cm.

Boy: 297 cm.

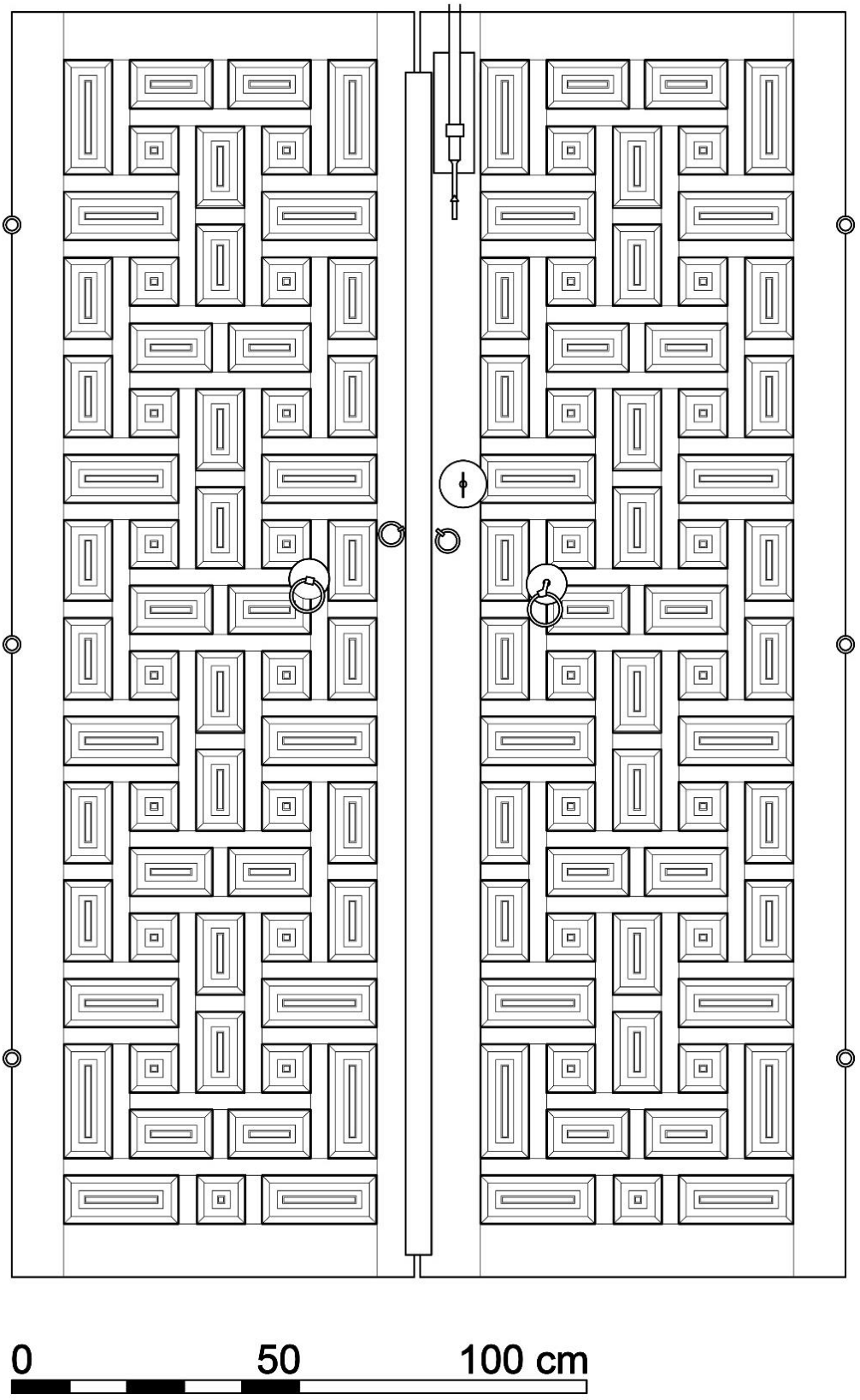
Oran: 1,53

Çizim 76:Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 77:Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Kesit

Çizim 78:Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları

2.1.28 Kosova Priştine Yaşar Paşa Camii

Katalog No: 28

Yapı Adı: Priştine, Yaşar Paşa Camii

Çizim No: -

Şekil No: 31

Resim No: 201-208

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine şehir merkezi, Ibrahim Lutfiu caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Günümüzde, kuzeyinde ahşap dikmeler ile taşınan, üç yöne eğimli kırma çatı ile örtülü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Geniş saçaklı bu son cemaat yeri, kapalıdır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapı kitabesine göre, H.1250/M.1834-35 yılında Üsküp valisi Yaşar Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[162]. 1963 yılı Üsküp depreminde zarar gören yapının kubbe kasnağı demir bir çerçeve ile güçlendirilmiştir[163]. Yapının eski fotoğraflarından 1970 yıllarında son cemaat yerinin kapalı olduğu görülmektedir. Önündeki yolun genişlemesi sebebi ile bu son cemaat yeri yıkılmış, yerine sonradan camekan ile kapatılan ahşap dikmeler ile taşınan bir kırma çatı yapılmıştır. Harimin kuzey cephesi sonradan sıvanarak kalem işi süslemelerle bezenmiştir[164]. Yapıyı incelediğimiz 2015 yılının temmuz ayında restorasyon çalışmaları devam etmekteydi. TİKA tarafından yapılan bu restorasyon 2015 yılında tamamlanmıştır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Düz atkılı bir giriş açıklığı ve hemen üzerinde yer alan bir kitabelik ile üst kesimde bulunan yuvarlak kemerli bir çökertmeden oluşmaktadır.

---

[162] Birçok araştırmacı tarafından neşredilen ve transkripsiyonu verilen kitabe hakkında bkz.; N. Hafız-M. Asim, Priştine Kitabeleri, 1977, s. 79-80; Ayverdi, 1981, s.160; Vırmiça,1999, s. 221; Kosova Kitabeleri, 2014, s.67

[163] Mehmet Emre Aktuna, Structural Analysıs of Current Condition of Kosovo Yashar Pasha Mosque And Strengthening Proposals, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTU Fen bilimleri Enst., Ankara, 2014, s. 27

[164] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.506

Giriş açıklığının neredeyse düz olan basık kemeri, yekpare taştan imal edilmiştir. Bu basık kemerin orta noktasında bitkisel bir süsleme yer alır. Sövesi yekparedir ve köşesi dışbükey bir silme ile hareketlendirilmiştir, söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Bu silme dizisi taçkapıyı ters "U" şeklinde kuşatmaktadır[165]. Bu silmelerden en dışarıdaki düz silme üst kısımda daha geniş tutulmuş ve kenarlarındaki profilli taşıntılar ile tepelik şeklinde biçimlendirilmiştir.

Malzeme: Taçkapı günümüzde boyalıdır. Kemer taşı ve sövelerde kırmızı renkli taş kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde, iki yanı ve orta üst içbükey ve dışbükey profillerle şekillendirilmiş yatay dikdörtgen şekilli çökertmenin içerisinde kitabelik yer almaktadır. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır[166]. Kitabe, kabartma tekniğinde altı satır halinde, on iki kartuş içerisine işlenmiştir. Kartuşların dış kenarlarında bitkisel motifli süslemeler bulunmaktadır.

Süsleme: Taçkapının süslemeleri yuvarlak kemerli çökertmenin içi ve kemer köşelikleri ile tepelikte yer almaktadır. Yuvarlak kemerli çökertmenin içine kabartma tekniği ile işlenmiş bir mühr-i Süleyman yerleştirilmiştir. Kaş kemer ile taçlanmış kare biçimli çerçevenin içinde yer alan bu mühr-i Süleyman bir daire ile kuşatılmıştır ve merkezinde bir tuğra yer almaktadır. Mühr-i Süleymanın çevresinde İhlas Suresi[167] ve dairenin hemen altında yazılar bulunmaktadır. Dairenin üst kısmında ise bitkisel bir süsleme vardır. Kaş kemerli çerçeve kıvrık dallar ile iç içe geçmiş bir yazı bordürü ile kuşatılmıştır. Yuvarlak kemerli çökertmenin köşeliklerinde kabartma tekniği ile çiçekler işlenmiştir. Mühr-i Süleyman'ın her iki yanı ile üstünde; taçkapının tepeliğinde çiçek motifli kalem işleri yer almaktadır.

Boyutlar ve Oran: Yapının restorasyonda olması sebebi ile ölçü alınamamıştır.

---

[165] Yapıyı incelediğimiz sırada restorasyon çalışması devam etmekte olduğu için profillerin ölçümü alınamamıştır

[166] Ayverdi, 1981, s.160

[167] N. Hafız-M. Asim, Priştine Kitabeleri, 1977, s. 79

2.1.29 Kosova Priştine Suud Efendi Camii

Katalog No: 29

Yapı Adı: Priştine, Hasan Emin Ağa (Suud Efendi) Camii

Çizim No: 79-80

Şekil No: 32

Resim No: 209-216

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine, Şehir Merkezi, Tophane Mah., Ilir Konusvehci Caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kare planlı hariminin kuzeyinde kapalı ve iki katlı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Dışarıdan son cemaat yerini de içine alan kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Yapının inşa tarihine ilişkin araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır. Vırmiça, Vıçıtrin Sancağının tahrir defterlerinde Hasan Emin Ağa Mescidi Mahallesinin yer alması sebebi ile H.977/M.1569 tarihinden önce inşa edildiğini söylemektedir[168]. İbrahimgil ise giriş kapısının üzerinde, "Tarih es-Suud Efendi- sene 1315" yazılı rozet şeklindeki kitabeden yola çıkarak caminin H.1315/M.1897 tarihinde inşa edildiğini kabul etmektedir[169]. Yapının inşa tarihine yönelik araştırmalardan bağımsız olarak, taçkapının H.1315/M.1897 tarihinde yapıldığını kabul etmekteyiz.

B. Ana Giriş

Harimin kuzey cephesinin ortasında yer alan ana giriş, günümüzde yapılmış olan eklentiler nedeniyle görülememektedir. Dış yüzüne aliminyum doğramadan ikinci bir kapı eklenmiştir.

Ana giriş özgününde, dikdörtgen biçimli bir nişin içinde yer almaktadır ve yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır. Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile

[168] Tahir defterlerine ilişkin bilgiler için bkz.; Skender Rizaj, "Prishtina nga shekulli XIV deri në fund të shekullit XVI", Buletin e Muzeut të Kosovës, libri 13-14, Prishtinë,1984, s. 216; "Kosova gjatë shekujve XV, XVI dhe XVII, Rilindja, Redaksia e botimeve, Prishtinë, 1982, s. 246-247'den zikreden Vırmiça, 1999, s.228

[169] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.47

oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters "U" biçiminde kuşatan bu silme dizisi açıklığın üst kısmında nişin arka duvarında devam etmektedir. Günümüzde nişin dip duvarında yer alan ve çerçevenin yatay kenarını oluşturan bu silmeler ile, çerçevenin dik kenarlarında yer alan silmeler birbirinden farklı kalınlıktadır. Bu durum son cemaat yeri döşemesinin eklenmesi sırasında çerçevenin de elden geçtiğini düşündürmektedir.

Giriş açıklığının yuvarlak kemerinin hafifçe dışa taşkın kilit taşı üzerinde rozet içerisinde kitabe yer almaktadır[170]. Günümüzde görünemeyen bu kitabenin eski fotoğraflarından daire biçiminde bir çerçeve içerisinde, kabartma tekniği ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Kilit taşının altında küre biçimli bir sarkıt bulunmaktadır. Kürenin alt kısmında altı dilimli bir çiçek kabartması vardır. Giriş açıklığının kemer köşeliklerinde birer adet rozet bulunmaktadır. Rozetlerin içerisinde altı kollu yıldız kabartması yerleştirilmiştir.

Malzeme: Taş

Kitabelik: Giriş açıklığının kemerinin kilit taşı üzerinde rozet içerisinde kitabe yer almaktadır[171]. Kitabe daire biçiminde bir çerçeve içerisinde, kabartma tekniği ile yazılmıştır.

Süsleme: Yapının oldukça sade olan giriş açıklığının kemer köşeliklerinde içerisinde altı kollu yıldız kabartması bulunan rozetler yer almaktadır. Kilit taşının altında küre biçimli bir sarkıt bulunmaktadır. Bu sarkıtın alt kısmına zemine bakacak şekilde altı dilimli bir çiçek kabartması yerleştirilmiştir.

Kapı Kanatları: Ana girişin özgünlüğünü koruyan iki kanatlı ahşap kapısı, simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu bir kompozisyona sahiptir. Kanatları oluşturan ve panoları ayıran çerçevelerde geçme tekniği kullanılmıştır.

Seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeve, yatay ikişer kayıt ile bölünerek üç panoya ayrılmıştır. Üst ve alt panolar birbirine eş dikey dikdörtgen, ortadaki pano ise kare şekillidir. Üst ve alt panolar sekiz adet kareye yakın dikdörtgen şekilli kabartma ile süslenmiştir. Bu dikdörtgenlerin her birinin ortasında altı dilimli çiçek motifi

[170] Günümüzde önüne yerleştirilen çerçeve sebebiyle görülemeyen bu kitabe için bkz. İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.475
[171] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.475

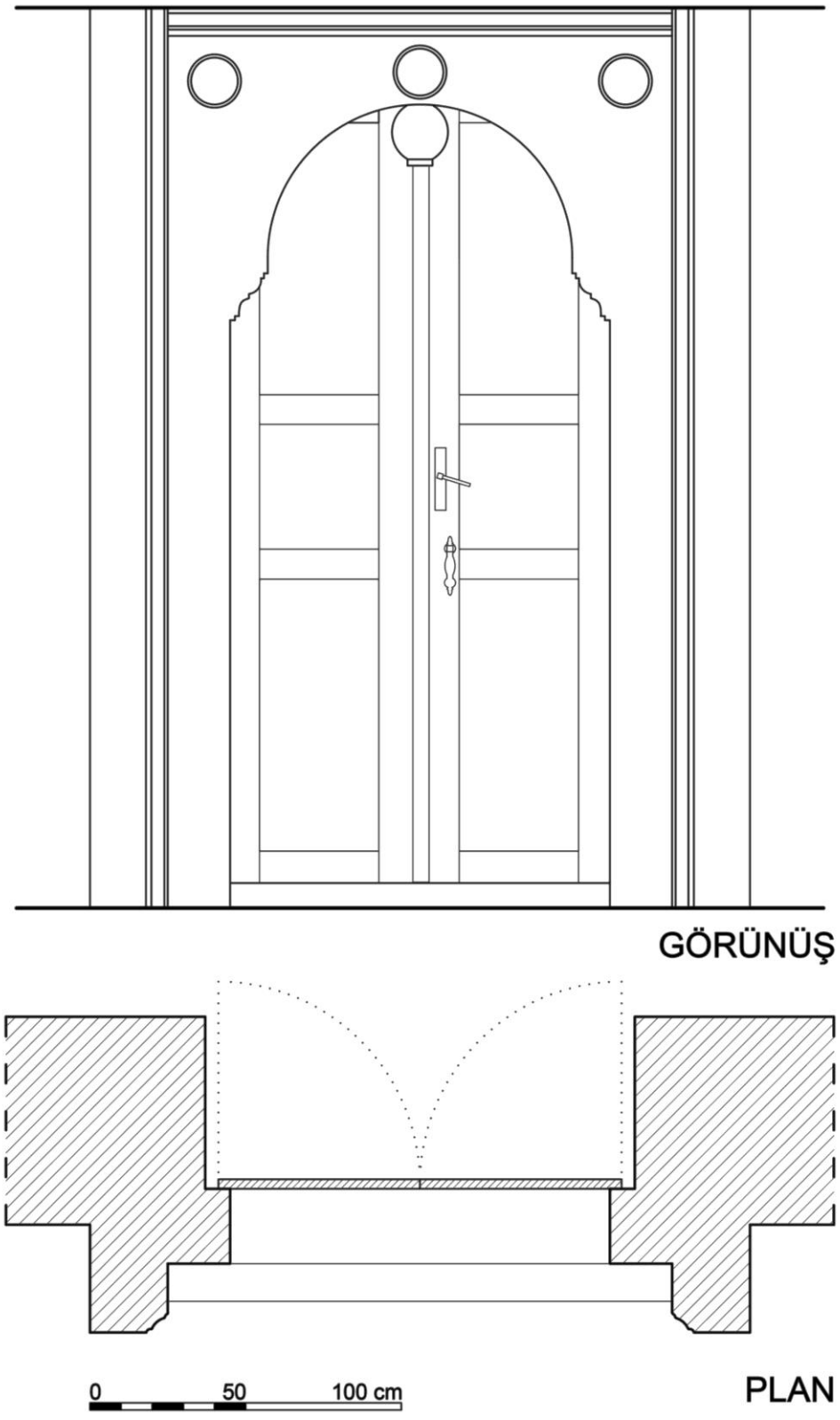
vardır. Oradaki pano ise piramidal biçimli kabartmalar ile doldurulmuştur. Kanatların iç yüzü panoların görüldüğü sade bir düzenlemeye sahiptir.

Boyutlar ve Oran:

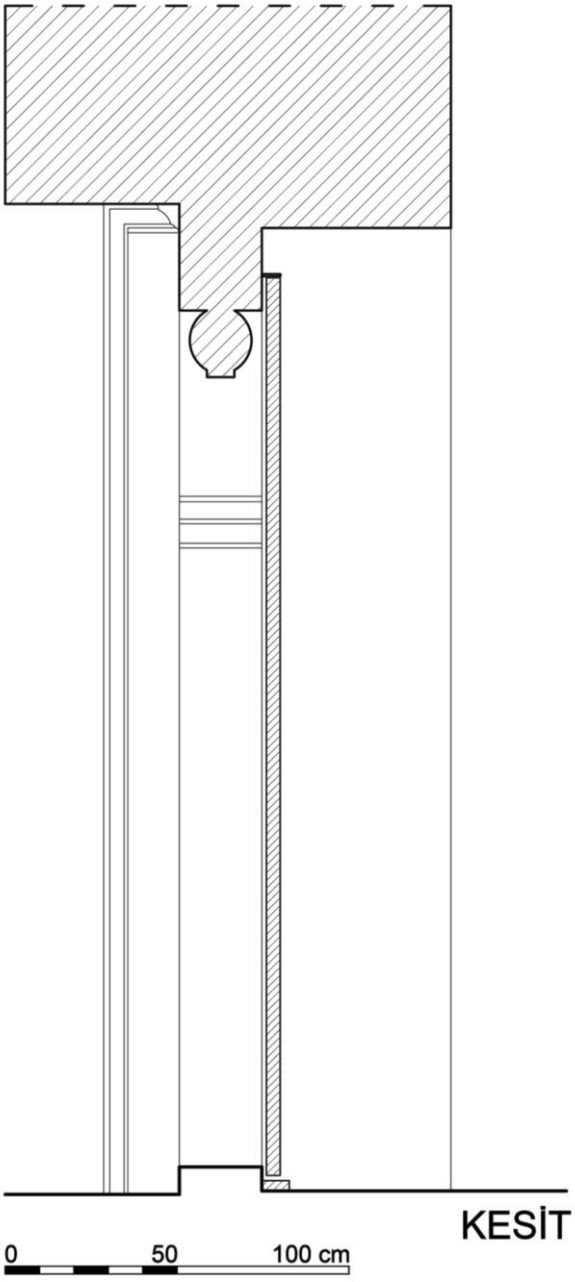
En: 175 cm.

Boy: 288 cm.

Oran: 1/1,65

Çizim 79:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 80:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Kesit

2.2 Türbe Ana Girişleri

2.2.1 Makedonya Üsküp Paşa Bey Türbesi

Katalog No: 30

Yapı Adı: Üsküp, Paşa Bey Türbesi

Çizim No: 81-82

Şekil No: 33

Resim No: 217-220

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, İshak Bey Camii'nin haziresinde yer almaktadır.

B. Yapının Genel Tanımı

Altıgen planlı yapı, sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür.

Türbenin, 15.yüzyılda İshak Bey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir[172]. 1963 Üsküp depreminde zarar gören türbe, kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü tarafından yapılan bu onarımda kubbesi, kasnağı ve kuzey cephesinin üst kısmı tamamen sökülmüş, özgün halini koruyarak aynı malzemeler ile yeniden inşa edilmiştir, kubbe ile saçak madeni plakalar ile kaplanmıştır[173].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Taçkapının derin olmayan sivri kemerli kavsarası mukarnas dişleri ile sınırlandırılmıştır. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, söve konsolları silmeler ile hareketlendirilmiştir.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığının sövesini de dolanmaktadır. Kaval ve düz silmelerden oluşmaktadır.

---

[172] L. Kumbaracı-Bogoyeviç, **"Les turbés de Skopje"**, Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca (Venezia 26-29 Settembre 1963), Napoli 1965, s. 34-35

[173]Özer, 2006, s.115; Kumabaracı-Bogoyeviç türbenin yeniden inşa edildiğini söylemektedir. Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.74. Biz yapının restorasyonu esnasında çekilmiş olan fotoğraflardan Özer'in verdiği açıklamaya yer vermeyi daha uygun bulduk.

Günümüzde taşların yüzeylerinde aşınma ve silmelerde bozulmalar bulunmaktadır.

Malzeme: Türbenin tüm cepheleri düzgün kesme küfeki taşı ile örülüdür. Ana girişin silmeleri ve cephesi de yapı ile aynı malzemeden, söveleri ve kemeri ise mermerdendir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli bir kitabelik bulunmaktadır. Günümüzde kitabe levhası yoktur[174].

Süsleme: Taçkapının silmeleri haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

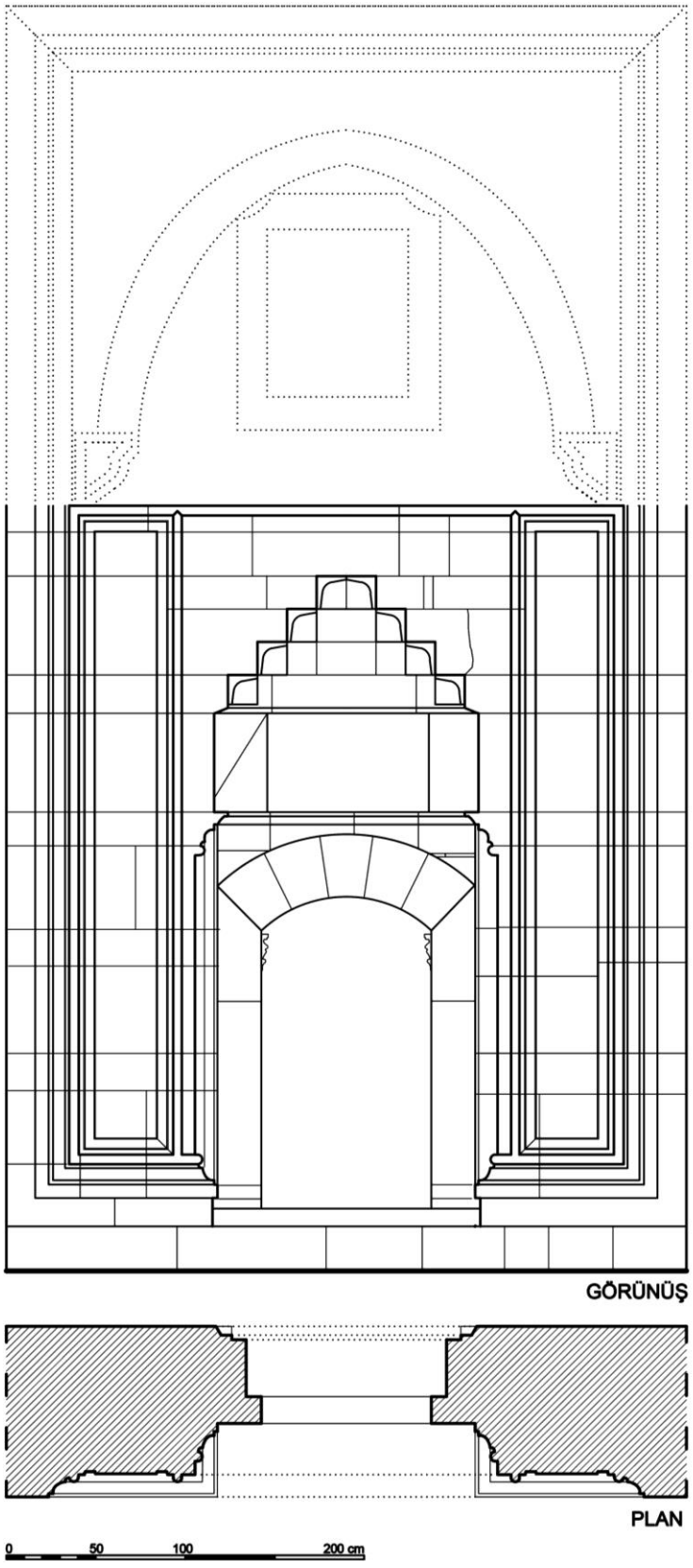
Boyutlar ve Oran:

En: 206 cm.

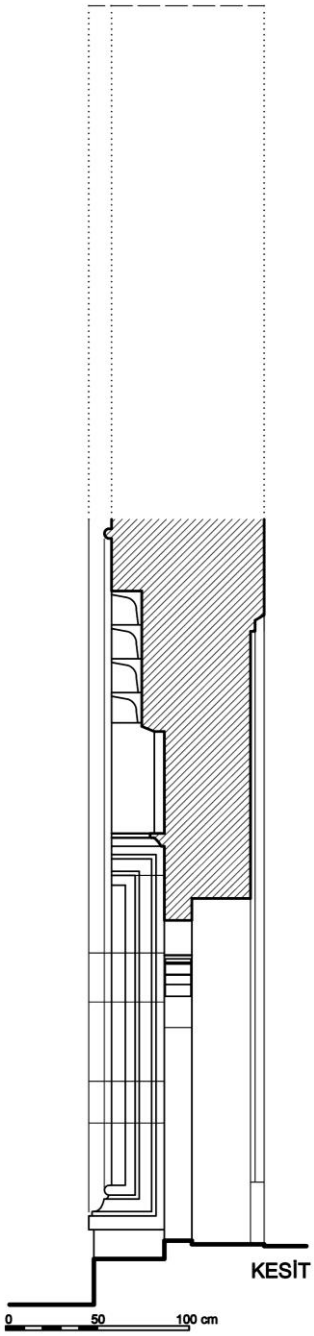
Boy: 404 cm.

Oran: 1,96

[174] Kitabeliğin 1. Dünya savaşı esnasında bir Alman subayı tarafından yerinden alınarak götürüldüğü söylenmektedir; Tomovski, 1958, s.99'den aktaran Özer, 2006, s.114

Çizim 81: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 82: Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı, Kesit

2.2.2 Makedonya Üsküp Mustafa Paşa Türbesi

Katalog No: 31

Yapı Adı: Üsküp, Mustafa Paşa Türbesi

Çizim No: 83

Şekil No: 34

Resim No: 221-223

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, Üsküp Kalesi'nin doğusunda, Mustafa Paşa Camii'nin haziresinde yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Altıgen planlı yapı, onikigen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür.

Yapı, giriş kapısının üzerinde yer alan kitabesine[175] göre H.925/M.1519 tarihinde inşa edilmiştir. 1963 Üsküp depreminde zarar gören türbenin duvarlarında çatlaklar meydana gelmiş, pencerelerin kemerleri ile alınlıkları bozulmuş ve inşa kitabesi yerinden düşmüştür[176]. Yapı 1963 yılı sonrasında ve 1995 yılında Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından restore edilmiştir[177]. Türbe, 2006-2011 yılları arasında caminin TİKA tarafından yapılan restorasyonu esnasında onarılmıştır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının kemeri yekparedir. Sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur.

Ana girişin çerçevesi cephe duvarı ile hem yüz bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Ana girişi dört yönden kuşatan bu silme dizisi eşik taşı ile kesilmiştir. Çerçeve, düz, oluk, kaval ve pahlı silmelerden oluşmaktadır.

Malzeme: Türbenin tüm cepheleri beyaz mermer plakalar ile kaplıdır. Ana girişte de aynı malzeme kullanılmaya devam edilmiş

[175]Elezoviç, 1952, s.202; Ayverdi, 1956, s.158; Ayverdi, 1981, s. 264; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.118
[176] 1963 Üsküp depremi esnasında yerinden düşen kitabe bir süre Mustafa Paşa Camii'nin içerisinde muhafaza edilmiş, sonra yerine yerleştirilmiştir. Özer, 2006, s.118; Kumbaracı- Elezoviç, 2008, s.115
[177] Üsküp Anıtlar Kurulu Arşivi

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Arapça kitabe, kabartma tekniğinde yazıyla, celi-nesih stilinde iki satır halinde işlenmiştir.

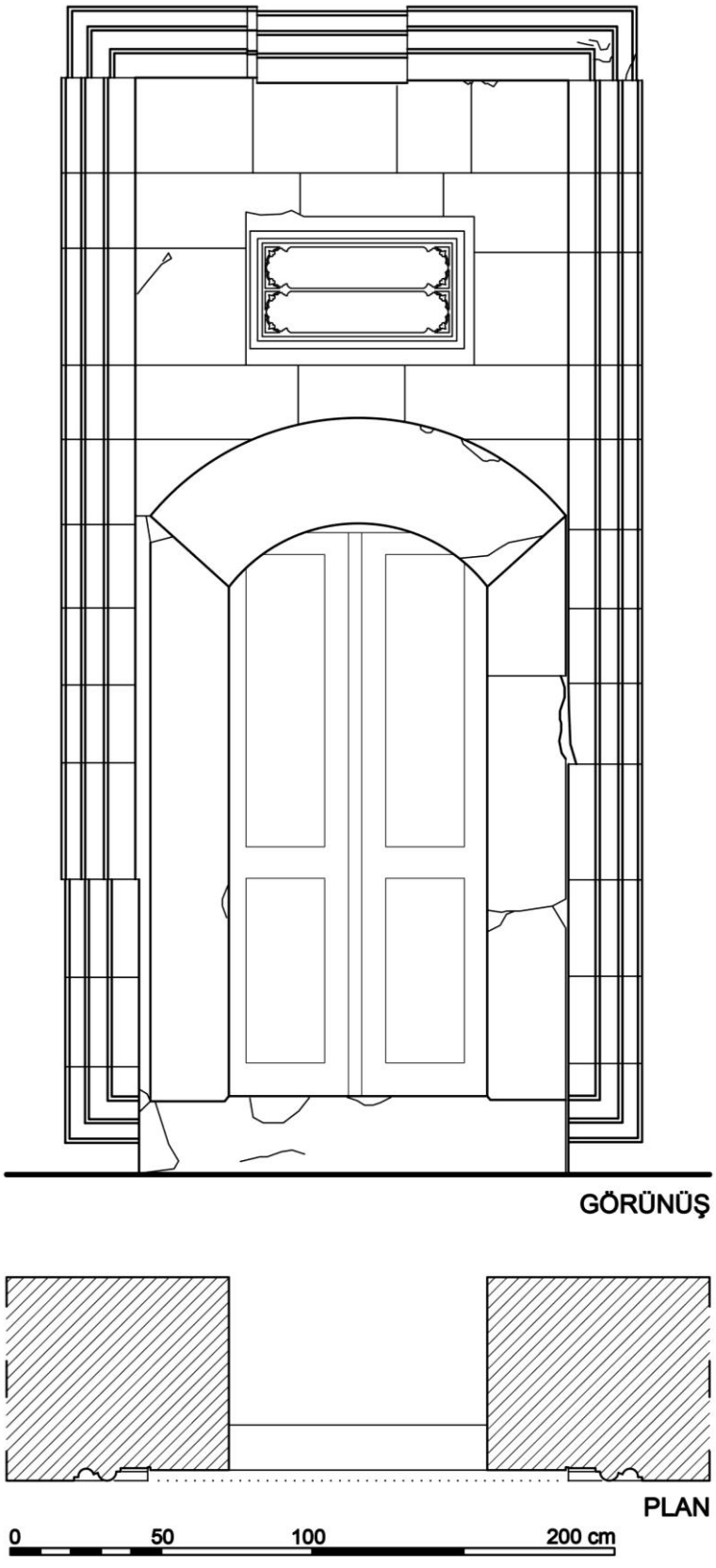
Süsleme: Taçkapının silmeleri haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran:

En: 192 cm.

Boy: 387 cm.

Oran: 2

Çizim 83:Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

2.2.3 Makedonya Üsküp Beyhan Sultan Türbesi

Katalog No: 32

Yapı Adı: Üsküp, Beyhan Sultan (Bikiy Han, Beyhan Baba) Türbesi

Çizim No: 84

Şekil No: 35

Resim No: 224-226

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Üsküp Sultan Murat Camii haziresinde yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapı, sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür.

Giriş kapısının üzerinde yer alan kitabesine[178] göre H.964/M.1556-57 tarihinde inşa edilmiştir. Günümüze kadar defalarca tahrip olan türbe, 1963 Üsküp depreminde de zarar görmüş, duvarlarında çatlaklar meydana gelmiştir. 1966 yılında aslına uygun olarak restore edilmiştir[179].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi batı cephenin ortasında yer almaktadır. Ana giriş basık kemerli bir giriş açıklığı ile hemen üzerinde yer alan bir kitabelikten oluşmaktadır. Giriş açıklığı sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur.

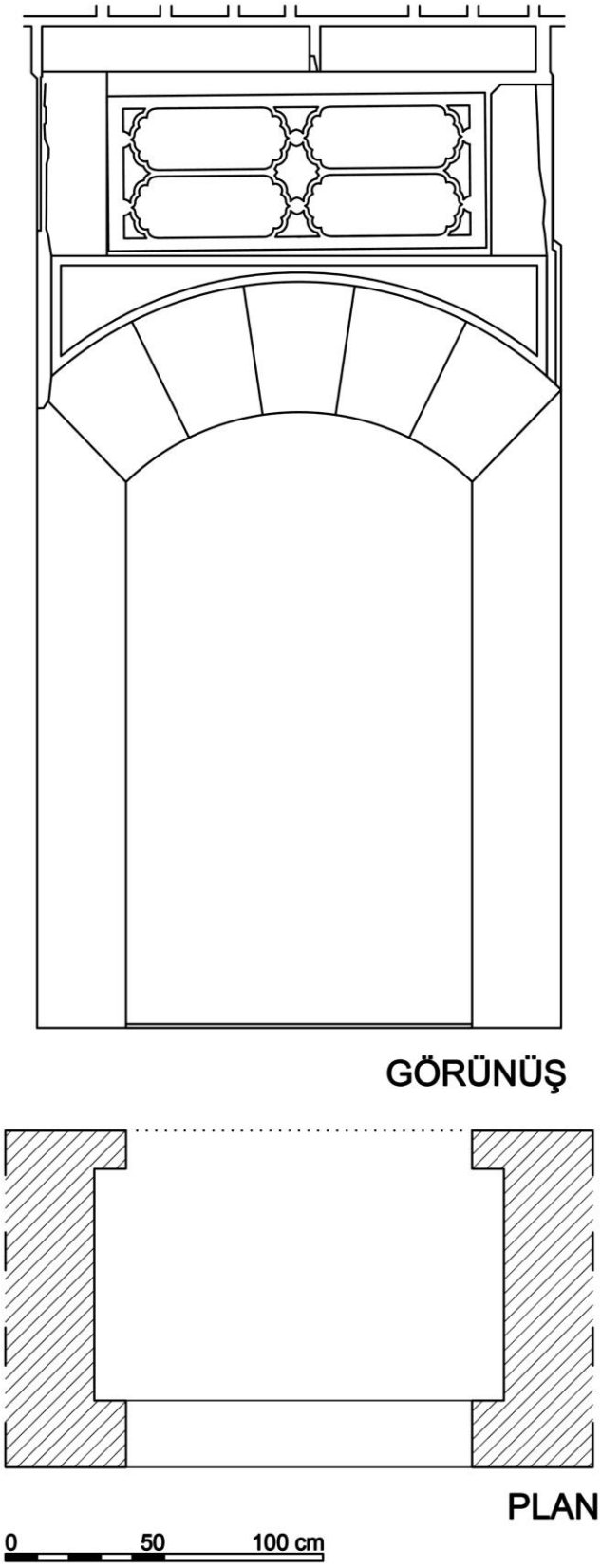
Malzeme: Kemer ve söveler taş, kitabelik mermerdir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik bulunmaktadır. Yapının eski fotoğrafları incelendiğinde, kitabenin yüzeyinin kazınarak temizlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kartuşların kesiştiği alandaki bitkisel süslemelere ait detaylar bugün görülememektedir. Kitabelikte yapının inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabe, Osmanlı Türkçesi[180] ile kabartma tekniğinde yazıyla dört kartuş içerisine işlenmiştir. Kartuşların dış sınırlarında rumilere yer verilmiştir. Bu kartuşların ortasında oluşan alanda ise yapının inşa tarihi bulunmaktadır. Bu tarih de bir kartuş içindedir.

Süsleme: Ana girişin herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran: En: 109cm. Boy: 193cm. Oran: 1,77

[178] Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.55; Elezoviç, 2013, s.140
[179] Özer, 2006, s.121
[180] Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.55

Çizim 84:Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

2.2.4 Makedonya Üsküp Hüseyin Şah Türbesi

Katalog No: 33

Yapı Adı: Üsküp, Hüseyin Şah Türbesi

Çizim No: 85

Şekil No: 36

Resim No: 227-228

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013

Bulunduğu Yer: Üsküp'ün Saray semtinde, Hüseyin Şah Camii'nin avlusunda yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Altıgen planlı yapı, altıgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür.

Yapı, giriş kapısının üzerinde yer alan kitabesine[181] göre H.974/M.1566-1567 tarihinde inşa edilmiştir. Türbe 1963 Üsküp depreminden sonra onarılmıştır. Onarım çalışmalarında türbenin iç ve dış yüzeyleri, örtü sistemi ve cephe duvarı ile pencereler elden geçirilmiştir[182].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Ana giriş basık kemerli bir giriş açıklığı ve bir kitabelikten oluşmaktadır. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, söve konsolu silmeler ile hareketlendirilmiştir.

Malzeme: Ana girişin malzemesi taştır. Kitabelik mermerdir.

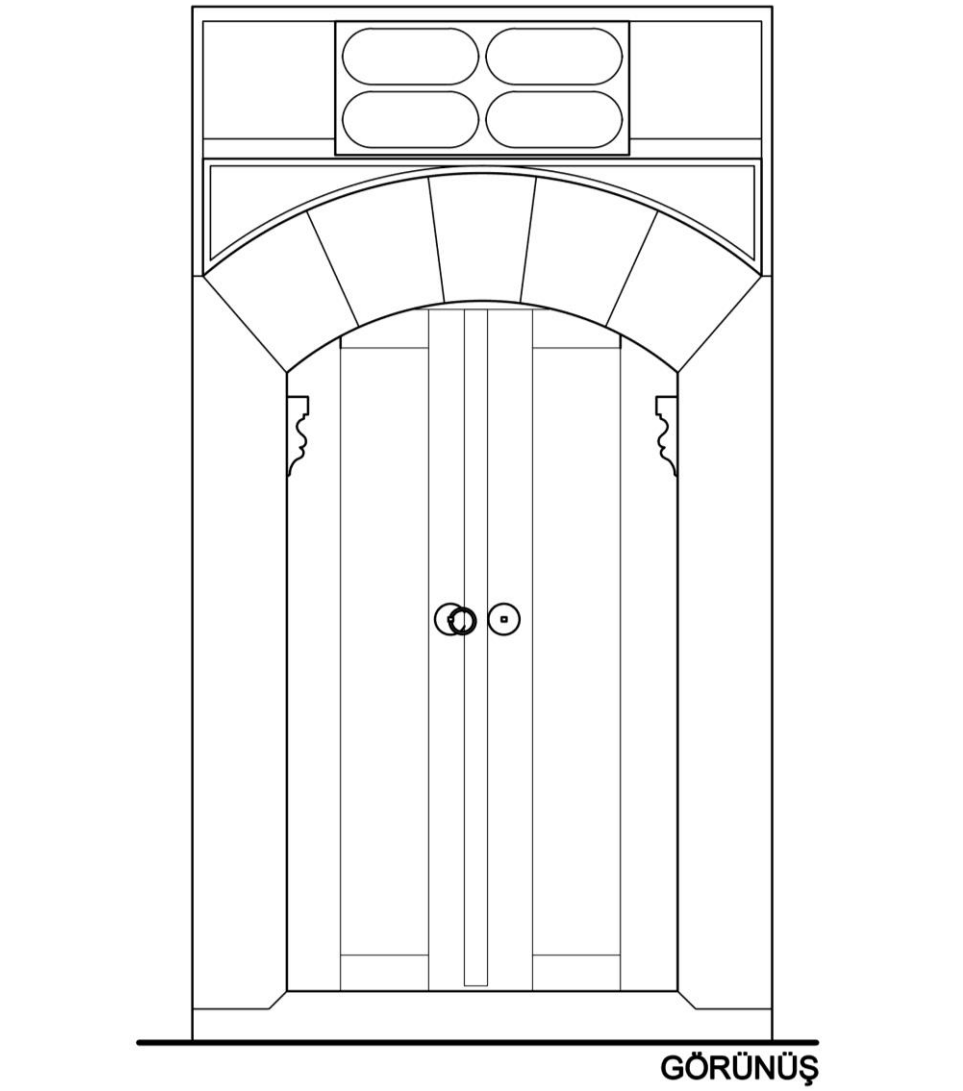
Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik bulunmaktadır. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabe, kabartma tekniğinde yazıyla dört kartuş içerisine işlenmiştir. Bu kartuşların ortasında oluşan alanda ise yapının inşa tarihi bulunmaktadır

Süsleme: Söve konsolunun silmeleri dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Boyutlar ve Oran:

En: 106 cm. Boy: 189 cm. Oran: 1,78

[181] Ayverdi, 1981, s.308; Elezoviç, 2013, s.120; Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.142
[182] Özer, 2006, s. 123

Çizim 85:Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

2.2.5 Kosova Priştine Gazi Mestan Türbesi

Katalog No: 34

Yapı Adı: Priştine, Gazi Mestan (Bayraktarlar) Türbesi

Çizim No: 86

Şekil No: 37

Resim No: 229-234

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine- Mitroviça yolu üzerinde, Kosova Ovasında

A. Yapının Genel Tanımı

Sekizgen planlı yapı, günümüzde onikigen bir kasnak üzerine oturan kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür.

Yapının Rumeli'deki fetihler esnasında şehit düşen bir akıncı için inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir[183]. Türbenin tarihi ve geçirmiş olduğu onarımlar ile ilgili bilgimiz kısıtlıdır. B.O.A.'de türbenin tamirine ilişkin 1791 tarihli bir hüküm yer almaktadır[184]. Eyice, yapının kubbe kasnağının köşelerinde paye şeklinde çıkıntılar bulunduğunu ve bunların 19. yüzyılda yapılmış bir onarıma ait olabileceğini ileri sürmektedir[185]. TİKA tarafından yapılan restorasyon ve çevre düzenlemesi 2012 yılında tamamlanmıştır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının oldukça sade olan ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Yapının Zdravkoviç tarafından çizilen planında ve 1911 tarihli bir fotoğrafında giriş açıklığının hemen önünde bir giriş revağı bulunduğu görülmektedir. Giriş açıklığı yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Sövesi süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Yapının onarım tarihleri ve ana girişin mimari özellikleri sebebiyle ana girişinin 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başına ait olabileceğini düşünüyoruz.

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal edilmiştir.

---

[183] S. Eyice, Gazi Mestan Türbesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c: 13, 1996, s.459

[184] M.İbrahimgil, "Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi ile İlgili Arşiv Belgeleri", Kosova Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu, T.D.V., Ankara, ss.53-74

[185] S. Eyice, "Kosova'da "Meşhed-i Hüdâvendîgâr" ve Gâzi Mestan Türbesi", **İÜEF Tarih Dergisi,** c. XII, S. 16, 1961, s. 80

Kitabelik: Yoktur.

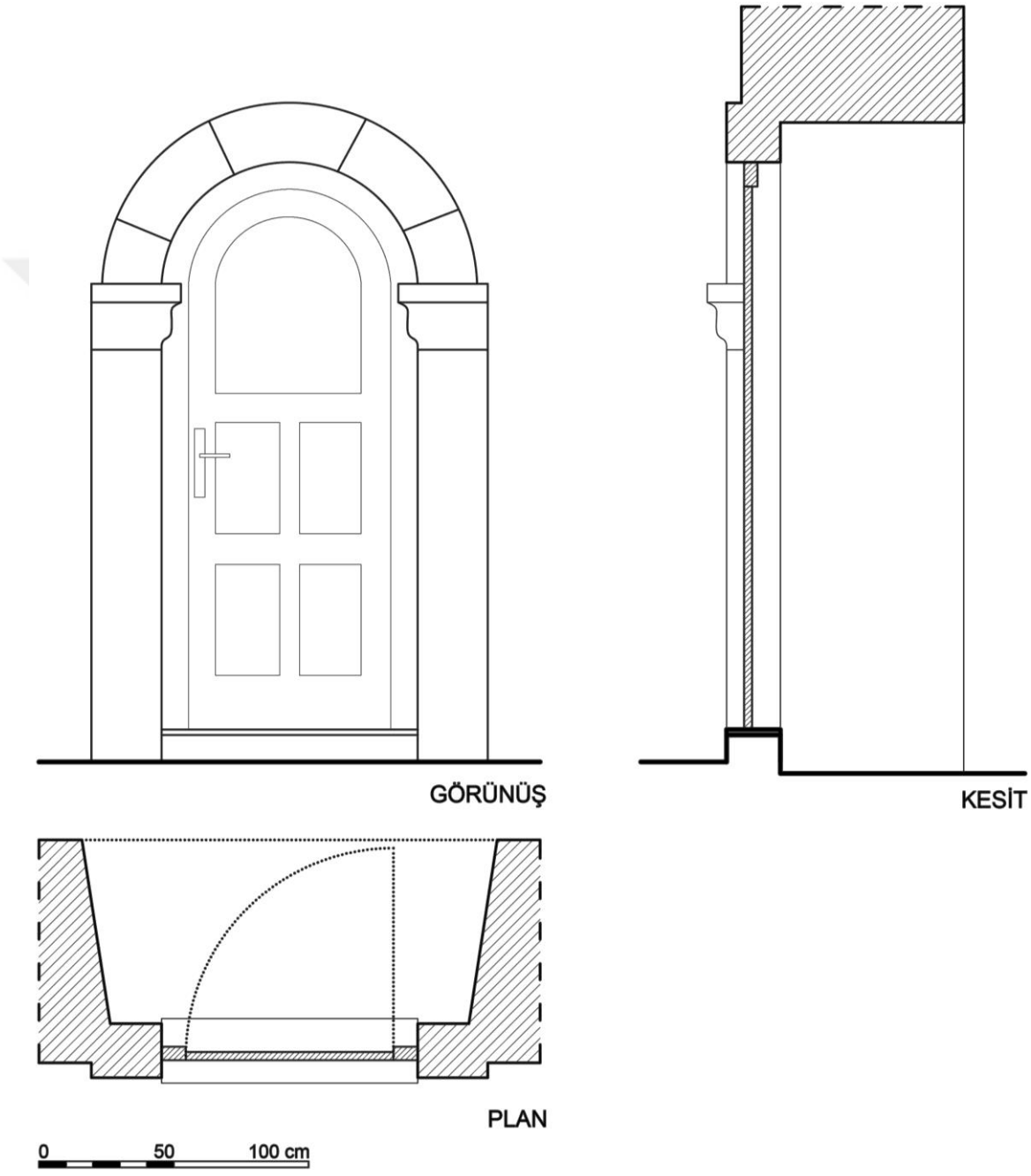
Süsleme: Ana girişin herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran:

En: 95 cm.

Boy: 210cm.

Oran: 2,2

Çizim 86:Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit

2.2.6 Kosova Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi

Katalog No: 35

Yapı Adı: Priştine, Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi

Çizim No: -

Şekil No: 5,38

Resim No: 235-241

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine- Mitroviça yolu üzerinde, Kosova Ovasında

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapı, günümüzde sekizgen kasnak üzerine oturan kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Yapının güneyinde tek kemer gözlü üzeri kubbeyle örtülü bir giriş revağı yer almaktadır

Yapı 1389 yılı Kosova Savaşında şehit düşen Sultan Murad Hüdavendigar için, oğlu Yıldırım Bayezid tarafından inşa ettirilmiş olan makam türbesidir. Günümüze değin birçok kereler değişikliğe uğramış ve ilk inşa edildiği günkü görünümünü koruyamamıştır[186]. Yapı günümüzdeki şeklini 1848 yılında Sultan Abdülmecid tarafından yeniden inşa ettirilmesi sonucunda almıştır[187]. Sultan Abdulhamid'in tahta çıkışının 30. senesi sebebi ile 1906 yılında kapsamlı bir onarımdan geçirilmiştir[188]. Türbenin içi sıvanmış, pencere doğramaları ile camları değiştirilmiştir. Giriş kapısı üzerinde yer alan onarım kitabesinden anlaşıldığı üzere 1909 yılında tekrar onarımdan geçirilen[189] türbe, Sultan Reşad'ın 1911 Kosova ziyareti için hazırlanmıştır. Bu onarımda yapının giriş kapısı mermer ile kaplanmış ve onarım kitabesi konulmuştur. 1960-61 yılları arasında Yugoslav Hükümeti tarafından kısmi tadilatı yapılmış[190], 1992 yılında T.C.

---

[186] Türbenin geçirmiş olduğu onarımlar ve tarihçesi için bkz. Konuk N., "Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi'nin Tarihçesi", Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu, TDV, Ankara s.13-22

[187] N. Hafız, "Sultan Murat Türbesini Korumak için Verilen Bir Berat", **Çevren Dergisi**, Yıl: II, Sayı: 3, Priştine, Temmuz 1974, s. 39-42, R. İvecan, "Meşhed-i Hüdavendigar'ın 1906 Yılı Tamiratı", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17, 2010, ss. 29-70

[188] Bu onarım ile ilgili bkz. R. İvecan, ss. 29-70.

[189] N. Hafız- M.Asım, Priştine Kitabeleri, 1977, s.88, 89; Ayverdi, 1981, s.89, Vırmiça, 1999, s. 13

[190] Milan Ivanoviç, "Konzervatorski Radovi na Spomenicima Kulture Kosova i Metohije", Starine Kosova i Metohije, knjiga I, Pristina, 1961, s.344-345'dan aktaran Vırmiça, 1999, s. 11

Kültür Bakanlığı tarafından elden geçirilmiştir. Türbe son olarak Diyanet Vakfı tarafından yaptırılan kapsamlı restorasyon sonucunda 2005 yılında günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur[191].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının giriş revakından ulaşılan ana girişi, güney cephenin ortasında yer almaktadır. Yapının ana girişi 1909 senesinde yapılmış olan onarıma aittir ve giriş açıklığını çevreleyen beyaz mermer bir kaplama ile oluşturulmuştur. 1909 yılında yapılan bu onarımda yapının önceki girişi, giriş açıklığının üzerinde yer alan kitabeliği de örtecek şekilde kaplanmıştır[192].

Günümüzde yuvarlak kemerli bir giriş açıklığına sahip dikdörtgen biçimli ana giriş, bitkisel motifler ile süslenmiş bir çerçeveye sahiptir. Bu çerçeve üst kesimde silmeli bir saçak ile sonlandırılmış ve yine bitkisel süslemeler ile bezenmiş bir tepelik ile taçlandırılmıştır. Giriş açıklığının neredeyse yuvarlak olan kemeri yekpare taştan imal edilmiştir. Bu kemerin orta noktasında bitkisel bir süsleme yer alır.

Malzeme: Beyaz mermer.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde, yatay dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır. Kitabelikte yapının onarım kitabesi bulunmaktadır[193]. Kitabe, kabartma tekniğinde üç satır halinde, altı kartuş içerisine talik hat ile işlenmiştir.

Süsleme: Ana girişin beyaz mermerden imal edilmiş olan çerçevesi kabartma tekniğinde süslemeler ile bezenmiştir. Kıvrım dal ve çiçek motiflerinin hakim olduğu bu süslemeler sövelerin üst kısımlarında, kemer alınlığında ve tepelikte yoğunlaşmıştır.

Kapı Kanatları: Kapı kanatları 2005 yılındaki onarımda aslına uygun olarak yenilenmiştir[194].

Boyutlar ve Oran:

En: 117 cm. Boy: 221 cm. Oran: 1,89

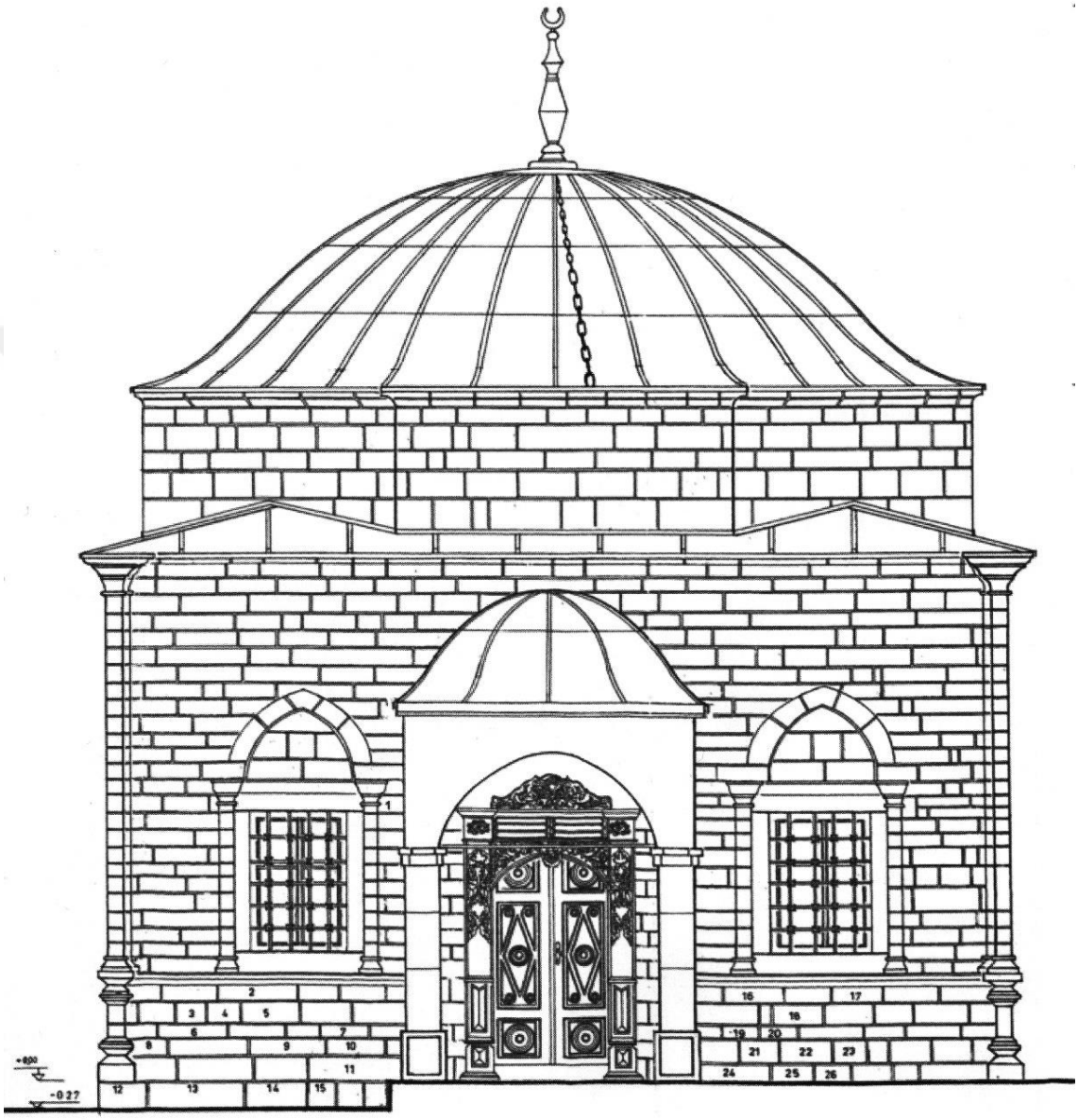
---

[191] 2005 yılında yapılmış olan restorasyon esnasında yapılmış olan arkeolojik kazı neticesinde ilk türbenin de temellerine ulaşılmıştır. İlk yapının kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü bir yapı olabileceği ortaya çıkmıştır. Yapının 2005 yılı restorasyonu ile ilgili bilgi için; Restorasyon Bilim Kurulu, "Sultan Murad Türbesi Selamlık Binası 2005 Yılı Restorasyonu", Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu, TDV, Ankara, s.23-52

[192] Eserin 1906 yılına ait tamir fotoğraflarında 4 satırdan oluşan kitabe görünmekle beraber, okunamamıştır. İvecan, s.58 (R.:241)

[193] N. Hafız- M. Asım, Priştine Kitabeleri, 1977, s.88, 89

[194] Restorasyon Bilim Kurulu, "Sultan Murad Türbesi Selamlık Binası 2005 Yılı Restorasyonu", ss.23-52

Şekil 5:Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Giriş Cephesi
(T.C. Diyanet İşleri Bşk. Teknik Hizmetler Md.)

2.2.7 Kosova Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi

Katalog No: 36

Yapı Adı: Prizren, Gazi Mehmet Paşa Türbesi

Çizim No: 87-88

Şekil No: -

Resim No: 242-247

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii'nin avlusunda yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Altıgen planlı yapı, bir kubbe ile örtülüdür. Giriş kapısının önünde bir sundurma bulunmaktadır.

Yapı Gazi Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Avlusunda yer aldığı caminin kitabesinde Mehmet Paşa'nın H.971/M.1573-74 yıllarında vefat ettiği yazılıdır. Türbenin inşaatı bu tarihte devam ettiği için buraya gömülememiştir[195]. Buna göre türbenin bu tarihten sonra tamamlandığı düşünülmelidir. Yapının çeşitli tarihlerde onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Yapının eski fotoğraflarında kubbenin dıştan kiremit kaplı altı dilimli piramidal bir külahla örtülü olduğu ve girişin önünde iki yöne eğimli bir sundurmanın bulunduğu görülmektedir. Günümüzde ise piramidal külah kaldırılmış ve sundurma yenilenmiştir. İç mekân düzenlemeleri ve genel bakımı yapılan türbe, Prizren İslam Birliğinin Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi güney doğu cephesinin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığı ile hemen üzerinde yer alan mukarnaslı bir süsleme ile taçlanan bir kitabelik nişine sahiptir. Giriş açıklığı kemeri basit zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur.

Taçkapının çerçevesi bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapıyı ters U biçiminde kuşatan bu silme dizisinde pahlı, yarım oluk ve yarım kaval silmeler bulunmaktadır.

[195] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.634

Malzeme: Taçkapının çerçevesi günümüzde boyalıdır. Basık kemerin taşları ve söveler mermerdir. Kemerin geçmelerinde iki farklı renk mermer kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik bulunmaktadır. Kitabelik günümüzde boştur.

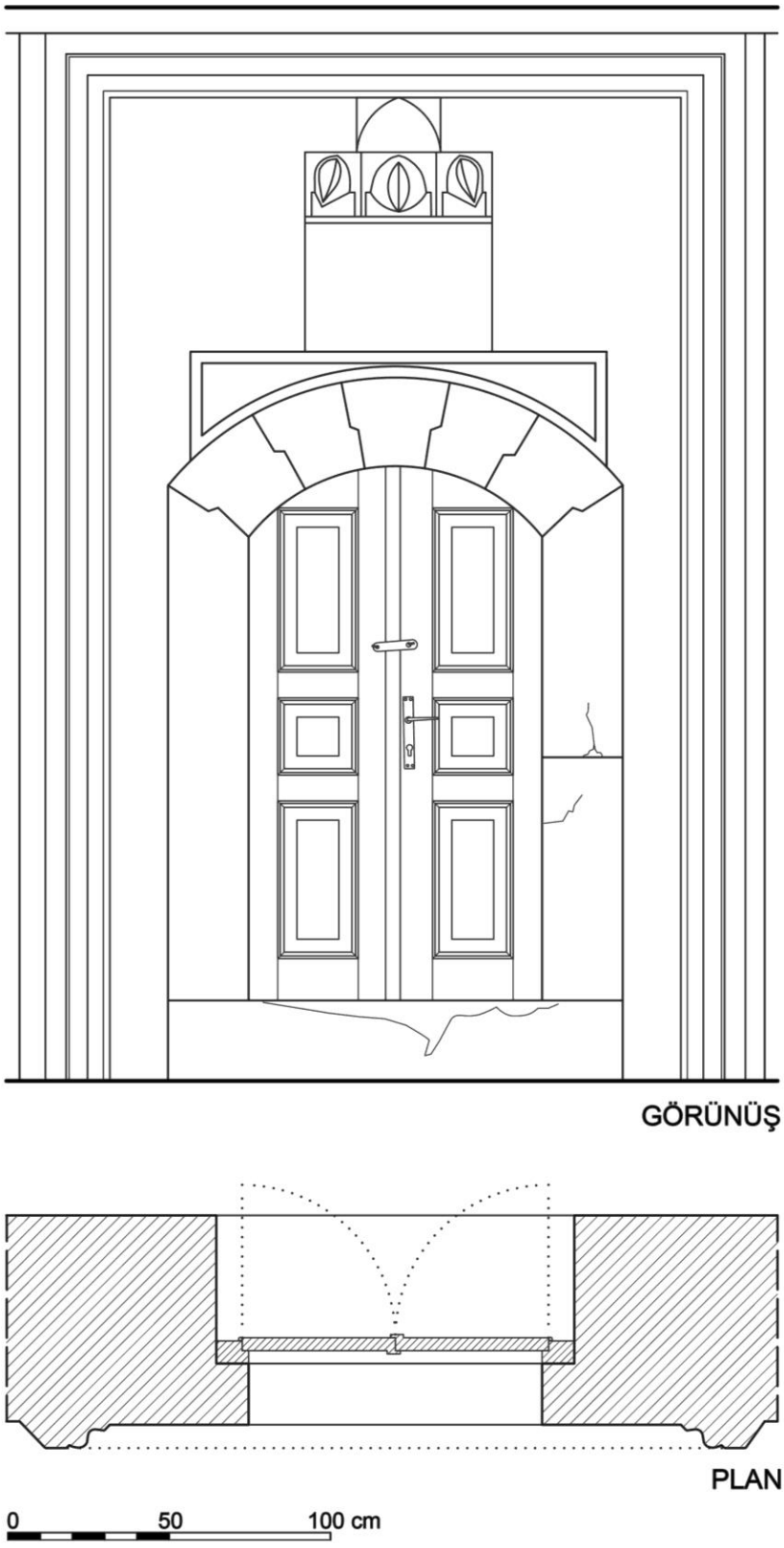
Süsleme: Kitabelik nişinin hemen üzerinde nişi taçladırarak dolduran iki sıra mukarnas yer almaktadır.

Boyutlar ve Oran:

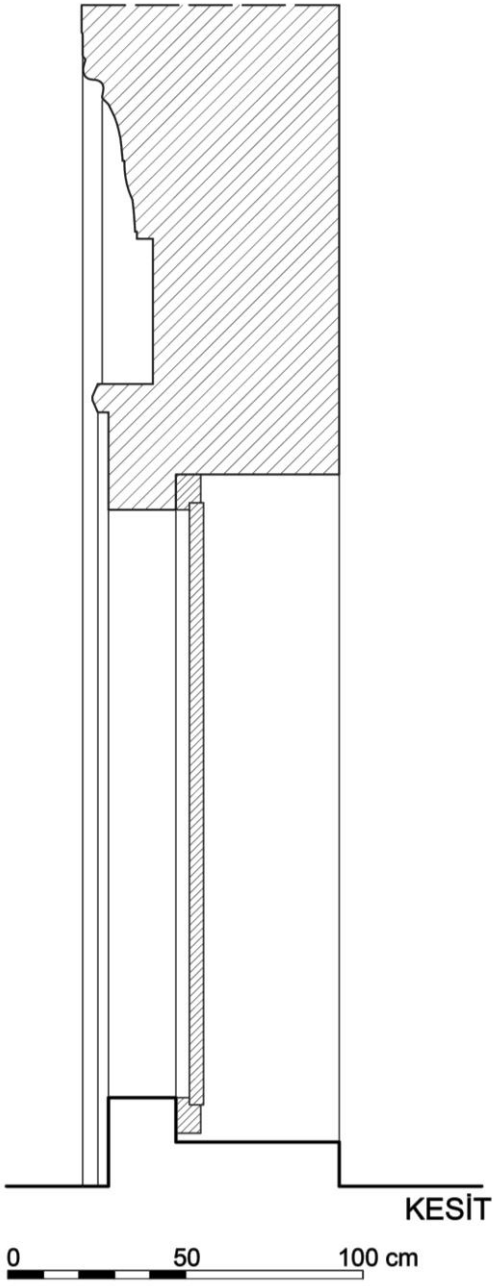
En: 91 cm.

Boy: 166 cm.

Oran: 1,82

Çizim 87:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 88:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Ana Girişi, Kesit

2.2.8 Kosova Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi

Katalog No: 37

Yapı Adı: Yakova, Bektaşi Tekkesi Türbesi

Çizim No: 89

Şekil No: -

Resim No: 248-252

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Yakova şehir merkezi, Qazim Bakalli Cad., Hadım Camii'nin güneyinde yer almaktadır.

A. Yapının Genel Tanımı

Tekke Şeyh Şemseddin Baba tarafından H.1302/ M.1884 yılında kurulmuştur[196]. Tamir kitabesine göre tekkenin sonradan Hacı Âdem Baba tarafından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır[197]. Tekkenin önceleri Kerim Bey mahallesinde iken, sonradan günümüzdeki konumuna taşındığı bilinmektedir[198]. Bir bahçe içerisindeki farklı binalardan oluşmakta olan bugünkü tekke kompleksi 1999 yılı Kosova savaşında büyük ölçüde zarar görmüştür. Bu tarihten sonra onarılan ve yeni inşa edilen yapılarla külliye günümüzdeki halini almıştır.

Tekkeye ait türbe ilk kurulduğu Kerim Bey mahallesinden taşınarak bugünkü yerinde tekrar inşa edilmiştir. Bu inşa sırasında giriş açıklığı dışında özgün halini yitirmiştir. 1999 yılı Kosova savaşında büyük ölçüde zarar gören türbe orijinal giriş açıklığı korunarak bulunduğu yerde tekrar inşa edilmiştir. Türbenin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabede H.1311/M.1895-96 tarihi yer almaktadır. Dolayısı ile giriş kapısının 19. yy. a ait olduğunu kabul ediyoruz.

B. Yapının Ana Girişi

Türbenin girişi günümüzde dikdörtgen planlı olan yapının kısa kenarındadır. Ana giriş, dikdörtgen bir çökertme içinde yuvarlak kemerli bir açıklık ile üstüne yerleştirilmiş kitabelikten oluşmaktadır. Açıklığın kemeri yekpare dikdörtgen biçimli bir taştan

[196] Eserin önceleri eski tekkenin semahanesinde bulunan kitabesi N. Hafız tarafından yayımlanmıştır. N. Hafız, Yakova'da Bektaşi Tekkeleri, Çevren Dergisi, sayı:11, 1976, ss.63-76
[197] Tamir kitabesinin transkripsiyonu için bkz., İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.90
[198] R. Vırmiça, **Kosova Tekkeleri**, Ankara, 2010, s.172

çıkarılarak elde edilmiştir. Günümüzde taşın üzerinde kırılmalar olduğu görülmektedir. Kemer kabartma silmeler ile belirginleştirilmiştir. Kemer köşeliklerinde on iki kollu birer yıldız, onların hemen altında ise daire içerisinde birer çarkıfelek kabartması bulunmaktadır. Kemerin tepe noktasında teslim taşı olarak bilinen daire şekilli oniki adet hilal şeklinde girintisi olan motif yerleştirilmiştir. Söveler yekparedir ve üzerinde teslim taşı kabartması bulunmaktadır. Söve konsolu yoktur.

Malzeme: Ana giriş mermerden imal edilmiştir.

Kitabelik: Ana girişin hemen üzerinde dikine dikdörtgen bir levha üzerine 11 satır halinde sülüs ile yazılmış kitabe bulunmaktadır[199].

Süsleme: Ana girişin süsleme unsurları kabartma tekniği ile işlenmiş oniki kollu yıldız ve çarkıfelek motifleridir.

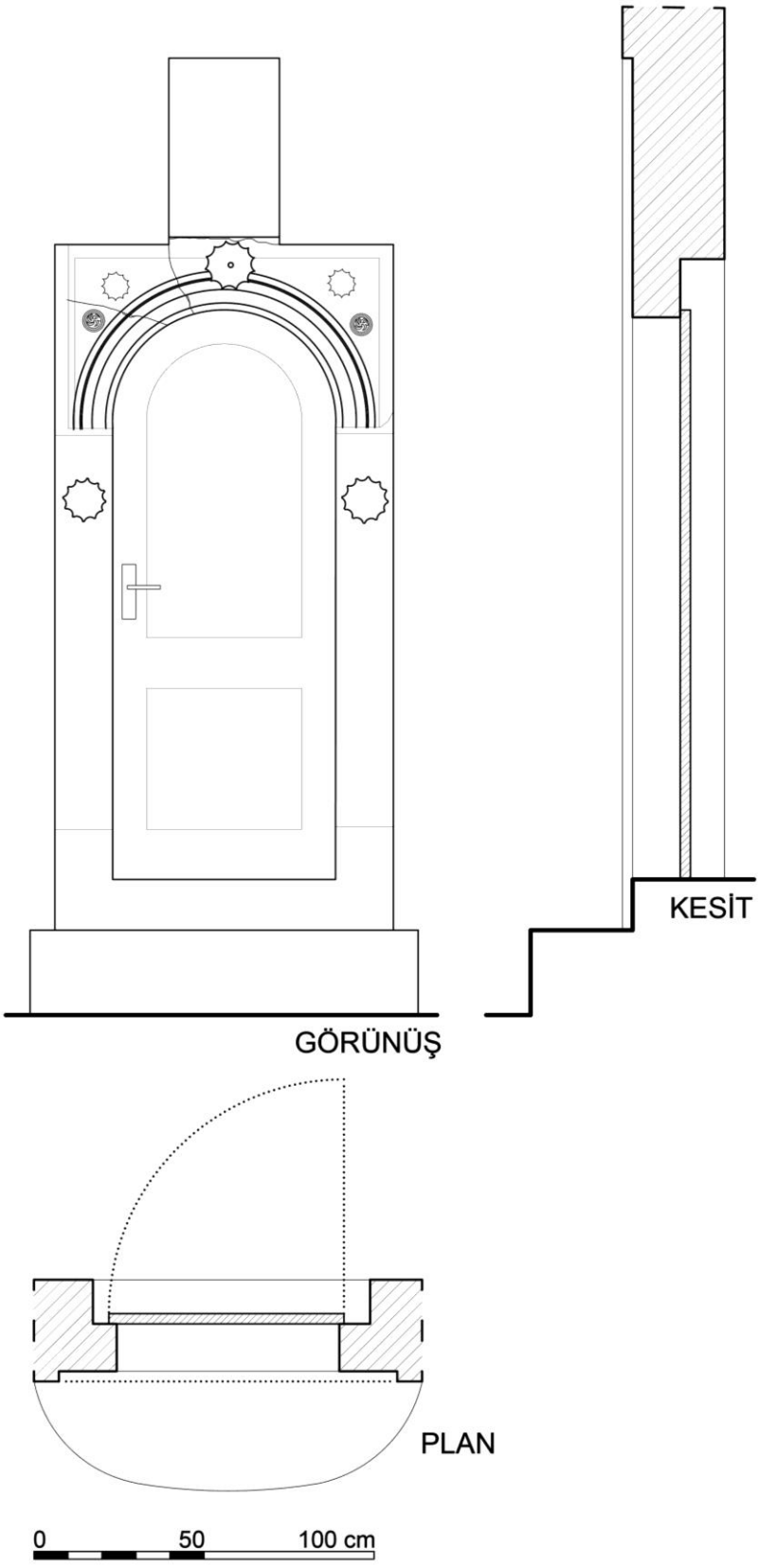
Boyutlar ve Oran:

En: 223 cm.

Boy: 266 cm.

Oran: 1/1,2

[199] Kitabenin transkripsiyonu için bkz.: Hafız, 1976, s.67

Çizim 89:Kosova Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi Girişi, Görünüş, Plan, Kesit

2.3 Hamam Ana Girişleri

2.3.1 Makedonya Üsküp Davud Paşa Hamamı

Katalog No: 38

Yapı Adı: Üsküp, Davud Paşa Hamamı

Çizim No: 90

Şekil No: 39

Resim No: 253-255

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, Taş Köprü ile Üsküp Çarşısını bağlayan yolun üzerinde.

A. Yapının Genel Tanımı

Günümüzde sanat galerisi olarak kullanılmakta olan eser, özgününde çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Doğu- batı yönünde yerleşmiş dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Yapının güney tarafında erkekler, kuzey tarafında ise kadınlar bölümü yer almaktadır. Erkekler kısmının girişi Taş Köprü 'ye bağlanan ana cadde üzerinden, kadınlar kısmının girişi ise yan sokaktan sağlanmakta idi. Günümüzde yapının kadınlar kısmına girilen kapısı duvar ile örülüdür. Erkekler kısmı kapısı ise kullanılmamaktadır. Sanat galerisine giriş yapının doğusundaki külhandan açılmış olan bir kapı ile sağlanmaktadır.

Hamam, 15. yy.'ın ikinci yarısında, Davud Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[200]. Yapının kubbeleri 1935 yılında sac ile kaplanmıştır[201]. 1948 yılında sanat galerisine dönüştürülmesi esnasında yapıda bazı değişiklikler ile restorasyon çalışmaları da yapılmıştır. Bu değişikliler esnasında yapının doğu cephesinde yer alan külhan kısmındaki duvarda yeni bir kapı açılmıştır. Bu kapı günümüzde galerinin ana girişi olarak kullanılmaktadır. Buna ilaveten içeride de bazı duvarlar delinerek kapıya

[200] Yapının inşa kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Bununla birlikte Davut Paşa 1468 yılında Rumeli Beylerbeyi görevine getirilmiş ve 1497 yılında da veziriazam görevinden alınmıştır. Yapının bu dönemde inşa edildiği tahmin edilmektedir.; Eyice yapının inşa tarihini 1473 olarak vermektedir. Eyice, 1963, s.11; Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.331

[201] Ayverdi, 1981, s. 297

dönüştürülmüştür[202]. 1963 Üsküp depreminde zarar gören yapı, arkasından onarıma alınmıştır. Bu onarım esnasında beden duvarları elden geçirilmiş, kadınlar kısmı kapısı ile bazı pencereler kapatılmıştır[203]. 1979-1982 yılları arasında ve 1989 yılında yapıda iç mekân düzenlemesine yönelik çalışmalar yapılmıştır[204].

B. Yapının Ana Girişi

Hamamın erkekler kısmının ana girişi batı cephesinin güneyinde yer almaktadır. Ana giriş soyunmalık mekânın açılmaktadır. Günümüzde bu kapı kullanılmamakta ve önünde demir kepenkler yer almaktadır.

Dikdörtgen biçimli ana girişin silmeler ile oluşturulurmuş bir çerçevesi bulunmaktadır. Ana girişi dört yönde kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığında kesilmektedir. Silme dizisi düz, oluk, kaval, yarım oluk ve pahlı silmelerden oluşmaktadır. Günümüzde bu çerçevenin tepe kısmında yer alan taşlar bulunmamaktadır.

Ana girişin birçok kere elden geçtiği günümüzdeki görünümünden anlaşılmaktadır. Girişin sadece çerçevesi kısmen özgün durumunu koruyarak günümüze ulaşabilmiştir.

Malzeme: Ana girişin çerçevesi beyaz taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Silmeler haricinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

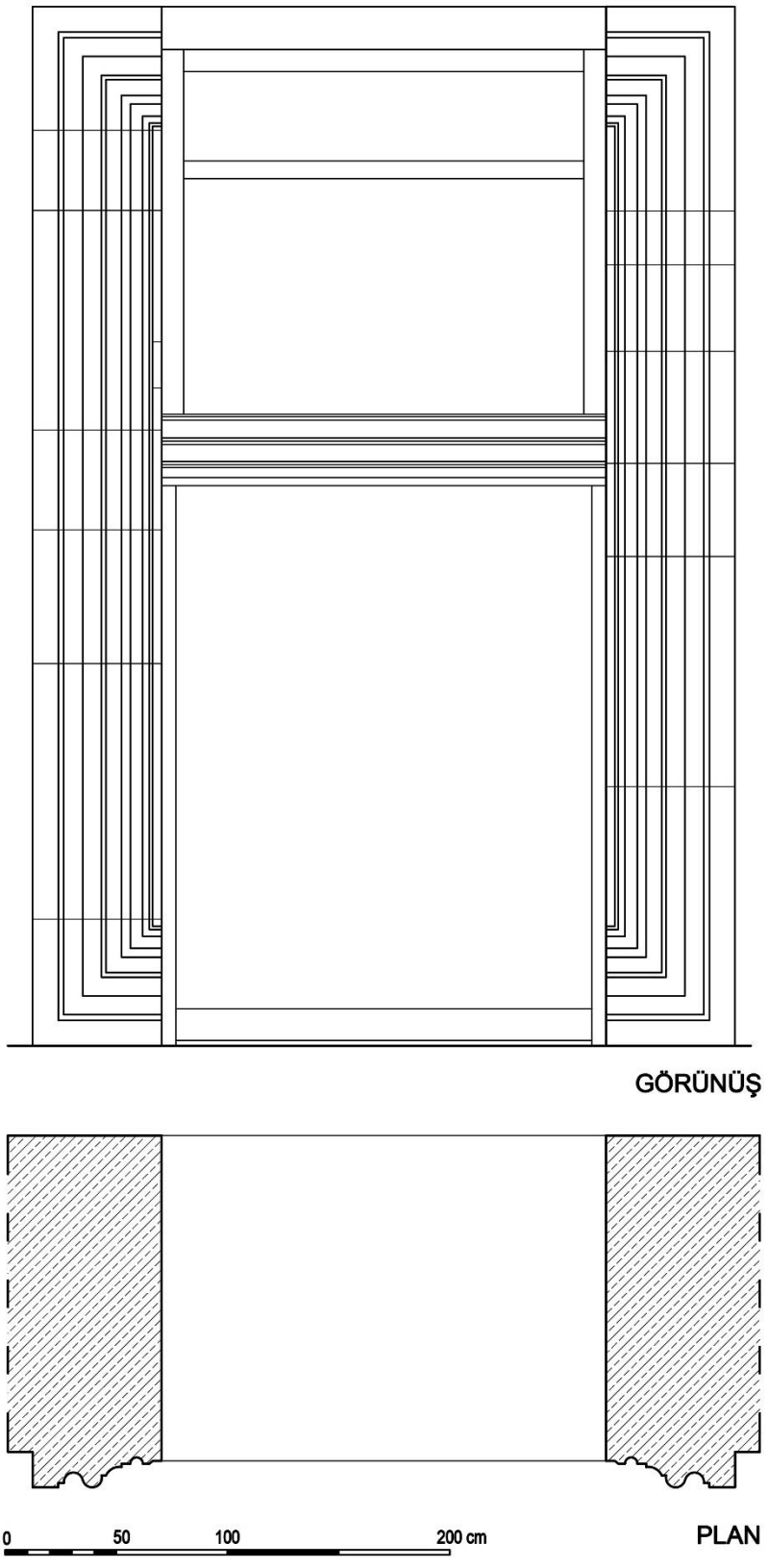
Boyutlar ve Oran:

En: 315 cm.

Boy: 465 cm.

Oran: 1,48

[202] I. Zdravkoviç, Restauracija i adaptacija Daut-Pasinog amama u Skopjlu, Zbornik zastite spomenika kültüre, Savezni Institut za zastitu spomenika kulture, knj. I, sv. I, Belgrad, 1951, s. 45-56
[203] Özer, 2006, s.159
[204] Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.341, dipnot:44

Çizim 90:Üsküp Davud Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Ana Girişi, Görünüş ve Plan

2.3.2 Makedonya Manastır Deboy Hamam

Katalog No: 39

Yapı Adı: Manastır, Deboy Hamam

Çizim No: -

Şekil No: 40

Resim No: 256-259

İnceleme Tarihi: Temmuz 2016

Bulunduğu Yer: Manastır Şehir Merkezi, Filip II Makedonski Caddesi

A. Yapının Genel Tanımı

Günümüzde ticari bir işletmeye kiraya verilmiş ve market olarak kullanılmakta olan eser, özgününde çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kuzeydoğu- güneybatı yönünde yerleşmiş dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Yapının kuzey tarafında erkekler, güney tarafında ise kadınlar bölümü yer almaktadır. Erkekler kısmının girişi günümüzdeki adı ile Filip II Makedonski Caddesinden, kadınlar kısmının girişi ise I. Gjokan Sokaktan sağlanmakta idi. Günümüzde her iki kapı da market girişi olarak kullanılmaktadır.

Eserin mimari özelliklerine göre 16. Yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir[205]. 1918 yılına kadar asli görevini sürdüren yapı, bu tarihten 1965'e kadar depo olarak kullanılmış. 1967 senesinde ise restore edilmiştir[206]. 1990'lı yıllardan itibaren ise bir alışveriş alanı olarak düzenlenmiştir[207].

B. Yapının Ana Girişi

Hamamın erkekler kısmının ana girişi kuzey cephesinin doğusunda yer almaktadır. Kullanıldığı dönemde hamamın soyunmalık mekânına açılan bu giriş, günümüzde içeride bulunan ticari işletmenin kapısı olarak kullanılmaktadır. Hamamın kadınlar kısmına ait girişi doğu cephesinin güney tarafında bulunmakta ve o da aynı amaç ile hizmet etmektedir.

---

[205] Ayverdi, 1981, s. 109,

[206] Ayverdi, 1981, s. 109; K. Tomovski; "Amamot Deboj vo Bitola", Zbornik Posveten na Dimçe Koco, kn.VI-VII, Skopje, 1975, s.265.

[207] Petkova, 2008, s. 25 R. Petkova, Kulturno istoriski spomenici vo Bitola, Bitola, 2004 (del od monografija za gradot)

Ana giriş, herhangi bir süsleme unsuruna ya da bir çerçeveye sahip olmayan bir açıklıktır. Açıklığın yuvarlak kemeri tuğlalardan imal edilmiştir.

Yapının birçok kere onarımdan geçtiği yazılı kaynaklar aracılığı ile bilinmektedir. Gerek Makedonya gerekse Kosova'da 16. yüzyıla ait mimari eserlerin giriş açıklıklarında basık kemerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Manastır kentinde 19.yy'da meydana gelen yangın, hastalık ve doğal afetler[208] sonucu hamamın zarar görmüş olduğu düşünülmelidir. 19. yüzyılda inşa edilen ve onarılan yapılarda yuvarlak kemerin yaygın olarak kullanıldığı ve yapının giriş açıklığının 19. yüzyılda günümüzdeki görünümüne ulaştığını söyleyebiliriz.

Malzeme: Ana girişin kemeri tuğladan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Ana girişin herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran:

En: 194 cm.

Boy: 309 cm.

Oran: 1,59

[208] Q. Prifti, Manastır Maddesi, İslam Ansiklopedisi., Cilt 27, Ankara, 2003, s.562-563

2.3.3 Kosova Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı

Katalog No: 40

Yapı Adı: Vıçıtırın, Gazi Ali Bey Hamamı

Çizim No: -

Şekil No: -

Resim No: 260-261

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Vıçıtrın Şehir Merkezi

A. Yapının Genel Tanımı

Günümüzde kullanılmayan yapı, özgününde hamam olarak inşa edilmiştir. Kuzeydoğu- güneybatı yönünde yerleşmiş dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Yapının güney batı tarafında hamamın soyunmalık bölümü yer almaktadır: Çifte halvetli dikdörtgen sıcaklık, soyunmalığa kuzeydoğu yönünde eklenmektedir. Giriş eserin güney-batı cephesinin ortasındaki açıklık ile sağlanmaktadır.

Yapının kitabesi korunamamıştır ancak Gazi Ali Bey vakfının bir parçası olduğu bilinmektedir[209]. Yapının Gazi Ali Bey Camisi ile birlikte 15. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir[210]. Bazı kaynaklarda ise, ılıklık ve sıcaklık kısmının 15. yüzyılda, soyunmalık kısmının ise 17. yüzyılda inşa edildiği belirtilmektedir[211]. Yapı 1980 yılına kadar asli görevini sürdürmüştür[212]. 2012-2014 yılları arasında bir restorasyon geçirmiştir[213].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının güney batı cephesinin ortasında yer alan ana giriş, hamamın soyunmalık mekanına açılmaktadır. Eski fotoğraflardan bu cephede önceleri kapalı bir sundurmanın da yer aldığı görülmektedir.

---

[209] Vırmiça,2002, s.90

[210] Vırmiça,2002, s.90; I. Rexha., "Sacral and Profane Monuments of Ottoman Period of XV-XVI Century Kosova", **Monuments of Kosova**, Prishtine, 2005, ss. 77,78**;** Drançolli ,2011, s. 37

[211] The Old Turkish Bath (Vushtri), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=8706, (erişim tarihi: 16.10.2017)

[212] Vırmiça,2002, s.90

[213]CHwB, Conservation and Restoration of Vushtrri\Vučitrn Hamam, http://CHwB.org/kosovo/activities/conservation-restoration-vushtrrivucitrn-hamam/, (erişim tarihi: 20.09.2017)

Giriş açıklığını oluşturan duvar örgüsündeki taşların bazılarının yenilenmiş olduğu bazılarının da tahrip olduğu görülmektedir[214] .

Ana giriş oldukça sathi sivri kemerli bir kavsaraya sahiptir. Bu sivri kemerde iki farklı renkte taş ardışık olarak kullanılmıştır. Kemerin ayaklarının hizasında bir silme grubunun kalıntıları olabilecek izler mevcuttur. Giriş açıklığı ahşap bir lento ile desteklenmiştir. Bu lentonun üzerindeki alınlığın kemeri tuğlalarla örülmüştür.

Malzeme: Ana giriş taştan imal edilmiştir. Giriş açıklığının üzerindeki hafifletme kemerinde tuğla kullanılmıştır.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Ana girişin herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran: Çerçeve oluşmamaktadır.

[214] Yapının onarımdan geçtiği yazılı kaynaklar aracılığı ile bilinmektedir. Bkz. Conservation and Restoration of Vushtrri\Vučitrn Hamam, http://CHwB.org/kosovo/activities/conservation-restoration-vushtrrivucitrn-hamam/, (erişim tarihi: 20.09.2017)

2.3.4 Kosova Mitroviça Zeynel Bey Hamamı

Katalog No: 41

Yapı Adı: Mitroviça, Zeynel (Zeynullah) Bey Hamamı

Çizim No: 91

Şekil No: 41

Resim No: 262-265

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Mitroviça Şehir Merkezi, Shemsi Ahmeti Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Günümüzde bir kafe olarak kullanılan yapı, özgününde hamam olarak inşa edilmiştir. Doğu-batı yönünde yerleşmiş dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Eserin doğu tarafında hamamın soyunmalık bölümü yer almaktadır. Bu bölüm dört yöne eğimli kırma çatı ile kaplıdır. Batı tarafında sekiz adet küçük kubbe ile örtülü dört eyvanlı, köşelerinde dört halvetten oluşan sıcaklık bölümü yer almaktadır. Giriş eserin soyunmalık bölümünün kuzey ve güney cephesine açılmış iki kapı ile sağlanmaktadır.

Kitabesi bulunmayan hamam Zeynullah Bey tarafından inşa ettirilmiştir ve mimari özelliklerine göre 18.yy. sonu, 19.yy. başına tarihlendirilmektedir[215]. 1959-2009 yılları arasında Mitroviça Müzesi olarak kullanılan yapı, bu döneme kadar asli fonksiyonunu sürdürmüştür. Yapının 1876, 1936, 1958, 1980 ve 2009 yıllarında çeşitli onarımlardan geçtiği bilinmektedir[216].

B. Yapının Ana Girişi

Yapının ana girişi soğukluk kısmının kuzey ve güney cephesine karşılıklı olarak yerleştirilmiş birbirinin eşi iki açıklık ile sağlanmaktadır.

Oldukça sade olan ana girişin açıklığı yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Kemerin kilit taşında bir çiçek kabartması yer almaktadır. Kuzey cephedeki kapıda ise bu motif tahrip olmuş durumdadır. Sövesi süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır.

---

[215] Vırmiça,1999, s.303; İbrahimgil ve Konuk, 2006, s264

[216] The Building of Old Turkish Bath (Mitrovica), http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=4, (erişim tarihi:16.10.2017)

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal edilmiştir. Günümüzde üzerleri boyalıdır.

Kitabelik: Yoktur.

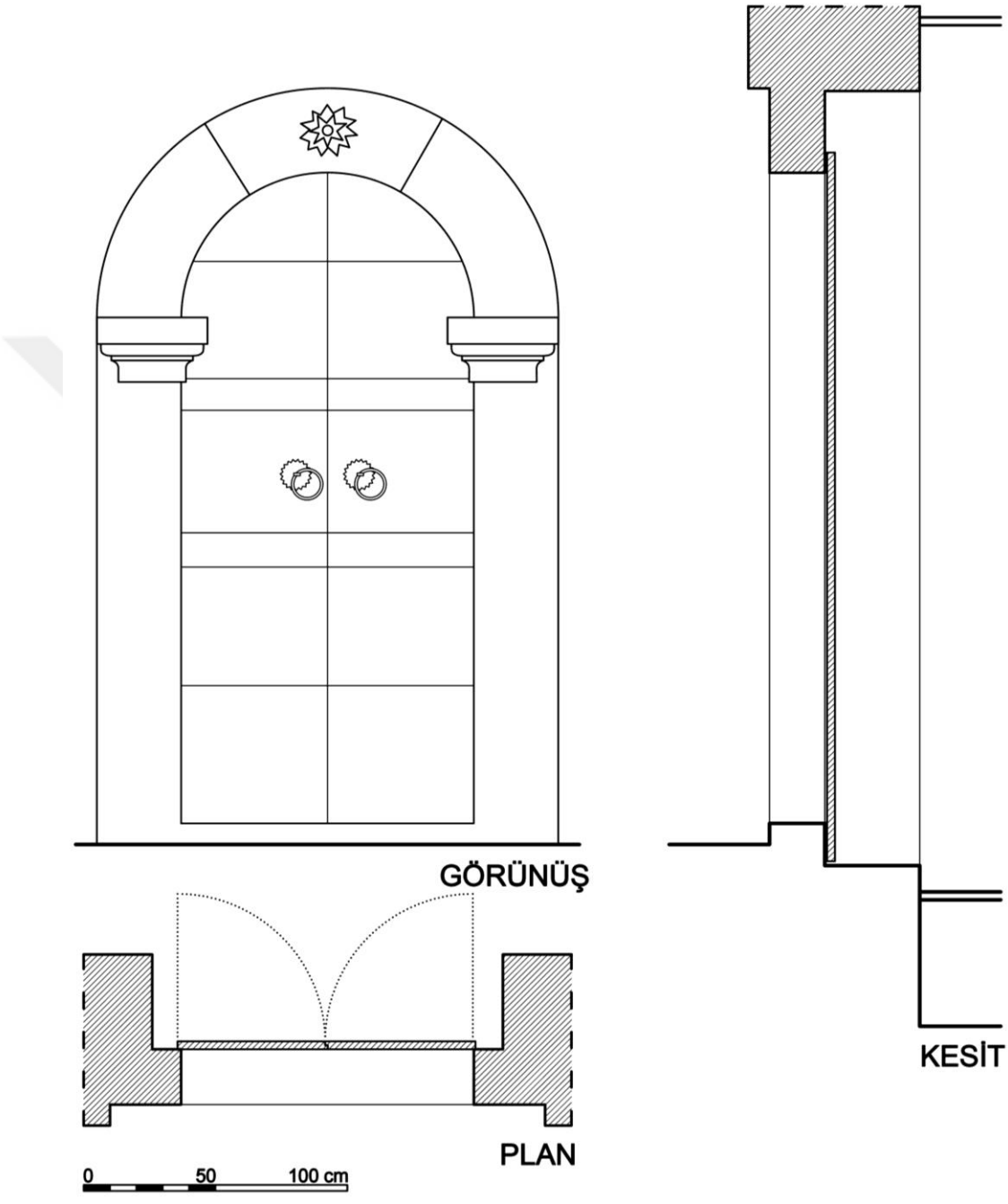
Süsleme: Ana girişin yegâne süsleme unsuru kilit taşındaki çiçek kabartmasıdır. Bu çiçek üst üste yerleştirilmiş onbir ve yedi dilimli iki tabakadan oluşmuştur.

Boyutlar ve Oran:

En: 175 cm.

Boy: 287 cm.

Oran: 1/1,64

Çizim 91:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Girişi

2.4 Han Ana Girişleri

2.4.1 Makedonya Üsküp Kapan Han

Katalog No: 42

Yapı Adı: Üsküp, Kapan (İsa Bey) Han

Çizim No: -

Şekil No: 42

Resim No: 266-270

İnceleme Tarihi: Ekim 2013

Bulunduğu Yer: Üsküp Eski Türk Çarşısı, Davud Paşa Hamamı Kuzeydoğusunda

A. Yapının Genel Tanımı

Kapan Han günümüzde kareye yakın dikdörtgen planlı, avlulu ve iki katlı bir yapıdır. Her iki katı da revaklı olan yapının üzeri dışarından kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Yapının batı ve doğu cephesi dışarıdan dükkanlar ile kaplıdır. Kuzey ve batı cephesi ise kısmen dükkanlar ile kaplı olup birer meydancığa açılmaktadır. Hana girişler de bu cephelerde yer alan birer giriş ile yapılmaktadır.

Yapının inşa kitabesi bulunmamakla beraber, Gazi İsa Bey vakfiyesinde yer almaktadır[217]. Gazi İsa Bey'in Üsküp'teki vakfıyla alakalı vakfiyesi 1469 yılına aittir ve Kapan Han kagir malzemeden yapılmış bir kervansaray olarak anılmaktadır[218].

Yapının inşa edildiği tarihten günümüze kadar çeşitli sebepler ile birçok kere zarar gördüğü ve geçirdiği onarımlar ve eklentiler sonucu yenilenerek günümüzdeki görünümüne ulaştığı bilinmektedir. Geçmişte Üsküp'te meydana gelen felaketlerde Kapan Han'ın da zarar gördüğü varsayılmaktadır.1555 depreminin yanı sıra 1689'daki Üsküp yangınından etkilenmiş olması muhtemeldir. Han 20. yüzyılın başlarında onarılarak elden geçirilmiş ve üst kat eklenmiştir[219]. 1963 Üsküp depreminde zarar gören yapının restorasyonuna 1971 senesinde başlanmıştır[220].

[217] İsa Bay vakfiyesi için bkz., Elezoviç, 1925, ss.15-170; Elezoviç, 1952, ss.13-35; İbrahimi, 1989, s.51
[218] G. Elezoviç, "Turski Spomenici", I,1, Beograd, 1940, s.110
[219] Kumbaracı Bogoyeviç, Kapan An vo Skopje", Üsküp, 2013, s. 692, 693
[220]Restorasyon ile ilgili detaylı bilgi için bkz. N. Nikola, "Kapan-an Skopje, Konzervacija, restauracija, adaptacija i realizacija", Kulturno istorisko nasledstvo vo SR Makedonija, Üsküp, 1983, s.203-205

Onarım esnasında daha önceleri kapalı bulunan hanın güney cephesindeki giriş de yeniden açılmıştır.[221]

B. Yapının Ana Girişi

Yapının kuzey ve güney cephede olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Kumbaracı bu girişlerden kuzey cephede bulunanın ana giriş olduğunu vurgulamaktadır. Güney cephede yer almakta olan giriş önceleri kapatılmış olup, 1971 yılı restorasyonu esnasında tekrar açılmıştır[222].

Ufak bir meydana açılan yapının kuzeydeki ana girişi cepheye yaslanmış olan dükkanların arasında kalmıştır. Girişe meydan kotundan 11 basamak ile inilerek ulaşılmaktadır. Han üzeri düz çatı ile örtülü olan basamaklı bu giriş mekânı aracılığı ile dışarıda meydana bağlanmıştır. Basık kemerli giriş açıklığı üzerinde tuğla ile örülmüş yuvarlak bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Girişin hemen üzerinde yatay dikdörtgen levha üzerinde son onarım tarihini gösterir levha bulunmaktadır. Düzgün kesme taş ile örülmüş kemerin geçmeleri düzdür. Girişin söveleri de birkaç parçadan oluşan kesme taşlar ile oluşturulmuştur. Ana giriş içeride basık kemer tonoz ile örtülü bir mekâna açılmakta, bu mekân aracılığı ile avluya bağlanmaktadır. Tonoz tuğla ile örülüdür. Duvarlarında taş ve tuğla almaşık örgüsü vardır. Girişin her iki yanında taş ve tuğla ile örülmüş sekiler yer almaktadır.

Yapının birçok kere onarımdan geçerek yapılan eklenti ve yenilemeler ile günümüze ulaştığını biliyoruz. Ana girişlerin de 1971 yılındaki restorasyon esnasında elden geçtiği anlaşılmaktadır.

Malzeme: Girişin kemeri ve söveleri kesme taş ile örülmüştür.

Kitabelik: Yoktur

Süsleme: Süslemesi yoktur

Boyutlar ve Oran:

En: 239

Boy: 258

Oran: 1,07

[221] L. Kumbaracı-Bogoyeviç, "Kapan An vo Skopje", Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi, Skopje, 2013 s. 692, 693 (Makalenin ilk basımı: L. Kumbaracı-Bogoyeviç, "Kapan An vo Skopje", Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik, Godina XX, Beoj 3, Skopje, 1976)

[222]Kumbaracı-Bogoyeviç, "Kapan An vo Skopje", 2013, s. 692, 693

2.4.2 Makedonya Üsküp Sulu Han

Katalog No: 43

Yapı Adı: Üsküp, Sulu (Yeni) Han

Çizim No: 92

Şekil No: 43

Resim No: 271-274

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp Türk Çarşısı içinde.

A. Yapının Genel Tanımı

Sulu Han günümüzde kareye yakın planlı, avlulu ve iki katlı bir yapıdır. Her iki katı da revaklı olan yapının üzeri dışarından kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Yapının cepheleri dışarıdan dükkanlar ile kaplıdır. Hana girişler batı ve doğu cephesinde yer alan iki giriş ile yapılmaktadır, ancak günümüzde batı taraftaki giriş kullanılmamaktadır. Han günümüzde Güzel Sanatlar Fakültesi ile Eski Üsküp Çarşısı Müzesine ev sahipliği yapmaktadır.

Kitabesi bulunmayan yapının ismi İshak Bey'in H.848/M.1445 tarihli vakfiyesinde vakfa gelir getiren yapılan arasında sayılmaktadır[223]. Vakfiyenin düzenlendiği tarihe göre yapının 15. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği öngörülmektedir. Sulu Han'ın 1555 yılı depremi ile 1689 yılı yangınında zarar görmüş olması muhtemeldir. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında han eski işlevini yerine getiremez duruma düşerek depo ve atölye olarak kullanılmaya başlanmıştır[224]. 1963 depreminde ciddi oranda zarar görmüştür. Hanın birinci katı tamamen, zemin katı ise kısmen yıkılmıştır. 1966 yılında yapılan onarımda eserin birinci katı tamamen yenilenmiştir[225]. Yapı yıllar içerisinde almış olduğu hasarlar sonucunda tekrar onarılarak günümüze ulaşmıştır. Bu esnada orijinalliğini yitirdiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

[223] Vakfiye için bkz. Elezoviç, 1925, s.152-159; Elezoviç, 1940, s.14-22; Ayverdi, 1981, s.255
[224] Bogoyeviç, 2008, s.276
[225] Özer, 2006, s. 130

B. Yapının Ana Girişi

Hanın iki adet girişi bulunmaktadır. Batı ve doğu cephesinde yer alan bu iki giriş cephelerin orta aksına karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Günümüzde batı taraftaki giriş kullanılmamaktadır. Hanın doğu tarafında bulunan girişin eni batıdakine göre daha geniştir. Bu iki girişten hangisinin ana giriş olduğuna dair bilgilerimiz sınırlıdır. Ancak Bogoyeviç batı tarafta yer alan girişin, Üsküp Çarşısının merkezine açılması sebebi ile ana giriş olduğunu belirtmektedir[226].

Günümüzde her iki giriş de cepheden taşıntısı olmayan, yapının beden duvarı üzerine açılmış yuvarlak kemerli açıklıklardır. Giriş açıklığı kemerleri tuğla ile örülmüştür, kilit taşında ise taş kullanılmıştır. Her iki giriş de tonozlu bir mekân aracılığı ile orta avluya bağlanmaktadır.

Hanın batı tarafında bulunan giriş sokak kotuna göre gömük kalmıştır. Ana girişin kotuna sokaktan basamaklardan inilerek erişilmektedir. Girişin hemen sol kısmında bir tonoz kemerinin kalıntısı yer almaktadır. Bu kalıntı Sulu Han'ın ana girişinin Kurşunlu Han benzeri bir girişe sahip olduğunu düşündürmektedir[227].

Malzeme: Giriş açıklığının kemeri tuğla, söveler ise beden duvarlarının devamı olarak tuğla ve taş almaşığı ile örülmüştür.

Kitabelik: Yoktur.

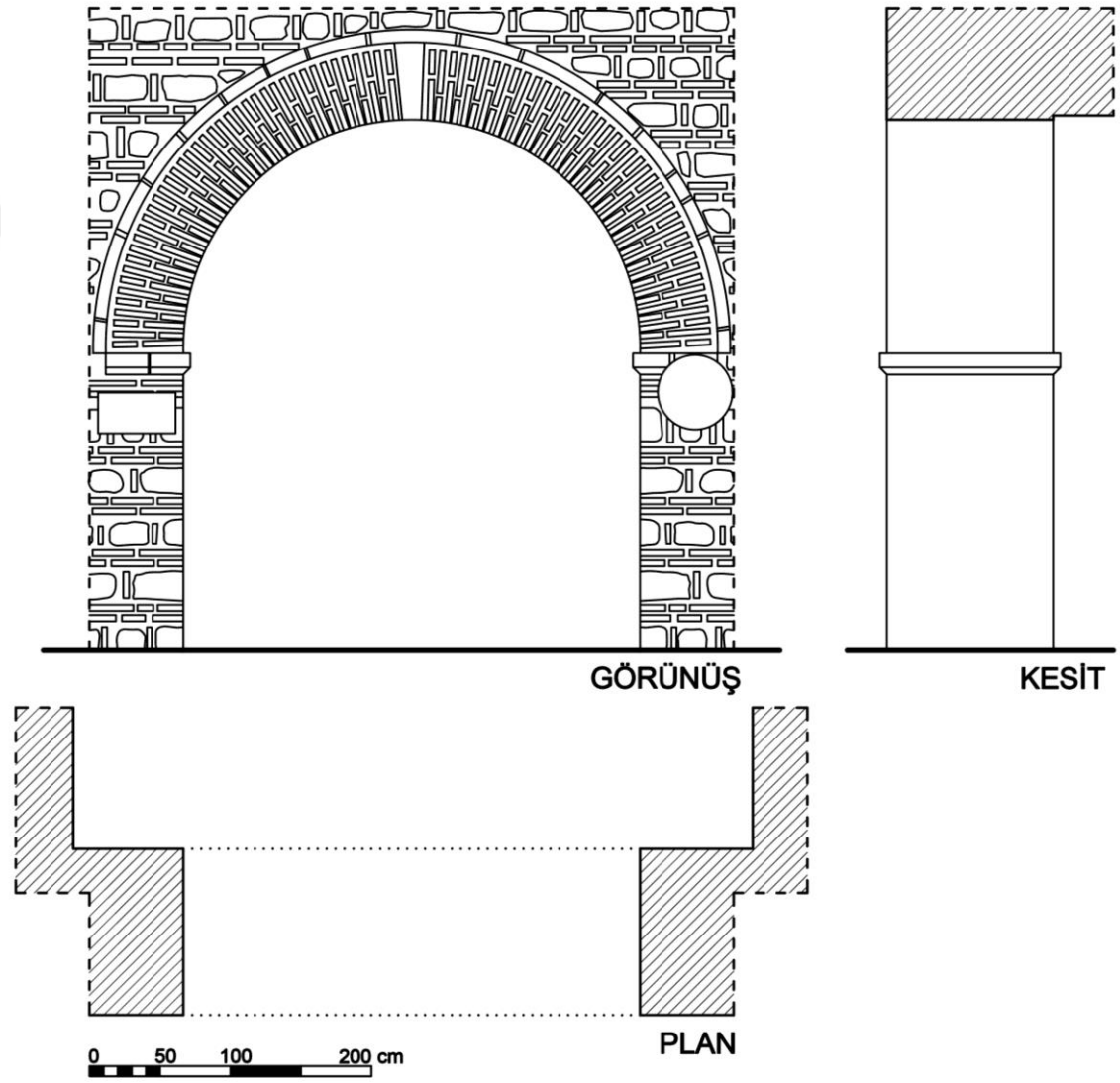
Süsleme: Yoktur.

Boyutlar ve Oran:

Batı Girişi:	Doğu Girişi:
En: 400 cm.	En: 452 cm.
Boy: 454 cm.	Boy: 441 cm.
Oran: 1/1,1	Oran: 1/1

[226] Bogoyeviç, 2008, s.276. Bogoyeviç aynı zamanda hanın ana giriş kapısının bir dönem, bir dükkânın inşa edilmesi sebebi ile kapandığını ve 1963 depremi sonrasında yapılan onarımda bu dükkânın kaldırılarak girişin eski haline getirildiğini belirtmektedir. Ancak, bu onarımlar esnasında ana girişin özgünlüğünü ne ölçüde koruduğuna dair bilgimiz bulunmamaktadır.

[227] Bogoyeviç ve Petrov Sulu Han'ın da Kurşunlu Han benzeri bir tonozlu giriş sundurmasına sahip olabileceğini düşünmektedir. Özer'den aldığımız ve tarihini tam olarak bilemediğimiz planda da benzeri bir giriş tonozlu giriş görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Bogoyeviç, 2008, s.276; K. Petrov, реконструкции на еден скопски ан со неидентифнцирано име, ın: gz 17-18, 1966, s: 164.

Çizim 92:Üsküp Sulu Han Doğu Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit

2.4.3 Makedonya Üsküp Kurşunlu Han

Katalog No: 44

Yapı Adı: Üsküp, Kurşunlu Han

Çizim No: 93-94

Şekil No: 44

Resim No: 275-279

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp Türk Çarşısı

A. Yapının Genel Tanımı

Kurşunlu Han, kuzey güney yönünde uzanan, iki avlulu bir yapıdır. Güney kısımda hanın odalarının yer aldığı avlulu kare planlı bölüm, iki katlıdır. Her iki katta odalar ve önlerinde revaklar bulunmaktadır. Kuzey kısımda ise hanın ahır bölümü yer almaktadır. Bu bölüm dikdörtgene yakın yamuk şeklinde ve avluludur. Güney cephenin batı kesiminde hanın ana girişi, doğu cephesinde ise ahır bölümüne açılan ayrı bir giriş bulunmaktadır. Ahır bölümüne ayrıca hanın kuzey duvarı üzerinde ve ana giriş ile aynı eksende yerleştirilmiş olan ikinci bir giriş ile ulaşılır.

Yapı 16. yüzyılın ortalarında Muslihuddin Abdül Gani (Müezzin Hoca el Madeni) tarafından inşa ettirilmiştir[228]. Bir dönem banisinin adı ile anılan eserin, çatıları 19. yy. da kurşun ile kaplanmıştır. Bu tarihten sonra Kurşunlu Han adı ile anılmaya başlandığı tahmin edilmektedir[229]. 1878 yılına kadar han olarak kullanılan yapı bu tarihten sonra bir süre hapishane olarak, 1904-1912 yılları arasında tekrar han olarak ve 1. Dünya Savaşından sonra ise cephanelik olarak kullanılmıştır[230]. Yapı sonraki dönemlerde çeşitli müzelerin deposu olmuştur[231]. 1949 yılında ahır bölümünde restorasyon çalışmaları yapılmış bu esnada eserin doğu duvarı elden geçirilmiştir. 1954'te kuzey doğu köşesinin

[228] İnşa kitabesi bulunmayan yapının H.956/M.1549 tarihli vakıfnamesi bulunmaktadır. (V.G.M. A., 632, s.494-498) Buradan yola çıkarak yapı 16.yy. ortalarına tarihlenmektedir. Kaleşi, "Koj e Graditel i Koga eIzgraden Kurşumli-An vo Skopje", Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik, godina XV, Broj 3, Skopje, 1971, s. 113-128; H. Kaleşi., Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaiji Na Arapskom Jeziku, Priştina, 1972, s. 225-277

[229] Kumbaracı, 2008, s.286

[230] Pavlov, 2008, s.88

[231] Kumbaracı, 2008, s.286

üst katında konservasyon çalışmaları yürütülmüştür[232]. Yapı 1963 yılı Üsküp depreminde zarar görmüştür. Duvar yüzeylerinde çatlaklar oluşmuş, üst katın revaklarında ve üst örtüde yer yer yıkılmalar olmuştur. Bu depremde hanın ana girişi de zarar görmüştür. Üsküp Kültür Anıtlarını Koruma Kurulu tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ile hanın zarar görmüş olan bölümleri onarılmıştır[233].

B. Ana Giriş

Yapının giriş cephesi bugün toprak seviyesinin yaklaşık 35cm. kadar altında kalmıştır. Yapının güney cephesinin ortasında yer alan ana giriş, beden duvarlarından oldukça dışarıya taşkın iki katlı bir kütledir. Zeminde baldaken bir kuruluşa sahip giriş kısmının üst katında hanın odalarından bir tanesi bulunmaktadır.

Zeminde dışarıya taşkın bu baldakenin üzeri kuzey güney yönlü beşik tonoz ile örtülüdür. Bu bölüm doğu, batı ve güney cephelere birer yuvarlak kemerle açılmaktadır. Doğu ve batı cephelere açılan kemerler giriş zemininden 70 cm. yüksekliğe kadar örülerek kapatılmış durumdadır. Bu bölümlerin hemen önünde birer seki yer almaktadır. Sekilerin altında yuvarlak kemerli iki niş bulunmaktadır. Güneydeki kemer girişin sağlanması için diğerlerine göre daha yüksek tutulmuştur. Bu bölümün kuzey duvarında yer alan basık kemerli bir giriş açıklığı ile hanın avlusuna geçiş sağlanmıştır. Giriş açıklığının kemeri basit zıvanalıdır. Sövesi süslemesiz yekparedir ve söve konsolu yoktur. Kemerin kilit taşında daire şekilli bir oyuntu bulunmaktadır.

Girişin avluya bakan bölümü yine bir tonoz ile örtülüdür ve çapraz tonozlu revaka açılmaktadır. Bu bölümün doğu ve batı duvarlarında yuvarlak kemerli nişler ve bu nişlerin hemen önüne yerleştirilen birer seki bulunmakladır. Sekilerin altında yuvarlak kemerli iki niş bulunmaktadır. Girişin avluya bakan bu kısmında sokağa açılan düzenlemenin tekrarlandığı görülmektedir.

1963 depreminde yapının giriş bölümünün neredeyse tümünün zarar görerek yıkıldığı anlaşılmaktadır. Yapının eski fotoğrafları ile günümüzdeki görünümü karşılaştırıldığında, bu bölümün aslına uygun olarak yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.

[232] Özer, 2006, s.141-142
[233] Kumbaracı, 2008, s.288

Malzeme: Taçkapı iki sıra tuğla ve bir sıra düzgün kesme taş almaşığı ile örülmüştür. Kemerler ve tonoz örtüde tuğla kullanılmıştır.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen şekilli bir kitabelik bulunmaktadır. Kitabelik günümüzde boştur.

Süsleme: Süsleme unsuru yoktur.

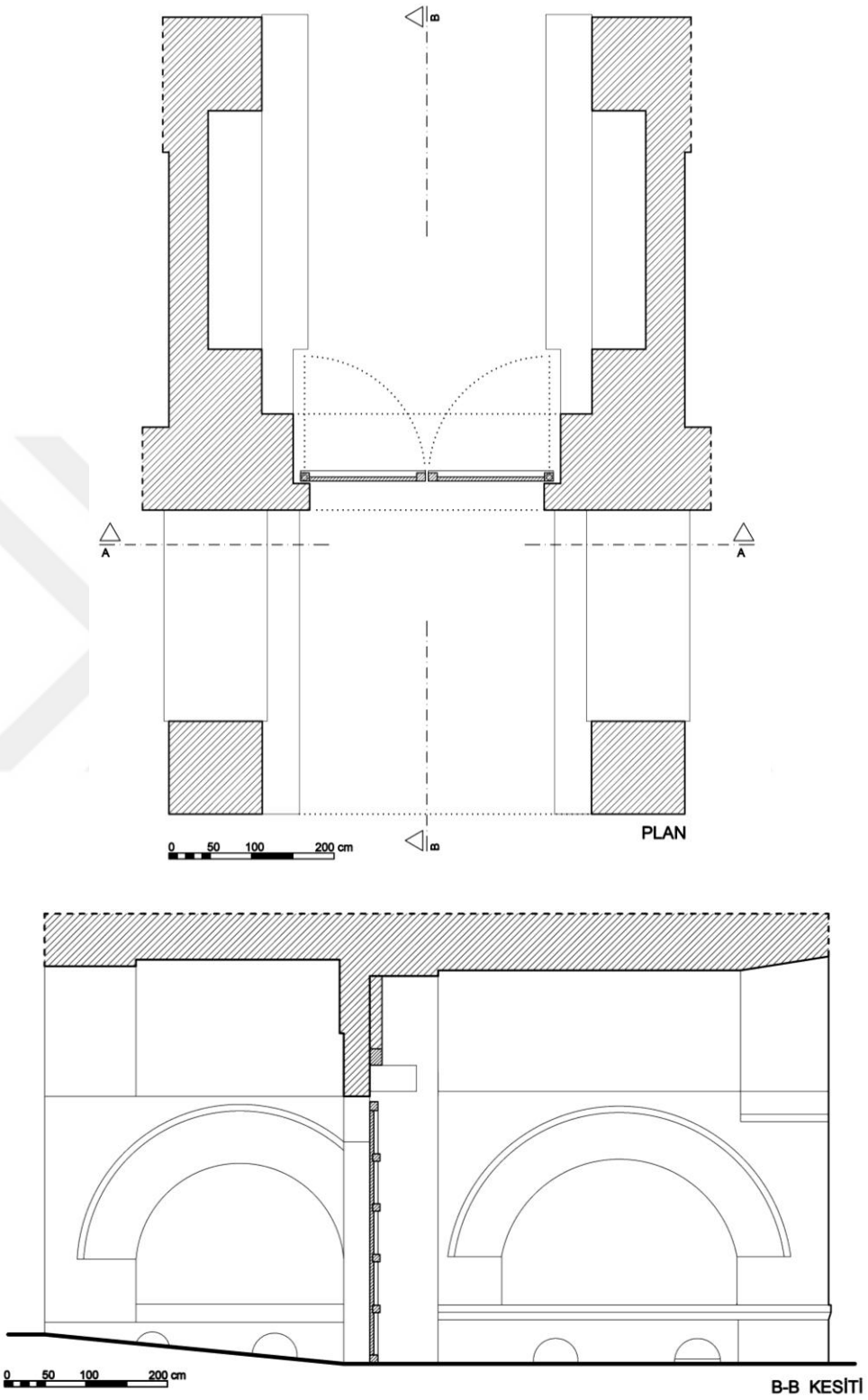
Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapı kanatları çakma tekniği ile oluşturulmuştur. Sağ kanadın içerisinde han kapandıktan sonra giriş çıkışların sağlanması amacı ile sivri kemerli küçük bir kapı daha açılmıştır.

Boyutlar ve Oran:

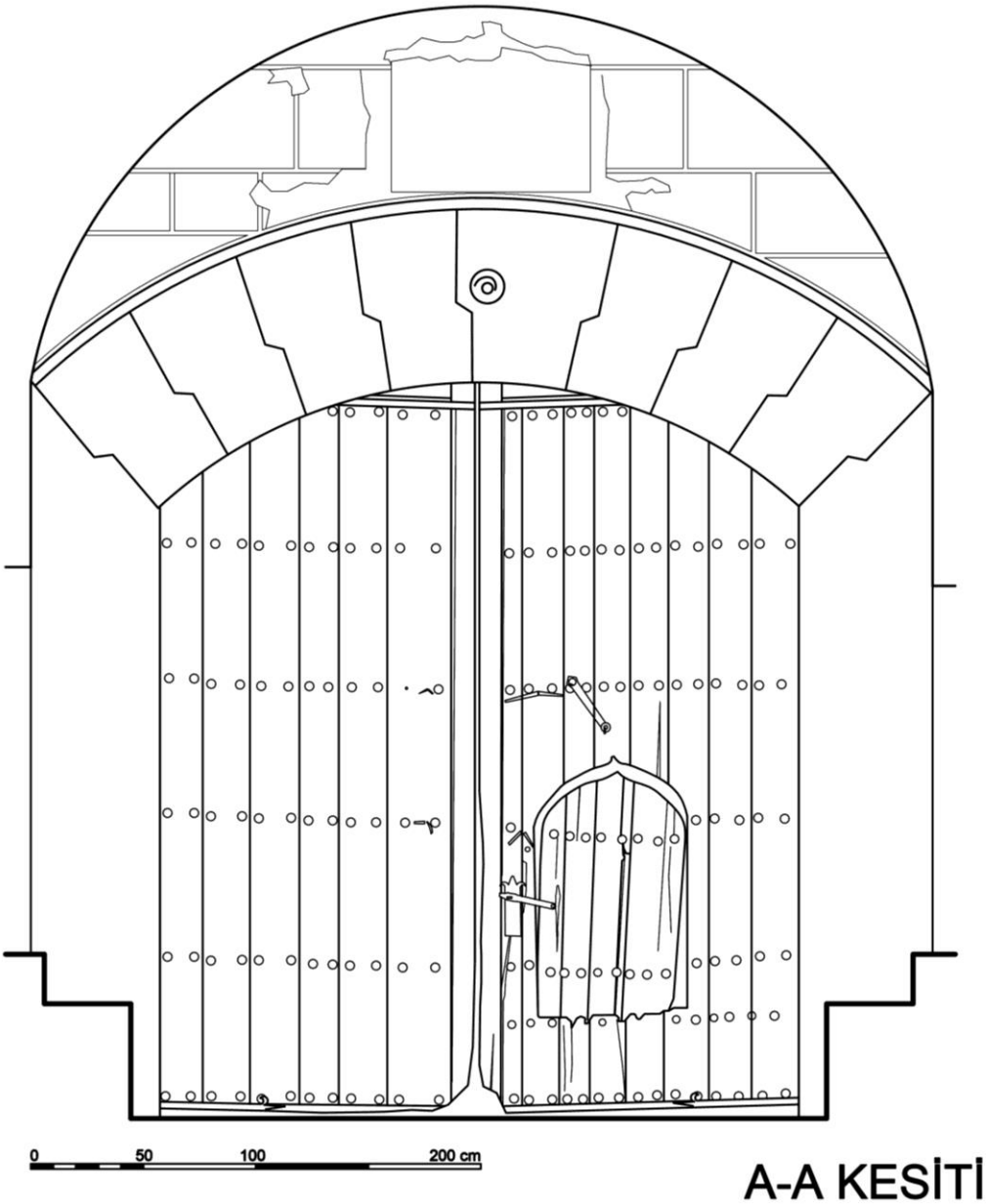
En: 400 cm.

Boy: 409 cm.

Oran: 1/1,02

Çizim 93:Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi, Plan ve Kesit

Çizim 94:Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi, Kapıyı Gösterir Kesit

2.5 Bedesten Ana Girişleri

2.5.1 Makedonya İştip Bedesten

Katalog No: 45

Yapı Adı: İştip, Bedesten (Seyit Abdülkadir Bedesteni)

Çizim No: -

Şekil No: 45

Resim No: 280-284

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: İştip, şehir merkezi, Kuzman Josifovski Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Doğu batı yönünde dikdörtgen planlı bir alanı kaplayan yapı, kare planlı üç mekânın kemerli açıklılar ile yan yana gelmesi ile oluşmaktadır. Bu mekanlardan iki yandakiler aynalı manastır tonoz ile ortadaki ise tromp geçişli bir kubbeyle örtülüdür. Orta mekândan birer kolona oturan ikişer kemer gözü ile yan mekanlara geçiş sağlanmaktadır. Yapının sağır tutulmuş cepheleri iki kademe halinde yükselmektedir. Doğu ve batı cephelerin ortasında birer giriş açıklığı bulunmaktadır. Orta bölümün üzeri altıgen kasnak üzerine oturan altı yöne eğimli, yan bölümlerin üzeri ise dörtgen kasnak üzerine dört yöne eğimli çatı ile örtülmüştür. Orta bölümün kasnağına açılan yuvarlak kemerli pencerelerle bedesten aydınlatılmıştır.

Yapının kesin inşa tarihi bilinmemekle beraber, 16.yy. eseri olabilir[234]. 17. yüzyılda bölgeden geçen Evliya Çelebi de bu bedestenden bahsetmektedir[235]. Yapı 18.yy.'ın sonları ile 19.yy'ın başlarında hapishane ve sonraları depo olarak kullanılmıştır. Osmanlı-Avusturya savaşı sırasında yanmıştır[236]. 1959 yılından itibaren sanat galerisi olarak kullanılmaktadır[237].

---

[234] Ayverdi, 1981, s.69; M. Harthmuth, "Le Patronage Arhitectural de Koca Sinan Pacha dans les Balkans: Un Ensemble de Batiments Inconnus de la Fın de XVIe Siecle a Stip", **Turcica**, 43,2011, ss. 345-362, Tomovski, 2013, s. 661; Kiel, 2014, s.97

[235] …." Ve bu mahalle karîb serâpâ kurşum kubâbları âlî iki başı demir kapulu bir bezzâzistânı var…", Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (haz. S.A. Kahraman ve Y. Dağlı), VI. Kitap, Y.K.Y., İstanbul, 2002, s. 60

[236] Z. Pavlov, Bedesten, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments**, Skopje, 2008, s.127

[237] Tomovski, 2013, s. 663

B. Yapının Ana Girişi

Yapının günümüzde doğu ve batı cephelerinin ortasında benzer mimari özelliklere sahip birer giriş kapısı yer almaktadır. Bunlardan doğu cephede yer alan toprak seviyesinin altında kalmıştır. Batıdaki ise ana giriş olarak kullanılmaktadır. Yapının eski fotoğraflarında güney cephenin ortasında da yuvarlak kemerli bir giriş açıklığının bulunduğu görülmektedir. Bu giriş Tomovski'nin onarım öncesini gösterir planında da bulunmakla beraber, günümüzde örülüdür.

Cepheden dolu bir kütle olarak hafifçe taşan kareye yakın dikdörtgen biçimli girişler, basık kemerli birer açıklığa sahiptir. Yapının girişini oluşturan bu dolu çerçeveler ana hatlarıyla belli olmakla beraber, taşların yüzeylerindeki aşınma, bozulma ve kırılmalar ile bu bölümün duvar örgüsündeki düzensizlikler taçkapının elden geçmiş olduğunu düşündürmektedir.

Malzeme: Bej rengi kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yoktur

Süsleme: Taçkapının herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

2.5.2 Makedonya Üsküp İshak Bey Bedesteni

Katalog No: 46

Yapı Adı: Üsküp, İshak Bey Bedesteni

Çizim No: 95-96

Şekil No: -

Resim No: 285-288

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp şehir merkezi, Türk Çarşısı içinde.

A. Yapının Genel Tanımı

Kuzey güney yönde uzanan dikdörtgen planlı yapının her bir kenarında ve ortasında iki katlı dükkanlar yer alır. Orta alandaki dükkanlar ile kenarlarındakiler arasında üzeri açık koridorlar bulunur. Yapıya giriş her bir kenarın ortasında bulunan ve bu koridorlarına açılan dört kapı ile sağlanmaktadır.

Eser doğu kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre H.1317/M.1899-1900 yılında[238], 15. yy.' a tarihlenen ve yıkılmış olan eski bedestenin yerine inşa edilmiştir[239]. Mevcut yapının 1963 Üsküp depreminde zarar gördüğü bilinmektedir, 1964-65 yıllarında restorasyon görmüştür, bu esnada eski yapıya ait kalıntıların bir kısmı da ortaya çıkmıştır[240].

B. Yapının Ana Girişi

Bedestenin dört adet girişi bulunmaktadır. Bunlardan batı ve güneyde yer alanlar basık kemerli ve oldukça sade tutulmuş giriş açıklıklarıdır. Kuzey ve doğu yönde yer alanlar ise hem oranları hem de mimarileri ile daha özenli bir tasarıma sahiptirler.

[238] Yapının inşa kitabesi için bkz. Ayverdi, 1981, s.296, Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.262,263

[239] Günümüze ulaşamayan bu yapı hakkında detaylı bilgi için bkz., Ayverdi, 1981, s.296, Kumbaracı-Bogoyeviç, 2008, s.262-267, Tunçel, "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi**, Skopje, 2013, s.696-730; L. Kumbaracı-Bogoyeviç, "Skopski Bezisten", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi II**, Skopje, 2013, ss. 665-672 (Makalenin ilk basımı için bkz., L. Kumbaracı-Bogoyeviç, "Skopski Bezisten", Zbornik, S.II-III, (1965-66), Skopje, 1966, ss.43-54)

[240]Kumbaracı-Bogoyeviç eski yapıya ait mermer bir kapının da bugünkü girişlerden birinde keşfedildiğini söylemektedir. Ancak biz bahsi geçen bu kapıyı bulamadık. L. Kumbaracı Bogoyevic, "Skopski Bezisten", 2013, ss. 665-672

Bunlardan yapının inşa kitabesinin bulunduğu doğu yöndeki açıklığı bedestenin ana girişi olarak ele almaktayız.

Yapının ana girişi yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Sövesi süslemesizdir, üzerinde silmeler ile profillendirilmiş sütun başlığını andıran söve konsolları bulunmaktadır. Giriş açıklığının yuvarlak kemerinin biraz dışarı taşkın olan kilit taşında bir mühr-i Süleyman ve içerisinde bir ay-yıldız motifi bulunmaktadır. Giriş açıklığının hemen üzerinde eserin inşa kitabesi yer almaktadır. Ana giriş üst kesimde silmeler üzerine oturtulmuş üçgen şekilli bir alınlık ile taçlandırılmıştır.

Malzeme: Giriş açıklığının kemeri, söveleri ve söve konsolları taş, kitabelik ise mermerden imal edilmiştir.

Kitabelik: Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır. Kitabelikte yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabe kabartma tekniğinde talik yazı ile altı satır halinde yazılmıştır.

Süsleme: Giriş açıklığının yuvarlak kemeri üzerinde kabarma tekniği ile işlenmiş bir mühr-i Süleyman motifi ve bunun merkezinde altıgen içerisine bir ay-yıldız motifi bulunmaktadır.

Kapı Kanatları: Yapının demirden imal edilmiş çift kanatlı bir kapısı bulunmaktadır. Kapı kanatları üst kesimde, giriş açıklığının yuvarlak kemerine uygun olarak biçimlendirilmiştir. Kanatların demir profiller ile oluşturulan çerçevesi bir sac ile doldurulmuştur. Kanatların yüzeyi dikdörtgen kesitli profiller ile sekize bölünmüştür.

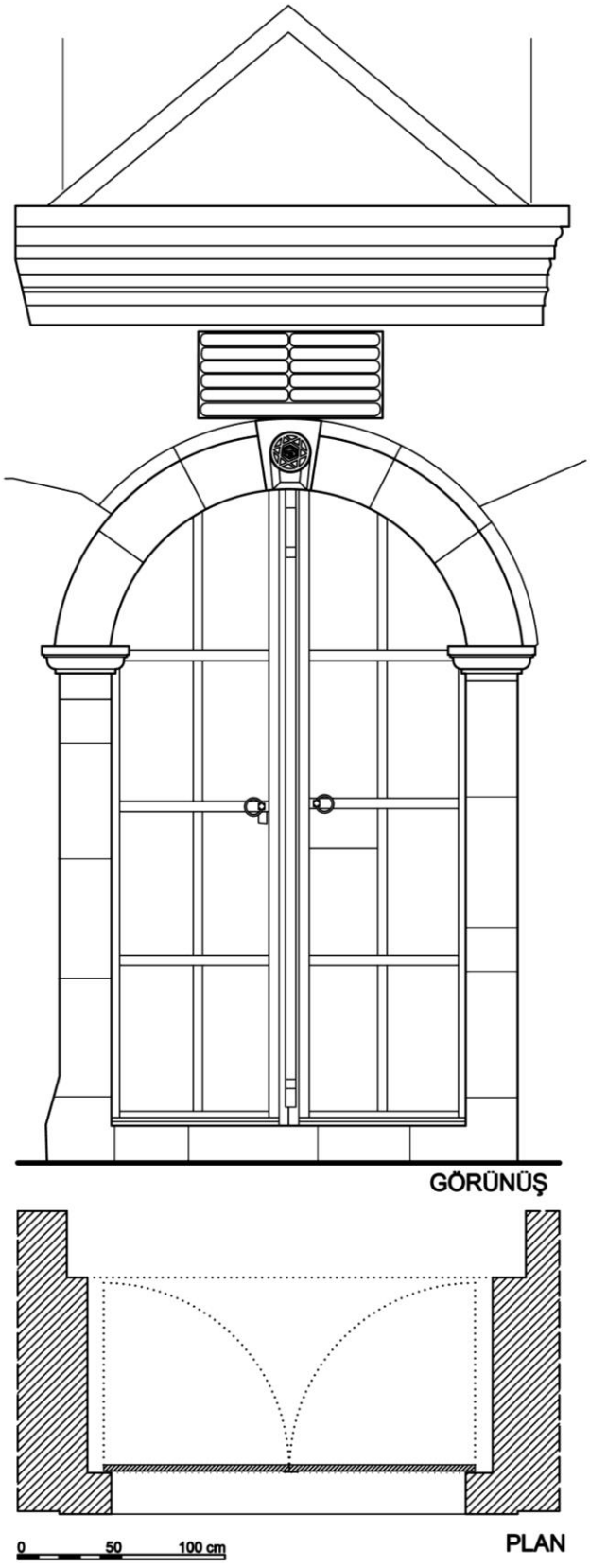
Boyutlar ve Oran:

Doğu girişi:

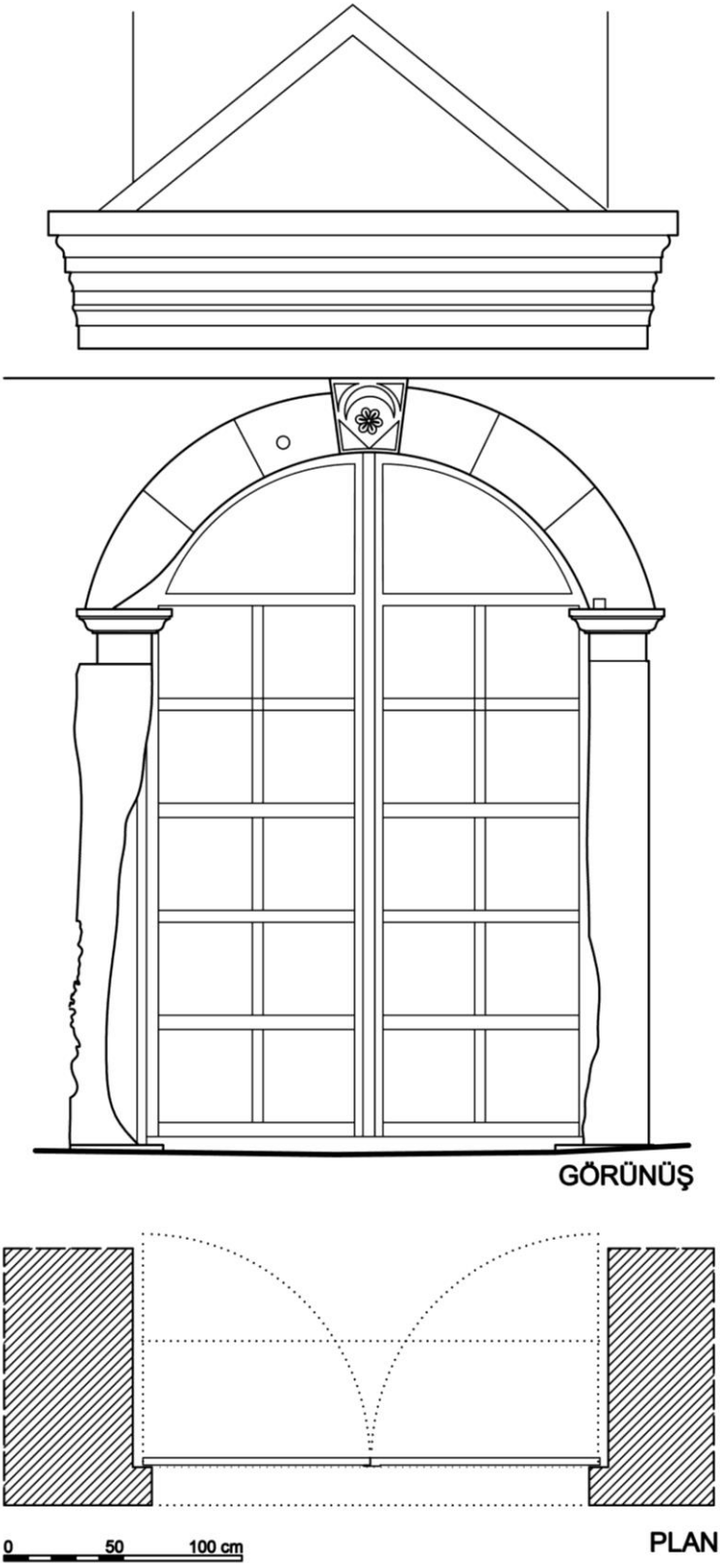
En: 171 cm.

Boy: 326 cm.

Oran: 1,90

Çizim 95:Üsküp Bedesteni, Doğu Girişi Görünüş ve Planı

Çizim 96:Üsküp Bedesteni, Kuzey Girişi Görünüş ve Planı

2.5.3 Makedonya Manastır Arastası

Katalog No: 47

Yapı Adı: Manastır, Arastası (Bezisten)

Çizim No: 97

Şekil No: 46

Resim No: 289-292

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Manastır şehir merkezi, Dragor Nehri kuzeyi, Yeni Camii ve İshak Bey Camii arasında.

A. Yapının Genel Tanımı

İnşa kitabesi olmayan yapının inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Yapının türü kimi yayınlarda[241] ve yerel halk tarafından bezisten olarak adlandırılmakta iken, kimi yayınlarda ise kapalı çarşı[242] olarak geçmektedir. Yapı türü konusundaki bu farklılık yapının tarihlendirilmesi konusunda da farklı görüşleri barındırmaktadır. Manastırı konu eden seyahatnamelerde bir bezistenin varlığından söz edilmektedir[243]. Kocanovska yayınında günümüzdeki yapının 15. yy. da inşa edilmiş olan asıl bezisten binası üzerine yapılmış olan eklentiler ve rekonstrüksiyonlar ile inşa edilerek günümüzdeki durumuna kavuştuğunu plan şemaları ile aktarmaktadır[244]. Tunçel ise Manastır'da var olmuş olan eski bedestenin günümüze ulaşamadığını ve bu yapı hakkında seyyahların anlatımından başka bilgimiz olmadığını aktararak yapıyı bir arasta olarak betimlemekte ve 18-19. yy. eseri olabileceğini söylemektedir[245].

---

[241] V. Kocanovska, Review of the Revitalized Bezisten, Cultural Heritage XXXIV, National Conservation Center, 2008, s.137-153

[242] Ayverdi, 1981, s.108, M. Tunçel, "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi**, Skopje, 2013, ss. 695-715 (Makalenin ilk basımı için bkz. M. Tunçel, "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", Prof. Dr. Halük Karamağaralı Armağanı, Ankara, 1992, ss.317-360)

[243] S. Yerasimos, Les Voyageurs Dans L'empire Ottoman (XIVe-XVIe siécles), Ankara, 1991, s.408; Evliya Çelebi Seyahatname, C.V, İstanbul, 1315, s.573

[244] V. Kocanovska, "Review of the Revitalized Bezisten", **Cultural Heritage** XXXIV, National Conservation Center, 2008, s.137-153

[245] M.Tunçel, 2013, s.711,712

Yapı birçok kere onarılmış ve yenilenmiş ise de tezimizin konusu olan ana girişler biçimsel özellikleri açısından 19. yy. sonu, 20. yy. başlarına ait olmalıdır.

Yapı etrafı yollar ve nehir ile çevrili arsaya uyum sağlamak üzere, bir yamuk şeklinde biçimlenmiştir. Doğu- batı yönünde uzanan bir ana koridor, doğu- kuzey batı yönünde kırılarak uzanan ikinci bir ana koridor ile buna kuzey güney yönünde eklenen kısa bir koridor ve bunların arasını dolduran mekanlardan oluşmaktadır.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının günümüzde beş adet girişi bulunmaktadır. Bu girişlerden kuzey cephede yer alan ve kısa koridora açılan giriş yapıya son yıllarda eklenmiştir ve 1989 yılına ait bir planda görülmektedir[246]. Girişin biçimsel özellikleri de diğer girişlerden farklıdır. Yapının diğer dört girişi biçimsel olarak birbirine çok benzemektedir. Katalogda yapının doğu cephesinde yer alan girişlerden kuzey taraftakine ilişkin bilgiler verilmektedir.

Yuvarlak kemerli olan giriş, silmeler ile dikdörtgen bir çerçeveye alınmıştır. Çerçeve düz, iç ve dış bükey kavisli silmelerden oluşmaktadır. Çerçevenin üst kesimi bir saçak ile taçlandırılmıştır. Girişin söveleri süslemesizdir, silmeler ile hareketlendirilen söve konsolları bulunmaktadır. Yuvarlak kemerin geçmeleri düzdür.

Girişlerin üst kesimlerinde çatı saçakları hareketlendirilerek girişlerin ön plana çıkması sağlanmıştır. Girişlerden batı cephedeki üçgen biçimli bir alın, diğerleri ise iç bükey ve dış bükey kıvrımlar ile hareketlendirilen alınlar ile belirginleştirilmiştir.

Malzeme: Ana girişin kemer, söve ve söve konsolları düzgün kesme taştan imal edilmiştir, günümüzde boyalıdır. Silmeler ise tuğladan örülmüş günümüzde sıvalı ve boyalıdır.

Kitabelik: Yoktur.

Süsleme: Kemerin üzerinde toplam üç adet, alçak rölyef şeklinde bir ay yıldız kabartması yer almaktadır. Kabartmalar kilit taşı ile kemerin sağ ve sol kısmındadır.

Kapı Kanatları: Girişin iki kanatlı kapıları simetrik kompozisyona sahiptir. 2 mm kalınlığında metal saclar, 40x8 mm arlıkta dikey ve yatay demir çubuklarla sıkıştırılmış ve demir çiviler ile çakılmıştır. Kanatlar, üst kesiminde yatay tutturulan bir profile, kanadın boyunca uzanan bir dikme ile bağlanır. Kanat bir ökçe ile zemine oturur. İçerden

[246]V. Kocanovska,2008, s.137-153

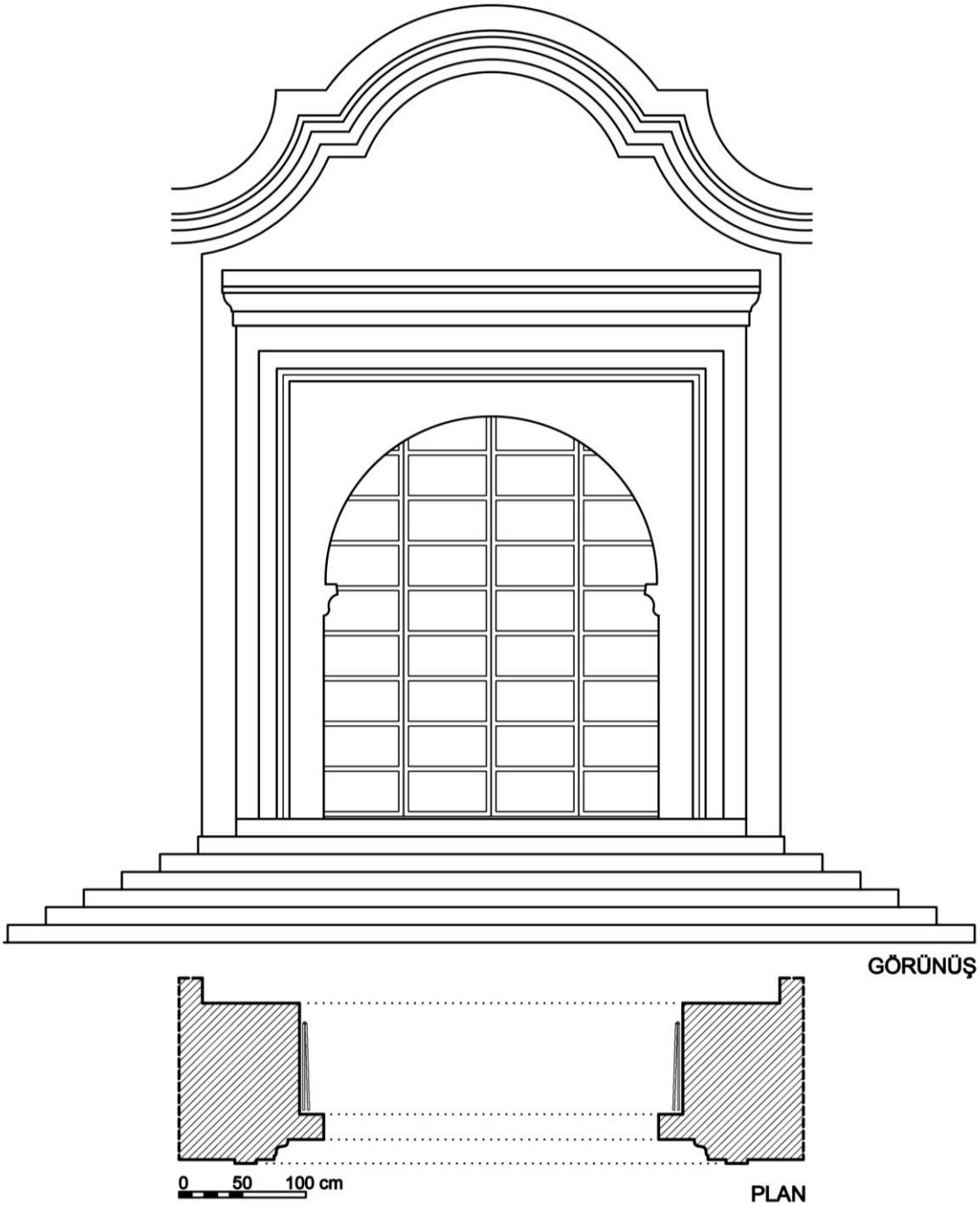
kapıyı kilitlemek için kanatlar üzerinde iki kanca ve kancalar üstüne konan 2,5 cm. kalınlığında 180 cm. uzunluğunda demir çubuk parçası, bu demir çubuğu dışarıdan yerleştirecek iki halka ve halkalara takılacak kilit bulunmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

En: 264 cm.

Boy: 319 cm.

Oran: 1,20

Çizim 97:Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi Girişi, Görünüş ve Plan

2.6 Tekke Yapıları Ana Girişleri

2.6.1 Kosova Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi

Katalog No: 48

Yapı Adı: Yakova, Hacı Şeyh Musa Tekkesi

Çizim No: 98-99

Şekil No: -

Resim No: 293-296

İnceleme Tarihi: Ağustos 2015

Bulunduğu Yer: Yakova Şehir Merkezi, Nene Tereza Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Tekke kompleksi bir avlu etrafında konumlanmış farklı binalardan oluşmaktadır. Nene Teresa Caddesine paralel olarak yerleşmiş ana binada tekkenin asıl fonksiyonları yer almaktadır. Bu bina kuzey-güney ekseninde yerleşmiş ince uzun bir dikdörtgen alanı kaplamaktadır. İki katlı yapının üzeri kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Binanın giriş mekanının olduğu orta bölüm, üst katta avlu ve yol tarafına doğru çıkma yapmaktadır.

Rufai tarikatına ait olan tekke, 19.yy. da Şeyh Musa tarafından kurulmuştur[247] ve günümüzde de asli fonksiyonunu sürdürmektedir.

B. Yapının Ana Girişi

Ana giriş doğu cephenin orta kısmındaki kapalı çıkmanın altında yer almaktadır. Giriş açıklığı yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Her iki yanda yine yuvarlak kemerli birer adet pencere bulunmaktadır. Sövesi süslemesiz yekparedir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Kemerin kilit taşı hafifçe dışarıya taşırılmıştır. Bunun hemen solunda bir ay-güneş tasviri bulunmaktadır. Ana girişin her iki yanında, söve konsollarının hemen üzerinde taştan birer konsol bulunmaktadır. Bu konsolların üzerinde günümüzde lambalar asılıdır.

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Yoktur.

[247] M.Tahralı, "Rifaiyye Maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, 2008, s.100; R. Vırmiça, **Kosova Tekkeleri**, Ankara, 2010, s.125

Süsleme: Giriş açıklığı kemerinin üzerinde kabartma süslemeler bulunmaktadır. Kilit taşında ve kilit taşının sol tarafında yer almaktadır.

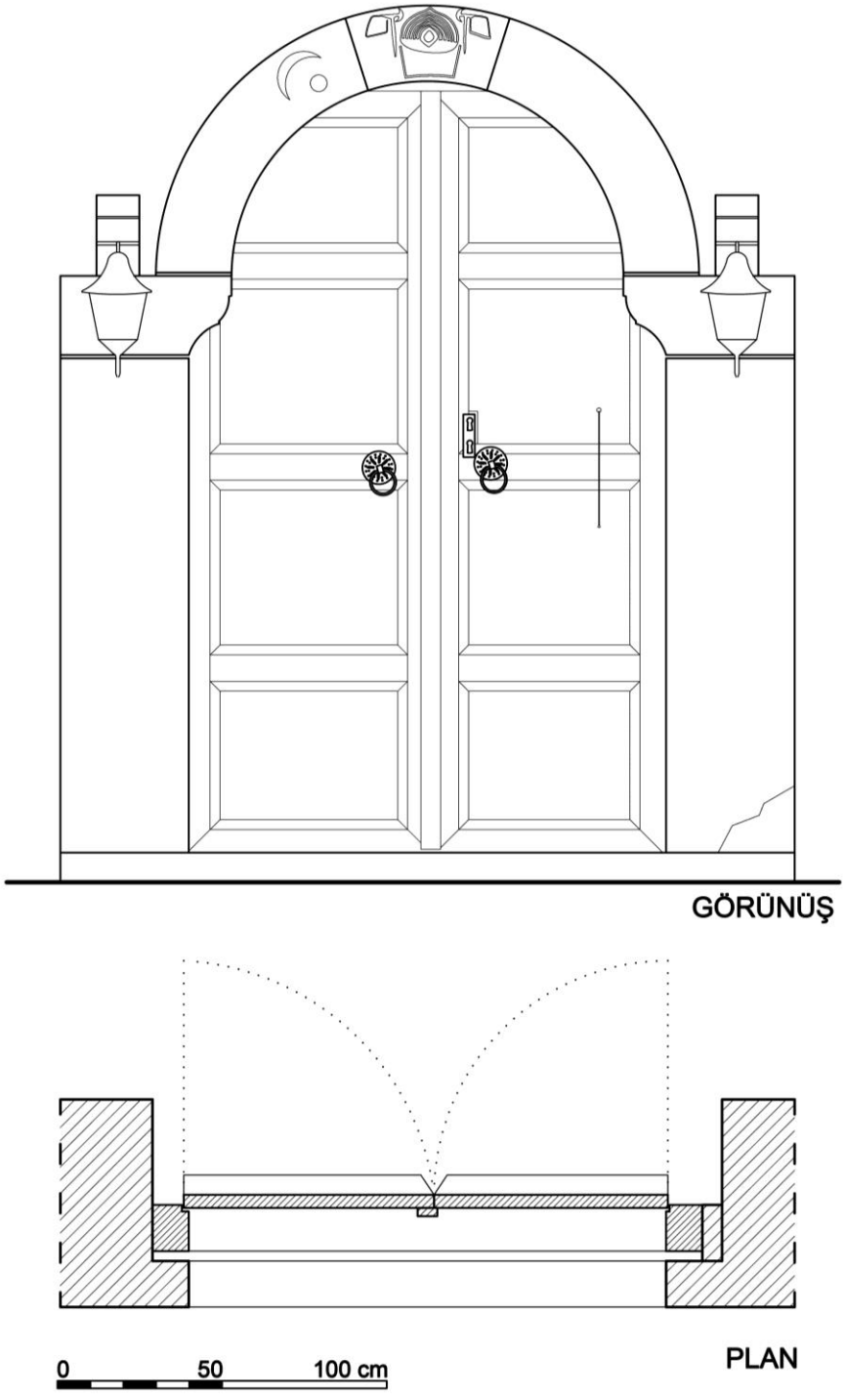
Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapı kanatları çakma tekniği ile oluşturulmuştur. Kanatlar ön yüzde simetrik olarak düzenlenmiş dört panolu bir kompozisyona sahiptir. Her iki kanatta kayıt üzerine yerleştirilmiş birer adet çekecek bulunmaktadır. Yenilenmiş olduğu anlaşılan binisi sadedir.

Boyutlar ve Oran:

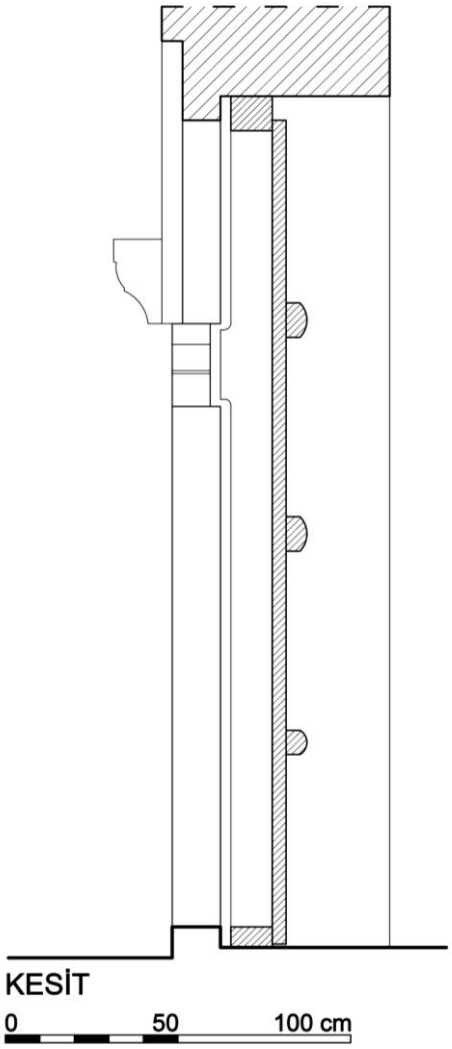
En: 223cm.

Boy: 266 cm.

Oran: 1/1,19

Çizim 98:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 99:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi, Kesit

2.6.2 Kosova Yakova Şeyh Emin Tekkesi

Katalog No: 49

Yapı Adı: Yakova, Hacı Şeyh Emin Tekkesi

Çizim No: 100-101

Şekil No: -

Resim No: 297-300

İnceleme Tarihi: Ağustos 2015

Bulunduğu Yer: Yakova Şehir Merkezi, İsmail Qemali Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Kesin inşa tarihi bilinmeyen tekke, Sadi tarikatına aittir ve Şeyh Emin tarafından kurulmuştur[248]. Küçük bir avlu etrafında konumlanmış farklı binalardan oluşmaktadır. Bu binalarda türbe, semahane, konaklama gibi fonksiyonlar yer alır.

Yapının avlu duvarı üzerindeki kitabede H.1306/M.1888-89 tarihi bulunmaktadır. Ana giriş açıklığının kitabede yer alan bu tarihte inşa edildiğini düşünmekteyiz.

Yapının Ana Girişi

Yapı grubunun doğu cephesinde yer alan ve İsmail Qemali caddesine bakan ana giriş avluya açılmaktadır. Giriş açıklığı yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Kemer örgüsünde beyaz ve kırmızı renkli taşlar dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Bu kemeri daha ufak taşlardan örülmüş ikinci bir kemer çevreler. Dıştaki kemerin kilit taşının iki yanında birer çiçek motifi işlenmiştir. Sövesi süslemesiz yekparedir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Ana girişin her iki yanında, söve konsollarının üst kesiminde taştan birer konsol bulunmaktadır.

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Girişin hemen sol kenarında yatay dikdörtgen şekilli bir kitabelik bulunmaktadır[249].

[248] Ayverdi, 1981, s.316, R. Vırmiça, **Kosova Tekkeleri**, Ankara, 2010, s.112

[249] Bu kitabede "Allahu la-ilahe illa hu, sene 1306" ifadesi yer almaktadır. İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.107

Süsleme: Yegâne süsleme unsuru yuvarlak kemerin kilit taşının her iki yanında bulunan kabartma çiçeklerdir. Altı dilimli olan bu çiçekler birer altıgenin içerisine yerleştirilmiştir.

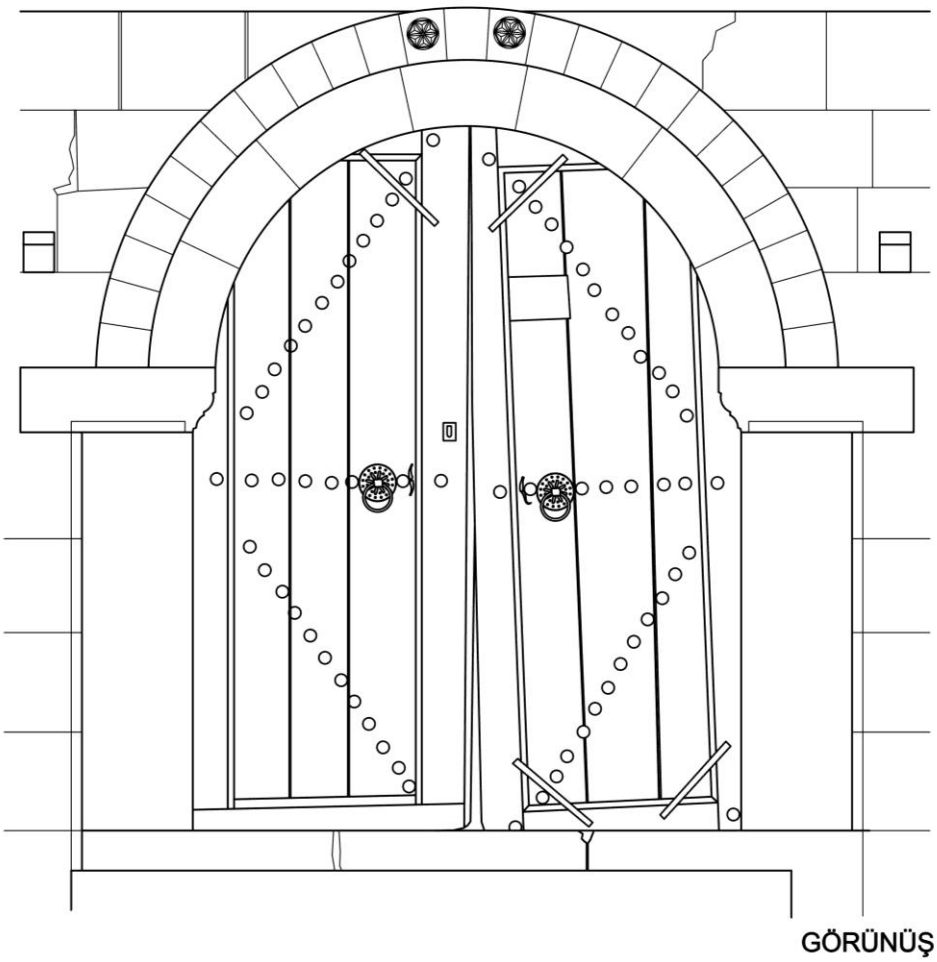
Kapı Kanatları: Eserin çift kanatlı ahşap kapı kanatları geçme ve çakma tekniği ile oluşturulmuştur. Kanatlar ön yüzde tek panoludur. Kanatların arka yüzünde serenler ve başlıklar, diyagonal ve yatay kayıtlarla çivilenmiştir. Bu çiviler kanatların ön yüzünde eşkenar dörtgen oluşturmuştur. Her iki kanatta kayıt üzerine yerleştirilmiş birer adet çekecek bulunmaktadır. Kanatların alt kısımlarında bozulmalar göze çarpmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

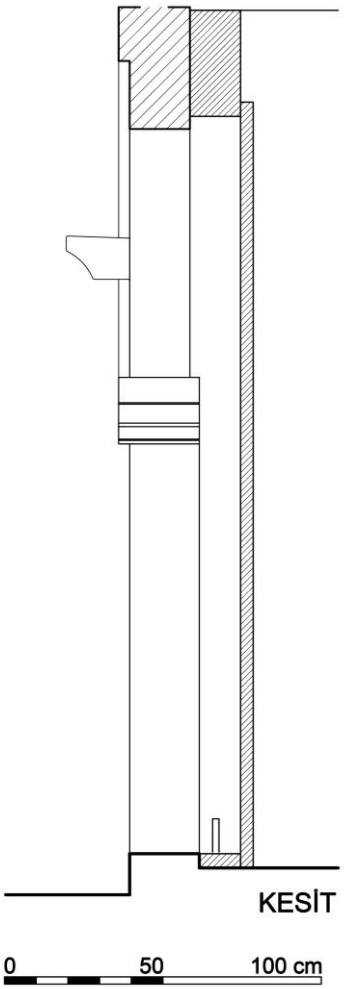
En: 250 cm.

Boy: 267 cm.

Oran: 1/1,1

Çizim 100:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 101:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi, Kesit

2.6.3 Kosova Yakova Geçar Camii'nde Bulunan Tekke Kapısı

Katalog No: 50

Yapı Adı: Yakova, Geçar (Gerçar, Çömlekçiler) Camii

Çizim No: 102-103

Şekil No: 47

Resim No: 301-305

İnceleme Tarihi: Ağustos 2015

Bulunduğu Yer: Yakova Şehir Merkezi

A. Yapının Genel Tanımı

Dikdörtgen planlı yapının minaresi doğu cephesinin ortasında yer almaktadır. Son cemaat yeri yoktur. Harimin üzeri dışarıdan kırma çatı, içeride ise kubbe ile kaplıdır. Caminin giriş cephesinin sonradan kuzey yönde genişletilerek harime katıldığı ve üst katta tekke olarak kullanılan bir oda ilave edildiği anlaşılmaktadır[250]. Yapının bir dönem tekke olarak kullanıldığı görüşüne başka araştırmacılar da katılmaktadır[251].

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak üslup özelliklerine bakarak 19.yy.' a tarihlendirilmektedir[252].

B. Yapının Ana Girişi

Ana giriş yapının kuzey cephesinde yer almaktadır. Araştırmacılar ana girişi oluşturan taşların bir Rifai Tekkesinden sökülerek, burada yeniden monte edildiğini düşünmektedir[253].

Giriş açıklığı hafifçe basık iç içe iki yuvarlak kemer ve bunların üst kısmına yerleştirilmiş bir kitabelikten oluşmaktadır. Günümüzde kemerin hemen üzerinden başlayan ahşap sundurma, kitabeliğin bir kısmını kapatmıştır. Giriş açıklığının içteki yuvarlak kemeri, beş adet taştan oluşmuştur. Bu kemeri daha ufak taşlardan örülmüş ikinci bir kemer çevreler. Kilit taşında bir Rifai tacı içerisinde yazı bulunmaktadır. Dıştaki kemer ise onbeş adet taştan örülmüştür ve her birinin üzeri yazılıdır. Sövesi süslemesiz

[250] Ayverdi, 1981, s.312, İbrahimgil ve Konuk, s.50-51
[251] Araştırmada eserin aynı zamanda bir Rifai Tekkesi olarak kullanıldığı belirtilmekte ve ismi Gazi Şeyh Feyzullah Ağa Camii Tekkesi olarak geçmektedir. Kosova Kitabeleri, s.208
[252] Ayverdi,1981, s.312, İbrahimgil ve Konuk, s.50-51
[253] Ayverdi, 1981, s.312, İbrahimgil ve Konuk, s.50-51

yekparedir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Bu söve konsollarının üzerinde de birer sancak içerisinde yazılar vardır. Ana girişin her iki yanında, söve konsollarının üst hizasında taştan birer konsol yerleştirilmiştir.

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal edilmiştir. İçteki kemerin yastık taşlarında kırmızı renk, diğer taşlarda ise beyaz ve gri renk kullanılmıştır.

Kitabelik: Ana girişin hemen üzerinde, üst kesimi eğrisel çizgilerle şekillendirilmiş yatay dikdörtgen bir çökertme içerisinde yazılmış kitabelik bulunmaktadır. Günümüzde bir kısmı sundurmanın altında kalan kitabelik araştırmacılar tarafından da okunamamıştır.

Süsleme: Ana girişin süsleme unsuru kemer taşları ve söve konsollarında yer alan yazılardır[254]. Dıştaki kemerin her bir taşı üzerindeki kabartma yazılar üstte çiçek motifleri ile süslenmiştir. İçteki kemerin kilit taşında da kabartma tekniği ile işlenmiş bir tac, bunun içerisinde bir kitabe ve tacın her iki yanında birer çiçek motifi bulunmaktadır. Söve konsollarında kabartma kaval bir profil ile kare çerçeve içerisine alınmış sancaklar ve bunların içerisinde yazılar yer almaktadır. Sancakların alemden uzanan ikişer püskülü vardır.

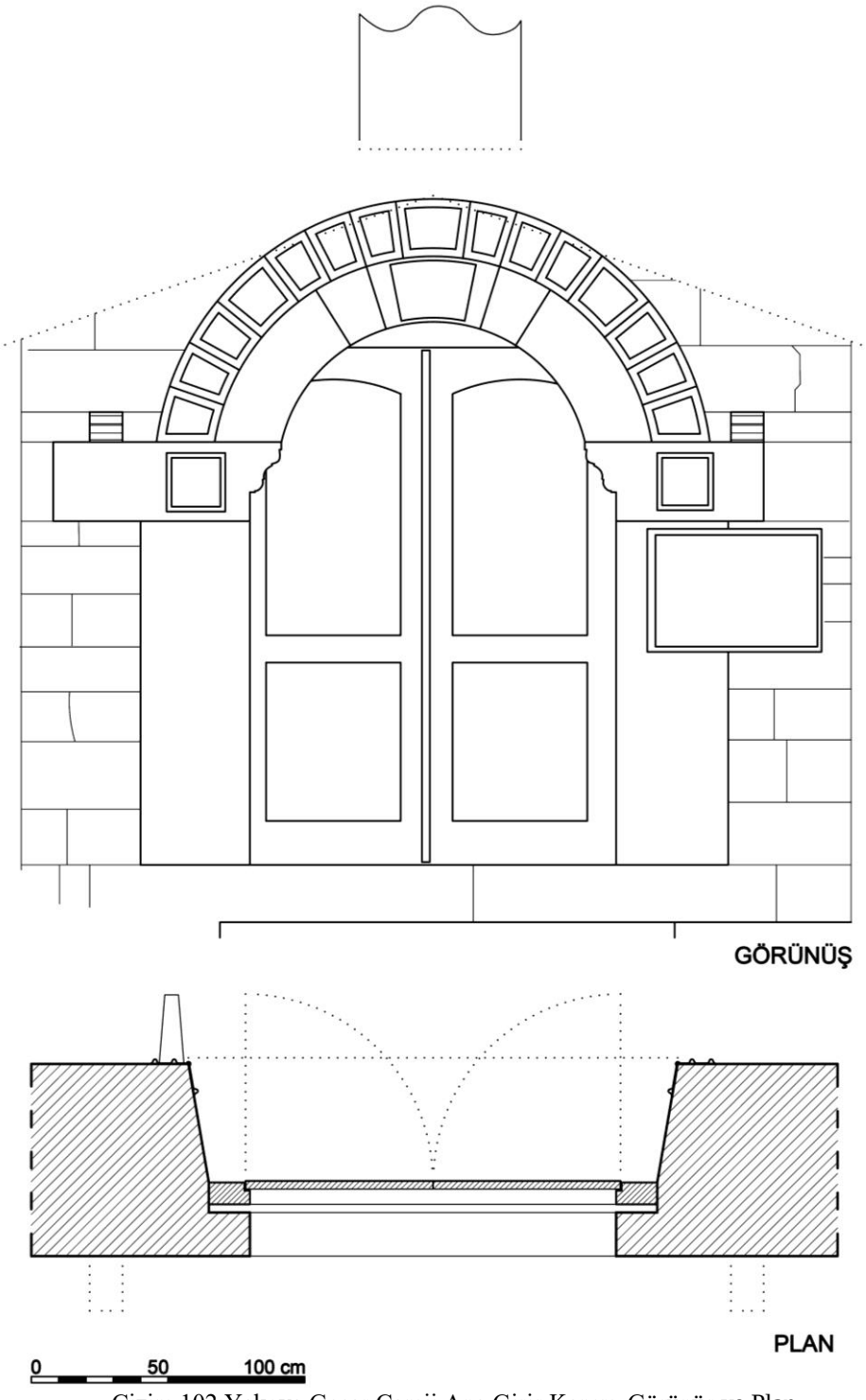
Boyutlar ve Oran:

En: 215 cm.

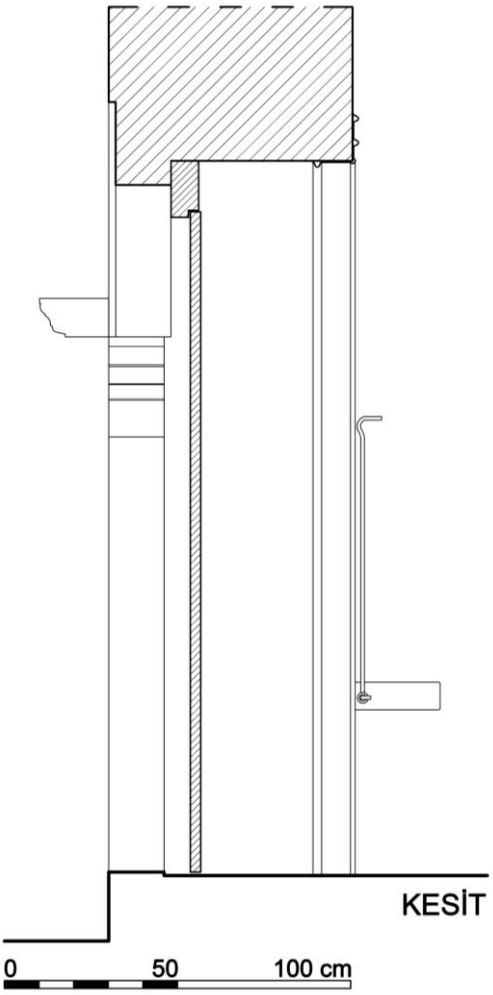
Boy: 244 cm.

Oran: 1/1,13

[254] Yapının girişi üzerinde yer alan yazılar çeşitli araştırmacılara tarafından okunarak yayımlanmıştır. Ayverdi, 1981, s.312; İbrahimgil ve Konuk, s.50-51; Kosova Kitabeleri, s.208

Çizim 102:Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kapısı, Görünüş ve Plan

Çizim 103:Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kapısı, Kesit

2.7 Kamu Yapıları Ana Girişleri

2.7.1 Makedonya Üsküp Hükümet Konağı

Katalog No: 51

Yapı Adı: Üsküp, Hükümet Konağı

Çizim No: 104

Şekil No: -

Resim No: 306-308

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp Şehir Merkezi, Üsküp Kalesinin doğusu, Samoilova Cd.

C. Yapının Genel Tanımı

Günümüzde kullanılmayan yapı, özgününde hükümet konağı olarak inşa edilmiştir. Kuzey-güney yönünde yerleşmiş dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. İki katlı yapının üzeri dört yöne eğimli kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Simetrik olarak düzenlenen dikdörtgen planlı yapının uzun kenarlarının ortasında birer girişi bulunmaktadır.

Yapının 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği bilinmektedir[255]. 1963 yılı Üsküp depreminde zarar gören bina sonrasında restore edilmiştir.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının uzun kenarlarının ortasına karşılıklı olarak yerleştirilmiş birer girişi bulunmaktadır. Her ikisi de yuvarlak kemerli olan açıklıklar birbirinin eşi olmakla beraber, yapının ön ve arka cephesinde ana girişin konumlandığı orta kesim farklı düzenlenmiştir.

Ana giriş yapının Üsküp Kalesine bakan batı cephesinde yer almaktadır. Yuvarlak kemerli ana giriş, iki yanda dışa taşkın yerleştirilmiş cephe boyunca yükselen pilasterler ve çatıda üçgen bir alınlıkla çerçeve içine alınarak vurgulanmıştır. Bu

[255] Hükümet konağının yapım tarihi ile ilgili bkz., BOA, İrâde Meclis-i Vâlâ, no: 23129; Kumbaracı, 2008, s.410; M. Ünlü, II. Abdülhamit Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri, **Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi** I,1, 2012, s.168; N. Konuk, **Tanzimat Sonrası Osmanlı Rumeli Vilayetleri Hükümet Konaklarında İdeoloji ve Erk'in Mimari Temsili (1839-1922)**, Atılım Üni. Fen Bil. Enst., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018, ss. 206-208

düzenleme cephe boyunca uzanan firiz ile iki kata ayrılmıştır. Üst katta birbirine bitişik iki basık kemerli pencere yer alır. Pilastrler dikdörtgen kaidelere ve silmelerden oluşan başlıklara sahiptir. Üst kat pilastr ve kaidelerinin yüzeyinde dikdörtgen çökertmeler oluşturulmuştur.

Yapının ana girişini sağlayan yuvarlak kemer, kaplama beyaz taşlar ile belirginleştirilmiştir. Kemer örgüsünde kısa ve uzun taşlar dönüşümlü kullanılmıştır. Uzun taşlar dört üçgen yüzey oluşturan hafif kabartmalara sahiptir. Ana girişin yuvarlak kemeri iki yanda pilastrlara oturmaktadır. Dikdörtgen kaidelere sahip pilastrlar süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş sütun başlıkları bulunmaktadır.

Eserin dört kanatlı ahşap kapısı geçme tekniği ile oluşturulmuştur. Birbirinin eşi olan kanatlar dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay bir kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki iki bölüme ayrılmıştır. Alt panonun yüzeyinde köşeleri dalgalı bir hat ile pahlanmış kare çerçeve bulunur. Üstteki bölüm ise camla kapatılmıştır. Kemer altı penceresi çıtalarla ışınsal olarak onbeş dilime ayrılmıştır.

Malzeme: Taş.

Kitabelik: Yoktur.

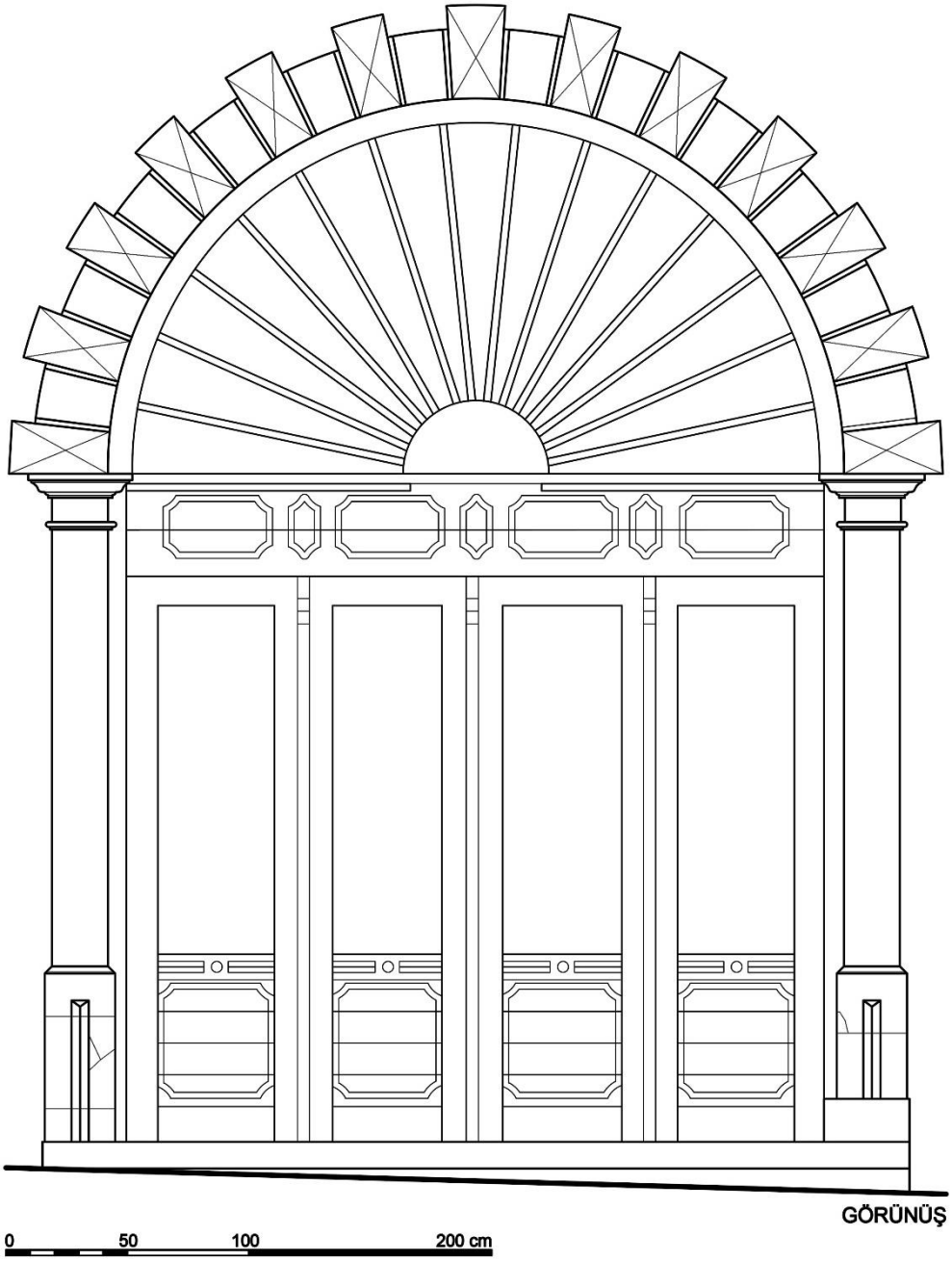
Süsleme: Ana girişin herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Boyutlar ve Oran:

En: 303 cm.

Boy: 428 cm.

Oran: 1,41

Çizim 104:Üsküp Hükümet Konağı Ana Girişi, Görünüş

2.7.2 Makedonya Manastır Askeri İdadisi

Katalog No: 52

Yapı Adı: Manastır, Askeri İdadi

Çizim No: 105-107

Şekil No: 48

Resim No: 309-317

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Manastır Şehir Merkezi, St. Celement of Ohrid Cad. ile Partizanska Cad. Kesişimi.

A. Yapının Genel Tanımı

Eser özgününde askeri lise olarak inşa edilmiş olup, günümüzde Bitola Koruma Enstitüsü ve Müzesine ev sahipliği yapmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde yerleşmiş dikdörtgen planlı, açık avlulu bir yapıdır. İki kat ve bodrumdan oluşan binanın üzeri kiremit kaplı çatı ile örtülüdür.

M. Kemal Atatürk'ün de eğitim gördüğü bu lise binası H.1264/ M.1847-48 yılında eğitime açılmıştır[256]. Yapının giriş cephesinde 2008-2009 yıllarında restorasyon çalışmaları yapılmıştır. 2013 yılında da TİKA tarafından binanın ön cephesi, girişi, bazı mekanları elden geçirilmiş ve bir Atatürk için bir anı odası tefriş edilmiştir.

B. Yapının Ana Girişi

Yapının güneydoğu ve güneybatı cephelerinin ortasında birer adet giriş kapısı bulunmaktadır. Bunlardan yapının kısa kenarını oluşturan güneydoğu cephesinde yer alan, ana giriştir.

Yapının esas cephesinin orta bölümü dışa taşkın inşa edilerek ana giriş vurgulanmıştır. Dışarıya taşkın bu bölüm simetrik bir düzenlemeye sahiptir. Zemin katta ortada yuvarlak kemerli ana giriş, iki yanında ise üç dilim kemerli birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Üst katta ise, çıkma boyunca uzanan bir konsol balkon ile ortada bu balkona açılan lentolu bir kapı ve iki yanında basık kemerli birer pencere açıklığı yer alır. Gerek eski fotoğraflarından gerekse bugünkü görünümünden kapının üst kesiminin elden

[256] Mehmet Tevfik.,1933, s.49'dan aktaran; İbrahimgil, 2013, s.789

geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bugün sövenin kesilerek lentonun üzerine yatay dikdörtgen biçimli mermer bir levhanın yerleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Çatıda saçak silmeleri ortada üç dilimli kemer formunda bir alınlık oluşturmuştur. Bu alınlığın ortasında bir arma ve iki yanında vazodan çıkan birer sarmaşık kabartması bulunur.

Zeminde ana giriş bir taş örgü ile dikey dikdörtgen bir çerçeve yapacak şekilde cepheden hafifçe dışarıya taşırılmıştır. Bu çerçevenin içinde giriş açıklığı ile hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen biçimli bir kitabelik bulunur. Giriş açıklığı yuvarlak kemer ile örtülüdür. Kemerin az taşkın kilit taşının altında küre şeklinde bir sarkıt bulunmaktadır. Bu kemeri daha ufak taşlar ile örülmüş ikinci bir kemer kuşatmaktadır. Dıştaki kemerin kilit taşı, yüzeyindeki kabartma ile vurgulanmıştır. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları vardır.

Yapının 2008-2009 yıllarında geçirdiği restorasyonda çatı alınlığındaki armanın yüzeydeki izlerden yola çıkarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kitabeliğin boyaları yenilenmiş ve ana giriş çerçevesini oluşturan taşların boyaları kazınmıştır. Ana girişin ahşap kapı kanatları da bir replikası ile değiştirilmiştir.

Malzeme: Ana girişin çerçevesi kesme taş, kemeri ve söveleri beyaz renkli düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

Kitabelik: Giriş kapısının hemen üzerinde, profiller ile çerçevelenmiş yatay dikdörtgen bir çökertme içerisinde yer almaktadır. Ortada yatay dikdörtgen bir kartuş içerisinde kabartma tekniğinde Osmanlıca "Manastır Askeri İdadi" yazısı bulunmaktadır[257]. Yazının her iki yanında birer dünya küresi, fırça ile palet ve gönye kabartma olarak işlenmiştir.

Süsleme: Ana girişin yegâne süsleme unsuru kitabelikte yer alan dünya, fırça ile palet ve gönye kabartmalarıdır.

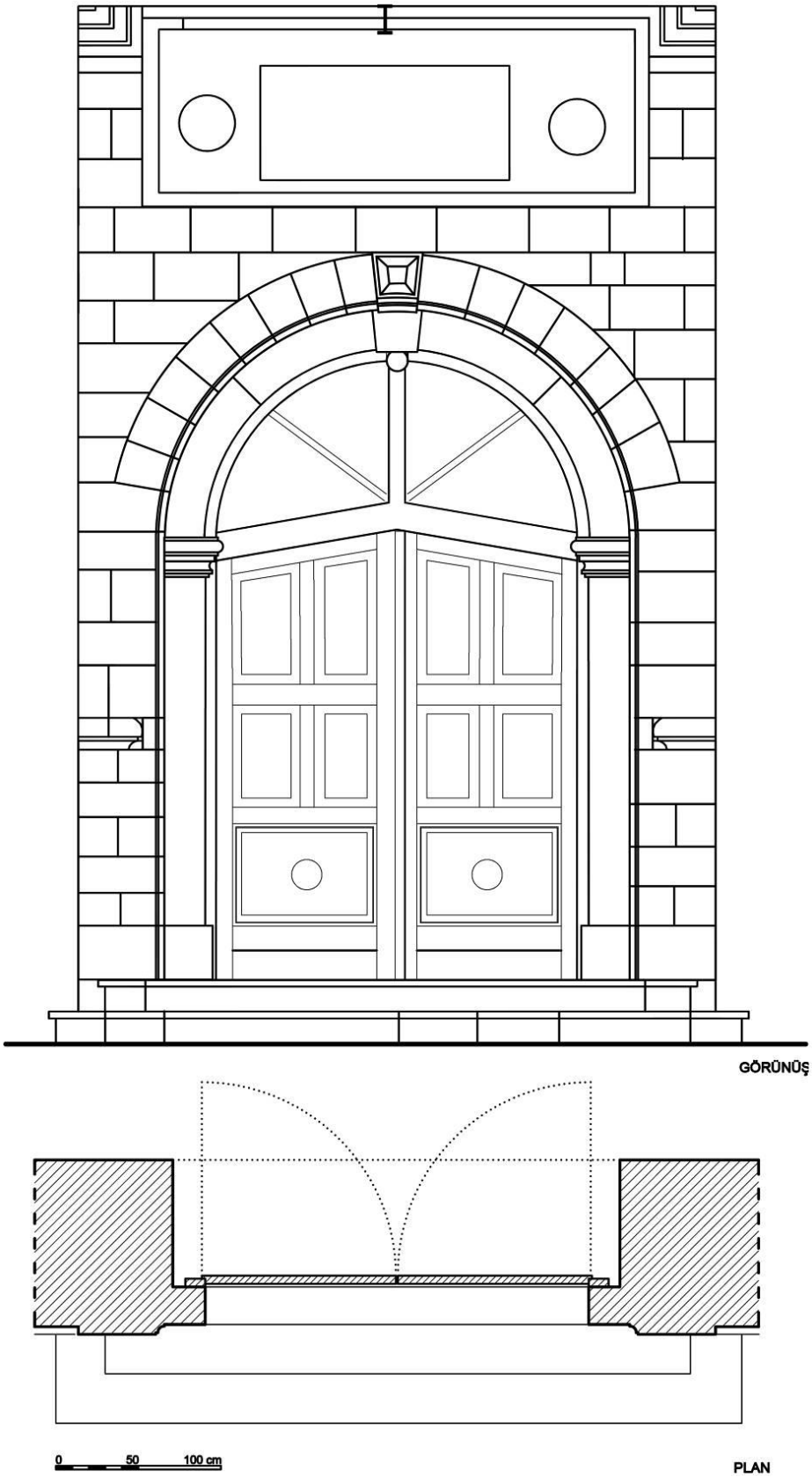
Boyutlar ve Oran:

En: 232 cm.

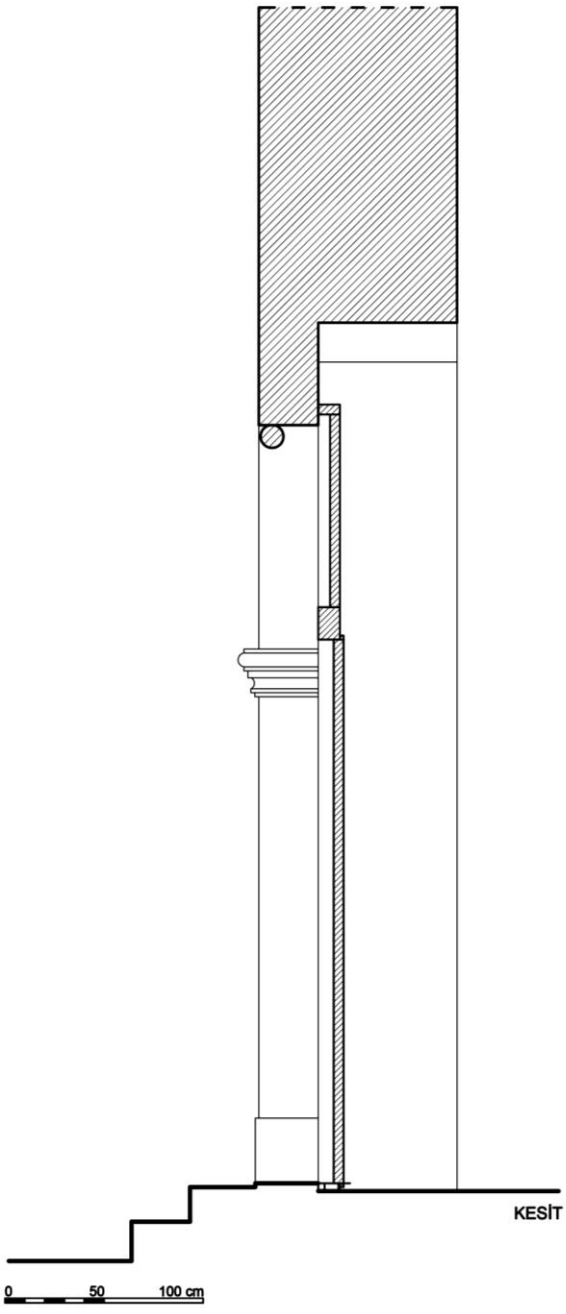
Boy: 381 cm.

Oran: 1,64

[257] Bülbül, 2011, s.133

Çizim 105:Manastır Askeri İdadisi Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 106:Manastır Askeri İdadisi ana Girişi, Kesit

2.7.3 Kosova Priştine Saat Kulesi

Katalog No: 53

Yapı Adı: Priştine, Saat Kulesi

Çizim No: 107

Şekil No: 49

Resim No: 318-320

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine Şehir Merkezi, Fatih Camii güneyinde, Ibrahim Lutfiu Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Altıgen planlı kule, 19. yy. sonu, 20. yy. başlarında inşa edilmiştir[258] .

B. Yapının Ana Girişi

Kulenin ana girişi Ibrahim Lutfiu Caddesine bakan kuzeybatı cephesinin ortasında yer almaktadır. Ana giriş, dikdörtgen bir çerçeve içinde yuvarlak kemerli bir açıklık ile üst üste yerleştirilmiş kitabelik ve yuvarlak kemerli bir çökertmeden oluşur. Giriş açıklığının yuvarlak bir kemerinin kilit taşı hafifçe dışarıya taşkındır. Sövesi süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Konsolların üzerinde birer adet çarkı felek motifi kabartması vardır. Kapı açıklığı sövenin hemen yanından olmak üzere ters U şeklinde ince bir silme dizisi ile çerçevelenmiştir. Çerçeve kaval, pahlı ve içbükey silmelerden oluşmaktadır.

Malzeme: Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları düzgün kesme taştan imal edilmiştir.

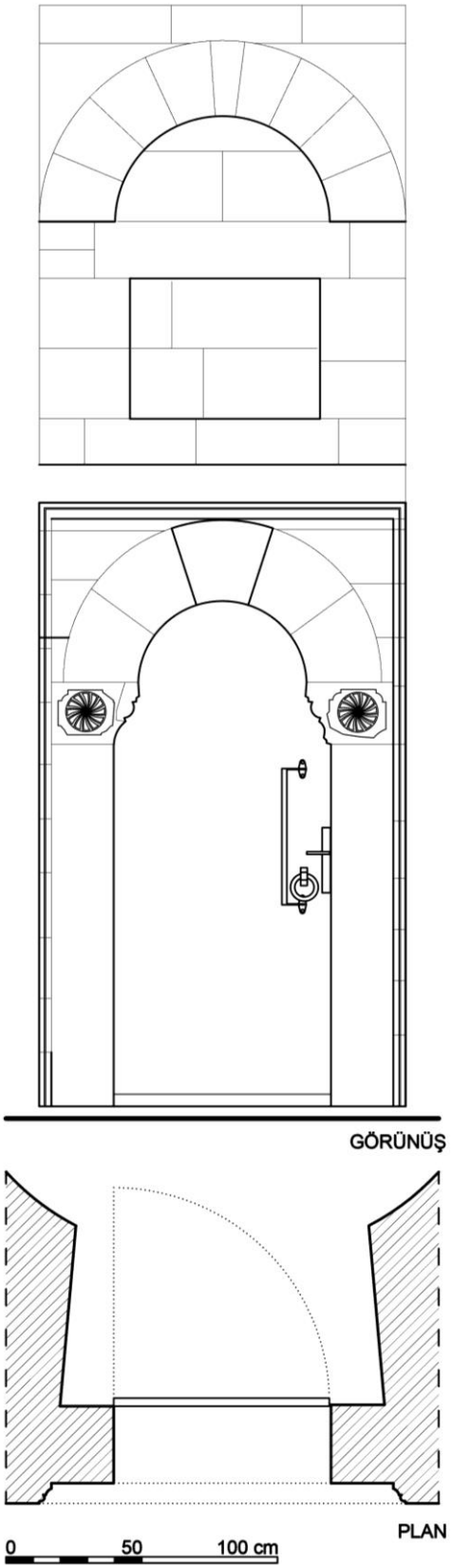
Kitabelik: Girişin hemen üzerinde yatay dikdörtgen bir çökertme yer almaktadır. Kitabelik boştur.

Süsleme: Ana girişin söve konsolları üzerinde köşeleri yuvarlatılmış kare şekilli bir kartuş içerisinde kabartma tekniği ile işlenmiş çarkıfelek motifleri bulunmaktadır.

Boyutlar ve Oran:

En: 80 cm. Boy: 182,5 cm. Oran:2,28

[258] Kulenin inşa tarihine ilişkin 1898 ve 1904 yılları zikredilmektedir. Buna ilişkin bilgi için bkz. Vırmiça, 1999, s.259-260

Çizim 107:Priştine Saat Kulesi Girişi, Görünüş ve Plan

2.8 Özgünlüğünü Yitirerek Günümüze Ulaşan Ana Girişler

2.8.1 Makedonya Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii

Katalog No: 54

Yapı Adı: Üsküp, Kebir Mehmed Çelebi (Bey) Camii

Çizim No: -

Şekil No: -

Resim No: 321-322

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013

Bulunduğu Yer: Üsküp, Kiril Metodij Üniversitesi Doğusu

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının kuzeyinde son cemaat yeri, harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır. Günümüzde iki katlı son cemaat yeri ile harim kısmı kiremit kaplı çatı ile örtülüdür.

Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre H.874/M.1469 senesinde Mehmed Bey tarafından inşa ettirilmiştir[259]. Eserin 1555 ve 1963 yılı Üsküp depremleri, 1689 yılı Avusturya baskını esnasında şehirde gerçekleşen yangından zarar gördüğü tahmin edilmektedir. Bu olaylar neticesinde geçirdiği onarımlar sonucunda özgün görünümünü oldukça yitirmiştir[260]. Günümüzdeki görünümüne 2006 yılında geçirdiği kapsamlı restorasyonu sonrasında ulaşan yapı, asli işlevini sürdürmektedir.

B. Ana Giriş

Harimin kuzey cephesinin ortasında yer alan ana giriş, günümüzde basık kemerli bir açıklık ile hemen üzerindeki yatay dikdörtgen şekilli kitabelikten oluşmaktadır. Giriş açıklığının her iki yanında ve üstünde silmelerden oluşmuş bir çerçeve bulunmaktadır. Silmelerden oluşan çerçevenin orijinalinde kitabeliği de içine alacak şekilde dikine dikdörtgen şekilli olduğu ve sonradan eklenmiş olan son cemaat yerinin ikinci katının döşemesi sebebi ile kısalarak günümüzdeki görünümünü aldığı düşünülmelidir.

[259] Yapının kitabesi için bkz. Ayverdi, 1981, s. 260, Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.87

[260] Yapının tarihçesi ve geçirmiş olduğu onarımlar için bkz. Kumbaracı- Bogoyeviç, 2008, s.87-89, L. Kumbaracı- Bogoyeviç, 2013, "Kebir Mehmet Çelebi Camija vo Skopje", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi**, ss.279-287

2.8.2 Makedonya Kumanova Tatar Sinan Bey Camii

Katalog No: 55

Yapı Adı: Kumanova, Tatar Sinan Bey Camii

Çizim No: -

Şekil No: 50

Resim No: 323-328

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Kumanova şehir merkezi, 11th of October Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Özgününde kuzeyinde üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Son dönemde yapılan bir eklenti ile son cemaat yeri genişletilmiştir. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

Kitabesi bulunmayan yapı 15.yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir[261]. Günümüzde asli işlevini sürdürmektedir.

B. Ana Giriş

Yapının özgünlüğünü tümüyle yitirmiş olan ana girişi harimin kuzey cephesinin ortasında yer almaktadır. Basık kemerli bir giriş açıklığı ile mukarnaslı bir sivri kemerli kavsaradan oluşmaktadır.

Yapı hakkında bilgi veren kaynaklar ve eski fotoğraflarından ana girişin mukarnaslı kavsaraya sahip basık kemerli bir açıklık olduğu anlaşılmaktadır. Bu giriş söveleri ve profilli söve konsollarına sahiptir. Ancak günümüze ise girişin basık kemeri, söveleri bulunmamaktadır. Ayrıca kavsarayı dolduran mukarnasların ilk sırası yarım daire şeklinde bir nişe dönüştürülmüştür. Bu sebeplerden ötürü kavsarayı dolduran mukarnasların da son dönemde elden geçtiği anlaşılmaktadır.

[261] Kiel ve Ayverdi mimari özelliklerine bakarak eseri15.yy. sonu- 16. yy. başı olarak tarihlendirmektedir. Pavlov 1520-1530 yılları arası, Krstic ise 1532 tarihini vermektedir. Kiel, 1978, s.164; Ayverdi, 1981, s.87; Z. Pavlov, "Tatar Sinan Bey Mosque", 2008, s.38; S. Krstic, **Islamska Sakralna Arhitectura od Otomanski Period vo Kumonovsko**, NU Muzej, Kumonovo, 2010, s. 4

2.8.3 Makedonya Manastır İsa Fakih Camii

Katalog No: 56

Yapı Adı: Manastır, İsa Fakih (Çınar Müftü) Camii

Çizim No: -

Şekil No: 51

Resim No: 329-332

İnceleme Tarihi: Eylül 2016

Bulunduğu Yer: Manastır, Dimitar Vlahov Caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı günümüzde bir tamirhanenin deposu olarak kullanılmaktadır ve metruk haldedir. Yapı günümüze değin birçok kere onarımdan geçerek özgünlüğünü yitirmiştir. Yapının kareye yakın harimi, son cemaat yerini de kaplayan kırma çatı ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı köşesinde minaresi bulunmaktadır.

Mehmet Tevfik'e göre H.911/M.1506-7 yıllarında inşa edilen yapının banisi İshak Efendinin babası İsa Fakih'tir[262]. Minaresinde bulunan kitabeye göre H.1259/M.1843 yılında onarım geçirmiştir.

B. Ana Giriş

Harimin kuzey cephesinin ortasında yer alan özgünlüğünü tümüyle yitirmiş olan ana giriş, günümüzde lentolu bir açıklıktan ibarettir. Sövesi süslemesizdir, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır.

Yapının eski fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, ana giriş lentolu bir giriş açıklığı ile hemen üzerinde yer alan bir kitabelikten oluşmaktaydı. Giriş açıklığı ters U şeklinde silmeler ile çerçevelenmiş ve kapı açıklığının hemen üzerinde yer alan yatay bir silme dizisi çerçeveyi ikiye ayırmaktaydı. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdi, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktaydı.

[262]Mehmed Tevfik, 2013, sf. 52

2.8.4 Makedonya Ohri Ali Paşa Camii

Katalog No: 57

Yapı Adı: Ohri, Ali Paşa Camii

Çizim No: 108

Şekil No: 52

Resim No: 333-336

İnceleme Tarihi: Ağustos 2013, Eylül 2019

Bulunduğu Yer: Ohri, çarşı içi.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kareye yakın planlı harimi sekizgen kasnak üzerine oturan onikili bir kasnak ile taşınan kubbe ile örtülüdür. Yapının batı duvarına bitişik bir minaresi bulunmaktadır[263]. Eserin minaresi uzun yıllar yıkık olarak kaldıktan sonra, 2013 yılında başlayan restorasyon çalışmaları ile yeniden inşa edilmiştir. Kuzey cephesinde üç gözlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır.

Camii 126 numaralı tapu defterinde H. 1190/M. 1776-77 tarihinde Defterdar Ali Paşa olarak kayıtlıdır[264].

B. Ana Giriş

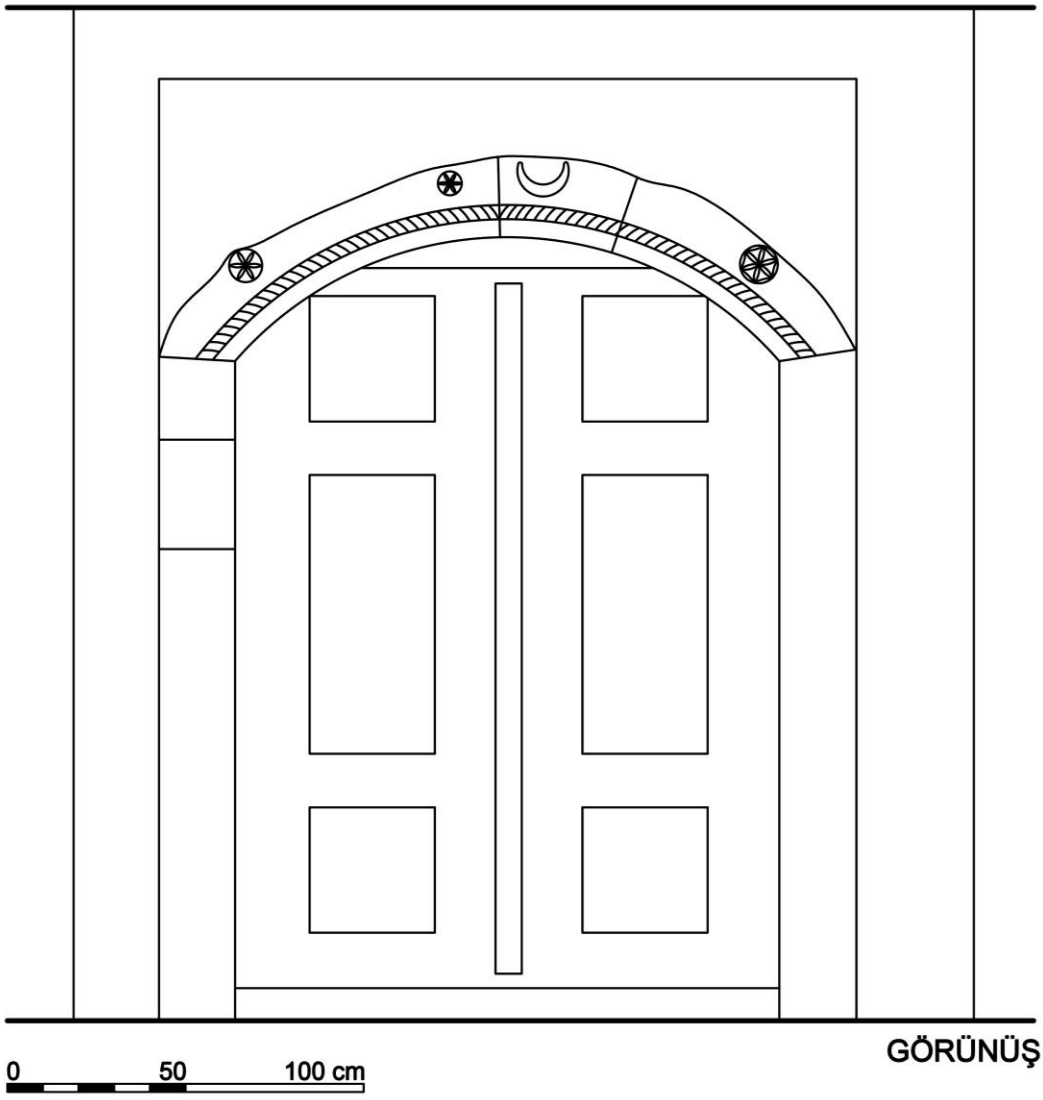
Oldukça sade olan ana girişin açıklığı basık bir kemer ile örtülüdür. Sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur. Girişin cepheden hafifçe çıkıntı düz bir çerçevesi bulunmaktadır. Günümüzde sıvalı ve boyalı olan çerçeve, oldukça özensiz bir işçilik ile, sağ, sol ve üst bölümü farklı genişliklerde örülmültür. Yapının geçirdiği onarımlar esnasında ana girişin çerçevesi de muhtemelen onarım görmüş ve özgün halinden farklılaşmıştır.

Giriş çerçevesinin kemer, söveler haricindeki kısımları özensiz bir sıva ile kaplanarak boyanmıştır. Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan imal

[263] 2013 yılında eserin minaresi yıkık ve son cemaat yerinde sonradan inşa edilmiş iki katlı bir ek bulunmaktaydı. Yapıda Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ohri Müftülüğü, Ohri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Ohri Müzesi iş birliğinde başlayan restorasyon çalışmaları sonucunda eserin minaresi yeniden inşa edilmiş, iki katlı son cemaat yeri yıkılarak yerine özgününe uygun olacak biçimde üç gözlü bir son cemaat revakı inşa edilmiştir. 2019 yılında restorasyon çalışmaları devam etmekteydi.

[264] Ayverdi, 1981, s.136

edilmiştir. Kemer geçmeleri düz derzlidir. Ana girişin kemeri üzerinde kabartma süslemeler bulunmaktadır. Kemerin alt kesiminde, kemer boyunca uzanan basit bir halat kabartması yer alır. Kemer taşının üzerinde bir hilal, hemen solunda ise çiçek motifli bir rozet yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ve sol kesiminde yine birer adet çiçek motifli bir rozet bulunmaktadır.

Çizim 108:Ohri Ali Paşa Camii Ana Giriş, Görünüş

2.8.5 Makedonya Ustrumca Orta Camii

Katalog No: 58

Yapı Adı: Ustrumca, Orta (Durak Efendi) Camii

Çizim No: -

Şekil No: 53

Resim No: 337-341

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Ustrumca, Stvi Naumov Cad.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, kare planlı bir yapıdır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır. Yapının kuzey ve doğu cephesini bir son cemaat yeri kaplamaktaydı, günümüzde bulunmamaktadır[265].

Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 17. Yüzyılın ilk çeyreğinde Durak Efendi tarafından inşa ettirilmiştir[266]. 1. Dünya savaşı esnasında, 1912 yılında Bulgar ordusu tarafından tahribata uğratılmıştır. 1914 yılında kubbesindeki kurşunları çalınmıştır. Bulgarlar tarafından renove edilen cami, bir süre depo olarak kullanılmıştır. Minaresi 1930'lu yıllarda yeniden inşa edilen yapının, 1984 senesinde arkeolojik araştırmaların da yapıldığı bir onarımdan geçtiği bilinmektedir[267]. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

B. Ana Giriş

Yapının eski fotoğrafları, kaynaklardaki tahribat ve onarım bilgileri ile cephe üzerinde mevcut izlerden; taçkapının özgün halinin değiştiği ve günümüze farklı bir biçimde ulaştığı anlaşılmaktadır.

Harimin kuzey cephesinin ortasında yer alan ana giriş, günümüzde basık kemerli bir açıklık ile hemen üzerindeki kareye yakın dikdörtgen şekilli kitabelikten oluşmaktadır. Giriş açıklığı ve kitabeliği silmelerden oluşan bir çerçeve üç yönde dolanmaktadır. Bu çerçevenin hemen üzerinde sivri kemerli bir kabartmanın izleri vardır.

---

[265] Kiel, 2013, s. 262

[266] Yapının kitabesindeki tarihi Ayverdi 1015/1606-07; M. Kiel ise 1022/1613-14 olarak vermektedir. Ayverdi, 1981, s342; Kiel, 2013, s. 263

[267] Z. Pavlov, Orta Mosque, 2008, s.107

Silmeler ve bu kabartma tuğla bir altlığın üzerine sıva ile yapılmıştır. Günümüzde bu çerçevenin üst kesiminde kalan sıvaların dökülüp altındaki tuğlaların ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzde yapının dış cephelerindeki sıvalar tümüyle kazınmış haldedir ve cephe üzerinde yukarıda sözü edilen çerçeveden daha geniş ve daha basık tuğladan örülmüş ikinci bir çerçevenin izleri bulunmaktadır. Duvar örgüsüyle birlikte oluşturulmuş olan bu ikinci çerçeve, yapının ilk inşa edildiği döneme ait olmalıdır. Bu çerçeve özgününde cepheden hafif dışa taşkın ve silmelerle profillendirilmiş olmalıdır.

2.8.6 Makedonya Manastır Hamza Bey Camii

Katalog No: 59

Yapı Adı: Manastır, Hamza Bey (Üç Şeyhler) Camii

Çizim No: 109

Şekil No: -

Resim No: 342-344

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Manastır, Peco Bozhinovski Caddesi.

A. Yapının Genel Tanımı

Tek kubbeli, dikdörtgen planlı bir yapının, mihrap duvarı dışarı doğru dikdörtgen planlı bir taşıntı yapmaktadır. Kuzeyinde yakın dönemde inşa edildiği anlaşılan dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde bir minare yer alır.

İnşaat tarihi bilinmeyen yapı 1634 yılında Hamza Bey vakfına ait olarak listelenmiştir[268]. Bahçe kapısının üzerinde H.1273/M.1885-87 tarihli tamir kitabesi[269] bulunmaktadır. Eserin 1943, 1993 ve 2002 yıllarında çeşitli onarımlardan geçtiği bilinmektedir[270].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi harimin kuzey duvarının ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen çerçeve içinde yer alan taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Cepheden hafifçe taşkın olan taçkapının dikdörtgen çerçevesi yuvarlak kemerle son bulmaktadır. Girişin sivri kemerli derin olmayan kavsarası mukarnas dişleri ile sınırlandırılmıştır. Giriş

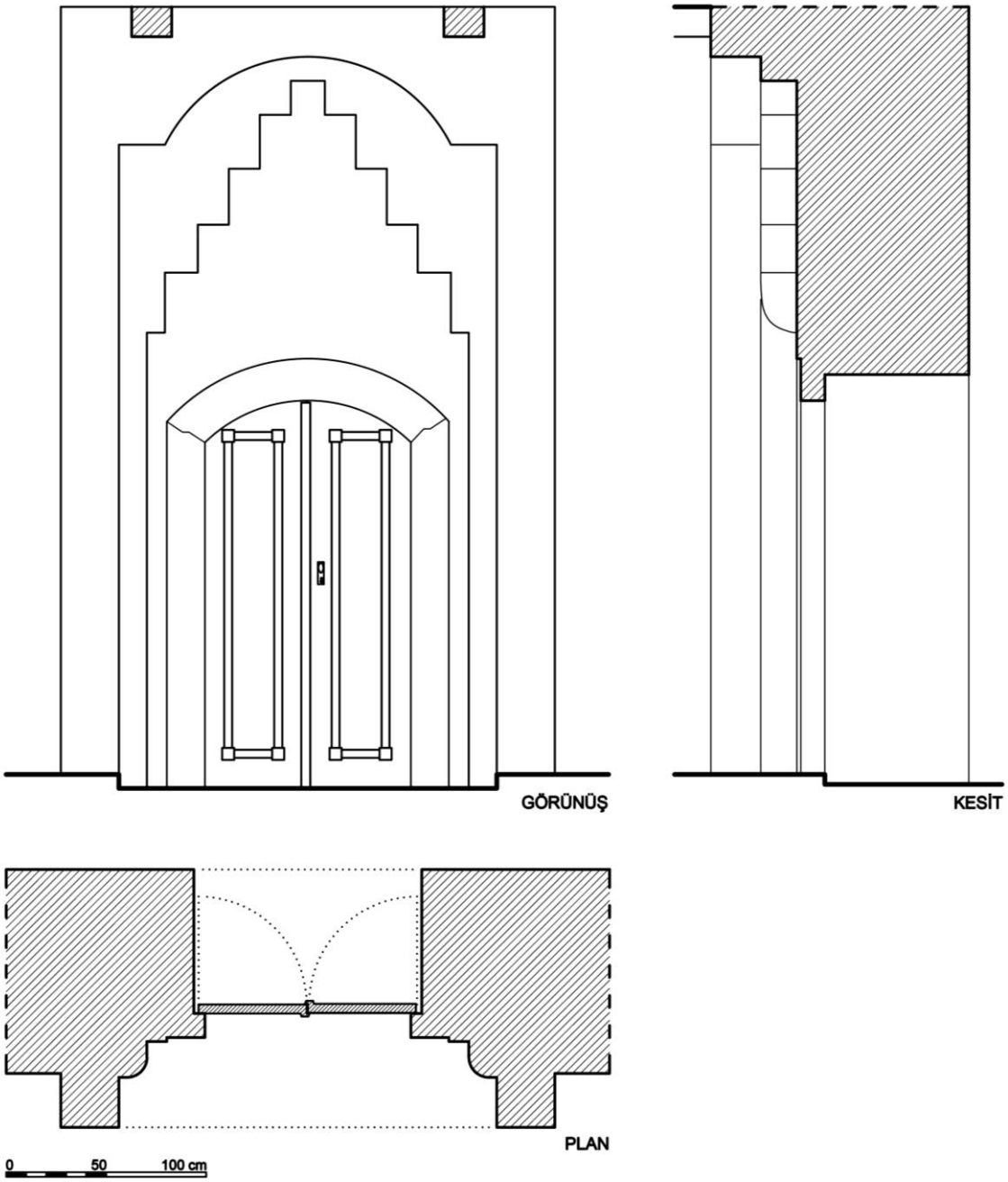
[268] Yapının tarihlendirmesine ilişki olarak Tomovski 18. yüzyıl tarihini ileri sürmektedir. Ancak, Ayverdi bu görüşe katılmayarak yapının daha önceki bir tarihe ait olduğunu söylemektedir. Mihajlovski'ye göre ise cami 1634 yılından önce inşa edilmiş olmalıdır. Hamza Bey Vakfı kaynaklarda ilk olarak 1633 yılında geçmekte ve 1634 yılında ise cami vakfa ait bir yapı olarak listelenmektedir.
Yapının tarihlendirmesine ilişkin bkz.: R.P. Momidić, "Hamza Beg Uč Šeihler Džamija vo Bitola", Zbornik na trudovi, vol. 9, Zavod za Zaštita na Spomenicite na Kulturata, Zavod i Muzej (1988-89), 1989, ss. 95-109'den aktaran; R. Mihajlovski, "The Seventeen-Century Ottoman Religious Architecture Of Bitola/Manastir", Patrimonium.mk, Year 3, No:7-8/2010, Skopje, 2010, s.293
K. Tomovski, "Camii vo Bitola", Godišen Zbornik la Tehniçkiot Fakultet, Broj 2, Skopje, 1957, s. 29-60; Ayverdi, 1981, s. 973

[269] Ayverdi, 1981, s.97

[270] Bülbül, 2011, s.48

açıklığının basık kemeri yekpare taştan mamuldür. Sövesi süslemesiz yekparedir, söve konsolu yoktur.

Giriş cephesinde yenilenmiş olan son cemaat yerinin üst örtüsü nedeniyle taçkapının çerçevesinin boyunun kısalmış olduğu görülmektedir. Manastır'daki 16. yüzyılın ikinci yarısından kalan Haydar Kadı Camisinin taçkapısıyla benzer kuruluşa sahiptir. Bu ana girişte de çerçevesiyi ters U şeklinde dolanması beklenen silmeler, bugün sıvalı ve badanalı olması nedeniyle görülememektedir. Dikdörtgen çerçevenin içinde yer alan yuvarlak kemer de üst örtü nedeniyle sonradan eklenmiş olmalıdır.

Çizim 109:Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit

2.8.7 Kosova İpek Hasan Bey Camii

Katalog No: 60

Yapı Adı: İpek, Hasan Bey (Hamam) Camii

Çizim No: 110-111

Şekil No: 54

Resim No: 345-347

İnceleme Tarihi:

Bulunduğu Yer: İpek, Haxhi Zeka Mahallesi, Hasan Bey Hamamı karşısında

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kareye yakın dikdörtgen planlı harimi içeriden sekizgen kubbe ile dışarıdan kırma çatı ile örtülüdür. Batı duvarına bitişik bir minaresi ve kuzey cephede kapalı bir son cemaat yeri bulunmaktadır.

Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak yapının banisi olan Hacı Hasan Bey 1462-1485 yılları arasında İpek sancak Beyliğini üstlenmiştir. Bu sebeple yapı 15. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır[271]. Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan tamir kitabesinden 1861-62 yılında onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır. 1890 yılında ve 1. Dünya Savaşında yanarak hasar görmüş, 5 yıl sonra onarılmıştır[272]. 1999 yılı savaşından sonra yapı kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Suudi Arabistan Yardım Komitesi tarafından gerçekleştirilen bu onarım 2000 yılında tamamlanmıştır. Bu onarım esnasında yapının harimi elden geçmiş, son cemaat yeri tamamen yenilenmiş, harimin ahşap mahfili betonarme olarak inşa edilmiş, ahşap tavan ile minber değiştirilmiş ve minare tümden sıvanmıştır[273].

B. Ana Giriş

Oldukça sade olan ana girişin açıklığı basık bir kemer ile örtülüdür. Cepheden çok az taşıntısı olan dikine dikdörtgen bir çerçevesi bulunmaktadır. Giriş açıklığının üzerine yatay dikdörtgen bir kitabelik levhası yerleştirilmiştir. Levhada eserin onarım kitabesi yer almaktadır. Kitabe yedi adet kartuş içerisinde yazılmıştır.

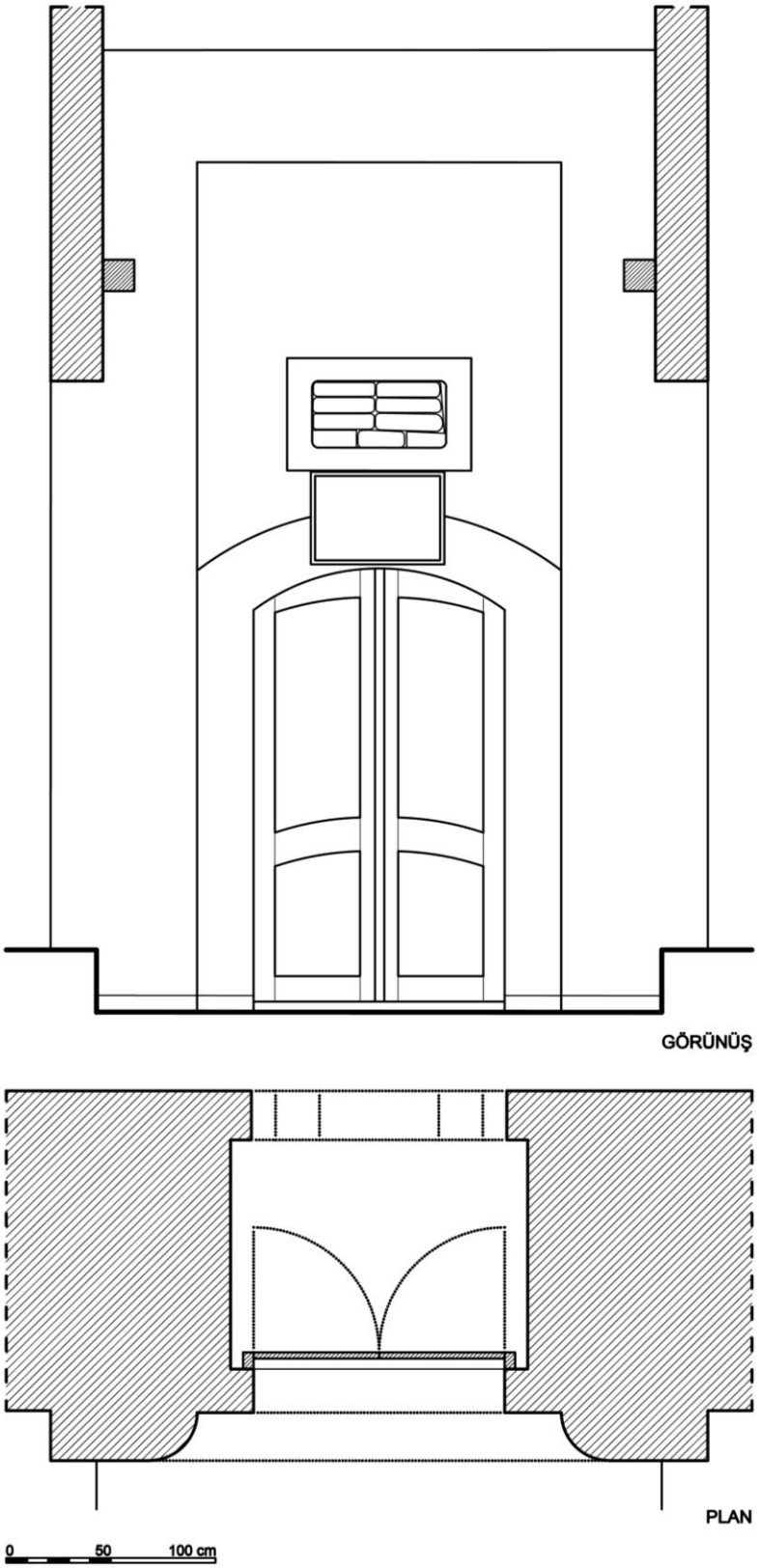
[271] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s. 317

[272] Hamam Mosque (Peja), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, https://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=8650, (erişim tarihi:28.08.2019)

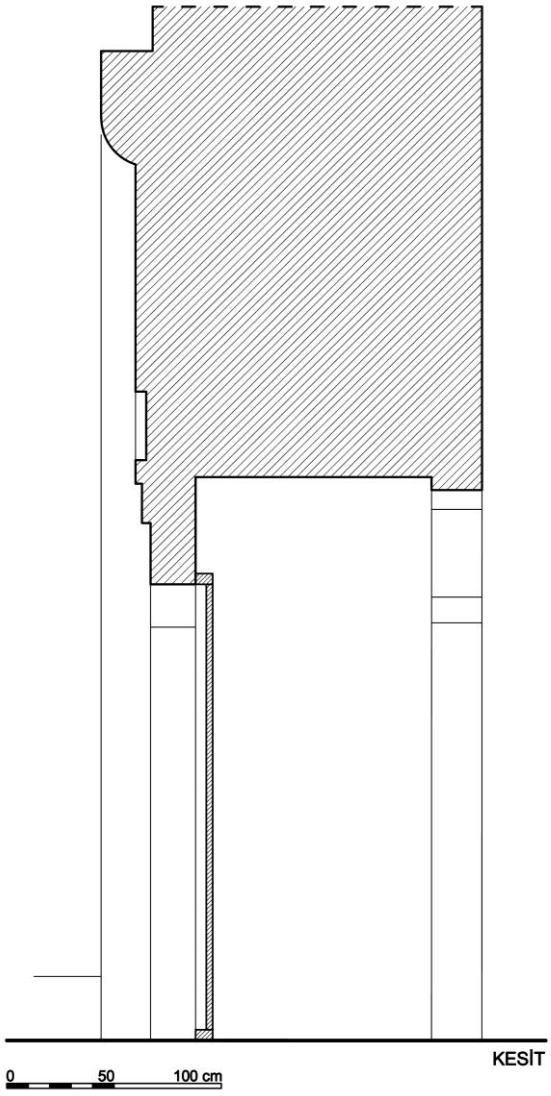
[273] İbrahimgil ve Konuk, 2006, s. 317

Yapının 2000 yılında geçirmiş olduğu tadilat esnasında girişin de tüm unsurları kapatılacak şekilde sıvanarak beyaz badana ile boyanmıştır. Bu sebeple giriş açıklığı kemeri, söveler ve çerçevenin malzemesi anlaşılamamıştır. Eklenmiş olan son cemaat yerinin taşıyıcıları girişin çerçevesine denk gelmiş ve çerçevenin sürekliliği bozulmuştur.

Günümüzde girişin çerçevesi geniş bir dışbükey bordür şeklindedir. Çerçevenin de yapıdaki son tadilat esnasında özgün durumundan çıkacak şekilde bir onarım geçirdiğini düşünüyoruz.

Çizim 110:İpek Hasan Bey Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 111:İpek Hasan Bey Camii Ana Girişi, Kesit

2.8.8 Kosova Prizren İlyas Kuka Camii

Katalog No: 61

Yapı Adı: Prizren İlyas Kuka Camii

Çizim No: 112-114

Şekil No: 55

Resim No: 348-350

İnceleme Tarihi: Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Prizren, İlyas Kuka Mahallesi

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kare planlı bir harim ile kuzeyinde kapalı ve iki katlı son cemaat yerinden oluşmaktadır. Batı duvarının kuzey köşesine yakın yerleştirilmiş minaresi vardır. Harimin üzeri içeriden kubbe dışarıdan ise son cemaat yerini de içine alacak şekilde kırma çatı ile örtülüdür.

Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır, ancak Kukli Mehmet Bey vakfiyesinde ismi geçmesi sebebi ile 1538 senesinden önce inşa edilmiş olması gerekir[274]. Giriş kapısında yer alan tamir kitabesine göre cami 1897-98 yılında kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Minarenin kaidesinde yer alan başka bir kitabeden ise 1798-99 yılında minaresinin tamir ettirildiği anlaşılmaktadır[275]. Yapı 1990, 1992, 2000 ve 2006 yılında gerçekleşen onarımlar sonucunda günümüzdeki halini almıştır[276].

B. Ana Giriş

Son cemaat yerinde sonradan eklenen mahfilin döşemesi sebebi ile ana girişin bütünlüğü bozulmuştur. Eserin yatay dikdörtgen şekilli onarım kitabesi mahfilde bulunmaktadır ve girişten görülememektedir.

Günümüzde yapının ana girişi yuvarlak kemerli bir giriş açıklığı, söveler ile bunu kuşatan silmelerden oluşmaktadır. Kaval ve oluk silmelerden oluşan bir silme grubu

[274] Vakfiye hakkında detaylı bilgi için bkz., R. Vırmiça, **Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi**, AKM Yayınları, Ankara, 2010

[275] Özergin, Kaleşi, Eren, 1968, s.94, İbrahimgil ve Konuk, 2006, s.676

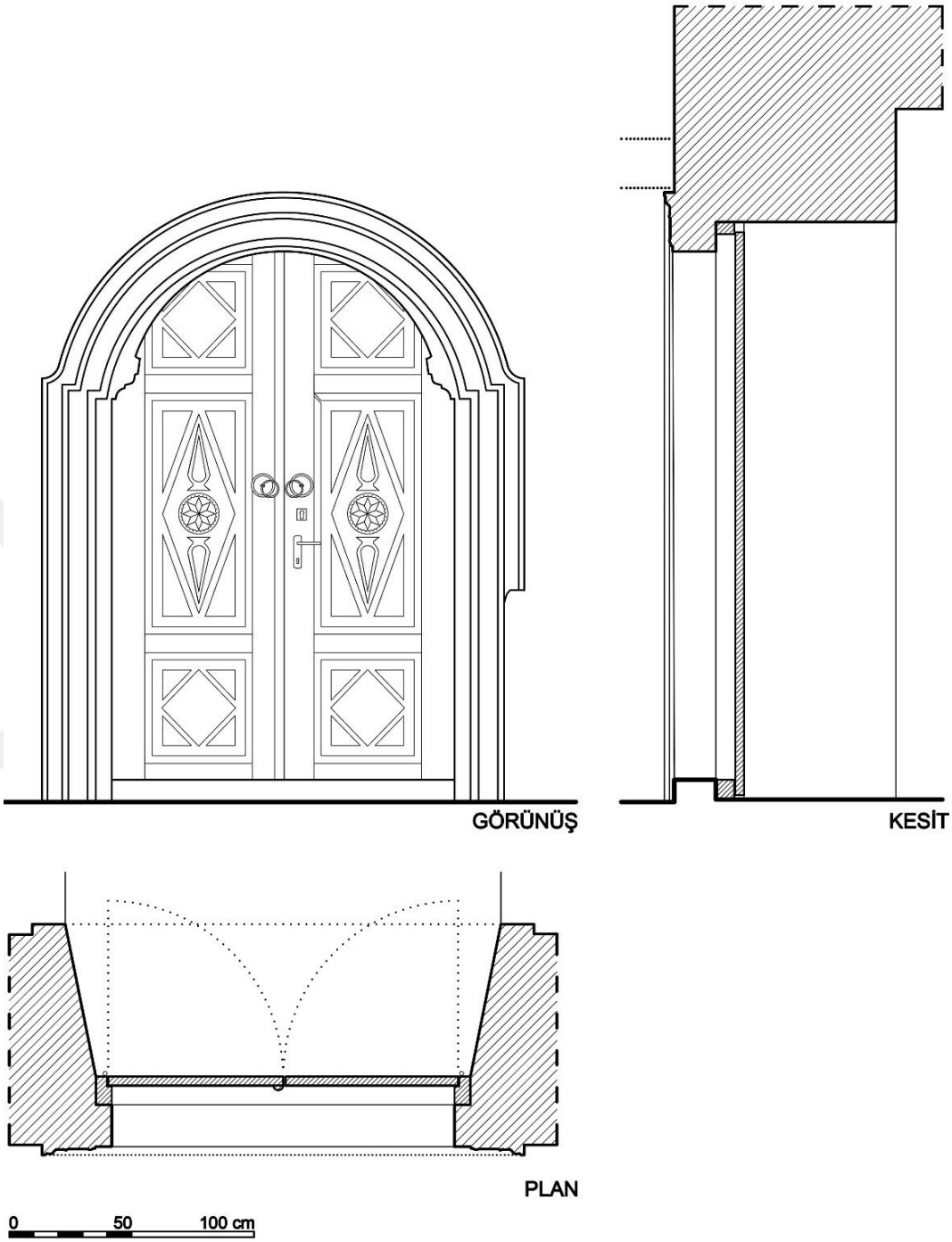
[276] R. Vırmiça, Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi, 2010, s.132; Ilyas Kuka Mosque (Prizren), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, https://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=1307, (erişim tarihi: 27.08.2019)

kullanılmıştır. Sövelerin silmeler ile şekillendirilmiş söve konsolları vardır. Harime bakan yüzde lentolu bir açıklıktır.

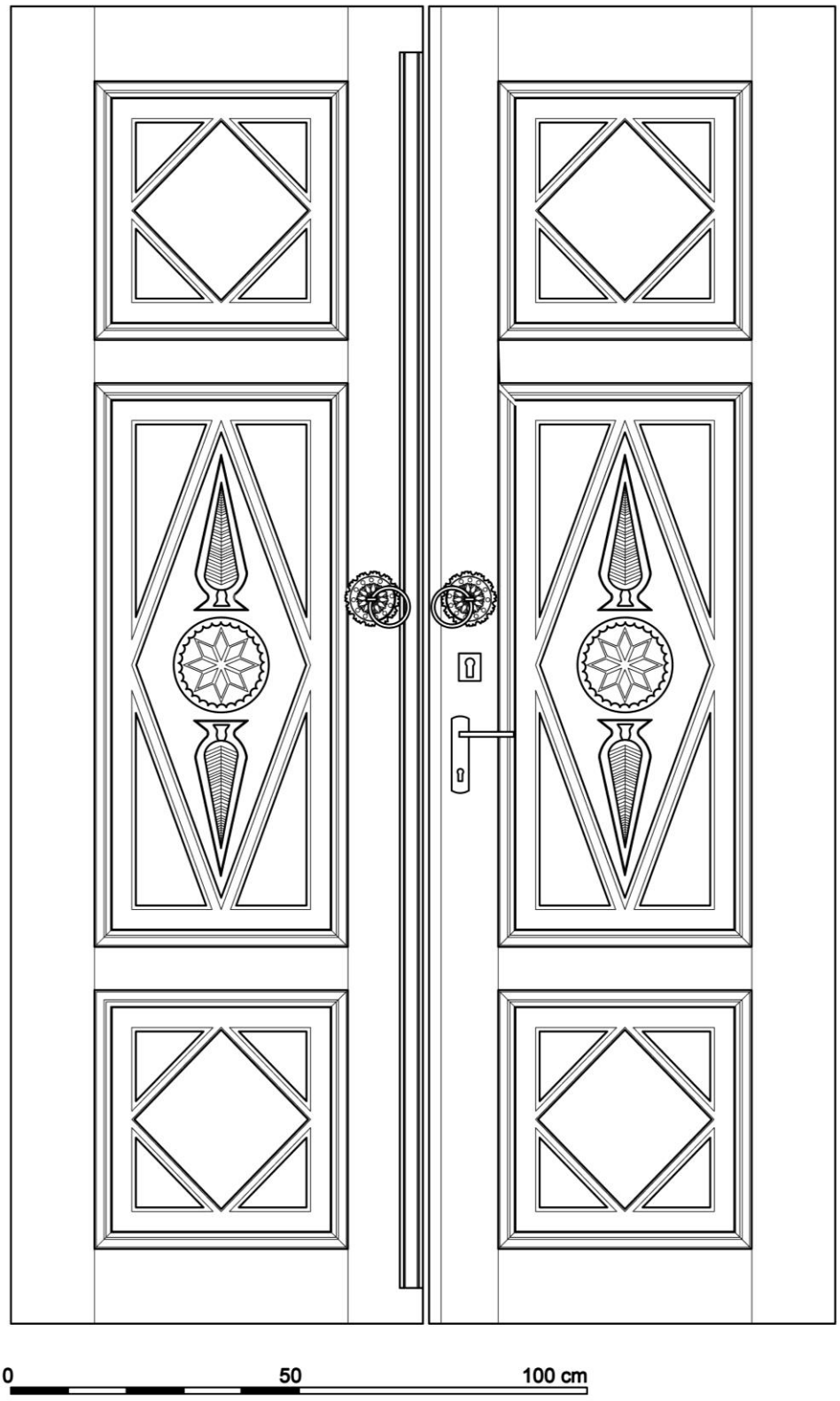
Girişin sıvalı ve boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılmamaktadır.

Mahfilde bulunan onarım kitabesi, yatay dikdörtgen şeklinde bir niş içerisine yerleştirilmiş mermer bir levhanın üzerine işlenmiştir. Kitabe, altı kartuş içerisine yazılmıştır. Ortada kartuşların kesişen köşelerinde çiçek motifleri bulunmaktadır.

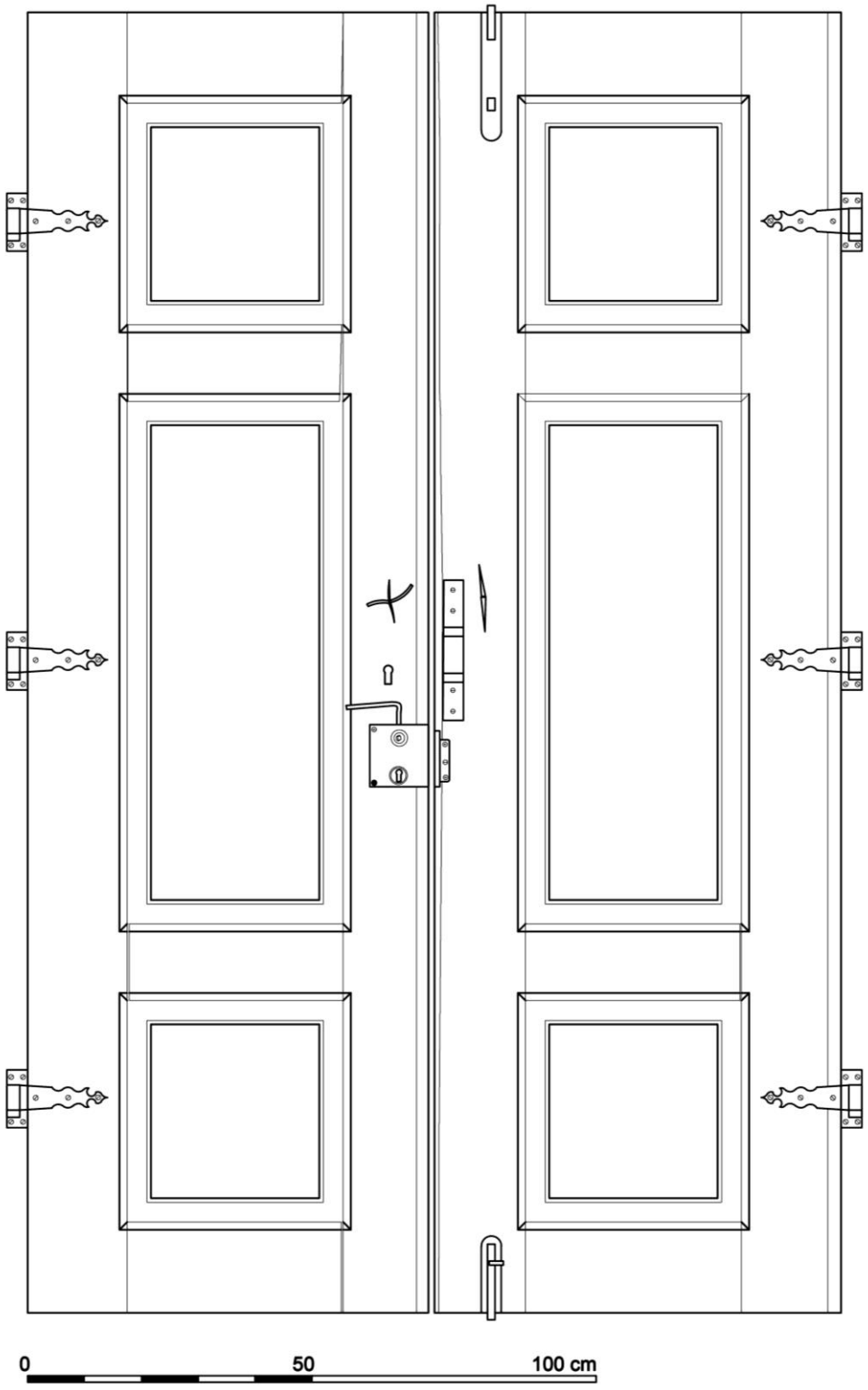
Biçimsel özelliklerine bakarak, yapının kapsamlı bir onarımdan geçtiği 1897-98 senesinde ana giriş de elden geçmiş olmalıdır. Kapı kanatları da bu tamirat esnasında yenilenmiş olabilir.

Çizim 112:İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit

Çizim 113:İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Ön Yüz

Çizim 114:İlyas Kuka Camii Ana Girişi, Kapı Kanatları Arka Yüz

2.8.9 Kosova Prizren Saraçhane Camii

Katalog No: 62

Yapı Adı: Prizren Saraçhane (Kukli Mehmet Bey) Camii

Çizim No: 115

Şekil No: 56

Resim No: 351-354

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Prizren, Halveti Tekkesi Yanı, Saraçet Sokağı, Saraçhane Mahallesi

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının kuzeyinde son cemaat yeri, harimin batı köşesinde yer alır. Yapının harimi içeriden kubbe, dışta sekizgen bir kasnağın üzerinde oturan çatı ile örtülü, son cemaat yeri ise sundurma ile kaplıdır.

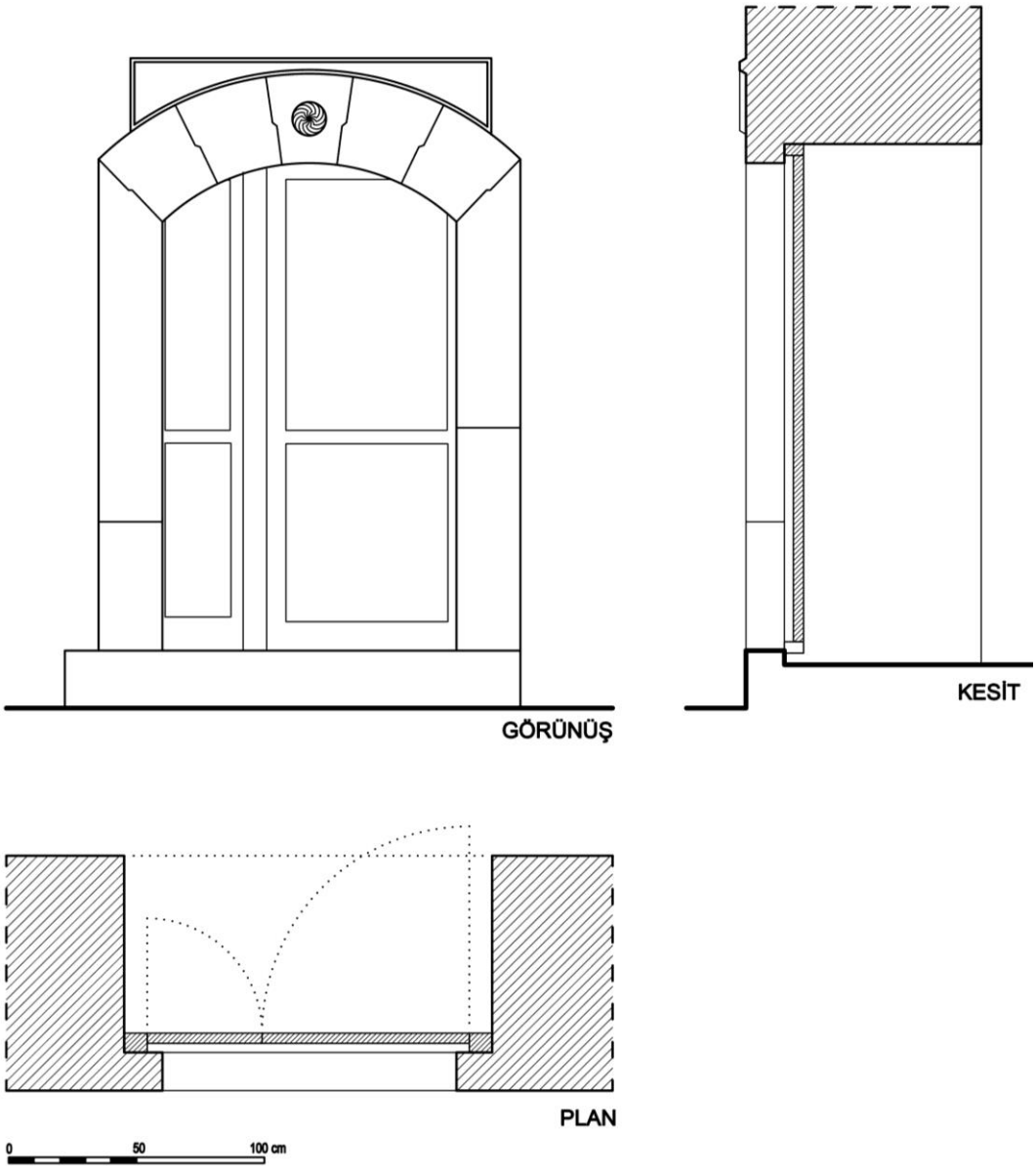
Caminin inşa kitabesi korunmamıştır ancak Kukli Mehmet Bey'in 1538 yılına ait vakfiyesinde camiye ilişkin bilgi yer almaktadır. Bu sebeple caminin bu tarihten önce inşa edildiği söylenebilir[277]. Günümüze değin birçok kere onarılan yapı son olarak 1977 ve 1994 yıllarında onarımdan geçmiştir, bu onarımlarda cami içindeki süslemeler badanalanmış, minare de sıva altında kalmıştır[278].

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi basık kemerli bir giriş açıklığı ile sövelerden oluşmaktadır. Giriş kemerinin üzerinde günümüzde boş olan yatay dikdörtgen bir kitabe levhası yer almaktadır. Kitabenin üst kısmında taşlar yarım dairevi olarak yerleştirilmiştir. Giriş kemerinin taşları basit geçmelidir. Kemer taşının üzerinde çarkıfelek motifli bir rozet yer almaktadır. Rozet kabartma tekniği ile işlenmiştir. Söve taşları ikişer parçadan oluşmaktadır. Giriş açıklığı kemerinin köşeliklerinde bitkisel motifli süslemelerin izleri görülmektedir. Kapının sağı ve solunda cephedeki taş örüntünün farklılaştığı görülmektedir. Günümüze ulaşamayan silmelerin izleri olduğunu düşünüyoruz.

[277]Çeşitli araştırmacılar tarafından neşredilen vakfiye hakkında detaylı bilgi için bkz. Vırmiça R., Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi, 2010

[278] Vırmiça R., Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi, 2010, s. 123

Çizim 115:Saraçhane Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit

2.8.10 Kosova Priştine Lab Camii

Katalog No: 63

Yapı Adı: Priştine Lab (Ramazan Çavuş) Camii

Çizim No: 116

Şekil No: 57

Resim No: 355-357

İnceleme Tarihi: Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Priştine şehir merkezi, Lidhja e Lezhes Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Kare planlı yapının kuzeyinde son cemaat yeri, harimin kuzey duvarında batı köşesine yakın yerleştirilmiş bir minare yer alır. Yapının harimi kubbe ile örtülü, son cemaat yeri ise sundurma bir çatı ile kaplıdır.

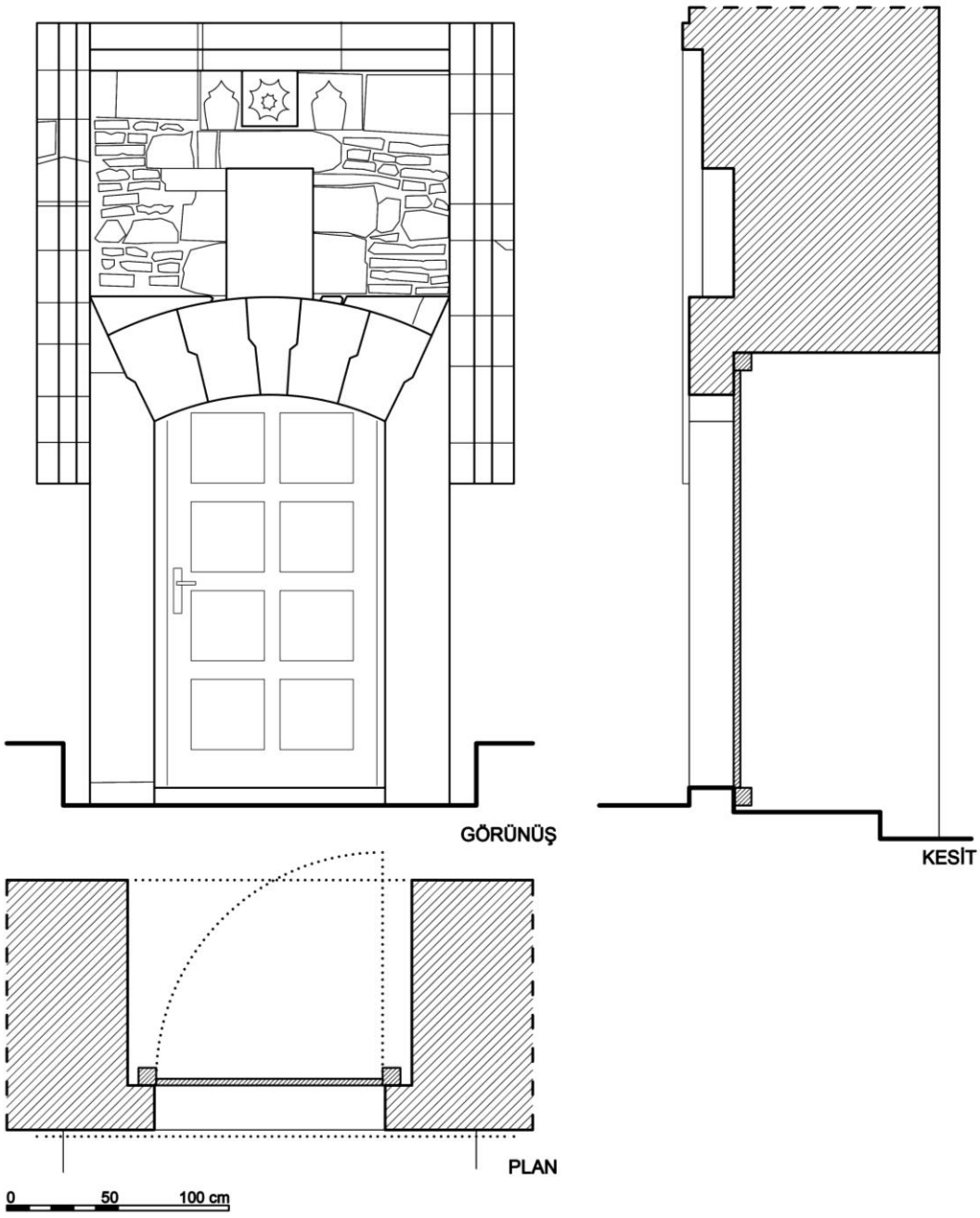
Yapının bulunduğu mahallenin ismi Vıçıtırın Sancağı'nın 1569-70 yıllına ait Tahrir Defterlerinde geçmektedir[279], buradan yola çıkarak inşa tarihinin 16. yy. olduğu tahmin edilmektedir. Yapı inşasından sonra birçok eklenti ve onarım ile özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmişti, 1999 savaşında yakılarak tahrip edilmiştir. 2007 yılında restore edilerek günümüzdeki görünümüne ulaşmış ve 2009 yılında yeniden ibadete açılmıştır[280].

B. Ana Giriş

Giriş harimin kuzey cephesinin ortasında yer almaktadır ancak minarenin de bu cephede yer almasından dolayı dışarıdan cephenin simetrisi bozulmuştur. Günümüzde basık kemerli bir açıklık ile hemen üzerindeki dikey dikdörtgen şekilli kitabelikten oluşmaktadır. Giriş açıklığını dikey dikdörtgen şeklinde çerçeveleyen bir silme kuşağının var olduğu kapının üst ve yan kesimlerinde yer alan izlerden anlaşılmaktadır. Girişin basık kemeri basit geçmeli taşlardan örülüdür, söveleri yekparedir. Söve konsolu yoktur.

[279] Rizaj S., Kosova gjatë shekujve XV, XVI dhe XVII, Rilindja, Redaksia e botimeve, Prishtinë, 1982, s.217; Rizaj S., "Prishtina nga shekulli XIV deri në fund të shekullit XVI", Buletin e Muzeut të Kosovës, libri 13-14, Prishtinë,1984, ss:246-247

[280] E. Sallahu, Xhamia Ramadanie- e Llapit, Katalog, Keshillli Bashkesise Islame, Priştine, 2012

Çizim 116: Priştine Lab Camii Ana Girişi, Görünüş, Plan ve Kesit

2.8.11 Kosova Yakova Molla Yusuf Camii

Katalog No: 64

Yapı Adı: Yakova, Molla Yusuf Camii

Çizim No: 117-118

Şekil No: -

Resim No: 615-363

İnceleme Tarihi: Temmuz 2014, Temmuz 2015

Bulunduğu Yer: Yakova Şehir Merkezi, İsmail Kemal Cd.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kareye yakın planlı harimi içeriden sekizgen kubbe ile dışarıdan kırma çatı ile örtülüdür. Batı duvarına bitişik bir minaresi bulunmaktadır. Kuzey cephede muhtemelen sonradan kapatılmış olan son cemaat yeri ise ana çatının kuzey kanadının uzatılması ile örtülmüştür. Son cemaat yeri üçe bölünmüş, ortada harime bir giriş koridoru bırakacak şekilde, sağ ve solda iki oda yaratılmıştır.

Camii ana giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 1812-1813 yılında inşa edilmiştir[281].

B. Ana Giriş

Oldukça sade olan ana girişin açıklığı yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Sövesi süslemesizdir, silmeler ile profillendirilmiş söve konsolları bulunmaktadır. Girişin çerçevesinin izleri son cemaat yerine yapılmış olan mekanların duvarları tarafından örtülmüştür. Ana girişin hemen üzerinde kareye yakın bir levha üzerinde eserin inşa kitabesi, onun sağına doğru ise yatay dikdörtgen bir levha içerisinde başka bir kitabe bulunmaktadır.

Giriş çerçevesinin kemer, söveler ve kitabeler haricindeki kısımları özensiz bir sıva ile kaplanarak boyanmıştır. Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taştan

[281] Yapının üzerinde dört tane kitabe yer almaktadır. Bu kitabelerden bir tanesi giriş açıklığı üzerinde olup, diğeri hemen bunun yanına yerleştirilmiştir. Diğer kitabe sol taraftaki odanın içerisinde yapının beden duvarında, sonuncusu ise minarenin şerefe korkuluğunda bulunmaktadır. Kitabeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Ayverdi 1981, s.315; İbrahimgil- Konuk, 2006, s.83; Kosova Kitabeleri, s.190; Ş. Meraki ve F. Meraki, Kosova Yakova'da Molla Yusuf Camisi: Projelendirme Süreci, Vakıflar Dergisi, 2016, s:13, s.104-105

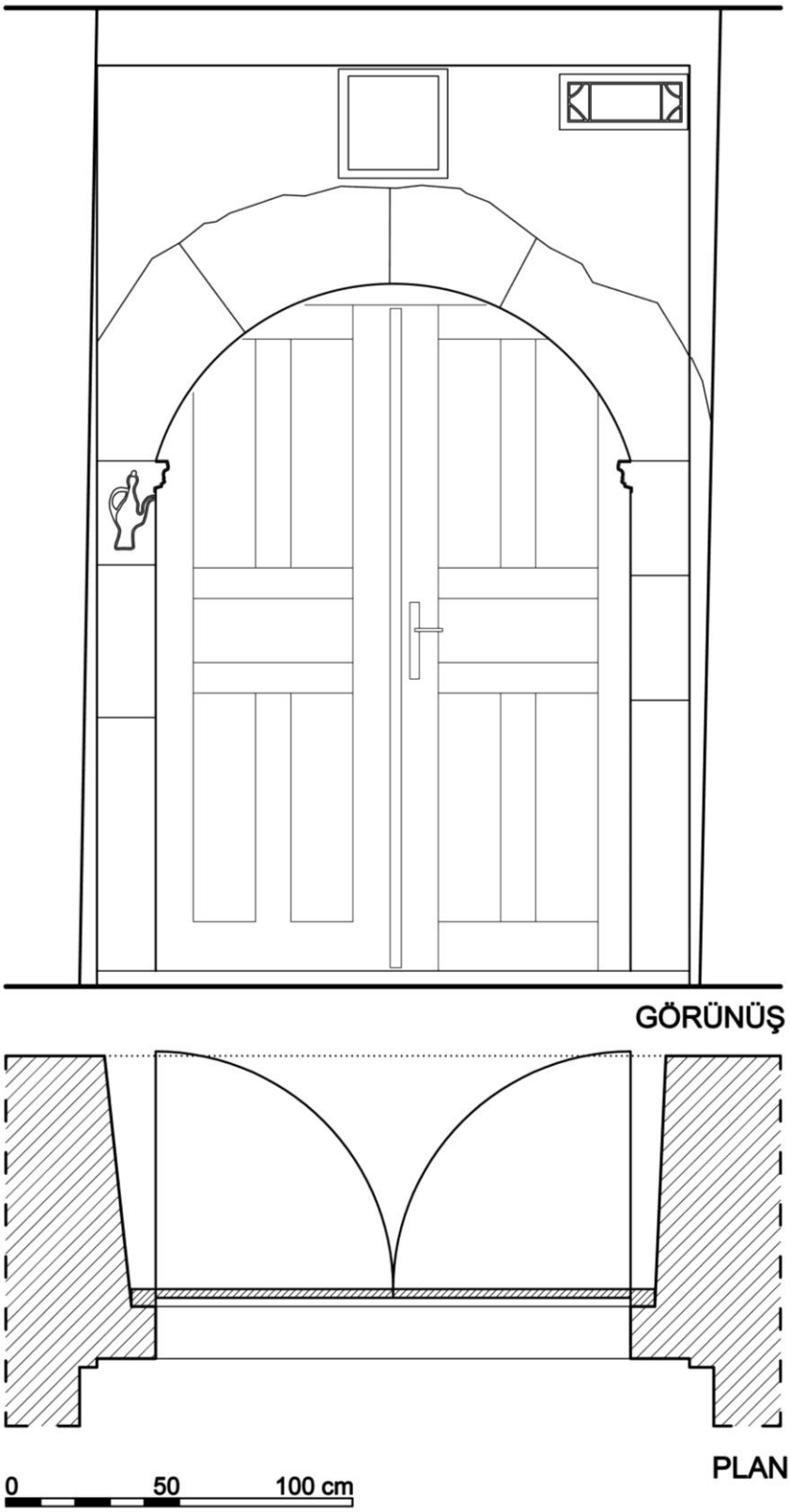
imal edilmiştir. Kemer geçmeleri düz derzlidir. Sövelerin giriş açıklığına bakan kısmında, söve konsollarının hemen alt hizasından başlayan iç içe yerleştirilmişi iki üçgenden oluşan bir kabartma motif yer almaktadır. Sol taraftaki sövenin yüzüne ise bir yağdanlık motifi kabartma tekniği ile işlenmiştir.

Ana girişin kemeri, söveleri ve söve konsolları taş ile örülmüştür. Çerçevenin geri kalan kısmı sıvalı ve boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılamamıştır.

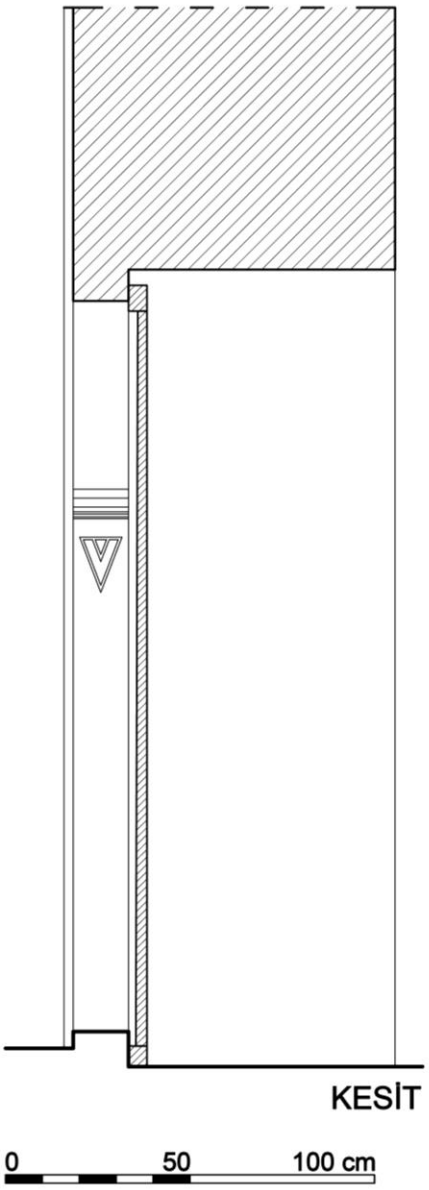
Ana girişin çerçevesinin içerisinde iki tane kitabelik bulunmaktadır. Bunlardan ilki giriş açıklığının hemen üzerinde yer alan inşa kitabesidir. Kitabe kareye yakın bir levha üzerine altı satır halinde nesihle yazılmıştır. İkinci kitabelik inşa kitabesinin sağ yanına yerleştirilmiş yatay dikdörtgen bir levhadır.

Oldukça sade olan ana girişin sövelerinin giriş açıklığına bakan kısmında, iç içe yerleştirilmişi iki üçgenden oluşan bir kabartma motif yer almaktadır. Sol taraftaki sövenin yüzüne ise bir yağdanlık motifi kabartma tekniği ile işlenmiştir.

Giriş çerçevesinin kısmen bölücü duvarların altında kalması sebebi ile giriş çerçevesinin ölçüleri alınamamıştır.

Çizim 117:Molla Yusuf Camii Ana Girişi, Görünüş ve Plan

Çizim 118:Molla Yusuf Camii Ana Girişi, Kesit

2.9 Harabe Halinde veya Günümüzde Mevcut Olmayan Yapılara Ait Ana Girişler

2.9.1 Makedonya Pirlepe Çarşı Camii

Katalog No: 65

Yapı Adı: Pirlepe, Çarşı Camii

Çizim No: 119

Şekil No: 58

Resim No: 354-366

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Pirlepe, Şehir Merkezi

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı 2001 yılında meydana gelen savaş ve sonrasında gerçekleşen olaylarda yanması sebebi ile günümüzde harap durumdadır. Yapı kitabesine göre H.880/ M.1475-76 tarihinde Abdullah oğlu Hacı Hüseyin Bey tarafından inşa edilmiştir[282]. Günümüzde kitabe yerinde bulunmamaktadır.

Cami, inşasından sonra farklı dönemlerde olmak üzere üç kere onarımdan geçmiştir. 1661 yılındaki ilk onarımda, caminin batı duvarları hizasındaki tek şerefeli minare ve kuzey cephesindeki son cemaat yeri genişletilmiştir. 18. yüzyılda gerçekleştirilen ikinci onarımda ise son cemaat yeri kapatılmış ve harim genişletilmiştir. 1856 yılındaki üçüncü onarımda, kapatılan bu son cemaat yerini de içine alacak şekilde iki katlı yeni bir son cemaat yeri yapısı ilave edilmiştir[283].

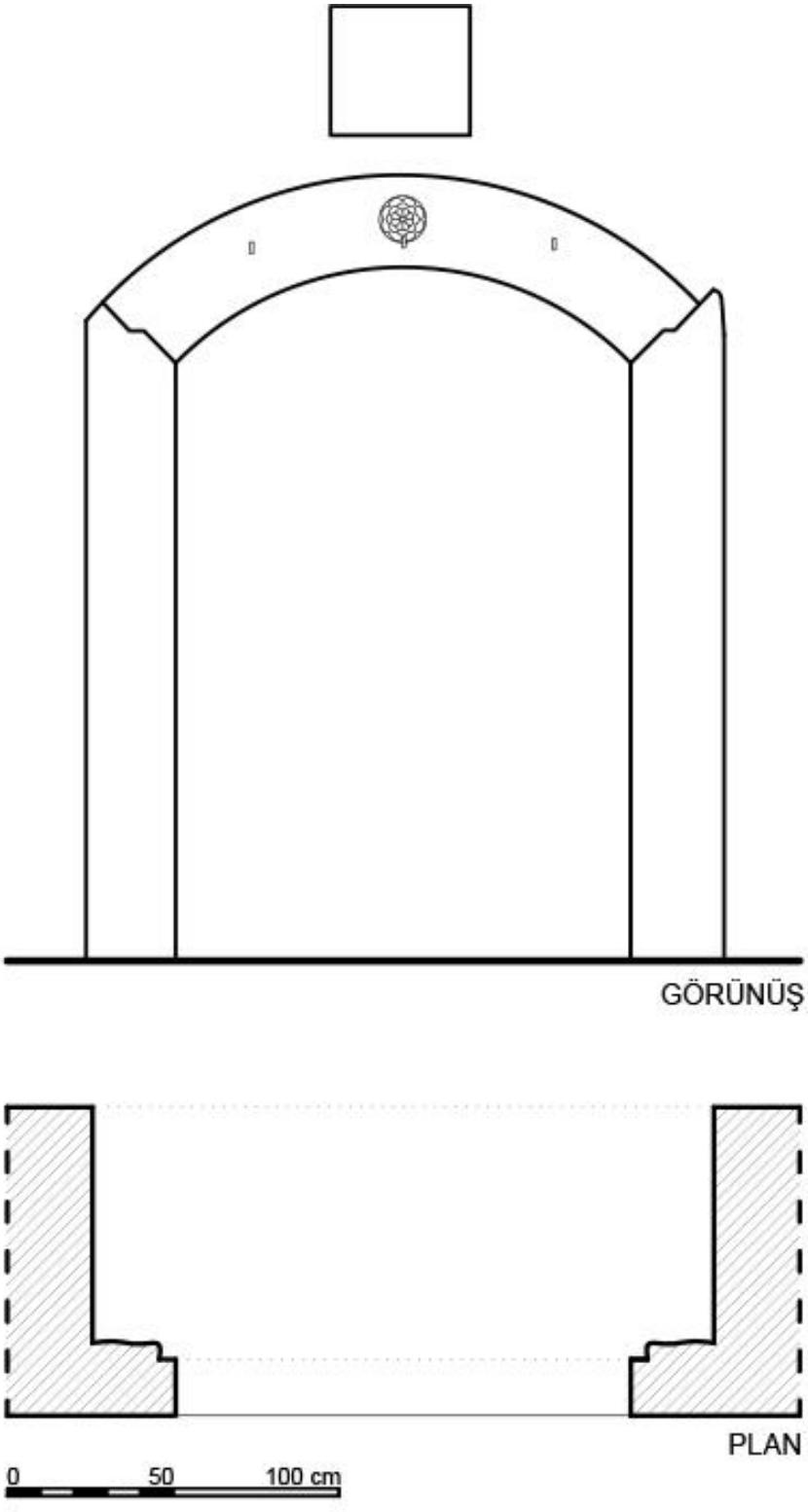
B. Ana Giriş

Eski fotoğraflarından ve girişin mevcut durumundan tespit edebildiğimiz kadarı ile yapının harime açılan ana girişi oldukça sadedir. Basık kemerli bir giriş açıklığı ile

[282] M. Kiel, "Some Little-known Monuments of Ottomon Turkish Architecture in the Macedonia Province: Ştip, Kumanovo, Prilep, Strumica", Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S.6-7, İstanbul,1978, s.168.

[283] Yapının tarihçesi ve geçirdiği onarımlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. I. Velkoski, "Trarigardo Priskribo de la Kulturhistoriaj Monumrntoj sur la Teritorio de Komunumo Prilep", Inst. Por Protekto de Kulturno Monumentoj, Prilep, 1996, s. 34; M. İbrahimgil, "Pirlepe'de Osmanlı Dönemi Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri", XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongre Bildirileri, III.cilt, II. kısım, Ankara, 1999, ss.1173-1180

üzerinde yer alan yatay dikdörtgen bir kitabelikten oluşmaktadır. Tek parçadan mamul giriş açıklığı kemerinin kilit taşı yerinde bir rozet bulunmaktadır. Rozette katmerli bir çiçek motifi kabartması işlenmiştir. Eski fotoğraflarından bu giriş cephesinin boyalı ve kalem işi süslemelere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çizim 119:Pirlepe Çarşı Camii Girişi, Görünüş ve Plan

2.9.2 Makedonya Üsküp Yelen Kapan Camii

Katalog No: 66

Yapı Adı: Üsküp, Yelen Kapan (Yılan Kapan, Ceylan Çavuş) Camii

Çizim No: -

Şekil No: -

Resim No: 367

İnceleme Tarihi:

Bulunduğu Yer: Üsküp, Üsküp Belediyesine ait Mahkeme Binasının parselinde yer almaktaydı.

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı günümüze ulaşmamıştır. 1963 depreminde zarar görmüş, 1975 yılında ise yıkılarak yerine mahkeme binası inşa edilmiştir[284]. Yapının tarihçesi ile ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Kitabesi günümüze ulaşmamış ve vakıfnamesi de yoktur. Ancak haziresinde yer alan 1575-76 tarihli bir mezar taşı ile yapının mimari özellikleri sebebi ile yapının 16. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir[285]. Caminin 1555 yılında meydana gelen depremden ve 1689 yılında Avusturya işgalinden etkilendiği ve bu olaylar sonrasında onarımdan geçtiği tahmin edilmektedir.

B. Ana Giriş

Ana giriş basık kemerli bir giriş açıklığı ile derin olmayan mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Taçkapının dikine dikdörtgen çerçevesi silme dizisi ile kuşatılmıştır. Çerçeveyi dört yönde kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığında kesilmiştir. Taçkapının derin olmayan sivri kemerli kavsarası sekiz sıra mukarnas ile dolgulandırılmıştır. Kavsaranın köşeliklerinde birer adet rozet yer almaktadır. Altlık ve başlıkları kum saati biçiminde köşe sütunceleri bulunmaktadır. Giriş açıklığının basık kemeri iç bükey ve dışbükey kavisli zıvanalı geçmelidir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolları bulunmaktadır. Diktörtgen biçimli taçkapı bir tepelikle taçlandırılmıştır. Tepeliğin yüzeyi palmet dizileri ve bitkisel örnekli kabartmalarla bezenmiştir. Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli bir kitabelik yer almaktadır. Kitabelik silmeler ile çerçevelenmiştir.

[284] Kumbaracı-Bogojeviç, 2008, s.202
[285] Özer,2006, s.201

2.9.3 Makedonya Üsküp Şengül Hamam

Katalog No: 67

Yapı Adı: Üsküp, Şengül (Gülşen) Hamam

Çizim No: -

Şekil No: -

Resim No: 368-369

İnceleme Tarihi:

Bulunduğu Yer: Üsküp, Türk Çarşısı, Kurşunlu Han'ın batı yanında

A. Yapının Genel Tanımı

Yapı, Muslihuddin bin Abdulgani vakfının akarları arasında olan yapıdan, 1549-50 tarihli vakıfnamede geçmektedir. Muslihuddin Abdulgani'nin bu hamamı başka bir vakıftan satın alarak onardığı bilinmektedir[286]. Yapının 1963 depreminde büyük zarar gördüğü ve giriş ve kısmı ile soyunmalık bölümünün yıkıldığı bilinmektedir. Yapıdan günümüze birkaç duvar ulaşabilmiştir.

B. Ana Giriş

Yapının güney cephesinde yer alan ana giriş soyunmalık mekanına açılmaktaydı. Yapının ana girişi günümüze ulaşamamıştır ancak, elimizdeki eski fotoğraflardan hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Ana giriş cepheden hafif taşkın dikdörtgen biçimli taçkapı sivri kemerli tonozlu bir kavsaraya sahiptir. Yapının giriş açıklığı basık kemerlidir. Bu kemerin hemen üzerinde bir kaş kemer bulunmaktadır. Sivri kemerli kavsara mukarnaslar ile dolgulandırılmıştır. Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, söve konsolu yoktur. Fotoğraftan ana giriş çerçevesini kuşatan bir silmenin izleri görülmektedir.

Ana girişin çerçevesi tuğla ve taş, sivri kemeri ise tuğla ile örülmüştür. Fotoğraftan bu yüzeylerin sıvandığı anlaşılmaktadır.

Giriş açıklığının hemen üzerinde yatay dikdörtgen şekilli kitabelik yer almaktadır, kitabelik boştur.

[286] Kumbaracı-Bogojeviç, 2008, s. 347

2.9.4 Makedonya Üsküp Eski Yeni Hamam

Katalog No: 68

Yapı Adı: Üsküp, Eski Yeni Hamam

Çizim No: -

Şekil No: -

Resim No: 370-371

İnceleme Tarihi:

Bulunduğu Yer: Üsküp, Sultan Murat Camii'nin bulunduğu tepenin güney yamacında

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı bilinmemekle birlikte, mimari özellikleri ve günümüze ulaşan az sayıdaki süslemesi bakılarak araştırmacılar tarafından 15-16 yüzyıllarda inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir[287]. Yapı 1963 depreminde hasar görmüş ve soyunmalık bölümü yıkılmıştır[288]. Hamamın sıcaklık, külhan ve su haznesi kısımları günümüze ulaşabilmiştir. Soyunmalık bölümünün gördüğü hasar sebebi ile yapının ana girişi de günümüzde bulunmamaktadır.

B. Ana Giriş

Yapının güney cephesinde yer alan ana giriş soyunmalık mekanına açılmaktaydı. Yapının ana girişi günümüze ulaşamamıştır ancak, eski fotoğrafları bulunmaktadır.

Dikdörtgen biçimli taçkapı basık kemerli bir giriş açıklığı ile bunun hemen üzerinde kaş kemer biçimli bir çökertmeye sahiptir. Taçkapının çerçevesi ters U şeklinde düz silmeler ile kuşatılarak belirginleştirilmiştir. Silmelerden en içteki kaş kemer formunda biçimlenerek çökertmeyi oluşturmuştur.

Giriş açıklığının sövesi süslemesizdir, silmeler ile oluşturulmuş konsolları bulunmaktadır. Söve konsolları alt kesiminde bir palmet kabartması ile süslenmiştir.

Kitabelik giriş açıklığın üstünde kaş kemer ile çökertilen alanda yer almaktadır. Yatay dikdörtgen şekilli kitabelik silmeler ile kuşatılmıştır.

Kitabeliğin hemen üzerinde katmerli çiçek motifli kabartma bir rozet bulunmaktadır.

İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş ile tuğla kullanılmıştır.

---

[287] Kumbaracı-Bogojevic, 2008, s.354, Özer,2006, s.241

[288] Kumbaracı-Bogojevic,2008, s.354

2.9.5 Makedonya Üsküp Faik Paşa Camii

Katalog No: 69

Yapı Adı: Üsküp, Faik Paşa Camii

Çizim No: 120-124

Şekil No: -

Resim No: 372-378

İnceleme Tarihi: Ağustos 2014

Bulunduğu Yer: Üsküp, Vardar nehrinin güney yakasında, eski Muhacir Mahallesi'nde

A. Yapının Genel Tanımı

Yapının inşasına ilişkin bilgileri kitabesi ve vakıfnamesinden edinmekteyiz. Buna göre cami 1883/84 yıllarında Faik Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[289]. 1963 depreminde son cemaat yeri revakı, çatısı ve minaresi zarar görmüş[290], 1989 yılında ise yıktırılmıştır[291]. Yapının kitabesi ve restore edilen ahşap giriş kapısı Üsküp Şehir Müzesinde korunmaktadır.

B. Ana Giriş

Yapının ana girişi kuzey cephenin ortasında yer almaydı. Dikdörtgen biçimli taçkapı yuvarlak kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının kemeri geçmesizdir. Sövesi süslemesiz yekparedir. Söve konsolu yoktur. Taçkapının çerçevesi girişi ters "U" biçiminde kuşatan bir silme dizisi ile oluşturulmuştur. Taçkapı çerçevesinin hemen üzerinde yer alan kare şekilli kitabeliğin içerisinde dikey diktörtgen biçimli inşa kitabesi yer alır. Kitabelikte yapının tamir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe kabartma tekniğinde yirmi kartuşun içerisine işlenmiştir. Ana giriş silmelerle kademelendirilen bir tepelik ile taçlandırılmıştır. Taçkapı oldukça sadedir. Ana süsleme unsurları kapıyı kuşatan silmeler ve ahşap kapı kanatları üzerinde yer alan bitkisel motifli oymalardır.

[289]L. Kumbaracı-Bogoyeviç., "Inscription Plaque from the Faik Pasha's Mosque in Skopje", Cultural Heritage XVI (1989), Republican Inst. For Protection of Monuments of Culture, Skopje, 1993, ss.137-140
[290]Kumbaracı- Bogoyeviç,2008, s.210
[291] Şehabi, 2003, s.116

Eserin oyma süslemelere sahip çift kanatlı ahşap kapısı, yapının inşa döneminden kalmadır. Kanatlar 1989 senesinde yapının yıkılması sonrası Üsküp Şehir Müzesine getirilmiştir. 2003/2004 yılında kanatların restorasyonuna başlanmıştır.

Meşe ağacından imal olan kapı kanatları, restorasyon öncesi oldukça hasar görmüş durumda idi. Özellikle sağ kanatta dışarıdan yangın sonucu oluşmuş bozulmalar ve çatlaklarla beraber metal aksamlarında paslanmalar bulunmaktaydı. Sol kanat yangın hasarı açısından daha iyi bir durumda olmakla beraber, kanadın metal ökçelerinde hasarlar ve kanat strüktüründe dikey çatlaklar vardı[292].

Kanatların iskeleti geçme tekniği ile oluşturulmuştur. Panolardaki süslemeler ise oyma tekniği ile yapılmıştır. Dış yüzde seren ve başlıkların oluşturduğu dikdörtgen çerçeveler, yatay ikişer kayıt ile bölünerek farklı büyüklükteki üç panoya ayrılmıştır. Kapının en üstteki panoları girişin yuvarlak kemerine uyacak şekilde hafif basık kemer şeklinde biçimlenmiştir. Ortadaki pano kare, alttaki pano ise dikey dikdörtgendir.

Üst panoda altta kare, üstte ise tepe kısmı kemere uyacak şekilde kavisli üçgensel bir süsleme alanı yaratılmıştır. En üstteki panoda üst kısımdaki üçgensel alanın merkezinde dokuz yapraklı, iki katmanlı bir çiçek motifi ile çevresinde kıvrık dallar yer almaktadır. Kıvrık dalların arasında uzun sapları olan çiçek goncaları yerleştirilmiştir. Düz yatay bir bant ile ayrılan bunun altındaki kare şekilli alan ise ortada diagonal yerleştirilen bir kare ve köşelerde bundan arta kalan dört adet eş üçgen süsleme yüzeyine ayrılmıştır. Ortadaki diagonal yerleştirilmiş karenin merkezinde yirmi dört dilimli, ayçiçeğini andıran bir çiçek motifi bulunmaktadır. Çiçeğin oldukça büyük tablasında oyma tekniği ile hasır görünümlü geçmeler yaratılmıştır. Karenin köşelerinde, çiçekten arta kalan alanlar yapraklar ile doldurulmuştur. Köşelerdeki üçgen alanlarda merkezinde yirmi iki dilimli çiçek ve etrafında yapraklar bulunan süsleme yer almaktadır.

Ortadaki pano da benzer bir şekilde ortada baklava şekilli bir yüzey ile köşelerde dört adet eş üçgen süsleme yüzeyine ayrılmıştır. Baklava şekilli yüzey kıvrık dal, çiçekler ve yapraklardan oluşan oldukça girift bitkisel bir süslemeye sahiptir. Merkezde altı yapraklı ufak bir kır çiçeği motifi yer almaktadır. Bunu çevreleyen yaprak ve kıvrım

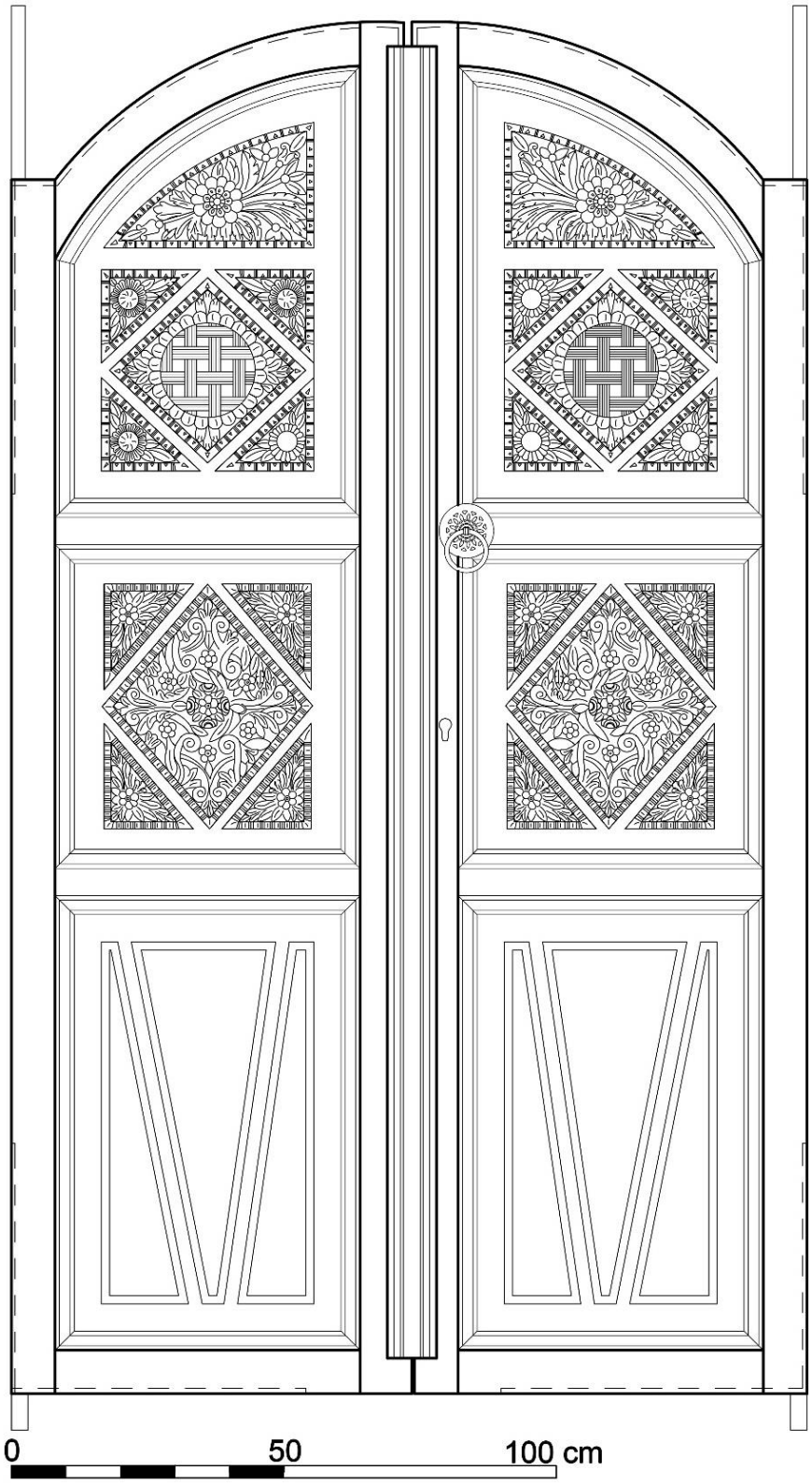
[292] D. Zhivkova ve L. Iljovski, "Conservation Interventions on the Door of Faik-Pasha Mosque in Skopje", National Conservation Center, Skopje, 2006, ss.131-161

dallar ile, etrafında altı adet eş kır çiçeği daha bulunmaktadır. Baklavanın köşelerinde kıvrım dallar ile palmeti anımsatan üçlü bir yaprak motifi işlenmiştir. Arta kalan üçgen alanlarda da merkezde aynı kır çiçeği motifi etrafında ise yapraklar yer almaktadır.

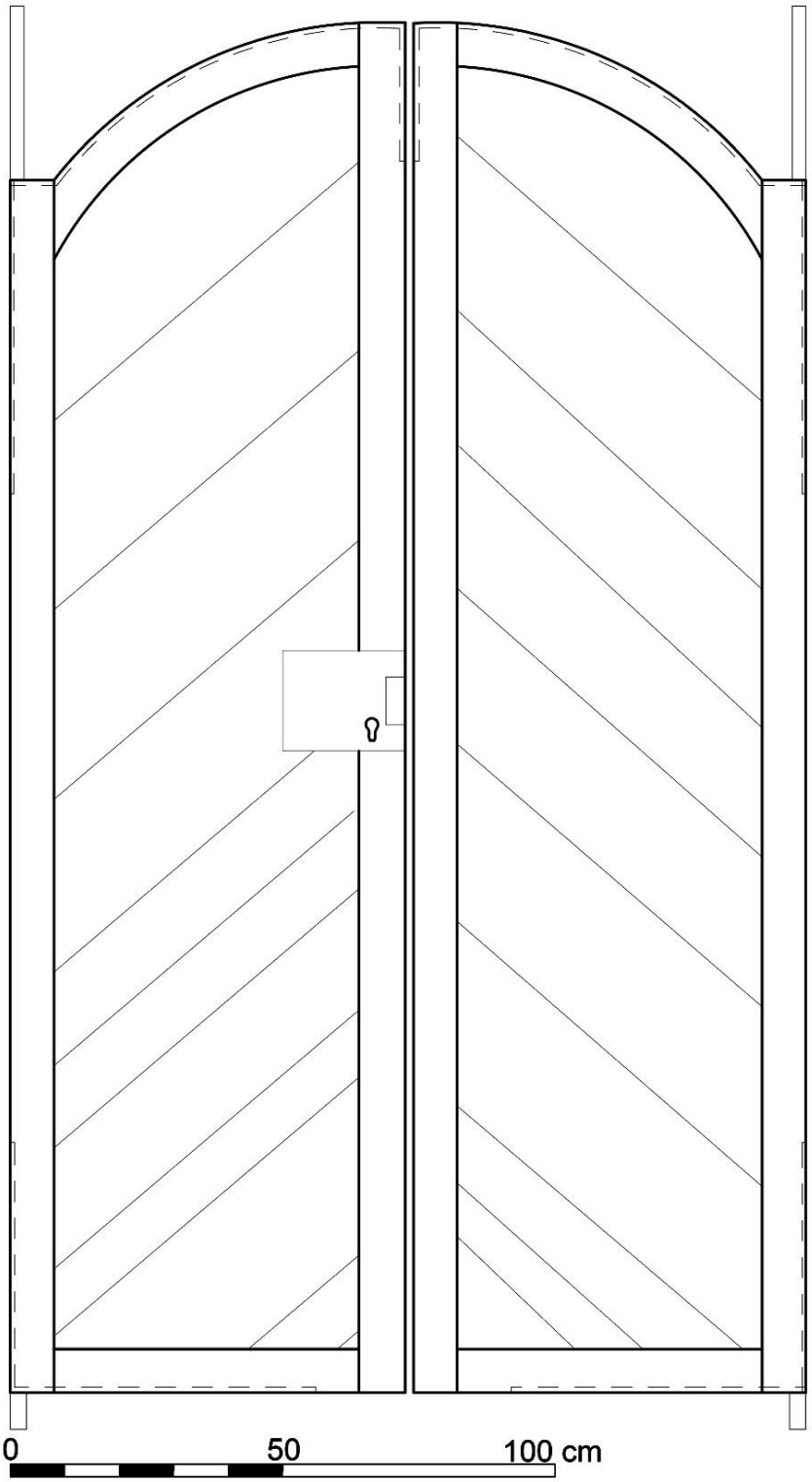
En alt sıradaki panolar, diğer panolara kıyasla oldukça sadedir. Kabartma üçgen levhalar düz ve ters dizilerek panonun yüzeyi üçe bölünmüştür. Üçgen levhaların yüzeyi sade süslemesizdir.

Sağ kanatta bir adet çekecek bulunmaktadır. Sol kanatta özgününde muhtemelen yer alan çekecek günümüzde yoktur. Çekeceklerin aynalığında delik işi ile daire, damla ve üçgen motifleri vardır. Halkalığı daire kesitlidir.

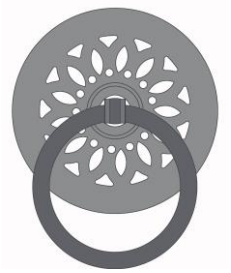
Seren, kayıtlar ve bini sadedir. Kanatların arka yüzü sadedir, tek panonun içerisi diyagonal yerleştirilmiş kaplamaya sahiptir.

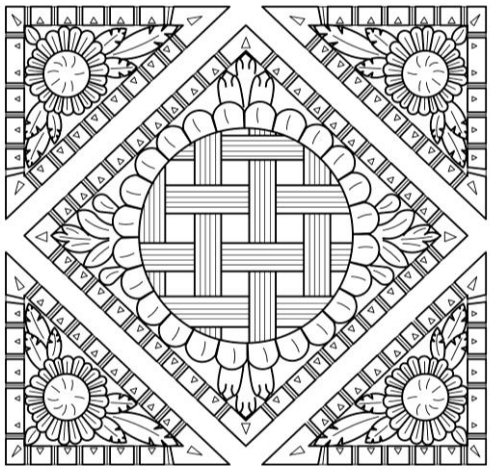
Çizim 120:Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Dış Görünüş

Çizim 121:Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları İç Görünüş

Çizim 122:Üsküp Faik Paşa Camii, Çekecek

Çizim 123:Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Üst Pano Detay

Çizim 124:Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları Orta Pano Detay

2.9.6 Makedonya Üsküp İdadi Mektebi

Katalog No: 70

Yapı Adı: Üsküp, İdadi Mektebi (İdadiye)

Çizim No: 125

Şekil No: -

Resim No: 379-384

İnceleme Tarihi: Nisan 2015

Bulunduğu Yer: Üsküp, Şehir Parkı Yakını

A. Yapının Genel Tanımı

İnşasına 19. yüzyılın son yıllarında başlanan yapı 1904 yılında tamamlanmıştır[293]. Üsküp'teki çoğu bina gibi 1963 depreminde hasar görmüştür. Bu hasarın sonucunda 1965 yılında yıkımına başlanmıştır. Ancak, Üsküp'te yaşanmış olan büyük su baskınlarına tanıklık etmesi sebebi ile ana girişi korunmuştur[294]. Ana giriş, bir üst katın balkon döşemesi ile onu taşıyan kolonları günümüze kadar ulaşmıştır.

Eski fotoğraflarından edindiğimiz bilgiye göre, yapı üç katlıdır[295]. Simetrik olarak düzenlenmiş cephesinde yuvarlak kemerli açıklıklar bulunmaktadır. Katlar cephe boyunca kat silmeleri ile ayrılmıştır.

B. Ana Giriş

Ana giriş üç katlı yapının simetrik olarak düzenlenmiş esas cephesinin ortasında yer almaktadır. Girişin bulunduğu orta aks, her bir kata yerleştirilen balkonlar, üçlü açıklılar ve üç kat boyunca uzanann pilastrlar ile vurgulanmıştır.

Yapının yuvarlak kemerli ana girişinin her bir yanında yine yuvarlak kemerli pencere açıklıkları bulunmaktadır. Pencere açıklıklarının sağı ve solu ile ana girişin her iki yanında cephe duvarında pilastrlar konulmuştur. Üç kat boyunca uzanan bu pilastrlar cephede giriş bölümünü vurgular. Zeminde bir üst katın dört adet kolon ile taşınan balkon döşemesi giriş saçağını oluşturmaktadır.

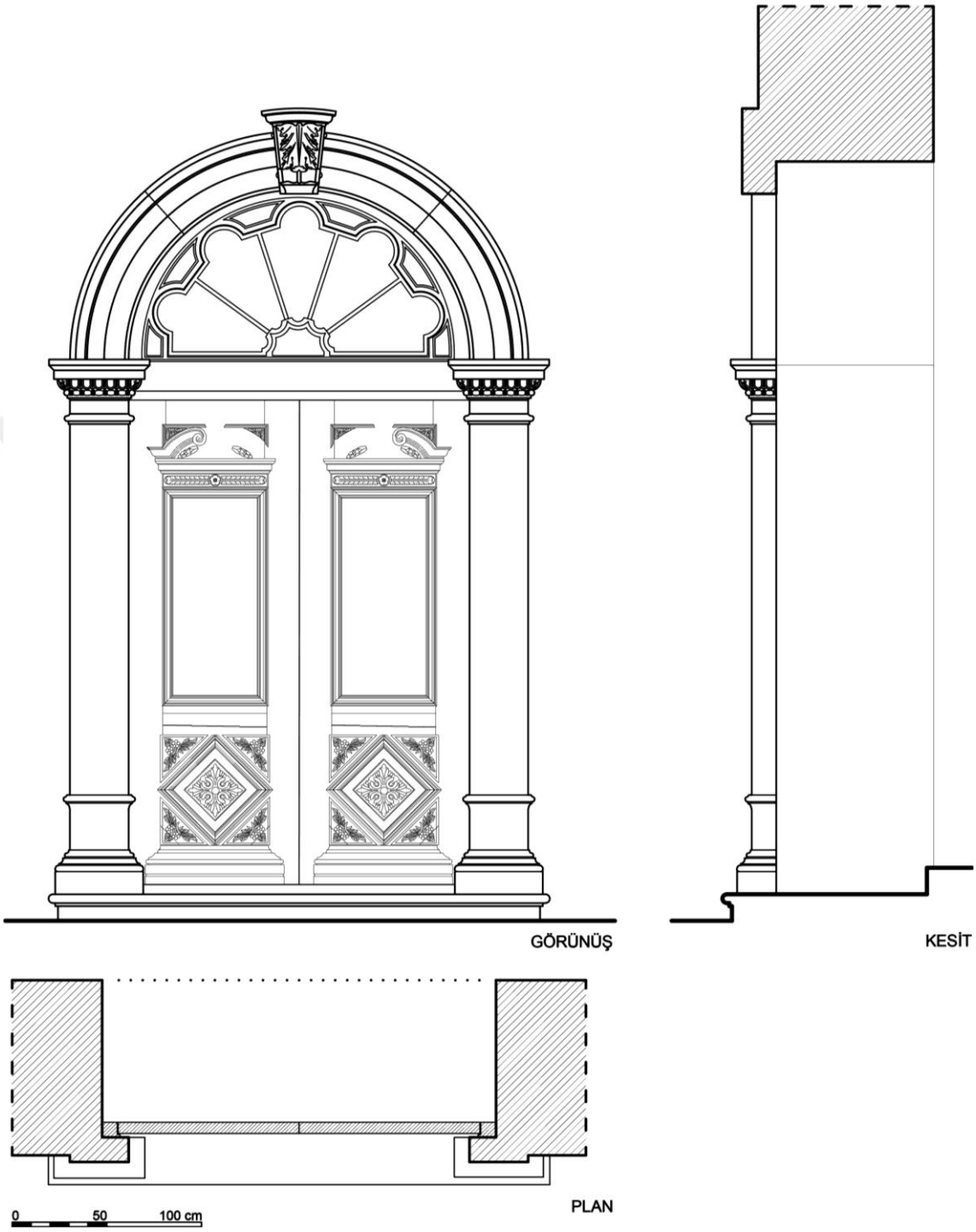
---

[293] Ünlü M., II. Abdülhamit Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri, GAMER, I, 1 ,2012, s. 165-186

[294] Kumbaracı- Bogojeviç, 2008, s.414

[295] Yapının eski fotoğrafları için bkz. Kumbaracı- Bogojeviç, 2008, s.414; B. Şehabi, D. Nikolova, **Üsküp Hatırası**, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2014, s.83

Cepheden taşıntısı olmayan giriş, iki yanda pilastrlara oturan yuvarlak bir kemere sahiptir. Giriş açıklığının hemen üzerinde günümüzde boş olan yatay dikdörtgen şekillli bir kitabelik bulunmaktdır. Pilastrların silmeler ile hareketlendirilmiş altlıkları ve silmeler, akantüs yaprakları ve geometrik süslemelere sahip başlıkları bulunmaktadır. Giriş kemerinin kilit taşında akantüs yaprağından kabartma bir süsleme yerleştirilmiştir. Kemerin yüzeyi kemer boyunca uzanan profillerle yivlendirilmiştir. Kemer taşının geçmeleri düzdür.

Çizim 125:Üsküp İdadiye Ana Girişi; Görünüş, Plan ve Kesit

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEĞERLENDİRME

3.1 Cephe Organizasyonundaki Konumu

Ana girişler, Türk mimarisinin hemen her döneminde, yapıların öne çıkan elemanlarından bir tanesi olmuştur. Ana girişin cephe üzerinde konumlanışı, yapının işlevi, plan şeması ile yer aldığı araziyi çevreleyen sokaklar, arazinin eğimi gibi koşullar ana girişin konumunu etkileyen faktörler arasında değerlendirilebilir.

Cami mimarisinde Anadolu Selçuklu döneminden başlayarak ana girişlerin mihrap ile aynı eksen üzerine yerleştirildiği görülmektedir. Eserlerin büyük bir çoğunluğunda ana giriş mihrap ile aynı doğrultuda olacak şekilde kuzey cephenin ortasında konumlandırılmıştır[296]. Osmanlı döneminde de bazı istisnalar haricinde ana girişler mihrap ile aynı eksen üzerinde yer almaya devam etmiştir.

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi camilerinin hemen hepsinde tek bir ana giriş bulunmaktadır [297] ve bu ana giriş çoğunlukla mihrap ile aynı eksende olmak üzere yapının kuzey cephesinin ortasına yerleştirilmiştir[298]. Bu bölgede yer alan camilerin ana girişlerinin yerleşiminde belirlenen en önemli ilkelerden bir tanesi, yüzyıl fark etmeksizin mihrap eksenli konumlanmadır. Mihrap eksenli konumlanma, ana girişlerin esas cephenin merkezinde yer almasını da sağlamaktadır.

Bölgede kataloğa almış olduğumuz camilerin tamamına yakınında kuzey cepheye bitişik bir son cemaat yeri bulunmaktadır[299]. Erken Osmanlı döneminden başlayarak, klasik dönemde de devam eden son cemaat yeri, Makedonya ve Kosova'da da camilerde

---

[296] Çakmak s.118

[297] Bazı camilerde ikinci bir giriş daha bulunmakla beraber, bu girişler tali giriş olarak kullanılmaktadır. Üsküp Alaca Camii'nde yapının doğu cephesinde, üzerinde tamir kitabesi bulunan küçük bir kapı yer almaktadır. Makedonya Gazi İsa Bey Camii ve Üsküp Murat Paşa Camii'nde önceleri pencere olan açıklıkların kapıya dönüştürülmesi ile girişler elde edilmiştir.

[298] Çalışma alanımızda yer alan camilerin harim girişleri çoğunlukla kuzey cephenin orta aksında yer almakta ise de istisnaları da bulunmaktadır. Örneğin, kataloğa aldığımız örnekler içerisinde Prizren Saraçhane Camii'nin ana girişi kuzey cephenin batı tarafına yakındır. Katalogda yer vermediğimiz Üsküp Dükkancık, Prizren Suzi Çelebi, Prizren Hacı Memiş ve Prizren Maraş camilerinde de ana giriş mihrap ile aynı aksta değildir.

[299] Kataloğa aldığımız yapılarda Makedonya Manastır'da bulunan Koca Kadı Camii'nin günümüzde bir son cemaat yeri bulunmamaktadır. Ancak, caminin birçok kereler onarımdan geçerek özgün görünümünden uzaklaştığı, günümüzde de harap bir halde bulunduğu gözlenmektedir. Özgününde bu yapının da bir son cemaat yerine sahip olduğunu düşünüyoruz.

sıklıkla görülen bir program ögesidir. Ana girişler de çoğunlukla son cemaat yerinin merkezinde konumlandırılmış elemanlardır. İncelediğimiz örneklerde, son cemaat yerlerin çoğunlukla üç veya beş gözlü olmakla birlikte, harim ile birlikte kırma çatı ile kaplanmış örneklere de sıklıkla rastlanmaktadır. Kubbeler ile örtülü revaklı son cemaat yerlerinde ortada yer alan kubbenin çeşitli şekillerde farklılaşarak (genişlik, yükseklik, süsleme veya form) ana girişin vurgulandığı yapılar bulunmaktadır. Örneğin, Üsküp Mustafa Paşa ve Priştine Fatih camilerinde orta kubbeler daha yüksek, Üsküp Yahya Paşa Camii'nde ise ortadaki göz daha geniştir. Üsküp İshak Bey Camii'nde ise beş gözlü son cemaat revakının ortadaki üç gözü birlikte bir tonoz ile örtülmüş, kenarda kalan gözler ise kubbeli bırakılmıştır. Yakova Hadım Camii'nin üç gözlü son cemaat yerinde, iki yan gözün üzeri çapraz tonoz ile örtülüdür, ortadaki ise kubbe ile kapatılmıştır.

İncelediğimiz camilerin bazılarının özgün halinde kapalı bir son cemaat yerine sahip olduğu, bazılarının ise günümüze ulaşana kadar geçirmiş oldukları onarımlarda son cemaat yerlerinin kapatılmış olduğu görülmektedir. Kapalı son cemaat mekânından dışarıya açılan girişlerin de arazi koşulları elverdiği sürece mihrap ve harim girişi ile aynı eksende yapıldığı gözlenmektedir. Bu son cemaat yeri girişleri çoğunlukla sade birer açıklık olarak düzenlenmiştir. Bunlardan Manastır Yeni Camii'nin H.1208/M.1793-94 tarihinde kapatılan son cemaat yeri girişi taçkapı unsurları barındırmaktadır (R.:89).

Kosova ve Makedonya'da incelemiş olduğumuz camilerin, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan geniş zaman aralığında, ana girişin mihrap ile aynı eksende ve cephenin ortasında yer almaya devam ettiği görülmektedir.

Camiler haricindeki yapı türlerinde, çoğunlukla yapının fonksiyonu ve çevre yolların konumuna göre düzenlenen ana girişler genellikle esas cephenin ortasına yerleştirilmiştir.

İncelediğimiz türbelerde ana girişler cephenin ortasına yerleştirilmiştir, ancak yön konusunda bir çeşitlilik bulunmaktadır. Üsküp Mustafa Paşa Türbesi, Üsküp Paşa Bey Türbesi ve Üsküp Hüseyin Şah Türbesi'nin ana girişleri yapıların kuzey cephesinde yer almaktadır. Üsküp Beyhan Sultan Türbesi ile Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi'nin girişi doğuya, Priştine Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi'ninki ise güney doğuya bakmaktadır. Anadolu Selçuklu ve Erken Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan türbelerin büyük çoğunluğunda giriş açıklıkları kuzey cephede konumlandırılmıştır. Doğu yönü ise

açıklıkların konumlandırılması açısından ikinci yoğunluklu grubu oluşturmaktadır[300]. Araştırmamız kapsamındaki türbelerde de öncelikli olarak kuzey ve doğu yönünün tercih edildiği tespit edilmiştir.

Kataloğumuzda sayıca az olan han yapılarının ana girişleri, giriş aldıkları yola göre konumlanmış olmalıdır. Kurşunlu Han'ın güney cephede yer alan girişi, cephenin batısına daha yakındır. Han'ın ahır kısmından doğu cepheye açılan ikinci bir girişi de bulunmaktadır. Sulu Han'ın batı ve doğu cephesinin ortasında, sokağa açılan karşılıklı iki girişi bulunmaktadır. Kapan Han'ın da cephelerde karşılıklı olarak yerleştirilmiş ve dışarıda meydancıklara açılan iki girişi bulunmaktadır.

Geç tarihli kamu yapılarında da ana girişlerin çoğunlukla giriş cephesinin orta aksında konumlandırıldığı görülmektedir. Kimi zaman hemen üstlerinde bulunan açık veya kapalı çıkmalar ile birlikte ele alındığını ve cephede bir simetri ekseni oluşturacak şekilde, tüm esas cepheyi de etkileyen bir eleman olmaktadır.

3.2 Tipolojik Değerlendirme

Kosova ve Makedonya'da, Osmanlı dönemi yapılarının ana girişleri sahip olduğu taçkapı unsurları, süsleme, malzeme ve benzeri özellikler bakımından çeşitlilik göstermektedir. İncelediğimiz dönemin coğrafi ve zamansal genişliği de bu çeşitliliğin artışına katkıda bulunmaktadır. Ancak yine de örneklerin büyük bir bölümünü bir grup altında toplayabilmek mümkündür.

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi yapılarının ana girişlerinin büyük bir kısmı cepheden taşıntısı oldukça az, çoğunlukla silmeler ile belirginleştirilmiş bir dikdörtgen çerçeveye sahiptir. (Tablo: 2) Örneklerin bir bölümünde dikdörtgen prizma şekilli bir taşıntı bulunurken, bir bölümünde ise silmeler taşıntı olmaksızın sadece bir çerçeve meydana getirecek şekilde yerleşmektedir. Başka bir deyişle, ana girişlerin büyük bir çoğunluğu yapı önyüzü ile aynı yüzeyde yer almaktadır ve silmeli bir bordür ile belirtilmiş bir çerçeveye sahiptir. Silmeler ile oluşturulmuş bu çerçeve, cepheden bir miktar taşıntı yapabileceği gibi, cephe ile hem yüz de olabilmektedir. Özellikle cami ana girişlerinde, silmeler ile oluşturulmuş bu dikdörtgen çerçeve karakteristik bir özelliktir.

[300] Çakmak, s.120; H. Önkal, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s.456

Taçkapıların değişmez unsurlarından biri olan bu dikdörtgen çerçeve, bazı ana girişlerde tümden kaybolmaktadır. Çerçevenin oluşmadığı bu yapı türlerinden, 19. yüzyıla ait olan ve Kosova'da yer alan bir grup ana giriş ortak mimari özellikleri paylaşmaktadır. Yakova Şeyh Emin Tekkesi, Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi ile Yakova Geçar Camii'nde bulunan tekke kapısı, yuvarlak giriş açıklığı kemeri, söve konsolları ve söveleri ile ortak bir yapıya sahiptir. Benzer kuruluma, aynı dönem, Kosova'daki köy camilerinde de sıklıkla rastlanmaktadır.

İncelediğimiz yapılar içerisinde bir tane eyvan şeklinde dışarıya taşıntı yapan ana girişe rastlamaktayız. Üsküp Kurşunlu Han'ın (16. yy.) ana girişi, cepheden eyvan şeklinde bir taşıntı yapan, üst katta bir oda ile dolu, zeminde ise girişi sağlayacak şekilde boşaltılmıştır (R.:559).

İncelediğimiz girişlerin çoğunluğu camilere ait ana girişlerdir. Tipolojik bir değerlendirmeye izin verecek sayıda örnek de bu yapı türüne aittir. Diğer yapı türleri sayıca az olmalarının yanı sıra, kimisi fonksiyonu gereği basit bir açıklıktan ibarettir. Kimisi ise özgünlüğünü kaybederek günümüze ulaşabilmiştir. Dolayısı ile tipolojik bir değerlendirmeyi öncelikli olarak camilerin ana girişleri üzerinden yapmayı uygun buluyoruz (Tablo: 3).

Camii ana girişlerinin hepsi harim girişleridir. Bu camilerin hemen hepsinde kuzey cepheye bitişik bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin bulunuşu ana girişin yüksekliğini ve cepheden taşıntısını kısıtlamaktadır. İncelediğimiz örneklerde ana girişlerin cepheden taşıntısı oldukça azdır. Cepheden taşıntısı en fazla olan ana giriş, 35 cm. ile Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii'nin (1573-74) ana girişidir (R.: 463, Ç.:105). Ana girişlerin cepheden taşıntısının az oluşu, yalnızca son cemaat yerinin eklenmesine bağlı değil, aynı zamanda yapıların banileri, ölçekleri, bütçeleri ve yöresel özellikleri ile de ilgili olmalıdır.

Erken ve Klasik Osmanlı dönemi Anadolu örneklerinde, daha derin bir kavsara oluşturabilmek için duvar kalınlığının kullanıldığı, bazı durumlarda ise harime doğru taşıntı yapılarak duvar kalınlığının arttırıldığı gözlenmektedir. Örneğin, İstanbul Mahmut Paşa Camii (1462-63)[301], İstanbul Atik Ali Paşa Camii (1496-97)[302], İstanbul Bali Paşa

[301] Çakmak, s.150
[302] Çakmak, s.194

Camii (1543)[303], Tekirdağ Rüstem Paşa Camii'nde (1552-53)[304] duvar kalınlığı bu şekilde arttırılmıştır. İncelemiş olduğumuz ana girişlerde ise, harime doğru taşıntı bulunmamaktadır.

Konumuz olan ana girişler içerisinde, taçkapı unsurlarının birçoğunu barındıran Üsküp Yahya Paşa Camii'nin (1503-04) duvar kalınlığı 285 cm. dir. (R.: 406, Ç.:52,53). İncelediğimiz bölgede günümüze ulaşan camiler içerisinde en kalın duvarlar bu yapıya aittir. Benzer diğer duvar kalınlıkları şu şekilde sıralanabilir: Priştine Fatih Camii (1461) 212 cm., Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492)187 cm., Manastır Yeni Camii (16.yy.) 230 cm, Kaçanik Sinan Paşa Camii (1594) 216 cm., İncelediğimiz yapıların geri kalanında ise duvarlar 200 cm. den incedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, ana girişlerin büyük bir çoğunluğu yapı önyüzü ile aynı yüzeyde yer almaktadır ve silmeli bir bordür ile oluşturulmuş bir çerçeveye sahiptir. Bazı girişlerde bu çerçeve yapı önyüzünden bir miktar çıkıntı yapmaktadır. Girişlerin, son cemaat yeri ya da harime doğru cepheden fazla taşıntı yapmaması sebebi ile ana niş derinliği duvar kalınlığı ile sınırlanmıştır. Bu da ana niş derinliğinin azalmasına veya hiç bulunmamasına yol açmaktadır. Girişlerin bir bölümünde ana niş tamamen yok olmuş, diğerlerinde ise çerçevenin yaptığı taşıntı ve yapının önyüz duvarının kalınlığı yardımı ile bir niş oluşturulmuştur. Bu nişler sivri kemer tonozlu ya da mukarnaslı bir kavsaraya sahip olabilmektedir.

Kosova ve Makedonya'da, Osmanlı dönemi camileri ana girişlerinin çoğunluğunda bir kavsara oluşmamaktadır. İncelediğimiz örneklerde bir ana niş derinliğine sahip olan taçkapıların tarihi 15. ve 16. yüzyıllar ile sınırlıdır. Bu nişlerin derinlikleri ise 35 cm. ile 132 cm. arasında değişmektedir. Derinliği az bir ana nişe sahip olan bu girişlerde, kavsara çoğunlukla sivri kemer tonozludur. Derin bir nişe sahip olduğunu söyleyebileceğimiz tek örnek Üsküp Yahya Paşa Camii'nin (1503-04) taçkapısıdır (R.: 406, Ç.:52,53). Bu taçkapının nişi mukarnaslı bir kavsara ile örtülüdür.

İncelediğimiz ana girişlerin çoğunluğunda, yapının ölçeği itibari ile duvar kalınlığının bir ana niş derinliği oluşturacak kadar artmadığını, diğer taraftan bir kısmı

[303] Karademir, s. 68
[304] Karademir, s. 115

mahalle mescidi ölçeğinde olan bu yapıların bütçelerinin de tüm taçkapı unsurlarını barındıran bir ana girişi karşılayamayacağını da düşünmek gerekir.

Türbe ana girişleri, çoğunlukla dikdörtgen bir çerçeve ile belirginleştirilmiş açıklıklardır. Bu çerçeve bir silme grubu olabileceği gibi, malzeme değişikliği de olabilmektedir. Cepheden taşıntıları ya çok azdır ya da hiç yoktur.

Hamam ana girişleri, çoğunlukla basit açıklıklardan ibaret olmakla birlikte, bir çerçeve ile belirginleştirilmiş olanları bulunmaktadır. Üsküp Davut Paşa Hamamı'nda (15. yy.) silmeler ile oluşturulmuş çerçevenin izlerine rastlanmaktadır. Günümüze ulaşamayan Üsküp Şengül Hamamı (16.yy.) ile Üsküp Eski- Yeni Hamam (15-16. yy.) ana girişleri, belirgin çerçeveleri ve süslemeleri ile hamam yapıları içinde taçkapı unsurlarını en çok barındıran örneklerdir (R.:369,370).

Han ana girişleri duvar yüzeyinde oluşturulmuş basit açıklıklardır. Bunlardan, Üsküp Kurşunlu Han'ın (16.yy.) ana girişi eyvan şeklindeki yapısı ile günümüze ulaşan ana girişler arasında ayrı bir yere sahiptir (R.:275).

Tekke girişleri, çoğunlukla dikdörtgen bir çerçeveye sahip olmaksızın tasarlanmıştır. Kataloğumuzda tümü Kosova'da bulunan 19. yüzyıla tarihlenen üç adet ana giriş, iki yanda taş söveleri, bunların üzerine oturan söve konsolları ve yuvarlak kemerli giriş açıklıkları ile benzer özelliklere sahiptir (Tablo: 5).

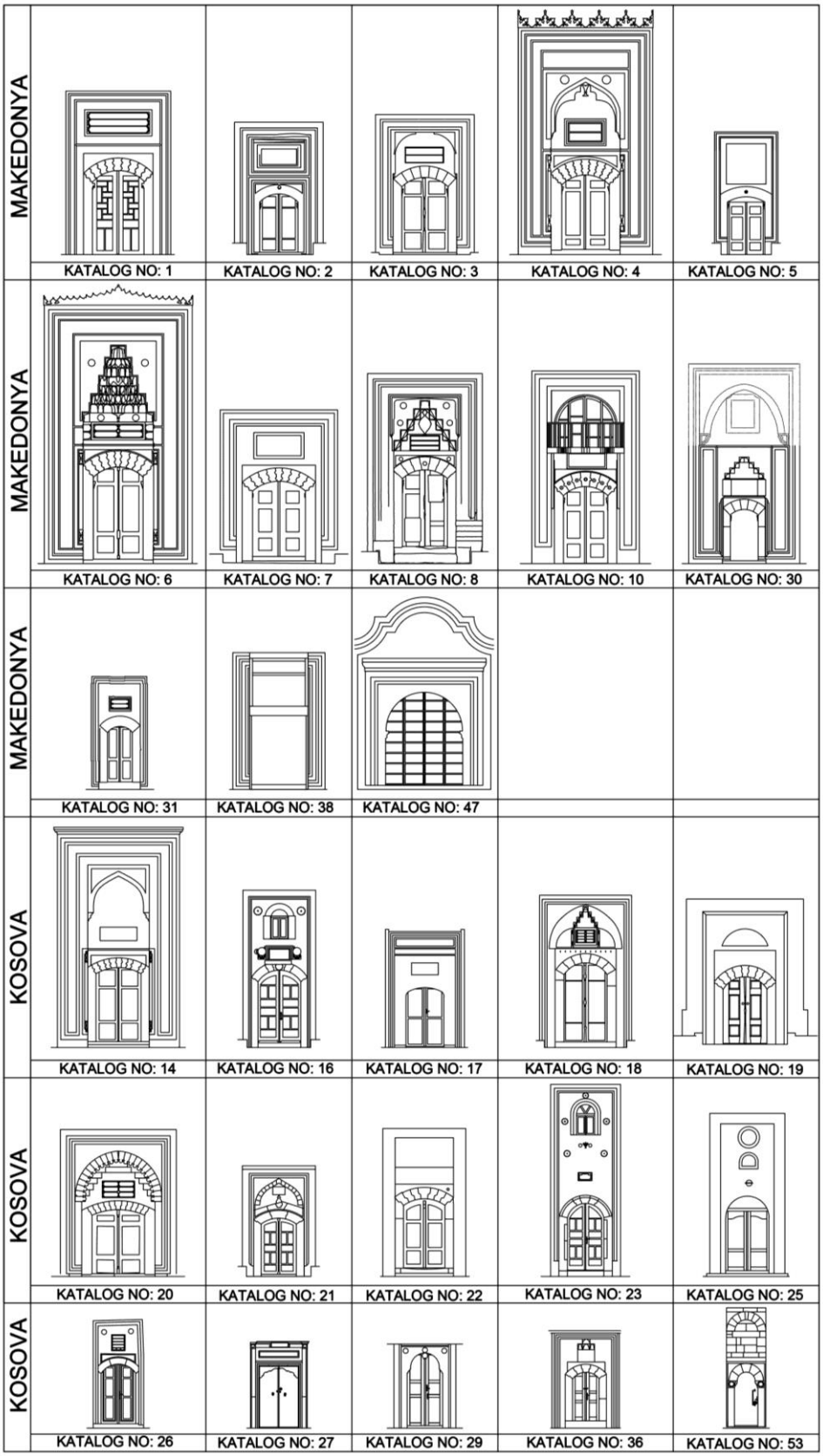
19. yüzyılda, Makedonya ve Kosova'da inşa edilen kamu yapılarında ana giriş çoğunlukla simetrik tasarımın hâkim olduğu, esas cephenin orta aksına yerleştirilmiştir. Girişler cephede çoğunlukla yapının tüm yüksekliği göz önünde bulundurularak, üst katlardaki açıklıklar, açık ve kapalı çıkmaların yanısıra çatı ile bir kompozisyon oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Örneğin, Üsküp Hükümet Konağı (R.:307), Manastır Askeri İdadisi (R.:311), Üsküp İdadisi (R.:382), Üsküp İdadi Mektebi (R: 379) ve kataloğumuzda yer almayan Ferizovik Rüştiyesi gibi yapılarda, giriş cephesinin orta bölümünde yapının tüm unsurları birlikte ele alınarak cephe kompozisyonunda ana giriş fikri vurgulanmaktadır. Üsküp Hükümet Konağı'nda yuvarlak kemerli ana giriş, iki yanda dışa taşkın yerleştirilmiş, cephe boyunca yükselen pilastrlar ve üçgen bir alınlıkla çerçeve içine alınarak vurgulanmıştır. Manastır Askeri İdadisinde giriş cephesinin orta bölümü dışa taşkın bir kitledir. Üsküp İdadi Mektebi'nde ana girişin bulunduğu orta aks, her bir kata yerleştirilen balkonlar, üçlü açıklılar ve üç kat boyunca uzanan pilastrlar ile

vurgulanmıştır. Ferizovik Rüştiyesinde de cephenin ortasında yer alan ana giriş, üst katta dışarıya taşkın bir kütle ile vurgulanmıştır. Bahsedilen kamu yapılarında ana girişin artık cephede tek başına öne çıkan eleman değil, cephedeki diğer unsurlarla birlikte cephenin tasarımının parçası olan bir mimari öğe olmaya başladığı görülmektedir.

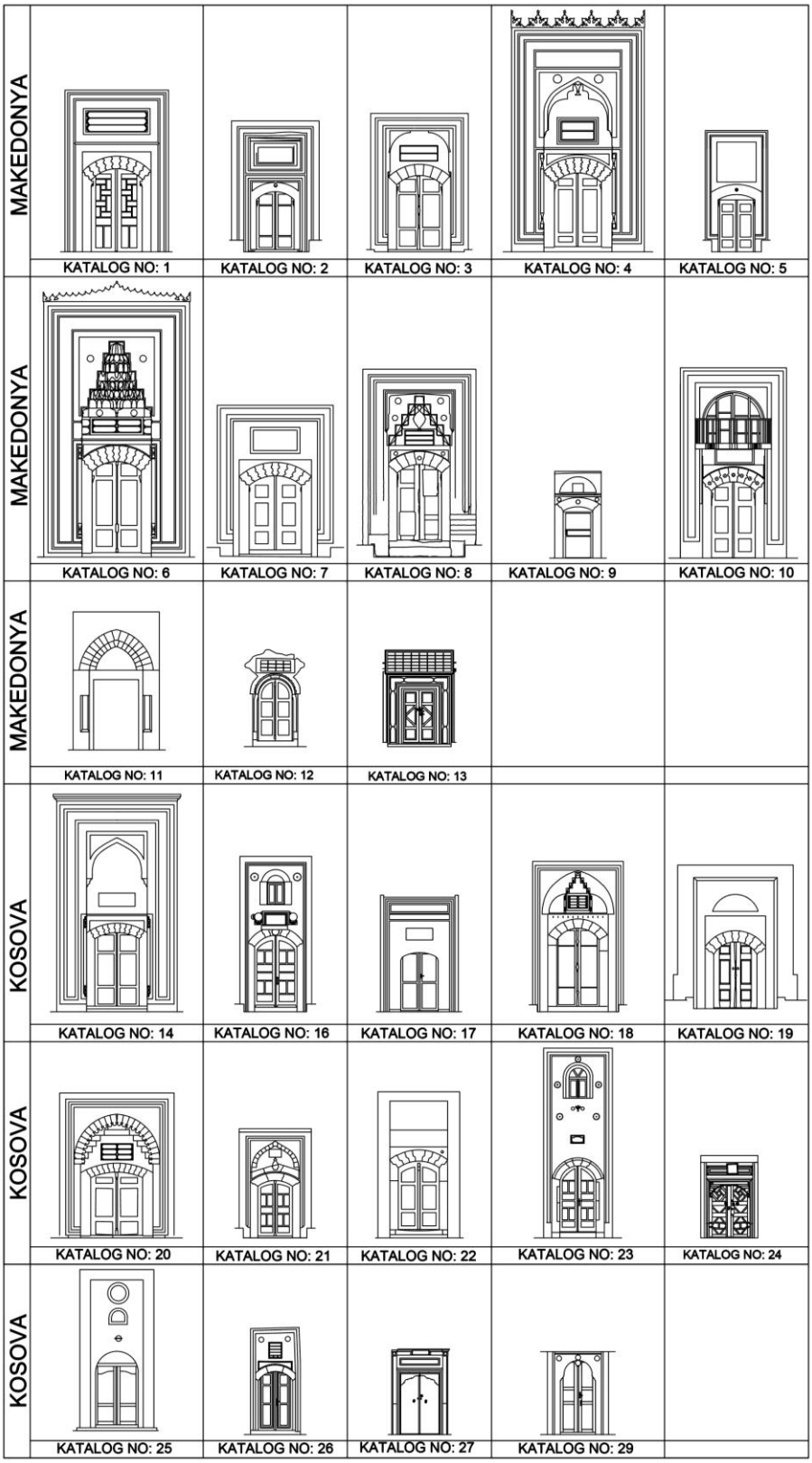
Ana girişler bir dikdörtgen çerçeve ile belirginleştirilmektedir. Ancak bu çerçeve yalnızca silmeler ile meydana getirilen bir kenarlık değildir. Bu dönem yapılarında ana giriş çerçevelerinin bir çeşitlilik arz edecek şekilde tasarlandığını söyleyebiliriz. Kimi zaman cepheden hafifçe dışarı taşkın bir dikdörtgen satıh, kimi zaman malzemede bir fark, kimi zaman ise pilastrlar ile sınırlanmış bir alan olabilmektedir.

Bu dönem yapılarının giriş açıklıklarında basık kemerin yanı sıra, sıklıkla, yuvarlak kemer kullanılmaya başlanmıştır. İki yanda sütun ve sütun başlıkları üzerine oturan bir yuvarlak kemerden oluşan giriş açıklıları sıklıkla kullanılmıştır.

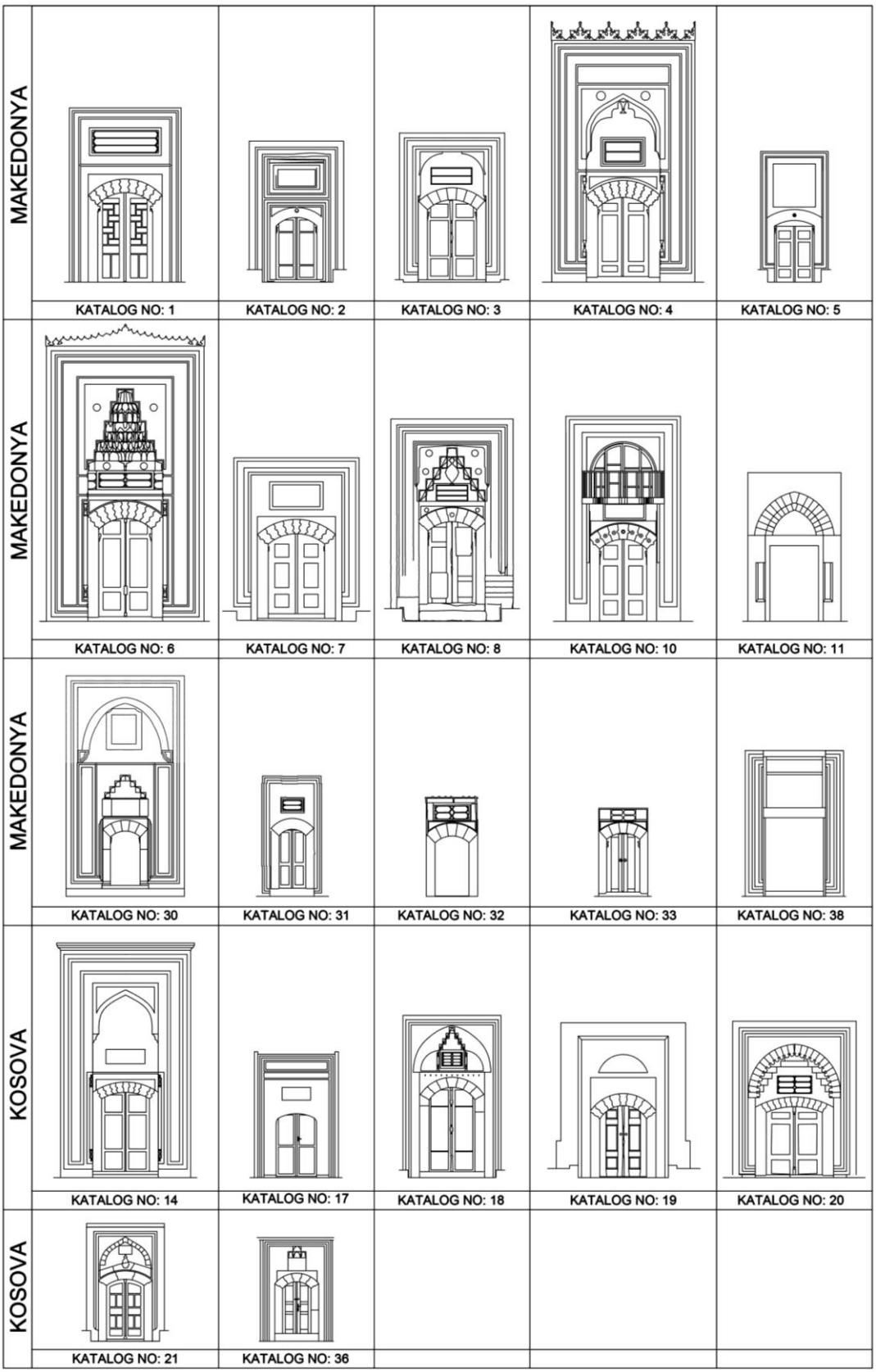
Kısaca, kataloğumuzda yer alan ve 15-16. yüzyıla tarihlenen ana girişler; cepheden taşıntısı az, silmeler ile belirginleştirilmiş bir dikdörtgen çerçeveye sahip, basık kemerli açıklıklardır (Tablo: 4). 17 yüzyıldan itibaren, silmeler ile oluşturulmuş çerçeve tasarımı devam etmekle birlikte, yapılarda çerçevenin farklı biçimlerde vurgulandığı ana girişler ve çerçevesiz örnekler de görülmektedir. Yuvarlak kemerli açıklıklar da sıklıkla kullanılmıştır (Tablo: 5).

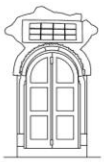
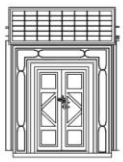
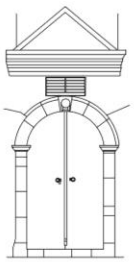
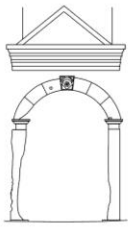
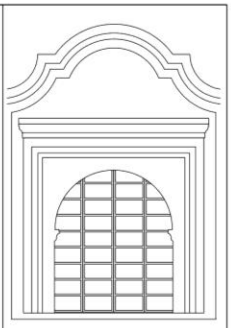
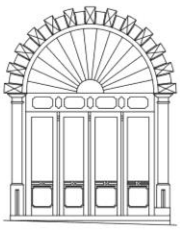
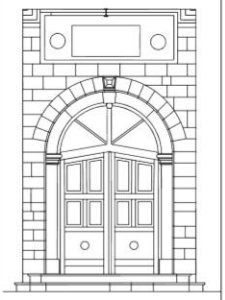
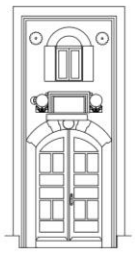
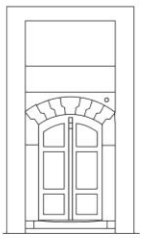
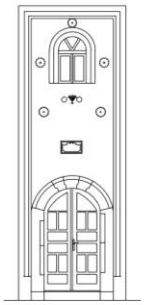
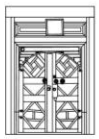
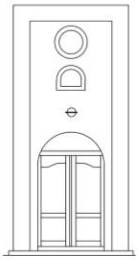
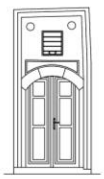
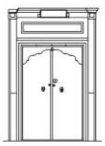
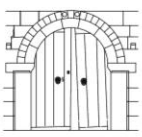
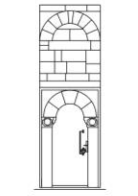
Tablo 2.Silmeler ile Belirginleştirilen Bir Dikdörtgen Çerçeveye Sahip Ana Giriş Örnekleri

Tablo 3.Cami Ana Girişi Örnekleri

Tablo 4.15- 16. Yüzyıl Ana Giriş Örnekleri

MAKEDONYA					
	KATALOG NO: 12	KATALOG NO: 13	KATALOG NO: 46	KATALOG NO: 46	KATALOG NO: 47
MAKEDONYA					
	KATALOG NO: 51	KATALOG NO: 52	KATALOG NO: 70		
KOSOVA					
	KATALOG NO: 16	KATALOG NO: 22	KATALOG NO: 23	KATALOG NO: 24	KATALOG NO: 25
KOSOVA					
	KATALOG NO: 26	KATALOG NO: 27	KATALOG NO: 29	KATALOG NO: 34	KATALOG NO: 37
KOSOVA					
	KATALOG NO: 41	KATALOG NO: 48	KATALOG NO: 49	KATALOG NO: 50	KATALOG NO: 53

Tablo 5.17- 20. Yüzyıl Ana Giriş Örnekleri

3.3 Boyutlar ve Oran

Ana girişlerin boyutları, yer aldığı yapının işlevine, ölçeğine ve bulunduğu cephenin boyutlarına göre farklılık göstermektedir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz anıtsal ana girişlerin çoğu camilerin harim girişleridir. Camilerin hemen hepsinde, kuzey cepheye bitişik bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin varlığı, ana girişin oranlarını etkileyen bir unsurdur[305]. Ana girişin yüksekliği, son cemaat yeri üst örtüsü ile sınırlanmıştır. Ana girişin cephede kapladığı alan da değişmiştir. Üsküp Yahya Paşa Camii taçkapısı, 5 metrelik eni ve 9 metreye yaklaşan boyu (R.:549; Üsküp Mustafa Paşa Camii taçkapısı 5metreye yakın eni ve 8 metreye yakın boyu (R.:34); Priştine Fatih Camii taçkapısı 8 metreye yaklaşan boyu (R.:115) ile boyutları açısından öne çıkan anıtsal örneklerdir. Üsküp Kurşunlu Han'ın da iki kat boyunca yükselen cepheden taşkın, eyvan biçimli ana girişi 8 metreyi geçen yüksekliği ile anıtsal örneklerdendir.

Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında taçkapılar geniş ve cepheden yüksek tutulmuşlar, cephenin ana unsuru olarak anıtsallıkları ile ön plana çıkmışlardır[306]. Erken Osmanlı mimarisinde bazı istisnalar haricinde taçkapıların yüksekliği çoğunlukla cephe yüksekliği ile sınırlıdır, cepheden yüksek taçkapılara rastlanmamaktadır[307].

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemi taçkapılarında, en/boy oranlarında belirli birimlere bağlı kalınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi taçkapılarında çoğunlukla taçkapının eninin boyuna oranı 2/3 olarak uygulanmıştır[308]. Osmanlı dönemi taçkapılarında da belirli oranlar gözetilmektedir. Erken Osmanlı döneminin ilk örneklerinde, Selçuklu taçkapılarındaki 2/3 oranına yakın bir oranın devam ettirildiği anlaşılmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu oran bozulmuş ve ½'ye yaklaşan oranlar kullanılmaya başlanmıştır[309].

Sinan dönemi taçkapılarında ise üç oran ön plana çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu ve Erken Osmanlı döneminde sırası ile tercih edilmiş olan 2/3 ve ½ oranlarının kullanımı

[305] A. Ödekan, "Taçkapılar", **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, 1,1988, s. 521
[306] Ünal, s.17-18
[307] Çakmak, s.19
[308] Z. Bayburtluoğlu, "Büyük Programlı Selçuklu Yapılarında Önyüz Düzeni", Vakıflar Dergisi, Sayı:11, 1976, s. 65- 106
[309] Çakmak, s.19-20

Mimar Sinan döneminde de devam etmiş, bunların yanı sıra 3/5 oranı da uygulanmaya başlanmıştır[310].

Üsküp Sultan Murat Camii (1436-37), Üsküp İshak Bey Camii (1438-39), Üsküp Gazi İsa Bey Camii (1475), İpek Defterdar Camii (16. yy. sonu), Yakova Hacı Ömer Camii (1750-51), Yakova Mahmut Paşa Camii (19. yy. başı) ana girişlerinde 2/3 oranına yakın oranlar kullanılmıştır. Yapıların inşa tarihi ve yerlerine bakıldığında bu oranın herhangi bir dönem ya da şehre özgü olmadığı görülmektedir.

Mimar Sinan döneminde kullanılmaya başlanan 3/5 oranına iki camide rastlamaktayız. Manastır Haydar Kadı (1561-62) (R.:77), Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii (1573-74) (R.:137) ana girişleri 3/5 oranının kullanıldığı iki örnektir. Diğer yapılarda ½ 'ye yaklaşan oranlar bulunmaktadır.

Yapılarımız arasında ana girişlerinin boyu daha uzun tutulmuş ve en/boy oranı ½ den farklılaşan bir grup yapı öne çıkmaktadır. Bu yapılar, İpek Fatih Camii (15. yy.), İpek Kurşunlu Camii (17. yy.), İpek Müslih Ağa Camii (18. yy.) ve Prizren Emin Paşa Camii'dir (1830-31). Farklı dönemlere ait bu yapılardan İpek'te yer alan yapıların 1689 yılında şehrin Avusturya istilası sonrasında zarar gördüğü ve kapsamlı onarımdan geçtiği bilinmektedir. Muhtemelen yerel ustalar tarafından yapılan bu tadilatlar sonucunda İpek şehrinde boy oranlarının artması bu girişlerin çağdaşlarından farklılaşmasına yol açmıştır.

3.4 Malzeme

Makedonya ve Kosova'da incelediğimiz yapılarda, ana girişlerin gerek kullanılan inşa malzemesi gerekse de bu malzemenin uygulanışı açısından yapının diğer elemanlarına kıyasla daha özenli olarak ele alındığı göze çarpmaktadır. Ana girişler, kesme taş, kesme taş-tuğla ve ahşaptan imal edilmiştir. Eserlerin bir bölümünde, girişin günümüzde boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılamamıştır[311].

Erken Osmanlı dönemi yapılarının ana cepheleri, çoğunlukla sade bir görünüme sahiptir ve taçkapı cepheyi vurgulayan ana unsur olarak ön plana çıkmaktadır[312].

[310] Karademir, s.477
[311] Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Yeni Camii, Priştine Piri Nazır Camii, Yakova Hadım Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, İpek Muslih Ağa Camii, İpek Defterdar Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii, Priştine Suud Efendi Camii, Priştine Çarşı Camii, Üsküp Kebir Çelebi Camii, Ohri Ali Paşa Camii, Manastır Çınar Müftü Camii, Manastır Hamza Bey Camii, Prizren İlyas Kuka Camii, İpek Hamam Camii
[312] Çakmak, s.21

Kataloğumuzda bu döneme ait camilerde de ana girişin konumlandığı giriş cepheleri çoğunlukla oldukça sadedir. Pencere ve mihrabiyeler ana cephe kompozisyonuna eklenmekle beraber, ana girişler malzemesi ve işçiliği ile cephenin belirgin unsurlarından bir tanesi olmaya devam etmektedir.

Sayıca fazla olmamakla beraber bazı camilerde giriş cephelerinin malzeme ve işçilik açısından diğer cephelerden farklılaştığı göze çarpmaktadır. Bazı yapılarda aynı malzeme daha iyi bir işçilik ile kullanılırken, bazılarında farklı malzeme kullanılmıştır. Ana cephelerin birçoğunun günümüzde sıvalı ve boyalı olması sebebiyle malzemesini anlamak mümkün olmamıştır. Örneğin, Üsküp Mustafa Paşa Camii'nde (1492) beden duvarları kesme taş- tuğla almaşığı iken giriş cephesinde pencere üst hizasına kadar ana girişin devamı olacak şekilde mermer ile kaplanmıştır. Üsküp Gazi İsa Bey Camii'nde beden duvarları taş-tuğla almaşığı iken, son cemaat revakı taş ile örülmüştür. Giriş cephesi ise sıvalı ve boyalıdır. Sıvalı olan cephelerden bazılarının duvar resimleri ile bezendiği görülmektedir. Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Üsküp Sultan Murat Camii, Yakova Hadım Camii, Manastır İshakiye Camii, Kalkandelen Alaca Camii ve Priştine Yaşar Paşa Camii'nin ana cephelerinde günümüzde duvar resimleri yer almaktadır. Bu duvar resimlerinin Kalkandelen Alaca Camii haricinde ana girişin etrafında yer alarak, onu vurgulayacak şekilde düzenlendikleri göze çarpmaktadır. Kalkandelen Alaca Camii'nin (R.:108) tüm cepheleri duvar resimleri ile süslüdür. Cepheden herhangi bir taşıntısı olmayan ana giriş çerçevesi boya ile oluşturulmuş silmelerden ibarettir. Yakova Hadım Camii'nde (R.:148) ise günümüzde sıvalı ve boyalı olan ana girişin kendisi de duvar resimleri ile bezelidir.

İncelenen eserlerde ana girişi oluşturan, iki ana malzeme ön plana çıkmaktadır. Yoğunluklu olarak kullanılan malzeme taştır. Bunu yanı sıra taş- tuğla almaşığı ya da sadece tuğla ile örülü ana girişler de bulunmaktadır. Sayıca az olmakla birlikte, kataloğa aldığımız iki örnekte, ana girişin hem çerçevesi hem de kapı kanatları ahşap malzeme ile üretilmiştir.

Taş, Osmanlı mimarisinde, erken dönemden itibaren, ana inşa malzemelerinden bir tanesidir. İnşa edilen yapının konumu ve taşın bulunma olanaklarına göre eserlerde farklı türlerde taşlar tercih edilmiştir.

Makedonya ve Kosova Osmanlı dönemi eserlerinin ana girişlerinde de en çok tercih edilen malzeme taştır. Başta çerçeve yüzeyi olmak üzere kavsaralar, silmeler, köşe sütunceleri ve yan nişler gibi tüm yüzeylerde farklı ebatlarda kullanmış, giriş açıklığı kemeri gibi yerlerde ise çeşitli renklerde tercih edilmiştir.

Kataloğa alınan cami ana girişlerinin büyük bir bölümünde kesme taş ve mermer kullanıldığı göze çarpmaktadır[313]. Bu girişler içerisinde Üsküp'te Gazi İsa Bey, Mustafa Paşa ve Yahya Paşa camilerinin ana girişleri mermerdir. Bu ana girişler aynı zamanda özenli işçilikleri ve taçkapı unsurlarının büyük kısmını barındırmaları sebebi ile de incelenen yapılar arasında ayrı bir yere sahiptir (R.: 24,34,54).

Türbe ana girişlerinde de çerçeve ve yüzeyi, söveler, söve konsolları ve kemer taşlarında taş malzeme kullanılmıştır. Bunlar içerisinde Üsküp Mustafa Paşa Türbesi (R.: 222) ve Priştine Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi'nin (R.: 237) geç tarihte onarımdan geçen ana girişinin çerçevesi ve yüzeyi mermerden imal edilmiştir.

Günümüze ulaşan hamamlar içerisinde, Üsküp Davud Paşa Hamamı'nın erkekler kısmına ait ana girişin taştan imal edilmiş silmelerinin kalıntıları durmaktadır. Kataloğa almadığımız Üsküp Çifte Hamam'da da giriş kapısı etrafında yer alan silmelerden çok küçük bir kısmı korunmuştur. 19. yüzyıl başına tarihlenen Mitroviça Zeynel Bey Hamamı'nda da söveler ve kemer taşları taş malzemeden imal edilmiştir.

Bedesten yapılarında da yapım malzemesi olarak çoğunlukla taş tercih edilmiştir. Kataloğa aldığımız üç adet bedestenden, 16. yüzyıla tarihlenen İştip Bedesteni'nin ana girişinin cepheden çok az taşıntı yapan çerçevesinin yüzeyi taş ile örülmüştür. Her ikisinin de ana girişleri 19. yüzyıla ait olan Üsküp ve Manastır bedestenlerinin ana girişlerinin, söve ve giriş açıklığı kemeri taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Kataloğa aldığımız üç adet tekke ana girişinde söveler, söve konsolları ve giriş açıklığı kemeri taş ile inşa edilmiştir.

[313] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Alaca Camii, Üsküp Gazi İsabey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, İştüp Hüsameddin Paşa Camii, Priştine Fatih Camii, İpek Fatih Camii, İpek Kurşunlu Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, Prizren Sinan Paşa Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Priştine Lap Camii

Geç dönem kamu yapılarında da sıklıkla taşın tercih edildiği görülmektedir. Özellikle söveler ve giriş açıklığı kemerleri çoğunlukla taş ile örülüdür[314]. Manastır Askeri İdadisinin cepheden hafifçe taşkın bir dikdörtgen satıh olan ana girişi taş malzeme ile örülmüştür. Söveler ve giriş açıklığı kemerinde ise mermer kullanılmıştır. Priştine Saat Kulesinin ana girişi kulenin duvarlarının devamı olacak şekilde düzgün kesme taştan imal edilmiştir. Üsküp Hükümet Konağı ile Üsküp İdadiye Binasında da söveler ile giriş açıklığı kemerinde mermer kullanılmıştır.

İncelenen bazı yapılarda, ana giriş çerçevelerinin kesme taş- tuğla almaşığı ya da sadece tuğla ile örüldüğü göze çarpmaktadır. Bu tür çerçevelerde, silmeler çoğunlukla alttaki tuğla katmanın üzerinin sıva veya alçı ile kaplanması ile imal edilmiştir ve üzeri boyalıdır. Manastır Haydar Kadı Camii (R.:77), Ustrumca Orta Camii (R.:339,341) ve günümüze ulaşamayan Üsküp Faik Paşa Camii'nin (R.:373) eski fotoğraflarında görülen dökülmüş sıva parçalarından, ana girişin çerçevesinde tuğla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Camilere ait ana girişler tuğla malzeme kullanılmış olsa bile, çoğunlukla tuğla çıplak bırakılmamış üzeri sıva ile kaplanmış, silme ve benzeri süslemeler yapılmıştır.

Hanlara ait ana girişlerde de tuğla- taş kullanıldığı görülmektedir. Üsküp Kapan Han, Üsküp Sulu Han ve Üsküp Kurşunlu Han'ın esas cephe duvarları taş-tuğla almaşığı ile örülmüştür. Bu yapılardan Üsküp Kurşunlu Han'ın eyvan şeklinde çıkıntı yapan ana girişi, yapının beden duvarları gibi taş ve tuğla almaşığı ile örülmüştür (R.:277). Diğer iki handa ise girişler basit birer açıklıktır. Üsküp Sulu Han'ın her iki girişinin de giriş açıklığı kemeri ile iç mekandaki tonozu tuğladan örülmüştür (R.:271,273). Kapan Han'ın kuzey girişinin giriş açıklığı kemeri ve söveleri taştandır (R.:268).

Hamam ana girişlerinde de tuğla kullanımına rastlıyoruz. Örneğin, Manastır Deboy Hamam'ın giriş açıklığı kemeri ve söveleri tuğla ile örülmüştür (R.259,260). Vıçıtırın Zeynel Bey Hamamı'nda giriş açıklığının hemen üzerindeki sivri kemerli çökertmede bir dizi tuğla kullanılmıştır (R.:261). Günümüze harabe olarak ulaşabilen Üsküp Şengül Hamam'ın eski fotoğraflarından ana girişin kavsara kuşatma kemerinin tuğlalar ile örüldüğü, kavsarasındaki mukarnas süslemenin altlığının da tuğla ile oluşturulduğu göze

[314] 19. yüzyılda inşa edilmiş olan kimi kamu yapılarının ana girişlerinde tuğla kullanılmıştır. Kataloğumuzda yer vermediğimiz Üsküp Postahane Binası ve Ferizovik Rüştiye binasında kapı sövelerinin tuğla ile kaplanarak hareketlendirildiği görülmektedir.

çarpmaktadır. Ana girişin hafif dışa taşkın çerçevesi ise taş ve tuğla ile örülmüştür (R.:368,369). Günümüze kısmen ulaşan Üsküp Eski Yeni Hamam'ın ana girişinde düzgün kesme taş ile üç sıra tuğlanın dönüşümlü kullanılması ile basit bir geometrik desen yaratıldığı ve ana girişin hareketlendirildiği eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır (R.:370,371).

Malzeme olarak tüm çerçevenin ahşaptan üretildiği nadir örnekler de bulunmaktadır. Kosova'da geç tarihli iki örnek olan Yakova Hacı Ömer (R.:181) ve Yakova Mahmut Paşa camilerinde (R.:200) ana girişler ahşap kaplamalar ile oluşturulmuştur. Kapı kanatlarının yanı sıra, ana giriş çerçevesini oluşturan silmeler, kitabelik ve saçak, ahşap profillerden üretilmiştir.

3.5 Ana Girişi Oluşturan Unsurlar

3.5.1 Saçaklar ve Tepelikler

Kosova ve Makedonya'da, Osmanlı dönemi camilerinin büyük bir çoğunluğunda ana giriş, dikdörtgen bir çerçeve ile vurgulanmıştır. Bu çerçeve, genellikle kapı açıklığını ters U biçiminde kuşatmaktadır. İncelediğimiz ana girişlerin büyük bir bölümünde çerçevenin üzeri boş bırakılırken, nadiren çerçevenin üst kesiminde saçak ve tepeliklere yer verilmiştir. Cami dışındaki yapı türlerinde sadece Priştine Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi'nin 1909 yılına tarihlenen ana girişinde bir tepelik bulunmaktadır.

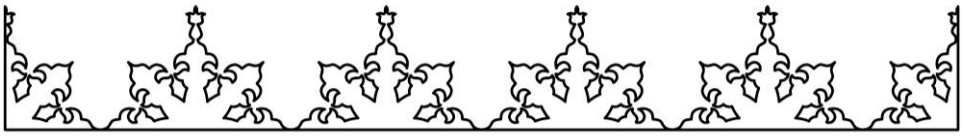
Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii ve günümüzde yıkılmış olan Üsküp Yılan (Yelen Kapan) Camii taçkapılarında tepelik; Priştine Fatih Camii, Yakova Mahmut Paşa Camii, Priştine Sultan Murad Camii ve günümüzde yıkılmış olan Üsküp Faik Paşa Camii'nde ise saçak bulunmaktadır. Bu örnekler içerisinde, Yakova Mahmut Paşa Camii'nin tümüyle ahşaptan imal edilmiş olan ana girişi, ahşap profiller ile oluşturulmuş bir saçak ile sonlanmaktadır.

Tepelikler, taçkapı çerçevesi üzerinde çerçeveden hafif dışa taşıntı yapan plastik etkiye sahip unsurlardır. Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa ve yıkılmış olan Üsküp Yelen Kapan Camii taçkapılarında tepelik bulunmaktadır.

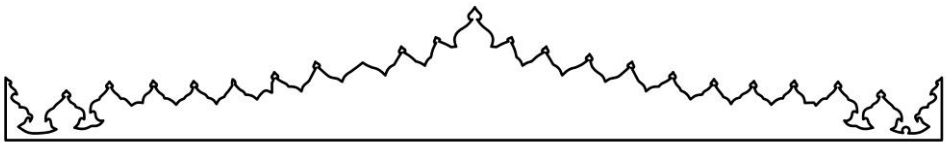
Üsküp Mustafa Paşa Camii taçkapısının tepeliği, üçgensel formların yan yana dizilmesinden elde edilmiştir (Ç.:126). Her bir üçgen, palmet motiflerinin ışınsal bir düzenleme ile ters-düz dizilmesinden oluşmuş, yarım bir sekiz kollu yıldızdır. Tepelik,

ters palmet motiflerinin mermer plakadan boşaltılması ile imal edilmiştir ve arkasında yer alan duvara bitişik olarak monte edilmiştir. Edirne Eski Camii Batı taçkapısının[315] tepelikleri ile, formal olarak benzemektedir.

Üsküp Yahya Paşa Camii'nin taçkapısı palmet dizisi ile oluşturulan basık üçgen formunda bir tepelikle taçlandırılmıştır (Ç.:127). Tepeliğin yüzeyi, bitkisel örnekli kabartmalarla bezenmiştir. Tepelik, birkaç parça mermer levhanın bir araya getirilmesi ile imal edilmiştir. Plastik etkiye sahip, benzer bir tepelik günümüzde ayakta olmayan Yelen Kapan Camii'nin taçkapısında bulunmaktaydı. Dikdörtgen biçimli tepeliği, yan yana dizilmiş kabartma palmet ve rumi motifleri süslemekteydi.

Çizim 126:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapısı, Tepelik

Çizim 127:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, Tepelik

Bu tepeliklerden ayrı olarak, Priştine Yaşar Paşa Camii'nde taçkapının çerçevesini oluşturan silme dizisinde, en dışta yer alan düz silme, taçkapının üst kesiminde daha geniş tutulmuş ve kenarlarındaki profilli taşıntılar ile tepelik şeklinde biçimlendirilmiştir (R.:205).

Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi'nde ana girişin çerçevesi, üst kesimde silmeli bir saçak ile sonlandırılmış ve bitkisel süslemeler ile bezenmiş üçgen şekilli bir tepelik ile taçlandırılmıştır (R.:237).

Kataloğa aldığımız camilerden dört tanesinde silmeler ile oluşturulmuş saçağa rastlanmıştır. Priştine Fatih Camii (R.:115), Priştine Sultan Murad Camii (R.:123), Yakova Mahmut Paşa Camii (R.:200) ve günümüzde yıkılmış olan Üsküp Faik Paşa

[315] Çakmak, s.115

Camii'nde (R.:372) ise saçak bulunmaktadır. Bunlardan Priştine Fatih Camii'ndeki saçak kesme taştan, Yakova Mahmut Paşa Camii'nde ise ahşaptan imal edilmiştir[316].

3.5.2 Çerçeveler/ Silmeler

Silmeler, çeşitli kompozisyonlar halinde ana girişin çerçevesi ve yüzeyini kademelendirerek derinlik katmış, kendi başına bir süsleme unsuru olarak da girişleri zenginleştirmiştir.

Erken Osmanlı döneminde, silmeler taçkapı çerçevesini belirginleştirirken, ana girişlerin üzerinde konumlanışları ve bir araya gelişleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Kimi örneklerde sadece çerçeve içerisinde yer alan silmeler, kimilerinde yan nişlerde de kullanılmıştır[317]. Klasik dönemde de ana girişlerde silmelere önem verilmeye devam ettiği görülmektedir. Mimar Sinan, bu silme geleneğini devam ettirirken taçkapı çerçevesinin belirlenmesi için silmeleri keskin hatlar şeklinde düzenleyerek belirginleştirmiştir[318].

Kosova ve Makedonya'da bulunan Osmanlı dönemi camileri ana girişlerinde silme geleneğinin devam ettiği gözlenmektedir. Örneklerimizde, silmeler ana girişin çerçevesini oluşturan temel unsurlardır. Aynı zamanda, ana girişlerin çoğunda yegâne süsleme unsurudur. Ana çerçevenin oluşturulmasının yanı sıra köşe sütuncelerin ve kitabelik levhasının çerçevelenmesi, yüzeylerin birbirinden ayrılması gibi, farklı konum ve işlevlerde de kullanılmışlardır. Yapının ölçeği ve anıtsallığına bağlı olarak, silmelerin kullanım alanları ve boyutları da çeşitlenmektedir. Daha büyük ölçekli girişlerde silmeler plastik etkisi daha fazla olacak şekilde ve daha karmaşık kompozisyonlarda bir araya gelirken, kıyasla küçük ölçekli girişlerde çoğunlukla daha sade kompozisyonlarda, yalnızca çerçeveyi vurgulayan birkaç ince sıra halinde kullanılmıştır.

Kosova ve Makedonya'da, cami ana girişlerinin büyük bir çoğunluğu dikine dikdörtgen bir çerçeve ile belirginleştirilmiştir. Ufak boyutlu mahalle mescitlerinde ise girişin sade bir açıklık olarak bırakıldığı örnekler bulunmaktadır. Bazı yapılarda

[316] Kataloğa almadığımız Yakova Seyfeddin Ziya Camii'nde de Yakova Mahmut Paşa Camii taçkapısına benzer bir düzende ahşap silmelerden üretilmiş bir saçak bulunmaktadır.
[317] Çakmak, s. 29.
[318] Karademir, s. 409

coğrafyada yaşanmış olan doğal afet, savaş gibi sebepler ile kötü restorasyonlar sonucunda ana giriş çerçevesinin zarar gördüğü ya da tamamen kaybolduğu izlenmiştir.

İncelenen ana girişlerin çoğunluğunda çerçeve, silmeler aracılığı ile oluşturulmuştur ve cepheden taşıntısı oldukça az bir kademelenme gösterir. Sayıca çok az olmakla beraber, silmeler olmaksızın ana girişin vurgulandığı camiler de vardır. Bunlar arasında ana girişi cepheden bir dikdörtgen prizma şeklinde taşıntı yapan İştip Hüsameddin Paşa Camii (16. yy.) (R.:103) sayılabilir.

Yakova Hadım Camii'nin (1594-95) günümüze değin birçok kere onarımdan geçtiği anlaşılan, bir düz ve bir pahlı silmeden oluşan ana giriş çerçevesi, duvar resimleri ile süslenerek belirginleştirilmiştir (R.:148). Manastır Yeni Camii'nin taç kapısı, silmeler ile beraber çini bir bordürün kullanılarak çerçevenin vurgulandığı tek örnektir (R.:92). Geç tarihli Kalkandelen Alaca Camii'nde (1833-34) ise ana giriş, taşıntısı olmayan basit bir açıklıktan ibarettir. Ancak, ana girişin çerçevesi, cephe süslemesinin devamı olacak şekilde duvar resimleri ile oluşturulmuştur. Boyalı süsleme ile girişi silmelerin çerçevelediği izlenimi verilmiştir (R.:109).

Camiler haricindeki yapı türlerinde türbeler ve hamamlarda silmeler ile oluşturulmuş ana giriş çerçevesi bulunmaktadır.

İncelenen eserlerde, çerçevelerin kesme taş, taş-tuğla ve ahşaptan imal edildiği görülmüştür. Büyük bir çoğunluğu oluşturan, çerçeveleri kesme taş ile örülmüş ana girişlerde[319] silmeler de kesme taş ile imal edilmiştir. Çerçevesi taş-tuğla ile örülmüş olan[320] girişlerde ise, silmeler çoğunlukla tuğla katmanın üzerinin sıva veya alçı ile kaplanmasıyla imal edilmiştir. Çerçevenin tümünün ahşaptan imal edildiği sınırlı sayıda örnekte de silmeler ahşap profillerden oluşturulmuştur[321].

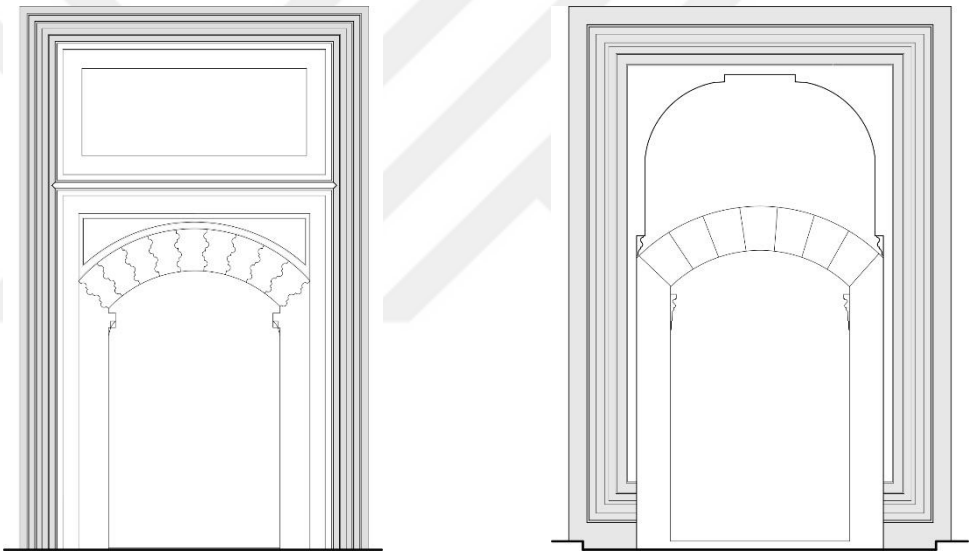
Makedonya ve Kosova'da Osmanlı dönemi anıt yapılarında, genel itibari ile süsleme açısından oldukça sade tutulmuş olan ana girişlerde başlıca süsleme unsuru silmelerdir. Silmeler konum olarak ana girişin çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Ancak

[319] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Alaca Camii, Üsküp Gazi İsabey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Priştine Fatih Camii, İpek Fatih Camii, İpek Kurşunlu Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, Prizren Sinan Paşa Camii, Prizren Emin Paşa Camii
[320] Manastır Haydar Kadı Camii, Üsküp Arasta Camii, Ustrumca Orta Camii
[321] Yakova Mahmut Paşa Camii, Yakova Hacı Ömer Camii

kitabelik levhası, yan nişler ile köşe sütuncelerin kuşatılması ve taçkapı yüzeyinde bazı bölümlemelerin oluşturulmasında da kullanılmıştır.

Silmeler, ana girişi kuşatarak bir çerçeve oluşturmakta ve aynı zamanda cephede bir kademelendirme meydana getirmektedir. Çerçeveyi oluşturan bu silme grupları, çoğunlukla en dışta bir düz silme ile başlamaktadır. Düz silmeden sonra gelen sıralar ile çerçevenin yüzeyinde kademelenme sağlanmaktadır.

Çerçeveyi oluşturan silmeler, yoğunlukla iki farklı düzende kullanılmıştır. Birincisi taçkapıyı ters U şeklinde kuşatanlar[322], diğeri ise taçkapıyı dört yönde kuşatan ancak ana niş açıklığında kesintiye uğrayan silmelerdir[323] (Ç.:128).

Ana girişi ters U şeklinde kuşatan silme grubu

Ana girişi dört yönde kuşatan, ana nişte kesintiye uğrayan silme grubu

Çizim 128: Ana Giriş Çerçevesini Gösteren Şemalar

Her iki düzendeki silme örneklerini, Osmanlı dönemi Anadolu örneklerinde görmekteyiz. Örneğin, erken dönemde İstanbul Firuz Ağa Camii[324], klasik dönem İstanbul Eyüp Zal Mahmut Paşa Camii'nde[325] silmeler taçkapıyı dört yönde kuşatmakla

[322] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Alaca Camii, Manastır Haydar Kadı Camii, Manastır Yeni Camii, Priştine Piri Nazır Camii, İpek Fatih Camii, İpek Kurşunlu Camii, İpek Defterdar Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii, Priştine Suud Efendi Camii

[323] Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Priştine Fatih Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii

[324] Çakmak, s.190

[325] Karademir, s. 281

beraber, ana niş açıklığında kesintiye uğramaktadır. İstanbul Haseki Camii[326], Üsküdar Mihrimah Sultan Camii[327] taçkapıları, silmelerin çerçeveyi ters U şeklinde kuşattığı örneklerdir.

Taçkapıyı ters U şeklinde kuşatan silmeler, çerçevenin üst ve yan kenarlarını kesintisiz olarak kuşatırlar. Bu grupta yer alan yapılardan Üsküp Sultan Murat (R.:3), Üsküp İshak Bey (R.:11) ile Priştine Piri Nazır (R.:132) camilerinde giriş açıklığının hemen üzerinde yatay olarak yer alan bir silme dizisi, taçkapı yüzeyini iki parçaya ayırır ve kitabelik alanını oluşturur. Yatay silme dizisi, iki uçtan ana çerçeve silmelerine bağlanır.

Sayısal olarak daha az örneğin oluşturduğu ikinci grupta, bir silme grubu çerçeveyi dört yönde kuşatmakla beraber, kapı açıklığında kesintiye uğramaktadır. Bu grup içerisinden, Üsküp Mustafa Paşa Camii'nde (R.:34) giriş açıklığının üst kesiminde yer alan iki yatay silme dizisi ana çerçevenin silmelerine katılmaktadır. Üsküp Yahya Paşa Camii'nde de (R.:54) sütünce başlıklarının üst hizası ve kavsaranın alt hizasını takip eden birer yatay silme dizisi ana çerçeveye eklenmektedir.

Üsküp Gazi İsa Bey Camii (R.:24) ve Priştine Fatih Camii'nde (R.:115) en dıştaki düz silme çerçevenin alt kenarında daha geniş bırakılarak, çerçevenin alt kesimine bir kaide görünümü verilmiştir. Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:34) ve Kaçanik Sinan Paşa Camii'nde de (R:155) benzer bir düzenleme olduğunu ancak günümüzde giriş açıklığının ön kesiminde zemin kotunda yapılmış olan müdahaleler sebebi ile kaybolduğunu düşünüyoruz. Manastır İshak Çelebi Camii'nde de (R.:70) silme dizisi, zemin kotundan daha yüksekten başlamış ve bir kaide görünümü elde edilmiştir.

Makedonya ve Kosova'da Osmanlı dönemi anıt yapılarının girişlerinde kullanılan başlıca silmeler: düz, pahlı, kaval, oluk, iç bükey kavisli silmelerdir.

Silmeler içerisinde en çok kullanılan türlerden bir tanesi düz silmelerdir. İncelediğimiz ana girişlerin hemen hepsinde yer almaktadır. Düz silmelerin genişliği çeşitlilik göstermektedir. Genellikle çerçevenin en dışında yer alan düz silmeler diğerlerine göre daha geniş tutulmuştur. Kaval ve oluk silmeler arasında da yer alarak, bir silme grubunun parçası olan düz silmeler daha dardır. İncelediğimiz örneklerde düz

[326] Karademir, s. 62
[327] Karademir, s. 81

silmelerin yüzeyi genellikle boş bırakılmıştır. Yalnızca Manastır Yeni Camii'nde çerçevenin orta kısmında yer alan düz silmenin üzerinde çini bordürler yer almaktadır.

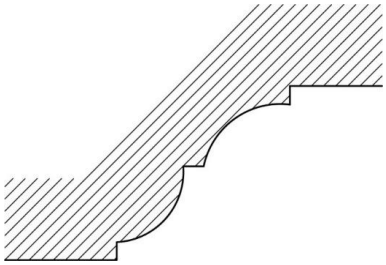
Pahlı silmeler bulundukları yüzey ile yaklaşık 45° lik açı yapan silmelerdir. İncelediğimiz çerçevelerde pahlı silmeler çoğunlukla kaval silmeler ile birlikte kullanılmıştır. Enleri 2-7 cm. arasında değişen dar silmelerdir. Örneklerimiz içerisinde yalnızca Yakova Hadım Ağa Camii'nde (en 15 cm.) (R.:148) genişliğinde pahlı silmeler bulunmaktadır. Çerçeve sadece bu pahlı silme ve düz silme ile oluşturulmuştur. Camide çerçeveyi oluşturan silmelerin, geçirmiş olduğu onarımlarda özgünlüğünü yitirmiş olabileceğini düşünüyoruz.

Kaval silmeler, sık görülen silme türlerindendir (Ç.:130). Yarım daire kesitli bu silmeler, yüzeyden dış bükey çıkıntı oluşturur. Kaval silmelerin genişlikleri fazla çeşitlilik göstermemektedir. Girişlerin büyük bir çoğunluğunda 5 cm. civarındadır. Anadolu örneklerinde rastlanan ve genişliği 20 cm. e varan ölçüler örneklerimiz arasında yer almamaktadır. Kaval silmelerin haricinde, yarım kaval silmeler de çerçevelerde bulunmaktadır.

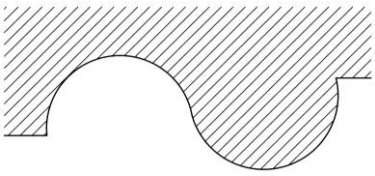
Yüzeyden iç bükey bir girinti oluşturan yarım daire kesitli oluk silmeler de kaval silmelerle birlikte çerçevede yer alır. İncelediğimiz örnekler içerisinde, oluk silmelerden çok, yarım oluk silmeler kullanılmıştır. Bunlar genellikle kaval silmeler ile birlikte bir kompozisyon oluşturacak şekilde bulunmaktadır. Kompozisyonlarda silme grupları düz ya da pahlı silmeler ile birbirine bağlanmaktadır. Nadiren de olsa, bir oluk silme ile kaval silmenin arada düz ya da pahlı silme olmaksızın bağlandığı da görülmektedir (Ç.:130).

Örneklerimiz içerisinde rastladığımız diğer bir silme türü ise, bir kenarı düz iç bükey kavisli silmelerdir. Bunlar bir kenarı dış bükey bir kavis ile başlayarak düz bir silme ile sonlanan silmelerdir (Ç.:132).

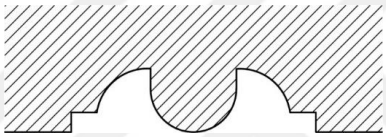
Çerçeveler, çoğunlukla bir düz silme ile başlamaktadır. Bu düz silmeden sonra gelen silme sıraları ile kademelenme sağlanmaktadır. Kademelenme çoğunlukla kaval ve oluk silmelerin bir araya geldiği kompozisyonlar ile sağlanmakla beraber, bir kenarı kavisli düz silmeler (iç bükey eğimli silmeler), düz ve pahlı silmeler de bu gruplanmalara eklenmektedir.

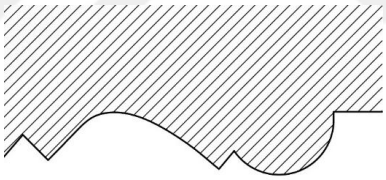
Çizim 1:Yarım Kaval- Düz- Yarım Oluk Silme Kompozisyonu

Çizim 2:Kaval- Oluk Silme Kompozisyonu

Çizim 3:Yarım Oluk- Kaval-Yarım Oluk Silme Kompozisyonu

Çizim 4:Bir Kenarı Düz İçbükey Kavisli- Pahlı- Oluk Silme Kompozisyonu

İncelediğimiz örneklerde, bazı silme gruplarının tercih edildiği göze çarpmaktadır. Örneğin, yarım kaval-düz- yarım oluk silme, kaval-düz- yarım oluk, oluk-düz-kaval silme gibi kombinasyonlar sıklıkla kullanılmıştır. Bu ve benzeri kaval- oluk silme dizilimlerinin farklı yüzyıllarda sürekliliğini devam ettirerek kullanıldığını görmekteyiz. Yarım kaval-düz- yarım oluk (Ç.:129) silme dizilimi; İpek Fatih Camii (15. yy. ilk yarısı), Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii (1573-74), İpek Defterdar Camii (16.yy. sonu- 17 yy. başı), Manastır Yeni Camii (16.yy), Prizren Emin Paşa Camii'nde (1830-31) kullanılmıştır. Benzer bir dizilim, Üsküp Sultan Murat Camii (1436) taçkapısında kullanılan kaval-düz- yarım oluk silme kompozisyonudur. Kaval ve oluk silmeler, Priştine Fatih Camii (1461) ve Manastır İshak Çelebi Camii'nde (1506-07) bir düz silme

aracılığı ile bağlanmış ve oluk-düz-kaval silme grubunu oluşmuştur. Kaval ve oluk silmeler arada bir düz silme olmaksızın bir S formu oluşturacak şekilde de bir araya gelmişlerdir. Üsküp Gazi İsa Bey Camii (1475) ve Kaçanik Sinan Paşa Camii (1594) taçkapılarında kullanılmıştır (Ç.:130).

Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492) ve Üsküp Yahya Paşa Camii (1503-04) ana girişleri bölgede taçkapı unsurlarını en çok barındıran girişlerdir. Bu iki yapıda da yarım oluk-kaval-yarım oluk dizilimi kullanılmıştır (Ç.:131).

Türbe ana girişlerinde silmeler ile oluşturulmuş bir çerçeveye sahip olan örnekler bulunmaktadır. Üsküp Paşa Bey Türbesi (15. yy.) (R.:218), Üsküp Mustafa Paşa Türbesi (1519) (R.:222), ve Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi'nde (16. yy.) (R.:244) silmeler ile belirginleştirilen bir çerçeve bulunmaktadır. Bunlardan Üsküp Paşa Bey Türbesi'nin çerçevesini oluşturan silmeler cephe kompozisyonunun da bir parçasıdır. Üsküp Mustafa Paşa Türbesi'nin çerçevesini oluşturan silmeler taçkapıyı dört yönde kuşatan, ana nişte kesintiye uğrayan silme grubu içerisinde iken, Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi'ninki taçkapıyı ters U şeklinde kuşatmaktadır.

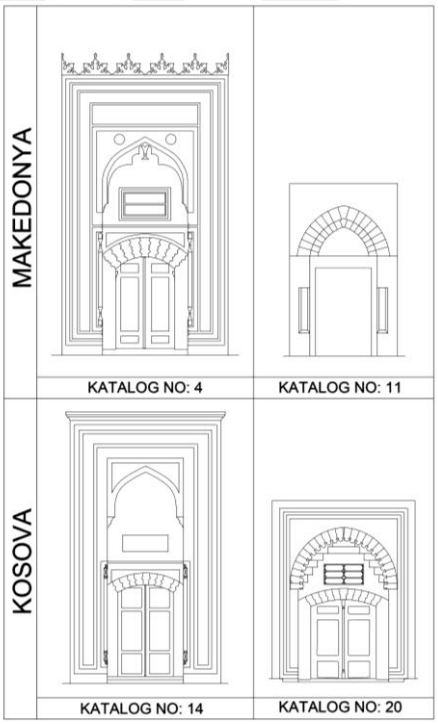
Hamamlar içerisinde günümüze ulaşabilen Üsküp Davud Paşa Hamamı (15. yy.) (R.:255) ana girişinin, silmeler ile oluşturulurmuş bir çerçevesi bulunmaktadır. Ana girişi dört yönde kuşatan bu silme dizisi giriş açıklığında kesilmektedir. Günümüzde bu çerçevenin tepe kısmında yer alan taşlar bulunmamaktadır. Katalogda yer vermediğimiz Üsküp Çifte Hamam'ın da girişlerinden bir tanesinde silmeli bir çerçevenin izleri bulunmaktadır. Günümüzde bulunmayan, Eski Yeni Hamam'ın ana girişinin de pahlı ve düz silmeden oluşan oldukça sade bir çerçevesi bulunmaktadır (R.:370).

3.5.3 Kavsaralar

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi ana girişlerinin büyük bir bölümünde kavsara oluşmamaktadır. Bir kavsaraya sahip örnekler, çoğunlukla camiler arasındadır.

Kataloğumuzdaki cami ana girişlerinin büyük bir çoğunluğu cepheden taşıntısı oldukça az, silmeler ile belirginleştirilmiş bir çerçeveden ibarettir. Cepheden taşıntının azlığı ana nişin derinliğinin azalmasına veya hiç bulunmamasına yol açmaktadır. Ana nişe sahip taçkapılarda bu derinlik 35 cm. ile 132 cm. arasındadır. "Kavsara" olarak adlandırılan ana niş örtüsü, nişin derinliğine bağlı olarak şekillenmektedir.

Bir ana nişe sahip olan örneklerin kavsaraları, sivri kemer tonozlu (Tablo:6) ve mukarnaslı olarak gruplanabilir. Priştine Fatih Camii (1461) (R:.115), Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492) (R.:34), Kaçanik Sinan Paşa Camii (1594) (R.:155) ve İştip Hüsameddin Paşa Camii (16. yy.) (R.103) sivri kemer tonozlu bir kavsaraya sahiptir. Priştine Fatih Camii (59 cm.) ile Üsküp Mustafa Paşa Camii (55 cm.) taçkapılarında ana nişin derinliği oldukça azdır. Bu iki camide kavsara önündeki ikinci bir kemer ile gizlenmiştir. Fatih Camii'nde dışta bir sivri kemer, Mustafa Paşa Camii'nde ise dışta tepe noktası dört dilimli bir sivri kemer kavsaranın önünde yer almaktadır. Daha derin bir nişe sahip olan Kaçanik Sinan Paşa Camii'nde (80 cm.) sivri kemerli kavsara basamak benzeri bir süsleme ile doldurulmuştur ve örneklerimiz içerisinde özgün bir yere sahiptir. İstip Hüsameddin Paşa Camii (85 cm.) taçkapısında ise tonozun sivri kemeri ardışık farklı renkli taşlar ile örülerek süslenmiştir.

Tablo 6.Sivri Kemerli Kavsara Örnekleri

Günümüze ulaşan örnekler içinde, mukarnaslı kavsaraya sahip iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kumanova Tatar Sinan Bey Camii (15. yy. sonları- 16. yy. başları) (R.: 323-328) ana girişi büyük ölçüde özgünlüğünü yitirmiş durumdadır. Eski fotoğraflardan varlığını görebildiğimiz mukarnaslı kavsarası da değişmiştir.

Özgünlüğünü yitirmeden günümüze ulaşabilen diğer örnek ise Üsküp Yahya Paşa Camii (1503-04) (R.:54) taçkapısı kavsarasıdır. Üsküp Yahya Paşa Camii'nin ana nişi 132 cm. derinliği ile bölgede günümüze ulaşan en derin niştir. Taçkapının kavsarası sekiz sıra mukarnas ile dolgulandırılmıştır. Mukarnasların üç, dört ve beşinci sıralarında sarkıtlar; dördüncü sıranın iki yanında ise, püsküller yer almaktadır. Günümüzde, sarkıtlardan bazıları tahrip olmuştur. Osmanlı mimarisi Anadolu örneklerinde, erken dönemde Edirne Eski Camii Kuzey taçkapısı[328] (1414), Bursa Yeşil Camii taçkapısında[329] (1419-20) mukarnaslı kavsaralarda sarkıtları görmeye başlıyoruz.

Manastır Haydar Kadı Camii (1561-62) (R.:80) taçkapısının derin olmayan nişinin sivri kemeri ise basamak şeklinde biçimlendirilmiş ve mukarnas dişleri ile süslenmiştir. İstanbul Şehzade Mehmet Paşa Medresesi[330] ve İstanbul Süleymaniye Tabhanesi[331] taçkapıları ile benzerlik gösterir. Manastır Hamza Bey Camii girişinde de benzer bir basamaklama görülür, ancak mukarnas dişleri yoktur. Mukarnas dişleri açısından benzer ana girişler, Mostar'da yer alan Sarıca İbrahim Ağa Camii[332], Karagöz Bey Camii[333] ve Köski Mehmet Paşa Camii'nde[334] yer almaktadır.

Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi camilerinde bir ana niş derinliğine sahip olan taçkapıların tarihi 15 ve 16. yüzyıllar ile sınırlıdır. Bu nişlerin derinlikleri 35 cm. ile 132 cm. arasında değişmektedir. Derinliği az bir ana nişe sahip olan bu girişlerde, kavsara çoğunlukla sivri kemerli tonozludur. Derin bir nişe sahip olduğunu söyleyebileceğimiz tek örnek Üsküp Yahya Paşa Camii'nin taçkapısıdır (R.:54) ve mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Erken Osmanlı döneminde, sivri tonozlu kavsaralar çoğunlukla ana nişi derinliği fazla olmayan (20 cm. ile 120 cm.) taçkapılarda kullanılmıştır[335]. Araştırma konumuz olan yapılarda da benzer yaklaşımın devam ettirildiği gözlenmektedir.

Cami dışındaki yapı türlerinde kavsaraya çoğunlukla rastlanmaz. Ancak, Üsküp Paşa Bey Türbesi'nde (15. yy.) (R.:222) ana girişin oldukça yüzeysel bir nişi

[328] Çakmak, s.114
[329] Çakmak, s.118
[330] Karademir, s. 308
[331] Karademir, s. 371
[332] E.H. Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, II.c. 3. Kitap, 1981, (1981-A), ss. 238,239
[333] Ayverdi, 1981-A, ss.232,232
[334] Ayverdi, 1981-A, ss.234,235
[335] Çakmak, s.36

bulunmaktadır. Bu nişin sivri kemeri ise basamak şeklinde biçimlendirilmiş ve mukarnas dişleri süslenmiştir. Günümüzde harabe halinde bulunan Üsküp Şengül Hamam'ın yıkılmış olan ana girişinin, sivri kemer tonozlu bir kavsarası bulunmaktaydı. Kavsara mukarnaslar ile dolgulandırılmıştı (R:622).

3.5.4 Kavsara Kuşatma Kemerleri

Köşe sütuncelerin başlıklarının üst hizasından başlayarak, taçkapı çerçevesi içerisinde kalacak şekilde, kavsarayı dıştan kuşatan kemere kavsara kuşatma kemeri, denmektedir [336]. Kavsara kuşatma kemerlerine, Anadolu'da Selçuklu döneminden beri rastlanmaktadır. Erken Osmanlı döneminde de kemer kavsaraları çoğu taçkapıda yer almaktadır[337].

Kavsara kuşatma kemerinin konumu ve şekillenişi ana giriş kavsarasına bağlıdır. Kavsaranın tonozlu, mukarnaslı oluşu veya kavsara olmayışı kavsara kuşatma kemerinin oluşumunu etkilemektedir. Örneğin, sivri kemer tonozlu kavsaralarda tonozun başlangıç kemeri kavsara kuşatma kemerini oluşturur ve kesme taşların dizilişi ve kemerin hafif içerlek oluşu ile belirlenir. Mukarnaslı kavsaralardaki kuşatma kemerleri ise yapısal bir gereklilikten ziyade dekoratif bir fonksiyon üstlenirler. Kavsaranın keskin hatlı üçgen formunu yumuşatmak ve kavsaranın iki yanındaki alanı daha rahat süslenebilir bir hale getirmek için yapılmışlardır[338].

İncelediğimiz örneklerden bir çoğunluğunda kavsara bulunmamaktadır. Kavsaraya sahip örnekler içinde, Priştine Fatih Camii (1461) (R.:115), Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492) (R.:34), Kaçanik Sinan Paşa Camii (1594) (R.:155) ve İştip Hüsameddin Paşa Camii (16. yy) (R.:103) ve Üsküp Şengül Hamam (R.:368) sivri kemer tonozlu bir kavsaraya sahiptir. Bu camilerin tümünde sivri kuşatma kemeri bulunmaktadır. İştip Hüsameddin Paşa Camii'nin sivri kavsara kuşatma kemeri iki renkli taşlarla inşa edilmiştir. Priştine Fatih Camii ve Üsküp Mustafa Paşa Camii'nde kuşatma kemerleri silmeler ile vurgulanmıştır. Kaçanik Sinan Paşa Camii'nin hafif içerlek tutulmuş kuşatma kemerinin iç yüzüne bakan kenarları daire profillidir. Günümüzde mevcut olmayan Üsküp Gülşen Hamamın da sivri kuşatma kemeri bulunmaktadır.

[336] Ünal, s.40
[337] Çakmak, s.155
[338] Ünal, s.40

Mukarnaslı kavsaraya sahip Üsküp Yahya Paşa Camii (1503-04) (R.:54) ana girişinin kavsara kuşatma kemeri yoktur.

Bazı örneklerde bir kavsara oluşmamasına rağmen, kavsara kuşatma kemerini anımsatan çökertme ya da silmeler bulunmaktadır. Üsküp Gazi İsa Bey Camii'nde (R.:24) Bursa kemeri formunda, Priştine Yaşar Paşa Camii'nde (R.:205) ise yuvarlak bir çökertme kuşatma kemerini anımsatmaktadır. Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii'nde (R.:137) silmeler ile vurgulanan sivri bir kuşatma kemeri bulunur. Günümüzde mevcut olmayan Üsküp Eski Yeni Hamam'ın (R.:370) da kavsarası bulunmamasına rağmen sivri bir kuşatma kemeri bulunmaktaydı. Bu örnekler, ana girişte bir kavsara oluşmasa da taçkapı geleneğini devam ettirme isteğinin var olduğunu düşündürmektedir.

3.5.5 Kavsara Köşelikleri

Taçkapılarda kavsara ile çerçevenin arasında kalan alanlara kavsara köşelikleri denilmektedir. Herhangi bir mimari fonksiyonu bulunmayan bu üçgen biçimli yüzeyler çoğunlukla sade bırakılmış alanlardır.

Kavsara köşelikleri Anadolu Selçuklu döneminden itibaren taçkapıların mutlak elemanlarından bir tanesi olmuştur. Yüzey olarak taçkapı alanının büyük bir bölümünü kaplayan bu unsur, çoğunlukla süssüz bir satıhtır. Kavsara köşeliklerinde en yoğun süsleme programı Anadolu Selçuklu döneminde görülmektedir. Bitkisel motifli yüzey bezemelerinin yanısıra, köşeliklerin merkezine gelecek kabaralar da süsleme programı içerisinde yer almıştır. Erken Osmanlı döneminden itibaren taçkapılarda kavsara köşeliklerinin alanları küçülmüş ve yüzeyleri de daha sade bir görünüm almaya başlamıştır[339].

Kavsara köşelikleri Sinan döneminde erken dönemde olduğu gibi taçkapıların en sade inşa unsurlarından olmaya devam etmektedir. Hem kemerli kavsaralarda hem de mukarnaslı kavsaralarda yüzeyler eşit derecede sade tutulmuştur. Nadir olmakla birlikte bazı örneklerde kabaralarla süslenmiştir. Kabaraların yüzeyleri çoğunlukla sade tutulmuş, kimilerinde ise bitkisel motiflerle zenginleştirilmiştir[340].

[339] Karademir, s. 427
[340] Karademir, s. 427

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı Dönemi anıt yapılarında ise, incelediğimiz ana girişlerin büyük bir çoğunluğunda kavsara bulunmamaktadır. Dolayısı ile üçgen formlu bu alan birçok girişte oluşmamaktadır. Ana girişlerin boyutlarının küçülmesi bu yüzeyin de alanının azalmasına sebep olmuştur. Kavsara köşeliklerinin oluştuğu nadir örneklerde, köşelikler sade bırakılmış yüzeylerdir, kimisinde rozet ve kabaralar ile hareketlendirilmiştir. Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492) (R.:34) ve Üsküp Yahya Paşa Camii (1503-04) (R.:54) kavsara köşeliklerinde rozet süslemeler bulunmaktadır. Manastır Haydar Kadı Camii'nde (1561-62) (R.:80) ise kavsara köşelikleri rozet ve kabaralar ile hareketlendirilmiştir. Günümüze ulaşamayan Üsküp Yelen Kapan Camii'nde de (R.: 367) rozet süslemeler bulunmaktaydı.

Kosova'da bazı ana girişlerde kavsara köşelikleri oluşmamasına rağmen, bu alanlarda görmeye alıştığımız rozet ve kabara süslemelerin, kavsara köşeliklerinin bulunması gereken yerlere konumlandırılmış olmaları dikkat çekicidir. İpek Fatih Camii (R.:127), İpek Kurşunlu Camii (R.:176,178), Prizren Emin Paşa Camii (R.:192), Priştine Suud Efendi Camii (R.:212) ana girişlerinde çerçevenin üst kesiminde sağ ve solda rozet ve kabaralara yer verilmiştir. Priştine Yaşar Paşa Camii'nde (R.:205) ise yuvarlak bir çökertme kuşatma kemerini anımsatmaktadır. Bu kemer ile silmeler arasında kalan alan bitkisel motifli süsleme ile bezenmiştir.

3.5.6 Köşe Sütunceleri- Sütunce Altlık ve Başlıkları

Köşe sütunceleri girişlerde genellikle taç kapıların ana nişe bakan iç köşelerine yerleştirilirler. Arseven'e göre, taçkapıların iç ve bazen de dış köşelerini, keskinlikten kurtararak taçkapının ana hatlarını yumuşatmak üzere yerleştirilmiş, köşelerde yaşanabilecek aşınmayı engellemeye yardımcı unsurlardır[341]. Ana nişi taşırmışçasına kapının sağ ve solunda birer tane bulunan bu sütuncelerin taşıyıcı işlevleri yoktur, ancak taçkapının görünümüne dekoratif olarak katkıda bulunurlar.

Köşe sütunceleri, Anadolu Selçuklu dönemi taçkapılarının büyük bir çoğunluğunda bulunmaktadır. Erken Osmanlı dönemi yapılarında ise sayıca azaldıkları görülmektedir. Klasik dönemle birlikte Mimar Sinan tarafından inşa edilen cami

[341] C. E. Arseven, Türk Sanat Tarihi, Cem Yayınevi, İstanbul,1984, s. 707.

taçkapılarında köşe sütunceleri tekrar ilgi görmeye başlamıştır. Sinan tarafından inşa edilen diğer yapı türlerinde ise köşe sütuncelerine aynı oranda yer verilmemiştir[342].

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi ana girişlerinde nadiren köşe sütuncelerine rastlamaktayız. Bunun en büyük nedeni incelediğimiz yapılara ait ana girişlerin taçkapı unsurlarının hepsini barındırmaması; oldukça sade olan bu girişlerin ana niş derinliklerinin de fazla olmamasından dolayı köşe sütuncelerine ihtiyaç duyulmamasıdır. Köşe sütunceleri niş derinliği fazla olan taçkapılarda keskinliği gidermek amacıyla tasarlanan dekoratif unsurlar olduğu bilinmektedir. İncelediğimiz örneklerin büyük bir çoğunluğunda derin bir ana niş bulunmamaktadır.

Kataloğumuzdaki yapılarından, Üsküp Mustafa Paşa Camii (1492) (R.:34,38), Üsküp Yahya Paşa Camii (1503-04) (R.:54), Priştine Fatih Camii (1461) (R.:115,118) ve günümüzde mevcut olmayan Üsküp Yelen Kapan Camii'nde (16. yy. ilk yarısı) (R.:367) köşe sütunceleri bulunmaktadır. Günümüze ulaşan köşe sütuncelerinin tümü çokgen kesitlidir. Bunlardan Üsküp Mustafa Paşa Camii ile Üsküp Yahya Paşa Camii'nde altı kenarlı, Priştine Fatih Camii'nde ise dört kenarlı bir profil kullanılmıştır.

Köşe sütuncesine sahip örneklerin tümünde sütunceler altlık ve başlığa sahiptirler. Günümüze ulaşan üç eserde de bunlar, çokgen kesitli bir altlık ve başlık ile buna eklenen bir kum saati ile iki kademeli olarak düzenlemiştir. Üsküp Yahya Paşa ve Üsküp Mustafa Paşa Camilerinde kum saatinin üzeri çiçek yapraklarını anımsatan dilimler ile süslüdür.

İştip Hüsameddin Paşa Camii ana girişinde köşe sütunceler bulunmamakla beraber, ana nişin köşeleri bir köşe sütünce varmışçasına L profilli bir girinti yapılarak içeri pahlanmıştır.

3.5.7 Yan Nişler

Ana niş derinliği fazla olan taçkapılarda uygulanan bu unsur, yan yüzlere derinlik kazandırarak ana nişin daha geniş görünmesine olanak vermiş, girişlerin anıtsallığını da arttırarak yan yüzlerin süslenmesini sağlamıştır. Yan nişlerin taşıyıcı bir işlevi bulunmamaktadır. Yan nişler Türk-İslam mimarisinde özellikle anıtsal taçkapılarda ön plana çıkan bir unsur olmuştur.

[342] Karademir, s. 429

Yan nişler Anadolu Selçuklu döneminde sıklıkla kullanılmıştır. Barındırdıkları unsurlar ile adeta birer ufak taçkapı olan ve oldukça zengin süslemeleri ile ön plana çıkan bu yan nişler, erken Osmanlı dönemiyle birlikte daha sade ve basit görünümler kazanmaya başlamıştır.

Bilindiği üzere yan nişler ancak ana niş derinliği fazla olan taçkapılarda yer bulabilmektedir. İncelediğimiz örneklerin büyük bir kısmında derin bir ana niş yoktur. Bu sebeple, Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi yapılarından sadece Üsküp Yahya Paşa Camii (R.: 57) taçkapısında ana nişin yan kanatlarında karşılıklı birer yan niş bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklu dönemi taçkapılarında yer alan yan nişler çoğunlukla kavsara, köşe sütuncesi ve kavsara kuşatma kemeri gibi taçkapı unsurlarını da barındırmaktadır[343], erken Osmanlı döneminde ise bu unsurların kullanımı azalmıştır[344]. Üsküp Yahya Paşa Camii taçkapısında bulunan yan nişlerde de sadece mukarnaslı bir kavsara vardır. Yan nişler yedi kenarlı (yarım onikigen) bir profile sahiptir. Kavsarası altı sıra mukarnas dişine sahiptir. Profil ve mukarnaslı kavsarası bakımından Edirne Üç Şerefeli Camii'nin (1445) kuzey harim[345] ve İstanbul Fatih Camii (1463-70) kuzey harim[346] taçkapılarının yan nişleri ile benzerlik göstermektedir.

3.5.8 Giriş Açıklıkları

Bir mekâna giriş ve çıkışı sağlamak için duvarda bırakılan boşluk giriş açıklığı olarak adlandırılmaktadır. Bu açıklıklar genellikle iki yanda söveler, üstte bir kemer ya da atkı taşı, zeminde ise bir eşik taşı ile sınırlanmıştır.

Giriş açıklığının ebatları yapının türü, ölçeği ve anıtsallığı, girilen mekânın türü ve boyutları, ana giriş çerçevesinin boyutları gibi etkenler tarafından şekillenmektedir.

Giriş açıklıklarını söveler, açıklık örtüleri ve açıklık kemer köşelikleri başlıkları altında inceleyeceğiz.

[343] Ünal, s.69-74
[344] Çakmak, s.52
[345] Çakmak, s. 140
[346] Çakmak, s. 155

3.5.8.1 Söveler ve Söve Konsolları

Kapı ve pencere açıklıklarının iki yanındaki dikmelerden her biri söve olarak adlandırılır. Söveler çoğunlukla yekpare mermer ya da taştan inşa edilmektedir. Genişlik ve yükseklikleri bulundukları yapının türüne ve taçkapının boyutlarına göre değişmektedir.

Kosova ve Makedonya'da inşa edilen söveleri gövde biçimleri bakımından iki alt grupta incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi gövdesi tek parça yekpare malzemenden oluşan, ikincisi ise iki veya üç parça malzemenin üst üste konulması ile oluşanlardır.

Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi camilerinin giriş açıklığı söveleri çoğunluk ile mermer ve düzgün kesme taştan imal edilmiştir[347]. Sövelerin büyük bir kısmı yekpare olmakla birlikte[348], aynı cinste birkaç taşın üst üste konulması ile elde edilenler de bulunmaktadır[349]. Bazı yapılarda ise sövelerin boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılamamıştır[350].

Türbelerde kullanılan söveler de benzer özellik göstermektedir. Çoğunlukla taş ya da mermerden imal edilmiş ve yekpare yahut iki parça taşın bir araya gelmesi ile oluşturulmuşlardır.

Hamamların büyük bir çoğunluğu özgünlüğünü yitirmiş ya da günümüze ulaşamamıştır. Ana girişini fotoğraflardan tespit edebildiğimiz Üsküp Şengül Hamam (R. 368) ile Üsküp Eski Yeni Hamam'ın (R.:370) taş söveleri bulunmaktadır. Geç tarihli Mitroviça Zeynel Bey Hamamı'nın (19. y.y.) (R.:264) söveleri taştandır.

---

[347] Yakova Hacı Ömer Camii, Yakova Mahmut Paşa, Kalkandelen Alaca camilerinde, ahşap kapı kanatları ahşap kasaya tutturulmuştur. Kumanova Tatar Sinan Bey Camii'nde ise eski fotoğraflarda görülmekte olan söve taşları günümüzde yoktur. Priştine Piri Nazır Camii'nin de kemeri ile söve taşları, sıvalı ve boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılmamıştır. İpek Muslih Ağa, Prizren İpek Hasan Bey ve İlyas Kuka camilerinde de sövelerin boyalı olması sebebi ile malzemesi anlaşılmamıştır.

[348] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Haydar Kadı Camii, Manastır Koca Kadı Camii, Manastır Yeni Camii, Harabati Baba Tekkesi Mescidi, Priştine Fatih Camii, Yakova Hadım Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, İpek Defterdar Camii, İpek Kurşunlu Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii, Ustrumca Orta Camii, Manastır Hamza Bey Camii

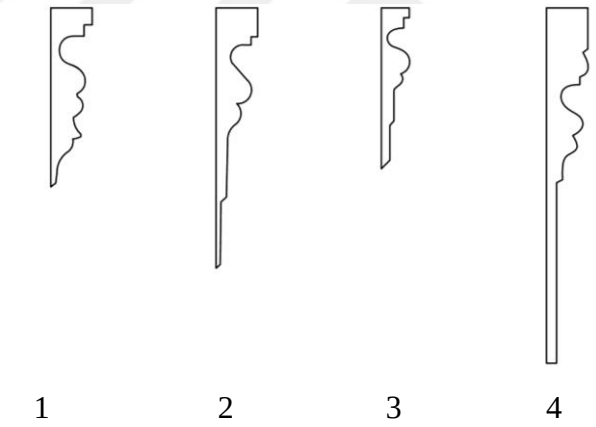
[349] Üsküp İshak Bey Camii, İpek Fatih Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, Prizren Sinan Paşa Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Priştine Lab Camii, Prizren Saraçhane Camii, Yakova Molla Yusuf Camii

[350] İştip Husameddin Paşa Camii, Priştine Piri Nazır Camii, İpek Muslih Ağa Camii, İpek Hamam Camii, Priştine Suud Efendi Camii, Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii

Kataloğumuzdaki tekkeler ve kamu yapılarında taş söve geleneği devam etmektedir. Ancak kimi geç tarihli yapılarda sövelerin kemerleri taşıyan sütunlara evirildiği görülmektedir[351].

Araştırmamız kapsamına incelediğimiz örneklerde söve yüzeyleri süslemesizdir. Sövelerde süsleme olabilecek tek unsur ise söve konsollarıdır. Sövelerin giriş açıklığına bakan yüzlerinin üst kısımlarında yer alan bu konsolların herhangi bir taşıyıcı özelliği yoktur, ancak söveleri süsleyerek hareket katan elemanlardır.

Araştırma konumuzdaki camilere ait kimi ana girişlerde sövelerin giriş açıklığına bakan yüzlerinin üst kısımlarında söve konsollarına yer verilmiştir[352]. Bu konsollar biçim özellikleri itibariyle mukarnaslı konsollar ve silmeli konsollar olarak iki grupta incelenebilir. Konsollardan 10 tanesi silmeler ile hareketlendirilmiştir[353], 3 tanesinde ise birkaç sıra mukarnastan oluşan süslemeler bulunmaktadır[354].

Çizim 5:Söve Konsolu Profil
(1.Üsküp İshak Bey Camii, 2.Üsküp Gazi İsa Bey Camii, 3.Üsküp Hacı Balaban Camii, 4.Manastır Yeni Camii Ana Girişleri Söve Konsolu Profilleri)

[351] Priştine Gazi Mestan Türbesi, Mitroviça Zeynel Bey Hamamı, Üsküp Bedesten, Üsküp Hükümet Konağı, Manastır Askeri İdadisi, Üsküp İdadi Mektebi

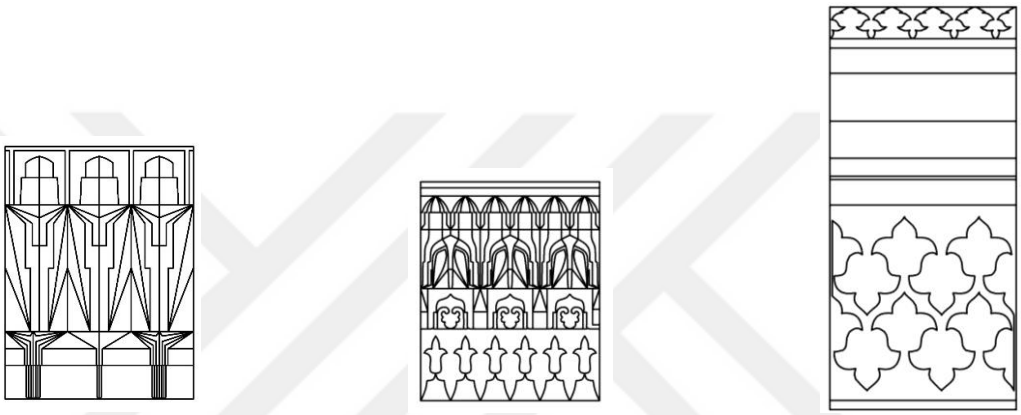
[352] Üsküp Alaca Camii, Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Yeni Camii, Kalkandelen Harabati Baba Mescidi, Priştine Suud Efendi Camii, Priştine Çarşı Camii, Manastır İsa Fakih Camii, Yakova Molla Yusuf Camii, Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Günümüzde yıkılmış olan Üsküp Yelen Kapan Camii ve özgünlüğünü yitirmiş olan Kumanova Tatar Sinan Bey Camii'nin de eski fotoğraflarından söve konsollarına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

[353] Üsküp Alaca Camii, Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Üsküp Hacı Balaban Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Yeni Camii, Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi, Priştine Suud Efendi Camii, Priştine Çarşı Camii, Manastır İsa Fakih Camii, Yakova Molla Yusuf Camii

[354] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii

İncelediğimiz türbeler içerisinde, Üsküp Paşa Bey (R.:218) ile Üsküp Hüseyin Şah Türbelerinin (R.:227) ana girişlerinde silmeler ile hareketlendirilmiş söve konsollarına rastlanmaktadır.

Hamamlarda Üsküp Eski Yeni Hamam'ın (R.:370) ana girişinde varlığını fotoğraflardan tespit ettiğimiz silmeler ile hareketlendirilmiş ve alt kesiminde bir palmet motifi ile süslenmiş söve konsolu göze çarpmaktadır.

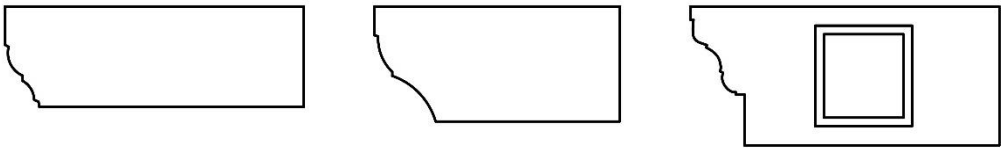

1 2 3

Çizim 6:Söve Konsolu Görünüş
(1.Üsküp Sultan Murat Camii, 2.Üsküp Mustafa Paşa Camii, 3.Manastır Haydar Kadı Camii)

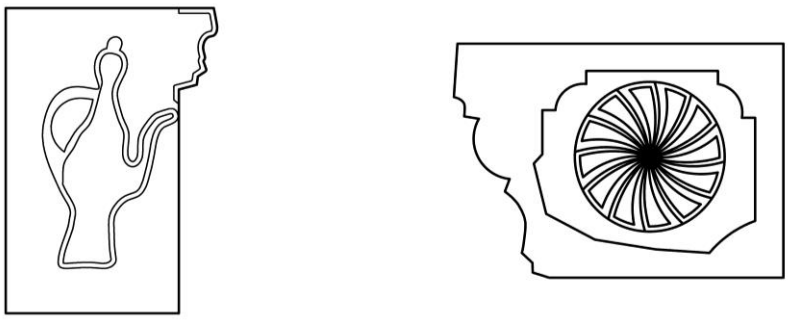
Kosova'da incelediğimiz geç tarihli tekke yapılarında[355] ana girişin yuvarlak kemerinin oturduğu koltuk taşı söve konsolunu da içine alacak şekilde yekpare bir taş olarak yerleştirilmektedir. Bu söve konsolları silmeler ile hareketlendirilmiştir (Ç.:135). Bu yapım tekniğine Kosova'daki köy camilerinde de sıklıkla rastlanmaktadır. Tekke yapıları haricinde, Priştine Saat Kulesi (R.:320), Yakova Molla Yusuf Camii (R.:359) ve Priştine Suud Efendi Camii (R.:212) ve Manastır Arastasının (R.:292) geç tarihli ana girişlerinde de benzer formda söve konsollarına yer verilmiştir (Ç.:136).

[355] Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi (R.:571), Yakova Şeyh Emin Tekkesi (R.:298), Yakova Geçar Camii'nde bulunan Rıfai Tekkesine ait ana giriş (R.:302).

1 2 3

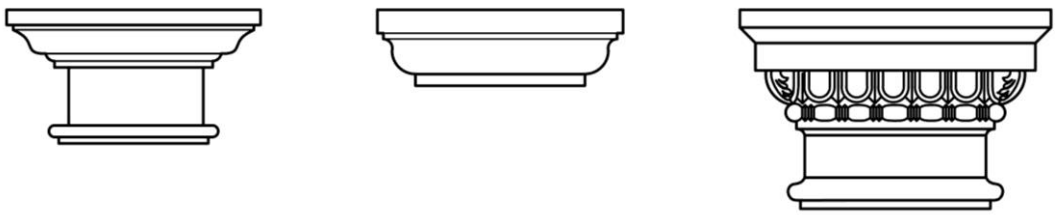
Çizim 7:Söve Konsolu Görünüş
(1. Yakova. Hacı Şeyh Musa Tekkesi, 2. Yakova Şeyh Emin Tekkesi, 3. Yakova Geçar Camii'nde bulunan tekke ana girişi)

1 2

Çizim 8:Söve Konsolu Görünüş
(1.Yakova Molla Yusuf Camii, 2. Priştine Saat Kulesi)

19. yüzyıldan itibaren kimi yapılarda giriş açıklığı söveleri birer sütun ya da pilastr biçimini almıştır. Söve konsolları da hem ana nişe hem de yapının dış yüzüne doğru taşıntı yapan sütun başlığı formuna evirilmiştir. Bu dönemden itibaren iki yanda sütun ve sütun başlıkları üzerine oturan bir yuvarlak kemerden oluşan ana giriş şeması sıklıkla kullanılmıştır. Üsküp Bedesten (R.:289-288), Üsküp Hükümet Konağı (R.:308), Manastır Askesi İdadisi (R.:313), Üsküp İdadi Mektebi (R.:381), Mitroviça Zeynel Bey Hamamında (R.: 264), Priştine Gazi Mestan Türbesinde (R.:231) sütun başlıklarına rastlamaktayız. (Ç.:137).

1 2 3

Çizim 9:Söve Konsolları
(1. Üsküp Hükümet Konağı, 2. Üsküp Bedesten, 3. Üsküp İdadiye)

İncelediğimiz örneklerde söve konsoluna sahip yapıların büyük bir çoğunluğu Makedonya'da bulunmaktadır. Kosova'da olup da söve konsoluna sahip ana girişlerin ise inşa tarihi 19. yüzyıl ve sonrasına aittir.

3.5.8.2 Giriş Açıklığı Örtüleri

Giriş açıklığının üst kesiminde yer alan örtüler açıklığın şekillenmesinde en etkili unsurlardan bir tanesidir. Giriş açıklığı örtüleri yapının ana girişinin dışarıya bakan cephesinde yer alan kemerlerdir. Duvarda yaratılan giriş aralığı harime bakan yüzde ve iç ile dış yüzün arasında kalan alanda farklı örtülere sahip olabilmektedir.

İncelediğimiz yapılarda giriş açıklıkları kemerli ve lentoludur. Kemerli giriş açıklıkları basık ve yuvarlak kemerli olarak iki grupta incelenebilir. Kataloğumuzda incelediğimiz camilerde giriş açıklıkların ¾ ünün ana giriş örtüsü basık kemerlidir[356]. 6 adet yuvarlak kemerli[357], 4 adet ise lentolu[358] ana giriş örtüsü bulunmaktadır. Ahşap çerçeveye sahip Yakova Mahmut Paşa Camii'nde (R.:200) ahşap kapı çerçevesi dilimli kemerli bir giriş açıklığı, Yakova Hacı Ömer Camii'nde (R.:181) kapı çerçevesi basık kemerli bir giriş açıklığı oluşturmaktadır.

Giriş açıklığı kemerleri ana girişin tarihlenmesi konusunda bilgi vermektedir. Anadolu Selçuklu, Erken ve Klasik Osmanlı dönemi taçkapılarında hâkim kemer biçimi basık kemerdir[359]. İncelemiş olduğumuz cami ana girişlerinde çoğunlukla basık kemerli açıklıklara rastlamaktayız. Yuvarlak kemerli açıklığın görüldüğü örnekler ise çoğunlukla 18. yüzyıl sonrasına aittir. Erken ve klasik dönemin bir simgesi haline gelen basık kemerli giriş açıklıkları, batılılaşma dönemi ile yerini yuvarlak kemerli açıklıklara bırakmıştır.

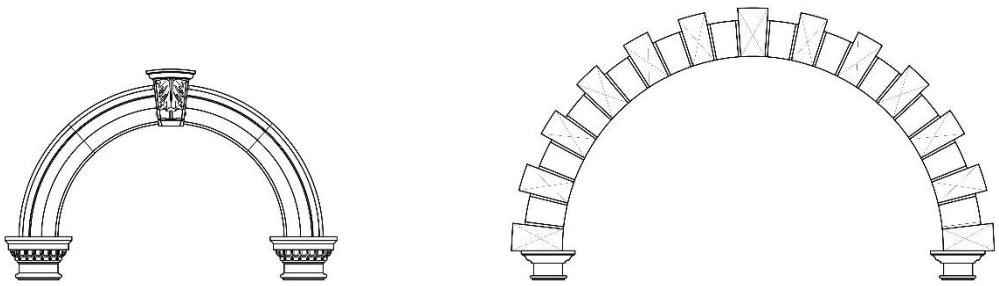
[356] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp Alaca Camii, Üsküp Gazi İsa Bey Cami, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Hacı Balaban Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Haydar Kadı Camii, Manastır Koca Kadı Camii, Manastır Yeni Camii, Priştine Fatih Camii, Priştine Piri Nazır Camii, İpek Fatih Camii, Yakova Hadım Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, İpek Defterdar Camii, Prizren Sinan Paşa Camii, İpek Kurşunlu Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Üsküp Yelen Kapan Camii, Üsküp Kebir Mehmet Paşa Camii, Üsküp Arasta Camii, Kumanova Tatar Sinan Bey Camii, Ohri Ali Paşa Camii, Manastır Hamza Bey Camii, Ustrumca Orta Camii, Priştine Lab Camii, Prizren Saraçhane Camii, Ragova Hasan Ağa Camii, İpek Hamam Camii, Yakova Molla Yusuf Camii, Pirlepe Çarşı Camii

[357] Kalkandelen Harabati Baba Mescidi, İpek Muslih Ağa Camii, Priştine Suud Efendi Camii, Priştine Çarşı Camii, Prizren İlyas Kuka Camii, günümüzde var olmayan Üsküp Faik Paşa Camii

[358] İştip Hüsameddin Paşa, Kalkandelen Alaca Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii, Manastır İsa Fakih Camii

[359] Ünal, 46; Çakmak, 177; Karademir, 442

Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi (R.:106), İpek Muslih Ağa Camii (R.:186), Priştine Suud Efendi Camii (R.:212), Priştine Çarşı Camii (R.:123), Prizren İlyas Kuka Camii (R.:350) ile günümüzde bulunmayan Faik Paşa Camii (R.:624) açıklıkları yuvarlak kemerli girişe sahiptir. Bu girişlerin 18. yüzyıl ve sonrasında inşa edildiği ya da bu dönemden sonra kapsamlı onarımdan geçtiği bilinmektedir. Mitroviça Zeynel Bey Hamamı (R.:264), Priştine Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi (R.:347), Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi (R.:250), Üsküp Bedesten (R.285-288), Manastır Arastası (R.:289-292), Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi (R.:294), Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi (R.:298) gibi 19. yüzyıla tarihlendirilen ana girişlerde de yuvarlak kemer kullanılmıştır. 19. yüzyılda inşa edilmeye başlanmış olan hükümet konağı, idadiye gibi yeni yapı tiplerinde de yuvarlak kemerli giriş açıklıklarına sıklıkla yer verilmiştir (Ç.:138). Batılılaşma dönemi İstanbul Camii taçkapılarında da genellikle yuvarlak kemer tercih edildiği bilinmektedir[360]. Bu açıdan Anadolu örnekleri ile incelediğimiz coğrafyada paralellik bulunmaktadır. Kataloğumuzda yer vermemekle birlikte, bu dönem yapıları içerisinde Ferizovik Rüştiyesi ve Üsküp Postahane Binası, Prizren Belediye Binası gibi basık kemerli giriş açıklıklarına sahip yapıların da bulunduğunu belirtmek isteriz[361].

1 2

Çizim 10:Yuvarlak Kemerler
(1. Üsküp İdadiye Binası, 2. Üsküp Hükümet Konağı Ana Girişleri)

[360] Çoruhlu, 1993, s.212
[361] Prizren ve Üsküp'te inşa edilmiş kamu yapıları için bkz., E. Tokmak, **Prizren'deki 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi ve Prizren Eski Posta ve Telgraf Binası için Koruma Önerisi**, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bil. Enst., İstanbul, 2012; Ünlü, 2012, ss. 165-186; Ünlü, 2012, ss. 165-186

Giriş açıklığı kemerlerinin geçmeleri iki teknik ile inşa edilmiştir. Bunlardan ilki düz derzli kemerlerdir[362]. Düz derzli kemerler, türbe girişleri gibi ölçek olarak daha küçük açıklıklarda ve yuvarlak kemerli girişlerde daha çok kullanılmıştır.

İkincisi ise kemer taşlarının zıvana geçmeli olarak bir araya getirildiği tekniktir. Örneklerimiz içerisinde boyalı olması sebebi ile geçmelerini tespit edemediğimiz örnekler de bulunmaktadır[363]. Genişliği az olan Manastır Koca Kadı Camii (R.:85), Manastır Hamza Bey Camii (R.:343) ve Pirlepe Çarşı Camii'nde (R:366) açıklığın basık kemeri ise yekpare bir taştan yapılmıştır.

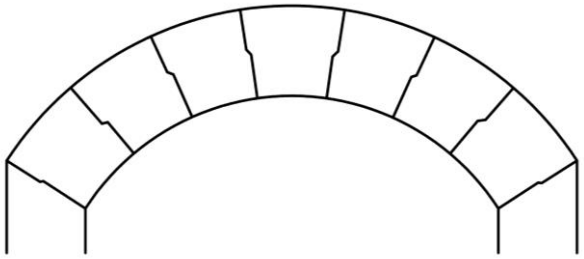
Kosova ve Makedonya'da Osmanlı dönemi camilerinin giriş açıklıklarının büyük bir bölümünde taşlar zıvanalı geçme ile örülmüştür. (Ç.: 139-143) Geçmelerin daha iyi okunabilmesi için kimi kemerlerde iki renkli taş kullanılmıştır. Örneklerimizdeki zıvanalı geçmeleri iki gruba ayırabiliriz. Bunların ilki sade bir girinti- çıkıntıdan oluşan basit zıvanalı geçmelerdir ve çoğunluğu oluşturmaktadır[364] (Ç.:139).

İkinci grup ise içbükey- dışbükey silmeler ile oluşturulan gruptur (Ç.:140-141). Bunlar bir kenarında iç bükey girinti ve diğer kenarında dış bükey çıkıntısı olan mermer bloklar ile inşa edilmiştir. İçbükey- dışbükey kavisli geçmelere çoğunlukla Makedonya'da rastlamaktayız. Üsküp Sultan Murat Camii (R.:3), Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:34), Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:54), Manastır İshak Çelebi Camii (R.:70), Manastır Yeni Camii (R.:92) ve günümüzde bulunmayan Üsküp Yelen Kapan Camii'nde (R.:367) bu tür geçmeler kullanılmıştır. Kosova'da ise Yakova Hadım Camii (R.:148) ana giriş kemer taşları içbükey-dışbükey geçmeli olan örneklerdendir.

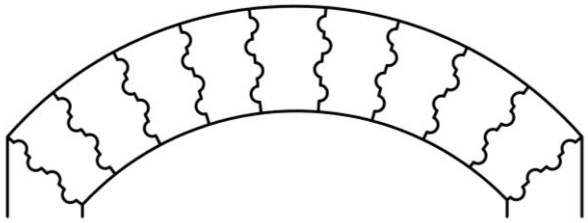
[362] Üsküp İsa Bey Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Üsküp Paşa Bey Türbesi, Üsküp Beyhan Sultan Türbesi, Üsküp Hüseyin Şah Türbesi, Priştine Gazi Mestan Türbesi, Mitroviça Zeynel Bey Hamamı, İştip Bedesten, Üsküp İshak Bey Bedesteni, Yakova Hacı şeyh Musa Tekkesi, Yakova Şeyh Emin Tekkesi, Yakova Geçar Camii, Üsküp Hükümet Konağı, Manastır Askeri İdadisi, Priştine Saat Kulesi, Ohri Ali Paşa Camii, Ustrumca Orta Camii, Yakova Molla Yusuf Camii, Üsküp Faik Paşa Camii, Üsküp İdadi Mektebi

[363] Üsküp İshak Bey Camii, Üsküp Hacı Balaban Camii, Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi, Priştine Sultan Murat Camii, İpek Muslih Ağa Camii, Priştine Suud Efendi Camii, Kumanova Tatar Sinan Bey Camii, Prizren İlyas Kuka Camii, İpek Hamam Camii

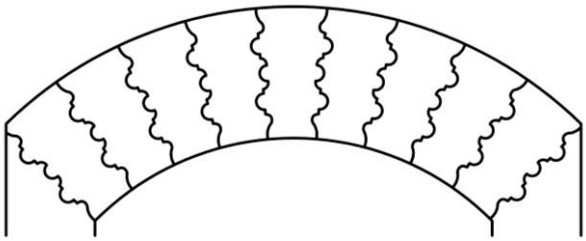
[364] Manastır Haydar Kadı Camii, Priştine Fatih Camii, İpek Fatih Camii, Priştine Piri Nazır Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, İpek Defterdar Camii, Prizren Sinan Paşa Camii, İpek Kurşunlu Camii, Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii, Prizren Saraçhane Camii, Priştine Lab Camii

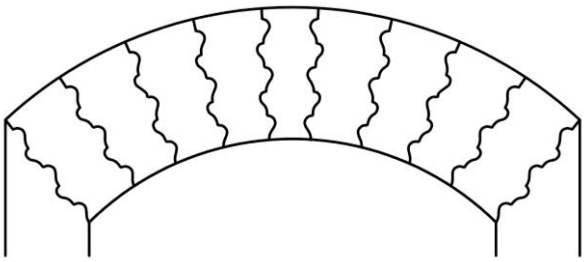
Çizim 11:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Ana Girişi- Basit Zıvanalı Geçme

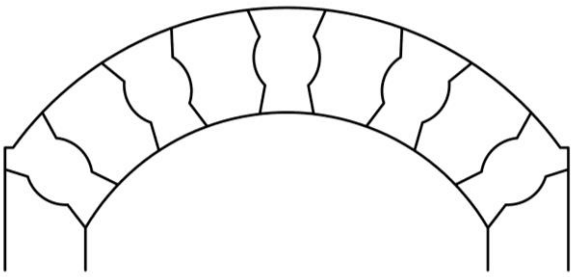
Çizim 12:Üsküp Sultan Murad Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme

Çizim 13:Üsküp Mustafa Paşa Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme

Çizim 14:Üsküp Yahya Paşa Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme

Çizim 15:Yakova Hadım Camii Ana Girişi- İçbükey ve Dışbükey Zıvanalı Geçme

Üsküp Mustafa Paşa Camii incelediğimiz örnekler içerisinde işçiliği ve malzeme kullanımındaki özen ile ayrı bir öneme sahiptir. Bu yapının ana giriş çerçevesini oluşturan silmelerde kullanışmış olan yarım oluk- kaval-yarım oluk kompozisyonu, giriş açıklığı kemerinin taş geçmelerinde de kullanılmıştır. Benzer bir durumun Anadolu örneklerinde de oluşup oluşmadığını araştırmak gerekir.

3.5.8.3 Giriş Açıklığı Kemer Köşelikleri

Yapıda giriş açıklığı kemerinin hemen üzerinde kalan ve uçları birbirine bağlanan karşılıklı iki üçgen formunda tasarlanan alanlar kemer köşelikleri olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir taşıyıcı fonksiyonu olmayan bu köşelikler, giriş açıklığı kemerine dekoratif olarak katkı sağlamakta ve kemerden kitabeliğe geçişi hazırlamaktadır. Kemer köşelikleri kemer kilit taşı hizasında en ince halini almakta ve ayrılmadan iki yana doğru tekrar genişlemektedir. Kemer köşeliklerinin alt kısmı kemerin formu ile şekillenirken, üst kesimi düz yatay bir çizgi şeklindedir. Üst kesimde yer alan düz çizgi, dikdörtgen hatlı olan kitabeliklere geçişi kolaylaştırır. Köşeliklerin alt hizası formunu aldığı kemer ile sınırlanırken, üst hizası ise malzemede yapılan bir değişiklik, kitabelik ya da silmeler ile belirlenir. Kemer köşeliklerinin tüm kenarlarının silmeler ile çerçevelenerek ya da cepheden birkaç cm. taşıntı yapılarak bu alanın belirginleştirildiği örneklere sıklıkla rastlanmaktadır.

Kemer köşeliklerinin yüzeyleri çoğunlukla sade tutulmuştur. Ancak kimi örneklerde yüzeyde bir takım geometrik ve bitkisel süslemeler görülebilmektedir. Manastır Haydar Kadı Camii (R.:81) ve Manastır Koca Kadı Camii'nin (R.:85-87) kemer köşeliklerinde birer adet çiçek motifli rozet yer almaktadır. Prizren Sinan Paşa Camii'nde (R.:168,170) bir adet kabartma çiçek motifi ve Prizren Saraçhane Camii'nin (R.:352,353) kemer köşeliklerinde ise günümüzde çok zarar görmüş olan bitkisel motifli resimler bulunmaktadır.

3.6 Kitabelik

Kitabe sözcüğü bilindiği üzere, yapının kimliğini hakkında bilgi veren yazı levhaları için kullanılmaktadır. Çoğunlukla eserin türü, kimin tarafından, hangi tarihte, kime yaptırıldığı gibi birtakım bilgileri içermektedir. Kitabeler fonksiyonları gereği

yapının insanlar tarafından kolaylıkla görülebileceği bir yerine yerleştirilirler. Örneğin, ana giriş kapısının üzerine, mihrap bordürüne, kubbe eteğine, beden duvarlarının üst kısmına, minarelerin gövdelerine gibi. Biz araştırmamız kapsamında ana giriş çerçevesi içerisinde yer alan kitabeler üzerinde duracağız. Ana giriş çerçevesi içerisinde yer almasına rağmen yapı hakkında bilgi vermeyen, ayet, hadis, kelime-i tevhid ve benzeri yazıları kitabe kapsamı dışında tuttuk.

Ana giriş çerçevesinin içerisinde yer alan kitabeler, girişin mimari unsurlarından biri olarak sayılmamakla birlikte, sıklıkla görülen birer parçası olmuşlardır. Kitabeler, sadece bani, usta, tarih gibi bilgileri barındırmakla kalmaz, aynı zamanda ana girişin tasarımına dekoratif olarak katkıda bulunarak, süsleme programının bir parçası haline gelebilir.

Bazı ana girişlerde bir kitabelik bulunmasına rağmen, kitabenin yer almadığı görülmektedir. Çalışmış olduğumuz coğrafya hem doğal afetler hem de savaşlara tanıklık etmiştir. Yapılar insan eli ile bilinçli ve bilinçsiz tahribata maruz kalmıştır. Bu sebeple kitabelerin bir kısmı da zarar görmüştür. Kimi yapılarda ana girişin hemen üzerinde boş bir niş günümüze ulaşabilmiştir. Bu nişlerin özgününde yapının kitabesine ev sahipliği yaptığını düşünüyoruz. Bazı ana girişlerde kitabe yerleri oluşturulduğu halde kitabeler bulunmadığı gibi bazılarında ise herhangi bir kitabeden söz etmek mümkün değildir. Kataloğumuzda günümüze ulaşabilen yapılardan, ana giriş çerçevesi üzerinde kitabeye hiç yer verilmemiş ya da özgününde bulunduğu halde günümüze gelemeyen 34 tane yapı vardır. Kitabelere ağırlıklı olarak cami ve türbe ana girişlerinde yer verilmiştir.

İncelediğimiz yapıların büyük bir bölümünde kitabeler, ana girişin orta aksında, giriş açıklığının hemen üzerine yerleştirilmiş yatay dikdörtgen levhalar olmakla birlikte farklı konum ve şekilde olanları da mevcuttur (Tablo: 7). Kitabeler çoğunlukla kartuşlar içerisine alınmış satırlar halinde yazılmıştır.

İncelediğimiz kitabeler çoğunlukla form olarak yatay dikdörtgen levhalardır[365]. Bu bağlamda Erken ve Klasik dönem Osmanlı geleneğini sürdürmektedirler. Ancak 18.

[365] Üsküp Sultan Murat Camii, Üsküp İshak Bey Camii, Üsküp İsa Bey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Üsküp Haydar Kadı Camii, Manastır Yeni Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii, Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi, Kalkandelen Alaca Camii, Pirlepe Çarşı Camii, Üsküp Mustafa Paşa Türbesi,Üsküp Beyhan Sultan Türbesi, Üsküp Hüseyin Şah Türbesi, Üsküp Bedesten, Manastır Askeri İdadisi, Priştine Fatih Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa

yy. dan itibaren inşa edilmiş olan yapılarda kitabelik formlarının çeşitlenmeye başladığını ve tasarım özellikleri olarak da birtakım değişikliklere uğradığınız görmekteyiz. Örneğin, dikine dikdörtgen, rozet, oval vb. formlarda kitabeler ana girişlerde yer almaya başlamıştır. Priştine Lab Camii (R.:357), Prizren Emin Paşa Camii (R.:192) ve günümüze ulaşamayan Üsküp Faik Paşa Camii'nde kitabelikler dikine dikdörtgen levha şeklindedir (R.:372), bunlardan Priştine Lab Camii'nin kitabesi günümüzde mevcut değildir. Yakova Molla Yusuf Camii'nin kitabeliği kare (R.:359), Ustrumca Orta Camii'nde ise kareye yakın dikine dikdörtgen bir levhadır (R.:340). Pirlepe Çarşı Camii'nin ise kareye yakın yatay dikdörtgen kitabeliği günümüzde boştur (R.:366). İpek Muslih Ağa Camii'nde kitabelik (R.:187) yuvarlak kemerli bir çökertme içinde bulunmaktadır. Priştine Suud Efendi Camii'nde giriş açıklığı kemerinin kilit taşı üzerinde rozet içerisinde kitabe yer almaktadır (R.:212). Yakova Hacı Ömer Camii'nde ise giriş kapısının çerçevesi ahşap malzeme ile oluşturulmuştur. Kitabe ise giriş kemerinin alınlığını oluşturan ahşap plakanın üzerine işlenmiştir (R.:181,182). Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesinin de kitabeliği (R.:251) dikine dikdörtgen bir levhadır.

Kitabeliklerde çoğunlukla eserin inşa kitabesi[366] bulunmakla beraber onarım kitabelerine[367] de rastlanmaktadır. Günümüze ulaşan yapılardan 22 tanesinde inşa, 8 tanesinde onarım kitabesi bulunmaktadır. Kalkandelen Harabati Baba Mescidi girişi üzerindeki kitabelikte bir Bektaşi nefesi yazılıdır (R.:106). Manastır Askeri İdadisinin ana girişi üzerinde ise yapının isminin yazılı olduğu levha bulunmaktadır (R.:313).

Kitabelerin büyük bir çoğunluğu mermer levha üzerine kabartma tekniği ile işlenmiştir. Oyulan zemin üzerinde kabartma harf ve süslemeler elde edilmiştir. Üsküp İshak Bey (R.:12) ve Priştine Fatih Sultan Mehmet camileri (R.:114) ana girişlerindeki

---

Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, İpek Hasan Bey Camii, Prizren İlyas Kuka Camii, İpek Hasan Bey Camii, Priştien Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi

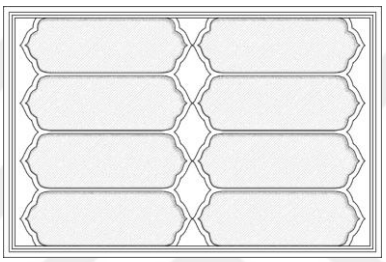
[366] Üsküp İshak Bey Camii, Üsküp İsa Bay Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır İshak Bey Camii, Manastır Haydar Kadı Camii, Kalkandelen Alaca Camii, Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii, Kaçanik Sinan Paşa Camii, Yakova Hacı Ömer Camii, Prizren Emin Paşa Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii, Priştine Suud Efendi Camii, Üsküp Mustafa Paşa Türbesi , Üsküp Beyhan Sultan Türbesi, Üsküp Hüseyin Şah Türbesi, Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi, Üsküp Bedesten, Ustrumca Orta Camii, Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii, Yakova Molla Yusuf Camii

[367] Üsküp Sultan Murad Camii, Manastır Yeni Camii, Priştine Fatih Camii, İpek Muslih Ağa Camii, Priştine Sultan Murat Hudavendigar Camii, Manastır Hamza Bey Camii, İpek Hasan Bey Camii, Prizren İlyas Kuka Camii

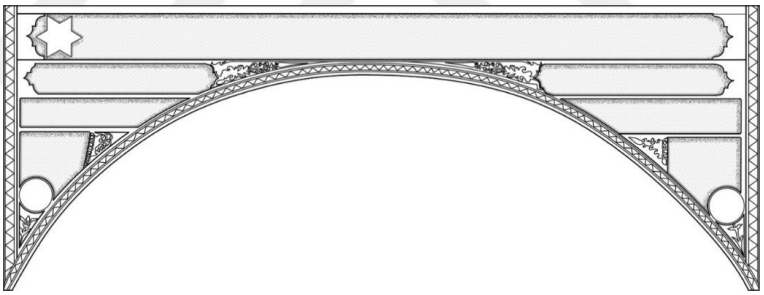
kitabeler levha üzerine boya ile yazılmış ender örneklerdendir. Yakova Hacı Ömer Camii'nde ise (R.:181-183) kitabe ahşap plaka üzerine kabartma tekniği ile işlenmiştir.

Çizim 16:Üsküp Sultan Murat Camii Kitabelik

Çizim 17:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Kitabelik

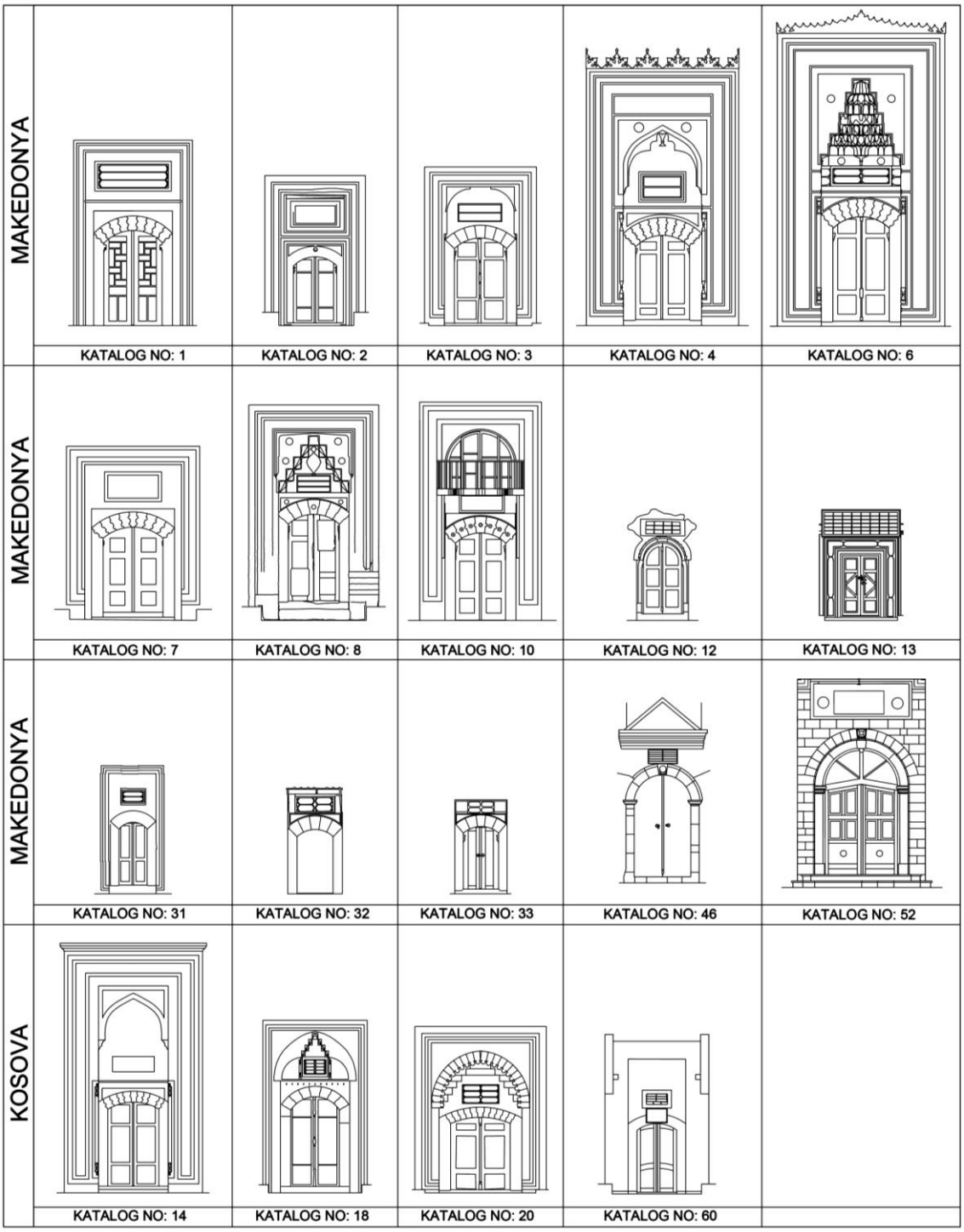

Çizim 18:Yakova Hacı Ömer Camii Kitabelik

Erken ve klasik dönem Anadolu örneklerinde kitabeler ağırlıklı olarak üç satırdan meydana gelmektedir. Kataloğumuzda da bu döneme ait yapılarda üç satır halinde işlenmiş kitabeler sıklıkla bulunmaktadır. Satırların arası çoğunlukla düz bir silme ile ayrılmıştır. Ancak, Üsküp İshak Bey (R.:12), Priştine Fatih Camii (R.:114), Yakova Molla Yusuf (R.:362) ve İpek Muslih Ağa Camilerinde (R.187) satırlar herhangi bir ayrım olmaksızın yazılmıştır.

Kataloğumuzda yer alan ana girişlerde birçok kitabede yazı kartuşlar içerisine yerleştirilmiştir. Kartuşların kısa kenarları yarım daire biçiminde şekillendirilebildiği gibi, üç veya daha çok dilimli bir kemer şeklinde düzenlenenleri de bulunmaktadır. Bazı örneklerde ise kitabenin iki yanında iri palmeti anımsatan süslemelere yer verilmiştir.

Priştine Yaşar Paşa Camii'nin yatay dikdörtgen kitabeliğinin (R.:205) iki yanı ve üst kesiminin ortası içbükey ve dışbükey profillerle şekillendirilmiştir. Kitabe levhasının tümü tek bir kartuş görünümüne sahip olmuştur.

Tablo 7.Yatay Dikdörtgen Şekilli Kitabe Örnekleri

3.7 Süsleme

Türk mimarisinin hemen her döneminde ana girişler dekoratif unsurları ile yapıların öne çıkan elemanlarından bir tanesi olmuştur. Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi anıt yapılarının ana girişleri süsleme programı açısından oldukça sadedir. İncelediğimiz örneklerde silmeler ve silmeler aracılığı ile belirginleştirilmiş çerçeveler çoğunlukla ana düzenini oluşturmaktadır.

Kataloğumuz içerisinde 15.yüzyıl ile 19.yüzyıl aralığında ve farklı yapı türlerinden ana girişler yer almaktadır. Bu tarihsel aralık içerisinde kimi süsleme unsur ve motiflerinin devamlığını gözlemekle beraber, kimilerinin de zaman içerisinde değişikliğe uğradığını ya da kaybolduğunu, yerini başka unsur ve motiflere bıraktığını görmek mümkündür.

Yapı türleri içerisinde sayıca en çok örneğe sahip olanlar camilerdir. Aynı zamanda süsleme açısından da en zengin örnekler camiler içerisinden çıkmaktadır. Diğer yapı türlerinde ise ana girişler oldukça sade bırakılmıştır.

Süslemeleri kullanılan malzeme ve motifler açısından iki grupta inceleyebiliriz.

Tuğla ve taşın beraber kullanıldığı almaşık duvar örgüsü özellikle erken Osmanlı döneminde sıklıkla kullanılan duvar örüntüsü tiplerinden bir tanesidir. Araştırma konumuzu oluşturan yapılarda da bu duvar örüntüsüne rastlamaktayız. Ana girişlerde de tuğlanın bir inşa malzemesi olarak kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Ancak tuğla ile yapılmış süsleme yoktur.

İncelenen bazı yapılarda ana giriş çerçevelerinin kesme taş- tuğla almaşığı ya da sadece tuğla ile örüldüğü göze çarpmaktadır. Bu tür çerçevelerde silmeler çoğunlukla alttaki tuğla katmanın üzerinin sıva veya alçı ile kaplanması ile imal edilmiştir ve üzeri boyalıdır. Manastır Haydar Kadı Camii (R.:75-80), Ustrumca Orta Camii (R:337-341) ve günümüze ulaşamayan Üsküp Faik Paşa Camii'nde (R.:372-373) ana girişin çerçevesinde tuğla kullanılmıştır. Üsküp Şengül Hamam'ın (R.:368-369) eski fotoğraflarından ana girişin taş-tuğla almaşığı ile örüldüğü, kavsarasındaki mukarnas süslemenin altlığının da tuğla ile oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Kısaca ana girişlerde tuğla malzeme kullanılmış olsa bile bunlar çıplak bırakılmamış, çoğunlukla üzeri sıva veya alçı ile kaplanarak süslemeler yapılmıştır.

İncelediğimiz ana girişlerin çoğunluğunun inşa malzemesi taştır. Taş süslemeler de süsleme grubu içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Araştırma konumuz içinde yer alan örnekler süsleme açısından oldukça sadedir. Ana girişlerin büyük bir çoğunluğunda ana süsleme unsuru taş silmelerdir. Çoğu zaman ana girişin tek süslemesi silmeler ile hareketlendirilmiş bir çerçeve olmaktadır. Silmeler taç kapı çerçevesini belirginleştirir ve taç kapı yüzeyinde çeşitli elemanların çevrelenmesi sağlar.

Osmanlı sanatında 15. yüzyıl başından itibaren birden fazla çeşitteki taşın bir arada kullanılması ile meydana getirilen süslemelere oldukça sık rastlanmaktadır[368]. Örneklerimiz arasında iki renk taşın dönüşümlü kullanılması ile meydana getirilen giriş açıklığı kemerleri bu grupta yer alan süslemelerdir. Kemer taşlarının haricinde de farklı renklerde taşlar kullanılarak ana girişlerin hareketlendirildiği görülmektedir. Örneğin; Üsküp Gazi İsa Bey Camii'nde (R.:24) çerçeve ile kemer alınlığının yüzeyi farklı taşlarla kaplanmış ve nişi olmadığı halde hem derinlik hissi kazandırılmış hem de taçkapı yüzeyi canlandırılmıştır. Manastır Askeri İdadisi'nde (R.:313) söve ve kemer taşları ana giriş yüzeyinden ayırılacak şekilde farklı renkle taşlar ile örülmüş ve yüzeye hareket katılmıştır.

İncelediğimiz ana girişlerde yer alan süslemeler çoğunlukla madalyonlar içerisinde sınırlandırılmış kabartma motiflerdir, tüm yüzeyin kabartma motifler ile kaplandığı örnek sayıca azdır. Üsküp Yahya Paşa Camii ana girişinin tepeliği (R.:62) ile Priştine Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi ana girişinin (R.:237-239) tüm yüzeyi taş kabartma süslemeler ile kaplıdır. Geri kalan süslemelerin büyük bir kısmını gülbezekler, çarkıfelekler ve mühr-i Süleyman motifli madalyonlar oluşturmaktadır. Grift süslemelerin bulunduğu madalyon örnekleri sayıca azdır. Kabartmalar çoğunlukla alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir.

Taş süslemenin kullanıldığı başka bir alan mukarnaslardır. Yahya Paşa Camii'nin (R.:56) kavsarası sekiz sıra mukarnas ile dolgulandırılmıştır. Mukarnasların üç, dört ve beşinci sıralarında sarkıtlar; dördüncü sıranın iki yanında ise, püsküller yer almaktadır. Günümüzde, sarkıtlardan bazıları tahrip olmuştur. Taş mukarnaslara bazı söve konsollarında da yer verilmiştir. Üsküp Sultan Murat Camii (R:6), Üsküp Mustafa Paşa

[368] Y. Demiriz, Osmanlı Mimarisinde Süsleme, 1 Erken devir, (1300-1453), Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1979, s. 12

Camii (R.:41), Üsküp Yahya Paşa Camii'nin (R.:61) söve konsolları mukarnaslar ile süslenmiştir.

Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi anıt yapılarının ana girişlerinde çini süslemeye tek bir yapıda yer verilmiştir. Manastır Yeni Camii'nin (16.yy) sonraki yıllarda onarımdan geçtiğini düşündüğümüz ana girişini (R.:92,98) ters "U" şeklinde kuşatan silmeler arasında çini bir bordür bulunmaktadır. Bu bordür 26x24.5cm. boyutlarında çini plakalardan oluşmaktadır. Plakalar beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ve firuze renkleri ile boyanmıştır. Çiniler kenarlarda çiçek ve kıvrım dal bordürü, ortada ise stilize palmet, çiçek ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir.

Geniş anlamıyla kalem işi veya kalemkârî, genellikle fırça ile, tezhip tekniğini andıran 'bir teknikle meydana getirilen renkli desenler olarak tanımlanmaktadır. Kalem işi yoğunlukla sıva üzerinde görülmekle beraber, taş üzerinde de uygulanabilir. Ahşap malzemenin üzerinde görülen renkli nakışlar da kalem işi grubu içinde yer alabilir[369].

İncelediğimiz ana girişlerde Yakova Hadım Camii (R.:148) ve Kalkandelen Alaca Camii'nin (R.:109) geç dönemli süslemelerinde kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Günümüzde üzeri beyaz boya ile boyalı İpek Müslih Ağa Camii ana girişinin (R.:184-198) de önceleri boyalı süsleme ile bezeli olduğu eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

Araştırmamız kapsamında incelemiş olduğumuz örnekler içerisinde Kosova'da geç tarihli iki örnek olan Yakova Hacı Ömer (R.:181) ve Yakova Mahmut Paşa Camii (R.:200) camilerinde ana giriş ahşaptandır. Kapı kanatlarının yanı sıra, ana giriş çerçevesini oluşturan silmeler, kitabelik ve saçak ahşap profillerden üretilmiştir. Yakova Mahmut Paşa Camii'nin ana girişi çoğunlukla silmeler ile hareketlendirilmiştir ve ana süsleme unsuru ahşap silmelerdir. Yakova Hacı Ömer Camii'nde ise silmelerin yanısıra alçak kabartma tekniği ile işlenmiş süslemeler bulunmaktadır. Ana girişin kemer alınlığının tüm yüzeyi alçak kabartma tekniğinde yazı ve süsleme ile kaplanmıştır. Eserin yapım kitabesi olan bu yazı gülbezek ve mühr-i Süleyman ve kimi bitkisel motifler ile süslenmiştir. Alınlığın alt ve yan kenarları ters-yüz üçgenlerin yan yana gelmesi ile oluşan bir kenarlık ile sınırlanmıştır.

[369] Demiriz, 1979, s. 23

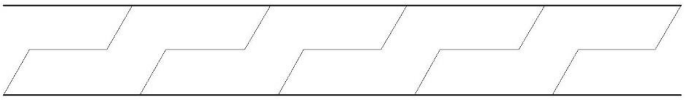
İncelediğimiz ana girişlerde alçı süsleme seyrek olarak bulunmaktadır. Kataloğumuzda alçı süslemelere sahip iki örnek Priştine Yaşar Paşa Camii ve Kalkandelen Harabati Baba Mescidi ana girişleridir. Priştine Yaşar Paşa Camii'nde (R.:208) ana girişin kemer köşeliklerinde alçı süsleme ile natüralist üslupta işlenmiş kabartma çiçek motifleri yapılmıştır. Kalkandelen Harabati Baba Mescidinde giriş açıklığı kemerinin orta hattı boyunca devam eden alçı süsleme kabartma yaprak motiflerinden oluşmaktadır (R.:106).

Geometrik Örnekler:

Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi anıt yapılarının ana girişlerinde, bitkisel ve geometrik motifli süslemeler yer almaktadır. İncelediğimiz örnekler içerisinde, ana giriş çerçevesinde geometrik süslemeler daha az tercih edilen bir süsleme grubu olarak dikkat çekmektedir. Geometrik süslemelerde motifler, Anadolu Selçuklu kompozisyonlarının zenginliğine ulaşmaz; basit zikzaklar, zencirek ya da tek yıldız motiflerine rastlanır. Alan olarak fazla yer kaplamayan motifler, ana giriş yüzeyinde çeşitli yerlerde dağınık olarak kullanılmıştır.

Kataloğumuzdaki ana girişlerde geometrik motiflerin bulunduğu yerlerden bir adeti köşe sütuncelerinin kaide ve başlıklarıdır. Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:54) ve Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:38) sütuncelerinin kum saati biçimli başlıkları damla motifleriyle dilimlendirilmiştir. Kum saatinin ortasındaki boğum dikey zikzak motifleri ile hareketlendirilmiştir. Üsküp Mustafa Paşa Camii'nde kavsaranın ortasında yer alan sarkıt (R.:37) ve Yahya Paşa Camii'nin mukarnaslı kavsarasındaki sarkıtların (R.:60) yüzeyleri yivlendirilmiştir ve boğumları zikzak motifleri ile süslenmiştir.

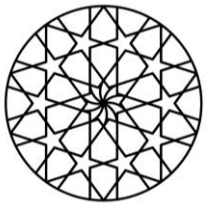
Manastır Haydar Kadı Camii ana girişinde kavsaranın mukarnas dişlerini sınırlandıran bir zencirek yer almaktadır (R.:78, Ç.:147). Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi (R.:106) ve Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesinin (R.:252) ana girişlerinde kemer taşı boyunca çok basit bir zencireği andıran halat motifi yer almaktadır. Yakova Hacı Ömer Camii'nin ahşap ana girişinde (R.: 183) kemer alınlığının çevresi ters-yüz konulmuş üçgenlerden oluşan bir kenar süsü ile bezenmiştir.

Çizim 19:Manastır Haydar Kadı Camii Zencirek Motifi

Kavsara köşeliklerine yerleştirilen kabara ve rozetler ana girişlerde sıklıkla görülen süsleme unsurlarındandır. Kabara ve rozetler gerek geometrik gerekse de bitkisel motifler ile süslenmektedir.

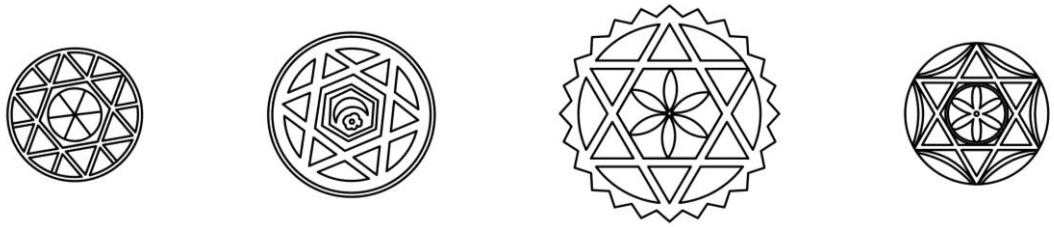
Haydar Kadı Camii'nin köşeliklerinde yer alan kabaraların yüzeyi ön görünüşte bir çarkı felek motifi meydana getirecek şekilde zikzak yapan yivler ile hareketlendirilmiştir (R:81). Üsküp Yahya Paşa Camii'nde ana nişin mukarnaslı kavsarasının hemen alt hizasında sağ ve solda birer adet ve yan nişlerin üzerinde birer adet olmak üzere toplam dört tane daire şekilli madalyon bulunmaktadır. Madalyonun yüzeyi merkezinde on kollu bir yıldızdan türeyen geometrik desen ile süslenmiştir. Merkezdeki yıldızın ortasında bir çarkıfelek motifi de yer almaktadır (Ç.:148).

Çizim 20:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısında Bulunan Geometrik Motifli Rozet

En sık görülen geometrik motiflerden bir tanesi (altı köşeli yıldız) mühr-i Süleyman motifidir. İpek Fatih Camii (15. yy.)(R.: 128) giriş açıklığı kemeri kilit taşında, Yakova Hacı Ömer Camii (1750-51)(R.:182) kemer köşeliğinde[370], Prizren Emin Paşa Camii (1830-31)(R.:194) kavsara kemer köşeliklerinin yerinde, Yaşar Paşa Camii (1834-35) (R.:208) kemer alınlığında, Üsküp Bedesteni (1899-1900) (R.:285) giriş açıklığı kemeri kilit taşında, oldukça fazla onarım geçiren Üsküp Murat Paşa Camii'nin kemer taşında, Priştine Suud Efendi Camii (1897)(R.:212)kavsara kemer köşeliklerinin yerinde daire şekilli bir madalyon içerisinde altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır (Ç.:149).

[370] Kazınarak tahrip edilen bu motifin günümüzde yalnızca izleri bulunmaktadır.

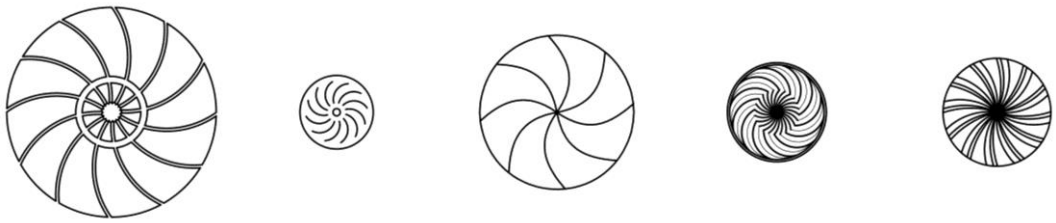

1 2 3 4

Çizim 21:Camii Ana Girişlerinde Yer Alan Mühr-i Süleyman Motifi

(1. Üsküp Murat Paşa Camii, 2. Üsküp Bedesten, 3. İpek Fatih Camii, 4.Prizren Emin Paşa)

Ana girişler üzerinde sıklıkla kullanılan bir başka motif çarkı-felek motifidir. Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:37), Üsküp Hacı Balaban Camii (R.:50), Manastır Haydar Kadı Camii (R.:81), Prizren Saraçhane Camii (R.:353), Priştine Saat Kulesi (R.:319), Yakova Bektaşi Tekke Türbesinin (R.:250,252) ana girişinde bulunmaktadır (Ç.:150).

1 2 3 4 5

Çizim 22:Ana Girişlerde Yer Alan Çarkıfelek Motifleri

(1. Üsküp Mustafa Paşa, 2. Üsküp Hacı Balaban Camii, 3. Manastır Haydar Kadı Camii, 4. Prizren Saraçhane Camii, 5. Priştine Saat Kulesi)

Bitkisel Örnekler:

Bitkisel motifler palmet, rumi, lotus, hatai gibi daha stilize unsurları ile natüralist üslupta çiçek ve yaprak motifleri ile ağaç, bahar dalı ve benzeri bitkisel unsurlardır. Bitkisel süslemeler Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi anıt yapılarının ana girişlerinde geometrik süslemelere oranla daha fazla tercih edilmiştir. Yine de giriş yüzeylerinde büyük alanlar kaplayan zengin kompozisyonlara çoğunlukla rastlanmaz, bitkisel süslemeler de geometrik süslemeler gibi çoğunlukla belirli yerlerde, sınırlandırılmış alanlarda uygulanmıştır.

Ana girişlerde karşılaşılan bitkisel süslemeler giriş üzerinde bulundukları yer açısından çeşitlilik gösterse de konumlanmalarına göre bazı gruplar oluşturulabilir. Bunlar tepelikler, çerçeve, kemer alınlıkları ve kemer köşelikleri ile kemer taşları, giriş açıklığı söveleri, sarkıtlar ve kitabelerdir.

Araştırmamız kapsamında çoğunluğu son cemaat sınırları içinde yer alan cami ana girişlerinde tepelikler çok gerekli görülmemiş ancak az sayıda yapıda tasarlanmıştır. Bu tepeliklerinde hepsinde bitkisel motifli süslemeler bulunmaktadır. Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii ve günümüzde ayakta olmayan Üsküp Yelen Kapan Camii taçkapılarında tepelik bulunmaktadır. Üsküp Mustafa Paşa Camii taçkapısının tepeliği; palmetlerden oluşturulmuş yarım bir yıldız motifinin yan yana dizilmesi ile elde edilmiştir (R.:40). Üsküp Yahya Paşa Camii'nin taçkapısı palmet dizisi ile oluşturulan basık üçgen formunda bir tepelikle taçlandırılmıştır (R.:60). Tepeliğin yüzeyi bitkisel örnekli kabartmalarla bezenmiştir. Benzer bir tepelik günümüzde ayakta olmayan Yelen Kapan Camii'nin taçkapısında bulunmaktaydı (R.:367). Dikdörtgen biçimli tepeliği yan yana dizilmiş kabartma palmet ve rumi motifleri süslemekteydi. Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi'nin 1909 yılında onarımdan geçen ana girişinin tepeliği de bitkisel motifli kabartmalar ile bezenmiştir (R.:239).

Çerçevesinde bitkisel süsleme bulunan örnekler sayıca fazla değildir. Manastır Yeni Camii'nin (16. yy) ana girişini ters "U" şeklinde kuşatan silmelerin arasında çini bir bordür bulunmaktadır (R.:92, R.:98). Bu bordür, 26x24.5cm. boyutlarında çini plakalardan oluşmaktadır. Plakalar, beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ve firuze renkleri ile boyanmıştır. Çiniler kenarlarda çiçek ve kıvrım dal bordürü, ortada ise stilize palmet, çiçek ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir. Örneklerimiz içerisinde, taçkapı süslemesinde çini kullanılan tek örnektir. Yakova Hadım Camii'nde, (1594-95), ana girişi ters U biçimli çerçevenin geniş düz silmesi üzerinde, tüm sathı kaplayacak kalem işi süslemeler bulunmaktadır (R:148). Çerçeve iki yanda üst üste yerleştirilmiş bitkisel motiflerle, üstte ise bir yazı şeridi ile süslüdür. Pahlı silmesi ise, kıvrım dallarla bezelidir. Bu süslemelerin, yapının onarım geçirdiği 19. yüzyıla ait olduğunu düşünmekteyiz. Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi'nin 1909 yılında onarımdan geçerek günümüzdeki halini alan ana giriş çerçevesinin tüm yüzeyi kabartma tekniğinde süslemeler ile

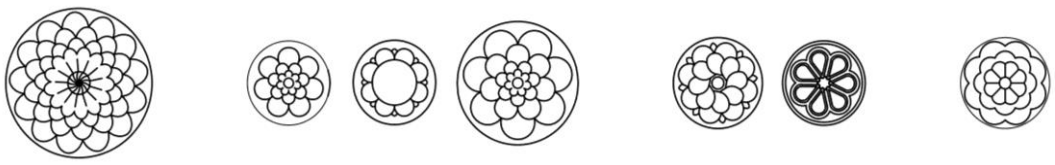
bezenmiştir (R.237). Kıvrım dal ve çiçek motiflerinin hâkim olduğu bu süslemeler çerçevenin üst kesimlerinde yoğunlaşmıştır.

Priştine Yaşar Paşa Camii'nin (1834-35) ana girişinde yuvarlak kemerli çökertmenin kemer köşeliklerinde tüm köşelik sathını kaplar nitelikte bitkisel motifli süsleme bulunmaktadır. Köşeliklere kabartma tekniği ile alçıdan natüralist üslupta çiçekler işlenmiştir (R.:208).

Kosova ve Makedonya Osmanlı dönemi anıt yapılarının ana girişlerinde kemer köşelikleri ve kemer taşlarında bulunan bitkisel motifli süslemeler çoğunlukla gülbezek ve kabara biçimindedir. Ana girişlerin çeşitli yerlerinde konumlanan gülbezekler genellikle, kavsara kuşatma kemeri köşelikleri ve kemer taşlarında yoğunlaşmıştır. Araştırma konumuz içerisindeki ana girişlerin büyük bir çoğunluğunda, kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Buna rağmen, gülbezeklerin sanki kuşatma kemeri varmışçasına kemer köşeliklerine yerleştirilmeye devam ettiğini, bir anlamda Anadolu Selçuklu döneminde başlayan geleneği devam ettirdiğini düşünmekteyiz.

Araştırmamız kapsamında gerek Makedonya gerek se de Kosova'da basit ya da katmerli bir çiçek motifi ile süslü gülbezeklere ana giriş süslemelerinde sıklıkla yer verilmiştir.

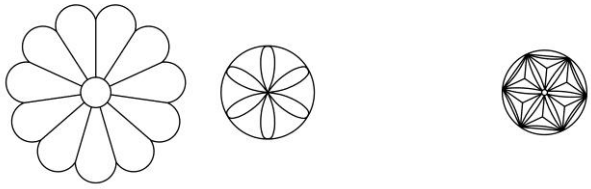
İncelediğimiz örneklerde Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:59), Manastır Haydar Kadı Camii (R.:81), İpek Kurşunlu Camii (R.:179) kavsara kuşatma kemeri köşeliklerinde gülbezekler yer almaktadır (Ç.151).

1 2 3 4

Çizim 23:Ana Girişlerde Yer Alan Gülbezekler

(1.Üsküp Yahya Paşa Camii, 2. Manastır Haydar Kadı Camii,
3.Manastır Koca Kadı Camii, 4.Pirlepe Çarşı Camii)

1 2

Çizim 24:Ana Girişlerde Yer Alan Gülbezekler
(1. İpek Kurşunlu Camii, 2. Yakova Şeyh Emin Tekkesi)

Giriş açıklığı kemerlerinde de çoğunlukla kilit taşlarında olmak üzere gülbezeklere yer verilmiştir. Manastır Haydar Kadı Camii (R.:77), Manastır Koca Kadı Camii (R.:86), Pirlepe Çarşı Camii (R.:366), Ohri Ali Paşa Camii (R.:336), Yakova Hacı Ömer Camii (R.:182) ve Yakova Şeyh Emin Tekkesi (R.:298,299) kemer taşlarında gülbezekler bulunmaktadır. Haydar Kadı Camii ve Manastır Koca Kadı Camii'nin giriş açıklığı kemerinin köşeliklerine de gülbezekler yerleştirilmiştir.

Camii dışındaki yapı türlerinin ana girişlerinde fazla rastlanmamakla beraber Üsküp Bedesteni ana girişinin kilit taşında ve Yakova Sadi Tekkesi'nin kemer taşlarında çiçek motifleri bulunmaktadır. Günümüze ulaşamayan Üsküp Eski Yeni Hamam'ın kitabelik levhasının hemen üzerinde bir gülbezek bulunmaktaydı.

İpek Fatih Camii (R.:129) ve İpek Kurşunlu Camii (R.:178) ana girişlerinde kabaralara yer verilmiştir. Anadolu Selçuklu ve Klasik Osmanlı dönemi yarım küre şekilli kabaralarından farklılaşan bu kabaralar, merkeze doğru daralan kat kat çiçeklerden oluşmaktadır.

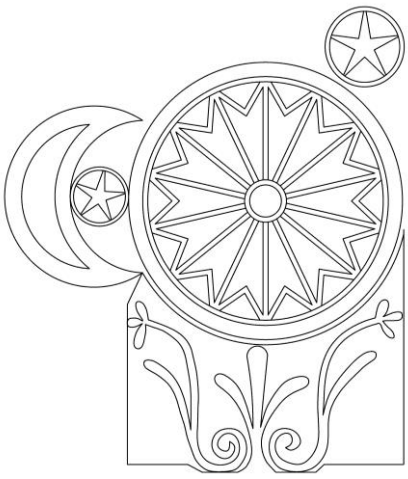
1 2

Çizim 25:Ana Girişlerinde Yer Alan Çiçek Motifli Kabara
(1.İpek Fatih Camii İpek, 2. Kurşunlu Camii)

Tek bir çiçekten oluşan motifin gülbezekler haricinde de sevilerek kullanıldığı görülmektedir. Üsküp Yahya Paşa Camii'nin mukarnaslı kavsarasının sarkıtları da alttan birer çiçek motifi ile sonlandırılmıştır (R.:60). Priştine Suud Efendi Camii'nin kilit taşındaki küre formundaki sarkıtın altında da bir çiçek motifi bulunmaktadır (R.:215). Prizren Sinan Paşa Camii'nin giriş açıklığı kemer köşeliğine bir çiçek motifi yerleştirilmiştir (R.:170) Çiçek motifleri zaman zaman Prizren Emin Paşa Camii, İpek Fatih Camii örneklerinde olduğu gibi altı köşeli yıldızların merkezine yerleştirilmiş olarak da karşımıza çıkar (Ç.149). Üsküp Bedesteni kuzey girişinin kemer taşında da bir çiçek kabartması bulunmaktadır (R.:286).

Bitkisel süslemenin bulunduğu yerlerden birisi de giriş açıklığı sövelerinin konsollarıdır. Üsküp Mustafa Paşa ve Manastır Haydar Kadı Camilerinde konsolların alt kısımlarında oldukça sade kompozisyonlar halinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Her iki sövede de konsol bir palmet dizisi ile sonlanmaktadır.

İncelediğimiz yapılardan bazıları sahip oldukları bitkisel süslemeler açısından farklılaşmaktadır. Bunlardan ilki İpek Fatih Camii'dir (15.yy.) (R.:127-129; Ç.:154,155) 17.yüzyıldan sonra elden geçtiğini düşündüğümüz taçkapısının giriş açıklığının kilit taşında, kitabeliğin ve yuvarlak kemerli pencerenin iki yanında süslemelere yer verilmiştir. Kilit taşında, merkezinde çiçek olan altı kollu bir yıldızdan oluşan kabartma tekniği ile yapılmış bir madalyon bulunmaktadır. Kitabeliği çerçeveleyen silmelerden en dıştaki, bitkisel örnekli bir bordürdür. Kitabeliğin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş birer çiçek vardır. Bunlardan sol taraftakine bitişen bir ay yıldız bulunmaktadır. Pencere kemerinin iki yanında, birer kabara yer almaktadır. Bu kabaralar, merkeze doğru daralan beş kat çiçekten oluşmaktadır. Benzer rozet ve kabaralar İpek Kurşunlu Camii ana girişinde de vardır. İpek Kurşunlu Camii ve İpek Fatih Camii'nde rastladığımız çiçek motifli kabaralara, Kosova'daki kule evlerin süslemelerinde de rastlamaktayız. İpek'teki bu eserlerin benzer dönemlerde onarımdan geçtiği bilinmektedir. Ana giriş süslemelerinde de yöresel ustaların etkileri görülmüş olmalıdır.

Çizim 26:İpek Fatih Camii Süslemelerinden Detay

Çizim 27:İpek Fatih Camii Kitabe Çevresi Bordür Şeridi

Manastır Haydar Kadı Camii'nin (1506-07) ana girişinde kavsarayı en dıştan çerçeveleyen bitkisel motifli bir bordür bulunmaktadır. Mukarnas dişleri ile sınırlandırılmış ana nişte kitabenin üst kısmında, bir madalyon bulunmaktadır. Madalyonun yüzeyi alçak kabartma tekniği ile yapılan ve merkezinde bir çiçekten dağılan kıvrım dallarının oluşturduğu çarkıfelek motifi ile bezelidir. Hatayi ve kıvrım dallara da yer verilen bu eşkenar dörtgen şekilli motif üç dilimli bir palmet ile taçlanmıştır. Madalyon altta kitabenin tam üst hizasına yerleştirilen ufak bir vazoya yerleşmektedir

(Ç.156). Bir şemseyi andıran bu madalyonun benzeri Bursa Yıldırım Türbesi (1406) taçkapı[371] alınlık süslemesinde bulunmaktadır.

Çizim 28:Manastır Haydar Kadı Camii Süsleme Detayı

Priştine Yaşar Paşa Camii'nin (1834-35) ana girişinde, giriş açıklığının üzerinde kaş kemer ile taçlanmış kare biçimli bir çerçevenin içerisinde mühr-i Süleyman bulunmaktadır (R.208). Daire içerisinde alınmış bu mühr-i Süleyman'ın üst kısmında kıvrımlı dallar ile oluşturulmuş bitkisel bir süsleme vardır. Kaş kemerli çerçeve kıvrık dallar ile iç içe geçmiş bir yazı bordürü ile kuşatılmıştır. Yuvarlak kemerli çökertmenin köşeliklerinde ise kabartma tekniği ile çiçekler işlenmiştir. Mühr-i Süleyman'ın her iki yanı ile üstünde ve taçkapının tepeliğinde çiçek motifli kalem işleri yer almaktadır.

Kitabelerde, seyrek de olsa bitkisel motiflere rastlıyoruz. Bitkisel motifler kimi zaman yazının içerisinde, kimi zaman da kartuşların arasında ya da çevresinde bir süsleme unsuru olarak yer almıştır. Üsküp Gazi İsa Bey Camii (R.:26), Üsküp Yahya Paşa Camii (R:58), Kalkandelen Alaca Camii (R.:109), Beyhan Sultan Türbesi (R.:225), Üsküp Hüseyin Şah Türbesi (R.:228), Priştine Fatih Camii (R.:114), Priştine Yaşar Paşa Camii (R.:207), Prizren İlyas Kuka Camii (R.:349), Yakova Hacı Ömer Camii (R.:182)

[371] Çakmak, s. 112

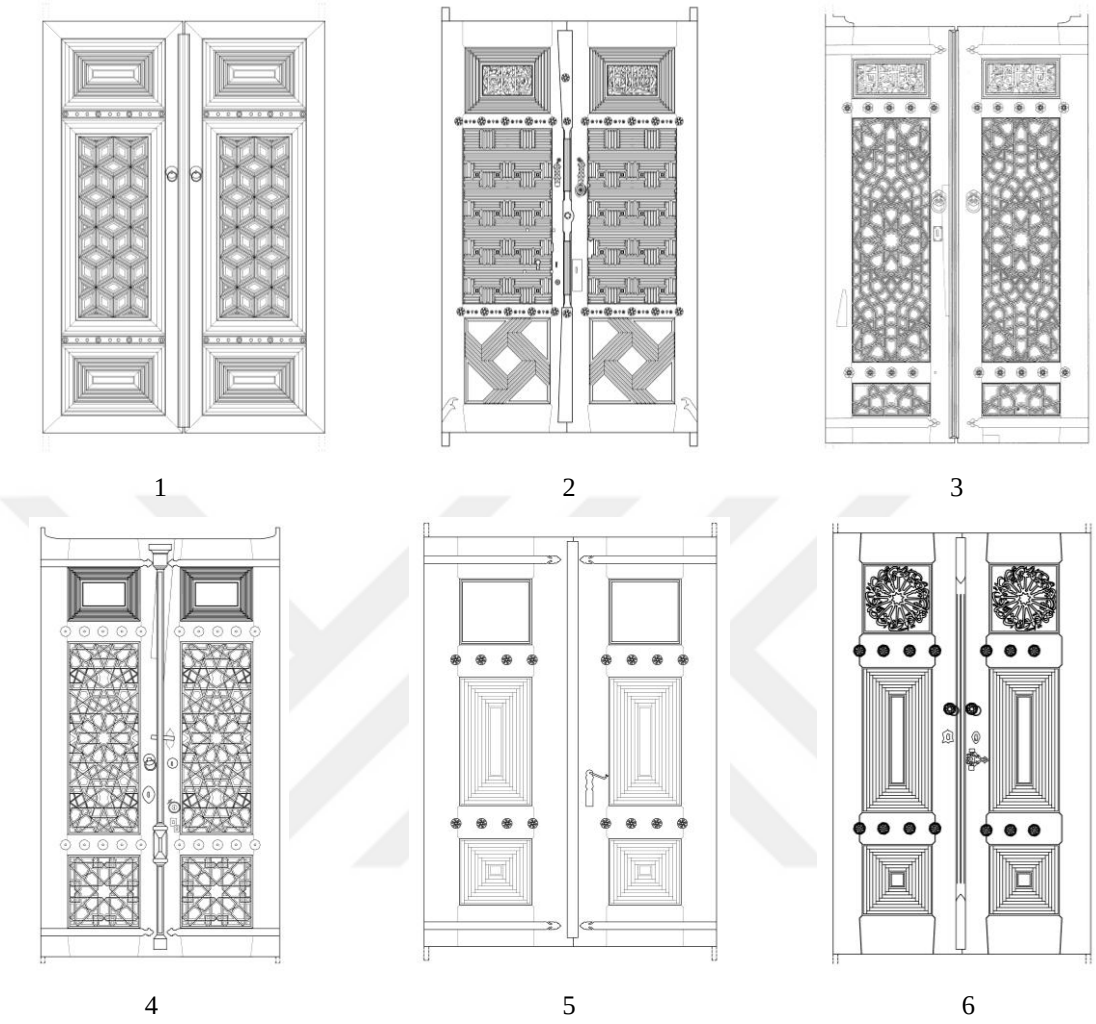
kitabelerinde ve Yakova Geçar Camii'nin (R.:304,305) kemer taşlarındaki yazılarda bitkisel motiflere yer verilmiştir.

3.8 Kapı Kanatları ve Süslemeleri

Kataloğumuzda ana giriş çerçevesinin yanısıra çeşitli dönemlerden özgünlüğünü koruyarak ya da onarımlar esnasında özgün haline sadık kalınan bir yaklaşımla konzervasyonu yapılarak günümüze ulaşabildiğini düşündüğümüz ahşap kapı kanatlarına da yer verdik.

Kapı kanatları çoğunlukla ahşap malzemeden üretilmiş olmaları ve yapının en çok kullanılan elemanlarından bir tanesi olmasından dolayı ana girişin en fazla zarar görerek aşınan kısımlarındandır. Bu sebeple, günümüze değin özgün hali ile korunabilen kapı kanadı sayısı fazla değildir. Büyük bir çoğunluğu onarımlar sırasında yenilenmiş, bir kısmı ise değiştirilmiştir. Kapı kanatlarının kolaylıkla yenilenebilmesi kanatların tarihlendirilmesini ya da özgünlüğü konusundaki tartışmaları da güçleştirmektedir. Doğal yollar ile yaşanan aşınma ve eskimenin yanı sıra, kapılar günümüze değin defalarca boyanmış ve kimi zaman da yanlış onarımlar sonucu hasar görmüştür. Kanatların ana gövdesi haricinde bini, gülce, kilit ve çekecek gibi kolaylıkla doğal etmenler ile zarar görebilecek çeşitli elemanları da çoğunlukla zaman içerisinde onarım görmüş ya da yenilenmiştir.

Kataloğumuzda 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıla tarihlenen Üsküp Gazi İsa Bey Camii (R.:25), Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:35), Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:55), Manastır İshak Çelebi Camii (R.:71), Manastır Haydar Kadı Camii (R:76, 80), Manastır Yeni Camii'nin (R.:93) kapı kanatları muhtemelen yapıların inşa edildikleri yıllara aittir. Bunların yanı sıra yine aynı döneme ait yapılardan Üsküp İshak Bey Camii (R.:17), Priştine Fatih Camii (R.:116), Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii (R.:140), Kaçanik Sinan Paşa Camii (R.:156) kapı kanatları da günümüze ulaşmıştır. Ancak bu ikinci grup kanatların yapı ile aynı döneme ait olup olmadıklarının daha detaylı olarak araştırılmasının uygun olacağı görüşündeyiz.

Çizim 29:Kapı Kanatları
(1.Üsküp İshak Bey Camii, 2. Üsküp Gazi İsa Bey Camii, 3. Üsküp Mustafa Paşa Camii, 4. Üsküp Yahya Paşa Camii, 5. Manastır İshak Çelebi Camii, 6. Manastır Yeni Camii)

15 ve 16. yüzyıla tarihlenen kapı kanatlarının bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Kanatlar çoğunlukla geçme tekniği ile simetrik olarak düzenlenmiş üç panolu kompozisyona sahiptir. Bu üç panolu düzenlemede ortadaki pano diğerlerine göre büyük tutulmuş düşey dikdörtgen şeklinde, alt ve üst panolar ise kare ya da yatay dikdörtgendir. Anadolu örneklerinde, Sinan eserlerinde de kapı kanatların karakteristik olarak üç panoludur. Üst panolarda yazı, orta ve alt panolarda ise kündekari tekniği kullanılarak elde edilmiş geometrik kompozisyonlar yer almaktadır[372]. Kataloğumuzda incelediğimiz

[372] R. Bozer, "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", 6.Vakıf Haftası Mimar Sinan Dönemi Sempozyumu, İstanbul, 1988, s.332

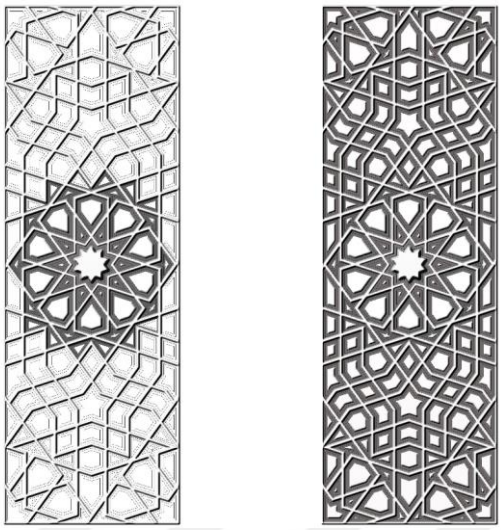
Makedonya'da yer alan Üsküp Gazi İsa Bey Camii (R.:25), Üsküp Mustafa Paşa Camii (R.:35), Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:55), Manastır İshak Çelebi Camii (R.:71), Manastır Haydar Kadı Camii (R.:769, Manastır Yeni Camii'nin (R.:93) kapı kanatları yukarıda saymış olduğumuz kuruluş ve süsleme özellikleri açısından Anadolu örnekleri benzerlik göstermektedir (Ç.:157).

Kanatlarda seren, kayıtlar ve bini yüzeyleri sade bırakılmıştır. Kayıtlar üzerine metal gülçelerin yerleşebileceği kalınlıkta düzenlenmiş ve panoların arasında yer alan bu kayıtlara 4 ya da 5 adet metal gülce yerleştirilmiştir.

Kanatlarda geometrik süslemeler ön plana çıkmaktadır. Çoğunlukla kündekari tekniği ile oluşturulan bu süslemeler basit geometrik düzenlemeler olabildiği gibi, çarkı felek motifi ve yıldızdan türeyen daha kompleks desenler de oluşturabilmektedir. Manastır İshak Çelebi (R.:71), Manastır Haydar Kadı (R.:76) ve Manastır Yeni Camide (R.:93) orta ve alt panoları çubukların şaşırtmalı olarak yerleştirilmesi ile oluşturulmuş çerçeve şeklinde süslemeye sahiptir. Bu çerçeveleme tekniği Üsküp Gazi İsa Bey Camii (R.:18) ve Üsküp Yahya Paşa Camii (R.:55) kapı kanatlarının üst panolarındaki yazılı tablaların çerçevesinde de kullanılmıştır. Şaşırtmalı çubuklar ile oluşturulan bu çerçeveye 15 ve 16. yüzyıl Anadolu örneklerinde de sıklıkla rastlanmaktadır[373].

Kapı kanatlarında yer alan geometrik süslemeler açısından Üsküp Mustafa Paşa Camii ile Üsküp Yahya Paşa Camii kanatları dikkat çekmektedir. Her iki caminin de kapı kanatlarının orta ve alt panolarında yıldızdan türeyen geometrik süslemeler vardır. Orta panolarda yer alan kompozisyon kundekari tekniği ile yapılmış merkezinde on kollu yıldızdan türeyen bir motiftir.

[373] Barışta, s.381-403

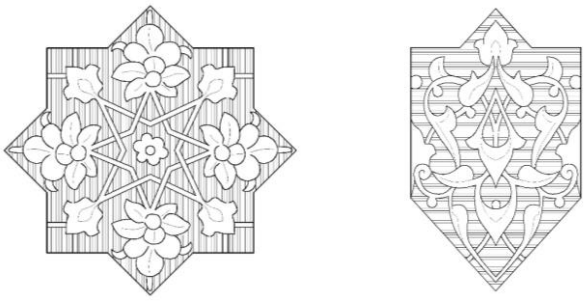

Çizim 30:Üsküp Mustafa Paşa Camii Kapı Kanatları Orta Panoda Yer Alan Geometrik Süsleme

Kanatların üst panolarında yazılara yer verilmiştir[374]. Bu yazılar çoğunlukla kabartma tekniği işlenmiştir. Yazılar zemin üzerinde kabartılacak şekilde, fon oyulmuştur. Manastır Haydar Kadı Camii (R.:76) ve Manastır Yeni Camide (R.:95) üst panolarda daire biçiminde düzenlenen kabartma tekniği ile işlenmiş yazılar merkezde bir yıldız oluşturmaktadır. Üsküp Yahya Paşa (R.:55) ve Üsküp Gazi İsa Bey (R.:27,28) camilerinde ise yazılar bitkisel süslemelerle örgülenmiştir.

Bu döneme ait incelediğimiz kanatlarda bitkisel süslemelere daha seyrek olarak rastlanmaktadır. Örneklerimiz içerisinde en dikkat çeken örnek Üsküp Yahya Paşa Camii'nin kapı kanatlarıdır. Kanatların orta ve alt panolarındaki kündekari tekniği ile oluşturulmuş süslemelerde çıtaların arasında kalan geometrik yüzeyler hatai, palmet ve rumilerden oluşan bitkisel örneklerle bezenmiştir. Kanatların günümüze değin birçok kere boyanması sebebi ile motiflerin bazıları bozulmuştur. Kanatlarda metal gülçeleri ile çeşitli metal aksamın yüzeyinde de bitkisel motifli süslemelere yer verilmiştir. Yahya Paşa Camii'nin kapı kanatları gerek kündeleri gerekse de metal aksamları üzerinde yer alan bitkisel motifleri ile kataloğumuzda yer alan kapı kanatları içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir (R.:63-65, Ç.159).

[374]Üsküp Gazi İsa Bey Camii, Üsküp Mustafa Paşa Camii, Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır İshak Çelebi Camii, Manastır Haydar Kadı, Manastır Yeni Camii kapı kanatlarının üç panolu kompozisyonlarının en üst panosu yazılıdır.

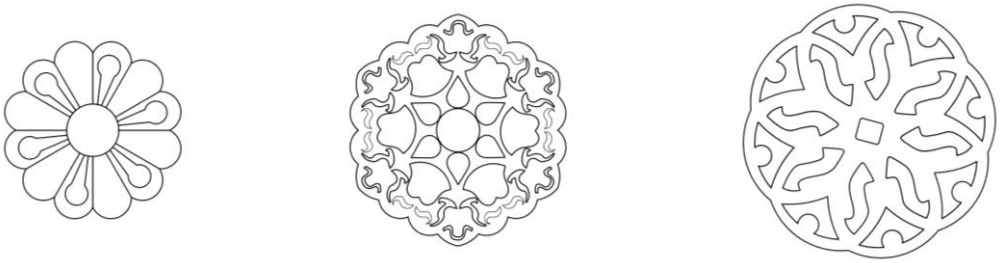

Çizim 31:Üsküp Yahya Paşa Camii Kapı Kanatları Kündelerindeki Bitkisel Süslemeler

Bitkisel süslemelere kimi zaman yazılı tablalarda da yer verilmiştir. Üsküp Yahya Paşa ve Üsküp Gazi İsa Bey camilerinde kanatların üst tablalarındaki yazılar palmet, rumi ve kıvrımlı dallardan oluşan süslemelerle bezenmiştir.

Kataloğumuzda yer alan kanatların çoğunluğu binilidir. Binilerin yüzeyi günümüzde süslemesizdir. Kapının çok zarar gören bölümlerinden olan binilerin sonraki yıllarda yapılmış olan onarımlar ile değiştirilmiş olma olasılığı yüksektir.

Kanatların başka bir ortak özelliği panoları ayıran kayıtların üzerine yerleştirilen metal gülçelerdir (Ç.:160). Panoların arasında kalan her bir kayıta 4 veya 5 tane olacak şekilde gülçeler dizilmektedir. Kanatlarda çekecek de bulunmaktadır.

1 2 3

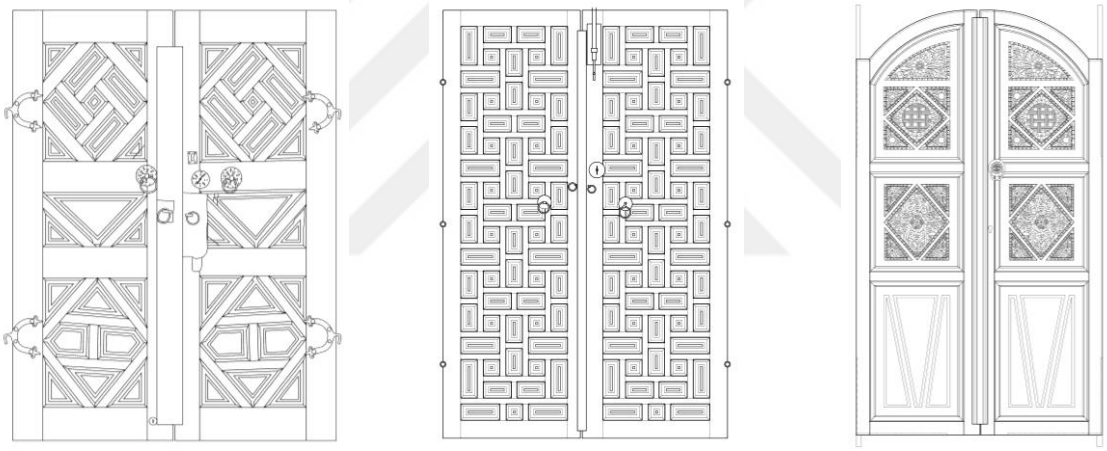
Çizim 32:Kapı Kanatlarında Yer Alan Metal Gülçeler
(1.Üsküp Gazi İsa Bey Camii, 2. Üsküp Mustafa Paşa Camii, 3. Manastır Yeni Camii)

Kanatların harime bakan iç yüzeyi süslemesizdir. Çoğunlukla serenler ile altlık, başlık ve ara kayıtların göründüğü, üç panolu süslemesiz düz bir satıhtır.

Bu döneme ait incelediğimiz kanatlarda menteşe yoktur. Kanatlar altta ve üstte yer alan miller aracılığı ile monte edilmiştir. Üstte, çoğunlukla uzun bırakılmış olan seren daire kesiti verilerek bir mil görevi görür. Bu mil lentoda açılmış olan bir yuvaya girer. Altta ise, ökçe adı verilen mil zeminde açılan yuvaya oturmaktadır. Kanatlardan bir

tanesi, çoğunlukla sol kanat, duvara asılmış olan bir demir çubuğun kanatta bulunan kancaya geçirilmesi ile sabitlenebilmektedir.

Makedonya ve Kosova'da 18 ve 19.yüzyıla ait olan ve günümüze bazı onarımlar ile ulaşabildiğini tespit edebildiğimiz kapı kanatları Üsküp Sultan Murad Camii (R.:4), Kalkandelen Alaca Camii (R.:109), Üsküp Faik Paşa Camii (R.:374), Yakova Hacı Ömer Camii (R.:181), Prizren Emin Paşa Camii (R.:195), Yakova Mahmut Paşa Camii (R.:200), Priştine Yaşar Paşa Camii (R.:2059, Priştine Suud Efendi Camii (R.:216) ve Yakova Hadım Camii'ne (R.:149) aittir. Bu döneme ait ahşap kanatlarda çeşitlilik söz konusudur. Üç panolu kompozisyonlar devam etmekle beraber, kanatlar farklı ebat ve boyutlarda panolara da bölünebilmektedir.

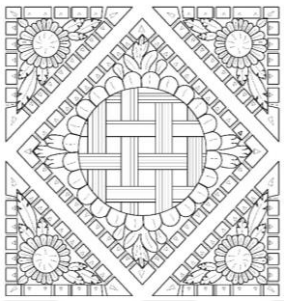

1 2 3

Çizim 33:Kapı Kanatları
(1. Yakova Hacı Ömer Camii, 2. Yakova Mahmut Paşa Camii, 3. Üsküp Faik Paşa Camii)

Panolar süslemesiz bırakılabildiği gibi, dikdörtgen, kare ve üçgen tablalardan türeyen basit geometrik motifler ya da bitkisel motifler ile süslenmiştir. Panoların içinde daha önceki dönemlerde rastlanan kündekari tekniği ile oluşturulan küçük ebatlı geometrik süsleme görülmez. Yakova Mahmut Paşa Camii'nde (R.:200, Ç.:161) kapının yüzeyi kare ve dikdörtgen tablalar ile gelişen basit bir geometrik desen ile kaplanmıştır. Üsküp Sultan Murat (R.: 4, Ç.:3) ve Yakova Hacı Ömer camilerinin (R.: 181, Ç.:161) kapılarında üst panolarında basit geometrik geçmeler ile çarkıfelek motifi oluşturulmuştur. Priştine Suud Efendi (R.:216) ve Üsküp Faik Paşa (R.:374, Ç.:120) camilerinde bitkisel süslemeler göze çarpmaktadır. Yakova Hadım Camii'nin üç panolu

ahşap kapı kanatları (R.:149) ise kalem işi bitkisel motiflerle bezenmiştir. İncelediğimiz kapılar içerisinde günümüze ulaşamayan Üsküp Faik Paşa Camisinin korunmuş olan kanatları süslemeleri ile farklı bir yere sahiptir. Kanatların orta ve üst panosu kabartma tekniğinde natüralist bitki ve çiçek figürleri ile süslenmiştir (Ç.:121,123,124,162).

Çizim 34:Üsküp Faik Paşa Camii Kanatlarında Yer Alan Süslemelerden Örnek

Bu dönem kapı kanatlarında panoları ayıran kayıtların üzerinde metal gülcelerin kullanımı azalmakla beraber, çekecekler bulunmaktadır.

Kapı kanatlarının montajı için miller haricinde menteşeler de kullanılmaya başlanmıştır. Priştine Yaşar Paşa, Yakova Hacı Ömer ve Yakova Mahmut Paşa Camilerinde kanatlar menteşe aracılığı ile monte edilmiştir.

Faik Paşa Camii'nin natüralist üslupta ahşap oyma süslemeleri, Yakova Hadım Camii kapı kanatlarında yer alan boyalı süslemeler, Yakova Mahmut Paşa Camii kapısının kıvrımlar ile oluşan kemeri ve benzeri örneklerde Batılılaşma etkilerinin Makedonya ve Kosova kapı kanatlarında da görüldüğünü söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
4. SONUÇ

Makedonya ve Kosova'da şehir merkezlerinde bulunan Osmanlı dönemi anıt yapılarına ait 70 adet ana giriş incelenmiştir. Bunlardan 39 tanesi Makedonya, 31 tanesi Kosova'da yer almaktadır. İncelediğimiz girişlerden 43 tanesi cami ana girişidir. 8 tanesi türbe, 6 tanesi hamam, 3 tanesi han, 3 tanesi bedesten, 3 tanesi tekke, 1 tanesi hükümet konağı, 2 tanesi okul, 1 tanesi de saat kulesidir.

İncelenen yapılardan 43 tanesi 15. ve 16. yüzyıllarda inşa edilmiştir. Ancak yapıların geçirdiği onarımlar sebebi ile ana girişlerin yapım tarihi her zaman bina çağdaş değildir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'ı fethinden itibaren, bu bölgede yoğun bir imar faaliyeti başlamıştır. 14. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyıla kadar bu etkinlik yoğun olarak devam etmiştir. Kataloğumuza aldığımız yapıların önemli bir çoğunluğu bu yüzyıllara ait yapılardır. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bölgede yaşanan savaşlar sebebiyle yapım faaliyetinin azaldığı görülmektedir. Özellikle 1689 yılında Avusturya ordusunun yarattığı tahribat sebebi ile 18. yüzyılın ilk yarısı hasar görmüş olan yapıların onarımı ve yeniden inşasının yoğun olduğu bir dönemdir. 19. yüzyılda ise tipolojisi değişmiş olan yapı türüne ait yapım etkinliği, devlet eli ile yaptırılan kamu binaları ağırlıklıdır.

14 ve 15. yüzyılda yeni fethedilmiş olan Balkan topraklarında mimari başkent ve İstanbul ağırlıklı olmuştur. Bunda, İslam ile yeni tanışan bu toprakların imparatorluğun gücü ve İslam kültürü ile tanışmalarının gerekliliği etkileyici olmuştur[375].

Balkanlardaki Osmanlı dönemi eserlerin mimarisi Anadolu'daki çağdaşı yapılar ile birçok yönden benzerlik göstermektedir. Üsküp'te, İshak Bey Camii, İsa Bey Camii Bursa'da sonradan camiye çevrilen imaretlerin tipolojilerindedir. İmparatorluğun merkez etkisinde kalan bütün kent ve eyaletlerinde fetihten sonra cami tipolojisi tek kubbeli ve tek minareli camilerdir. Balkanlar'da da klasik dönem ve sonrasında tek kubbesi ve üç gözlü giriş revakı ve camiye bitişik minaresi ile bu şema sıklıkla kullanılmıştır. 16.

[375] D.Kuban, **Osmanlı Mimarisi**, YEM Yayınevi, İstanbul, 2007, s.571

yüzyıldan sonra tek kubbeli camiler, medrese, han, hamam, türbe gibi yapıların mimari özellikleri İstanbul'dan çok 15.yüzyıl Edirne'sini izlemiştir[376].

18. yüzyılın ilk yarısından 19. yüzyılın ortalarında kadar olan dönemde yapım etkinliğinde standartlaşmış şemanın dışında kalan örneklerin inşa edildiği ve bir çeşitlilik oluştuğu söylenebilir[377].

Kosova ve Makedonya'da ana girişlerin yapı türünden bağımsız olacak şekilde genellikle giriş cephesinin ortasına yerleştirilmiştir. Camilerde birkaç örnek haricinde mihrap ile aynı aksta olacak şekilde kuzey cephede yer almaktadır.

Erken ve klasik dönem taçkapılarının çerçeveleri, çoğunlukla taçkapıyı üç yönden kuşatan silme dizileri ile oluşturulmuştur. Taçkapıların çoğunda çerçevenin üst kesiminde herhangi bir unsura yer verilmezken, bazılarında saçak ve tepelik bulunmaktadır. Kosova ve Makedonya'da ana girişlerin büyük bir kısmı cepheden taşıntısı oldukça az, taçkapıyı üç yönden kuşatan silmeler ile belirginleştirilmiş bir dikdörtgen çerçeveye sahiptir. Örneklerin bir bölümünde dikdörtgen prizma şekilli bir taşıntı bulunurken, bir bölümünde ise silmeler taşıntı olmaksızın sadece bir çerçeve meydana getirecek şekilde yerleşmektedir. Kataloğumuzda bir adet eyvan şeklinde taşıntı yapan ana giriş bulunmaktadır. 15 ve 16. yüzyıla ait örneklerimiz silmeler ile oluşmuş bir çerçevenin varlığı ve oranları açısından Anadolu'daki çağdaşları ile paralellik göstermektedir.

İncelediğimiz ana girişlerin büyük bir çoğunluğunda, bir kavsara meydana gelebilecek derinlik oluşmamaktadır. Bir ana niş derinliğine sahip olan taçkapıların tarihi 15 ve 16. yüzyıllar ile sınırlıdır. Derinliği az bir ana nişe sahip olan bu girişlerde, kavsara çoğunlukla sivri kemer tonozludur. Camii dışındaki yapı türlerinde, kavsaraya çoğunlukla rastlanmaz. Kavsara oluşmamasına rağmen bazı örneklerde kavsara kuşatma kemerini anımsatan çökertme ya da silmeler bulunmaktadır. Bu örnekler ana girişte bir kavsara oluşmasa da taçkapı geleneğini devam ettirme isteğinin var olduğunu düşündürmektedir.

Kataloğumuzda 15. ve 16. yüzyıllara ait ana girişlerde çoğunlukla basık kemerli açıklıklara rastlamaktayız. 18. yüzyıl sonrasında yuvarlak kemerli açıklıklar görülmeye başlanmıştır. Anadolu örnekleri gibi, erken ve klasik dönemin bir simgesi haline gelen

[376] Kuban, 2007, s.588

[377] M. Hartmuth, "The History of Centre- Periphery Relations as a History of Style in Ottoman Provincial Architecture", Proceedings of the International Conference Centres and Peripheries in Ottoman Architecture: Rediscovering a Balkan Heritage, Sarajevo, 2011, s.27,28

basık kemerli giriş açıklıkları, bu dönem ile yerini yuvarlak kemerli açıklıklara bırakmıştır. 19. yüzyıldan itibaren iki sütuna oturan yuvarlak kemerli girişlere sıklıkla rastlanmaktadır.

Ana girişlerin büyük bir kısmı süsleme açısından oldukça sadedir. Girişlerin cephede vurgulanmasını sağlayan ana öğe, çerçeveyi oluşturan silmelerdir. Bunun haricinde kalan süslemenin büyük bir kısmını gülbezekler, çarkıfelekler ve mühr-i Süleyman motifli madalyonlar oluşturmaktadır. Ancak, süsleme programı açısından Üsküp Yahya Paşa Camii, Manastır Yeni Camii, Manastır Haydar Kadı Camii, İpek Fatih Camii, Priştine Yaşar Paşa Camii gibi daha zengin süsleme programına sahip örnekler de bulunmaktadır.

17. yüzyıldan sonra inşa edilen camilere ait ana girişlerde, silmeler ile oluşturulmuş ana giriş varlığını korumaya devam ederken, basık kemer yerine yuvarlak kemerli giriş açıklıklarının tercih edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde şablonların dışına çıkan tasarımlar ile bir çeşitlenmenin oluşmaya başladığını görüyoruz. Silmeler ile oluşturulmuş ana giriş çerçevesi varlığını korumaya devam ederken İpek'te bir grup ana giriş[378] oranları ve süslemeleri ile muhtemelen yerel etkiler altında şekillenmiştir. Kalkandelen Alaca Camii'nde duvar ile hem yüz giriş açıklığının çerçevesi, boyalı süsleme ile silme taklidi yapılarak oluşturulmuştur. Caminin lentolu giriş açıklığı üzerinde çağdaşlarına nispeten büyük bir kitabeliği vardır. Yakova'da bulunan bir grup caminin[379] ana girişi ve çerçevesi ise taş yerine ahşap profiller ile oluşturulmuştur. Kosova'da kataloğa aldığımız 19. yüzyıla ait tekke girişleri yuvarlak kemerli ve çerçevesiz oluşları ile kemer, söve taşı ilişkisi açısından benzerdir. Aynı biçimleniş Kosova kule evleri ile aynı döneme ait köy camilerinde de vardır[380].

Balkanlar Osmanlı dönemi yapıları, mimari özellikleri açısından Anadolu'daki çağdaşı yapılar ile benzeşmektedir. Makedonya ve Kosova'daki yapılara ait ana girişler de Anadolu'daki çağdaşları ile birçok benzer unsur taşımaktadır. Ancak bu ana girişler Osmanlı'nın başkentlerinde, özellikle İstanbul'da inşa edilmiş olan yapıların taçkapıları ile kıyaslandığında oldukça sade ve gösterişsiz kalırlar. Bani, ölçek ve yapım bütçesi

[378] İpek Fatih Camii, İpek Kurşunlu Camii, İpek Muslih Ağa Camii
[379] Yakova Mahmut Paşa Camii, Yakova Hacı Ömer Camii
[380] Kule evler ile ilgili bkz., F. Doli, **Arkitektura Tradizionale Popullore e Kosoves**, Kosova, 2001, ss. 22-57

açısından İstanbul örneklerinden oldukça farklı olan bu yapıların, ana girişleri de bu oranda mütevazidir. 15 ve 16. yüzyıla ait camilerde Edirne tek kubbeli camilerinin girişlerine benzer sadelikte girişler bulunmaktadır. 17. yüzyıl ve sonrasında yerel etkilerin daha çok hissedildiği bir çeşitlilik oluşmakla beraber, bir yandan eski geleneklerin sürdürüldüğü örnekler de vardır. Anadolu'daki çağdaşları gibi batılılaşma etkileri, kimi ana girişlerde görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyıldan itibaren devlet eli ile yaptırılan kamu yapılarının ana girişlerinde, İstanbul mimarisi ile ortak bir dil bulunmaktadır.

Balkanlar'da Osmanlı mimarisine dair yapılmış olan araştırmalar çoğunlukla eserlerin mimari tasarımına ağırlık veren çalışmalardır, mimari elemanların münferiden incelendiği araştırma sayısı oldukça azdır. Bu konuda yapılacak ilerideki çalışmaların Balkanlar'daki Osmanlı mimarisi hakkında yapılacak değerlendirmeleri zenginleştireceğine inanıyoruz. Makedonya ve Kosova'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan anıt yapıların ana girişlerini mimari ve süsleme özellikleri ile inceleyerek belgeleyen bir katalog çalışması olan tezimizin araştırmacılara destek olacağını ve Balkanlar'da girişler gibi mimari unsurlar hakkında gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacağını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

Aktuna M.E., **Structural Analysıs of Current Condition of Kosovo Yashar Pasha Mosque And Strengthening Proposals**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTU Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014

Arseven C. E., **Türk Sanat Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul,1984

Ayverdi E. H., "Yugoslavya'da Türk Devri Abideleri ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, S.III., Ankara,1956, ss.151-223

Ayverdi E. H., **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri**, III. cilt, 3. kitap, İstanbul, 1981

Ayverdi E.H., **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri**, II.c. 3. Kitap, İstanbul, 1981

Bajgora S., **Destruction of Islamic Heritage in the Kosovo War (1998-1999**), Prishtina, 2012

Barışta H.Ö., **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri**, Ankara, 2009

Bayburtluoğlu Z., "Büyük Programlı Selçuklu Yapılarında Önyüz Düzeni", **Vakıflar Dergisi**, Sayı:11, 1976, ss. 65- 106

Berti M., "Il Restauro Della Moshcea Defterdar a Peje in Kosovo", **Restauro Conservativa e Tutela Ambientale**, 2012, ss. 42-54

Bilmeoğlu N., **Kalkandelen**, Kalkandelenliler Yardımlaşma Derneği, İstanbul, 1975

Bozer R., "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", **VI. Vakıf Haftası**, İstanbul, 1989, s. 327-346

Bozer R., **XV. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992

Bülbül S., **Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011

Bülbül S., "Kalkandelen Harabati Baba – Sersem Ali Baba Bektaşı Külliyesi", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,** 76, 2015, s.205-228

CHwB, "Conservation and restoration of wall paintings and wooden decoration in Hadum Mosque, Gjakova", http://CHwB.org/kosovo/activities/conservation-and-restoration-of-wall-paintings-and-wooden-decoration-in-hadum-mosque-gjakova, (erişim tarihi: 01.02.2017)

CHwB, "Final Report, Regarding the Restoration Work of the Hadum Mosque in Gjakova, Kosova, 2003-2005"

CHwB, "Conservation and Restoration of Vushtrri\Vučitrn Hamam", http://CHwB.org/kosovo/activities/conservation-restoration-vushtrrivucitrn-hamam/, (erişim tarihi: 20.09.2017)

Çakmak Ş., **Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)**, TC. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001

Çeko B., **Balkanlardaki Osmanlı Dönemi Camileri ve Prizren Sinan Paşa Camii Örneğinde Koruma Yaklaşımı**, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bil. Enst., İstanbul, 2009

Çoruhlu Y., "Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı:85-87, 1993, ss. 198- 213

Çoruhlu Y., "Kapı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:24, İstanbul, 2001, s. 341-342

Demiriz Y., **Osmanlı Mimarisinde Süsleme, 1 Erken devir, (1300-1453)**, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1979

Deroko A, ***Spomenicija Arhitektura* IX.- XVIII. Veka u Jugoslavije Narod Arhitektura,** I, Beograd, 1964

Doli F., **Arkitektura Tradizionale Popullore e Kosoves**, Kosova, 2001

Drançolli F., **Monumental Heritage in Kosova**, Prishtine, 2011

Duda W.H., **Balkantürkische Studien**, Wien, 1949

Elezoviç G., "Turski Spomenici u Skoplju", **G.S.N.D.**, Kniga I, Sveska 2, Skoplje, 1925, ss.135-176

Elezoviç, G., "Turski Spomenici u Skoplju", **G.S.N.D.**, Kniga V, Sveska 2, Skoplje, 1929, ss.243-261

Elezoviç G., "Turski Spomenici u Skoplju III", **G.S.N.D.**, Kniga VII-VIII, Broj 3-4, Skoplje, 1930, ss.177-192

Elezoviç G., **Turski Spomenici**, 1348-1520, Kniga I, Sv.1, Beograd, 1940

Elezoviç G., **Turski Spomenici,** KNJ. I, SV.2, Beograd, 1952

Elezoviç G., "Turski Spomenici u Skoplju", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi I**, Üsküp, 2013, s. 105-144

Ergun S.N., **Bektaşi Şairleri**, İstanbul, 1930

Ersen A., **Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1986

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (haz. Kahraman S.A. ve Dağlı Y.), VI. Kitap, Y.K.Y., İstanbul, 2002, s. 60

Eyice S., "Kosova'da "Meşhed-i Hüdâvendîgâr" ve Gâzi Mestan Türbesi", **İÜEF Tarih Dergisi**, c. XII, S. 16, 1961, ss.71-82

Eyice S., "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", **Türk Kültürü**, Ankara, 1963, ss.20-30

Eyice S., "Gazi Mestan Türbesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c: 13, 1996, s.459

Gafurri S., "Restoration Works in Minaret of Hadumi Mosque in Gjakova", **Monuments of Kosova**, Prishtine, 2005, ss. 117-123

Göktaş A., "Priştine'de Piri Nazır Camisi", **Restorasyon Yıllığı**, S.13,2016, İstanbul, ss.174-187

Hafız N., "Sultan Murat Türbesini Korumak için Verilen Bir Berat", **Çevren Dergisi,** Yıl: II, Sayı: 3, Priştine, Temmuz 1974, s. 39-42

Hafız N., Asım M., "Priştine Kitabeleri", **Çevren Dergisi**, Sayı 15, Priştine, 1977, ss.75-93

Hafız N., "Yakova'da Bektaşi Tekkeleri", **Çevren Dergisi**, sayı:11, Priştine,1976, ss.57-67

Hafız N., "Prizren'de Sinan Paşa Camii", **Sanat Dünyamız**, İstanbul, 1977, ss.19-23

Hamam Mosque (Peja), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, https://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=8650, (erişim tarihi:28.08.2019)

Hartmuth M., "The History of Centre- Periphery Relations as a History of Style in Ottoman Provincial Architecture", **Proceedings of the International Conference Centres and Peripheries in Ottoman Architecture: Rediscovering a Balkan Heritage**, Sarajevo, 2011, ss.18-29

Harthmuth M., "Le Patronage Arhitectural de Koca Sinan Pacha dans les Balkans: Un Ensemble de Batiments Inconnus de la Fın de XVIe Siecle a Stip", **Turcica,** 43,2011, ss. 345-362

Herscher E. (Ed.), "The Hadum Mosque Restoration", CHwB Kosovo Office Report, No:10/2007, s.7 www.CHwB.org, (erişim tarihi: 01.02.2007)

Ilyaz Kuka Mosque (Prizren), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, https://dtk.rksgov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=1307, (erişim tarihi: 27.08.2019)

Ibrahimi M.Z., **Makedonya Türk İslam Mimarisinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989

İbrahim M., "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", **Vakıflar Dergisi**, 24, 1994, ss., 291-306.

İbrahimgil M.Z., "Kalkandelen Alaca-Paşa Camii" **Vakıflar Dergisi**, 26, 1997, s. 249-266.

İbrahimgil M., "Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi ile İlgili Arşiv Belgeleri", **Kosova Sultan Murat Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu**, T.D.V., Ankara, ss.53-74

İbrahimgil M. ve Konuk N., **Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri**, Ankara, 2006

İbrahimgil M.., "Pirlepe'de Osmanlı Dönemi Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri", **XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongre Bildirileri**, III.cilt, II. kısım, Ankara, 1999, ss.1173-1180

İbrahimgil M., "Üsküp'te Tabhaneli-Zaviyeli Camiler", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi 1**, Skopje, 2013, ss. 357-379

İbrahimgil M.Z. ve Keleş H.; "Balkan Ülkelerinde Osmanlı Eserleri Üzerine İstatistiki Değerlendirme", **Akdeniz Sanat**, Sayı: 13, 2019, s.511-530 https://dergipark.org.tr/en/pub/akdenizsanat/issue/49183/627592

(erişim tarihi: 06.12.2019)

İnbaşı M., **Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazası (1455-1569)**, (A.Ü. Sos. Bil.Enst. Doktora Tezi), Erzurum, 1995

Ivanoviç M., "Konzervatorski Radovi na Spomenicima Kulture Kosova i Metohije", **Starine Kosova i Metohije,** knjiga I, Pristina, 1961

İvecan, R., "Meşhed-i Hüdavendigar'ın 1906 Yılı Tamiratı", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (17), 2010, ss. 29-70.

Kaleši H., "Izveštaj o radu na ispitivanju turskih spomenika u Prištini, Prizrenu, Peći, Đakovici i u Vučitrnu, u vremenu od 25 juna do 8 jula 1955 godine", Priştine Tarih Anıtları Koruma Kurum Dokümantasyonu, Priştine, 1955

Kaleşi H. ve. Kornrumhf H.Y, **Prizrenski Vilajet**, Priştina,1967

Kaleşi H., "Koj e Graditel i Koga eIzgraden Kurşumli-An vo Skopje", **Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik,** godina XV, Broj 3, Skopje, 1971, ss. 113-128

Kaleşi, H., **Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaiji Na Arapskom Jeziku**, Priştina, 1972, ss. 225-277

Karademir M., **Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

Kiel M., "Some Little-known Monuments of Ottomon Turkish Architecture in the Macedonia Province: Ştip, Kumanovo, Prilep, Strumica", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.6-7, İstanbul,1978, ss.153-196

Kiel M., "İpek", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2000, c. 22, ss.366-368

Kiel M., Some Little Known Monuments of Ottoman Turkish Architecture in the Macedonian Province, Stip, Kumanova, Prilep, Strumitsa, **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi I**, Skopje, 2013, ss.245-274

Kiel M., "The Town of Stip (İştip) in the Republic of Macedonia and the Mosque of' Husameddin Pasha", **Ircica Journal**, v:2, issue:3, 2014, s.95; 2013, s. 250

Kocanovska V., "Review of the Revitalized Bezisten", **Cultural Heritage XXXIV**, National Conservation Center, 2008, ss.137-169

Konuk N., "Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi'nin Tarihçesi", **Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu,** TDV, Ankara, ss.13-22

Konuk N., **Tanzimat Sonrası Osmanlı Rumeli Vilayetleri Hükümet Konaklarında İdeoloji ve Erk'in Mimari Temsili (1839-1922)**, Atılım Üni. Fen Bil. Enst., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018

Kosova Kitabeleri, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2014

Krasniqi N., "Kronika ve Tahir Efendiut- Burim i Rendesishem per Historine e Kultures ne Prizren Gjate Periudhes Turko-Osmane", **Edukata Islame**, Nr.57, Prishtine, 1995,

Krstic S., **Islamska Sakralna Arhitectura od Otomanski Period vo Kumonovsko**, NU Muzej, Kumonovo, 2010

Kuban D., **Osmanlı Mimarisi**, YEM Yayınevi, İstanbul, 2007

Kumbaracı-Bogoyeviç L., "Les turbés de Skopje", **Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca** (Venezia 26-29 Settembre 1963), Napoli, 1965

Kumbaracı-Bogoyeviç L., "Skopski Bezisten", **Zbornik, S.II-III,** (1965-66), Skopje, 1966, ss.43-54

Kumbaracı-Bogoeviç L., **Mustafa Paşina Camija Skopje**, Zagreb, 1975

Kumbaracı-Bogoyeviç L., "Kapan An vo Skopje", **Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik,** Godina XX, Beoj 3, Skopje, 1976

Kumbaracı-Bogoyeviç L., "Inscription Plaque from the Faik Pasha's Mosque in Skopje", **Cultural Heritage XVI (1989)**, Republican Inst. For Protection of Monuments of Culture, Skopje, 1993, ss.137-140

Kumbaracı-Bogoyeviç L., **Osmanliski Spomenici vo Skopje,** Skopje, 1998

Kumbaracı-Bogoyeviç L., **Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri**, İstanbul, 2008

Kumbaracı-Bogoyeviç L., Kebir Mehmed Çelebi Camija vo Skopje, **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi I**, Skopje, 2013, ss. 279-287

Kumbaracı-Bogoyeviç L., Kapan An vo Skopje, **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi II**, Skopje, 2013, ss. 685-693

Kumbaracı-Bogoyeviç L., Skopski Bezisten, **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi II**, Skopje, 2013, ss. 665-672

Mehmed Tevfik, "Kratka İstorija na Bitolskom Vilajetu", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi I**, Skopje, 2013, ss.33-82

Mehmet Tevfik, **Kratka İstorija na Bitolskom Vilajetu**, Bratsvo, XXVIII, Beograd, 1933

Meraki Ş. ve Meraki F., Kosova Yakova'da Molla Yusuf Camisi: Projelendirme Süreci, **Vakıflar Dergisi,** 2016, s:13, ss.102-119

Micijevic S, "Harabat-baba tekija u Tetovu", **Znakovi vremena**, 56-58, 2012, ss. 252-271

Mihajlovski R., "The Seventeen-Century Ottoman Religious Architecture Of Bitola/Manastir", **Patrimonium.mk**, Year 3, No:7-8/2010, Skopje, 2010, ss. 351-366

Momidiç P R., "Camijata İshak Çelebi vo Bitola", **Zbornik na Trudovi**, br.1, Bitola, 1979, ss. 47-70

Momidić P. R., “Hamza Beg Uč Šeihler Džamija vo Bitola”, **Zbornik na Trudovi**, vol. 9, Zavod za Zaštita na Spomenicite na Kulturata, Zavod i Muzej (1988-89), 1989, ss. 95-109.

Muyezinovic M., Natpis na Sinan Pasinoj Dzamiji u Kacaniku iz 1003-1594/95, Starine Kosova i Metohije, IV-V, Prishtina, 1971

Müjezzinoviç M., "Natpis na Şarcnaj-paşinoj Camiji u Tetovo", Islamsko Misao, God. ffI, Br.30, Sarajevo, 1981

Niçota N., “Kapan-an Skopje. Konzervacija, Restauracija, adaptacija i realizacija”, **Kulturno istorisko nasledstvo vo SR Makedonija**, S.XVIII, Üsküp, 1983, ss.203-205

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2007

Oy A., “Kalkandelen’de Harabati Baba Tekkesi”, **Çevren Dergisi**, Sayı:28, Priştine, 1980, ss.23-34

Ödekan A., **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri,** İstanbul, 1977

Ödekan, A., "Taçkapılar", **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1,**1988, ss. 521-529.

Ödekan A., “Cümle Kapısı”, **T.D.V İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993, ss. 115-116

Ögel S., “Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman’daki Hatuniye Medresesi Portali”, **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, 1957, ss. 115-119

Ögel S., **Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı**, Ankara, 1987

Ögel S., **Taçkapıla**r, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, Cilt:1-2, Ankara, 2006, ss. 469- 484

Önkal H., **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara, 1996

Özbek Y., **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453),** Kültür Bak. Yay. Ankara, 2002

Özer M., **Üsküp’te Türk Mimarisi (XIV.- XIX. yüzyıl)**, Ankara, 2006

Özergin K., Kalesi H., Eren İ., Prizren Kitabeleri, **Vakıflar Dergisi**, s.7, İstanbul, 1968, ss.75-96

Öztürk S., **Makedonya Türk Dini Yapılarında Ahşap Süsleme Sanatı,** Birlik Yayınları, Üsküp, 2003

Pavlov Z., “Deboj Hamam”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments,** Skopje, 2008, ss.22-25

Pavlov Z., “Husameddin Pasha Mosque”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments**, Skopje, 2008, ss.122-126

Pavlov Z., “Painted Mosque”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments** 2008, ss.108-113

Pavlov Z., “Bedesten”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments**, Skopje, 2008, s.127

Pavlov Z., “Orta Mosque”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments,** Skopje, 2008, ss.104-107

Pavlov Z., “Tatar Sinan Bey Mosque”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments,** Skopje, 2008, ss.38-41

Petkova R., **Kulturno istoriski spomenici vo Bitola**, (del od monografija za gradot), Bitola, 2004

Petkova R., “Yeni Mosque”, **Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments,** Skopje, 2008, ss.10-13

Petrov K., реконструкции на еден скопски ан со неидентифнцирано име, (R**ekonstrukcii na Eden Skopski An so Neidentifncirano ime**)ın: gz 17-18, 1966

Prifti Q., “Manastır Maddesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 27, Ankara, 2003, s.562-563

Redzic H., **Islamska Umjetnost**, Beograd, Zagreb, Mostar,1982

Restorasyon Bilim Kurulu, “Sultan Murad Türbesi Selamlık Binası 2005 Yılı Restorasyonu”, **Kosova Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi Restorasyonu**, TDV, Ankara, ss.23-52

Rexha I., “Sacral and Profane Monuments of Ottoman Period of XV-XVI Century Kosova”, **Monuments of Kosova**, Prishtine, 2005, ss. 77-92

Rizaj S., **Kosova gjatë shekujve XV, XVI dhe XVII, Rilindja, Redaksia e botimeve**, Prishtinë, 1982

Rizaj S., "Prishtina nga shekulli XIV deri në fund të shekullit XVI", **Buletin e Muzeut të Kosovës**, libri 13-14, Prishtinë,1984

Sallahu E., **Xhamia Ramadanie- e Llapit**, Katalog, Keshillli Bashkesise Islame, Priştine, 2012

Sinan Pasha Mosque, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=1268, (erişim: 23.01.2017)

Syleymani, S., **Prishtina Ime**, Prishtine, 2010

Şehabi B., **Kapanmayan Yaralar**, Üsküp, 2003

Şehabi B., Nikolova D., **Üsküp Hatırası**, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2014

Tahralı M., “Rifaiyye Maddesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 35, 2008, ss. 99-103

Tokmak E., **Prizren’deki 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi ve Prizren Eski Posta ve Telgraf Binası için Koruma Önerisi**, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Mimar Sinan G. S. Üni. Fen Bil. Enst., İstanbul, 2012

The Old Turkish Bath (Vushtri), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=8706, (erişim tarihi: 16.10.2017)

The Building of Old Turkish Bath (Mitrovica), Republic of Kosovo Ministry of Culture, Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rksgov.net/tkk_objekti_en.aspx?id=4, (erişim tarihi:16.10.2017)

Tomovski K., "Camijita vo Bitola", **Godişen Zbornk na Tehnçkiot Fakultet**, br.2, II, Skopje, 1957, ss.29-60

Tomosvski K., "Pregled Na Poznaçajnite Turbinia vo Makedonija", **Univerzitet vo Skopje Zbornik na Tehniçkiot Fakultet** (1957-58), Skopje, 1958, ss.95-111

Tomovski K., "Amamot Deboj vo Bitola", **Zbornik Posveten na Dimçe Koco**, kn.VI-VII, Skopje, 1975, ss.236-270

Tomovski K., "Bezistenot vo Shtip", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi II**, Skopje, 2013, ss. 661-664

Tunçel M., "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, Ankara, 1992, ss.317-360

Tunçel M., "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", **Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi II**, Skopje, 2013, ss. 695-730

Uluengin F. ve diğerleri, **Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları**, İstanbul, 2011

Ünal R.H., **Osmanlı Öncesi Anadolu- Türk Mimarisinde Taçkapılar**, İzmir, 1982

Ünlü M., "II. Abdülhamit Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri", **Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi** I,1, 2012, ss.165-186

Velkoski I., **Trarigardo Priskribo de la Kulturhistoriaj Monumrntoj sur la Teritorio de Komunumo Prilep,** Inst. por Protekto de Kulturno Monumentoj, Prilep, 1996, s. 34

Vırmiça R., **Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999

Vırmiça R., **Kosova Hamamları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002

Vırmiça R., **Kosova'da Fatih Devri Eserleri ve Kosova Efsaneleri,** Prizren, 2009

Vırmiça R., **Kosova Tekkeleri**, Ankara, 2010

Vırmiça R., **Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi**, AKM, Ankara, 2010

Yazıcı N., "Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Banisi: Yemen Fatihi Gazi Sinan Paşa ve Camileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.4, S.17,2011, ss.437-456

Yerasimos S., **Les Voyageurs Dans L'empire Ottoman (XIVe-XVIe siécles)**, Ankara, 1991

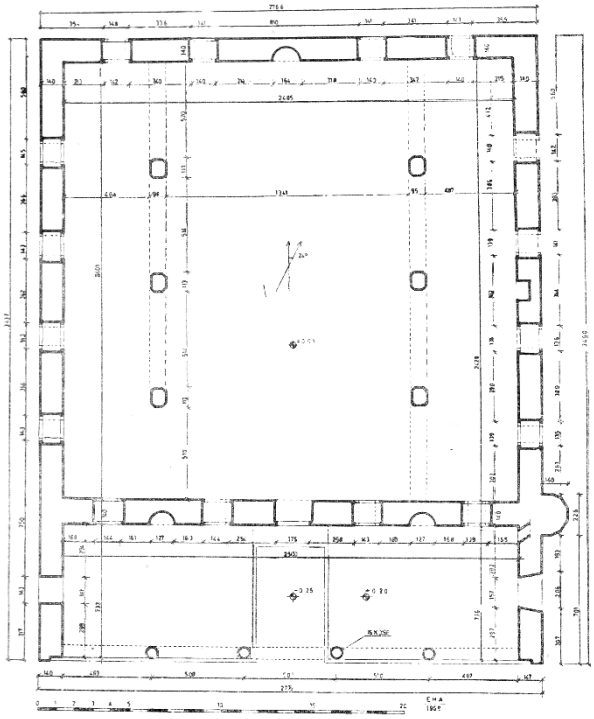
Zavod Za Zaştita Na Cpamenitsite Na Kulturata Na Zrod Skopje (1963-1983), Üsküp Şehri Anıtlar Kültür Koruma Enstitüsü Basımı, Skopje,1983

Zdravkoviç I., "Restauracija i adaptacija Daut-Pasinog Amama u Skopjlu", **Zbornik Zastite Spomenika Kulture**, Savezni Institut za Zastitu Spomenika Kulture, knj. I, sv. I, Belgrad, 1951

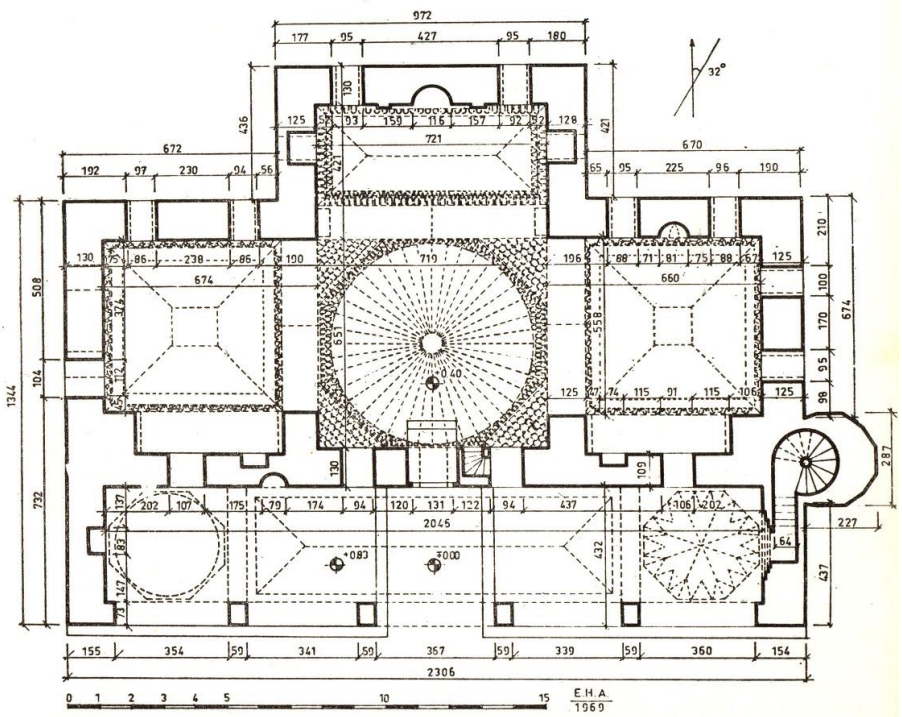
Zdravkoviç I., "Izbor Građe Za Proučavanje Spomenika Islamske Arhitekture U Jugoslaviji", Jugoslovenski Institut za Zaštitu Spomenika Kulture, Beograd, 1964

Zhivkova D. ve Iljovski L., "Conservation Interventions on the Door of Faik-Pasha Mosque in Skopje", **National Conservation Center**, Skopje, 2006, ss.131-161

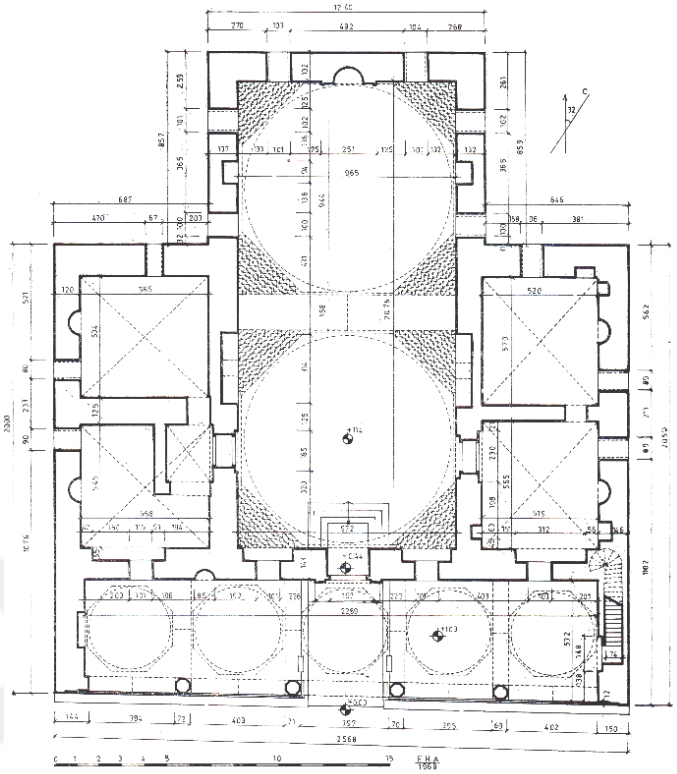
ŞEKİLLER

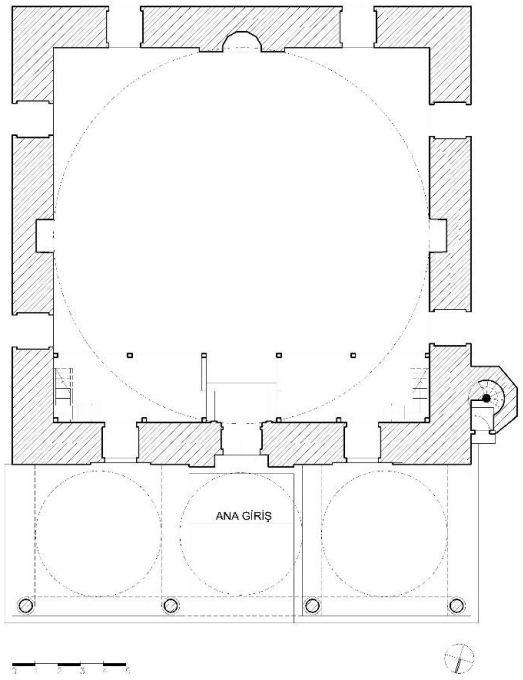
Şekil 6:Üsküp Sultan Murat Camii Planı
(Ayverdi'den)

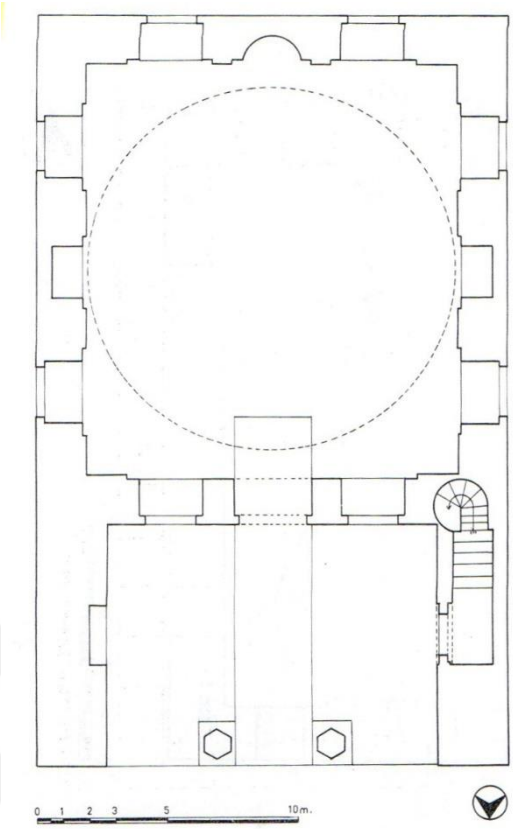
Şekil 7:Üsküp İshak Bey Camisi Planı
(Ayverdi'den)

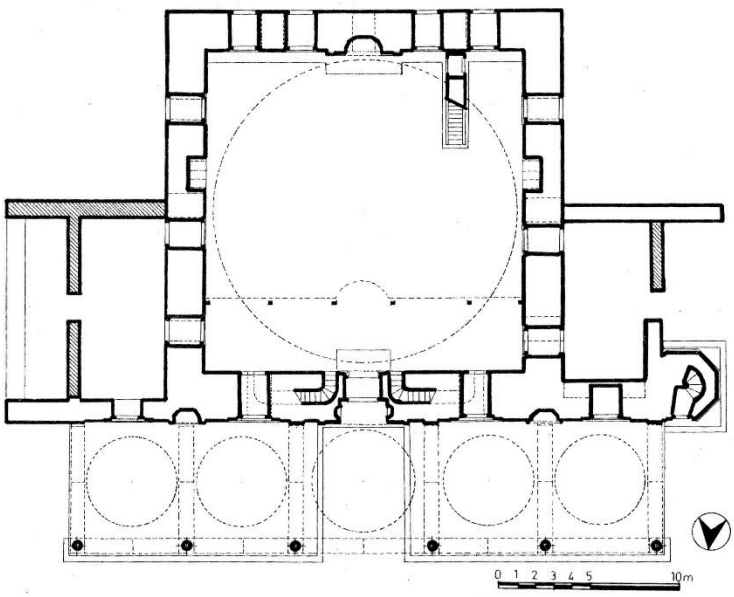
Şekil 8:Üsküp İsa Bey Camii Planı
(Ayverdi'den)

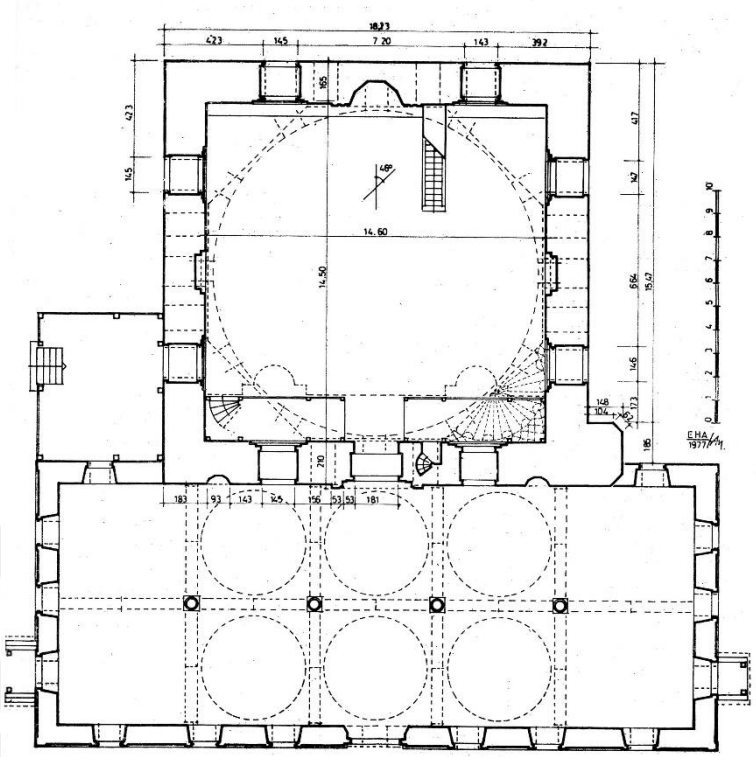
Şekil 9:Üsküp Mustafa Paşa Camii Planı
(Üsküp Koruma Kurulu Arşivinden işlenerek)

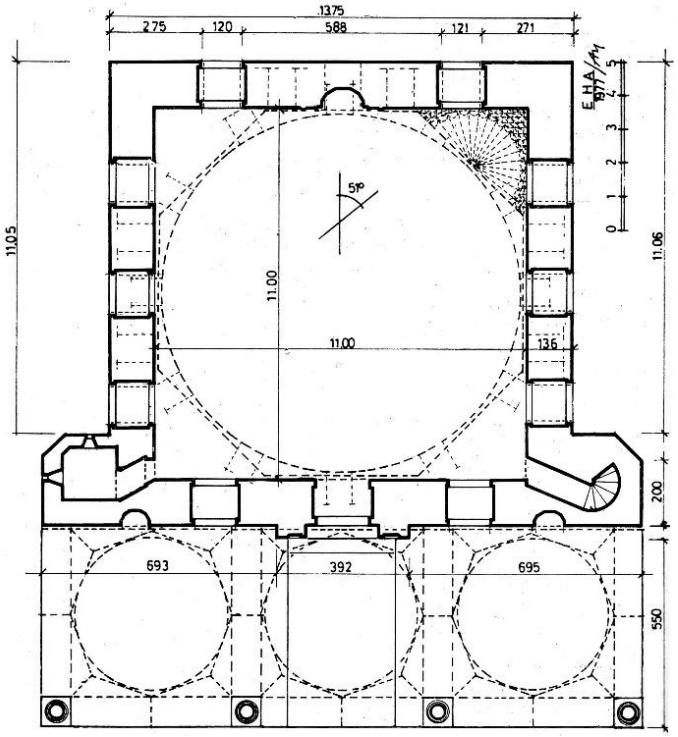
Şekil 10:Üsküp Hacı Balaban Camii Planı
(Özer'den)

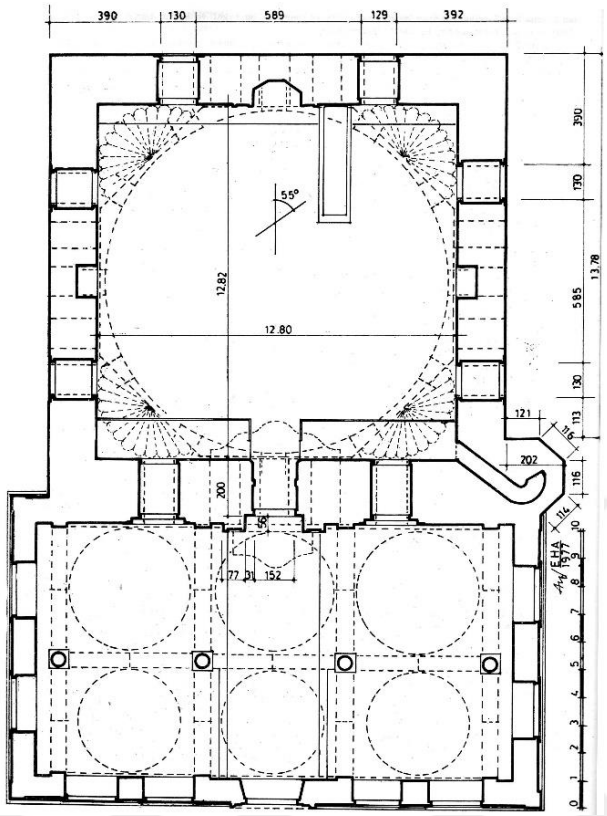
Şekil 11:Üsküp Yahya Paşa Camii Restitüsyon Planı
(Ayverdi'den)

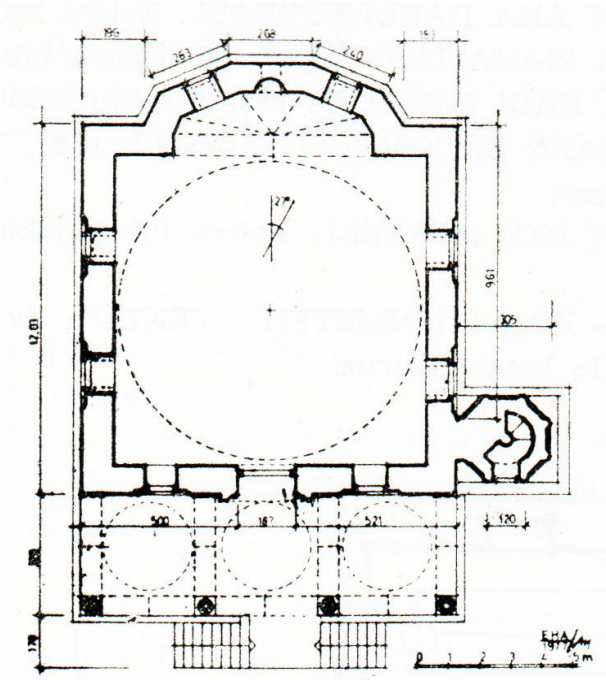
Şekil 12:Manastır İshak Çelebi Camii Planı
(Ayverdi'den)

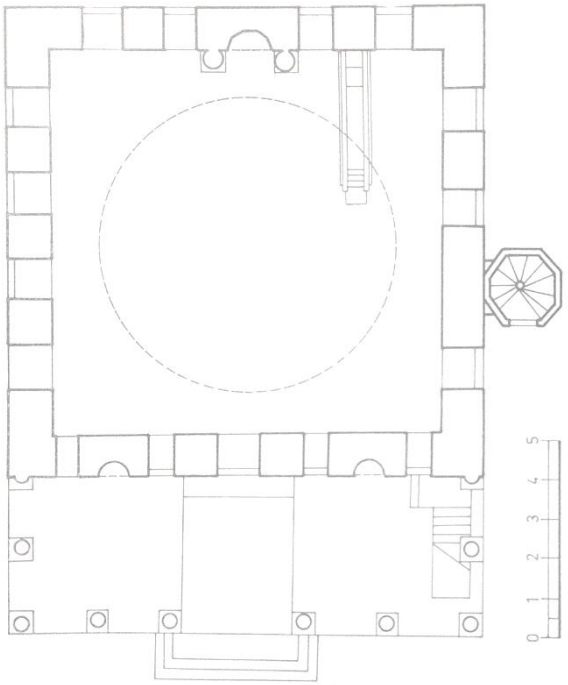
Şekil 13:Manastır Haydar Kadı Camii Planı
(Ayverdi'den)

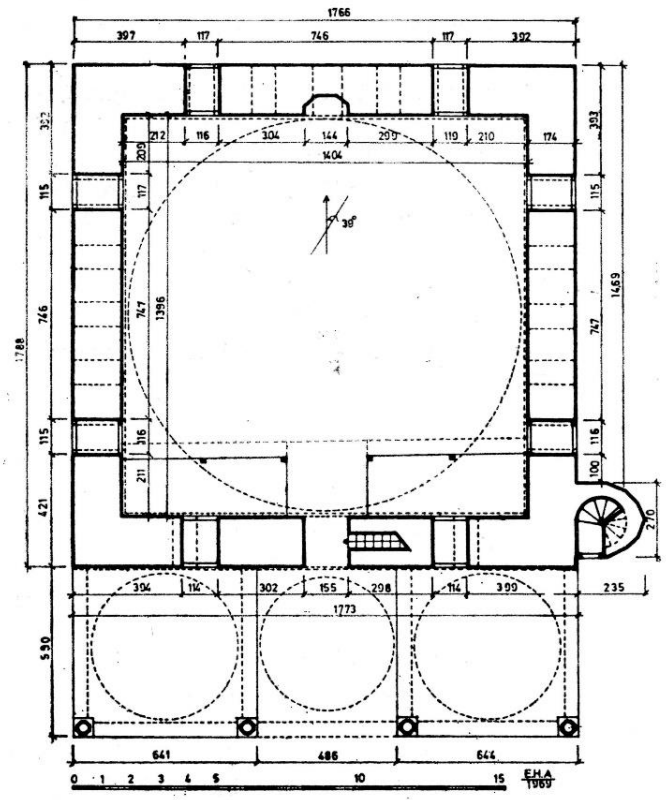
Şekil 14:Manastır Yeni Camii Planı
(Ayverdi'den)

Şekil 15:İştip Hüsameddin Paşa Camii Planı
(Ayverdi'den)

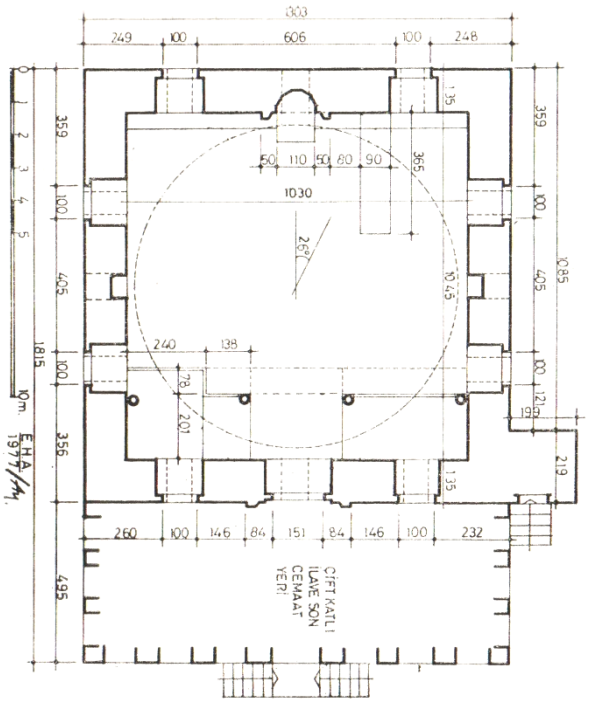

Şekil 16:Kalkandelen Alaca Camii Planı
(Zdravkoviç'den)

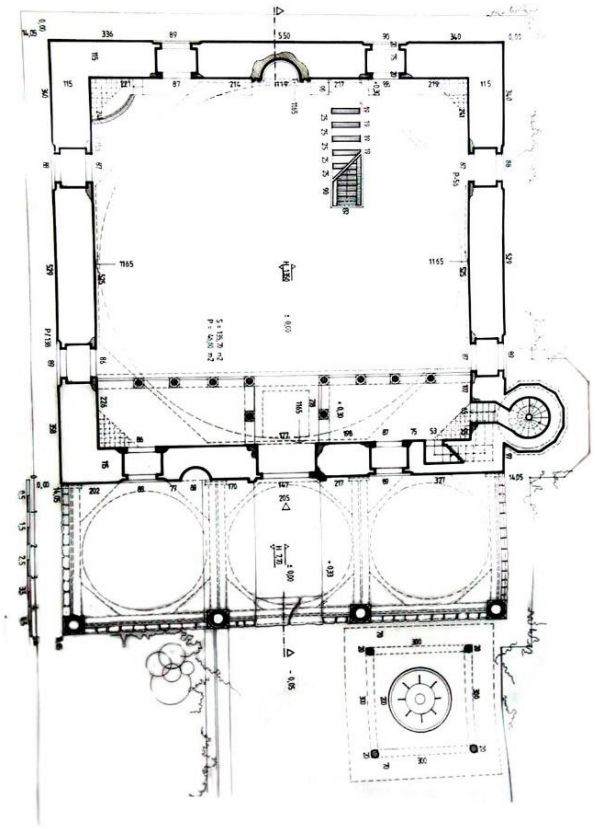

Şekil 17:Priştine Fatih Camii Planı

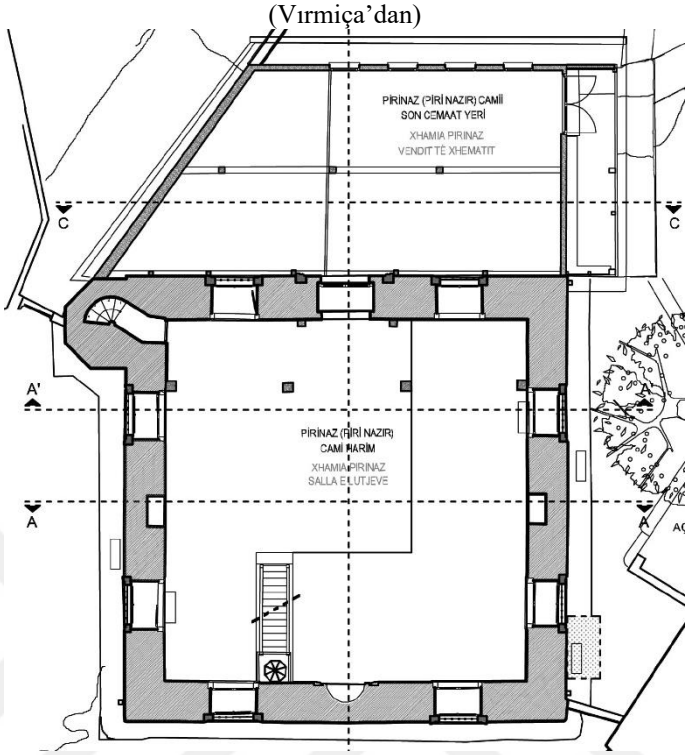
(Ayverdi'den)

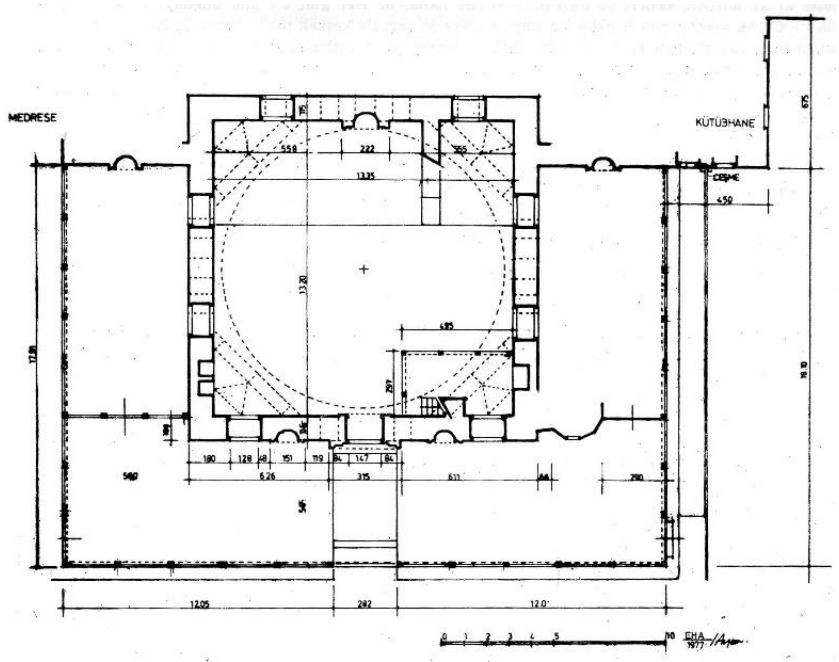
Şekil 18:Priştine Sultan Murad Camii Planı
(Ayverdi'den)

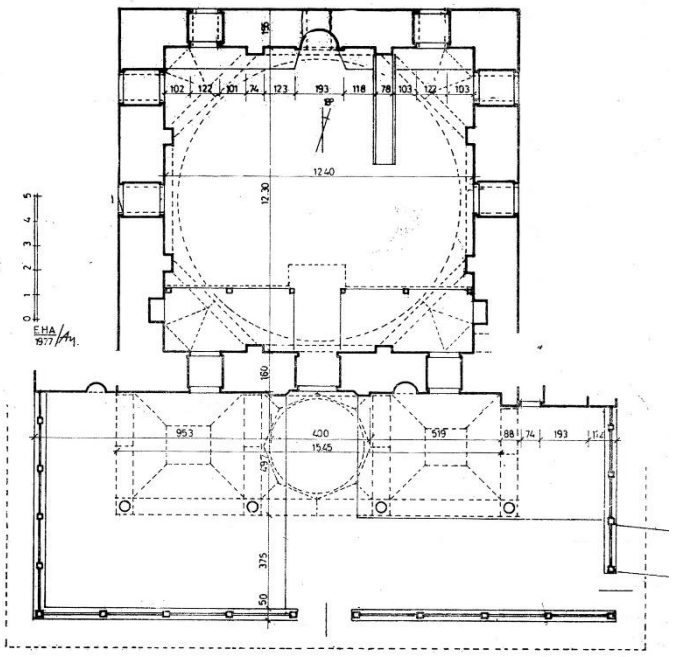
Şekil 19:İpek Fatih Camii Planı
(Vırmiça'dan)

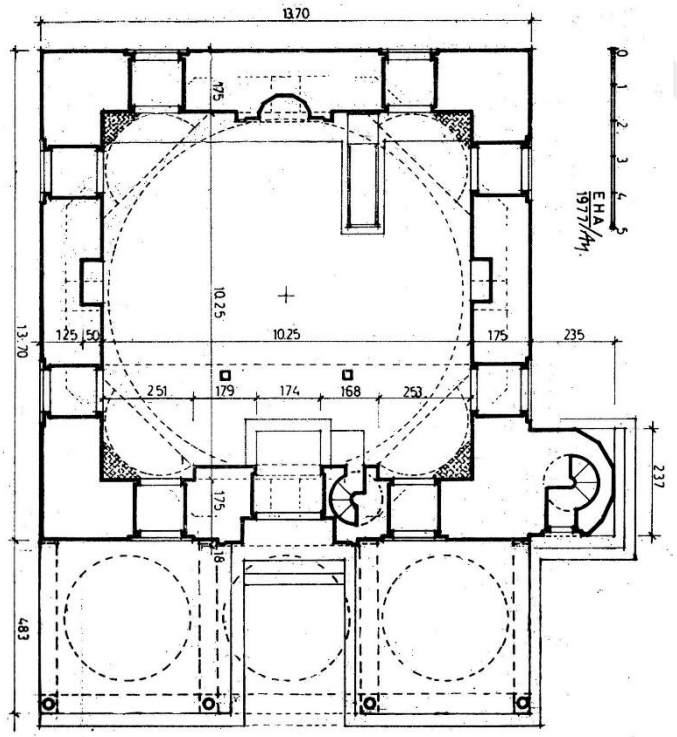
Şekil 20:Priştine Piri Nazır Camii Planı
(Göktaş'tan)

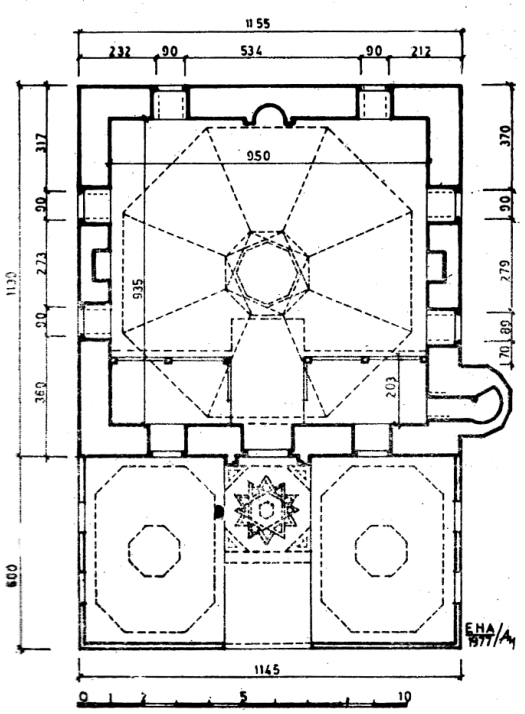
Şekil 21:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Planı
(Ayverdi'den)

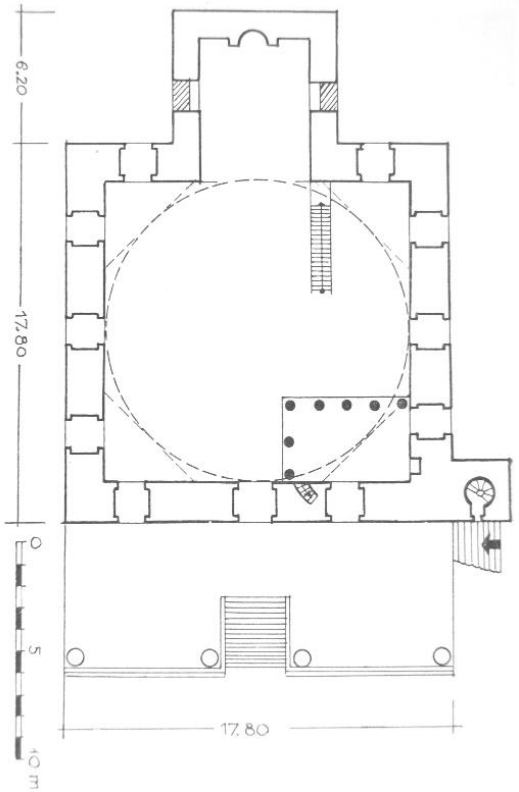
Şekil 22:Yakova Hadım Camii Planı
(Ayverdi'den)

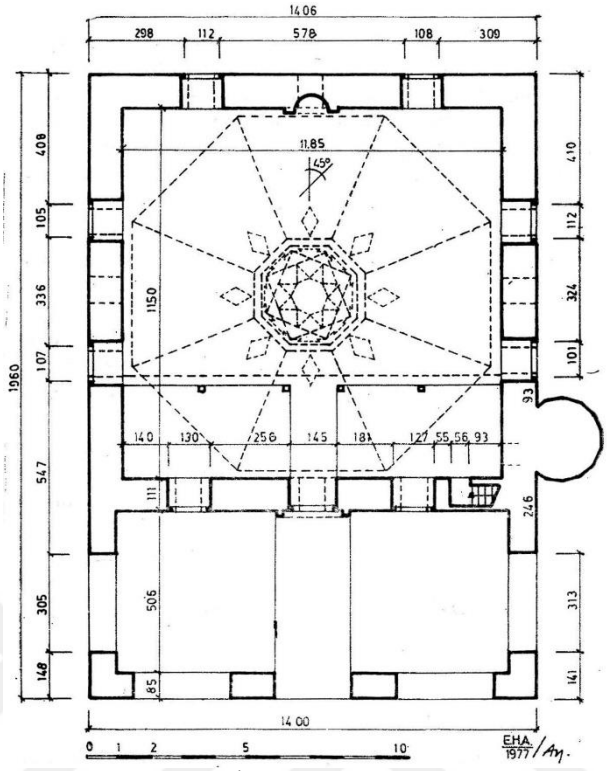
Şekil 23:Kaçanik Sinan Paşa Camii Planı

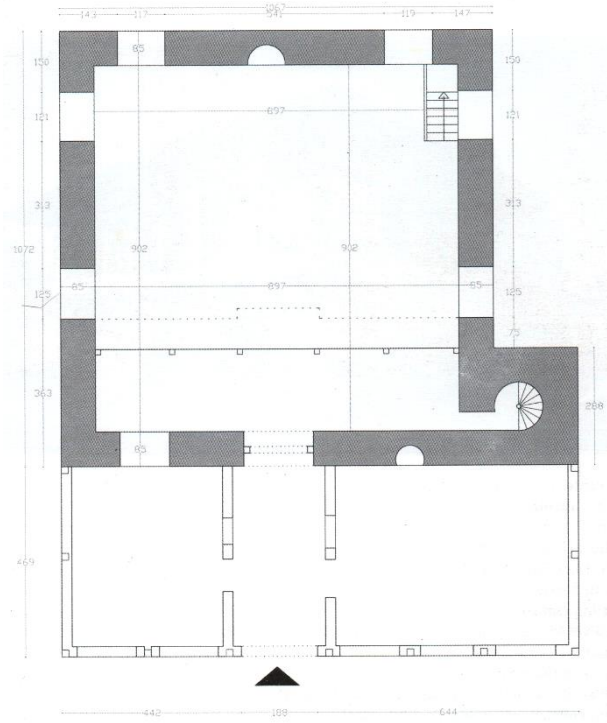
Şekil 24:İpek Defterdar Camii Planı
(Ayverdi'den)

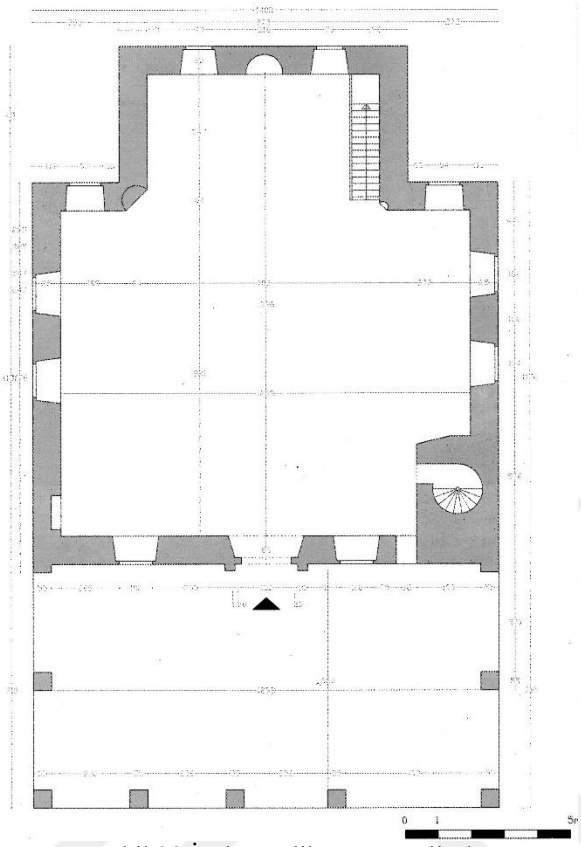
Şekil 25:Prizren Sinan Paşa Camii Planı
(Zdravkovic'den)

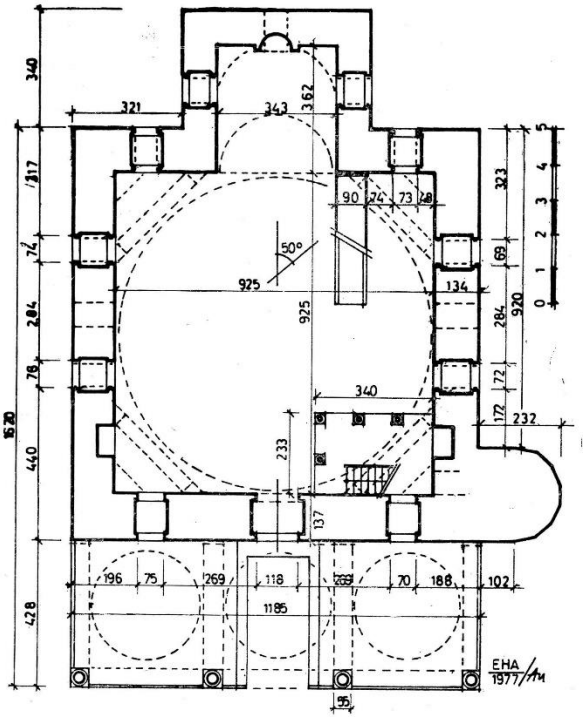
Şekil 26:İpek Kurşunlu Camii Planı
(Ayverdi'den)

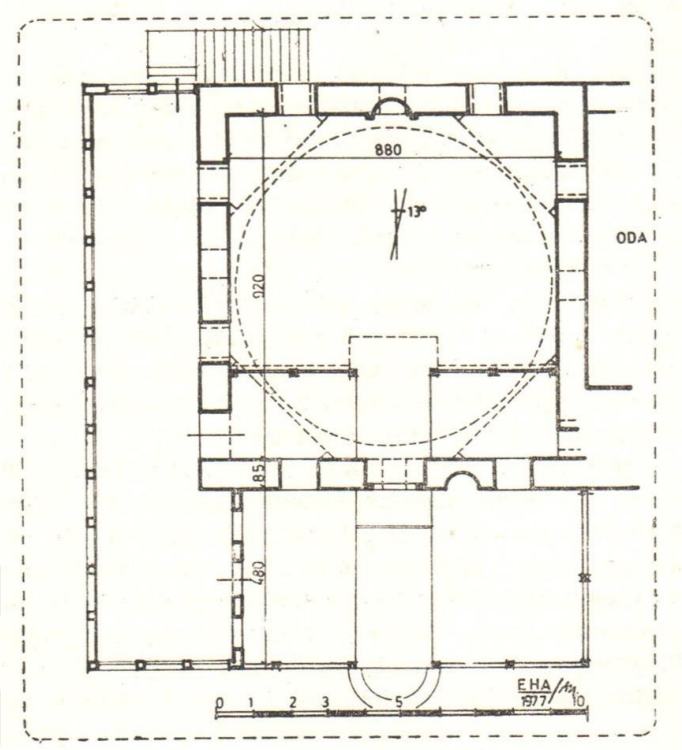
Şekil 27:Yakova Hacı Ömer Camii Planı
(İbrahimgil- Konuk'tan)

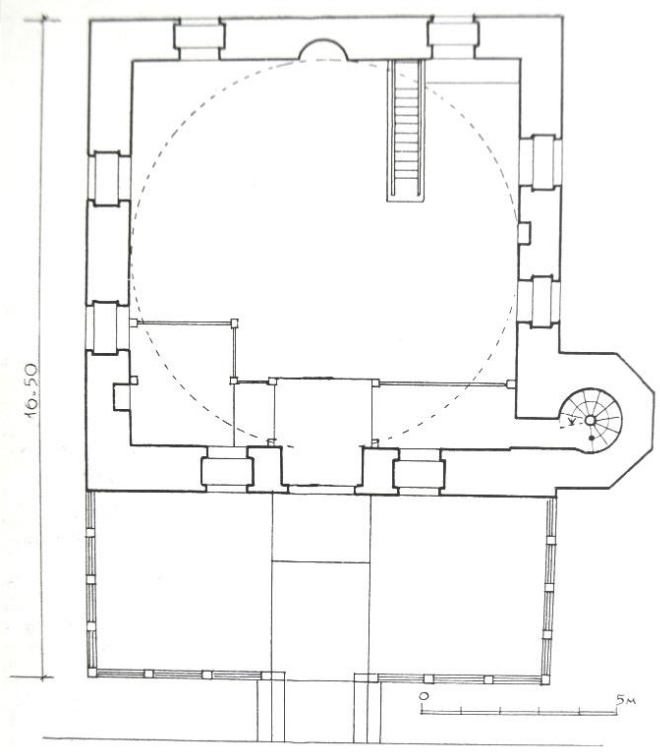
Şekil 28:İpek Muslih Ağa Camii Planı
(İbrahimgil- Konuk'tan)

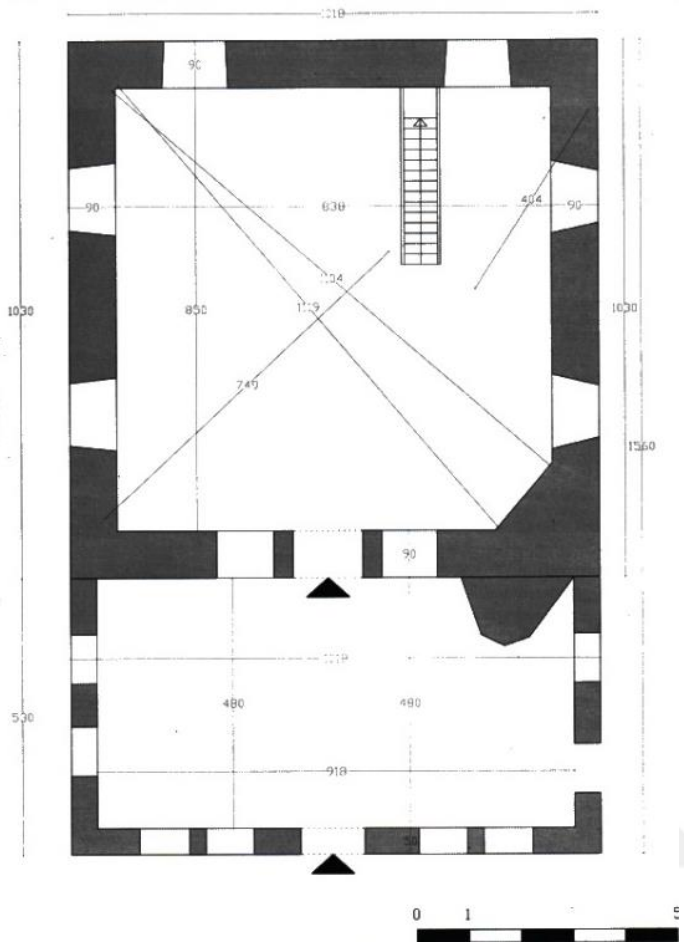
Şekil 29:Prizren Emin Paşa Camii Planı
(Ayverdi'den)

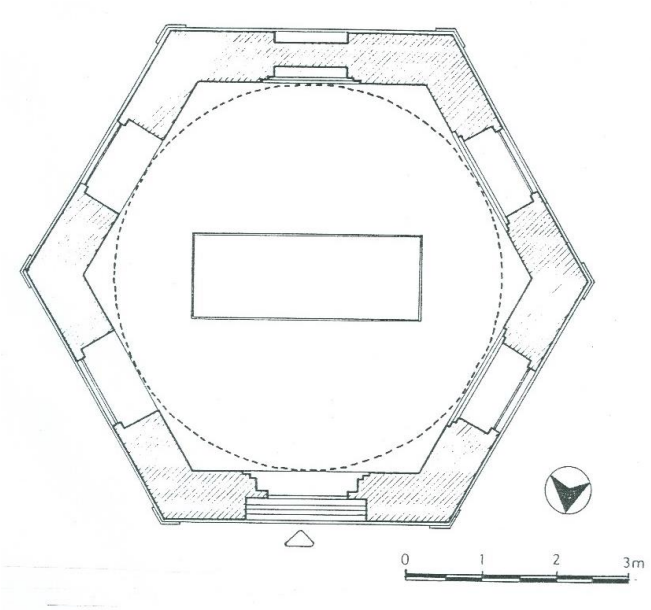
Şekil 30:Yakova Mahmut Paşa Camii Planı
(Ayverdi'den)

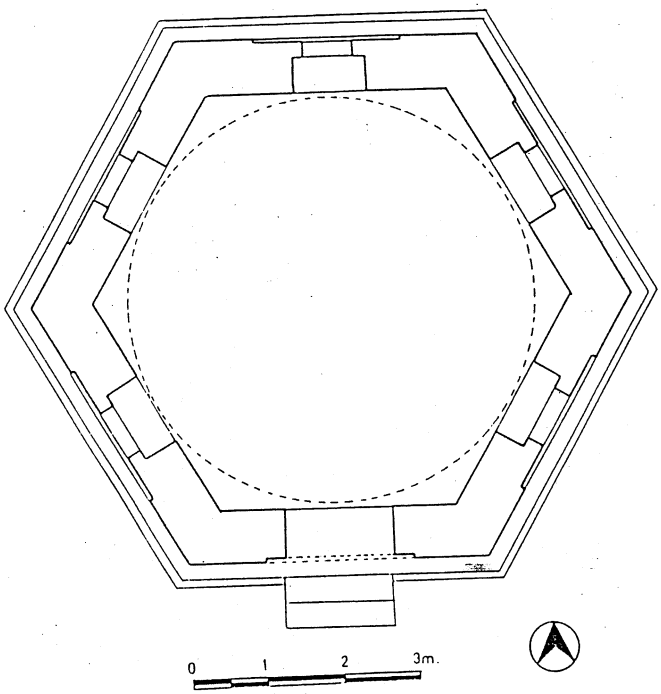
Şekil 31:Priştine Yaşar Paşa Camii Planı
(Zdravkoviç'den)

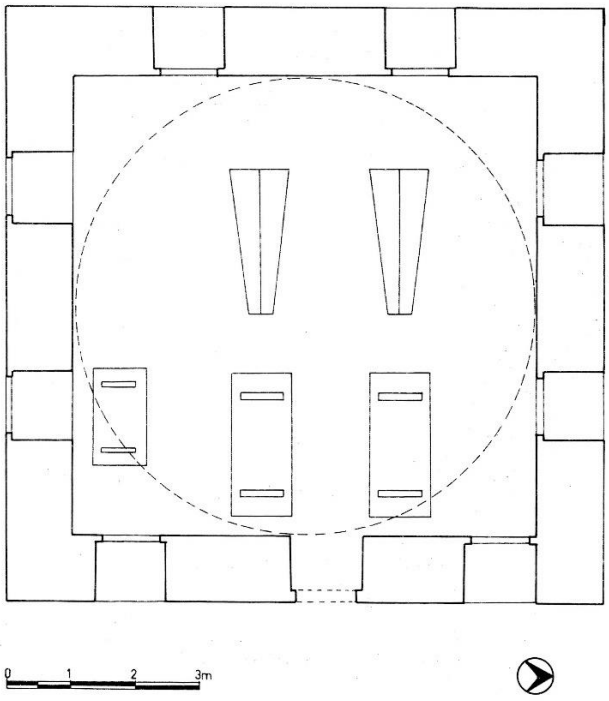
Şekil 32:Kosova Priştine Suud Efendi Camii Planı
(İbrahimgil- Konuk'tan)

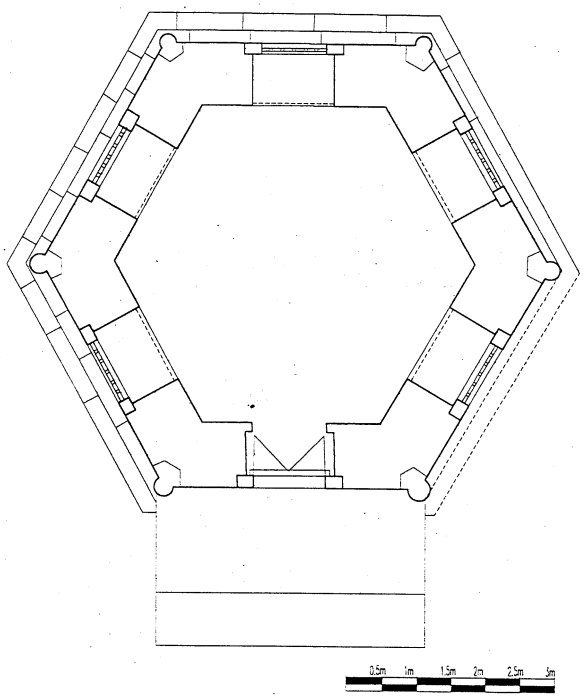
Şekil 33:Üsküp Paşa Bey Türbesi Planı
(Üsküp Anıtlar Koruma Kurulu Arşivinden)

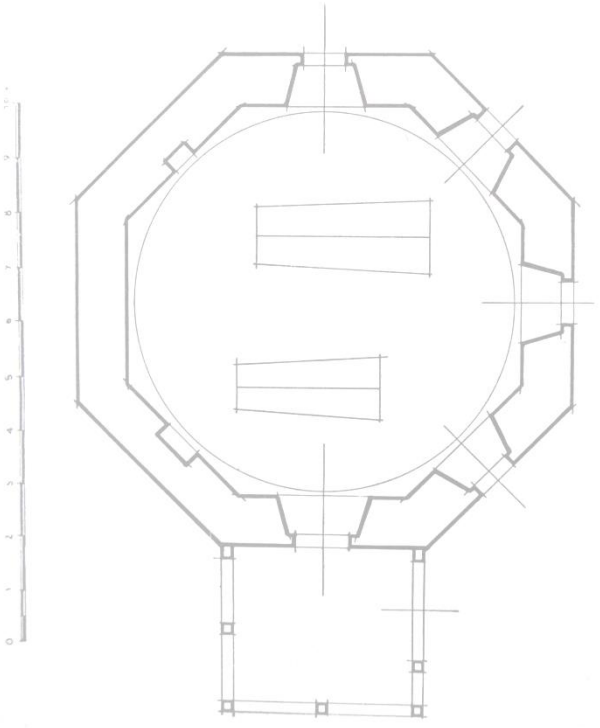
Şekil 34:Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Planı
(Üsküp Anıtlar Koruma Kurulu Arşivinden)

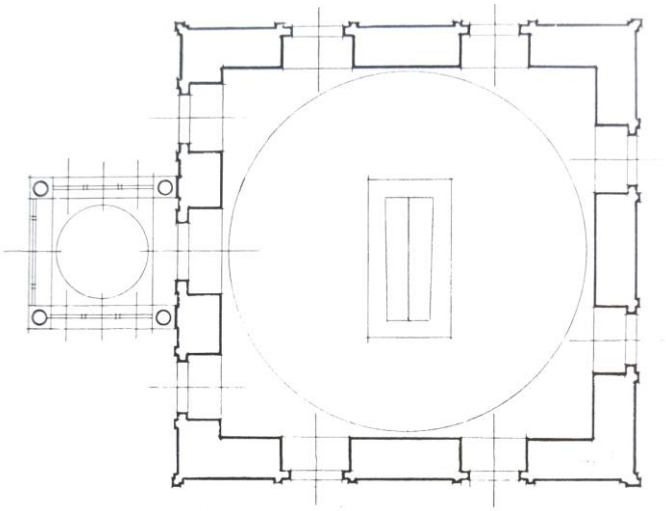
Şekil 35:Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Planı
(Özer'den)

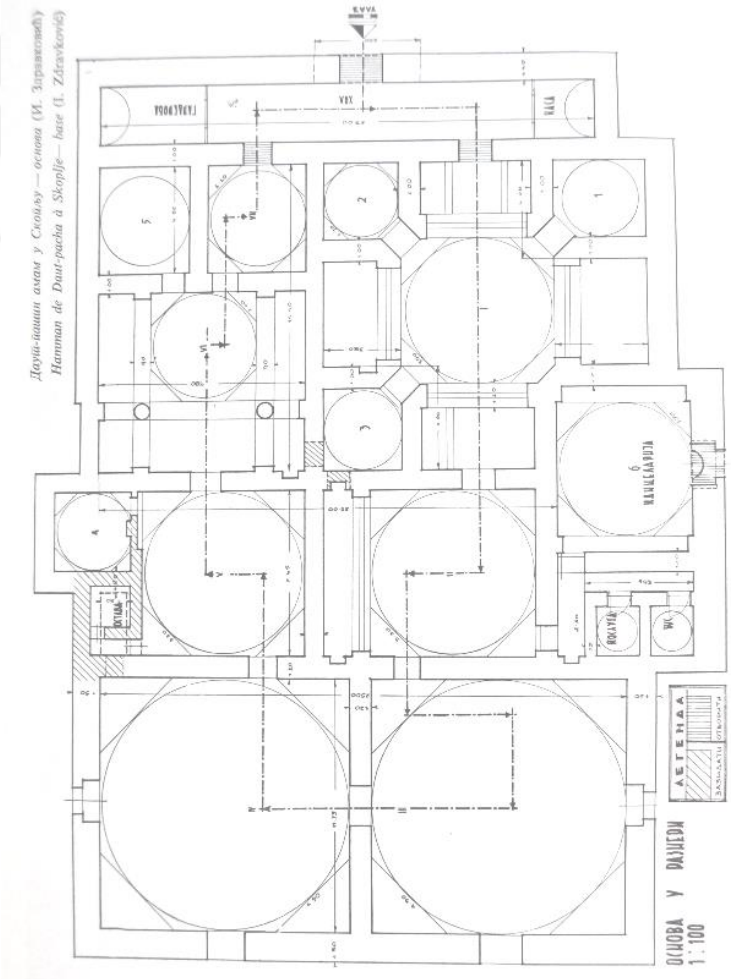
Şekil 36:Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Planı
(Üsküp Anıtlar Koruma Kurulu Arşivinden)

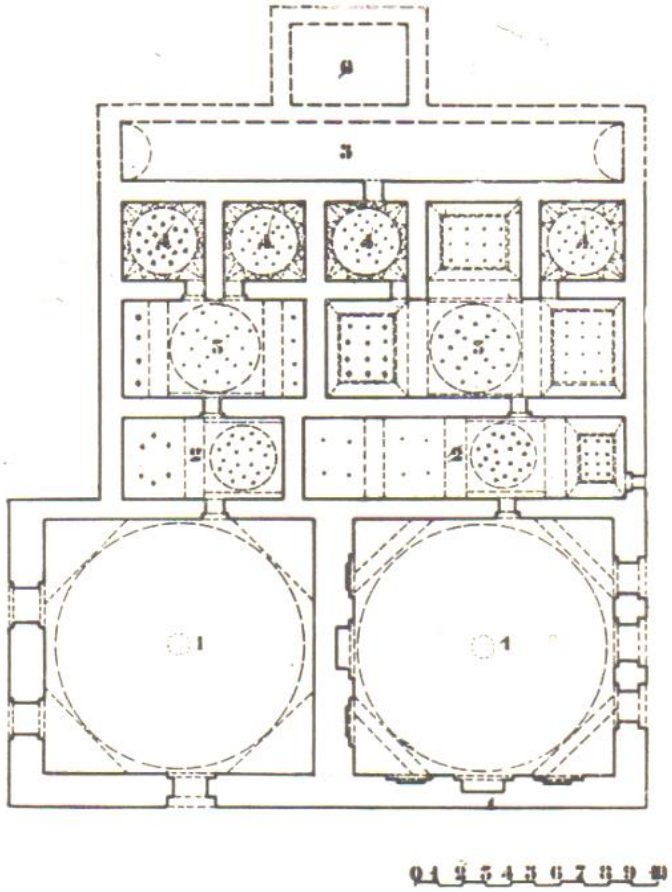
Şekil 37:Priştine Gazi Mestan Türbesi Planı
(Zdravkovic'den)

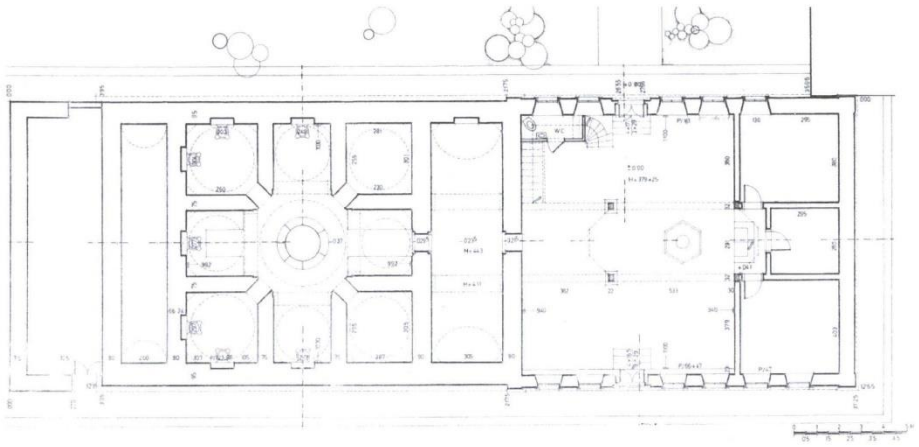
Şekil 38:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Planı
(Zdravkovic'den)

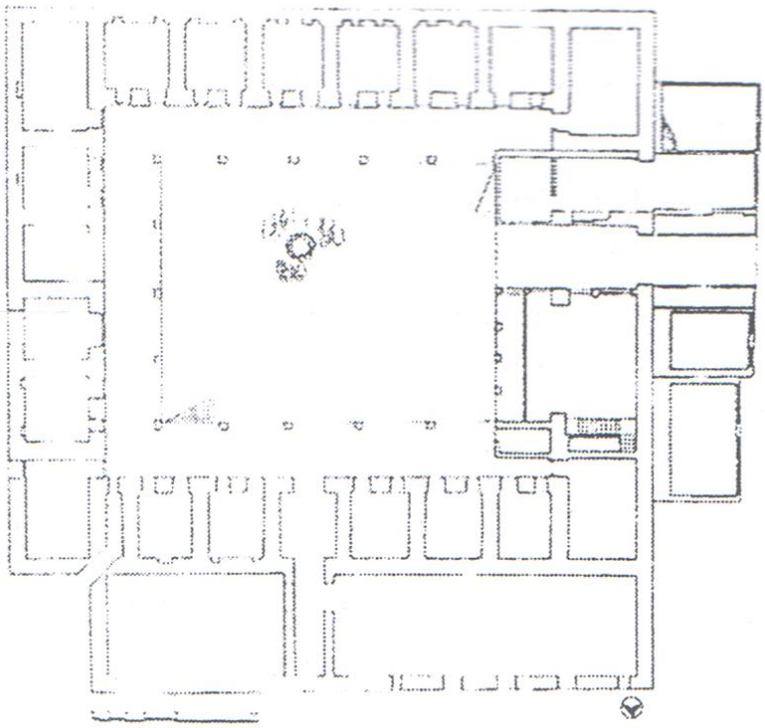
Şekil 39:Üsküp Davud Paşa Hamamı Planı
(Zdravkoviç'ten)

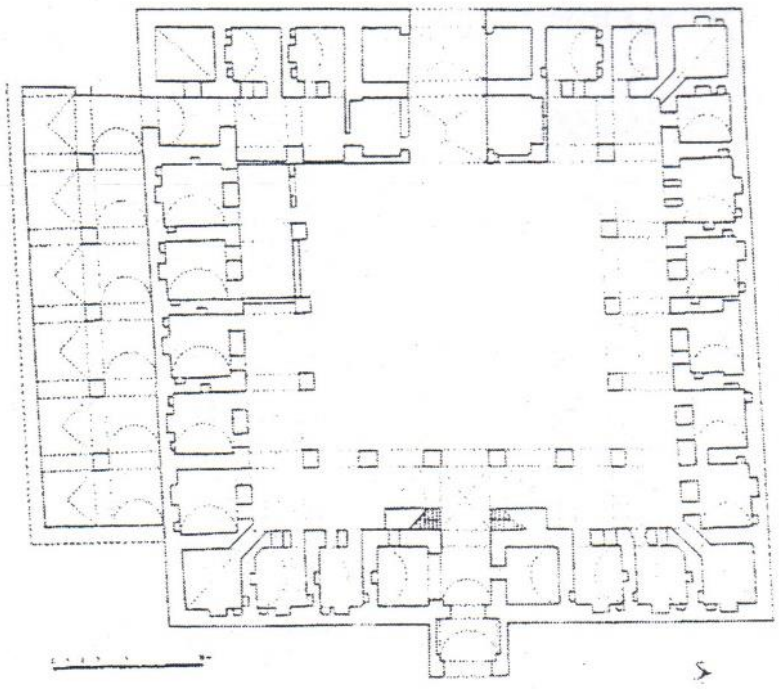
Şekil 40:Manastır Deboy Hamam Restitüsyon Planı
(Tomovski'den)

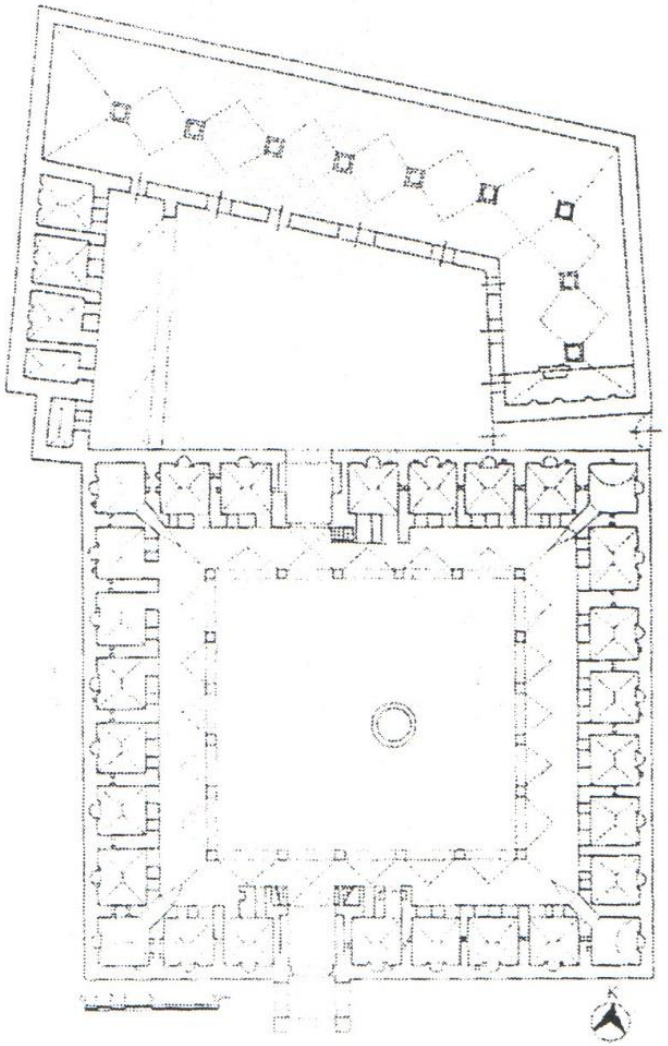
Şekil 41:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Planı
(Mitroviça Koruma Kurumu Arşivinden)

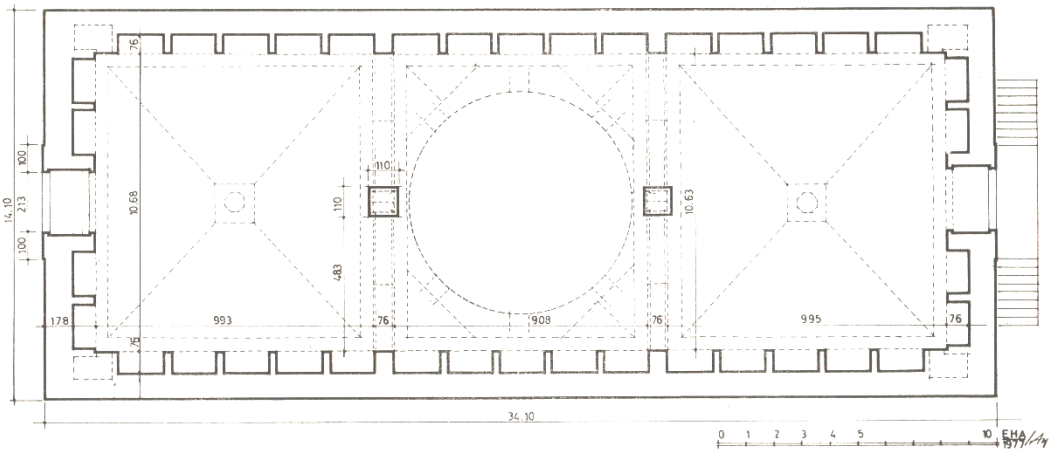
Şekil 42:Üsküp Kapan Han Planı
(Özer'den)

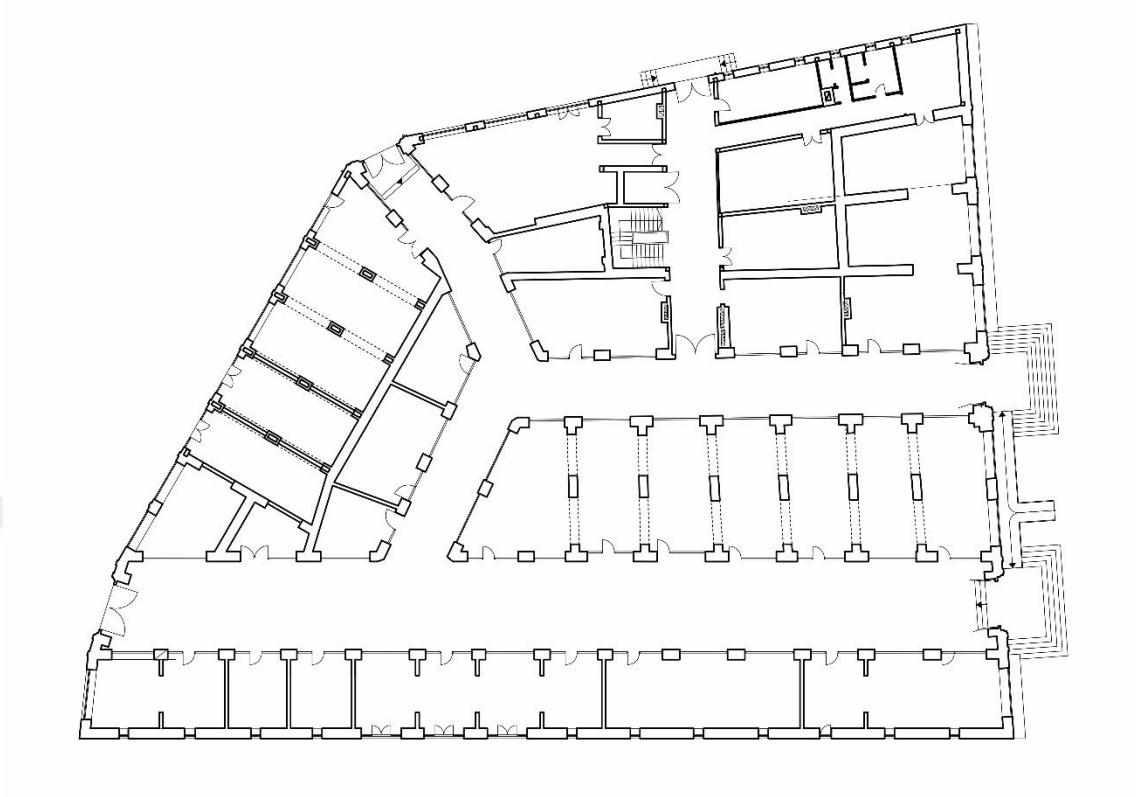
Şekil 43:Üsküp Sulu Han Planı
(Özer'den)

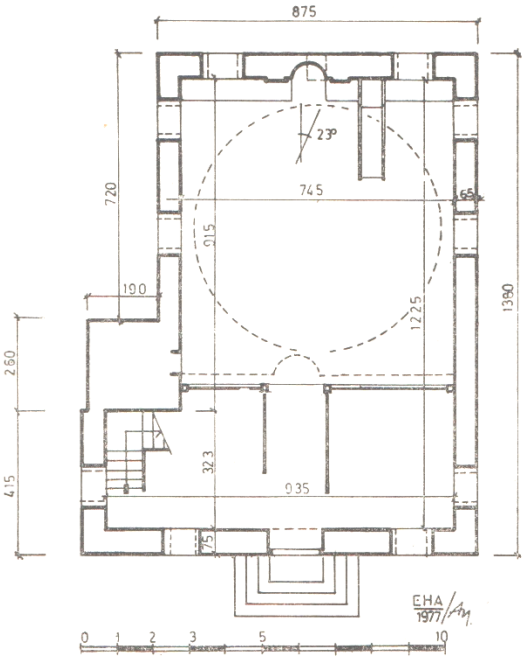
Şekil 44:Üsküp Kurşunlu Han Planı
(Ayverdi'den)

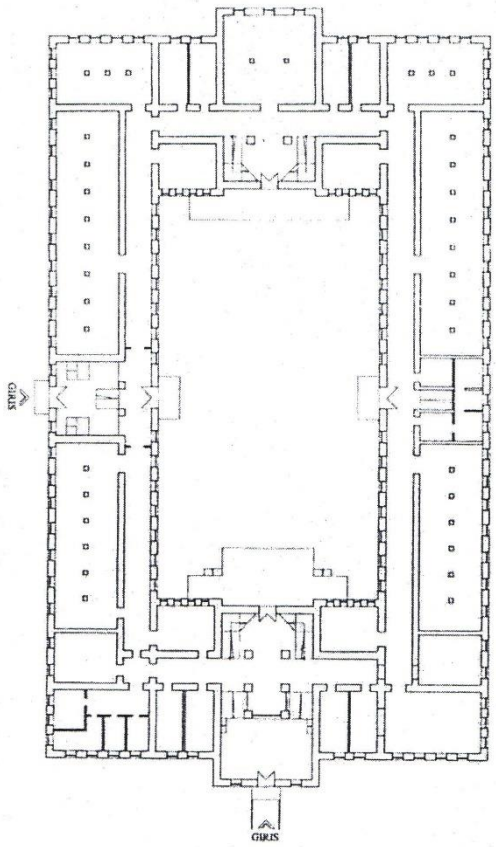
Şekil 45:İştip Bedesteni Plan
(Ayverdi'den)

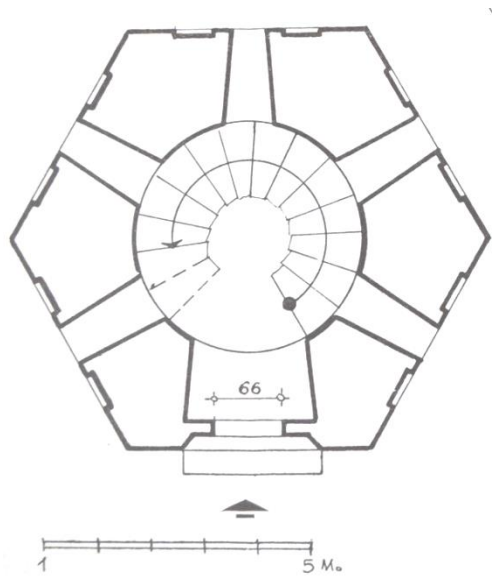
Şekil 46:Makedonya Manastır Arastası Planı
(Bitola Eski Anıtları Koruma Kurumu Dokümentasyonu)

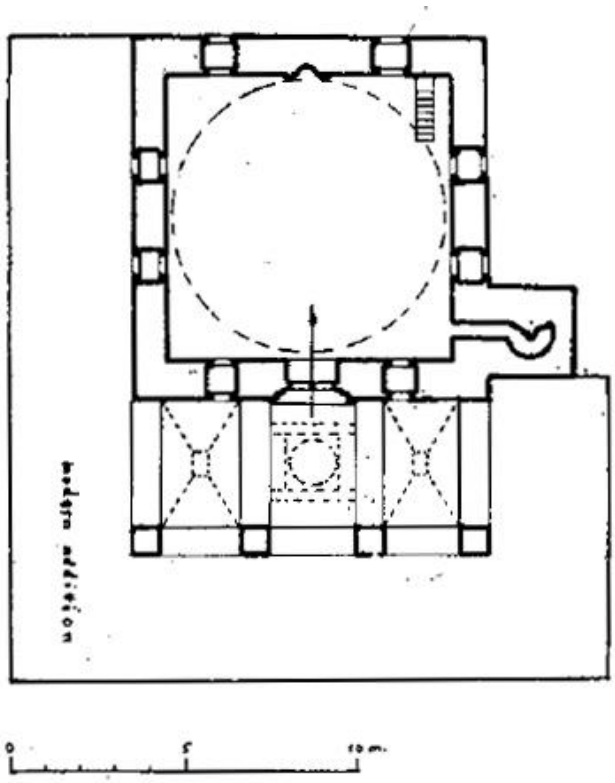
Şekil 47:Yakova Geçar Camii Planı
(Ayverdi'den)

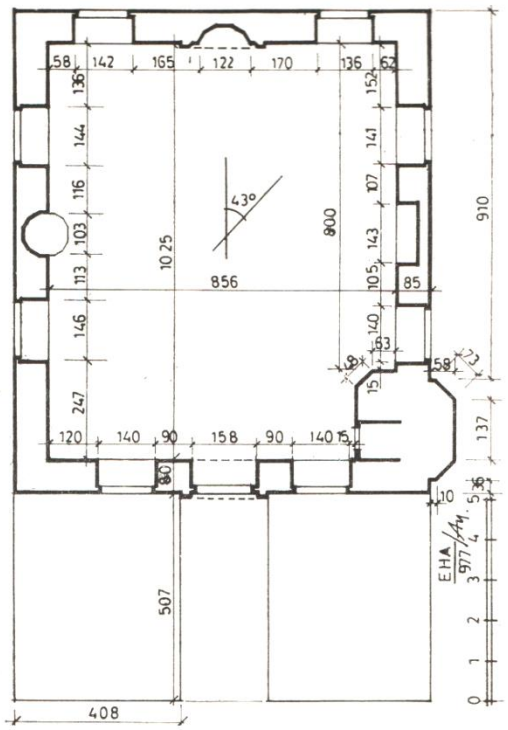
Şekil 48:Manastır Askeri İdadisi Plan
(İbrahimgil'den)

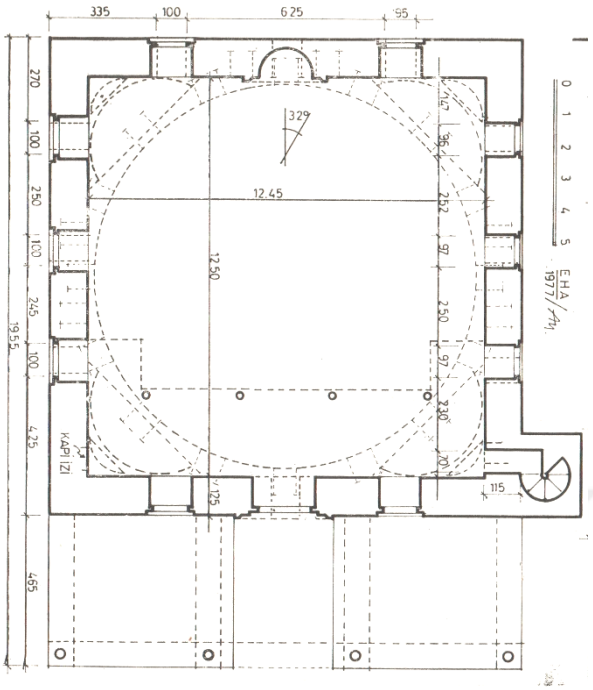
Şekil 49:Priştine Saat Kulesi Planı
(Zdravkoviç'ten)

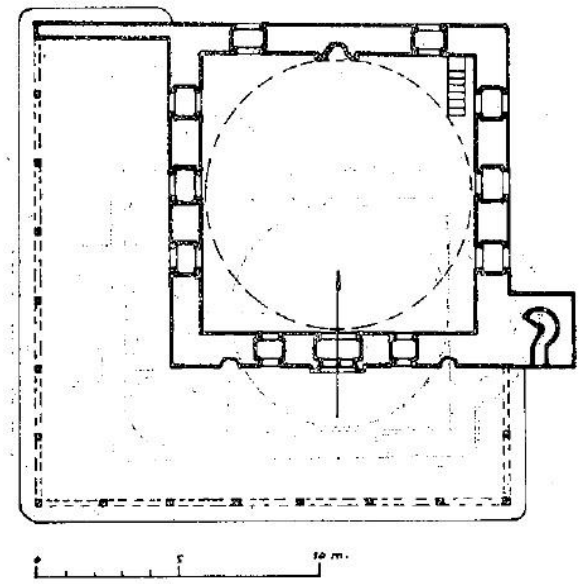
Şekil 50:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Planı
(Kiel'den)

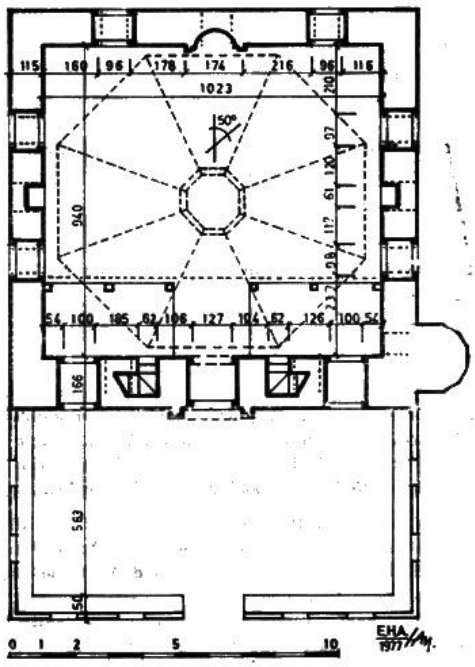
Şekil 51:Manastır İsa Fakih Camii Planı
(Ayverdi'den)

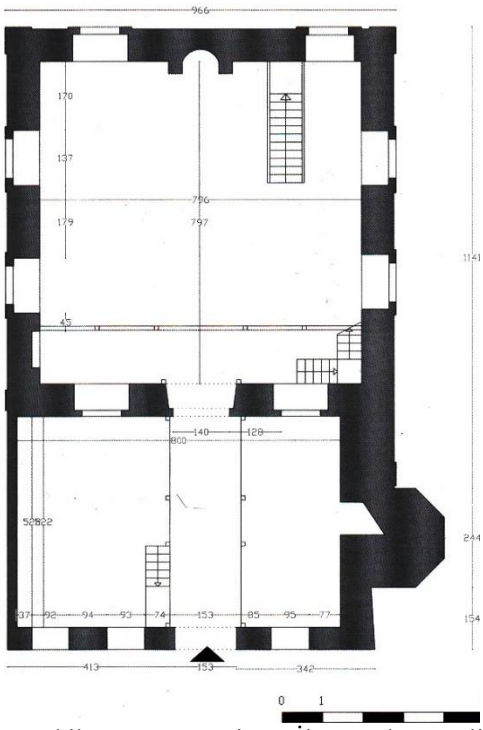
Şekil 52:Ohri Ali Paşa Camii
(Ayerdi'den)

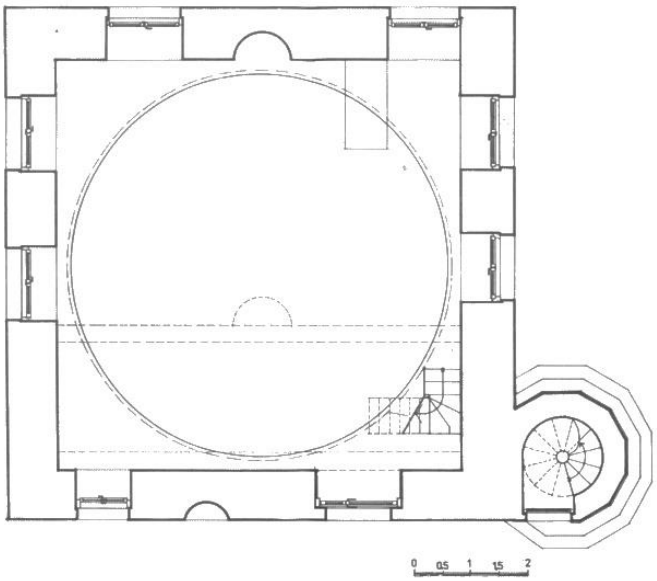
Şekil 53:Ustrumca Orta Camii Planı
(Kiel'den)

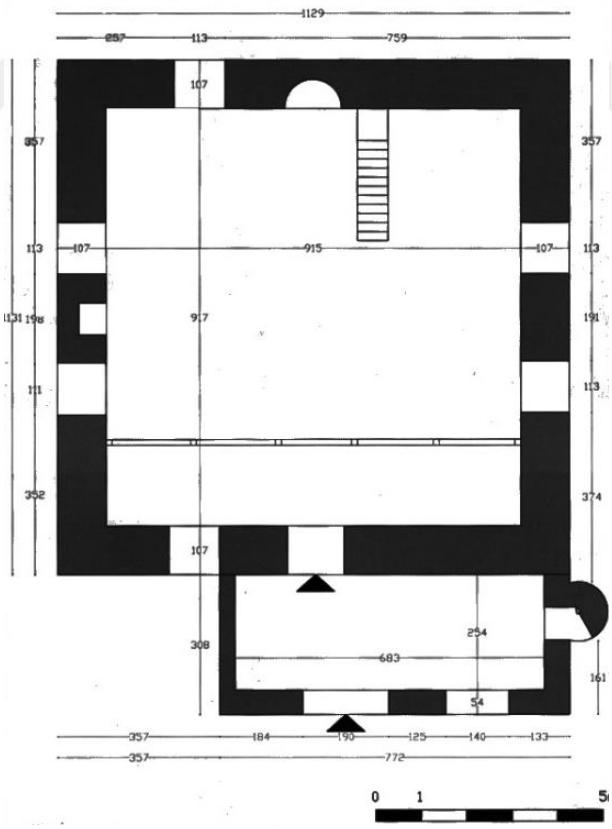
Şekil 54:Kosova İpek Hasan Bey Camii
(Ayverdi'den)

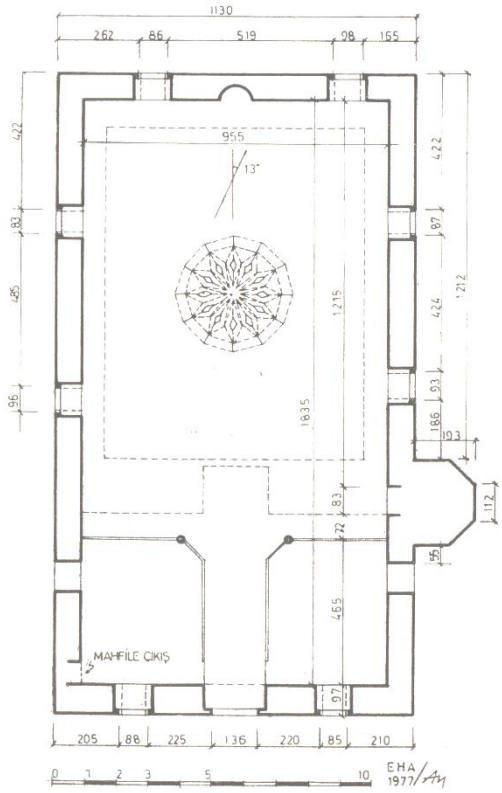
Şekil 55:Kosova Prizren İlyas Kuka Camii
(İbrahimgil-Konuk'tan)

Şekil 56:Kosova Prizren Saraçhane Camii Planı
(Zdravkoviç'ten)

Şekil 57:Kosova Priştine Lab Camii Planı
(İbrahimgil-Konuk'tan)

Şekil 58:Pirlepe Çarşı Camii Planı
(Ayverdi'den)

RESİMLER

Resim 1:Üsküp Sultan Murat Camii Kuzey Cephesi

Resim 2:Üsküp Sultan Murat Camii Son Cemaat Yeri

Resim 3:Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapısı

Resim 4:Üsküp Sultan Murat Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 5:Üsküp Sultan Murat Camii Tamir Kitabeleri

Resim 6:Üsküp Sultan Murat Camii Taçkapı Mukarnaslı Söve Konsolları

Resim 7:Üsküp Sultan Murat Camii Çekecek

Resim 8:Üsküp Sultan Murat Camii Kapı İç Görünüş

Resim 9:Üsküp İshak Bey Camii Kuzey Cephesi Genel Görünüm

Resim 10:Üsküp İshak Bey Camii Güney Cephesi Genel Görünüm

Resim 11:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı

Resim 12:Üsküp İshak Bey Camii İnşa Kitabesi

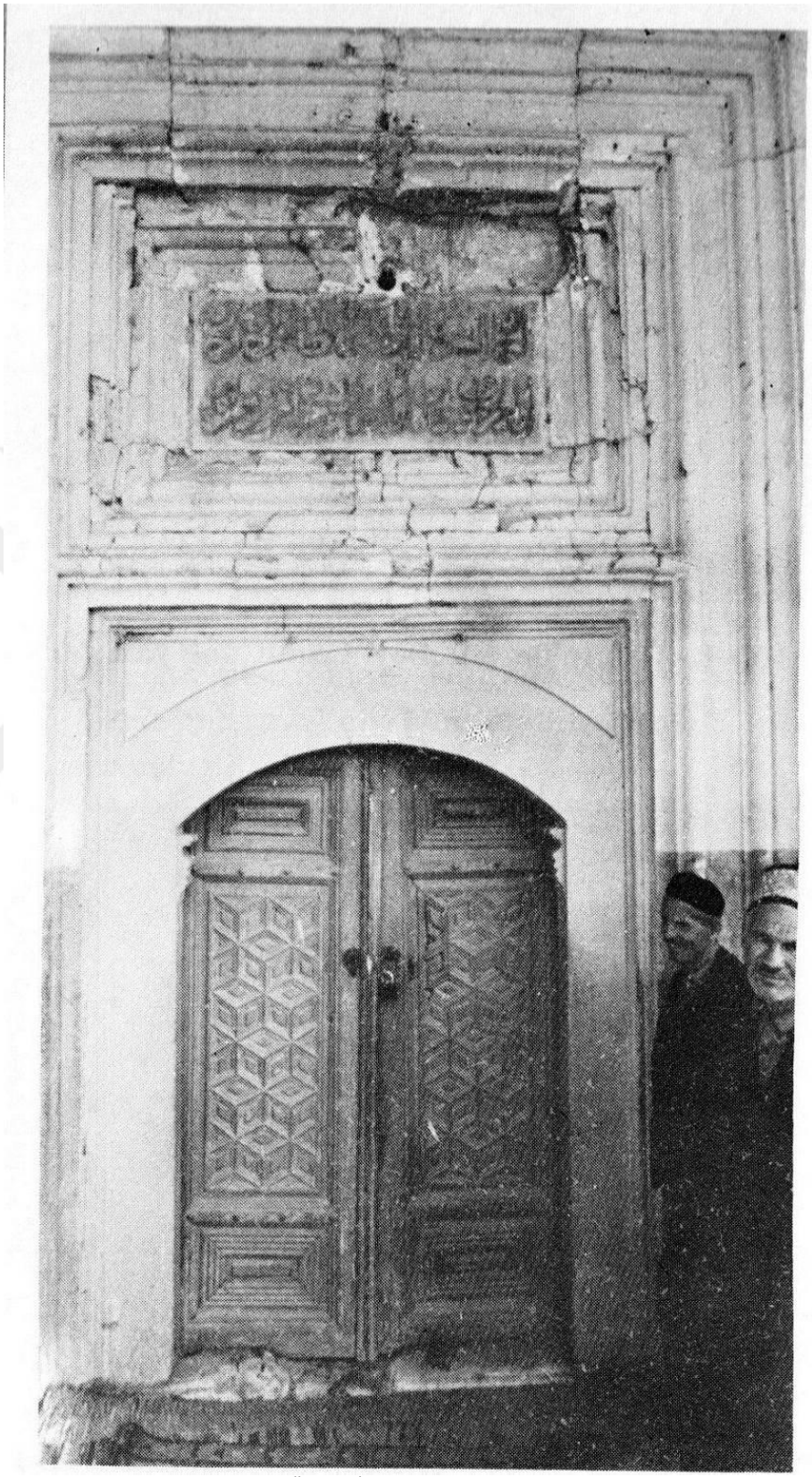
Resim 13:Üsküp İshak Bey Camii Taçkapısı Söve Konsolu

Resim 14:Üsküp İshak Bey Camii Ana Giriş İç Görünüşü

Resim 15:Üsküp İshak Bey Camii Son Cemaat Yeri 1963 Depremi Sonrası Onarımı
(Zavod Za Zaştita Na Cpamenitsite Na Kulturata Na Zrod Skopje, (Üsküp Şehri Anıtlar Kültür Koruma Enstitüsü Basımı) 1963-1983, Resim No:18, Skopje,1983

Resim 16:Üsküp İshak Bey Camii Ana Girişi
(Ayverdi'den)

Resim 17:Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 18:Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Üst Pano Detayı

Resim 19:Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Kanadı Orta Pano

Resim 20:Üsküp İshak Bey Camii Ahşap Kapı Metal Rozet ve Çiviler

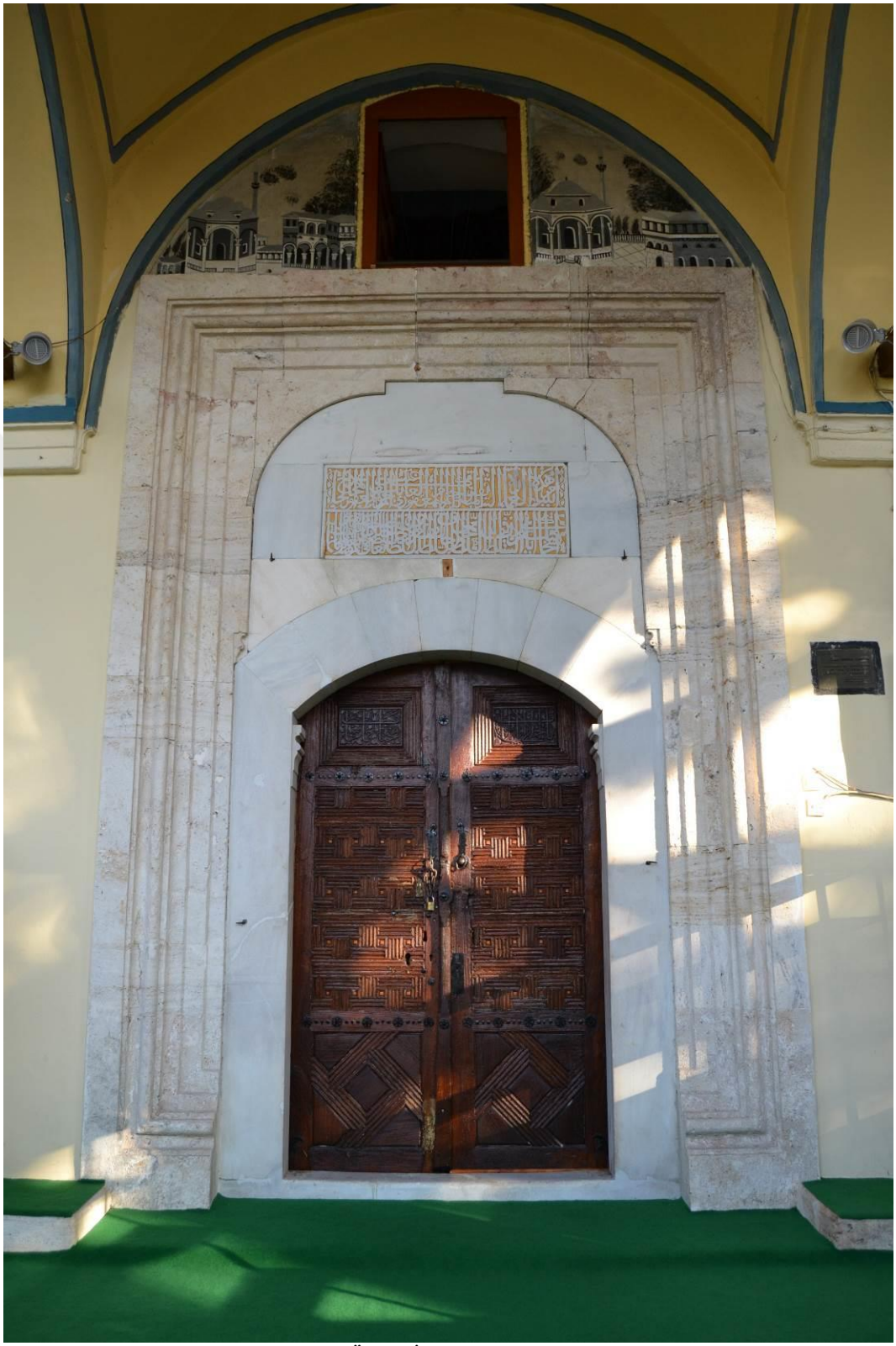
Resim 21:Üsküp İsa Bey Camii Kuzey Cephesi

Resim 22:Üsküp İsa Bey Camii Güney Cephesi

Resim 23:Üsküp İsa Bey Camii Son Cemaat Yeri, 1963 Depremi Sonrası Görünümü
(Üsküp Şehir Müzesi Arşivi)

Resim 24:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapısı

Resim 25:Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 26:Üsküp İsa Bey Camii İnşa Kitabesi

Resim 27:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı, Sol/Doğu Kanadı Yazılı Pano

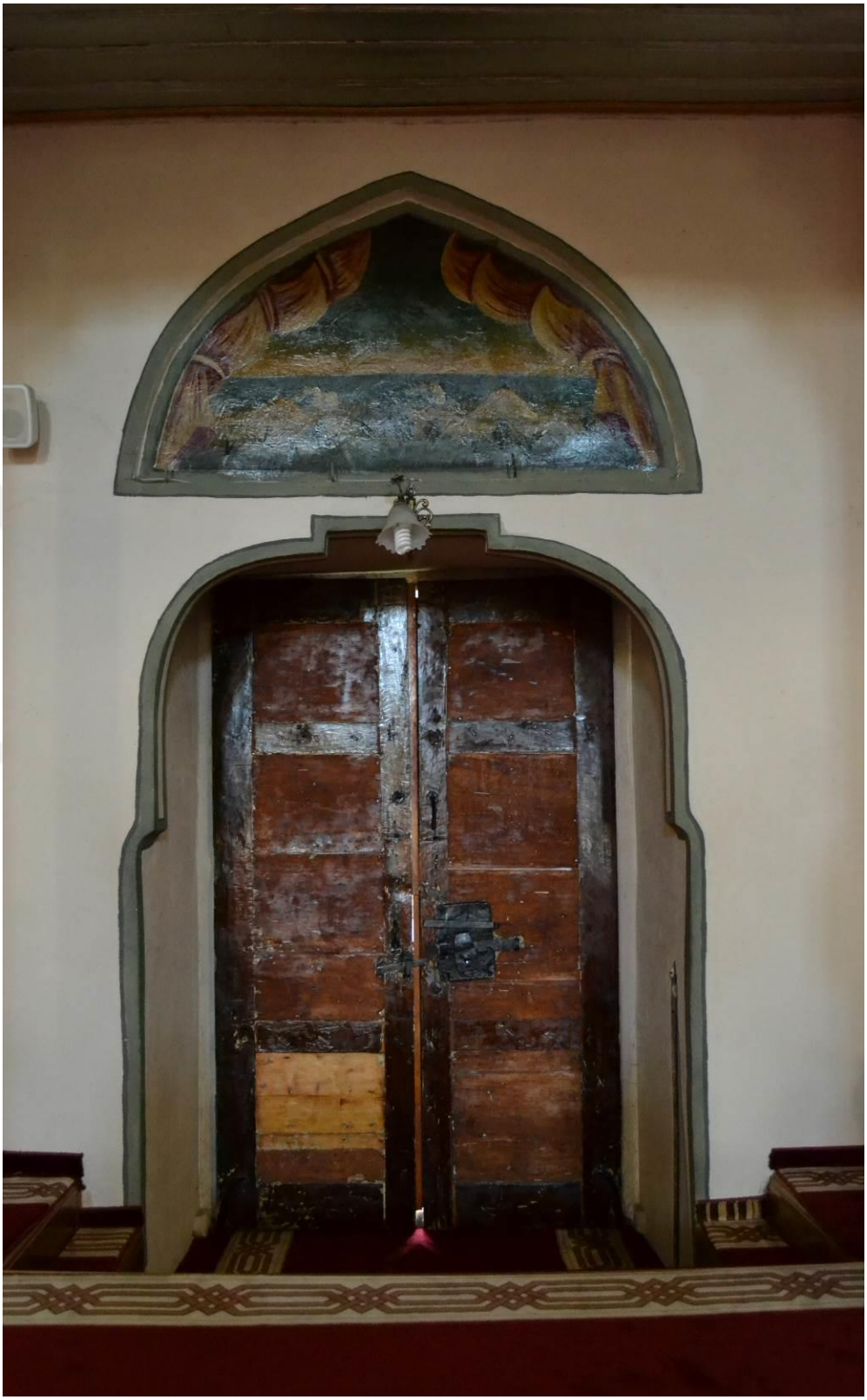
Resim 28:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı, Sağ/Batı Kanadı Yazılı Pano

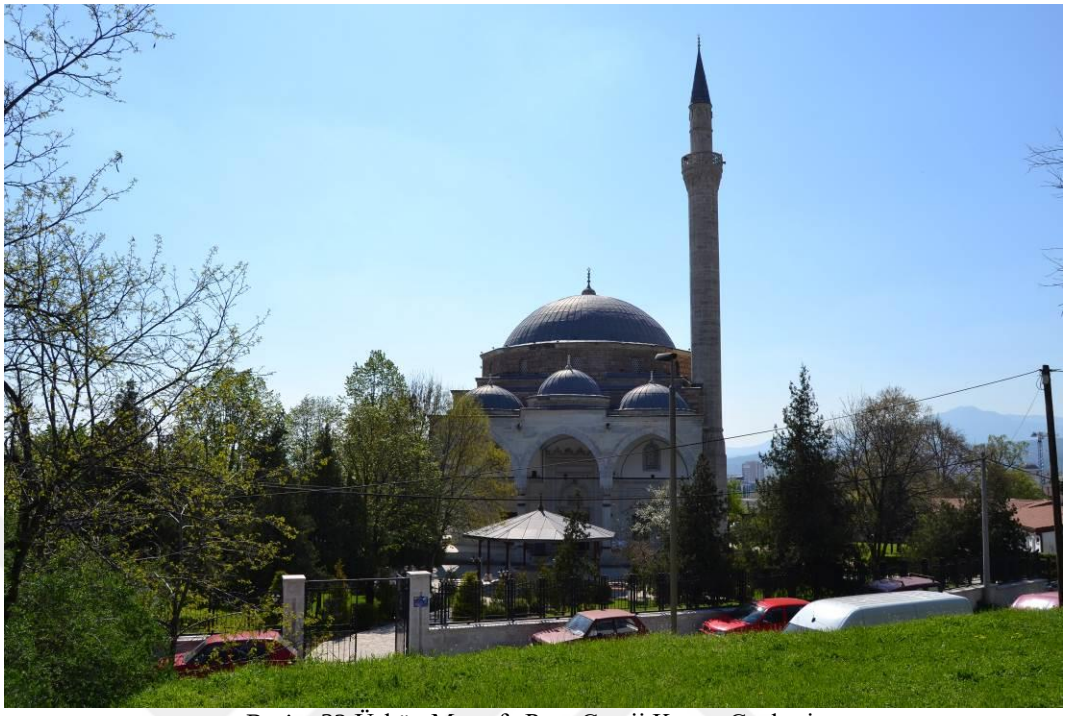
Resim 29:Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Detay (Metal Gülçe ve Çiviler)

Resim 30:Üsküp İsa Bey Camii Ahşap Kapı Kanatları Detay (Çekecek)

Resim 31:Üsküp İsa Bey Camii Taçkapı İç Görünüş

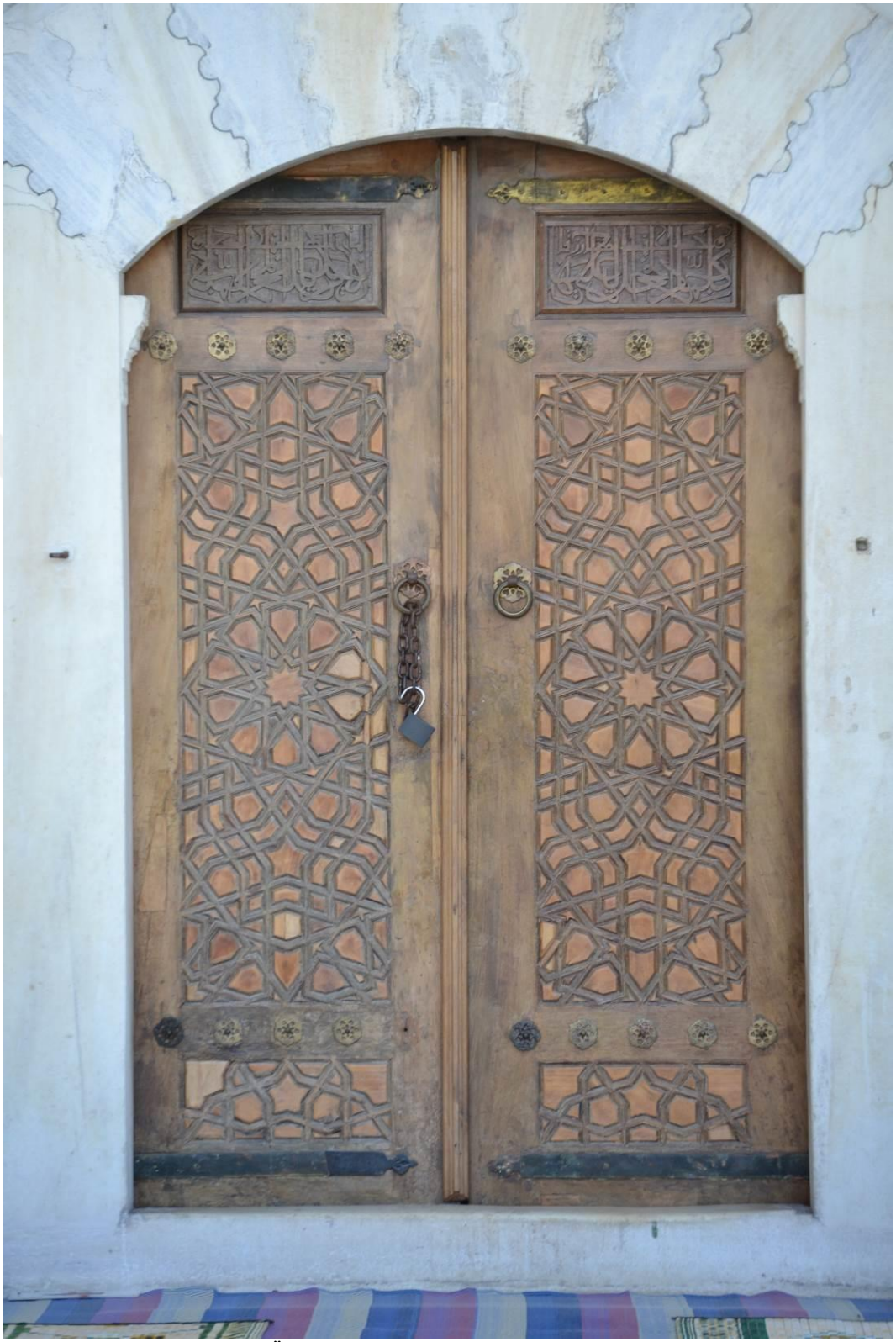
Resim 32:Üsküp Mustafa Paşa Camii Kuzey Cephesi

Resim 33:Üsküp Mustafa Paşa Camii Güney Cephesi

Resim 34:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapısı

Resim 35:Üsküp Mustafa Paşa Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 36:Üsküp Mustafa Paşa Camii İnşa Kitabesi

Resim 37:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Mermer Püskül ve Rozetler

Resim 38:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı Sütunce Altlığı

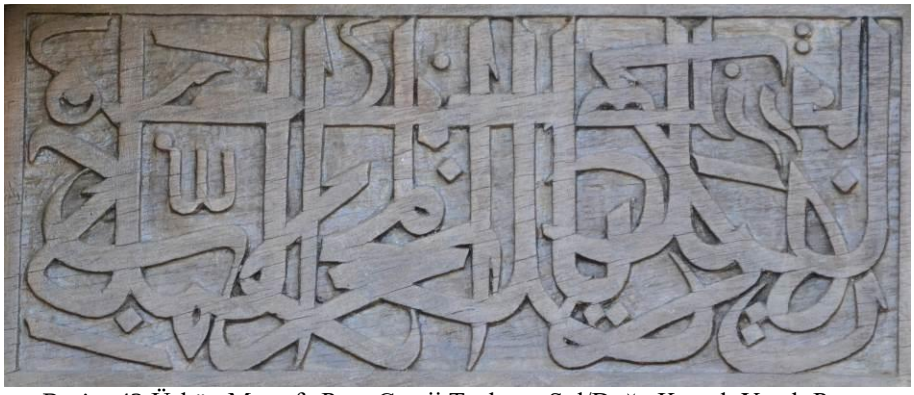
Resim 39:Üsküp Mustafa Paşa Camii Giriş Kemeri Geçmeleri

Resim 40:Üsküp Mustafa Paşa Camii Tepelik Motifi

Resim 41:Üsküp Mustafa Paşa Camii Mukarnaslı Söve Konsolu

Resim 42:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Sol/Doğu Kanadı Yazılı Pano

Resim 43:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı, Sağ/Batı Kanadı Yazılı Pano

Resim 44:Üsküp Mustafa Paşa Camii Kapı Tokmakları

Resim 45:Üsküp Mustafa Paşa Camii Taçkapı İç Görünüşü

Resim 46:Üsküp Hacı Balaban Camii Kuzey Cephesi

Resim 47:Üsküp Hacı Balaban Camii Son Cemaat Yeri

Resim 48:Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi

Resim 49:Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Üst Katta Kalan Çerçeve Silmeleri

Resim 50:Üsküp Hacı Balaban Camii Ana Girişi, Kilit Taşı Üzerinde Yer Alan Çarkıfelek Motifi

Resim 51:Üsküp Yahya Paşa Camii Kuzey Cephesi

Resim 52:Üsküp Yahya Paşa Camii Güney Cephesi

Resim 53:Üsküp Yahya Paşa Camii Son Cemaat Yeri (1953)
(Üsküp Kent Müzesi Arşivinden)

Resim 54:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı

Resim 55:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Kanatları

Resim 56:Üsküp Yahya Paşa Camii Mukarnas ve Kitabelik

Resim 57:Üsküp Yahya Paşa Camii Giriş Açıklığı ve Yan Nişleri Gösterir Kolaj

Resim 58:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Kitabelik

Resim 59:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Rozet Süsleme

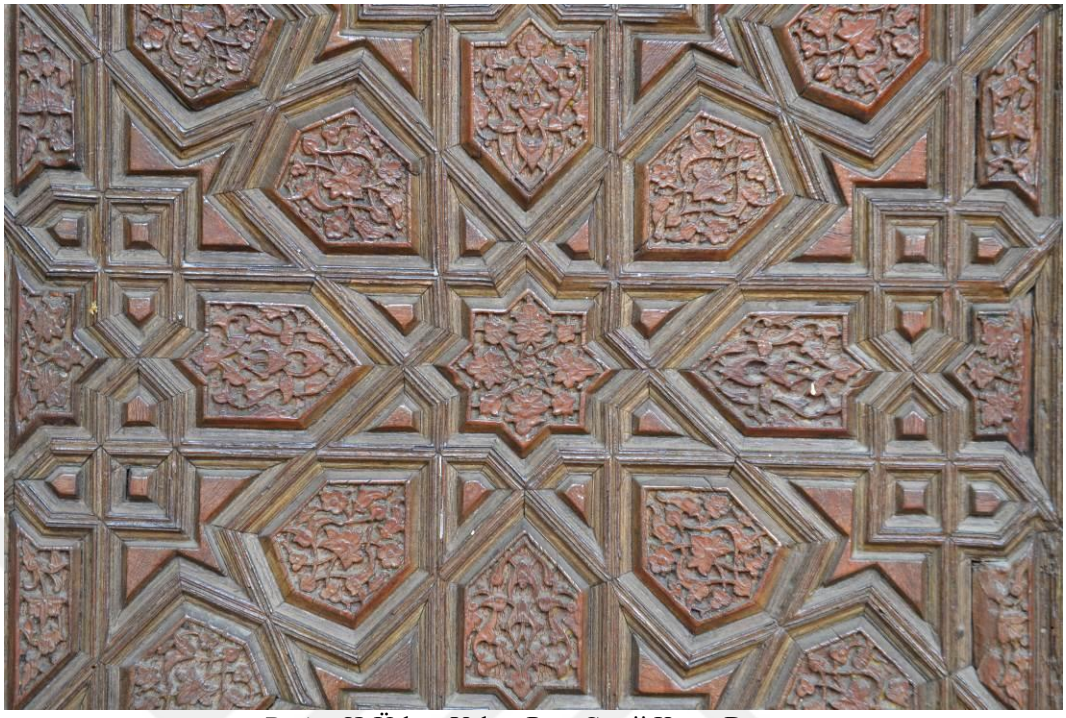
Resim 60:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Püskül ve Sarkıt Detayı

Resim 61:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Söve Konsolu

Resim 62:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapı Tepelik Detayı

Resim 63:Üsküp Yahya Paşa Camii Kanat Detayı

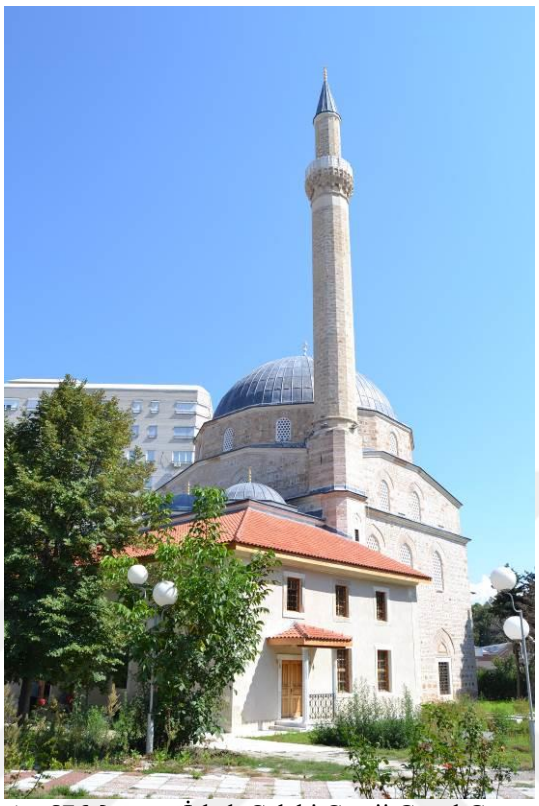
Resim 64:Üsküp Yahya Paşa Camii Rozet Detayı

Resim 65:Üsküp Yahya Paşa Camii Halka Detayı

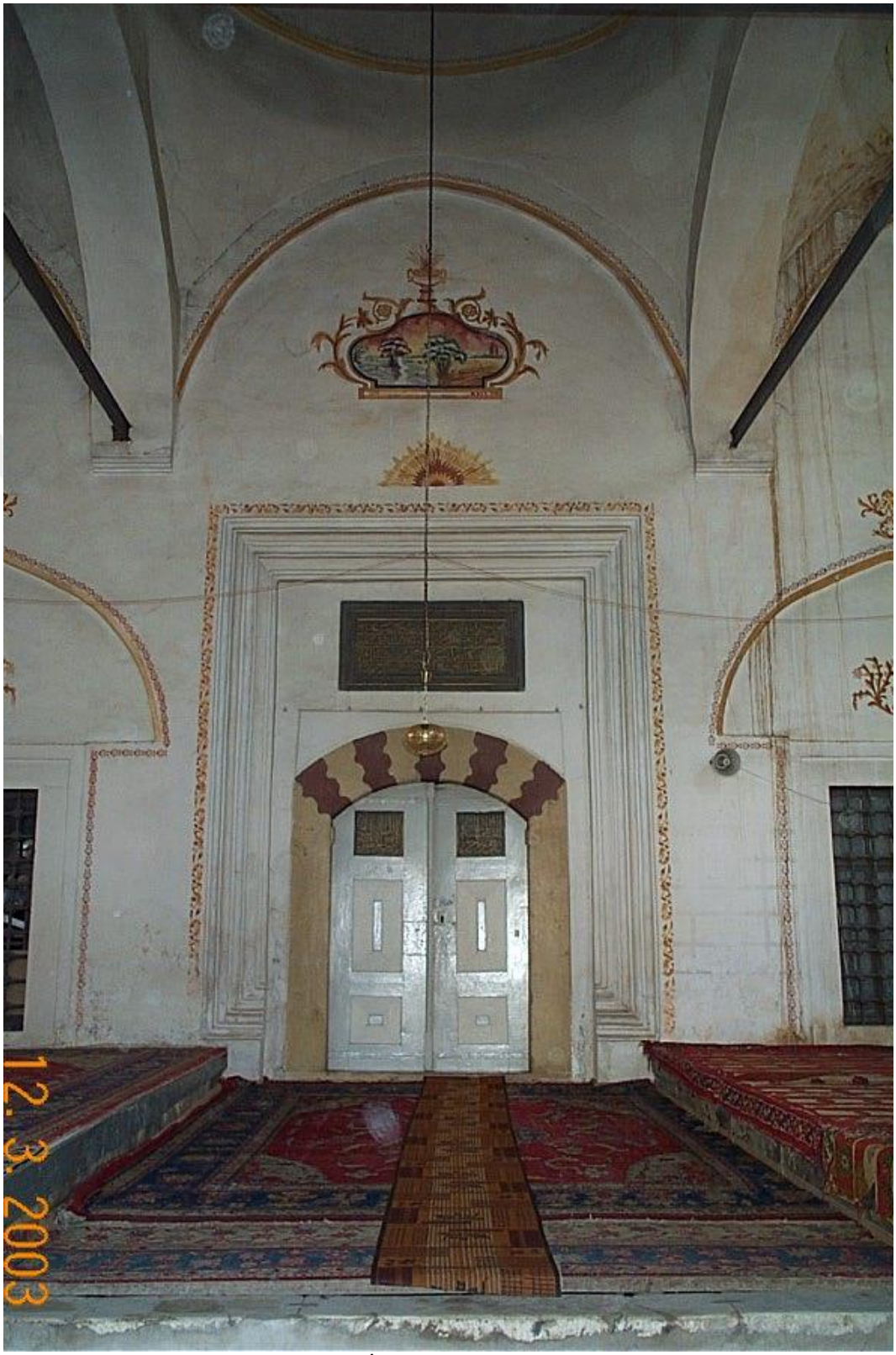
Resim 66:Üsküp Yahya Paşa Camii Taçkapısı, İç Görünüş

Resim 67:Manastır İshak Çelebi Camii Genel Görünüş

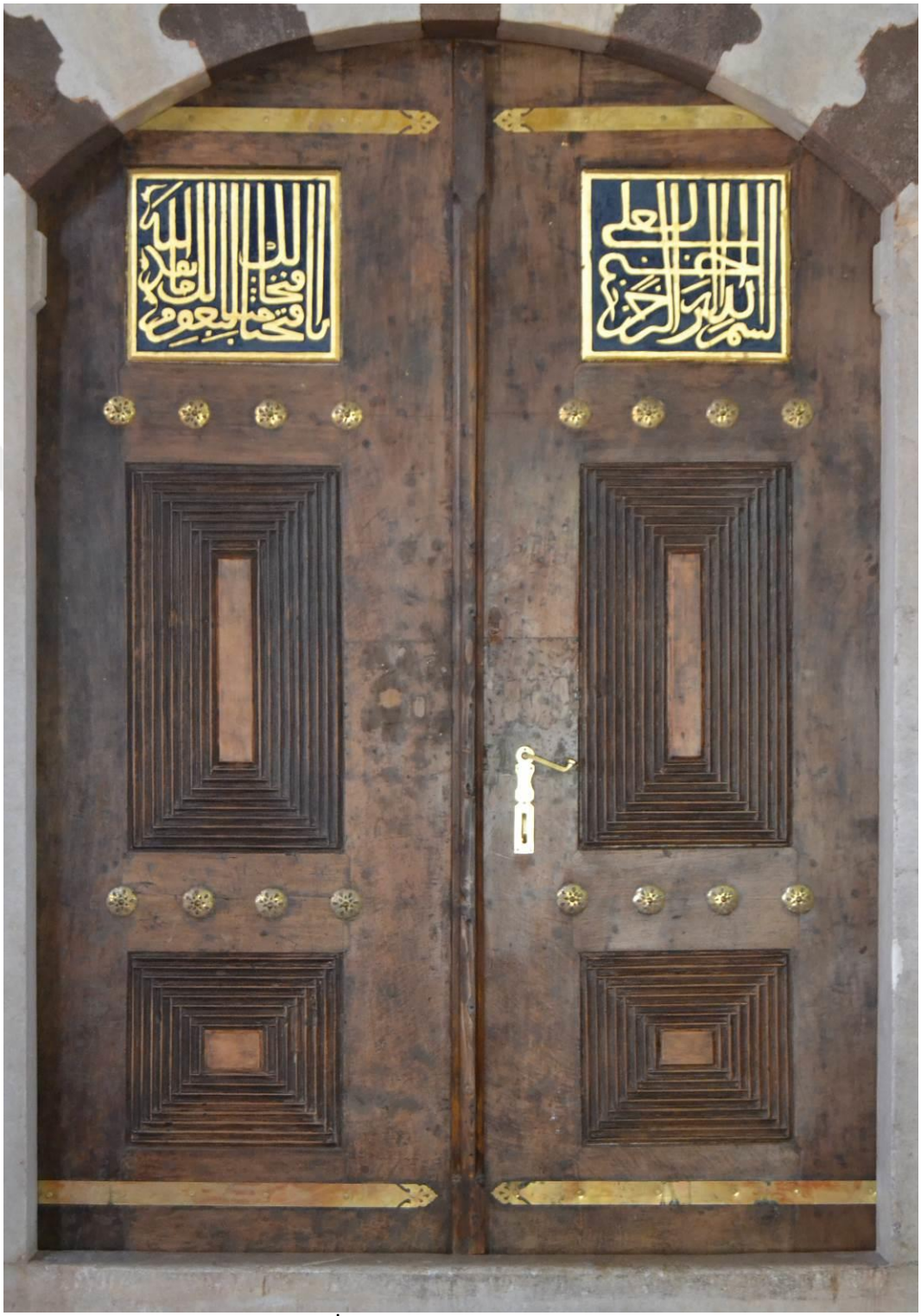
Resim 68:Manastır İshak Çelebi Camii Son Cemaat Yeri

Resim 69:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı (2003)
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 70:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı

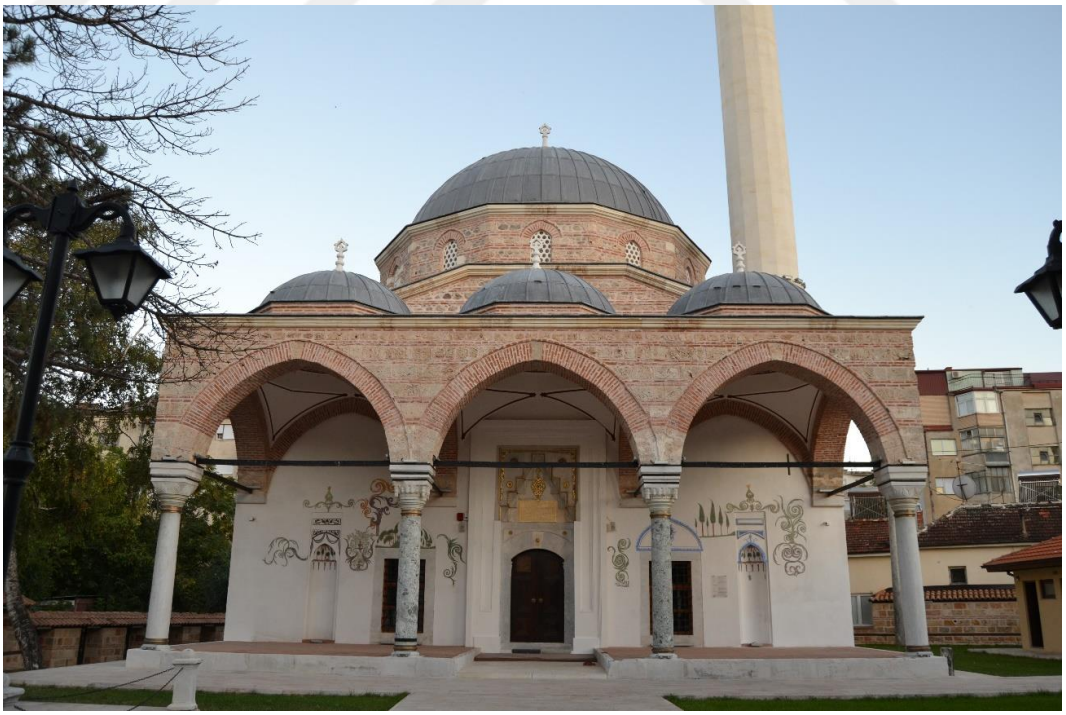
Resim 71:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları

Resim 72:Manastır İshak Çelebi Camii Taçkapısı Harimden Görünüm

Resim 73:Manastır Haydar Kadı Camii Genel Görünüş (2013)

Resim 74:Manastır Haydar Kadı Camii Genel Görünüş (2019)

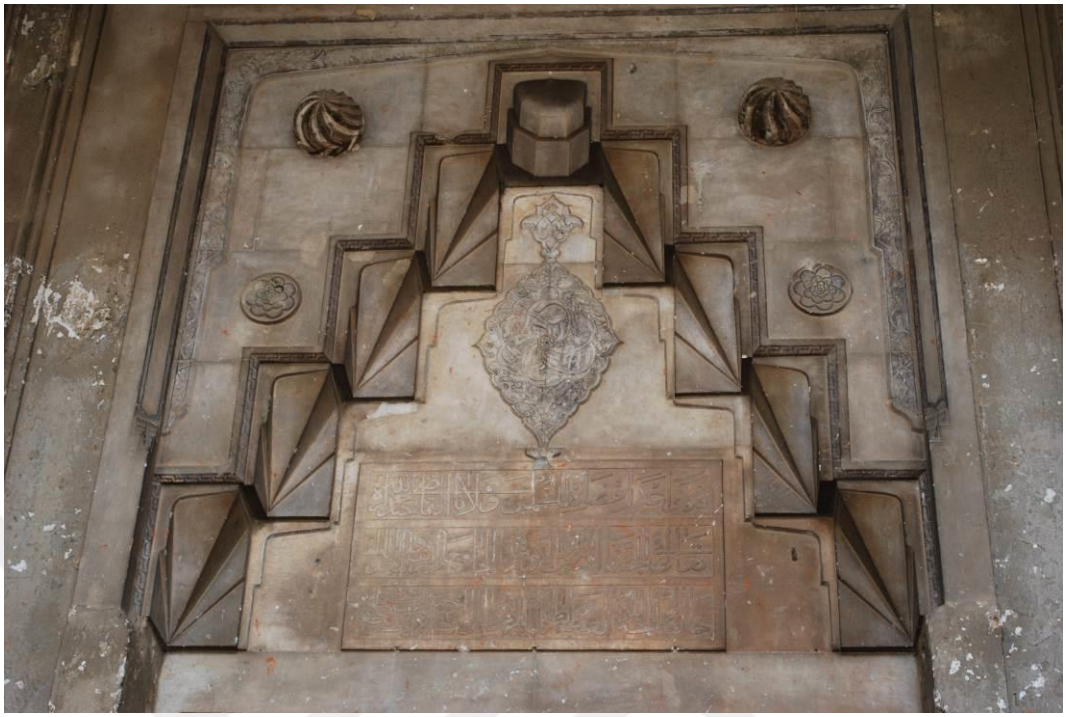
Resim 75:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı (2013)

Resim 76:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kanatları (2013)

Resim 77:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 78:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kitabelik ve Süslemeler
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 79:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı İç Görünüş
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 80:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapısı (2019)

Resim 81:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı Kitabelik ve Süslemeler (2019)

Resim 82:Manastır Haydar Kadı Camii Taçkapı İç Görünüş (2019)

Resim 83:Manastır Koca Kadı Camisi Genel Görünüş

Resim 84:Manastır Koca Kadı Camisi Giriş Cephesi Genel Görünüşü

Resim 85:Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi

Resim 86:Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi Kemer Taşı Yüzeyindeki Rozet

Resim 87:Manastır Koca Kadı Camisi Ana Girişi Giriş Açıklığı Üzerindeki Rozet

Resim 88:Manastır Yeni Camii Genel Görünüş (2013)

Resim 89:Manastır Yeni Camii Son Cemaat Yeri Giriş Kapısı

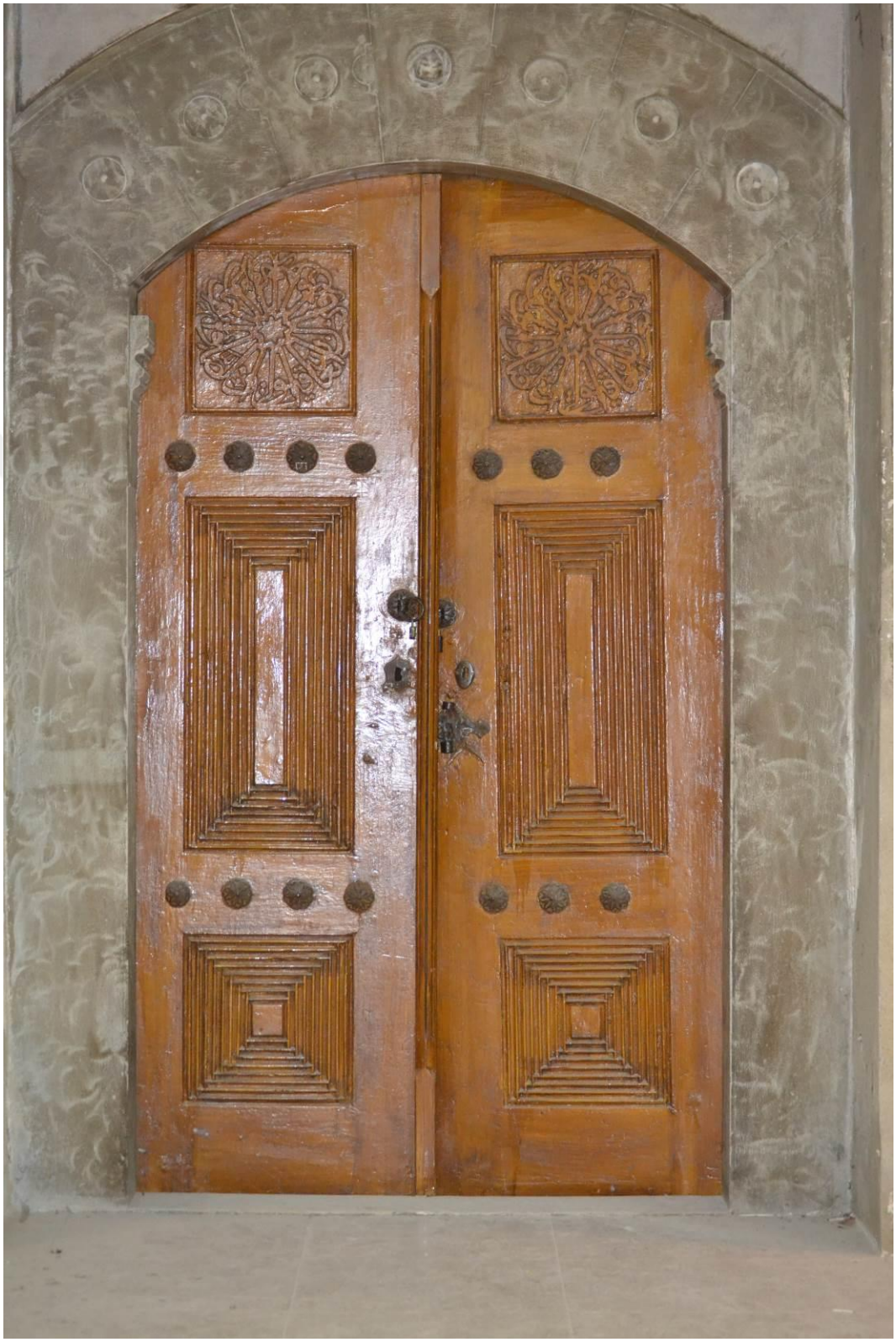
Resim 90:Manastır Yeni Camii Son Cemaat Yeri

Resim 91:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Kapı Kanatları
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 92:Manastır Yeni Camii Taçkapısı

Resim 93:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları

Resim 94:Manastır Yeni Camii Taçkapısı İç Görünüşü

Resim 95:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Yazılı Panolar

Resim 96:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Metal Gülce

Resim 97:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Ahşap Kanatları Metal Çekecek

Resim 98:Manastır Yeni Camii Taçkapısı Çini Detayı

Resim 99:İştip Hüsameddin Paşa Camii Genel Görünüm

Resim 100:İştip Hüsameddin Paşa Camii Genel Görünüm

Resim 101:İştip Hüsameddin Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Resim 102:İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüş
(Makedonya Müzesi Arşivi)

Resim 103:İştip Hüsameddin Paşa Camii Taçkapısı

Resim 104:Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Genel Görünüşü

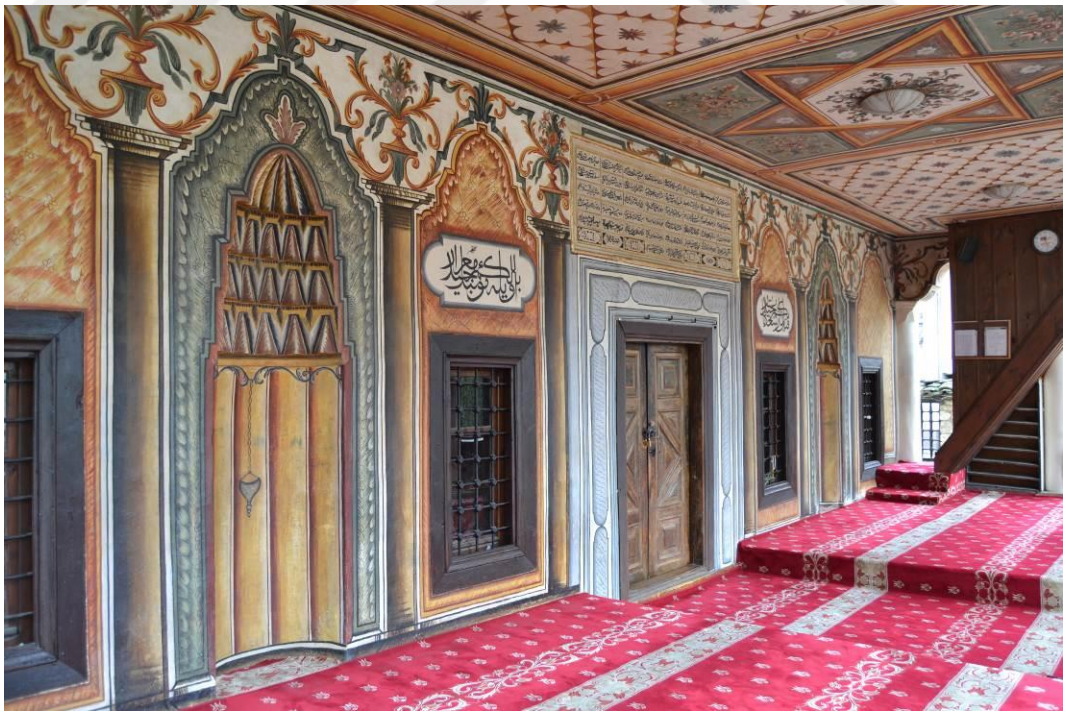
Resim 105:Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Son Cemaat Yeri

Resim 106:Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi Mescidi Ana Girişi

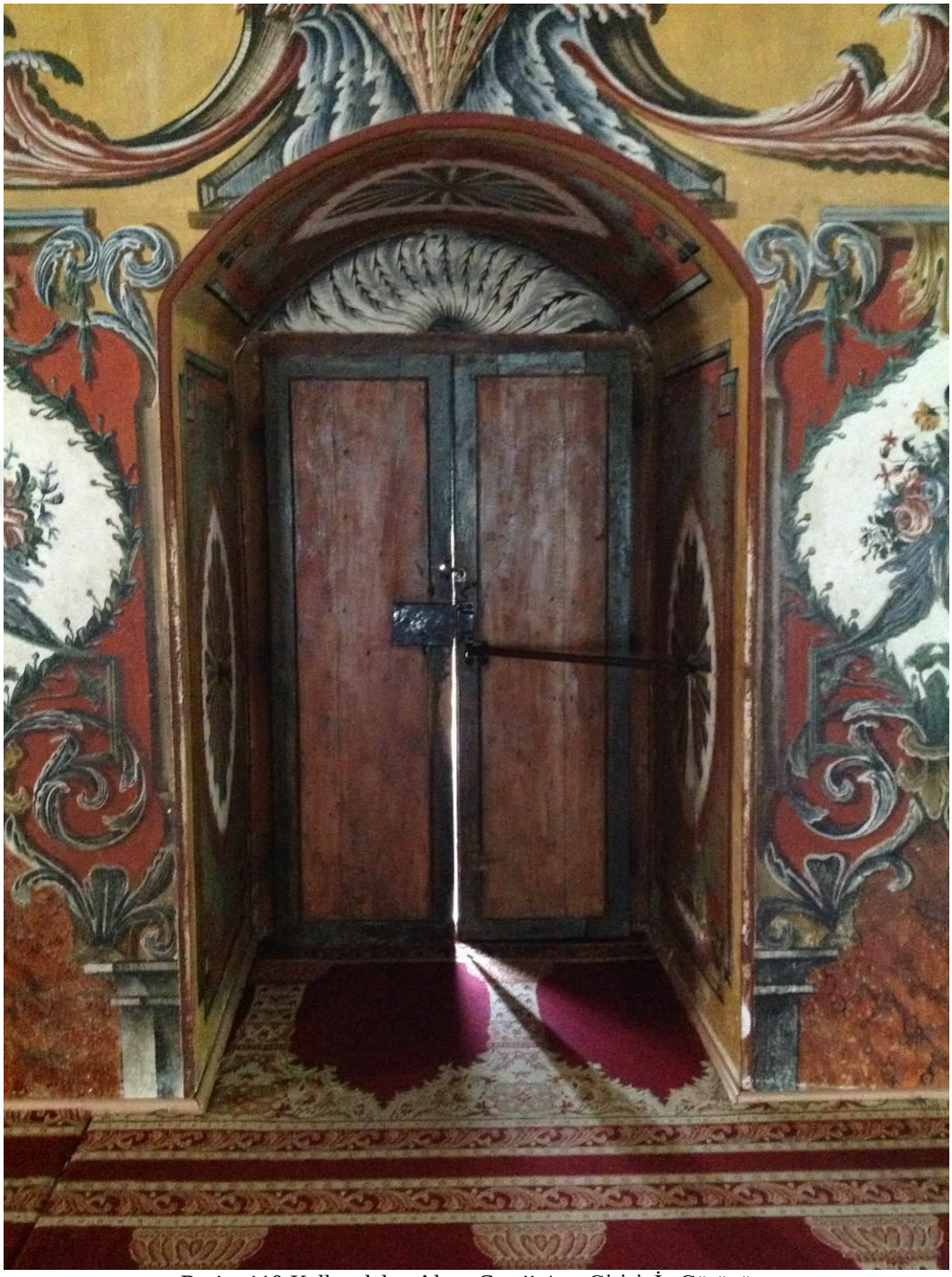
Resim 107:Kalkandelen Alaca Camii Genel Görünüşü

Resim 108:Kalkandelen Alaca Camii Son Cemaat Yeri

Resim 109:Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi

Resim 110:Kalkandelen Alaca Camii Ana Girişi, İç Görünüş

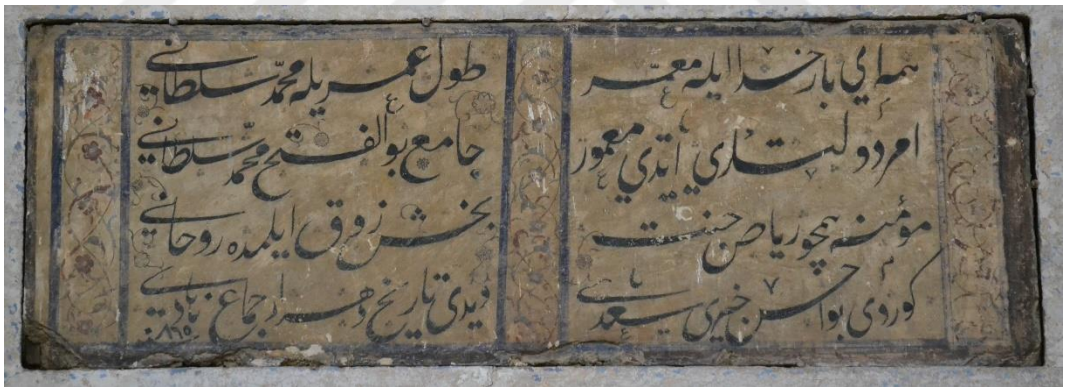
Resim 111:Priştine Fatih Camii Kuzey Cephesi

Resim 112:Priştine Fatih Camii Güney Cephesi

Resim 113:Priştine Fatih Camii Son Cemaat Yeri

Resim 114:Priştine Fatih Camii Onarım Kitabesi

Resim 115:Priştine Fatih Camii Taçkapısı

Resim 116:Priştine Fatih Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 117:Priştine Fatih Camii Taçkapı İç Görünüş

Resim 118:Priştine Fatih Camii Taçkapısı Sütünce Başlığı

Resim 119:Priştine Fatih Camii Taçkapısı Çekecekler

Resim 120:Priştine Fatih Camii Taçkapısına Ait Eski Bir Fotoğraf
(Vırmiça Arşivi)

Resim 121:Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü, Restorasyon Öncesi (Vırmiça Arşivi)

Resim 122:Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü (2013)

Resim 123:Priştine Sultan Murad Camii Taçkapısı, Restorasyon Öncesi Fotoğrafı
(Vırmiça Arşivi)

Resim 124:Priştine Sultan Murad Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü, Restorasyon Çalışmaları Esnasında
(Database of Cultural Heritage of Kosovo, http://dtk.rks-gov.net.; Erişim Tarihi: 29.01.2017)

Resim 125:İpek Fatih Camii Kuzey Cephesi

Resim 126:İpek Fatih Camii Son Cemaat Yeri

Resim 127:İpek Fatih Camii Ana Girişi

Resim 128:İpek Fatih Camii Ana Girişi Süslemeleri

Resim 129:İpek Fatih Camii Ana Girişi Süslemeleri

Resim 130:Priştine Piri Nazır Camii Genel Görünümü

Resim 131:Priştine Piri Nazır Camii Son Cemaat Yeri

Resim 132:Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişi

Resim 133:Priştine Piri Nazır Camii Genel Görünümüne Ait Eski Bir Fotoğraf
(Vırmiça Arşivi'nden)

Resim 134:Priştine Piri Nazır Camiine Ait Eski Bir Fotoğraf
(Isufi-Ramadani'den Aktaran Göktaş)

Resim 135:Priştine Piri Nazır Camii Ana Girişine Ait Eski Bir Fotoğraf
(Isufi-Ramadani'den Aktaran Göktaş)

Resim 136:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü

Resim 137:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapısı

Resim 138:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii İnşa Kitabesi

Resim 139:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii İnşa Kitabesi ve Mukarnaslı Süsleme

Resim 140:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatları

Resim 141:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapının Harimden Görünüşü

Resim 142:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatlarının Arka Yüzü

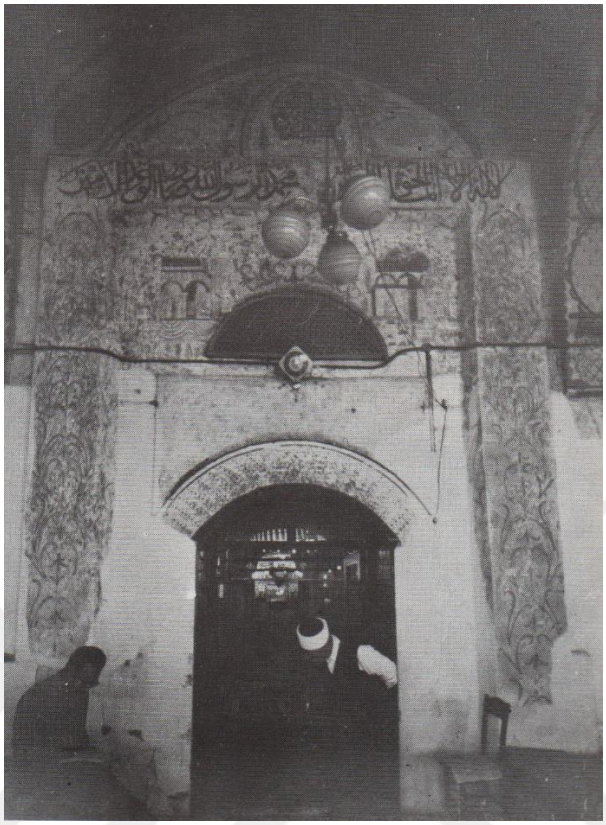
Resim 143:Prizren Gazi Mehmet Paşa Camii Taçkapı Kanatları Çekecek ve Kilit

Resim 144:Yakova Hadım Camii Kuzey Cephesi

Resim 145:Yakova Hadım Camii Güney Cephesi

Resim 146:Yakova Hadım Camii Ana Girişi
(Ayverdi'den)

Resim 147:Yakova Hadım Camii Revakı
(Ayverdi'den)

Resim 148:Yakova Hadım Camii ana Girişi

Resim 149:Yakova Hadım Camii Ahşap Kapı Kanatları

Resim 150:Yakova Hadım Camii Ana Girişi Harimden Görünüş

Resim 151:Yakova Hadım Camii Kapı Kanatları Arka Yüzü

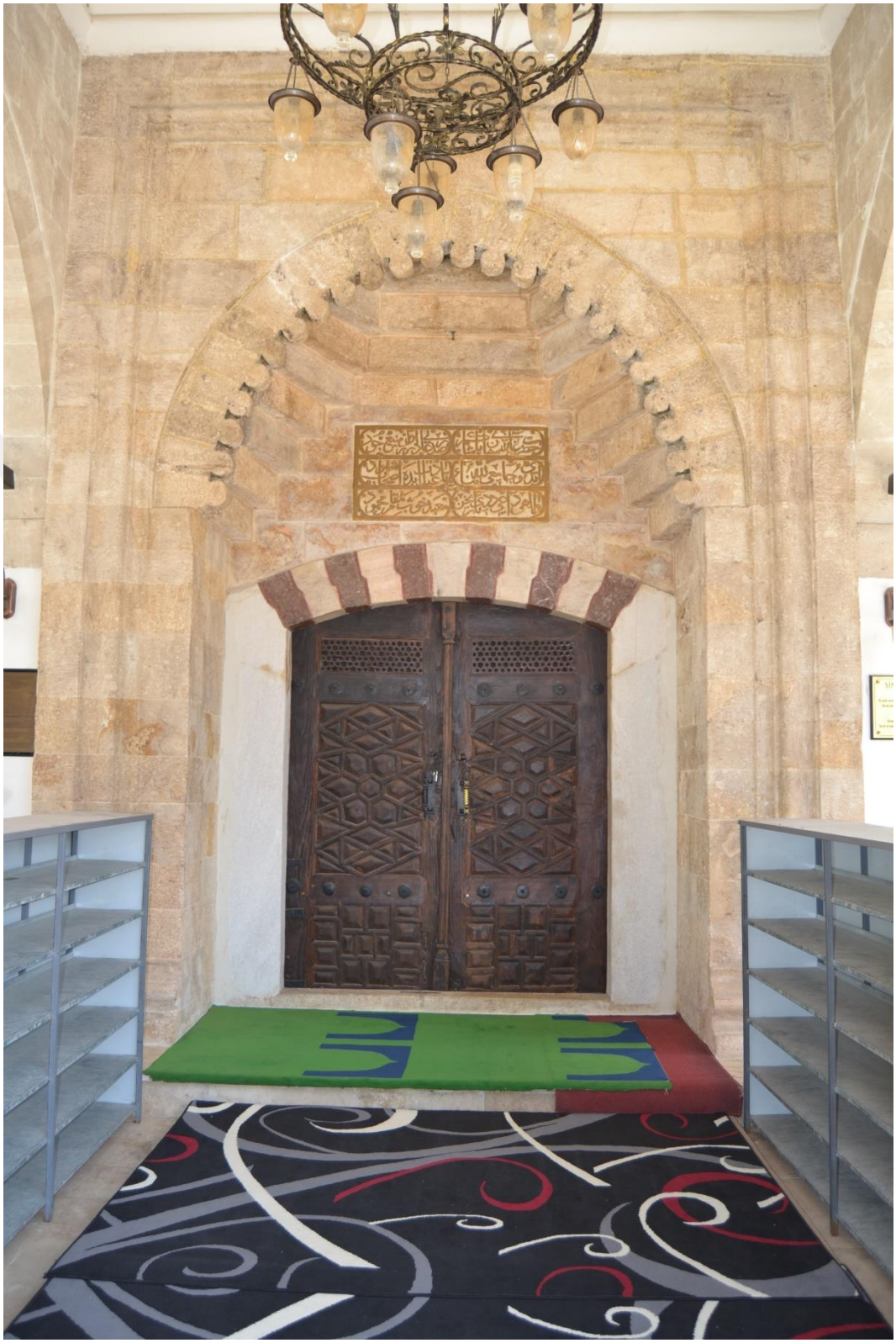
Resim 152:Yakova Hadım Camii Ahşap Kapı Kanatları Çekecek

Resim 153: Kaçanik Sinan Paşa Camii Kuzey Cephesi

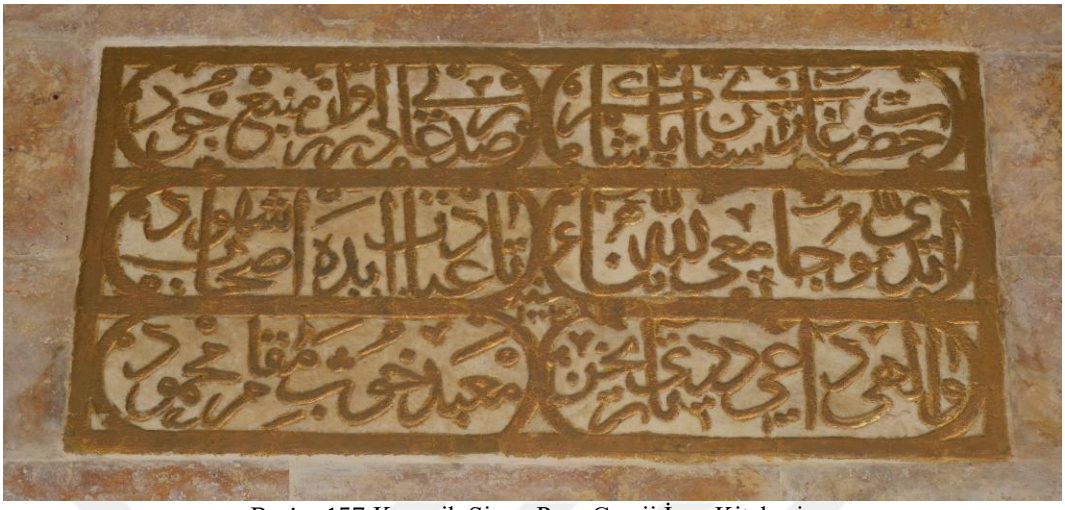
Resim 154:Kaçanik Sinan Paşa Camii Güney Cephesi

Resim 155:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapısı

Resim 156:Kaçanik Sinan Paşa Taçkapısı Ahşap Kapı Kanatları

Resim 157:Kaçanik Sinan Paşa Camii İnşa Kitabesi

Resim 158:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapısı Kavsara Kuşatma Kemeri

Resim 159:Kaçanik Sinan Paşa Camii Taçkapının Harimden Görünüşü

Resim 160: İpek Defterdar Camii Genel Görünüşü

Resim 161:İpek Defterdar Camii Genel Görünüşü

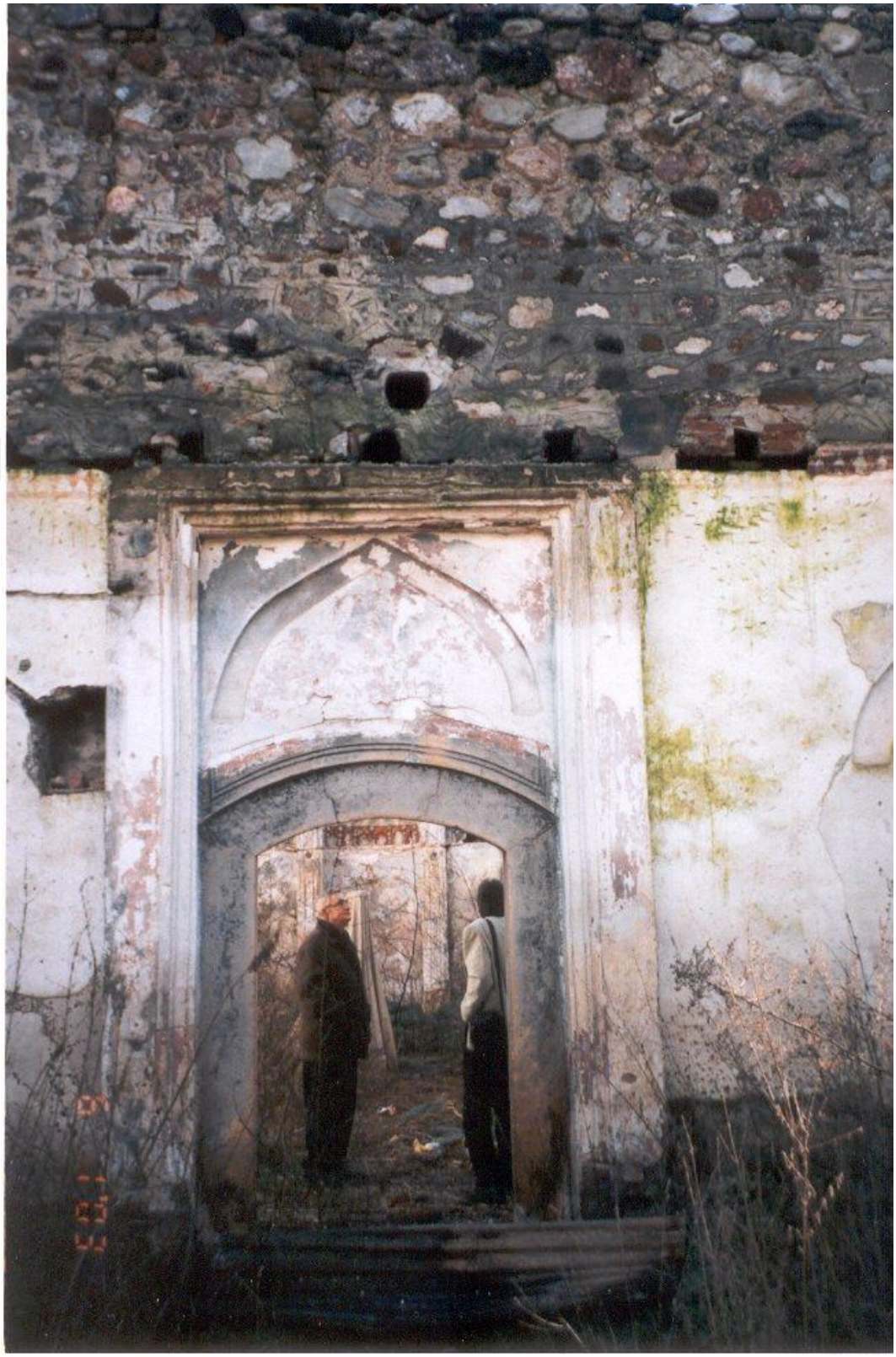
Resim 162:İpek Defterdar Camii Harimi

Resim 163:İpek Defterdar Camii Son Cemaat Yeri

Resim 164:İpek Defterdar Camii Ana Girişi

Resim 165:İpek Defterdar Camii Ana Girişi 1999 Kosova Savaşı Sonrası
(Vırmiça Arşivinden)

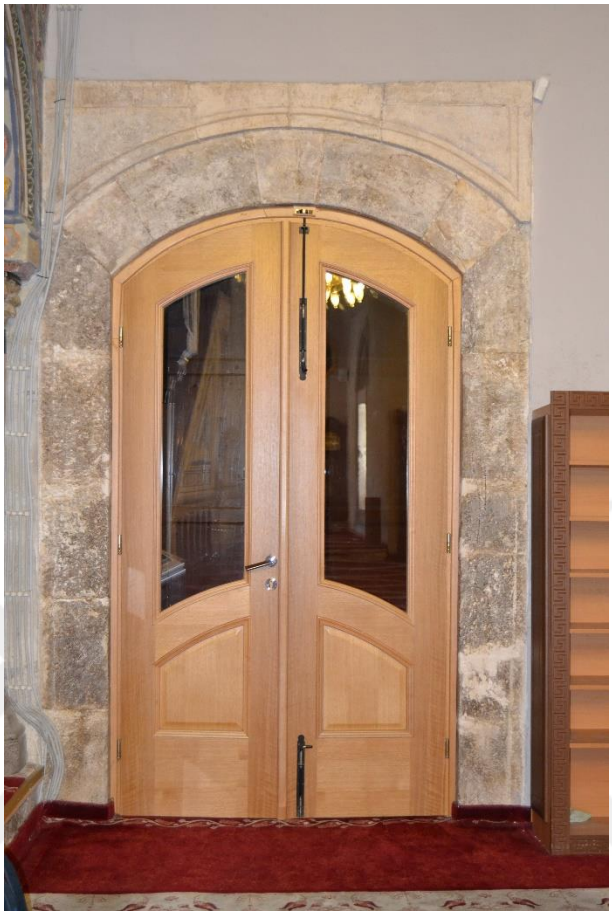
Resim 166:Prizren Sinan Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü

Resim 167:Prizren Sinan Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Resim 168:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı

Resim 169:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüm

Resim 170:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Kemer Köşeliğinde Yer Alan Çiçek Motifi

Resim 171:Prizren Sinan Paşa Camii Taçkapısı Restorasyon Öncesine Ait Bir Fotoğraf (Vırmiça Arşivi)

Resim 172:Prizren Sinan Paşa Camii'ne Ait Eski Fotoğraf
(Zdravkovic'den)

Resim 173:İpek Kurşunlu Camisi Kuzey Cephesi

Resim 174:İpek Kurşunlu Camisi Harimi

Resim 175:İpek Kuşunlu Camisi Ana Girişi

Resim 176:İpek Kuşunlu Camisi Ana Girişi
(Vırmiça Arşivi)

Resim 177:İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Lale ve Rozet

Resim 178:İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Kabara

Resim 179:İpek Kurşunlu Camisi Ana Girişi Süslemeleri, Çiçek

Resim 180:Yakova Hacı Ömer Camii Genel Görünümü

Resim 181:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi

Resim 182:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi Detayı

Resim 183:Yakova Hacı Ömer Camii Ana Girişi Detayı

Resim 184:İpek Muslih Ağa Camii Kuzey Cephesi

Resim 185:İpek Muslih Ağa Camii Son Cemaat Yeri

Resim 186:İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi

Resim 187:İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi Kitabelik

Resim 188:İpek Muslih Ağa Camii Kitabelik 1999 Yılı Yangını Sonrası
(Vırmiça Arşivi)

Resim 189:İpek Muslih Ağa Camii Ana Girişi 1999 Yılı Yangını Sonrası
(Vırmiça Arşivi)

Resim 190:Prizren Emin Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü

Resim 191:Prizren Emin Paşa Camii İnşa Kitabesi

Resim 192:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi

Resim 193:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Harimden Görünüm

Resim 194:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Süsleme

Resim 195:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Restorasyon Öncesi (2014)

Resim 196:Prizren Emin Paşa Camii Ana Girişi Harimden Görünüm, Restorasyon Öncesi (2014)

Resim 197:Prizren Emin Paşa Camii Kapı Kanatları Restorasyon Öncesi (2014)

Resim 198:Yakova Mahmut Paşa Camii Genel Görünümü

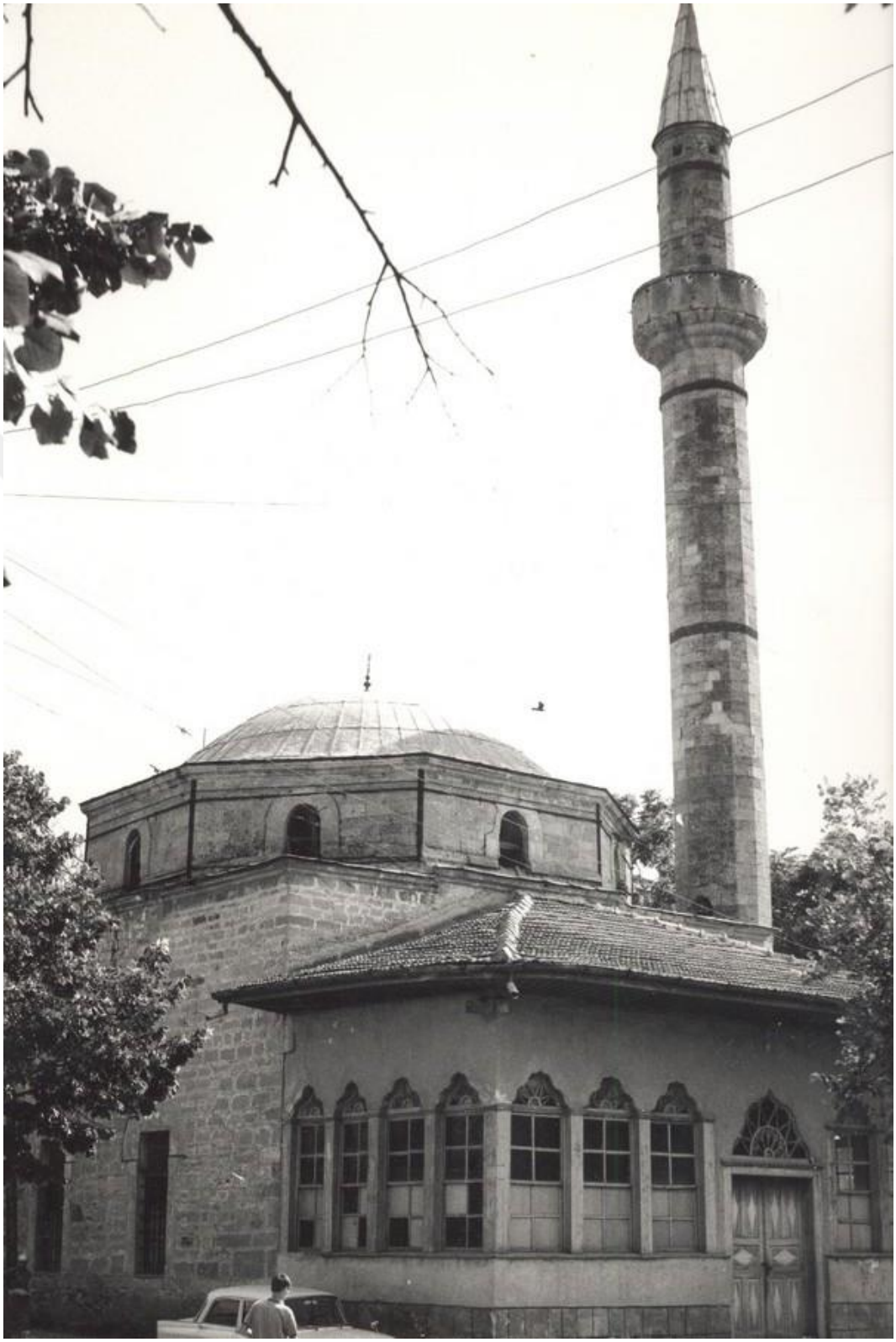

Resim 199:Yakova Mahmut Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Resim 200:Yakova Mahmut Paşa Camii Ana Girişi

Resim 201:Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü (2013)

Resim 202:Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü
(Kiel Arşivinden, 1967)

Resim 203:Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü
(Vırmiça Arşivinden, 1985)

Resim 204:Priştine Yaşar Paşa Camii Kuzey Cephesi Genel Görünümü
(Vırmiça Arşivinden)

Resim 205:Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapısı, Restorasyon Esnasında (2015)

Resim 206:Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapısı Harimden Görünüş, Restorasyon Esnasında (2015)

Resim 207:Priştine Yaşar Paşa Camii İnşaat Kitabesi (2015)

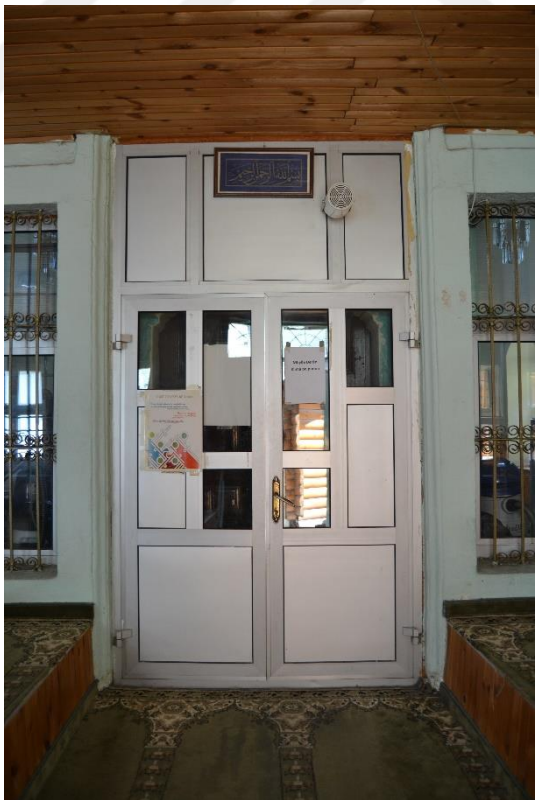
Resim 208:Priştine Yaşar Paşa Camii Taçkapı Süsleme (2015)

Resim 209:Priştine Suud Efendi Camii Genel Görünüm

Resim 210:Priştine Suud Efendi Camii Son Cemaat Yeri

Resim 211:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi

Resim 212:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi, Doğrama ile Kapatılmadan Önceki Hali (Vırmiça Arşivi)

Resim 213:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi

Resim 214:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Harimden Görünüm

Resim 215:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Küre Şekilli Sarkıt Detayı

Resim 216:Priştine Suud Efendi Camii Ana Girişi Kapı Kanatları

Resim 217:Üsküp Paşa Bey Türbesi Genel Görünüş

Resim 218:Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı

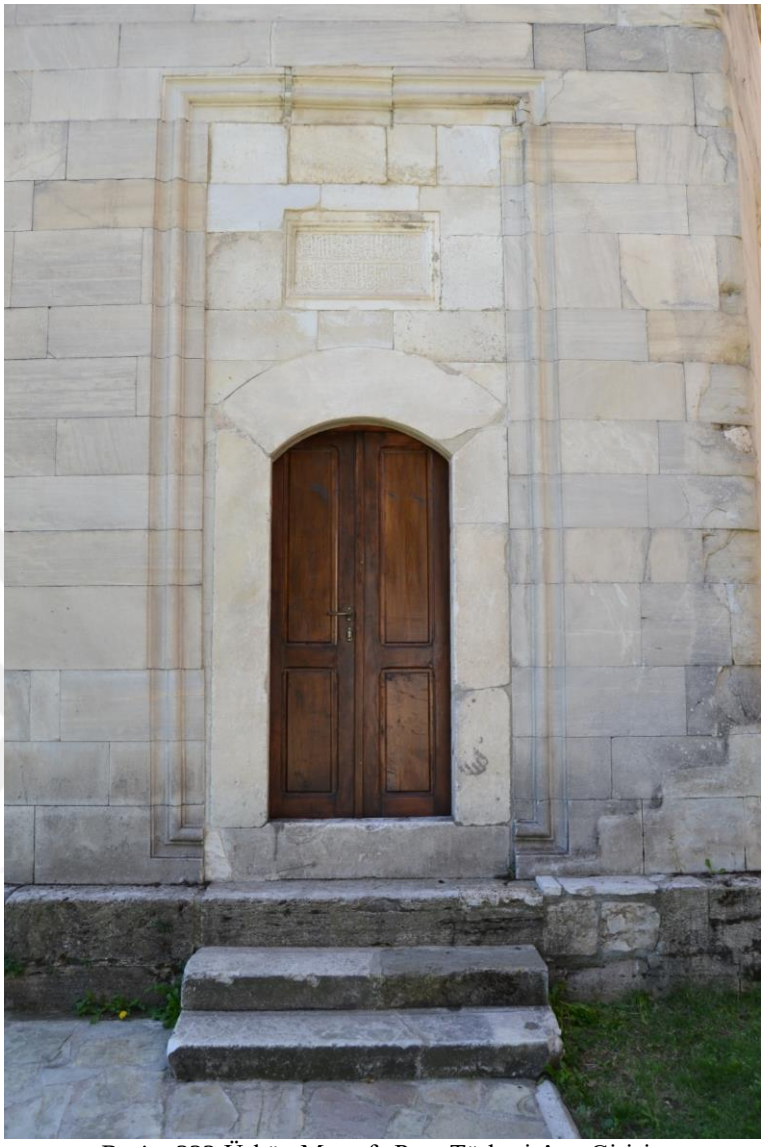
Resim 219:Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı İç Görünüm

Resim 220:Üsküp Paşa Bey Türbesi Taçkapısı Söve Konsolu

Resim 221:Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Genel Görünüş

Resim 222:Üsküp Mustafa Paşa Türbesi Ana Girişi

Resim 223:Üsküp Mustafa Paşa Türbesi İnşa Kitabesi

Resim 224:Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Genel Görünüş

Resim 225:Üsküp Beyhan Sultan Türbesi İnşa Kitabesi

Resim 226:Üsküp Beyhan Sultan Türbesi Ana Girişi

Resim 227:Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Ana Girişi Genel Görünüş

Resim 228:Üsküp Hüseyin Şah Türbesi İnşa Kitabesi
(Üsküp Anıtlar Kurulu Arşivi)
ve Üsküp Hüseyin Şah Türbesi Ana Girişi

Resim 229:Priştine Gazi Mestan Türbesi Genel Görünüş

Resim 230:Priştine Gazi Mestan Türbesi İç Mekân

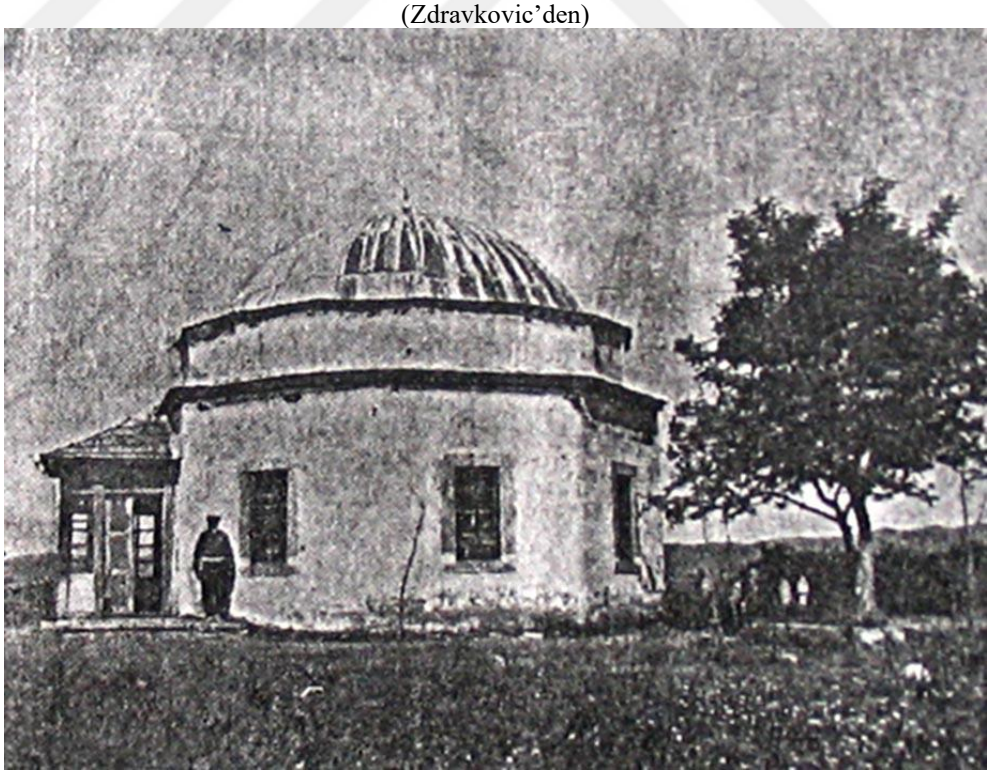
Resim 231:Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi

Resim 232:Priştine Gazi Mestan Türbesi Ana Girişi İç Görünüş

Resim 233:Priştine Gazi Mestan Türbesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf
(Zdravkovic'den)

Resim 234:Priştine Gazi Mestan Türbesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf
(Vırmiça'dan)

Resim 235:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Genel Görünüş

Resim 236:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Genel Görünüş

Resim 237:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi

Resim 238:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi (İçeriden Görünüş)

Resim 239:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Ana Girişi Tepelik

Resim 240:Priştine Sultan Murad Hüdâvendigar Türbesi Kemer Süslemesi

Resim 241: Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi 1909 Yılı Öncesi Bir Fotoğraf
BOA, TFR /A, 33/3268 (İvecan'dan)

Resim 242:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Genel Görünüm

Resim 243:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi İçi

Resim 244:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı

Resim 245:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı İç Görünüş

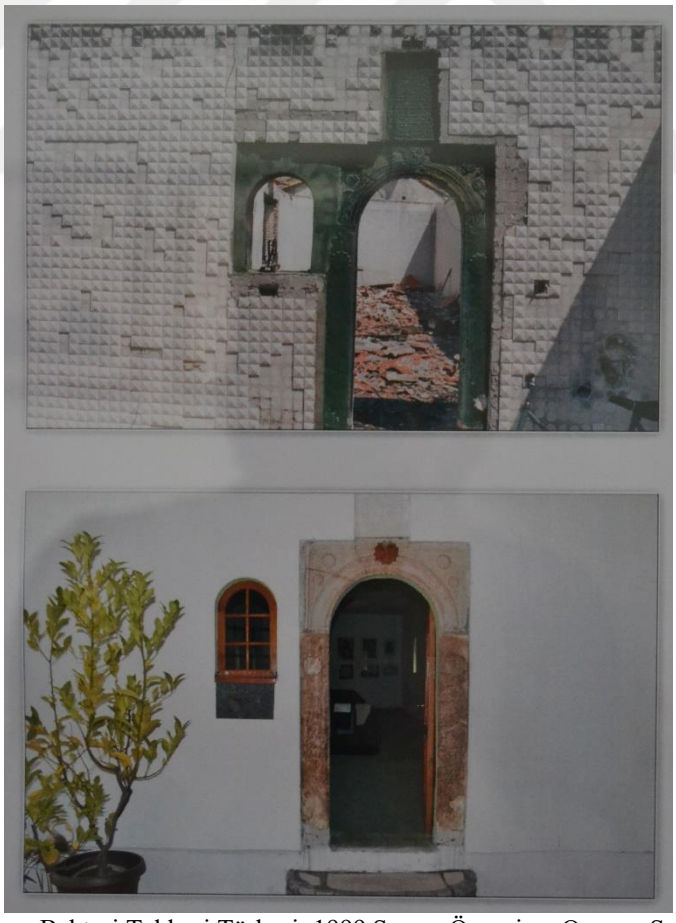
Resim 246:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Taçkapısı Kitabelik ve Mukarnas Süsleme

Resim 247:Prizren Gazi Mehmet Paşa Türbesi Eski Bir Fotoğrafı

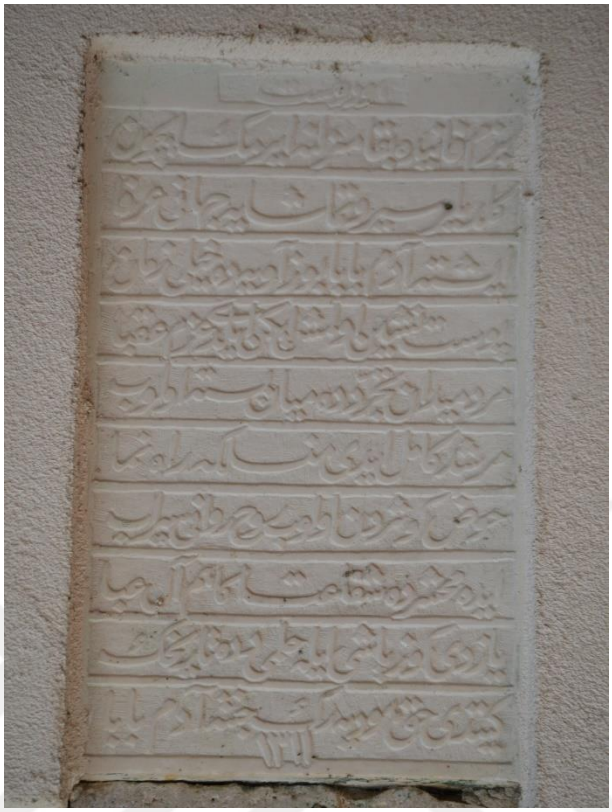
Resim 248:Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi'ne ait Ana Girişin Önceki Yıllara ait Bir Fotoğrafı (Tekke Arşivi)

Resim 249:Yakova Bektaşi Tekkesi Türbesi, 1999 Savaşı Öncesi ve Onarım Sonrası Fotoğrafı (Tekke Arşivi)

Resim 250:Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Ana Girişi

Resim 251:Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Kitabesi

Resim 252:Yakova Bektaşi Tekkesi, Türbenin Ana Girişi Detayı

Resim 253:Üsküp Davud Paşa Hamamı Genel Görünüm

Resim 254:Üsküp Davud Paşa Hamamı Genel Görünüm

Resim 255:Üsküp Üsküp Davud Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Ana Girişi

Resim 256:Manastır Deboy Hamam, Genel Görünüşü

Resim 257:Manastır Deboy Hamam, Genel Görünüşü

Resim 258:Manastır Deboy Hamam, Giriş

Resim 259:Manastır Deboy Hamam, Giriş

Resim 260:Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı Giriş Cephesi

Resim 261:Vıçıtırın Gazi Ali Bey Hamamı Ana Giriş

Resim 262:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Kuzey Cephe Görünümü

Resim 263:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephe Görünümü

Resim 264:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephede Yer Alan Girişi

Resim 265:Mitroviça Zeynel Bey Hamamı Güney Cephede Yer Alan Girişi Kilit Taşı Detayı

Resim 266:Üsküp Kapan Han Avlusu, Genel Görünümü

Resim 267:Üsküp Kapan Han Güney Cephesi ve giriş

Resim 268:Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi

Resim 269:Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi, Meydandan Görünüş

Resim 270:Üsküp Kapan Han Kuzey Cephesi Girişi, Avluya Bakan Giriş Mekânından Görünüş

Resim 271:Üsküp Sulu Han Doğu Girişi, Dışarıdan Görünüm

Resim 272:Üsküp Sulu Han Doğu Girişi, Avludan Görünüm

Resim 273:Üsküp Sulu Han Batı Girişi, Dışarıdan Görünüm

Resim 274:Üsküp Sulu Han Batı Girişi, Avludan Görünüm

Resim 275:Üsküp Kurşunlu Han Genel Görünümü

Resim 276:Üsküp Kurşunlu Han Genel Görünümü

Resim 277:Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi

Resim 278:Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi

Resim 279:Üsküp Kurşunlu Han Ana Girişi İçeriden Görünüm

Resim 280:İştip Bedesteni Genel Görünüşünü Gösterir Eski Bir Fotoğrafı
(Www.Delcampe.Net)

Resim 281:İştip Bedesteni Genel Görünüş

Resim 282:İştip Bedesteni Genel Görünüş

Resim 283:İştip Bedesteni Doğu Girişi

Resim 284:İştip Bedesteni Ana Girişi

Resim 285:Üsküp Bedesteni, Doğu Girişi

Resim 286:Üsküp Bedesteni, Kuzey Girişi

Resim 287:Üsküp Bedesteni, Batı Girişi

Resim 288:Üsküp Bedesteni, Güney Girişi

Resim 289:Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi (2014)

Resim 290:Manastır Kapalı Çarşı Kuzey Cephesi (2014)

Resim 291:Manastır Kapalı Çarşı Batı Cephesi Girişi (2014)

Resim 292:Manastır Kapalı Çarşı Doğu Cephesi Girişi (2014)

Resim 293:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Genel Görünümü

Resim 294:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi

Resim 295:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi Kilit Taşı Detayı

Resim 296:Yakova Hacı Şeyh Musa Tekkesi Ana Girişi İç Görünüş

Resim 297:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Genel Görünümü

Resim 298:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi

Resim 299:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Giriş Detayı

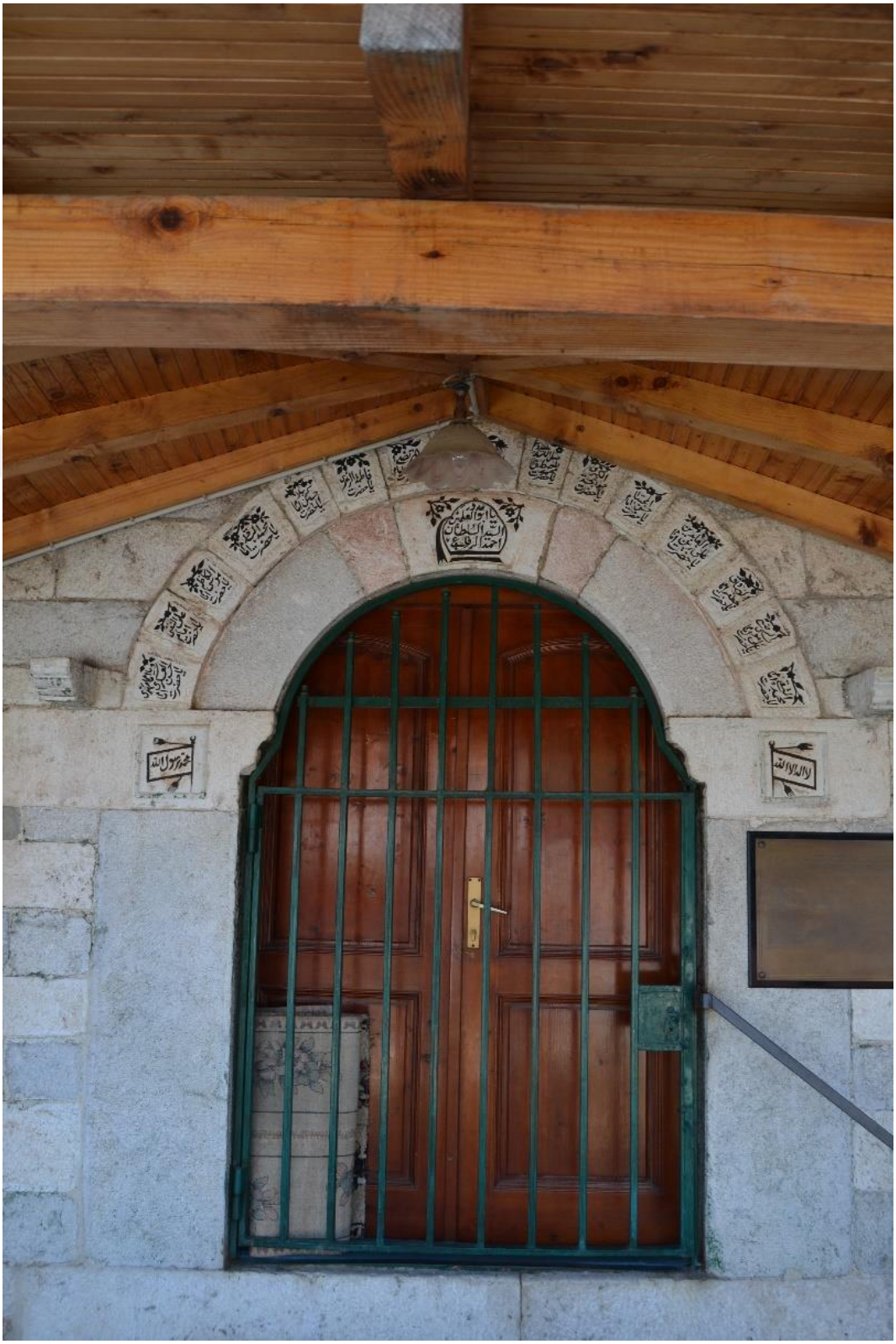
Resim 300:Yakova Hacı Şeyh Emin Tekkesi Ana Girişi İç Görünüş

Resim 301:Yakova Geçar Camii Genel Görünümü

Resim 302:Yakova Geçar Camii Ana Girişi

Resim 303:Yakova Geçar Camii Ana Girişi

Resim 304:Yakova Geçar Camii Ana Giriş Kilit Taşı Detayı

Resim 305:Yakova Geçar Camii Ana Giriş Detayı

Resim 306:Üsküp Hükümet Konağı Genel Görünüm
(Ön ve Arka Cephe)

Resim 307:Üsküp Hükümet Konağı Giriş Cephesi

Resim 308:Üsküp Hükümet Konağı Ana Girişi.

Resim 309:Manastır Askesi İdadisi, Eski Bir Fotoğraf
(whereismacedonia.org, Erişim Tarihi: 27.09.2017)

Resim 310:Manastır Askesi İdadisi, Eski Bir Fotoğraf
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 311:Manastır Askesi İdadisi Genel Görünüşü, Ana Giriş Cephesi

Resim 312:Manastır Askesi İdadisi Genel Görünüşü, Güneybatı Cephesi

Resim 313:Manastır Askeri İdadisi, Ana Girişi

Resim 314:Manastır Askesi İdadisi Restorasyon Çalışmasından Önce Giriş Cephesi
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 315:Manastır Askeri İdadisi Restorasyon Öncesi Zarar Görmüş Olan Tuğra
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 316: Manastır Askeri İdadisi Restorasyon Çalışmaları Esnasında
(Manastır Eski Eserleri Koruma Enstitüsü ve Müzesi Arşivi)

Resim 317:Manastır Askeri İdadisi, Güneybatı Cephede Yer Alan Giriş

Resim 318:Priştine Saat Kulesi Genel Görünüşü

Resim 319:Priştine Saat Kulesi Girişi Çarkıfelek Detayı

Resim 320:Priştine Saat Kulesi Girişi

Resim 321:Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii Genel Görünümü

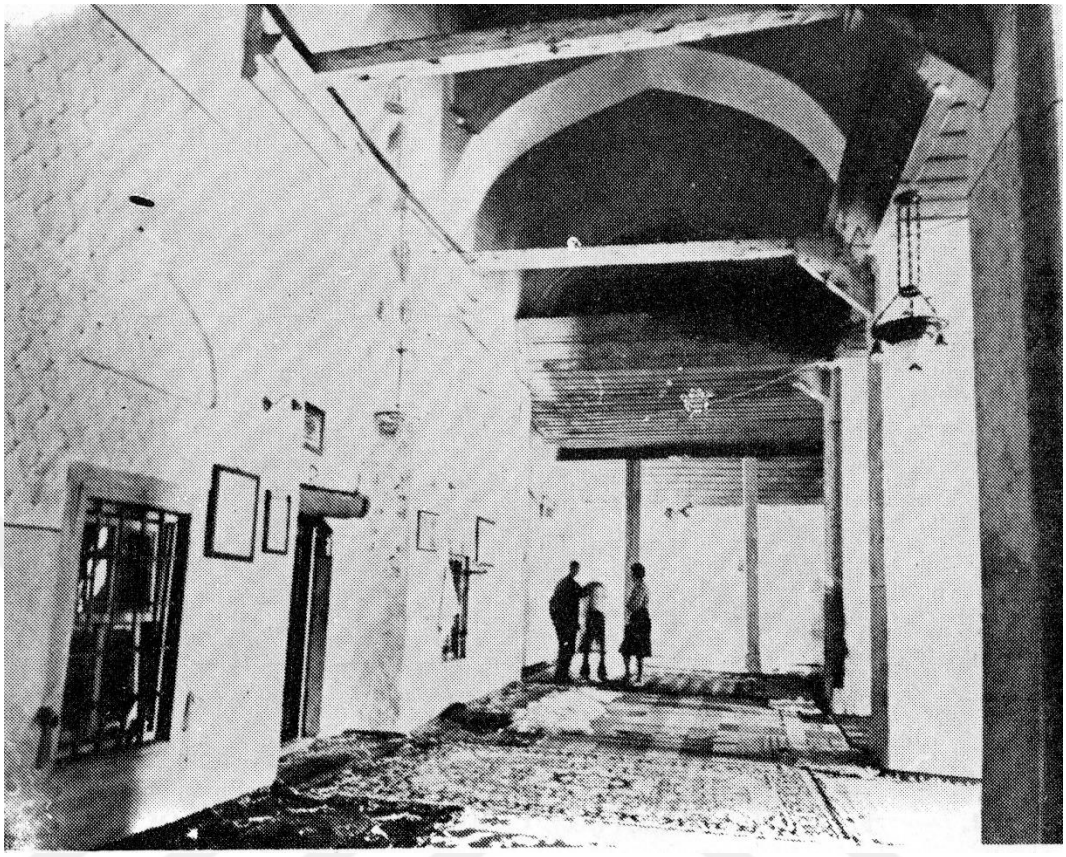
Resim 322:Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii Harim Girişi

Resim 323:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Genel Görünüm

Resim 324:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Genel Görünüm

Resim 325:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Son Cemaat Yeri
(Ayverdi'den)

Resim 326:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Kavsarası Mukarnas Dolgusu
(Kumanova Müzesi Yayını'ndan)

Resim 327:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Günümüzdeki Görünümü

Resim 328:Kumanova Tatar Sinan Bey Camii Taçkapı Mukarnasları Günümüzdeki Görünümü

Resim 329:Manastır İsa Fakih Camii Genel Görünümü

Resim 330:Manastır İsa Fakih Camii Kuzey Cephesi

Resim 331:Manastır İsa Fakih Camii Ana Girişi

Resim 332:Manastır İsa Fakih Camii Genel Görünümü
(Ayverdi'den)

Resim 333:Ohri Ali Paşa Camii Genel Görünümü (2013)

Resim 334:Ohri Ali Paşa Camii, Restorasyonu Gösterir Fotoğraf (Https://Www.Vgm.Gov.Tr/Faaliyetler/Restore-Edilen-Tasinmaz-Vakif-Kultur-Varliklari/Yurt-Disi-Tasinmaz-Vakif-Kultur-Varliklarina-Ornekler, Erişim Tarihi: 10.11.2019)

Resim 335:Ohri Ali Paşa Camii, Ana Girişi (Restorasyon Öncesi Fotoğraf) (2013)

Resim 336:Ohri Ali Paşa Camii, Ana Girişi Kemer Detayı (2013)

Resim 337:Ustrumca Orta Camii, Giriş Cephesi
(Ayverdi'den)

Resim 338:Ustrumca Orta Camii, Giriş Cephesi

Resim 339:Ustrumca Orta Camii Ana Girişi

Resim 340:Ustrumca Orta Camii Kitabe

Resim 341:Ustrumca Orta Camii Zarar Görmüş Silme Detayı

Resim 342:Manastır Hamza Bey Camii Genel Görünümü

Resim 343:Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi

Resim 344:Manastır Hamza Bey Camii Ana Girişi

Resim 345:İpek Hasan Bey Camii, Genel Görünümü

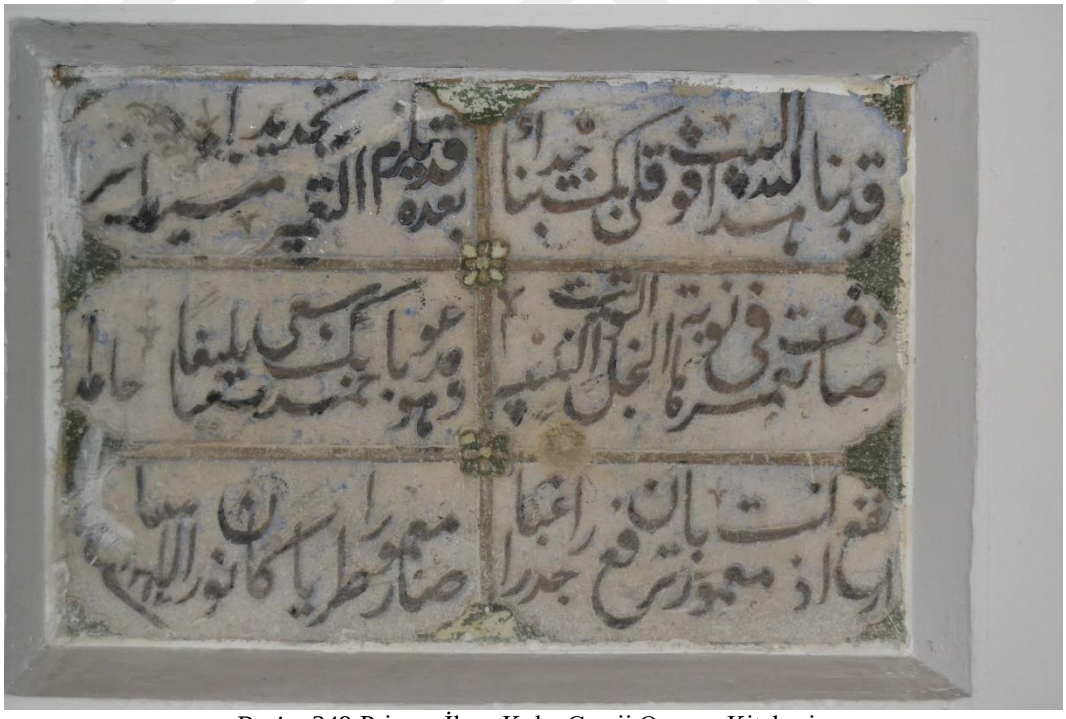
Resim 346:İpek Hasan Bey Camii, Son Cemaat Yeri

Resim 347:İpek Hasan Bey Camii, Ana Girişi

Resim 348:Prizren İlyas Kuka Camii Genel Görünümü

Resim 349:Prizren İlyas Kuka Camii Onarım Kitabesi

Resim 350:Prizren İlyas Kuka Camii Ana Girişi

Resim 351:Prizren Saraçhane Camii Giriş Cephesi Genel Görünümü

Resim 352:Prizren Saraçhane Camii Ana Giriş

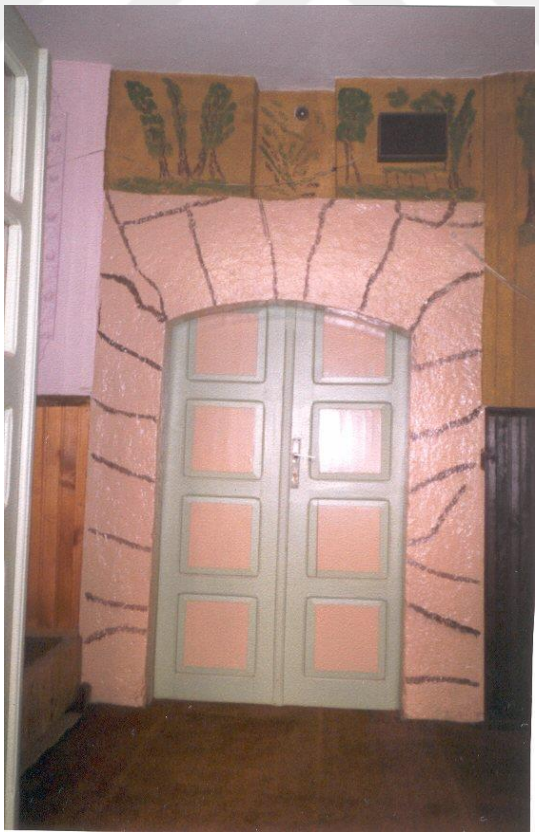
Resim 353:Prizren Saraçhane Camii Ana Girişi, Kilit Taşı Detayı

Resim 354:Prizren Saraçhane Camii Ana Giriş Kemeri Köşeliklerinde Yer Alan Süsleme

Resim 355:Priştine Lab Camii Genel Görünüm

Resim 356:Priştine Lab Camii Ana Giriş Kapısı 1999 Savaşından Önceki Hali
(Vırmiça Arşivinden)

Resim 357:Priştine Lab Camii Ana Giriş

Resim 358:Yakova Molla Yusuf Camii Genel Görünümü

Resim 359:Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi

Resim 360:Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi Sol Sövede Yer Alan Süsleme

Resim 361:Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişi Sol Sövede Yer Alan Yağdanlık Motifi

Resim 362:Yakova Molla Yusuf Camii Giriş Açıklığı Üzerinde Yer Alan Kitabe

Resim 363:Yakova Molla Yusuf Camii Ana Girişin Sağ Tarafında Yer Alan Levha

Resim 364:Pirlepe Çarşı Camii Genel Görünümü (Nisan 2015)

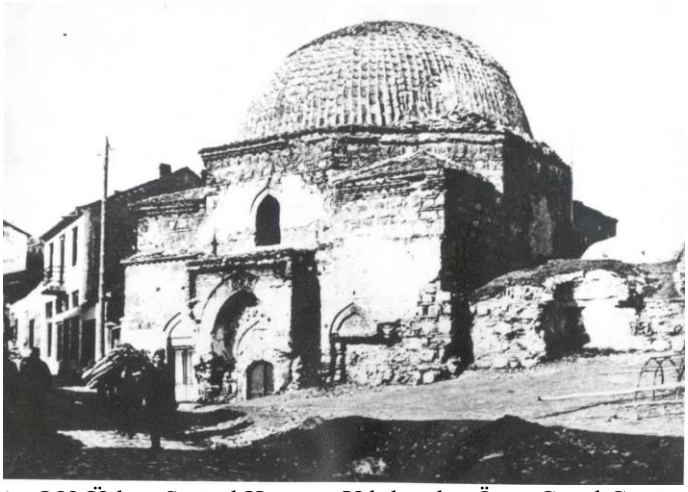
Resim 365:Pirlepe Çarşı Camii Kitabe ve Giriş Kapısı Kemerinin Bir Bölümü
(Kiel Fotoğraf Arşivinden)

Resim 366:Pirlepe Çarşı Camii Harim Girişi (Nisan 2015)

Resim 367:Üsküp Yelen Kapan Camii Ana Girişi
(Bogoyeviç'den)

Resim 368:Üsküp Şengül Hamam, Yıkılmadan Önce Genel Görünüm
(Bogoyeviç'ten)

Resim 369:Üsküp Şengül Hamam, Yıkılmadan Önce Ana Girişin Görünümü
(Üsküp Koruma Kurulu Arşivinden)

Resim 370:Üsküp Eski Yeni Hamam Ana Girişi

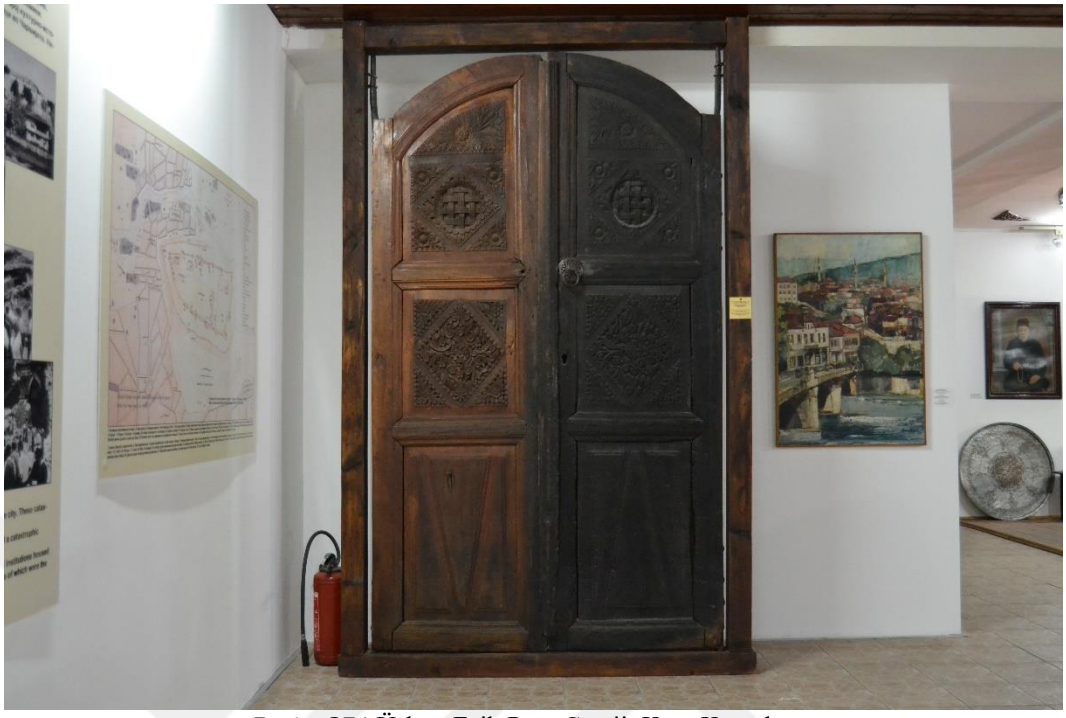
Resim 371:Üsküp Eski Yeni Hamam
(Bogoyeviç'den)

Resim 372:Üsküp Faik Paşa Camii Genel Görünümü
(Özer'den)

Resim 373:Üsküp Faik Paşa Camii Ana Girişi
(Özer'den)

Resim 374:Üsküp Faik Paşa Camii, Kapı Kanatları

Resim 375:Üsküp Faik Paşa Camii, Sol Kanat Orta Pano Detayı

Resim 376:Üsküp Faik Paşa Camii, Sol Kanat Üst Pano Detayı

Resim 377:Üsküp Faik Paşa Camii, Çekecek Detayı

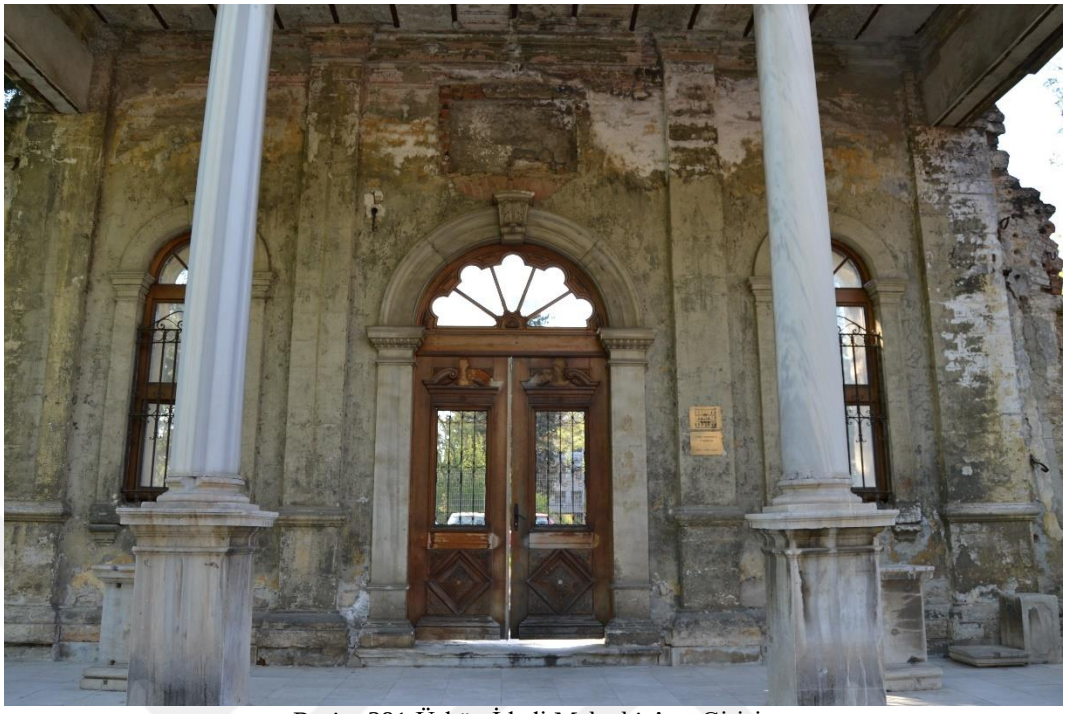
Resim 378: Üsküp Faik Paşa Camii Kitabesi
(Üsküp Şehir Müzesi Arşivinden)

Resim 379: Üsküp İdadi Mektebi
(Şehabi-Nikolova'dan)

Resim 380:Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi

Resim 381:Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi

Resim 382:Üsküp İdadi Mektebi Ana Giriş İç Görünüm

Resim 383:Üsküp İdadi Mektebi Ana Girişi

Resim 384: Üsküp İdadi Mektebi Kilit Taşı

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında İzmir'de doğan Buket İLTER ALPER, 1995 yılında İzmir 60. Yıl Anadolu Lisesi'ni bitirdi. Aynı yıl öğrenime başladığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden 1999 yılında mezun oldu. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı'ndan "Annexes and Extensions in Historical Buildings: An Ideological Perspective" adlı tezi ile 2002 yılında yüksek lisans derecesini aldı ve aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Ardından, Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İşletmecilik dalında İşletme yüksek lisansını bitirdi. 2012 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde Türk Sanatı dalında doktora çalışmalarına başladı. Ege Üniversitesi İnşaat Bölümü, İzmir Ekonomi Üniversitesi ve Yaşar Üniversitesi Mimarlık Bölümlerinde yarı- zamanlı öğretim elemanı olarak çalıştı ve bilgisayar destekli çizim ile mimari proje dersleri verdi. Halen, İzmir'de 2003 yılından beri ortağı olduğu tasarım ve proje ofisinde serbest mimar olarak çalışmaktadır.